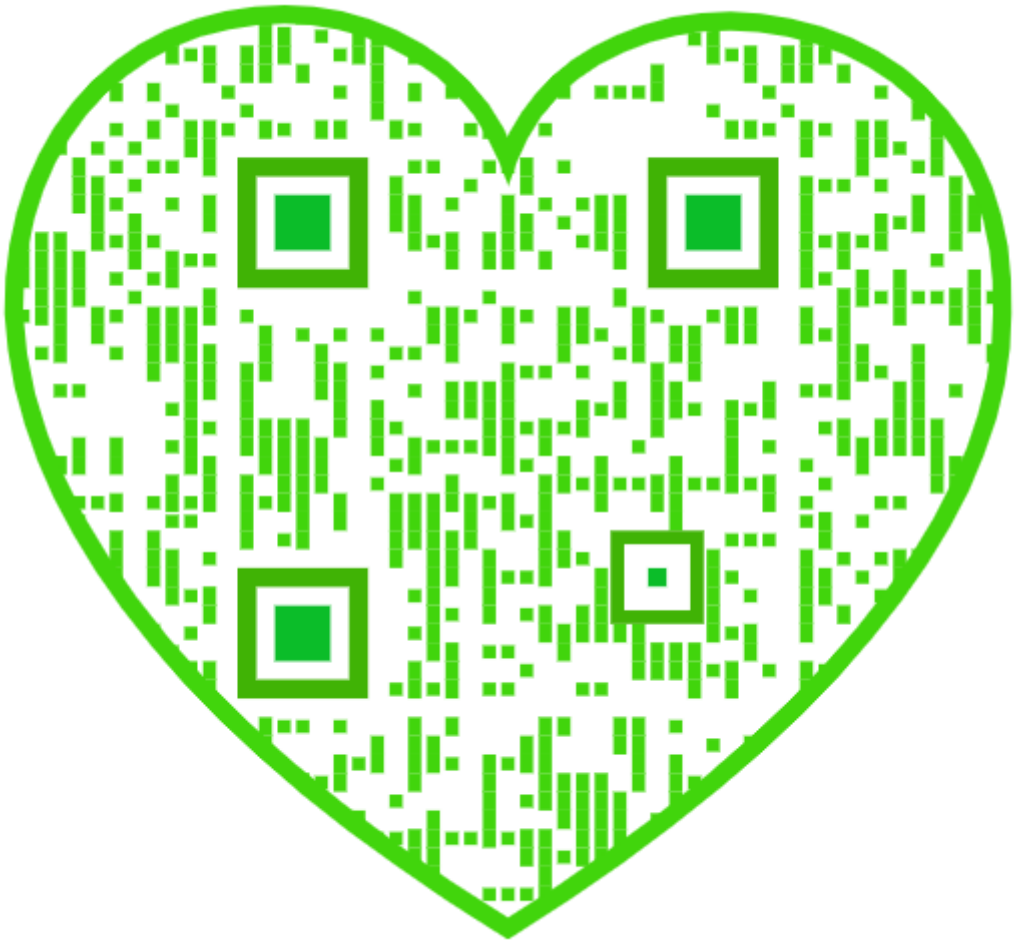

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

EEN EN ZESTIGSTE DEEL.

1872.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum.
1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poort
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.

Melis Stoke.

LEIDEN,
J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Broere's Conferentiën over de kenteekenen der Kerk,
Algemeene inleiding, Geloof of Ongeloof? 1
Eerste Conferentie, algemeene verklaring der godsdienst 65
Tweede Conferentie, het eerste kenteeken: De eenheid der Kerk . 266

Habacuc's profetie, ons Nieuwjaarslied in 1872 11
J. J. VAN DER HORST.

Papenhaat van Dr. Eelco Verwijs 25
J. J. VAN DER HORST.

Geen Dupliek! 32
J. DE BRUIN.

Achteruitgang van het protestantsche genootschap Welstand . . . 35
H. J. J. PRENGER.

Het Judaisme, een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw 81, 356
J. G. H. C. ESSINK.

Bernardus Brinkman, Pr. De Sterrenwereld. 101
L. H. BORKING.

De Vaderlandloozen, eene bijdrage tot de geschiedenis der negentiende eeuw 141, 197
J. G. H. C. ESSINK.

Bladz.

De hoofddwaling van onzen tijd 162
C. L. Rijp.

De werkzaamheid der kloosterorden in den laatsten oorlog . . . 171
H. J. H. Ruscheblatt.

Wat gelooven de hedendaagsche Hervormden? 218

Necrologium Dioecesis Harlemensis (derde stuk) 243

Twee Haarlemsche klopjes van de zeventiende eeuw 284

Godsdienstlooze school en schooldwang 298

Eene nalezing 305
B. Brinkman

Kerk en Staat. Twee schemata of ontwerpen van het Vaticaansch Concilie 310

De Cyrus der Kerk 325
J. de Bruijn.

S. van den Anker, Pr., Over de opvoeding der kinderen voor christelijke ouders en opvoeders 374

VERSCHEIDENHEDEN.

Bij het einde van het jaar 1871 42
H. J. H. Ruscheblatt.

H. Vincentius-Almanak voor 1872. 60

De Algemeene Synode der Evangelische Protestantsche Kerk in Baden 109

J. Bouvy, beschouwing van St. Joseph's deugden 128
J. de Bruijn.

Akten van de gevangenschap en den dood der Eerw. Vaders van de Societeit van Jesus, vermoord te Parijs, 24 en 25 Mei 1871. . 129
H. J. J. Prenger.

De Episcopalen in Noord-Amerika en het H. Doopsel 133

A. J. Riko, Onverklaarbare daadzaken 191

P. M. van Es, Een woord van Pius IX over den H. Thomas van Aquine 194

De goede Zaaijer. 195

Een krachtig argument ten dienste van roomsche proselietenmakers. 196

De Jesuïeten in den Fransch-Duitschen oorlog 254

Dekreet van de H. Congregatie der aflaten 258

P. J. Hesseveld, Overwegingen over de liefde van Jesus in onze verlossing 260

H. A. Des Amorie van der Hoeven, Het eeuwige Pausdom . . . 262

Bladz.
F. W. Faber, Eerbiedige liefde voor den Paus 263
J. J. Putman, Cervántes' Reis naar den Parnassus 264
B. van Meurs, De roman 385
Gebeden der Protestanten voor de bekeering der Katholieken . . . 384

SPROKKELINGEN.

Eene voorspelling (van den val van Napoleon III) 62
Een zeer gegronde verwachting 62
Eene herroeping 386
Aantal Russische geestelijken 386
Het Iersch Zendinggenootschap 386

LETTERLOOVER.

Dichtkrans op het graf van mijn leermeester Mgr. C. Broere. Door wijlen B. P. Geijer 63

CORRESPONDENTIE.

C. J. M. Bottemanne, Aan den Hoofd-Redacteur van *De Katholiek*. 135, 387

Geloof of ongeloof?

Zal Christus of Belial, zal het geloof of het ongeloof gebieden over de gewetens, de gezinnen, de volken, over de gansche maatschappij: dat is de groote strijd, die thans alom wordt gevoerd. Aan wien de heerschappij over de wereld? Aan Christus! getuigt het geloof met woord en daad, aan Gods Zoon, mensch geworden, om ons menschen uit Satans magt te verlossen, en met God zijnen Vader te vereenigen; aan Christus, den onsterfelijken Koning der eeuwen (I Tim. I, 17), die het middenpunt is aller tijden; wiens komst door eene gansche geschiedenis, gelijk de Kerk het nu weder in den Advent gedenkt, werd voorbereid, en van wien, den Vader der toekomende eeuw (Is. IX, 6), eene nieuwe geschiedenis is uitgegaan; aan Hem, die gisteren, en heden en dezelfde in eeuwigheid (Hebr. XIII, 8), Stichter en Hoofd is van een rijk, dat in de wereld en toch niet van deze wereld is. (Jo. XVIII, 36.) Behoort zij niet aan Hem die nieuwe maatschappij en wereldorde, dat rijk, die Kerk Gods, welke Hij zich door zijn eigen bloed heeft verworven? (Akt. XX, 28.) En sprak Hij niet, toen Hij wederkeerde tot zijnen Vader: „Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; doch wie niet geloofd zal hebben, zal veroordeeld worden"?

(Mc. XVI, 16.) Geloof derhalve vordert ons goddelijk Hoofd van ons, om kind en erfgenaam zijns rijks en ledemaat zijner Kerk te zijn. Maar dan ook: „Wie in Hem gelooft, hij heeft het eeuwige leven" (Jo. VI, 47).

Van dien Christus dan blijft de geloovige onwrikbaar belijden: Aan Hem behoort de aarde en hare volheid (Ps. XXIII, 1): Hij moet verwinnen, Hij regeren en heerschen over ieder en allen, over huisgezin en volk: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat! Hij moet de aardsche maatschappij, de gansche wereldorde van hoogere krachten doordringen en in een bovennatuurlijken levenskring opnemen; aan Hem, wiens naam is: „Koning der koningen, en Heer der heerschers" (Apoc. XIX, 16); aan Hem, „den Koning der eeuwen, onsterfelijk en onzigtbaar, God alleen, zij eer en glorie in de eeuwen der eeuwen!" (I Tim. I, 17.)

Het ondankbare ongeloof daarentegen roept met duizendduizend stemmen: „Wij willen niet, dat deze over ons regere!" (Lc. XIX, 14.) Dien goddeloozen kreet herhaalt het dag aan dag in bladen en geschriften zonder tal en bij alle gelegenheid en onder alle voorwendsel. Dit ongeloof werkt in het verborgen en in het openbaar; het moge dan door vrijmetselaars van allerlei rang en stand, door andere geheime genootschappen, door zoogenaamde liberalen en modernen, of door leden van de Internationale, de Commune en dat slag van vuurroode zamenzweerders geschieden; maar allen spannen zij op hunne wijze zamen tegen den Heer en zijnen Gezalfde, en grijpen alle middelen aan, om het Christelijk geloof uit de harten te roeijen: opvoeding der jeugd zonder godsdienst, bloot burgerlijk huwelijk, solidaire begrafenis, en zoodanige scheiding van Kerk en Staat, dat men der Kerk haren heilrijken invloed op de maatschappij ontzegt en ontneemt.

Dat veelvormig ongeloof wil natuurlijk geen scholen van geestelijken, geen kloostergestichten meer; het strijdt tegen de priesters, de Bisschoppen, en vooral tegen het zigtbaar Hoofd der Kerk, tegen den Paus, die Christus' hoogste vertegenwoordiger, het middenpunt onzer eenheid en de steun der maatschappelijke orde is. Het wil immers Christus zelven niet meer, en geen God meer op aarde! Een afschuwelijk heidendom herrijst, dat de menschen weder gelijk zal maken aan die rampzaligen van wie de apostel zegt, dat zij waren „zonder Christus, zonder God in deze wereld" (Eph. II, 12).

Zoo ver schreven we, om de beloofde uittreksels van Broere's Conferentiën bij onze lezers in te leiden, toen wij lazen, wat onze H. Vader op den dag, dat de Roover-Koning het Italiaansche Parlement te Rome opende, tot eene groote schaar van getrouwe Romeinen en vreemdelingen gesproken heeft. Hoe trof het ons wat de groote Pius op dien 27en November zeide. Hij doorliep de vervolgingen welke de Kerk van den beginne, al dadelijk in haar goddelijk Hoofd, dan drie eeuwen lang van wreede keizers als Nero en Domitianus, verder door de ketterijen en een Juliaan den Afvallige te lijden had. Over dat alles had zij reeds gezegevierd. „Heden, ging hij voort, grijpt de vervolging niet dit of dat gedeelte der Kerk, maar geheel de Kerk aan." Wij hebben niet te strijden tegen magtige ketterijen, „maar tegen het ongeloof, de goddeloosheid en het materialisme, welke het geloof uit de harten der Katholieken zoeken te rukken, en de grondslagen zelven van Christus' Kerk willen vernietigen. Niet zoozeer Nero als Juliaan den Afvallige zien we vóór ons geplaatst!" En hoe, zeide Pius, moesten de geloovigen nu overwinnen? Door hunne heilige eenheid en eenstemmigheid; vooral door hunne eenheid moesten zij over de goddelooze aanslagen

en leeringen van het ongeloof zegevieren. Op het bewaren van die eenheid drong hij nadrukkelijk en herhaaldelijk aan, en riep eindelijk diep ontroerd en smeekend uit: „Heilige Vader! Heilige Vader! Heilige Vader! bewaar „hen in uwen naam die Gij mij gegeven hebt, opdat zij „een zijn."

Die woorden, zeiden we, troffen ons; want dat zelfde ongeloof, door Pius op den jongsten 27en November zoozeer betreurd, zag onze geliefde leermeester Broere voor acht en twintig jaren, toen hij in den Advent van 1843 zijne Conferentiën over de Kenteekenen der Kerk hield, reeds van verre naderen. Tegen het toenemend ongeloof, dat, zeide hij, „met eene oplossing bedreigde", wijl immers Christus zelf, „de opperste wet der zedelijke wereld", met zulk een verschrikkelijk overleg en bedaardheid" werd geloochend, wilde hij zijne hoorders sterken in hun heilig geloof. En wat Pius thans zoo bijzonder aanbeveelt: het bewaren der eenheid: ook hiertoe wekte Broere de geloovigen bepaaldelijk op, door juist de wonderbare eenheid der Kerk onder verschillende opzigten in hare kenteekenen zoo diepgrondig na te wijzen, en aldus ook de liefde voor ons aller Moeder nog meer te ontvonken.

We achten ons gelukkig, den nieuwen Jaargang van „De Katholiek" met de algemeene inleiding op die Conferentiën te kunnen openen, en twijfelen niet, of Broere's woorden, welke hij nu, naar wij vast vertrouwen, in den hemel met zijne voorbede steunt, zullen werkelijk in menig hart het geloof verlevendigen en de liefde voor Jesus' Bruid verhoogen.

Inleiding van Broere's Conferentiën over de Kenteekenen der Kerk.

„Het geloof is het begin, is de grondslag onzer zaligheid, en zoodanig kan noch onze gemoedsgesteldheid, noch onze uitwendige toestand zijn, of immer hebben wij noodig, dezen grondslag in ons te gevoelen, van tijd tot tijd te onderzoeken, en met Gods genade te bevestigen. Het geloof immers bestaat geenszins in een eenmaal gezegd ja of neen; maar het is eene zeer levende waarheid in onze ziel, een wortel, zooals het de Kerkvergadering van Trente noemt [1]), die dus groeit en toeneemt, of verdroogt en versterft, en, gelijk hij door de liefde werkt [2]) en vruchtbaar is, zoo zelf aanhoudend moet gekweekt en gekoesterd worden. In tijden echter als wij beleven, tijden, beminde Katholieken! waarin met behoefte aan orde hoogmoedige eigenzin, met het dringen der pligten ijdele verstrooijing, met druk en armoede vindingrijke weelde overal toeneemt, en te midden van zulke tegenstrijdigheden, die met eene oplossing bedreigen, het kwaad tot dat peil is geklommen, dat de eerste aller waarheden wankelt in den geest, de opperste wet der zedelijke wereld, Jesus Christus wordt in twijfel getrokken: — bijzonder in zulke tijden wordt van ons waakzaamheid gevorderd op het toevertrouwde pand, wordt ons geboden de geestelijke wapenen aan te trekken, waarvan de H. Paulus spreekt, en ons te omgorden met het harnas des geloofs [3]). Katholieken! ik herhaal het, de weg, de waar-

1) Sess. VI. De justific. Cap. VIII.

2) Gal. V, 6.

3) I Thess. V, 8.

heid en het leven [1]), de wet in persoon, op welke tijdelijk en eeuwig geluk der menschheid berust, Jesus Christus wordt met verschrikkelijk overleg en bedaardheid geloochend! Meer heb ik u niet noodig te zeggen van den nacht. Wat de zoogenaamde hervorming, die zooveel dwaling en jammer gebaard heeft, door dit haar laatste woord voortbrengt en eenmaal voortbrengen zal, kan ik aan uwe eigen overdenking overlaten; dit is er door buiten allen twijfel gesteld, dat wij meer dan ooit verpligt zijn, de grondwaarheden onzer heilige godsdienst voor den geest te houden, en op alle mogelijke wijzen in ons te verlevendigen. Wij worden op de proef gesteld, Katholieken! Er wordt ons gevraagd wie wij zijn, en het wordt ons in zoovele bedriegelijke geschriften, omstandigheden en betrekkingen des levens gevraagd, dat wij ieder oogenblik het antwoord moeten gereed hebben, en de hand kunnen vastslaan aan de rots waartegen de magten der hel niet vermogen."

De redenaar noodigt dan zijne hoorders uit, om met hem de bewijzen te overwegen, waarop het Katholiek geloof rust: de vier kenteekenen der ware godsdienst of Kerk te beschouwen, gelijk zij reeds door het Concilie van Nicea zijn opgenoemd, wij ze nog op dit oogenblik voor oogen hebben en daarin die persoonlijke orde, die Jesus Christus is, kunnen erkennen. Hierop vervolgt hij:

„Inderdaad, Katholieken! om ons geloof op te wekken, te versterken, tegen de ons omringende dwaling te beveiligen, is er, behalve het gebed en de HH. Sakramenten, geen beter middel dan eene aandachtige beschouwing

1) Jo. XIV, 6.

der godsdienstige maatschappij of Kerk; niet alleen tasten wij hiermede tot op den rotsgrond, zien wij de goddelijke waarheid in zekere volheid uitgedrukt, maar wekken tevens die liefde in ons op, die volgens den apostel zoo gaarne gelooft [1]). De Kerk stelt ons Jesus Christus in zijne voortgaande vervulling voor oogen, zij is vleesch van zijn vleesch, gebeente van zijn gebeente, en in haar moet Hij tot volmaakten man opgroeijen [2]). De apostelen zagen Hem uit het graf opgestaan, legden de handen in zijne wonden en riepen uit: „Mijn Heer en mijn God!" [3]) Wij zien het menschdom tot een nieuw leven verrezen, zien de Kerk, die zijn ligchaam is, onsterfelijk te midden van het vergankelijke, en ook wij leggen in verrukkelijke herkenning de handen in Jesus' wonden, wanneer wij haar uit iedere vervolging met verheerlijkte smarten zien te voorschijn treden.

„Deze orde der goddelijke verlossing, deze hemel, dien wij de wereld zien doorschitteren, deze vereeniging van God en menschen door Jesus Christus, waaruit, gelijk de H. Paulus leert [4]), de engelen zelven Gods veelvuldige wijsheid meer en meer leeren kennen: zij kan, dit gevoelt gij, mijne Hoorders! zij kan niet genoegzaam van ons worden beschouwd, indien wij ons ophouden met al de opwerpingen, de vooroordeelen en fabelen der Protestanten. Zeer dikwijls zullen wij voorzeker over het Protestantisme te spreken hebben: niet zonder reden toch heeft God zooveel duisternis en verwarring toegelaten, en wij moeten, zijne bedoelingen volgend, daaruit het licht van Christus des

1) I Cor. XIII, 7.
2) Eph. V, 30, IV, 13.
3) Jo. XX, 28.
4) Eph. III, 10.

te beter leeren waarderen, en ons over onze zwakheid voor Hem vernederen. Echter ik spreek tot Katholieken en niet tot Protestanten, en kan dus van de veronderstelling niet uitgaan, als waart gij nog buiten de Kerk, als moest gij nog tot haar gebragt, en door dringende bewijsredenen van de goddelijke stichting overtuigd worden. Ik zou, ware ik hier niet aan gedachtig, gemakkelijker, maar ook verdrietelijker taak hebben. Ik zou minder geschikt spreken voor u, van wier godsvrucht zoovele troostende blijken bestaan. Ik zou u dan het grondig en dieper begrip niet kunnen voordragen, hetwelk, naar mate het grooter licht van zich verspreidt, uw geloof, uwe hoop en liefde meer kan voeden en versterken. — Vergunt mij, daar de zaak van eenig gewigt is, en het plan, dat ik volgen wil, er op berust, het u door eene vergelijking te verduidelijken.

„Zou hij reeds met de sterkte eener stad bekend zijn, die, er als vijand voor gelegerd, slechts wat er van torens, muren of schansen zigtbaar is, op een afstand kan beschouwen? Het is waar, ook zulk een zou zich van hare onverwinnelijkheid kunnen overtuigen, en tot het besluit gebragt worden, voortaan van alle pogingen ter harer vermeestering af te zien; maar hoe verre is het er af, dat hij alles kent wat haar onverwinnelijk maakt! Wie deze kennis verkrijgen wil, moet vriendschap aangaan met diegenen die zich daarbinnen bevinden, en zelf de ontsloten poort zijn ingetreden. Eerst als hij in het middenpunt staat, en het gansche plan omvat, waarnaar die werken zijn aangelegd, zij elkander opvangen, ondersteunen en den omtrek beheerschen; als hij de talrijkheid leert kennen der bezetting, de eensgezindheid der burgerij, de orde die er tegen kwaadwilligen wordt gehandhaafd, hij den geheimen overvloed ontdekt in voorraadschuren en wapenhuizen, en eindelijk ter raadzaal toegelaten, den krijgshaftigen be-

velhebber hoort spreken, wiens geest alles regelt, en wiens moed alles bezielt; eerst dan wordt hem de onverwinnelijkheid der strijdbare stad en al de kracht, die er zetelt, geopenbaard. Zoo, mijne Geliefden! is het gelegen met de groote Stad Gods, met het hier lijdend en strijdend Jerusalem, de maatschappij van Jesus Christus, wier vijanden haar niet dan ten deele, en wier kinderen alleen haar goddelijk en aloverwinnend vermogen kunnen leeren kennen. Zoolang wij de Kerk nog zoeken, haar willen bewezen hebben, plaatsen wij ons, al is het bij veronderstelling, vijandig tegen haar over, worden gedrongen, worden overtuigd, maar kennen hare eigenlijke kracht nog niet; en een groot deel van de opwerpingen der Protestanten vindt daarin zijne verklaring, dat zij buiten zijn en het grondbegrip van de godsdienst hebben verloren. Eerst als wij haar hebben erkend en omhelsd, vertoont zij zich in de haar eigen grootheid en onoplosbare harmonie; die soort van blinden drang, die er in alle bewijzen noodzakelijk ligt, vermindert meer en meer; wij kunnen dan, om dus te spreken, de bewijzen zelven bewijzen, door de waarheid waartoe zij voeren als den grond aan te toonen, waarop zij rusten en waardoor zij bestaan. Want alleen dáárom is de waarheid zoo geweldig, zoo onverbiddelijk hard en vernietigend voor de dwaling buiten haar, wijl zij zoo zacht, zoo zamensmeltend een, zoo vruchtbaar is van binnen; en de uitspraak der oneindige Wijsheid, dat wie zijne woorden onderhoudt, zal ondervinden, dat zij waar zijn [1]), is reeds in dien eersten graad toepasselijk, dat wij, om die woorden te kennen, ze moeten gelooven.

„Welke moet alzoo de gang zijn van ons onderzoek? Wij moeten met den H. Augustinus en den H. Anselmus zeggen: „Ik geloof om te begrijpen." Wij moeten niet

1) Jo. VIII, 31 v.

bewijzen, alsof wij zochten, maar méér doen, namelijk de bewijzen uitleggen. Wij moeten niet van buiten naar binnen, maar van binnen naar buiten, niet van de kenteekenen tot de godsdienst, waar van de godsdienst tot de kenteekenen voortschrijden. Wij moeten die kenteekenen leeren begrijpen, niet als enkel gestelde voorwaarden, veel minder als uitwendige merken, of kleederen, door de Bruid des Heeren aangetrokken; maar als haar ordelijk en innig wezen zelf, als de noodzakelijke stralen, die Jesus' godheid verspreidt, den luister, waarmede Hij de schepping bekroont, de vervulling zijner bede: „Vader! dat zij een zijn gelijk Wij."" [1])

We gaven deze algemeene inleiding genoegzaam in haar geheel, als zeer noodig voor het juiste begrip der behandeling van het onderwerp. De redenaar bepaalt zich nu in de eerste Conferentie bij „eene algemeene verklaring der godsdienst", waaruit wij in de volgende aflevering eenige plaatsen zullen mededeelen.

---

1) Jo. XVII, 22.

HABACUC'S PROFETIE,

ONS NIEUWJAARSLIED

in 1872.

Ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

Act. XIII, 41.

I.

In de dagen van Koning Joakim vloeide de ongeregtigheid over, en zij bedolf het volk van Juda onder hare verwoestende baren; het ongeloof, de afgoderij, de goddeloosheid en het zedenbederf belaagden en vervolgden de weinige, nog getrouw gebleven uitverkorenen van Israël, als hadden zij gezworen het rijk Gods van de aarde te verdelgen; Jerusalem, ofschoon reeds dienstbaar aan Egypte, stopte hare ooren voor de bedreiging van Jehova en stond zijn profeten naar het leven, maar zag toch met angst en siddering de wilde horden der Chaldeën naderen, en kende hare vesten te zwak voor het geweld van den wreeden Nabuchodonosor; Juda zag zich, ten straf voor zijne zonden, van God en menschen verlaten, en hief de uitgemergelde armen wanhopig ten hemel: toen voelde de profeet zich vervuld van Jehova's geest en greep de citer, om Jerusa-

lem's klagt voor de voeten van Israëls God neder te leggen, en Hem te bezweren de beloften, den vaderen zoo plegtig en zoo herhaaldelijk gedaan, niet te vergeten, maar barmhartigheid en redding over zijn volk te geven.

Doch als het volk dan rondom hem stond geschaard, verzwakt en verhongerd, weenend en kermend, der wanhoop ten prooi, dan was den man Gods de borst als toegeschroefd en kon geen klanken uitbrengen; dan weende de profeet met het volk, stak het speeltuig omhoog, en barstte in de weeklagt uit, dat het woord van Jehova als een zware en ontilbare vracht hem op de schouderen drukte, en dat de profetie als een knellend juk den nek hem nederboog: „Onus, quod vidit Habacuc, propheta!".....[1])

II.

Helaas! wanneer ook wij in deze dagen van geweld en vervolging de zegepraal aanschouwen van het kwaad over het goed, van de wereld over de Kerk, van het rijk van Satan over het rijk der hemelen; de heilige Bruid van Jesus gesmaad en gehoond, verguisd en ten dood verwezen; hare goederen geroofd, hare dienaren gefolterd en gedood, haar opperhoofd onttroond en gekerkerd; de gansche wereld tegen haar ten strijde opgestaan, en niemand van de magtigen der aarde, die het vorstelijk zwaard durft aangorden om haar ter hulpe te snellen: ja, dan is ook ons het harte beklemd, dan kunnen ook wij geen klanken stamelen, maar vinden slechts tranen, als wij te nieuwjaar voor de heilige kribbe nederknielen, om ons lied te

---

1) Habacuc I, 1. Wij wenschen op te merken, dat wij volstrekt geen vertaling geven van Habacuc's profetie, maar slechts eene parafrase *in sensu accommodatitio.*

zingen ter eere van het Kindeken, ons te Bethlehem geboren....

Een vreeselijk ongeloof heeft aller verstand beneveld, een verregaand zedebederf aller hart omvleescht, een afschuwelijke goddeloosheid zich van het openbaar leven meester gemaakt. Het heidendom is tot ons wedergekeerd, maar een heidendom zonder persoonlijken God of goddelijke geesten, zonder onsterfelijke ziel en eeuwige straf of belooning, zonder dogma, zedeleer of eeredienst; een heidendom, dat het volk op den troon plaatst en de vorsten tot zijn slaven maakt, dat het geweld van den sterkste als hoogste regt erkent, en het edelste geluk des stervelings stelt in het voldoen aan alle begeerten der bedorven natuur; een heidendom, dat de menschelijke rede met onfeilbaarheid omkleedt, alle geloof als waanzinnigheid bespot, met zedigheid en deugd den draak steekt, de edelste neigingen van 's menschen hart vermoordt, en niets zoozeer haat als het Christendom. De Kerk van Jesus Christus is dan ook vogelvrij verklaard, en moet als de oorzaak van alles, wat het menschdom teistert en ongelukkig maakt, worden vernietigd. En naamloos is het lijden, dat haar wordt aangedaan, en naamloos de vervolging, die wij moeten ondergaan, terwijl zelfs geen enkele lichtstip in de verte glimt en hoop op redding geeft.....

Hoe kunnen wij dan zingen als weleer, en met de herders van Bethlehem de dalen vullen met onze blijde toonen? Hoe kunnen wij juichen rondom de kribbe van het Kindeken, dat door de wereld niet wordt erkend en door Herodes wordt gezocht? Neen, wij kennen geen vreugdezangen meer, en knielen in stomme smart voor het goddelijk Wicht neder, om het te aanbidden.....

Maar als dan ook dat Kindeken schreit en de schuldelooze armpjes naar omhoog steekt, dan worden wij ver-

teederd en gevoelen, dat wij de oneindige barmhartigheid van onzen God aanschouwen, die mensch werd, leed en stierf voor zijn volk. En dan ook droogen wij onze tranen, grijpen bemoedigd naar het speeltuig en roepen vol hope met den profeet:

III.

„Hoelang nog, o Heer onze God! zal de vervolgde Kerk over de gansche aarde tot U roepen om genade, tot U bidden en smeeken om ontferming en verlossing, — en Gij verhoort haar niet? Hoelang nog zullen wij, geslagen en beroofd, verguisd en verjaagd, gekerkerd en ten dood verwezen, de ontvleeschde handen tot U opheffen om over het geweld te klagen, dat wij moeten verduren — en Gij redt ons niet?

Ach, waarom moeten onze oogen zooveel snoodheid en verdrukking, zooveel roof en ongeregtigheid aanschouwen? Wij vragen geen gunsten, geen gaven, wij vragen slechts regt: maar de vijand des Kruises versmoort onze stem, en voert als koning en beheerscher den schepter over de aarde.

Groote en magtige God! aanzie toch, hoe uwe vijanden heerschen alom, en zoowel goddelijke als menschelijke wetten met voeten treden. Waarheid en geregtigheid bestaan niet meer. Magtiger en sterker dan de brave is de booswicht; geen regtvaardig oordeel wordt er meer geveld, maar onregt overal uitgesproken en gepleegd." [1])

„Goddelijk Kind van Bethlehem, voor ons in een armen stal geboren! uit de peillooze diepten onzer ellenden roepen wij tot U; Heer onze God! verhoor ons smeeken." [2])

---

1) I, 2—4.

2) Ps. CXXIX, 1.

IV.

En in stille hope zwijgt ons lied, en blikken wij naar het goddelijk Wicht. Maar daar dondert het antwoord op onze bede van uit de hooge hemelen:

»Gezondigd heeft mijn volk, bedorven is de wereld, verworpen is mijn bloed, geloochend is mijn naam!.... Hoort en ziet, gij allen, die tegen Mij zijt opgestaan, en spiegelt u aan de volkeren, die reeds door mijne wrake zijn getroffen: weet, dat Ik de Heer der heerscharen ben en Mij niet laat bespotten; bewondert en aanbidt mijne eeuwige regtvaardigheid, want het uur der straf is geslagen, en Ik zal in uwe dagen een wonder doen, dat niemand zou gelooven, als het verhaald werd.

Dit zweer Ik bij mijn naam: Ik zal de Chaldeën opwekken, de bloedige vijanden van de Kerk, en allen die haar haten; Ik zal ze op u afzenden, dat wreed en geweldig volk; en het zal tegen Rome optrekken over de gansche breedte der aarde, haar berooven en uitschudden, en in tenten wonen, die de zijnen niet zijn.

Gruwzaam en verschrikkelijk moeten die barbaren u zijn, en zij zullen regt spreken en lasten opleggen naar willekeur.

Sneller dan de panter zijn hun oorlogspaarden, en vlugger dan de hongerige wolf in den nacht; ontelbaar zijn hun breede ruiterdrommen, die van de verste streken naar u toe stormen en op u neervliegen, als de arend, die pijlsnel op zijn zwakke prooi nedervalt.

Slechts roof en moord is hun bedrijf; hun gelaat is als een brandende wind; als zand drijven zij hun gevangenen voor zich uit.

En hij, de Nabuchodonosor dezer eeuw, zal over koningen triomfeeren en met de vorsten der aarde den draak steken; lagchen en spotten zal hij met uw vestingen en

versterkte steden, want hij werpt een hoop zand op en vernielt en slecht ze.

En wanneer dat alles is volbragt, dan eerst zal mijn wraak ten einde zijn; dan zal Ik de Chaldeën, die de geeselroeden in mijne hand waren, uitwerpen en hun tiran loslaten. Hij zal vallen en tot de laagte van het dier nederdalen. En dan, dan zal de wereld erkennen, hoe zwak en ijdel de groote godheid was, voor wie zij de zondige knieën boog!" [1])

V.

Verpletterend woord, dat het woord is van onzen God, de ongeschapen waarheid zelve! Verslagen liggen wij in het stof neder, wetende, dat hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar het woord van den Almagtige niet; wetende, dat het de geregte straf is voor onze zonden en misdrijven; wetende, dat het reeds zijn vervulling heeft in de dagen, die wij beleven ..... Helaas! en wij knielen toch voor de heilige kribbe, waarin dat goddelijk Kind nog altijd schreit en de armpjes naar ons uitsteekt.....

„Maar zijt Gij dan niet, o Kindeken van Bethlehem! zijt Gij dan niet van eeuwigheid Onze Lieve Heer? onze driewerf heilige en barmhartige God, die voor ons op aarde kwam? Spreek, ach spreek, zoet Kindeken! neen, wij zullen immers toch niet van de aarde verdelgd worden? Wij weten het, Heer! en aanbidden uw raadslagen: Gij hebt dien vreeselijken overweldiger opgewekt, om uwe oordeelen over ons, zondaren, uit te voeren; Gij hebt hem sterk en alles overwinnend gemaakt, om ons voor onze misdrijven te straffen.

Uwe oogen toch zijn rein en heilig en kunnen het

---

1) I, 5—11.

kwaad niet dulden, Gij kunt de ongeregtigheid niet aanschouwen zonder haar te tuchtigen. Maar vergun dan ook, dat wij U vragen: waarom duldt Gij dan, dat goddelooze heidenen over ons heerschen, en zwijgt Gij, als zij die ons onderdrukken, nog boozer zijn dan wij?

En waarom moeten wij vernederd worden, als waren wij ellendige visschen, en als vuile aardwormen, die geen koning hebben om ze te verdedigen?

Zie, barmhartige Redder! alles vangt de wreedaard aan zijn angel, alles schraapt hij weg met zijne zegen, alles werpt hij dooreen in zijn bennen. En als hij ons dan gelijk weerlooze visschen voor zijne voeten ziet spartelen, dan schatert hij het uit van woeste vreugd en viert met zijn brooddronken knechten een God-onteerend feest.

Ja, dan pleegt hij gruwelijke afgoderij, en plengt een bloedig dankoffer aan zijn vischnet en zijne zegen; want zij hebben zijn geldbuidel gevuld en zijn slempdisch overdadig voorzien.

En daarom, groote God! zal hij voortgaan met zijn doodnetten uit te spannen, en het niet moede worden uw trouwe volkeren te vermoorden." [1])

VI.

En weder zwijgt ons lied. Maar als trouwe wachters blijven wij aan de kribbe staan, en durven ons niet bewegen en houden den adem in. Met starre blikken schouwen wij naar het goddelijk Kind, om de verschijning van Jehova, den Heer der Kerk te verbeiden en het woord des Vaders, de barmhartigheid des hemels te vernemen.

En niet te vergeefs hebben wij gehoopt en gebeden: want de Heer, de Redder van Israël sprak uit de hooge

---

1) I, 12—17.

wolken: „Schrijf op wat gij ziet, en grif het met groote letters in steenen tafelen, opdat mijn volk het leze en begrijpe en onthoude.

Want wat gij zien zult, ligt nog in de verte, maar zal toch eindelijk komen en niet ten leugen gemaakt worden; zoo het nog toeft, wacht het in, want waarachtig zal het gebeuren en niet wegblijven.

Zie, wie aan mijne openbaring niet gelooft, hij zal niet geregtvaardigd worden en den dood niet ontgaan; terwijl de regtvaardige, die mijn woord geloovig aanneemt, de verlossing zal aanschouwen en behouden blijven.

Neen, mijne Kerk zal niet vergaan, al straf Ik de zonden van mijn volk: maar hij, dien Ik als geeselroe in de hand nam, hij zal eenmaal zelf vertreden worden. Zooals de wijn den onmatige bedriegt en dronken maakt, zoo zal 't dien hoogmoedigen geweldenaar vergaan, die, dronken van zijne overheersching, in het draf des diers zal nedervallen. Nu nog breidt hij zijn wraak uit als de hel, en is zijn moordlust onverzadelijk als de dood; nu nog brengt hij alle volkeren onder het juk en doet alle natiën voor zich de schandknie buigen:

Maar zullen die allen niet eenmaal het slavenjuk zich van den nek afwerpen, en een spotlied over den grooten onverlaat aanheffen? Zullen zij niet eenmaal met smaadredenen voor hem verschijnen en hem honend toeroepen: wee hem, die steelt en rooft wat het zijne niet is, maar aan de Bruid van Jesus toebehoort? Tot hoelang, meent gij, zal hij een poel van slijk en modder om zich heen graven?

Zullen er ook tegen u geen vijanden eensklaps opstaan, om u te bespringen, en zullen zij elkander niet ophitsen, om u op uwe beurt te belagen en in gevangenschap weg te voeren?

Ja, omdat gij zoovele volkeren hebt uitgeschud en beroofd, daarom zullen allen, die aan uw zwaard zijn ontsnapt, zich verzamelen en tegen u oprukken, om ook u te berooven en uit te schudden; want het bloed der vermoorde dienaren Gods, en de weeën, die gij aan land en stad en aan hun bewoners hebt berokkend, zij roepen om wraak tot den regtvaardigen hemel." [1])

VII.

„Wee! wee den grooten overweldiger! die uit schraapen heerschzucht onregtvaardig goed voor zijn huis bijeen verzamelt, en daarmede naar zijn roofnest ijlt op de hooge en steile rots, waar hij zich ongenaakbaar waant voor de hand des ongeluks.

Al die groote en schitterende overwinningen, al dat geweld en die magt, al die overheersching en die willekeur, waarvoor de natiën beefden, het zal de schande worden van uw huis; en hebt gij vele volkeren verslagen en voor uw voeten doen kruipen, uwe ziel is zwart als de hel en verworpen voor eeuwig.

Want de steenen zullen schreijen bloedige tranen uit den wand, en de bindten van uw huis zullen zuchtend en weeklagend daarop antwoorden.

Wee hem, die steden bouwt met menschenbloed, of haar grondvesten legt met diefstal en onregtvaardigheid!

God is regtvaardig, en de Heer der heerscharen zal zich wreken. Wat de volkeren werken en zwoegen en wat zij groot en heerlijk maken is een hoop brandstof in zijne hand; ijdel is hun arbeid, en zij zullen met hun werk vergaan.

Want eenmaal zal de aarde vervuld worden met de er-

---

1) II, 1—8.

kenning van de heerlijkheid des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken.

Wee den valschaard, die zijnen vriend te drinken geeft, maar zijn gal daaronder mengt, opdat hij dronken worde en zijn schande ontbloote!

Gij zelf zult met schande vervuld worden in plaats van met eere. Drink, ja drink op uwe beurt en slaap in! De kelk, door Gods regterhand u toegestoken, zal u geheel bedwelmen, zoodat schandbraaksels op uw gewaande glorie volgen.

Want het onregt, op den Libanon gepleegd, zal tot u wederkeeren en u vervullen; en als wilde dieren uit het woud zullen uwe vijanden op u nedervallen en u van ontzetting doen sterven, om den wille van het vergoten menschenbloed en de ongeregtigheid van land en stad en van hun bewoners.

Wat redding geeft een afgodsbeeld, door zijn beeldhouwer gebeiteld? En toch hoopt en vertrouwt de dwaas op zijn eigen werk en op den stommen afgod, dien zijn handen hebben gevormd.....

Wee! nogmaals wee hem, die tot het hout spreekt: verhef u! of tot het sprakelooze steen: sta op! Kunnen hout en steen ooit leven of de toekomst openbaren? Zij mogen met goud of zilver overtogen zijn, daar is geen geest, geen enkele levensvonk in hun binnenste.

Maar de Heer, de God van Israël woont in zijn heiligen tempel, woont in de Kerk van Jesus hier beneden en daar boven; voor Hem knielt de gansche aarde zwijgend en aanbiddend neer!".....[1])

---

1) II, 9—20.

VIII.

„Heer onze God! wij hebben uw stem gehoord en werpen ons vol angst en siddering neer voor de kribbe van uwen eeniggeboren Zoon ..... Ach, verkort den tijd der vreeselijke wraak en doe hem eindigen in het midden zijner bepaalde jaren. Wees toch uwer barmhartigheid indachtig te midden uwer gramschap.

Ik zie ze reeds naderen, de geregte wraak des hemels. De eeuwige en almagtige God maakt zich ten strijde op, en de driewerf Heilige komt uit het zuiden van Pharan's gebergte. De stralen zijner glorie bedekken de hemelen, en de aarde is vervuld met zijne heerlijkheid.

Zijn glans is als het licht, dat als hoornen uit zijn handen schiet, daarin ligt zijn alles vernielende kracht verborgen.

De dood gaat voor zijn aanschijn uit, en de duivel baant den weg voor zijn schreden.

Daar staat Hij stil en meet de aarde; Hij ziet rond: — en de volkeren liggen vermorzeld, de eeuwenoude bergen gespleten, de wereldheuvels verpletterd, zooals bij zijne komst van weleer.

En ik zie de tenten der Aethiopiërs sidderen, en de zeilen van Madian beven, om de ongeregtigheid, waaraan zij zich schuldig weten.

Heer onze God! wilt Gij dan nogmaals uwen toorn bevredigen in een zondvloed? of uwe gramschap door de wateren? of uwe verbolgenheid door de zee? daar Gij uw vierspan en uw zegekar bestijgt ter redding van uw volk.

Zij zien U: en de aarde splijt open en braakt waterstroomen, de bergen huilen, watervloeden ontspringen, de afgrond brult, en de diepte der zee steekt smeekend haar witte handen omhoog.

De zon en de maan staan stil in hare woning, en de uitverkorenen vinden den weg alleen bij het licht uwer pijlen, en 't flikkeren van uw bliksemende lans.

In toorn vertreedt Gij de aarde, in woede verbrijzelt Gij de volkeren.

Maar neen, geen vreeze! Niet andermaal zal de schuldige aarde onder den zondvloed begraven worden. 'Daar klimt de regenboog omhoog, en schrijft nogmaals aan de zonnebaan den duur gezworen eed van Jehova op." [1])

IX.

"Heil dan en eeuwige glorie aan U, o Heer der heerscharen! Gij zijt uitgetrokken ter redding van uw volk, ter verlossing van uwen Gezalfde, ter hulpe zijner Bruid op aarde. Gij verplettert het hoofd van het goddeloos geslacht, dat tegen ons is opgestaan, en ontbloot den eerlooze van het hoofd tot de voeten.

Gij vervloekt zijn gestolen schepter en de hoofdmannen zijner oorlogsbenden, die als een stormwind opkwamen om ons van de aarde weg te vagen. Hun vreugde was als van hem, die den arme in 't verborgen verslindt.

Maar Gij weet ook door het midden der zee uwen oorlogsrossen een weg te banen, en door de branding der opgehoopte wateren.

Wij hebben uw vreeselijk woord gehoord, o Heer onze God! en zijn tot in ons binnenste ontsteld; onze lippen beefden bij 't vernemen van uwe stem. Doch laat nu vrij het bederf in onze beenderen kruipen en ze wegknagen: wij zullen in ruste en zonder vreeze zijn ten dage der verdrukking, en onverschrokken den vijand zien naderen, die ons komt straffen.

---

1) III, 1—12.

Dan zal de vijgenboom wel niet bloeijen, en geen vrucht zijn aan den wijngaard; dan zal de olijfboom ons wel te leur stellen, en de akker geen graan voortbrengen; dan zal wel de kudde uit de schaapskooi worden geroofd, en onze stallen zullen zonder vee zijn:

Maar toch zullen wij ons verheugen in den Heer en juichen in Jesus, den Verlosser, onzen God!

Want God de Heer zelf is onze kracht; Hij bindt ons vleugelen aan de voeten, en voert ons met de vlugheid der hinden naar de hooge hemelen, waar wij in zalige verrukking het eeuwig lied der overwinning zullen zingen." [1])

X.

O goddelijk Kind van Bethlehem! aanhoor ons stamelend lied en versmaad zijne zwakke toonen toch niet. De wereld kent U niet, zij gelooft U niet, zij wil U niet; in blinden overmoed gaat zij uwe kribbe voorbij en vraagt geen heil en redding bij haar.

Maar wij, wij telgen uwer heilige Bruid, wij knielen in nederigen eenvoud met de herders rondom uwe beestenkrib, en aanbidden U als onzen Messias, gewonden in arme doeken; wij offeren met de Oostersche wijzen ons goud aan U als den koning onzer zielen, onzen wierook aan U als onzen waarachtigen God, onze mirre aan U als waarachtig mensch.

Aanzie ons dan met een oog van barmhartigheid en ontferming. Verkort, Heer! de dagen van onzen strijd en van ons lijden; heb genade met uwe heilige Kerk!

Dat zij zegeviere over hare tegenstanders; dat zij haren bekeerden vijanden de genade der verlossing schenke; den vloek wegneme, die op de wereld drukt, en onze verdwaalde

---

1) III, 13—19.

eeuw tot het Kindeken van Bethlehems stal terugbrenge.

Dan zal de geredde aarde andermaal het loflied der engelen aanheffen, en in zalige verrukking met den hemel zingen: „Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus!" Amen.

J. J. VAN DER HORST.

PAPENHAAT

VAN

Dr. EELCO VERWIJS.

Het November-nommer van De Gids wordt geopend met eene beschrijving van Eelco Verwijs' „bedevaart naar Oberammergau om ons Heeren passie door de vrome bergbewoners ten tooneele te zien voeren."

Hij trok daarheen „niet zoozeer als geloovig Christen, voor wien de dramatische voorstelling van het lijden des Heilands een zekere soort van sombere aantrekkelijkheid moet bezitten, gemengd met de vrees, dat de heiligheid der zaak door eene zoodanige vertooning zal geschonden worden." Voor hem „heeft sedert lang het drama der Passie alle religieuse beteekenis verloren: in 't allerminst verwachtte" de geleerde heer „er stichting en opwekking van 't godsdienstig gevoel van." Nu, daar was weinig gevaar voor, want het geloof aan Adams zondeval, aan de erfzonde en Christus' zoendood laat hij gaarne aan anderen over, en had besloten zich „maar niet te ergeren aan de dogmatiek van den tekst der koren, waarin het zoenoffer door Christus natuurlijk schering en inslag uitmaakt."

Zelf getuigt hij zich te scharen aan de zijde van hem, „voor wien de verdere gebeurtenissen — na den kruisdood — in de Evangeliën verhaald tot het gebied der legende behooren"; van hem, „die met een diepbewogen gemoed, met een traan in 't oog, het lijden heeft aanschouwd van den man der smarten, van een der edelsten van ons geslacht, doch een mensch van gelijke bewegingen als wij, wiens eenige misdaad was, dat hij streed voor de waarheid, maar dien strijd voerde tegen de eeuwige vijanden van 't menschdom, die elken vooruitgang in de geboorte zoeken te smoren, elk zaadje van ontwikkeling en veredeling te verstikken"; dat wil met andere woorden zeggen: de priesters.

En wat het Oude Testament aangaat, waaruit voor elk tooneel een of meer voorbeduidende tafereelen worden vertoond, die afleiding is hem „telkens minder welkom, vooral waar het beeld als met de haren er bij is gesleept, of feiten voorstelt uit de geschiedenis van Israël, die ons misschien in onze jeugd niet vreemd waren, toen op de catechisatie onze jeugdige hersens met al dien ballast werden bezwaard, maar die op lateren leeftijd den weg van veel geheugenwerk zijn gegaan." 't Is hem dan ook niet kwalijk te nemen, dat hij na de optrede van de Bruid uit het Hooglied, weeklagende met hare gespelen om den verloren Bruidegom, naar de beteekenis van dat tableau op zeer kiesche wijze vraagt met de woorden uit de Fourberies de Scapin: „mais que diable allait-elle faire dans cette galère?" Zelfs weet hij ons te vertellen, dat Francisca Flunger, die voor de Moeder des Heeren speelt, „een jolig meisje is, die er geen been in ziet mee naar 't paardenspel te gaan, zelfs 's avonds vóór de vertooning, die onder haar huiswerk een vroolijk liedje zingt, die zelfs niet bang is voor een zoen." En zoo is

het dan ook natuurlijk, dat het den man „weinig belang inboezemde, of de Oberammergauers gegaan waren zur heiligen Communion, um besser und heiliger spielen zu können"; dat hij als overdrijving verwerpt „als zouden de spelers alleen geleid worden door de heiligste drijfveeren, als zou bij de keuze der medespelers bovenal op reinheid van wandel gelet worden"; en eindelijk dat hij zich gedrongen gevoelde „op te komen tegen de valsche beschouwing van enkelen, die in het Passionsspiel nog steeds een godsdienstige plechtigheid zien."

Het spreekt van zelf, dat mijnheer Eelcoo Verwijs op zijn pelgrimstogt ook vele priesters heeft aangetroffen, die insgelijks naar Oberammergau opgingen; en de haat, die hem tegen „die eeuwige vijanden van 't menschdom" bezielt, heeft hem telkens, als hij van die ontmoeting spreekt, eenige zeer keurige en kiesche en fatsoenlijke volzinnen doen nederschrijven, die inderdaad onzen aristokratischen Gids tot sieraad en tot eere verstrekken. 't Lust mij er eenigen van te releveeren: 't zou zonde zijn, als ze verloren gingen.

Blz. 196. „Ik bleef onder de gasten zitten, schikte bij aan een der lange tafels en was al spoedig in druk gesprek gewikkeld met eenige heeren, waarvan een mij als „ein Schwarzer" werd voorgesteld. De arme drommel werd erg geplaagd; er werd hard op de „Pfaffen" gescholden, en onze infaillibilist zocht zich zoo goed en zoo kwaad hij kon te verdedigen. Intusschen verloor ik veel van de argumenten van den lansbreker voor Pio Nono, daar hij in een wanhopend onbegrijpelijk Beiersch dialect sprak. Al spoedig sloot ik een soort van biervriendschap met een mijner buren, die zich telkens genoopt voelde „an zu stoszen", terwijl een aardig Biermädele steeds bij de hand was om de leege glazen weer te vullen met de vraag: „Sie wol-

len noch wohl a Bier?" Toen ik mijn vriend evenwel los wilde hebben over de „Katholische Frage", werd ik niet veel wijzer, hetzij omdat ook hij daarin niet veel wijzer was dan de vrager, of omdat hij met fijnen neus in mij den ketter speurde. Hoe dan ook op de „Pfaffen" werd gescholden, toen ik den volgenden morgen aan de deur een luchtje schepte, zag ik mijnen biervriend met een devoot gezicht de kerk uitkomen, waar hij zeker boete had gedaan voor de bierzonden van den vorigen avond."

Blz. 199. „Het gewichtigste nieuws daarin [de man las uit verveling en slaperig in de Tirolische Kirchenstimmen] was, dat ergens in de buurt door tusschenkomst der H. Moedermaagd een mirakel was gebeurd. Een bergbewoner was in geen 15 jaar ter kerke geweest, iets dat hier te lande zeer zeker niet tot de zeldzaamheden behoort. De man was natuurlijk geen ongeloovige, geen zwarte bok onder de witte lammeren der kudde: de arme drommel was verlamd. Met groote moeite wordt hij eindelijk op eene draagbaar naar het dal en ter kerke gebracht. Men legt hem neer voor een der altaren, waarop het beeld der H. Maagd prijkt. De man prevelt eenige gebeden, staat op en wandelt naar huis.

Het bericht was slechts kort, maar de verslaggever belooft nadere bijzonderheden, die, blijkens een aanteekening der Redactie, met smart worden gewacht. 't Speet mij eerst, dat ik het zalvende artikeltje tot stichting mijner landgenooten niet geheel had afgeschreven, doch sinds kort begint men in onze Katholieke bladen ook dergelijke zaken te debiteeren, en geven we niets meer aan het domperige Tirol toe."

Ibidem. „Het sobere maal werd gekruid door het opgewonden verhaal van een Herr Dekan [Dechant?], die

met groote onderscheiding door het overige gezelschap werd behandeld. Hij deelde mede hoe een vierentachtigjarige Bisschop nu eerst had leeren kennen wat muziek was. 't Was geschied door het prachtig gezang van een koor, dat als ééne stem klonk."

Blz. 203. „Nu eens kwam een gezonde pater met een stevig bier- en broodrantsoen het huis uitzetten, en zocht zich een lekker plaatsje uit."

Blz. 206. „Gansche benden priesters zwermen als reusachtige zwarte vliegen door de menigte heen; sommigen aan het hoofd hunner kudde, die met een zwaarmoedigen, koeiachtigen gang den zielenherder volgt."

Blz. 207. „Op eenigen afstand staan een paar monniken met bruine pijen, die elkander een snuifje aanbieden en zwaaien met een paar vervaarlijke blauwe zakdoeken. Gij houdt u op eenigen afstand van die vieze leegloopers: de smerige pij alleen geeft u reeds een gevoel alsof gij overal jeukte gevoelt: van die ellendige parasieten der maatschappij kunt ge in uw gedachte moeilijk andere parasieten scheiden. En ge wendt uw blik met welgevallen naar den Amerikaanschen gentleman [een volgeling van Parker]; welk een afgrond toch ligt er tusschen diens geestelijke en godsdienstige ontwikkeling en de hunne, geen geringere zeker dan tusschen zijn fatsoenlijk uiterlijk en dat der beide exemplaren van het „Vieh Gottes", zooals Heine dat volkje noemde."

Ibidem. „Een Fransche dame bejammerde het met een zekere ergernis, dat er zooveel Protestanten waren, waarmede zeker de Engelschen werden bedoeld, die, „savez vous, ne croient ni à la Sainte Vierge ni aux images", zooals zij tot haar begeleider opmerkte. Om toch eens te probeeren of de omgeving dat mirakel ook op ons zou uitwerken, stapten we de kerk [te Oberammergau]

binnen. Doch de bonte sieraden van het gebouw, het smakeloos toegetakelde en opgedirkte Mariabeeld, de benauwde wierookwalm joegen ons al spoedig in den vrijen tempel der natuur terug, dien we met een kreet van verruiming en verademing weer betraden. Een veel liefelijker tooneel wachtte ons."

Blz. 212. Een student met een roode muts op 't hoofd zat een pijp te rooken, onder 't genot van een glas bier; een jong geestelijk heer, waarschijnlijk vermoeid van een lange wandeling, ploeterde met zijn voeten in een kuip met warm water. Bij ons binnentreden werd een „Entschuldigen Sie, bitte, entschuldigen Sie", gestameld, en een der panden van den clerikalen kuitendekker zediglijk over „de blootgewoelde voetjes" gespreid."

Blz. 214. „Eindelijk worden de deuren geopend en woest stuift de troep naar binnen. 't Is een vreeselijk gedrang: een dikke monnik bemachtigt met een paar knuisten, die voor betere dingen deugen dan om er een rozenkrans in rond te draaien, de leuning der trap en wringt zich door een troepje dames heen, waarvan eene haar hoed verliest."

Blz. 239. „Alle reizigers werden verzocht uit het rijtuig te stijgen: slechts dames konden blijven zitten, en enkelen maakten van die vergunning gebruik, en daaronder ook eenige vette en logge monniken, die zich in Beieren onder de schoone sekse schijnen te rekenen."

Ibidem. „Hier liep een pastoor, ijverig lezende in zijn getijdenboek, zeker om de schade in te halen."

Maar 't is genoeg. Ten slotte moet ik nog opmerken, dat onze geleerde Leidenaar nooit van monniken, paters, priesters of pastoors spreekt, of hij plaatst er jolige, nuffige of elegante dames bij, even alsof hij zelf het gevoelen der „vette en logge monniken" van Beieren deelt.

Wat is het toch gelukkig, dat Dr. Eelco Verwijs de plaats van Dr. Te Winkel heeft ingenomen ter voortzetting van het Woordenboek der Nederlandsche Taal! Wat een schat van scheldwoorden zullen wij leeren kennen, als hij ons de woorden: priester, paap, monnik, pastoor, non, liefdezuster, Mariabeeld, Mariadienst, enz. enz. behandelt! 't Is te wenschen, aangezien den stoomgang van het Woordenboek, dat vrouw Natuur ten zijnen gunste haar tolboom verzet en hem nog een paar honderd levensjaren gunt, altijd zonder mirakel; want wij zouden het bejammeren zijn „parasieten" te moeten derven.

Wat ons echter verwondert, is niet dat De Gids zijn bladzijden veil heeft voor de uiting van zulken papenhaat, maar wel dat professor R. Fruin niet — ten minste voor dat nommer — zijn naam schrapt van den omslag, waarop de redactie vermeld wordt.

Maar 't is waar ook, zijn naam blijft zelfs gedrukt op de nommers, waarin de rimram van den Bosschen demokraat-baron voorkomt.

J. J. VAN DER HORST.

GEEN DUPLIEK!

Op ons artikel over De moraliteit van Vondels werken [1]) heeft de Heer J. A. Alberdingk Thijm [2]) eene repliek geleverd. Die weder te beantwoorden, houden we voor niet dienstig. Liever zullen we ons oordeel over de zedelijkheid van Vondels werken op nieuw uitspreken en, naar aanleiding van hetgeen de Heer Alberdingk hier en daar in zijne repliek gezegd heeft, eenigzins toelichten.

„Sommige van Vondels stukken", zeiden we, „zijn onzedelijk." Tot bewijs gaven we „het oordeel van alle herders en zielzorgers."

Dit oordeel hebben we voorgedragen als vaststaande; want niet slechts konden we, als bekend met de beginselen, waarvan onze herders en zielzorgers doortrokken zijn, hun gevoelen over de zedelijkheid van Vondels werken met meer dan waarschijnlijkheid berekenen, maar bovendien hadden we verscheidene geestelijken van uitstekende bekwaamheid en praktischen zin uitdrukkelijk naar dit hun gevoelen gevraagd en van allen ten antwoord ontvangen, dat zij volkomen met ons overeenstemden.

---

1) Zie *De Katholiek*, October 1871.

2) In *De Dietsche Warande*, IXe deel, zesde aflevering.

Is dit nu een oordeel van de Kerk, is het een definitief en onherroepelijk oordeel?

Neen; dit zou het eerst dan wezen, als het uitgegaan was van de geheele leerende Kerk (Ecclesia docens), van een Algemeen Concilie of van den ex Cathedra beslissenden Paus.

Is het dan, als niet definitief zijnde, zonder waarde en zonder kracht?

Dat evenmin; want het is, als uitgebragt door mannen, die ambtshalve voor de christelijke zedelijkheid moeten waken, het meest bevoegde oordeel, dat we tot nu toe over Vondel hebben.

De aldus bewezen onzedelijkheid van sommige stukken in Vondel en de leer der Kerk over de kwade begeerlijkheid gaven ons den grond voor het stellen van den volgenden regel omtrent het lezen van Vondel:

„Niet ieder, die volwassen en behoorlijk opgevoed is, mag den geheelen Vondel lezen, (maar) alleen hij, die bovendien nog eene reden heeft, zwaarder of ligter, naar mate van het gevaar, waaraan hij zich blootstelt."

Nog ééne opmerking over Vondels werken, en ééne over Vondels persoon.

Omdat sommige van Vondels stukken onzedelijk zijn, kan van den geheelen Vondel nog niet gezegd worden, dat het een onzedelijk werk is. — Daarom kon de Vondelsuitgave van J. van Lennep gerust aan Z. H. Paus Pius IX worden aangeboden.

Al vreezen wij, dat Vondel door het maken, het vertalen en uitgeven van sommige zijner stukken tegen de zedelijkheid gezondigd heeft, daarom zeggen we nog volstrekt niet, dat hij een onzedelijk mensch was. Dat zeggen we, in zulk een geval, van niemand en vooral niet van Vondel, die overigens onberispelijk van levenswandel ge-

weest is en, in zijne gedichten, ontelbare blijken van diep godsdienstigen zin gegeven heeft. — Daarom mogt en behoorde Vondel door zijne tijdgenooten, en behoort hij ook door ons gehuldigd te worden.

Op onze wijze van polemiseren heeft de Heer Alberdingk heel wat aan te merken: wij zouden op het punt van zedelijkheid overdrijven, dwaze opiniën aankleven, met onszelven in tegenspraak zijn; wij zouden ons schuldig gemaakt hebben aan eene slinksche aanhaling van Villecourt, aan eene menigte van personaliteiten, aan onridderlijkheid en grofheid. — Met eene zelfverdediging zullen we het publiek niet bezighouden, maar den lezer slechts dit verzoeken, dat hij, alvorens eenige bewering van den Heer Alberdingk aan te nemen, eerst ons vorig artikel nog eens overleze.

Hiermeê hebben wij ons laatste woord over deze zaak gezegd.

J. DE BRUIJN.

ACHTERUITGANG

VAN

HET PROTESTANTSCHE GENOOTSCHAP WELSTAND.

Gerard Keller is een bekwaam teekenaar. Hoe juist en levendig weet hij onze toestanden te schetsen! De werkelijkheid schildert hij u af. Zijne Novellen tintelen van waarheid. Leidt hij u binnen in het huisgezin of op het bureau van den schraal bezoldigden, maar deftigen ambtenaar, in het gezelschap der sociëteit, op het kantoor van den zaakwaarnemer, op het zolderkamertje der arme orthodoxe vrome, in de ziekenkamer van den ouderwetschen, stijven bourgeois, op de raadkamer van het stadhuis, in den kerkeraad, bij den dominé in zijn huisvertrek, gij vindt telkens trekken, waarbij gij uitroept: dat is het leven gegrepen!

Waarom zou ik niet veilig op hem vertrouwen, als hij mij in een paar goed geschilderde tafereeltjes laat zien, hoe sommigen onzer Protestanten ten opzigte der Roomschen gezind zijn, vooral wanneer de waarheid zijner beschrijving mij door enkele ondervindingen wordt bevestigd?

Is dit vertrouwen gegrond, dan blijkt ook uit zijne Novellen, hoe weinig liefelijk voor de Roomschen enkelen der Protestanten zijn.

— „Die koetsier uit de buurt is roomsch," zegt de statige mijnheer van Arlen.

Wel zeker, Mijnheer! daarmeê zijt gij er af, om een rijtuig te nemen. Toch bevalt mij het ironische antwoord, dat u het gezond verstand van den vrolijken Prigson geeft:

„— Neen, dan mag hij ons niet rijden; dat zou al dadelijk verkeerd werken op de zedelijke beginselen; ik zal naar mijn gereformeerden koetsier gaan." [1])

Van Arlen vindt bij mij minder genade dan die rijke en kortzigtige Kees Leuven en zijne beide gelijkelijk te qualificeren ooms, welke „niet voor de waarde van een stuiver zouden koopen bij een winkelier, die den paus voor onfeilbaar hield, terwijl zij ten opzigte van een Israëliet minder bezwaar hadden." [2])

Maar de goedaardige en orthodoxe dominé's-jufvrouw Nadering te Helmstad, ik heb bij mij nooit de minste beweging van gramstorigheid tegen haar voelen opkomen, al verklapt Keller het, dat zij een weinig geraakt was, toen dominé „dien roomschen schilder", den waarlijk nog al verdraagzamen Walters, in zijn en haar huis gehaald had; neen, zij bleef eene aantrekkelijke figuur, al pruttelde zij in zich zelve: „Die roomsche schilder! Bleef het daar maar bij; maar men wist van goed onderrigte zijde, dat hij een fijne jezuit was, zóó fijn, dat hij zich hield of hij met geen kerk iets had te maken, daar de paus hem een bijzonder verlof had gegeven om zich zoo te houden, ten einde hij op die wijze des te beter al de verfoeijelijke doeleinden zou kunnen helpen uitvoeren, die de jezuiten in den zin hadden, voornamelijk ten aanzien van de protestanten van Helmstad. Met dien man trad Nadering zijne woning binnen!

1) *Overkompleet* door Gerard Keller.

2) *Eene zaak* door denzelfde.

— Geen wonder, dat zij [de jufvrouw, die den dominé tot aan de huisdeur was te gemoet gegaan,] plotseling terugschoof en met het ernstigste gezigt, dat zij zetten kon, de verschijning van den jezuit in hare huiskamer afwachtte." [1])

Maar welke sympathie we overigens ook voor die stille, goede huismoeder kunnen hebben, het neemt niet weg, zij werd — het is waar onbewust — maar zij werd toch door een boosaardig fanatisme gedreven, dat in hare opvatting der Protestantsche orthodoxie zijnen grond had.

Merkwaardig is het, hoe iemand al wat naar deze orthodoxie zweemt, met al wat er nog goed en achtenswaardig in is, kan afleggen, terwijl hij altijd bezeten blijft door dien hatelijken demon, welke de Protestantsche orthodoxie soms vergezelt, den dom-fanatieken afkeer tegen Rome. Zoo sterk zijn de bezweringen, waarmede in sommige catechisatiekamers de jeugdige gemoederen aan die helsche magt worden onderworpen!

Wilt gij voorbeelden? Wie heeft er meer alle orthodoxie afgeschud dan Ds. Oort van Harlingen? Maar den fanatieken duivel raakte hij niet kwijt, en aan diens inblazingen gehoorzamend, insinueert hij — duidelijk genoeg om eene vergissing omtrent zijne meening onmogelijk te maken — dat de Roomsche priesters zich „aan veel geestelijke kwakzalverij" schuldig maken [2]); en hoe diep de bijna heidensche Dr. Eelcoo Verwijs er bij dienzelfden duivel nog onder zit, dat heeft ons het jongste November-nommer van De Gids getoond, en zullen ons welligt de volgende afleveringen van het Woordenboek der Nederlandsche Taal meermalen toonen.

Maar ik erken het, wanneer modernen tegen al wat Roomsch is razen, de prioriteit des tijds komt toe aan

1) *Een legaat* door denzelfde.

2) *Vaderlandsche Letteroefeningen*. 1871, December. Blz. 651.

het fanatisme der orthodoxen, en waar het op kracht-uitdrukkingen, hevigen hartstogt en fatale consequentie aankomt, daarin zullen de modernen het moeijelijk van een zeker slag orthodoxe fanatieken winnen. Ik zet het aan Ds. Oort en aan Dr. Eelcoo Verwijs om bijv. de woedende volzinnen van Ds. Bronsveld te evenaren:

„Het zou mij verheugen indien alle Protestanten zonder onderscheid den strijd met Rome aanbonden op maatschappelijk gebied. Rome vloekt ons, en wil ons op elk terrein verdringen. Het kan veel, omdat het geld heeft: maar het grootste gedeelte van zijn geld komt van ons. Wij stellen Roomsche industrieëlen in staat, om hunne winkels te herscheppen tot paleizen; om tal van Roomsche ondergeschikten te doen inlijven bij het getal onzer kiesbevoegde burgers; en hun zonen, die thans ons in hun rechtsgeleerde adviezen bestrijden, hebben op onze kosten gestudeerd. En wij zijn nog altijd flauwhartig genoeg, om de winkels onzer geloofsgenooten voorbij te gaan, en onze aarts-vijanden te verrijken.

Wij moeten elken penning, dien wij zoo aan Protestanten onthouden, leeren beschouwen als ammunitie, die wij den vijand leveren; wij betalen het papier, waarop de paus zijn encyclieken schrijft en het klokgelui der tallooze Roomsche kerken galmt onze onverschilligheid uit. Wanneer wij, als een eenig man, besloten alleen bij Protestanten inkoopen te doen, hen met onze „gunst" te vereeren, dan zouden zij hun zaken kunnen uitbreiden, en de Katholieken, van wie zoo zware kerkelijke offers worden gevergd, zouden hun welvaart zien afnemen. Het is een levenskwestie. De Jezuïeten dagen ons uit tot dezen strijd en rekenen op onze onverdraaglijke verdraagzaamheid; welaan! laat ons wakker worden! Laat ons het voorkomen, dat wij het aantal Roomsche kiezers nog grooter maken, en als

zij door geld ons dwingen willen, hen dan althans niet ons geld goedwillig in handen geven. Op die wijzekunne n alle Protestanten tegen Rome strijden." [1])

Werkelijk, een in zijne soort onovertrefbare schreeuw van boosaardige woede! Een ware stuip van fanatieke bezetenheid!

De heeren Bronsveld, Oort, Eelcoo Verwijs, jufvrouw Nadering, de heeren Leuven, mijnheer van Arlen hebben ons, ieder op zijne wijze, geleerd welke anti-Roomsche vooroordeelen, vreezen, afgekeerdheden en wat we verder zouden kunnen opnoemen hier en daar onder onze Protestantsche landgenooten leven en woelen.

Maar waarlijk, zóó is het op verre na niet bij hen allen. De dollemanstaal van Ds. Bronsveld werd openlijk door orthodoxe Protestanten afgekeurd; geen man van eenigen naam zal zoo over de Roomschen schrijven gelijk Ds. Oort en Dr. Eelcoo Verwijs; wij, Katholieken, kennen meestal persoonlijk een groot getal van Protestanten, die van een veel beter trempe of liever meer vrij van vooroordeelen zijn dan de personen van Keller; en wil men een zeer treffend bewijs: de vereenigingen: Welstand, Unitas, Hulpbetoon en Phylacterion, die eenige Protestantsche fanatieken hebben opgerigt, om in 't geheim, de Hemel weet, met welke middelen, maar vooral door het schieten van geld, het zielental van Protestantsche gemeenten, die onder 't minimum dreigen te komen, te verhoogen, en ook om Katholieke zielen te koopen — zij worden door verscheidene Protestanten openlijk veroordeeld, zij vinden geringe deelneming, zij kwijnen weg, en gaan telkens meer haren ondergang te gemoet.

Hoe hartverscheurend anders ook de klagten zijn, door de besturen dier vereenigingen over de ongelukkige laauw-

1) *Stemmen voor Waarheid en Vrede.* 1871.

heid der Protestanten aangeheven, zij klinken ons in de ooren als lofredenen over de bij velen steeds verminderende afkeerigheid tegen hunne Roomsche landgenooten.

Meermalen heeft dit tijdschrift de verslagen dier Protestantsche vereenigingen openbaar gemaakt; in allen heerscht dezelfde grondtoon van haat tegen Rome maar ook van droefheid over het gebrek aan medewerking van de zijde der Protestanten.

„Er zijn Protestanten," zoo klaagde onder anderen de heer van Dam van Isselt, toen hij op de algemeene vergadering van Unitas, in 1850 gehouden, den voorzittersstoel bekleedde, „er zijn Protestanten, die zich niet schamen hunne laauwheid voor de heilige zaak, die ons met geestdrift vervult, te verbergen achter het masker van vredelievende gezindheid, en die hunne onverschilligheid bedekken met den schoongekleurden mantel van christelijke verdraagzaamheid.

Ook Protestanten beschuldigen ons, dat wij het grootste geboo des Verlosser, de liefde, verzaken en dat wij, leden der verschillende protestantsche genootschappen, ons, alzoo, als onwaardige Christenen gedragen."

De verslagen en andere mededeelingen dier genootschappen worden grootendeels geheim gehouden, zooals het met den lichtschuwen aard dier vereenigingen overeenkomt; we ontmoetten evenwel onlangs een vrij omstandig berigt over den tegenwoordigen toestand van de Maatschappij tot bevordering van welstand voornamelijk onder de landlieden, die ook bij verkorting: Welstand wordt geheeten [1]); onze opmerking wordt er alweder door bevestigd.

---

1) Het komt voor in het *Kerkelijk Weekblad*, 1871, No. 49 en is door verscheidene handteekeningen gewaarmerkt.

„De Maatschappij van Welstand", zoo luidt deze brief, „door ijverige mannen, met een doel opgericht [1]), dat elk waar Protestant moet toejuichen, heeft haren tijd van opkomst en bloei doorleefd, maar blijkt nu, volgens de verslagen der laatste jaren, in een betreurenswaardigen toestand van verkwijning vervallen te zijn.

In de laatste tien of twaalf jaren zijn de leden met een duizendtal en de toelagen met meer dan *f* 3000 — 's jaars verminderd."

In 1861 bedroegen de toelagen *f* 12,205 — en daarentegen in 1871 slechts *f* 8,855 —, zeggen de ondertee-kenaars.

Hoewel zij dien zeer aanmerkelijken achteruitgang aan verschillende oorzaken, zooals bijv. aan de slechte administratie wijten, stellen ze het voor de Maatschappij zoo bedenkelijke afnemen van het getal leden, ook op rekening van hetgeen zij „de onverschilligheid" der Protestanten noemen. Blijkbaar zeer teregt! Vele Protestanten hebben dezen strijd tegen de Roomschen nooit gewild of willen dien niet meer. De Welstands-mannen verliezen onophoudelijk in invloed en getal.

Mogt het fanatieke geslacht der Bronsvelden, Eelcoo's, Oorten en dergelijken spoedig zijn uitgestorven!

H. J. J. Prenger.

---

1) In 1822.

VERSCHEIDENHEDEN.

Bij het einde van 1872.

Weinige jaren zijn in de geschiedenis merkwaardiger, weinige schijnen rijker in gevolgen te zullen zijn dan de twee laatstverloopene. Dat is eene banale uitdrukking, zal menigeen zeggen; wij geven het toe, maar zij is hier toch zeer van toepassing. Ouders zullen van deze jaren vertellen aan hunne kinderen, en dezen wederom aan hunne nakomelingen. Menig schrijver zal met de geschiedenis van 1870 en 1871 boeken vullen, en nog in ver verwijderde jaren zal de naklank gehoord worden van de gebeurtenissen, waarvan wij de verbaasde getuigen zijn geweest. Wat scherpe en diepzinnige geesten hebben gegist, is gebeurd: *Novus saeculorum nascitur ordo.* Het oude Europa bestaat niet meer en heeft plaats gemaakt voor een nieuw Europa. Oude toestanden — sommige meenen: verouderde — zijn vervangen door nieuwe.

Maar zal die verandering ook eene verbetering mogen heeten? Met eenigen grond, meenen wij, kan het betwijfeld worden, vooral wanneer men in aanmerking neemt én de oorzaken, welke tot dien omkeer van zaken hebben medegewerkt, én de middelen, welke zijn aangewend om die verbazende verandering in het leven te roepen. Maar — van den anderen kant ook nog eene hoogere magt dan die der menschen is in de laatste jaren der wereldgeschiedenis duidelijk werkzaam geweest, en dit moet zelfs den kleinmoedigste vertrouwen op eene betere toekomst inboezemen. Daarom kan het nieuwe Europa of slechter of beter dan het oude geacht worden, naar gelang het standpunt

is, dat bij de beschouwing wordt ingenomen, naar gelang het gezigtspunt is, waaruit de beschouwer zijne opmerkingen maakt.

Zoo men in het kort de geschiedenis van de twee laatstverloopene jaren wil zamenvatten, behoeft men slechts drie namen te noemen: ROME, PARIJS, BERLIJN. In wiens gedachten is niet eene geheele geschiedenis met elk dezer drie namen verbonden? Zij zeggen en openbaren zooveel.

I.

ROME, waar Christus heerschte, gebood en overwon, is de slaaf geworden van eene revolutie, die in dienst van Satan staat en geen wet of regt meer ontziet. Nog kort geleden mogt het binnen zijne, door ouderdom en vele herinneringen eerbiedwaardige muren vergaderd zien, wat geleerdheid en deugd, ware wetenschap en echte vroomheid heeten mag. Een woeste greep, door verwaande staatsmanswijsheid in het leven der volkeren gedaan, riep eene kleine keurbende — de vertegenwoordigster van een groot Katholiek volk bij het graf des eersten Pausen en bij het palladium der vrijheid van de Kerk — naar een slagtveld, om daar zonder eer en roem te sneven. Een roover, zonder eer en regtsgevoel, voortgezweept meer door de misdaad van anderen dan door eigen bedorvenheid, huichelend, maar daarom niet minder schuldig, viel het onbewaakte en lang vooraf magteloos gemaakte eeuwen-oude erfdeel van den Heiligen Stoel aan, overweldigde het en voegde het bij zijne meerendeels door roof en moord verkregene bezittingen.

Het regt moest onderdoen voor ruw en barbaarsch geweld, deugd voor onzedelijkheid in haar walgelijkst kleed, trouw voor meineed en wraak, ridderlijke dapperheid voor laaghartige veroveringszucht. En het onregt werd gepleegd niet in tijden van opstand, wanneer de hartstogten opgezweept zijn en in hunnen woesten overmoed geen teugel meer kennen of wanneer zij, begoocheld door listige voorstellingen, zich blindelings laten geleiden door geslepen opruijers, het onregt werd ook niet gepleegd in tijden van oorlog, wanneer een overwinnend leger in brood-

dronken vreugde over behaalde overwinningen zijn zegetogt naauwelijks weet te onderbreken — als dan geen regt van onregt onderscheiden wordt, is het, hoewel niet te verschoonen, toch te verklaren — maar het gebeurde in vollen vrede, zonder voorafgegane oorlogsverklaring, zonder dat er eenige aanleiding voor gegeven was. Een naamkoning, die zich gisteren nog een trouwen zoon der Kerk durfde noemen, die zich kort te voren bij den Paus liet verontschuldigen en hem de plegtigste verzekeringen gaf, stootte den weerloozen Pius IX van den troon. Andere middelen waren reeds aangewend — maar vruchteloos. De revolutionaire partij had sinds jaren beproefd om de bewoners van den Kerkelijken Staat tot ontrouw en opstand te verleiden — maar te vergeefs: hare pogingen stuitten af op de gehechtheid der bevolking aan den Paus-Koning; men wendde brandstichtingen en sluipmoorden aan om den weldenkenden schrik aan te jagen en aan de staatsbeambten het regeren onmogelijk te maken — maar te vergeefs, de Pauselijke soldaten wisten de orde te handhaven; de revolutie zond Garibaldisten af, en hare vrijscharen maakten strooptogten — maar te vergeefs, een onwankelbare muur van Zouaven hield hen tegen.

Toch moest de laatste slag geslagen worden, want „Rome of de dood" was de leus der revolutionairen, maar ook het vreeselijk dilemma voor den zwakken en gedweeën Koning. Er trad een nieuwe Caïphas op, die schreef: het is voor Italië nu of nooit de tijd om naar Rome te gaan, d. i., één moet voor het geheele volk opgeofferd worden; er werd een moderne Pilatus gevonden, die in schijn zijne handen in onschuld waschte, maar inderdaad door zijn gedrag den onschuldige overleverde; ook Herodes doemde uit zijn graf op in de gedaante van revolutionaire ministers, die den Plaatsbekleeder van Christus bespotten en hem omhingen met het huichelachtig kleed van niets beteekenende garantiën. Bij dit waardig drietal mogt geen Judas ontbreken, en helaas, een afgevallen priester, thans generaal in het roemruchtig Sardiniesch leger, Cadorna belastte zich met de taak om aan het hoofd van vele bandieten en struikroovers Pius gevangen te nemen.

En Rome was van den troon, waarop het eeuwen lang gezeteld had, afgerukt, om verlaagd te worden tot den slaaf eener godvergeten regering. Die stad, weleer de beheerscheres der volkeren, viel onder de slagen eener listig gesmede revolutie en moest bukken voor ruw geweld, dat gepaard ging met satanische huichelarij.

Dit alles wist de boosheid te bewerken, maar ééne zaak lag buiten haar bereik. De voortzetting van het Concilie had zij voor het oogenblik onmogelijk gemaakt, maar nooit zal zij de vruchtbare werking der reeds vastgestelde constitutiën en der nu bepaalde leerstukken verijdelen. Met Gods hulp zijn die leerstukken gevestigd in het hart van millioenen Katholieken, en eene overtuiging, welke op de onfeilbare uitspraak van het door God ingestelde hoogste kerkelijk gezag berust, wordt niet aan het wankelen gebragt door geheime kuiperijen, noch door bedriegelijke intrigues, noch door tegenkanting van welke magt ter wereld ook.

Al laat God toe, dat het Concilie zijn aangevangen arbeid nog niet kan voortzetten, dan toch zal het reeds afgewerkte gedeelte voortdurend een onmetelijken invloed hebben. De Paus is onfeilbaar — deze oude waarheid schittert thans met nieuwen en onweerstaanbaren glans, haar belijden geloovig twee honderd millioen Katholieken. Wanneer hij als opperste regter, in zaken, het geloof of de zeden betreffend, uitspraak doet, dan heeft zijne stem de kracht en de waarde eener onfeilbare beslissing, waaraan alle opregte Katholieken zich bereidvaardig onderwerpen. Het is nu een uitgesproken dogma des geloofs: geen vergadering van Bisschoppen is noodig, veel minder nog de toestemming der verspreide Kerk om aan die beslissing de sanctie eener onherroepelijke uitspraak te geven. 's Pausen uitspraak alleen is reeds genoeg, al belet ook de boosheid het bijeenkomen van een Concilie. Pius IX heeft de noodzakelijkheid van een Algemeen Concilie ingezien, toen velen het nut er van nog niet begrepen; toen de wereld als een zwaargewonde lag uitgestrekt, trad hij als geneesheer met een krachtig geneesmiddel op;

toen de vijanden der Kerk, door woord en schrift, door vergaderingen en congressen, onheil stichtten, trad Pius IX hun te gemoet en sprak: laten wij tegenover hen een tweede Pinksterfeest stellen, en de verschillende talen der geheele wereld zullen op nieuw de eenige waarheid, de eenige geregtigheid, het eenige regt, de eenige liefde verkondigen. En hij beriep rondom zijn troon de leeraars en opperpriesters van alle hoeken der aarde; met hen hield hij raad; en de gezamentlijke Vaders der Christenheid, voorgezeten en onder de leiding van den Oppersten Herder der zielen hier op aarde, schreven hunne voorschriften en verordeningen uit en maakten hunne besluiten. De revolutie onderbrak die vreedzame en heilrijke vergadering, maar een plegtig placet lieten de Vaders achter: de Paus had de volle magt van het Algemeen Concilie; en zij legden de plegtige getuigenis af dat zij, ook dan wanneer zij hem met hunne stem niet konden steunen, in zijne opperherderlijke uitspraak zouden berusten en die leer ook aan de onder hunne leiding staande kudden zouden verkondigen. En ware ook de wereld een veld vol doodsbeenderen geworden, de Paus roept met zijne magtige, door de echo van alle bisschoppen en priesters verveelvuldigde stem: gij, vermolmde beenderen! hoort het woord des Heeren, het woord der waarheid, der geregtigheid, des levens, hetwelk de wereld vergeten heeft. [1])

II.

Parijs biedt een geheel ander schouwspel aan: het is dat der verwoesting, maar eener verwoesting, niet alleen door de hand van vreemdelingen aangerigt. Rome viel onder de slagen eener uitwendige, Parijs onder die eener inwendige revolutie. Het verschil is onder zedelijk opzigt groot; de echte Romeinen kunnen hunne handen in onschuld wasschen; de Franschen daarentegen moeten bij het zien hunner ruïnen het mea culpa

1) Urquhardt.

uitspreken. En wat zeggen die ruïnen niet veel! Zij prediken niet alleen den ondergang van de stoffelijke grootheid des lands, maar ook het verval van de zedelijke kracht des volks. Al wat moderne kunst en wetenschap vermogt, was in het werk gesteld om Frankrijks hoofdstad in het oog van elken bezoeker bewonderenswaardig te maken, en nog slechts kort geleden wist de Keizer der moderne ideeën in zijne opgesmukte residentie al de kunstvoortbrengselen der menschelijke industrie te verzamelen. Hij zong een zegezang — maar het was ook zijn laatste.

Die kunst, welke Parijs opgetooid had, was materialistiesch in vorm en idee. Zij beoogde geen verheffing van begrippen, van edel gevoel: bevrediging van een natuurlijk zingenot was haar doel.

Ware dit materialisme slechts tot den uiterlijken vorm beperkt gebleven, het zou wel een verderfelijken invloed uitgeoefend hebben, doch die invloed zou niet duurzaam, slechts voorbijgaande geweest zijn en weldra plaats gemaakt hebben voor reiner en gezonder begrippen. Doch, helaas! nog in het verloopen jaar moest het moderne Babel ondervinden, waartoe het ongeloof leidt, en omdat de Seine-stad het geheele land onder ieder opzigt beheerscht had, daarom zuchtte ook geheel Frankrijk onder dezelfde straf als zijne hoofdstad: het had immers den van Parijs uitgaanden stroom van ongodsdienstigheid niet afgeweerd, maar overal gretig binnengelaten.

Men rukt het altaar niet omver — zeide reeds de gemoedelijke Protestantsche geschiedschrijver Joannes von Muller — zonder ook den troon omver te halen; evenmin verbant men het godsdienstig gevoel uit de harten der menschen, zonder een vreeselijken en moeijelijk te herstellen slag aan de maatschappelijke orde toe te brengen. Nooit is misschien een rijk in zulk een korten tijd zoo diep gezonken als Frankrijk in het korte tijdbestek van ruim zes maanden. Sterk was het voorheen en nu magteloos; voor dezen gevreesd en thans vertreden; vroeger geëerd en nu, wij zouden bijna zeggen, veracht. Maar ook geen volk was zoo diep bedorven als het Fransche. De boom heeft zijne vruchten voortgebragt. Systematiesch was het volk van de godsdienst afkeerig gemaakt; pers en theater

werkten te zamen om de godsdienst en eerbaarheid uit de harten te verbannen; eene zedelooze en ongeloovige litteratuur predikte sinds jaren het grofste atheïsme en spotte met al wat eerbiedwaardig en heilig is.

Was het te verwonderen, dat liefde voor deugd, reinheid van zeden, eerbied voor het gezag, tevredenheid met zijn stand, erkenning van het regt van eigendom, dat dit alles als verdween en plaats maakte voor de beginselen van Mazzini, voor het stelsel van Proudhon en voor de theoriën van Karl Marx? De vruchten van dien boom des kwaads zijn veelvuldig en bitter geweest zelfs op stoffelijk gebied. Frankrijk heeft sommen gelds, bijna onnoemelijk, verloren, vele duizenden zijner inwoners zijn tot verminkten geworden, even zoovelen hebben den dood gevonden, de openbare welvaart is voor tien jaren verwoest, en die van verscheidene familiën geheel vernietigd; voor den akkerbouw ontbreken de handen; steden zijn platgeschoten, bruggen vernield, velden vertreden en bosschen afgebrand, het zaad is voor twee jaren niet meer te vinden, daarenboven twee der beste provinciën zijn verloren.

Maar heeft dan Napoleon of zijn regerings-systeem aan dat alles schuld? Ofschoon wij, wat betreft den laatsten oorlog, voor Frankrijk partij kiezen, kunnen wij op de gestelde vraag niet dan met een bevestigend ja antwoorden. We brengen, ter verklaring van onze meening, de volgende feiten in herinnering. Had Napoleon van het begin zijner regering niet de revolutionaire beginselen gehuldigd, dan was er, menschelijkerwijze gesproken, geen Solferino en Magenta geweest, maar dan ook geen Koninggrätz of Sadowa en bijgevolg ook geen Wörth en Sedan. Dat is de logika der feiten, waarvan hij zelf het grootste slagtoffer is. Had hij den zoogenaamden nationaal-liberalen veldtogt tegen Oostenrijk in 1859 niet begonnen, dan ware er geen Pruissiesch-Fransch handelsverdrag en ook geen Bismarck mogelijk geweest; had hij zoo trouweloos niet gehandeld in den Pruissiesch-Deenschen oorlog, dan was de wederregterlijke oorlog van Pruissen tegen Oostenrijk niet voorbereid geworden; had hij niet tegen alle regten en verdragen in, Italië één

gemaakt en de wettige Italiaansche vorsten en den Paus niet van hunne staten laten berooven, dan had Pruissen niet, gerugsteund door zijn Italiaanschen bondgenoot, zoo gemakkelijk en zoo volkomen gezegevierd in Boheme; en had hij door zijn non-interventie-systeem Oostenrijk niet laten doodmartelen, dan had hij in den Habsburger een dapperen en strijdlustigen bondgenoot kunnen vinden tegen den overmoedigen Pruis. Maar ook hier wederom is het de logika der feiten; hij heeft die ingeroepen en is er zelf door ten verderve gevoerd.

Napoleon is de uitvinder van het onzinnige systeem van non-interventie. Onzinnig noemden we het; er moest nog bij staan: wederregterlijk en onpraktiesch. Europa immers lachte met dat systeem, en geen Staat huldigde dat beginsel. Toen de kleine Mortara gedoopt was en Katholiek werd opgevoed, ging een kreet van verontwaardiging door Europa, en in kabinetten en dagbladen hoorde men den eisch: interventie ten gunste der godsdienstvrijheid; toen de proselytenmaker Madiai in Spanje achter slot was gezet, hoorde men van alom een stem van diep medelijden, en een ieder vroeg: interventie ten gunste der Protestanten; toen de Donau-Vorstendommen zich verhieven tegen de Joden, die de bewoners uitzogen, bevlijtigden zich de gouvernementen om te interveniëren ten gunste der Joden. En Napoleon, zong hij niet mede in dat koor van schreeuwers?

Maar toen de Polen om hulp vroegen tegen den barbaarschen Moscoviet, toen de Katholieken van den Libanon hulp noodig hadden tegen de moordende Druzen, toen de Paus om bijstand bad tegen de Sardinische roovers — toen verschool zich Napoleon achter zijn non-interventie-systeem; zelfs den Paus antwoordde hij in de brochure van La Gueronnière: het Vatikaan met een tuin is voor den Stedehouder van Christus genoeg, dat zal voor hem eene oase zijn in het midden der wereld. En hoe heeft datzelfde fatale systeem zich tegen Napoleon gekeerd! In den laatsten oorlog zou hij bij Frans Josef om hulp en interventie aangezocht hebben, en zelfs Hohenwart was er toe genegen; maar von Beust, de vriend en geestver-

verwant van Napoleon, door hem aan den Keizer van Oostenrijk aanbevolen, zoo niet opgedrongen, weigerde. En het gevolg er van was? Oostenrijk hield zich stil, Frankrijk werd overwonnen, Napoleon verloor kroon en rijk, werd eerst op het kasteel Wilhelmshöhe gevangen gezet en kan thans op het kasteeltje te Chislehurst van de beslommeringen zijner achttienjarige regering uitrusten en nadenken over het leed, door hem aan geheel Europa berokkend. Toen men aan Napoleon I den gedenkwaardigen dag van den slag van Waterloo herinnerde, riep hij, diep bewogen, uit: „Onbegrijpelijke slag! een zamentreffen van ongewone fataliteiten. Slechts ongeluk op ongeluk. Alles mislukte, toen alles bereikt scheen." Ook de neef mag na het laatste plebisciet hetzelfde zeggen. Wat hij voor den Paus bestemde en hem toedacht, dat is hem zelven slechts overgebleven. Alleen mist hij daarenboven de achting zijner vorige onderdanen en ook hun medelijden in zijn ongeluk, terwijl Pius IX, ofschoon ook beroofd en gevangen, nog voortdurend de sympathie, de liefde en de dankbaarheid geniet van twee honderd millioen getrouwe kinderen en van alle regtgeaarden.

Doch al nemen wij aan, dat Napoleon de grove fouten, in den langen loop van zijn bestuur bedreven, betreurt, zal hij den afgrond vullen, dien hij gegraven heeft? Een huiveringwekkend geweld van ongeloof en zedeloosheid heeft Frankrijks volksbestaan ondermijnd. Materiële schade — hoe groot die ook moge zijn — kan met gezamenlijke krachten hersteld worden, en Frankrijk heeft, zelfs na den laatsten oorlog, alreeds bewezen, dat het onder dit opzigt veel kan. Maar wanneer eens de geesten van den waren weg zijn afgedwaald, wanneer eens de harten zijn bedorven, dan is de terugkeer veel moeijelijker, en gaat de verbetering met vele en groote bezwaren gepaard. Wat de Commune vernielde en verbrandde kan gemakkelijk weder opgebouwd worden, maar waar valsche beginselen zich in de hoofden hebben genesteld, waar verderfelijke utopiën omtrent verdeeling van het kapitaal en den arbeid, omtrent het verschil van standen, waar heillooze leeringen omtrent de be-

voegdheid en den oorsprong van het gezag algemeen ingang hebben gevonden, waar God uit het geweten, het huisgezin, de school en de maatschappij is gebannen, waar een grof zedebederf in alle standen diep is doorgedrongen en alle heilige banden heeft bezoedeld, waar de Staat een schandelijk atheïsme of deïsme begunstigt — waarlijk, dáár moet eene hoogere magt dan menschelijke berekening of inspanning werkzaam zijn tot herstel en wederopbouwing van een krachtig en ernstig volksleven. Zelfs de twee verlorene provinciën kunnen terugverkregen worden, maar dan moet het volk eerst weder Christelijk, het leger zedelijk, de aanvoerders van hun groote verantwoordelijkheid doordrongen zijn, de regering uit zedelijke beginselen hare kracht ontleenen, dat wil zeggen: de godsdienst moet in woorden en in daden de hoeksteen en de grondwet van den Staat en van het volk geworden zijn. Waarlijk, Frankrijk heeft een groot man in den edelsten zin des woords noodig, een man, begaafd met een scherpen blik om de diepte van ellende, waarin het land vervallen is, te peilen en de geschiktste middelen tot herstel op te sporen, een man, begaafd met een ijzer-sterken wil om hetgeen hij voor nuttig en heilzaam houdt in het werk te stellen, niettegenstaande alle tegenkantingen, welke hij zeker zal ontmoeten, een man, begaafd met een edel hart, dat de wezenlijke behoeften vat, maar ook de slagen gevoelt, aan de maatschappelijke orde toegebragt, een man, die met gepaste strengheid durft te straffen, waar eene ziekelijke meewarigheid schuldige lafheid zijn zou, een man, vooral begaafd met godsdienstigen zin om aan God te geven wat aan God toekomt. Wie het goed meent met Frankrijk moet aan dat geteisterde land zulk eene genade toewenschen, want zóó en zóó alleen kan het zijne plaats in de rij der volkeren hernemen, waarvoor het, te oordeelen naar zijne ligging, de geaardheid zijner bevolking en zijne geschiedenis, door de goddelijke Voorzienigheid schijnt bestemd te zijn.

Wij mogen ons verblijden, dat voortreffelijke mannen zulk eene behoefte voelen en luide verkondigen. De ook in zijn vaderland geëerde en rijk begaafde Lemoine schreef nog onlangs: „Ik heb de vaste overtuiging verkregen, dat

wij, als we nog aan redding denken en eene herstelling van ons volk voor mogelijk willen houden, dat wij dan tot een ernstig en een vast geloof moeten terugkeeren, en dat geloof kan geen ander zijn dan het geloof der Katholieke Kerk, hetwelk Frankrijk in vorige eeuwen groot gemaakt, hetwelk zelfs Frankrijk eigenlijk gemaakt heeft. Dat geloof moet wederom levendig worden onder alle klassen des volks, dat geloof moet het volk met zedelijken ernst vervullen, dat geloof moet de edele geesten aan den arbeid des geestes gewoon maken, dat geloof moet — en daarvoor is dát geloof alleen in staat — het materialisme verbannen, dat al te lang op elk gebied geheerscht heeft, en waaraan meer dan aan iets anders al het ongeluk te wijten is, waaronder wij thans zuchten en weenen."

Zelfs de Protestant Guizot heeft hetzelfde even duidelijk gezegd, hij schreef namelijk, dat „Frankrijk alleen door een ernstigen terugkeer tot het Katholiek geloof der vaderen kan worden gered en eene achtingswaardige plaats onder de volkeren kan herwinnen."

Bekend ook zijn de woorden, welke Pius IX, nog slechts weinige maanden geleden, aan de 46 Katholieke Fransche afgevaardigden heeft geschreven:

„Wij wenschen U geluk, welbeminde Zonen, die belast zijt met de zware taak om de openbare orde te herstellen — welke door een langen en wreeden oorlog, de omverwerping der instellingen en den vreeselijken opstand van zeer misdadige lieden verstoord is — U die begrepen hebt, dat Gij bij zulk een moeijelijk werk vóór alles uwe oogen naar God moest wenden en beginnen met zijne regten en die zijner Kerk te bevestigen, ten einde voor U zelven de gave van goeden raad te verkrijgen, en voor uw ongelukkig vaderland een krachtige hulp te vinden in de ware bron van het licht, van de regtvaardigheid en van het gezag.

Daar uwe rampen de vrucht zijn geweest der verkeerde leerstellingen, die het geloof verzwakt en de wetenschap en de zeden bedorven hebben, en het bijgevolg van groot belang is

er ernstig op te wijzen, dat de genezing bestaat in het verwerpen dezer leerstellingen, beschouwen Wij uwe volledige onderwerping aan de besluiten van het Vatikaansche Concilie, en uwe onvoorwaardelijke verknochtheid aan den Stoel der waarheid als een zeer gelukkig verschijnsel." [1])

Louis Veuillot drukte dezelfde gedachte reeds in Mei uit en sloeg tevens een hoopvollen blik in de toekomst: „Frankrijk is niet dood; de sekte, welke het den dood wilde geven, is inderdaad verschrikkelijk geweest, zoolang zij hare plannen in het duister smeedde; maar nu kent Frankrijk zijne vijanden, en zij zijn verloren. De Voorzienigheid, welke het heil uit het onheil trekken kan, heeft ons willen redden. Het schouwspel, dat Parijs aan de oogen van Frankrijk en van de geheele wereld aanbiedt, is voor ons volk eene diepe vernedering, eene harde straf, maar het is ook eene groote genade van God. Reeds worden de blinden ziende, en de dooven hoorende. Men weet nu, waartoe de leeringen van het anti-Christendom voeren. Danken wij God, dat Hij de Commune heeft laten verschijnen. Dat moest zoo zijn om Frankrijk van den rand des afgronds terug te houden en tot den terugkeer naar een anderen weg te dwingen."

III.

Le résultat est un dieu de fer, que les hommes adorent. Waarschijnlijk heeft de bespraakte Thiers nooit gedacht, dat dit zijn gezegde immer op Pruissen van toepassing zoude zijn. En toch wie ontkent, dat velen in Pruissen dien ijzeren, heidenschen god aanbidden?

Rome is thans het symbool der zwakheid, Parijs der bedorvenheid, Berlijn van een bijna ongekend succès. Aan wien de aanbidding het meest bewezen wordt, weten wij niet; maar von Moltke kan ze vragen van zijne soldaten; von Bismarck van de diplomaten, von Beust ingesloten; de grijze Wilhelm van de Duitsche koningen en vorsten. De eene heeft

---

1) Zie *De Tijd*, 25 October 1871.

gedrild, de andere geïntrigueerd, de derde zeide: d a s i s t m e i n.

Berlijn is het middenpunt eener reusachtige magt en de staf van een leger, dat — zooals een Hannoversch minister zeide — een land heeft. Men houdt het voor zeker, dat Pruissen magtiger is dan eenig ander rijk, en zelfs achten eenigen het voor waarschijnlijk, dat het nieuwe Duitsche Keizerrijk elke Europesche coalitie kan verpletteren. Rusland zou, na den laatsten oorlog, niet alleen in het bezit van zijne Oost-Zee-provinciën bedreigd wezen, maar ook allen invloed in de aangelegenheden van het Westen verloren hebben, omdat zijn beschermeling, door wien het sprak en handelde, te magtig geworden is en daarom de gedwongene curatele opgezegd heeft. Oostenrijk wordt bijna niet medegerekend, als er van een krachtig rijk spraak is; met Engeland hebben de Duitschers reeds gespot, toen de Franschen nog niet onder de knie waren. Moeten dan de woorden: „Het Keizerrijk is de vrede", welke de verbaasde wereld nogmaals hoorde, toen de Duitsche Keizer in den persoon van Pruissens Koning uitgeroepen werd, moeten die woorden verstaan worden volgens de opvatting van hen, die in Pruissens magt de almagt van een enkelen Staat huldigen? Napoleon III gebruikte ze het eerst te Bordeaux, en ieder meende toen, dat hij, tegen de traditiën van zijn geslacht in, de grondslagen der volksregterlijke verhoudingen eerbiedigen en den vrede van Europa zou handhaven; men waande, dat hij den vrede naar buiten bewaren en al zijne krachten besteden zou, om den moreel zieken toestand van Frankrijk — en die was ontzaggelijk ziek — te verbeteren. Doch de Krim-oorlog en de andere daarna door Frankrijk gevoerde oorlogen maakten dat woord spoedig tot een kolossale leugen. Welken zin moet men er dan nu aan hechten, nu dit woord in den mond der Duitsche staatslieden is? Een algemeen regt bestaat er in Europa niet meer: getuige het gebeurde met den Paus, de Italiaansche vorsten, de Duitsche koningen en hertogen; verdragen hebben geen waarde meer en zijn den inkt niet waard, waarmede ze geschreven worden: men denke slechts aan het Parijzer en het Prager traktaat; politiek evenwigt is een anachronisme geworden:

anders zou Pruissen nog in zijne voormalige zwakheid kwijnen. De Duitsche Keizer kan daarom niet bedoelen het Europesche regt en de traktaten te handhaven: zooveel gezond verstand zal niemand hem ontzeggen. Wanneer hij dan toch die woorden bezigt, dan kunnen ze in zijn mond niet anders beteekenen dan het volgende: ik ben thans magtig genoeg om aan mijn wil de kracht van wet te geven, om de aspiratiën van mijn nationaal gevoel door te zetten, om een ieder, die mij durft te wederstreven, neêr te slaan.

Of het nieuwgevormde Europa daarmede erg kan ingenomen wezen, mag wel met eenigen grond betwijfeld worden. De sneb van den Pruissischen adelaar kan veel verzwelgen, en zijne klaauwen reiken ver. Rusland zou veel werks vinden om zijne schoone Oost-Zee-provinciën te redden, als die klaauwen eens neervielen op die oorspronkelijk Duitsche gewesten, om ze als een nationaal erfstuk bij het Groote Vaderland te annexeren; het vriendschappelijke telegram van keizer Wilhelm aan zijn keizerlijken neef Alexander zou dan aan Rusland geen duim gronds doen behouden. Ook Oostenrijk zal door dien keizerlijken vrede niet gerustgesteld worden: het Habsburgsche huis bezit immers nog Duitsche provinciën, welke ook nog de vraatzucht van den Pruissischen adelaar kunnen gaande maken, en mogt die eens opgewekt worden, het kussen en het omhelzen van Ischl en Gastein is dan vergeten, en de Salzburgsche bergen kunnen dan treurvuren ontsteken.

En wat zou ons dierbaar vaderland wel gevoelen, wanneer onze zeehavens en vloten eens in den smaak vielen der voorstanders van het Duitsche nationale streven naar eenheid en agglomeratie aller verwante stammen? Misschien denken wel eenigen, dat de afkeurende stem onzer wetgevende ligchamen over Prnissens gedrag of een beslissend votum, waarbij de post voor onzen gezant te Berlijn geschrapt en Zijne Excellentie zelf teruggeroepen werd, de Pruissische legers zou staande houden en de Pruissische diplomaten van schaamte voor de publieke opinie in Europa zou doen terugdeinzen. Waarschijnlijk zal niemand naar de proefneming met zulk een reddend heilmiddel verlangen.

Het is dan ook wenschelijker, dat geen omstandigheden het gebruiken van zulk een palladium onzer vrijheid en onafhankelijkheid noodzakelijk maken; misschien zouden anders ook de liberalen nog spijt moeten gevoelen — wél te verstaan, als zij voor vaderlandsliefde vatbaar zijn.

Doch zou Pruissen zelf in zijne ontzaggelijke magt niets te duchten hebben? Kan het gerust op de verworven lauweren rusten, en wanneer het ook al geene nieuwe veroveringen beoogt, voor alle gevaar zich veilig achten?

De nationalen en democraten achten elke vrees voor van buiten dreigend gevaar een kinderachtige hersenschim. Tegenover het millioen Duitsche soldaten, gerugsteund door batterijen van Krup-kanonnen en aangevoerd door ervaren bevelhebbers, behoeft Pruissen, meenen zij, niets en niemand te vreezen. Dat dit het gevoelen van vele Pruissen is, blijkt uit tal van dagbladen, brochuren en liederen, na het einde van den Fransch-Pruissischen oorlog geschreven; maar berust dit hoogdravend gevoelen en deze grootspraak op degelijke gronden? Pruissen is, ook na de laatst gemaakte veroveringen, noch in uitgestrektheid van grondgebied, noch in getalsterkte zijner onderdanen de krachtigste der vijf groote mogendheden. Zijne oogenblikkelijke overmagt berust op het groot aantal zijner soldaten en op hunne discipline, op de voortreffelijke inrigting zijner legerorganisatie en wapening en op zijne bekwame bevelhebbers. Om dit alles te behouden heeft het onafgebroken al zijne materiële bronnen hoog noodig, moet het de krachten des lands uitputten en zijne bevolking door geldelijke lasten en door het leveren van manschappen overmatig bezwaren. Verminderen kan het niet, want het moet zijne gemaakte veroveringen behouden; het wordt daarbij door het overige Europa met arglistige oogen aangezien en telt onder zijne onderdanen millioenen, die gaarne de eerste gunstige gelegenheid zullen aangrijpen om het hun opgelegde juk af te werpen.

Geen vriend of bondgenoot heeft het dan alleen in Keizer Alexander; maar diens vermoedelijke troonopvolger is sterk Franschgezind en heeft daarvan reeds bij herhaling ondubbel-

zinnige bewijzen gegeven. Wil daarentegen een rijk, welk ook, een oorlog met Pruissen wagen, het behoeft geen bondgenoot te zoeken, maar vindt dien terstond in Frankrijk, dat wel diep vernederd, maar niet zoo verzwakt is, dat het niet spoedig krachtige legers met beproefde aanvoerders in het veld kan brengen.

Elke Fransche regering daarenboven, welke ze ook zijn moge, republiek of monarchie, zal in haar program moeten schrijven: oorlog met Pruissen totdat het verloren grondgebied heroverd is, en Frankrijk zijn vorigen rang herwonnen heeft. Pruissen kan elk oogenblik door eene coalitie bedreigd worden en moet daarom tot de tanden gewapend zijn om sterk te kunnen blijven, het moet dus ook zich zelf uitputten.

Het van buiten dreigende gevaar is alzoo niet gering te schatten, en ook Pruissen kan spoedig van den hoogen berg aftuimelen, waarop een buitengemeen s u c c è s het geplaatst heeft. Daarenboven, de Zuid-Duitsche volkeren zullen zich niet altijd even bereidwillig voor Pruissens hegemonie laten slagten; de Pruissen zelven zullen niet voortdurend goed en bloed veil hebben voor een Bismarckiaansch idee, terwijl hun wrevel over het verspillen van 's lands hulpbronnen en het vergieten van het edelste en krachtigste bloed niet voor altijd gezust wordt door het zien van bloedige trofeën en duur gekochte lauweren; en de vijanden van Pruissen, hetzij openbare of geheime, hebben veel van de Pruissen geleerd, kennen nu hunne taktiek, legerindeeling, keuze van wapenen en hunne wijze om de troepen spoedig op een bepaald punt in groote menigte bijeen te brengen. Van dat alles hebben de Pruissen in de twee laatste oorlogen veel moeten bekend maken, terwijl hun niet altijd een andere von Moltke ten dienste zal staan om een nieuw systeem uit te vinden.

Nog een ander gevaar bedreigt Pruissen; dit blijkt, wanneer men zijne wijze van regeren beschouwt. Het regeringssysteem is centralisatie in den meest uitgebreiden zin en wel, wat het nog ondragelijker maakt, een militaire bureaucratie. Het onderdrukt elke vrije beweging en is doodend voor alle vrijheid; zelfs een landman aan

den Rijnkant, en misschien ook elders, mag zijne hofstede niet bouwen, zooals hij het zelf zou wenschen, maar hij moet daarbij de voorschriften der genie volgen. Wel schreeuwt men veel over vrijheid, maar eene rijke ondervinding heeft reeds zoo dikwijls en aan de onderdrukten en aan de buitenwereld geleerd, dat dit slechts zand in de oogen strooijen is.

Er heerscht in den tegenwoordigen tijd bij het volk een zucht naar zelfstandigheid en een groote vooringenomenheid met reeds lang bezeten regten; maar die gemoedstemmingen worden niet bevredigd door eene ijdele voorspiegeling, veel minder door een leugenachtig loflied, op de vrijheid gezongen: het volk wil die vrijheid als handtastelijk bezitten en zich in het volle genot er van dagelijks verheugen. Dat kan de Pruissische staatsregering niet geven, omdat zij ten sterkste centralistiesch is, en dit moet zij wederom noodzakelijk zijn, omdat het thans een vereischte is voor haar bestaan; zoo moet de Pruissische regering het haar dreigende gevaar voortdurend in haar eigen land vergrooten.

Pruissen heeft in de laatste jaren geen eerbied getoond voor het regt der vorsten en vooral in en nà de twee oorlogen van '66 en '71 bewezen, dat het staatkundige berekeningen en het utiliteits-beginsel verre boven het regt plaatst; dit is zijn politiek naar buiten geweest, en zijn eigen volk moet wel kortzigtig en door ijdele hoop verblind zijn, als het van zijne regering eene andere gedragslijn in de binnenlandsche aangelegenheden verwacht. Ook zijn de Pruissische staatsbeambten niet toegankelijk voor transactie, evenmin voor een oogluikend toelaten van kleine overtredingen of voor het toegeven aan eenige hebbelijkheden, die bij het volk bestaan: de ontmoeting met een gebaarden Pruis op een grenskantoor bewijst dit ten volle, en wat de een snaauwend zal eischen of gebieden, zal een hooger beambte misschien met eenigzins hoffelijke vormen, maar met niet minder dwang afvorderen. Dit alles kan niet anders dan wrevel en afkeer bij de bevolking opwekken en moet noodzakelijkerwijze het volk vervreemden van eene regering, welke geen regten eerbiedigt, naar geene billijke verlangens hoort,

aan geene regtmatige wenschen te gemoet komt en geen ander beginsel huldigt dan: mijn wil is wet, sic volo sic jubeo, stat pro ratione voluntas.

De Hemel behoede ons zulks te wenschen — maar onderstellen wij eens het geval, dat in Pruissen eene revolutie uitbrak, zou dan de regering en het koninklijk stamhuis een sterken steun vinden bij het meerendeel van bet volk? Het zou moeten wezen tot verdediging der materiële belangen, om zekerheid te verwerven voor het bezit van have en goed, om veiligheid voor 't leven te hebben: dit zou de drijfveer moeten wezen voor het volk, als het zich in die bange tijden om den troon zou moeten scharen, maar uit dankbaarheid voor ontvangene weldaden van eene vaderlijke regering of uit gehechtheid aan den wettigen vorst, of uit eerbied voor het beginsel van legitimiteit.... neen, dit gelooven wij niet.

Wat beeft het volk verkregen? Veel oorlogsroem — maar dit is veelal voor den opperbevelbebber en zijne generaals; eenige provinciën — maar dit kost het land meer dan dat het voordeel oplevert; vijf milliards oorlogsschatting — maar die verdwijnen grootendeels in de zakken van eenige rijk-beloonden, in het budget voor geheime uitgaven, in een fonds voor een aanstaanden oorlog, in de kosten van eene nieuwe wapening en van op uitgebreider schaal versterkte vestingen. En wat blijft er voor het volk over? Eene kleine nationale vergoeding voor de verminkten, maar daarentegen eene altijd drukkende militaire dienst, duizende en nog eens duizende weduwen en weezen en huisgezinnen, die van hun steun en onderhoud beroofd zijn. Als het volk dit alles voor weldaden aanziet, dan mag men wel zeggen, dat het Pruissische volk met weinig tevreden is.

Of zou de eerbied voor de legitimiteit het volk aan de dynastie verbinden? Voor een antwoord geven wij den lezer het volgende in bedenking.

Pruissens regering heeft Italië, dat vorsten afzette en staten bemagtigde, erkend en als bondgenoot gebruikt; zij heeft daarenboven zelve Duitsche vorsten, die door hunne onderdanen geacht en bemind waren, van den troon gestooten en in bal-

lingschap verwezen. Als Pruissens regering op die wijze aan het beginsel van legitimiteit allen eerbied en geldigheid heeft ontnomen, dan kan zij, bij eene revolutie, ook niet van het Pruissische volk vorderen, dat het ter verdediging van datzelfde beginsel, naar de wapenen grijpe en zich om den geschokten troon heen schare.

H. J. H. Ruscheblatt.

H.-Vincentius-Almanak voor 1872. [1])

Ziedaar een boekje, volkomen geschikt voor de lezers, die de schrijvers voornamelijk op het oog hebben; het is voor het Katholieke Nederlandsche volk van onzen tijd geschreven.

De keurige levensschets der zalige Maagd Juliana, van wie de goddelijke Voorzienigheid zich bediende om de godsvrucht tot het Aanbiddelijk Sakrament des Altaars zoo heerlijk te verheffen, is eene welsprekende opwekking om dit goddelijk liefdegeschenk te vereeren. Eene oefening van godsdienst, thans bijzonder noodig, nu de rampen der Kerk en de ellenden ook onzer Nederlandsche maatschappij zoo hoog zijn geklommen, dat ieder, die den toestand rijpelijk weet te overwegen, zeggen moet: Er blijft ons geene andere hulp over dan die van God en zijne heilige genade. En hoe zullen we die zekerder en voller verwerven dan door de verheerlijking van het Allerheiligste Sakrament, zoo teregt eens genoemd: *le remède à tous nos maux?* Het doet den Nederlandschen geloovige ook goed, te zien, hoe waardig onze Katholieken vertegenwoordigd waren bij het zesde, te Luik hoog gevierde Eeuwgetijde der Feestplegtigheid van 't Allerheiligste Sakrament, die op Juliana's

---

1) Uitgegeven door de Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo. Amsterdam bij B. Lenfring.

aanmaning werd ingesteld. *Het Loflied aan de Z. Juliana* vat haar leven kort te zamen en is een vurige smeekzang om hare voorspraak.

De uitspraak der Vatikaansche Kerkvergadering over de Pauselijke onfeilbaarheid is eene nieuwe weldaad, ons door den onzigtbaren Opperherder der Kerk geschonken, om ons in den tegenwoordigen allerfelsten strijd des te beter te wapenen en te sterken. Het opstel: *Maakte het Vatikaansche Concilie nieuwe geloofsleeringen?* lost met groote bevattelijkheid eene der moeijelijkheden op, die tegen deze verklaring zijn ingebragt.

Wat maakte deze uitspraak noodig? De geest des oproers, die zelfs Katholieken tegen het hoogste kerkelijke gezag opzette. Dezelfde geest zet ook thans de kinderen op tegen het ouderlijk gezag; onder dit opzigt is het stuk: *Eert vader en moeder* allernuttigst, dat op kinderlijken toon aan de jeugd diepen eerbied voor hunne ouders inboezemt.

Een kind uit een gemengd huwelijk is een uit het leven genomen verhaal, waarvan we een afzonderlijke uitgaaf zouden wenschen te hebben; het is uitermate geschikt om aan velen de oogen te openen en hun te toonen, wat het ongeluk is van een gemengd huwelijk, en welke treurige gevolgen de gemengde school kan voortbrengen. Dit schoone opstel is eene tijdige bestrijding van een der ergste kwalen en gevaren van onzen toestand hier te lande.

Een ander gevaar, dat in Nederland op verre na niet is geweken, maar zich integendeel dagelijks dreigender verheft, ligt in de kwalijk geleide arbeiders-vereenigingen; daartegen wordt de werkman gewaarschuwd in het *Gesprek over de Internationale en de Commune;* hij zal het gaarne lezen: het is als met zijne woorden geschreven.

Let men voorts op de goede verzen, de thans veel verbeterde plaatjes en het overige, wat de *Almanak* van 1872 geeft, dan zal men met den kundigen en ijverigen verzamelaar gerust vertrouwen, „dat de zeventiende jaargang de lezers niet minder dan vroegere jaren tot het groote doel huns levens zal opwekken", om namelijk ieder „in zijnen staat en kring naar

best vermogen Gods naam te heiligen" en door die heiliging het eenige, maar alvermogende heilmiddel aan de tegenwoordige maatschappij te geven, die zich, helaas! al verder en verder van God verwijdert, en onder de rampzalige gevolgen dier verwijdering zuchtend gebukt gaat.

SPROKKELINGEN.

Eene voorspelling. Een hooggeacht lezer van ons tijdschrift biedt ons het volgende gedicht ter plaatsing aan. Men lette er wél op, dat het in den jare 1860 het licht zag; de dichter, die geen vriend blijkt te zijn van Napoleon III, voorzeide reeds toen, nu meer dan tien jaren geleden, den schandelijken val van den Keizer der Franschen.

Pilato secundo
dedicat auctor.

Nomine qui noti jactat se stirpe tyranni
Audax est hujus vestigia prava secutus:
Pacem qui simulans et spargens semina belli
Omnia perpetuo conturbat regna timore.
Larvâ se occultans lupus raptavit ovinâ,
Et Papam vexans famulum se dictitat ejus.
Omnibus exosus tandem quoque fine peribit
Non alio, quam quo periit prior ille tyrannus.

Napoleon tertius imperator
anagramma:
o mentitor, lue poenas rapti.
ECCE, POTENS COELI REX STERNET SEDE POTENTEM.

Eene zeer gegronde verwachting. — „De geest van vrijheid is de hefboom, die het geheele kolossale lichaam van de Katholieke Kerk in beweging brengt en met één oogenblik van krachtinspanning doet kantelen en werpen in den afgrond." Noorman in *De Tijdspiegel* 1871. N°. 7.

LETTERLOOVER.

Dichtkrans op het graf van mijnen leermeester Mgr. C. Broere.

Nagelaten gedicht van wijlen den Wel Eerw. Heer B. P. GEIJER.

Neen, dierbre doode, wraak het niet,
Wanneer Gij blikt uit 's hemels transen,
Zoo bij de fiere lauwerkransen,
Die Ge om uw grafterp vlechten ziet,
De leerling uwer laatste zorgen
U wijdt zijn nederiger kroon:
't Gevoel, hem diep in 't hart geborgen,
U zingen wil op dichtertoon.

O, beeld der Waarheid, zacht verheven,
Gestorven, blijft Ge in volle leven
Nog immer voor mijn oogen staan.
Gestorven? Ja, na smartvol streven
Mogt Ge eindlijk tot uw oorsprong zweven,
En, aan de boei van 't stof ontgaan,
Schouwt Ge, oog in oog, de Waarheid aan.

Daar neerziende uit des hemels transen,
Neen, dierbre Meester, wraakt Gij 't niet,
Als, tusschen schooner eerekransen,
Uw zalig oog den mijne ziet.
Daar waakt Ge, dat uw laatste zorgen
Een parel worden aan uw kroon,
Dat 'k eens 't gevoel, me in 't hart geborgen,
U zingen moog op hemeltoon.

BROERE'S CONFERENTIËN

OVER

DE KENTEEKENEN DER KERK.

EERSTE CONFERENTIE.

ALGEMEENE VERKLARING DER GODSDIENST.

Na de Inleiding, in onze vorige aflevering medegedeeld, bepaalt de redenaar zich in de eerste Conferentie bij eene algemeene verklaring der godsdienst, en doet zien, dat zij naar het voorbeeld van den Godmensch, waaraan alles moet gelijkvormig worden, goddelijk en menschelijk tevens is, uit kracht Gods is en uit eindigen vrijen wil, uiterlijk en innerlijk, geestelijk en zinnelijk, en dat, daar alles wat om den mensch is geschapen een geheel uitmaakt, de gansche orde der schepping in een hoogeren kring wordt opgenomen.

De ontwikkeling van dit begrip splitst zich in twee deelen: wij moeten het goddelijke en het menschelijke der godsdienst beschouwen vóór 's menschen val in het paradijs, en ten tweede in het hersteld Paradijs der Kerk.

I.

De godsdienst was, ook in haren oorspronkelijken toestand, goddelijk of bovennatuurlijk. Dit leerde de Kerk

ons als kind reeds stamelen: „De mensch is geschapen, „om God te kennen, te beminnen en te dienen, en Hem „hierna eeuwig te aanschouwen." God te zien gelijk Hij is [1]): welk eene bestemming! Onze rede is slechts een eindig, veelvuldig woord, waardoor wij zien als in een spiegel en een raadsel, en tot de zelfstandigheid der dingen niet kunnen doordringen. Eenmaal zullen wij God kennen in zijn eigen medezelfstandig Woord, beminnen in zijne oneindige liefde. Alle waarheid, schoonheid en goedheid, welke wij hier genieten, is eene nabootsing, eene eindige uitdrukking, een duister woord van God! ieder wezen, hoe verheven of gering, is door zijn ordelijk bestaan eene toespraak, een woord over Hem. De mensch vooral, die in zijne verstandelijke natuur evenbeeld is van God, biedt daardoor aan zijn medemensch het hoogste genot des levens aan, en geen grooter vreugde voor ons dan te spreken en te hooren, dan te beminnen en bemind te worden, dan maatschappij en eenheid van verschillende personen.

„Welke vreugde zal ons dan met volle stroomen over- „stelpen, als wij het oneindig Woord zullen vernemen, „dat geboren is en niet gemaakt, waarin de godheid zelf- „standig woont en alle rijkdommen der wijsheid en weten- „schap verborgen zijn [2]); wanneer wij alle goedheden zullen „genieten in eene enkele goedheid, alle harmoniën in eene „enkele harmonie, alle woorden in een enkel Woord! „als wij de maatschappij zullen smaken van den oneindigen „geest, kinderen zijn van den Vader, broeders van den „Zoon, bemind worden door de Liefde zelve en dit ge- „voelen! In matelooze verrukking in den oceaan van licht „en leven, dien God uitstort in zich zelven en waarin Hij

---

1) I Jo. III, 2.
2) Col. II, 3.

„zich eindeloos gelukkig voelt, daarin zullen wij ons „baden, zijn geluk zal ons geluk wezen, zijne zaligheid „onze zaligheid! God schenkt zich zelven aan ons: meer „kan Hij niet.

„Een allergewigtigst gevolg heeft deze waarheid: de „godsdienst is gave, is goddelijke gave, liefde „haar hoogste begrip."

Immers God was niet gehouden, ons tot zulk een verheven doel op aarde te stellen; Hij had ons tot enkel redelijke menschen kunnen scheppen, die Hem niet als Vader, Zoon en H. Geest, maar slechts als oppersten Maker aller dingen zouden gekend en vereerd en voor die redelijke deugd de onsterfelijkheid ten evenredig loon zouden ontvangen hebben. God behoefde niet met ons in persoonlijke maatschappij te treden, noch ons aan zijn eigen geluk deelachtig te maken.

Dit hebben Luther en Calvijn ontkend: zij hebben, het is hunne eigenlijke misdaad, de liefde geloochend en al hunne stellingen gaan daarvan uit, dat de mededeeling van Gods geheimvolle waarheid niet eene vrije gave Gods, maar een noodzakelijk vereischte was en behoorde tot ons wezen, zoodat de mensch, om mensch te zijn, niet anders dan tot dit doel had kunnen geschapen worden. In die verwarring, gelijk Broere hier kortelijk toont, van het goddelijke en het menschelijke, van rede en openbaring, van eindig en oneindig, lag de verloochening van Christus opgesloten, welke onder de Protestantsche geleerden zoo goed als algemeen is. Maar voor ons verschilt het Woord des eeuwigen Vaders in volkomenheid oneindig van het woord der rede, is rede en openbaring in overeenstemming, maar nimmer hetzelfde, en was het liefde, vrije, loutere liefde, dat God zich zelven op die wijze aan ons heeft geopenbaard ten einde ons op te nemen in zijnen schoot.

In deze persoonlijke maatschappij was dan God met Adam getreden, en het leerstuk der erfzonde, geheim van de eenheid des menschelijken geslachts, stemt daarmede volkomen overeen. Adam, die reeds als ons aller Vader zooveel invloed moest hebben op ons lot, was onze Vader op bovennatuurlijke wijze, wijl hij met God op eene bovennatuurlijke wijze was vereenigd.

Uit die geheimvolle eenheid ziet men reeds, dat wij de godsdienst niet als goddelijk of bovennatuurlijk kunnen opvatten, zonder te gelijkertijd haar ook naar de andere zijde als menschelijk te beschouwen, dewijl die hoogere orde slechts in zóó ver voor ons bestaat, als zij waarlijk aan ons menschen is medegedeeld.

Dit wordt aangedrongen door de uiteenzetting van hetzelfde begrip, dat de godsdienst gave is.

Wat toch veronderstelt eene goede gave?

Twee dingen. Ten eerste, dat wij er meester van zijn. Ten tweede, wat in het vorige reeds ligt, dat het geschonkene voor ons geschikt zij.

Welnu: God, die ons zich zelven schenkt, heeft juist omdat Hij ons met zulk eene uitstorting bemint, ons in het volkomen meesterschap gesteld zijner eeuwige gave. Zóózeer verlangt Hij, dat het geluk zijns hemels het onze zij, dat die hemel ons verdiend loon, het werk van onzen vrijen wil moet zijn. Luther en Calvijn, die den mensch met God verwarden en het goddelijke aan 's menschen wezen toekenden, hebben daarom 's menschen vrijheid geloochend, alles noodzakelijk gemaakt en het kwaad aan God zelven toegeschreven.

De gave was ten tweede volkomen voor den mensch geschikt gemaakt, doordat God zich van den eenen kant tot hem afgelaten en van den anderen hem tot zich verheven had. Want zonder dat kon Adam onmogelijk eene

daad verrigten, evenredig aan zulk een doel en waarvan God zelf het overgroote loon zoude zijn. Hij verhief 's menschen vermogens en alwat op die vermogens werkt; en hoe God zich in zijne openbaring aan den mensch naar diens aard en vatbaarheden schikte en zoowel uit- als inwendig op hem werkte, laat Broere ons (uit Gen. I—III) voelen met deze leerrijke voorstelling van onzen stamvader in het Paradijs:

„Wij zien daar Adam in zijnen oorspronkelijken staat van „regtvaardigheid en heiligheid; zijn geest is verlicht met „goddelijke waarheid, zijn onschuldig hart bezield van „heilige liefde; van zijnen wil hangt het lot af des men„schelijken geslachts, en waren wij niet van elders onderrigt, „wij zouden voor dien overgelukkigen koning van het rijk „des geestes het hoofd buigen als voor eenen God. Maar „was zijne verheven ziel, opdat zij in geest en waarheid „aanbidden zou, meer van het ligchaam gescheiden? Het „tegendeel had plaats; de vereeniging dezer bestanddeelen „onzer natuur was veel naauwer, het ligchaam, dat der „ziel tot middel diende, moest ook deelen in hare verhef„fing: het was onsterfelijk. Aan deze hoogere eenheid „beantwoordde al het overige; de bovennatuurlijke orde „kon niet heerschen in den mensch, zoo zij niet tevens „om hem heerschte in de maatschappij, voorwaarde en „volheid van het menschelijke wezen. Daarom was het „huwelijk, gelijk ons de Zaligmaker leert [1]), zoo niet „van den beginne, als Moses het den Joden toestond om de „hardheid huns gemoeds, maar in weerwil dat het zich „in de zinnen voltrekt, onverbreekbaar en een. En het „mag onze opmerking niet ontgaan, dat deze bovennatuur„lijke verheffing der huwelijksmaatschappij weder aan een

1) Mt. XIX, 8.

„stoffelijk middel verbonden ging: wijl God eene ribbe „nam van Adam en die vormde tot eene vrouw. Hield „dan voor het minste hier de verheffing der natuur op? „Neen;... God handelt ordelijk, alles is een geheel. „Want daar de mensch door zijn ligchaam met de menig- „vuldige zinnenwereld in verband staat, en Adams geest, „zoowel als de onze, zich niet alleen aan de maatschappe- „lijke orde, maar ook aan die der sprakelooze natuur „moest ontwikkelen, was de aarde zelve waarop hij woonde „verheerlijkt, werd hij geplaatst in een paradijs, dat God „had geplant en waarin wonderbare boomen, de boom „des levens en die der kennisse groeide. Geheimvolle „krachten bezielden het stof. Eindelijk was de mensch „met God en het geestendom in eene tevens zinnelijke „betrekking. God sprak tot hem, God bragt de dieren „voor hem, gaf hem het zeer uiterlijk gebod: niet te „eten van den boom der kennis; de geest des afgronds, „Satan, verscheen in zinnelijke gedaante, zonder dat Eva „zich er het minst over verwonderde, en die Adam, welke „naar de opmerking van den H. Augustinus, in zijnen „val nog zijne grootheid te kennen geeft, die zondigt „uit maatschappelijkheid en zucht naar goddelijke weten- „schap, hij stortte zich zelven en het menschdom in het „verderf door het eten eener vrucht!

„Op krachtiger, duidelijker, omvattender wijze kan „ons niet getoond worden, dat de godsdienst goddelijk „en menschelijk tevens, innerlijk en uiterlijk, vrij en „uit hooger kracht is; dat wij om tot God te komen, „van God moeten uitgaan; en dat dit goddelijk beginsel „zich zóódanig met onze natuur moet vereenigen, dat „het niet alleen in onze gedachte werkt, maar ook in „onzen persoonlijken vrijen wil, niet alleen in onze ziel, „maar ook in ons ligchaam, niet alleen in ieder mensch

„afzonderlijk, maar in de maatschappij, in de natuur en „alles eindelijk wat om den mensch is geschapen."

Het paradijs komt dus volstrekt niet overeen met de zoogenaamde geest en waarheid van het Protestantisme, waar zij de wijssten meenen te zijn, welke die gansche geschiedenis voor eene zinnebeeldige voorstelling, voor fabel en figuur verklaren, en eene hoogere eenheid van geest en stof, van God en mensch loochenen.

Slechts het kwaad der zonde, niet God brengt scheiding voort; eerst toen Adam viel en hij zich scheidde van God, toen scheidde zich de wil van de rede, het ligchaam van de ziel, de man van de vrouw, de aarde zelve van den mensch, aan wien zij, met vloek beladen, distels en doornen voortbragt, en toen plantte Adam de scheiding der zonde in al zijne nakomelingen voort. Duurt die scheiding nog? en is de godsdienst nu gelegen in dit te erkennen, in de wanorde van het Protestantisme, waardoor de geest zich poogt af te zonderen van zinnen en natuur, van eenheid en maatschappij, en de menschen even verdeeld zijn onder elkander als zij het zijn van God?

Daarop antwoordt het tweede deel.

II.

Geloofd zij God! wij zijn verlost; de uitersten zijn weder een gemaakt, en de godsdienst is nog meer gave, nog goddelijker geworden, en bij gevolg nog veel menschelijker dan te voren.

Beroofd van het bovennatuurlijke, gewond in het natuurlijke, met Gods regtvaardigen vloek beladen, konden wij onmogelijk ons zelven verlossen, noch onze verlossing door eenige daden verdienen. God de Zoon wordt mensch, biedt in bloed en tranen zich ten offer en oneindigen los-

prijs aan, en de dood der heiligste onschuld geeft ons liefde en leven weder.

„Het was thans meer dan gave, het was genade, te-
„ruggave van hetgeen wij door onze schuld hadden ver-
„loren, en hoeveel meer gaf God ons terug dan ons was
„ontvallen; want het was niet slechts herstelling, maar
„ontwikkelde herstelling, maar volmaking, dewijl het on-
„eindig Woord, tot welks bezit wij geschapen waren,
„dat Woord, 't welk doel was, zelf grondslag was ge-
„worden, begin en einde, en de liefde waarmede Vader
„en Zoon elkander beminden, uit den hemel afgedaald,
„ook de wereld omvatte. Nu eerst ging zij van God uit om
„tot God te komen: de bovennatuurlijke orde was volmaakt.

„Indien wij ons hier herinneren, dat de godsdienst
„zooveel te menschelijker, dat is, zooveel te meer voor
„ons geschikt en werk moet zijn van onzen wil, als God
„zijne hemelgave met grootere liefde schenkt: welke, zoo
„mogen wij dan vragen, zal thans onze waarde, onze
„persoonlijkheid, de grootheid onzer daad zijn tot Gods
„eer. Nu voorzeker is de godsdienst vrij zoowel als uit
„genade, zinnelijk en geestelijk, uiterlijk en innerlijk,
„allermenschelijkst! want zij is volkomen goddelijk. God
„zelf is vleesch geworden, Gods menschgeworden Zoon
„staat verheerlijkt aan het hoofd van ons geslacht, heeft,
„door zijne leerlingen te zenden, eene menschelijke ge-
„schiedenis van zich doen uitgaan, en de H. Geest, wijl
„Hij door een Godmensch verdiend en op de wereld ver-
„oorzaakt is, kan onmogelijk anders dan overeenkomstig
„zijne oorzaak werkzaam zijn, dan zich met de mensche-
„lijke geschiedenis, van Christus voortgebragt, vereeni-
„gen en om Hem alles heiligen wat behoort tot de men-
„schelijke natuur. De H. Geest alzoo verbindt het mensch-
„dom met Christus in de teederste en innigste maatschappij,

„als een volk met zijn Koning, als eene bruid met haren „bruidegom, als een ligchaam met het hoofd, hernieuwt „het aangezigt der aarde en schept om den tweeden Adam „een tweede paradijs."

Het Protestantisme echter wil in de godsdienst van een Godmensch niets menschelijks dulden. Bepaalden we ons hier bij de opvatting, dat het Christendom op een Godmensch, de stichting op den stichter moet gelijken: het Protestantisme zelf zou de algemeenheid dezer wet al zeer krachtig bewijzen. Hoe het ook alle overlevering verwerpe en hoe het met den dag verandere: het werk wijst genoeg op zijn oorsprong terug.

„Het Protestantisme volgt de overlevering tegen zijn „beginsel als blinde natuurwet, ook dan wanneer het uit „tegenstrijdigheden tegenstrijdigheden ontwikkelt en tot des- „zelfs regtvaardige straf, is het, na den geest van Jesus „Christus te hebben verworpen, door den geest eens men- „schen overweldigd.

„Wat is het nog heden in zijne algemeene verschijning „dan een overdreven en ontaard monnikendom?

„Ziet slechts dat lezen en bespiegelen en koorhouden, „daar men alle eerdienst in doet bestaan; die afgetrok- „kenheid des verstands en zoogenaamde inwendigheid, „waar het individualisme van het monniksleven in afschijnt; „die democratische vormen, waarmede men nog zijne priors „of oversten kiest; dat twisten vooral en zich verdeelen „in tegenstrijdigheden, die eens allen te zamen gekookt „hebben in het hoofd van dien enkelen man en nog te „vinden zijn in zijne schriften; ja, die kerkgebouwen „zelven, naakt en treurig als de cel van een eenzaam „kloosterling, doch waarin men niets verrigt en de vol- „maaktheid opgeeft, omdat de monnik zijne geloften niet „heeft kunnen houden."

Doch zien we verder, hoe het Protestantisme, door den geest van Luther gedreven, de waarheid en liefde van Christus heeft verworpen. Door de tegenstelling begrijpt men des te beter, dat de godsdienst waarlijk menschelijk is en het rijk Gods niet buiten maar in het menschdom bestaat.

„Niemand, zoo wil het Protestantisme, is in staat de „goddelijke waarheid des geloofs te leeren; zij is niet in „den mensch en in diens geschiedenis, maar buiten hem „en in den bijbel alleen. Waarom? Omdat Luther, die „beweerde, dat de goddelijke gave tot ons wezen of „natuur behoorde, den gevallen mensch niet kon aanzien „dan als een brok, dan als verminkte en volstrekt booze „natuur, welker rede of uitdrukking, gelijk hij het ook „herhaaldelijk beweert, met de goddelijke waarheid in „strijd is. Met zulk een leugenachtigen menschengeest „kon zich de waarheid bijgevolg nimmer vereenen.

„Er bestaat in het Protestantisme geen dienst, men „offert niet met Christus, en verwerpt de zedelijke vol- „maaktheid, zooals blijkt uit het huwelijk, middenpunt „des zedelijken levens, dat men als scheidbaar en slechts „als burgerlijke zaak dezer wereld beschouwt. Waarom? „Omdat Luther leerde, dat wij niets deden dan zondigen, „en onze boosheid slechts bedekt werd, bijgevolg noch „God waarlijk konden dienen en offeren met Christus, „noch bovennatuurlijke zedelijkheid beoefenen.

„Men heeft een afkeer van het zinnelijke en schijnt „er den vloek nog te vreezen waarmede het stof was be- „laden Waarom? Omdat in dien mensch, „de zonde „zelve", gelijk Luther zegt, ook de scheiding van geest „en stof, door haar voortgebragt, nog heerschen moet „en wij, zoowel als Joden en Heidenen, op het zien „eener zinnelijke gedaante in afgoderij zouden vallen.

„Ach van dien God, die voor ons is mensch geworden,
„die als kind heeft geschreid, en in het ligchaam zijns
„vleesches onze verzoening voltrok [1]), van Hem mag
„dikwerf nog het kruis niet aanschouwd worden, dat kruis,
„dat eenmaal alles tot zich heeft getrokken [2]), en daarom
„alles aan ons zegt!"

Eene diepe verloochening der verlossing, eene verschrikkelijke scheiding van God en menschen en menschen onder elkander drukt zich in het Protestantisme uit. Wat is daar overgebleven van een oneindig God, die in persoon in de geschiedenis is opgetreden? Niets dan een boek, waarvan niemand in staat is den zin te bepalen. Na de verloochening van de vruchten der verlossing, ontkende men den Verlosser zelven: wanneer ik alle gevolgen wegneem, waar blijft dan de oorzaak? Diegenen der Protestanten, die Christus' godheid en offerdood verwerpen, die het een gruwel noemen van wraakgierigheid, zoo voor helsche booswichten de heiligste onschuld aan God heeft moeten betalen: zij spreken, naar het Protestantisme geoordeeld, de waarheid, en uit de afgrijselijkheden van Luther en Calvijn, is slechts deze andere afgrijselijkheid ontstaan.

„Men bedenke wat het zij, men overwege een enkel
„oogenblik, dat de Zoon des eeuwigen Vaders, God uit
„God, voor ons is mensch geworden, voor ons heeft ge-
„leefd, voor ons in de schrikbaarste folteringen is ge-
„storven! Indien daar geene uitstorting, geene mededeeling
„van de onbegrijpelijkste liefde het gevolg van is; indien
„wij daardoor de verloren gave niet honderdvoud terug-
„erlangen, niet met vrije heilige daad den hemel als

1) Col. I, 22.
2) Jo. XII, 32.

„ons loon kunnen maken tot den onze, niet den Vader „volkomen huldigen en oneindigen lof werkelijk en waar- „achtig betalen, — maar integendeel de waarheid buiten „ons is in een dood geschrift, de liefde niet in ons „woont, en wij dus in plaats van ons in ééne waarheid „en tot eene volkomen offereer te vereenigen, niets kunnen „dan zondigen, niets dan ons troosten met eene predes- „tinatie die de haren doet te berge rijzen, niets dan onze „boosheid verbergen achter Hem die de bliksems der „regtvaardigheid op zijn voorhoofd ontvangt: — ja dan, „ik zeg het met schrik, dan is de dood des Verlossers „slechts eene oefening van wraak, de hemel niet denkbaar „dan als vernietiging van ons persoonlijk bestaan, en „het Christendom nog beneden het Heidendom gebleven."

Volgens het Protestantisme is Christus' offerdood ondenkbaar, kan men aan dat geheim der eenheid van hemel en aarde, geheim der eenheid van het menschelijk geslacht, niet blijven gelooven. Maar neen!

„De verlossing was niet enkel regtvaardigheid: het „was de orde die zich in liefde voltrok. De Zoon heeft „den Vader gedwongen, in Hem het menschdom te be- „minnen, en de liefde van den Vader tot den Zoon en „van den Zoon tot den Vader, de H. Geest, is vlam- „mend over deze wereld nedergedaald. Zij gaat voort in „eenen oneindigen kring, haar aanschijn is vernieuwd, „zij prijst God meer dan te voren. Hebben wij dan weder „waarheid in onzen geest? ja! weder liefde in ons hart? „ja! weder onsterfelijkheid in ons ligchaam? ja, eindeloos „ja! wij zijn verlost, alles is het onze, wij van Christus, „Christus van God!" [1])

Het rijk Gods is niet buiten maar in ons, de bijbel

1) I Cor. III, 23.

slechts gevolg van de waarheid die in het menschdom en deszelfs geschiedenis leeft. Die waarheid in hare levende volheid is Christus zelf in het H. Sakrament, oneindig menschgeworden Woord, dat ons op de tong wordt gelegd, en waarin wij eenmaal den Vader zullen zien en alles wat Hij heeft geschapen.

„Wij zijn verlost; wij zijn tot zonen aangenomen en „kunnen den Vader volkomen dienen; want die H. Geest, „die Jesus Christus heeft gezalfd, heeft ook de Kerk zijne „Bruid gezalfd, en door die liefde, waarmede Hij zich „offert en eeuwig voor ons tusschentreedt, offeren wij, „zijne broeders, met Hem mede, en dragen Hem op aan „zijnen God en onzen God, aan zijnen Vader en onzen „Vader.

„Nog eenmaal: wij zijn verlost; wij hebben in Christus' „vleesch en bloed het onderpand der verrijzenis en onsterfe„lijkheid ontvangen. Het stof is weder geheiligd, strekt „in de H. Sakramenten op nieuw ter bemiddeling van „goddelijke krachten. De dood is verwonnen en heeft „zijnen prikkel verloren [1])."

Nog is hij wel niet geheel vernietigd; nog voelen wij eene andere wet in onze ledematen, en hebben wij te worstelen tegen de hel, wereld en vleesch; maar die strijd zelf bewijst, hoe God zich in onze herstelling rigt naar onze eindige natuur; hoe zijne genade aan onze vrijheid niet het minst beleedigend geweld doet en zij zich huwt aan ons innigst wezen, aan onze persoonlijkheid, ten einde van daar uit te gaan ter herschepping van onze natuur. Deelen mogen wij in den strijd en de overwinning van Christus!

„Er rijzen dan nog duisternissen op in onzen geest,

1) I Cor. XV, 54 v.

„maar wij gelooven! Er bewegen zich nog booze neigingen „in ons hart, maar wij beminnen; het vleesch wederstreeft „onze bereidvaardigheid, maar wij kunnen alles in Hem „die ons versterkt [1]), en toch ook dit ligchaam is een „tempel van den H. Geest [2]); ja, dit stof der aarde, „waarvan de vloek is weggenomen, zucht, in barensnood „van verheerlijking, naar het uur der verschijning van de „kinderen Gods [3])."

De redenaar besluit hier met de zamenvatting van het reeds gezegde en verwijst tevens naar de verdere, nog te behandelen waarheden:

„Godsdienst en Kerk is hetzelfde. Beiden zijn evenzeer „de maatschappij van God en menschen en menschen „onder elkander door het vleeschgeworden Woord Jesus „Christus. Onze maatschappij, zegt de H. Joannes [4]), is „met den Vader en met zijnen Zoon Jesus Christus. „Slechts wanneer wij die maatschappij naar haar algemeenen „aard of natuur opvatten, noemen wij haar godsdienst, „en wanneer wij haar als werkelijk bestaande en in de „personen die haar uitmaken beschouwen, noemen wij „haar Kerk. Ware de godsdienst, zooals in het Protes- „tantisme ligt, niet menschelijk, ware het rijk Gods niet „waarlijk in het menschdom, hadden wij de waarheid niet „in ons, maar buiten ons, deelden wij menschen zelven „niet in de liefde, niet in de bovennatuurlijke dienst „van God den Vader, en bood zich Jesus Christus al- „leen in den hemel ten offer voor ons aan: dan zou die „dienst geheel van Kerk verschillen. Dienst van God

1) Philipp. IV, 13.
2) I Cor. VI, 19.
3) Rom. VIII, 19 vv.
4) I Jo. I, 3.

„zou een ver van ons af zijnde hoogepriester wezen,
„waarvan wij hier slechts eene onzekere zeer verschillende
„Protestantsche voorstelling zouden hebben. Kerk zou
„maar eene zoogenaamde kerk, maar eene Protestant-
„sche zwermelende menigte zijn, zonder levend verband
„der zielen, welke, onvermogend op elkander te wer-
„ken, zich naar de verschillende rigtingen der gevoe-
„lens in een soort van leesgezelschappen verdeelen; maar
„Jesus Christus is in de wereld, is in het menschdom,
„heeft een hemelrijk hier gesticht, waarin Hij waarachtig
„tegenwoordig is, onophoudelijk zijn eeuwig offer tegen-
„woordig stelt, onophoudelijk de liefde van den H. Geest
„doet heerschen, door welken het menschdom deelt in
„zijne waarheid, in zijne liefde en in de dienst van den
„Vader. En daar Hij die voor ons is mensch geworden,
„menschen tot menschen zendt, menschelijke middelen
„heeft ingesteld, onze vrijheid niet belemmert, en zich
„op de allervolkomenste wijze naar onze natuur en al
„het geschapene rigt, is dat hemelrijk der Kerk voorze-
„ker nog omsluijerd, is het eene ontzettende worsteling
„tegen het kwaad, eene wereldgeschiedenis, die zich tot
„zoolang ontwikkelt, dat Hij die in haar heerscht, zich
„naar al de vatbaarheid der eindige natuur zal hebben
„uitgedrukt. Maar om dezelfde reden moet die Kerk zich
„ten duidelijkste vertoonen als het rijk van een God,
„als de bovennatuurlijke wereldgeschiedenis, de maat-
„schappij der maatschappijen, het hersteld Paradijs, zoo-
„veel schooner dan het eerste, dewijl het geen rustig
„bezit is maar eene onophoudelijke overwinning, door
„de waarheid en genade behaald. Deze glorie der ver-
„lossing hebben wij derhalve in de Katholieke Kerk voor
„oogen. Door de liefde van den H. Geest gehuwd aan den
„Schepper aller dingen, Bruid van Jesus Christus, doet

„zij dat oneindig Woord, dat in haar leeft, dat in haar „overwint, en ons Vader, Zoon en H. Geest verkondigt, „lezen en erkennen in haar gansch uitgestrekt bestaan. „Zij doet het lezen in de orde harer maatschappij, die de „volkeren omvat; in hare verheven eeredienst, hare Sa„kramenten, zegeningen en gebeden; zij doet het lezen „in de H. Schriften, die zij bewaard heeft, in hare lief„devolle instellingen, in de helden van deugd die zij „voortbrengt; zij doet het lezen in de weder door haar „gewijde en verhoogde natuur: in den winternacht, als „zij 's Heeren komst viert in den nacht onzer zonde; in „de herlevende lente, als zij zijne verrijzenis viert uit „het graf; in het blaken van het zonnevuur, als zij dé „nederdaling viert van den H. Geest; en neen, zoo geene „pligten haar tegenhielden, zij zou nergens binnen tem„pelwanden haar eeuwig bruiloftsfeest beperken: zij zou „uitgaan in statelijke optogten, zij zou de velden zegenen, „zij zou kruisen planten langs de wegen, zij zou van „alle torens en gebouwen, waarop zij dat teeken des heils „verheven heeft, den luiden roep doen weergalmen van „hare aanbidding, overal Jesus verrijzenis verkondigen, „in wien, zegt de H. Ambrosius, hemel en aarde ver„rezen is, overal toonen te zijn, wat zij waarachtig en „noodzakelijk is, het herstelde paradijs, de hemel op „aarde, en het voorspellend afbeeldsel der vernieuwing „aller dingen in Jesus Christus.

„Mogen eens, als de glorie zal uitbreken, als Christus, „ons leven, verschijnen zal, wij ook met Hem verschij„nen in heerlijkheid! [1]) Amen."

---

1) Col. III, 4.

HET JUDAISME,

Een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw.

Onder den titel van Der Talmudjude verscheen er 't vorig jaar [1]) eene brochure van de bekwame hand des Hoogleeraars Dr. Aug. Rohling. Het boekske heeft een diepen indruk op den ondergeteekende gemaakt, hij wenscht het in veler handen, want 't is niet slechts rijk aan letterkundige en historische bijzonderheden, maar werpt ook een helder licht over de godsdienst- en zedeleer der Joden zoowel als over de geschiedenis onzer dagen.

Wie behoort met meer ijver de geschiedenis onzer dagen na te vorschen dan de ontwikkelde Katholiek? Rome, de Paus, onze H. Kerk kortom, is het middenpunt en daarom ook het mikpunt van de gansche geschiedenis. Van de Kerk gaat eene groote kracht uit tot heiliging der volkeren, van de wereld een ontzettend geweld tot bestrijding en, ware het mogelijk, tot vernietiging der Kerk. Deze strijd is in onze eeuw bijzonder hevig, hij openbaart zich op elk gebied en dwingt door de hevige schokken, die hij voortbrengt, zelfs den flaauwhartigste om de oogen te

---

1) Te Munster, bij Adolph Russel, 1871.

openen en een werkdadig deel te nemen aan den kamp, hetzij voor of tegen.

Kan nu een ontwikkeld Katholiek blijven staan bij de oppervlakte der gebeurtenissen, die om hem plaats grijpen? Moet hij niet doordringen tot de diepten der geschiedenis, die hij medemaakt, om de geheime drijfveren, doeleinden en middelen, die de wereld in beroering brengen, te kennen en te doorgronden; moet hij den geest, het leven en streven van de vijanden der Kerk niet trachten te doorschouwen?

Er is in den laatsten tijd van Katholieke zijde veel geschreven over de vrijmetselarij en haren invloed op de gebeurtenissen onzer dagen; ik geloof, dat die stof op verre na niet is uitgeput; wie in staat is om den sluijer van het geheimzinnig monster verder op te ligten, hij zal geen onnutten arbeid verrigten, wanneer hij tijd en talent daarvoor veil heeft. Doch er is een ander element in alle beschaafde landen van Europa en elders, t welk ook een ontzettenden invloed oefent op den gang der publieke zaken en een aanmerkelijk deel heeft aan de beroeringen der negentiende eeuw, ik bedoel: het Jodendom.

Mijns bedunkens is er van onze zijde veel te weinig acht gegeven op den godsdienstigen, zedelijken en politieken geest van het Judaïsme en op den krachtigen invloed, dien het overal op elk gebied uitoefent. Het is vooral ook om deze reden, dat ik de brochure van Dr. Aug. Rohling als een zeer verdienstelijk werk meen te moeten aanprijzen.

Gemelde brochure is te zakelijk en met te veel historische dokumenten verrijkt om hier een behoorlijk uittreksel daarvan te kunnen leveren. Ik wil liever den indruk weêrgeven, dien de lezing van het boekske bij mij achterliet, daarbij gebruik makend van menige wetenswaardige bijzonderheid, welke ik er heb aangetroffen.

Ik schreef aan het hoofd van dit opstel: Het Judaïsme, een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw, dit te regtvaardigen beschouw ik als mijn eerste taak. Waarom is het Judaïsme een gewigtig element der moderne geschiedenis? Om verschillende redenen, die ik in 't kort wensch te ontvouwen.

De groote magt onzer eeuw, de magt, die wel eens de koninginne der wereld genoemd wordt, en die zich zelve als de zesde groote Mogendheid in Europa bestempelt, is de dagbladpers. Zij is het, die de zoogenaamde publieke opinie vormt door de leeghoofden, de wufte en onnadenkende menigte te doen denken, spreken en handelen zooals zij verkiest; zij doet vorsten sidderen, legt hun schatting op en schrijft hun de wet voor; zij vormt ministeriën of doet ze vallen, wanneer zij niet verkiezen in haar gareel te loopen. Welnu, deze dagbladpers is voor een groot deel in handen der Joden.

Toussenel schreef reeds ten jare 1847 een beroemd werk, getiteld: de Joden, koningen van onzen tijd; wij lezen daarin het volgende: De geldaristokratie heeft, om haren wil aan de regeringsmannen bekend te maken, een officiëel dagblad opgerigt: het Journal des Débats. Dit is het dagblad der hooge Bank, der Heeren van Israël in de straten Bergère en Lafitte. Men heeft openlijk durven schrijven dat elk Ministerie eene enorme oorlogsschatting aan de Débats moet opbrengen. En inderdaad, er waren soms groote ministers, zooals Villèle, die zich zochten los te maken van het lastige protektoraat van het dagblad; maar Villèle viel door eene magtige koalitie, waarin de Dèbats eene groote rol speelde; en het Ministerie Martignac was genoodzaakt de achterstallige schatting te betalen, die Villèle drie jaren lang verzuimd had te voldoen. Thiers beproefde zich tegen het despotisme van het dagblad

te verzetten, maar een hevig artikel der Débats wierp den roekelooze ter neêr. hij vroeg vergeving en teekende den vrede met den kassier van het blad. Guizot en Duchâtel voerden de geringste bevelen van de Débats uit; het mogelijke werd gedaan, het onmogelijke beloofd. Montalivet was meer dan dienstbaar, de openbare betrekkingen werden opgevuld met de schrijvers der Débats, men gewende zich dit dagblad als orgaan van het Hof te beschouwen, zijne redakteuren figureerden als leermeesters der koninklijke prinsen. En dit blad verdedigt het Hof, zoolang het Hof zich nederig buigt voor de eischen der magtige Heeren uit de straten Bergère en Lafitte; anders niet, want de toewijding aan de dynastie gaat niet verder. Het Journal des Débats heeft een officiëel gezag in Europa. Er is geene krooning in Oostenrijk of in Engeland zonder een buitengewonen gezant van dit dagblad. Komt ge in een openbare bibliotheek, in het Collège de France, in de Sorbonne, gij ontmoet een redakteur van de Débats. Het Hof van Cassatie, de Staatsraad, de gezantschappen, het openbaar onderwijs, alles behoort tot zijn ressort. De Heer de Broglie bepaalde, dat de konsulaten zouden worden voorbehouden voor de élèves uit de école des Consuls. Doch deze bepaling miste hare kracht van uitvoering, de ware school der konsuls is het Journal des Débats. Dit blad heeft zijne konsuls te Bagdad, Alexandrië, Jerusalem, Genua enz. Kortom dit blad is de hoogste regter over de lotgevallen der natie."

Sinds de bovenaangehaalde schrijver zijn boek de wereld inzond, is de magt der dagbladen ontzettend vermeerderd. Wie heeft in de latere dagen niet gehoord van de groote sommen, die tijdens de oorlogen in Italië en Duitschland door onderscheiden regeringen aan het bureau der dagbladen gestort werden, ten einde hun protektoraat te ver-

werven? Zóó wordt met het geld des volks de fiere publieke opinie gevormd! En die magtige dagbladpers is voor een zeer aanzienlijk deel in handen der Joden, die in merg en been anti-Christelijk zijn! Zij spreken over de Christelijke geloofs- en zedeleer, over Rome en over hetgeen de Paus kan en niet kan doen, over het Vatikaansch Concilie, de onfeilbaarheid en, last not least, over de gevaren, welke ultramontanen en ultramontaansche leer voor het vaderland opleveren. O, hoe moet het Jodendom soms in een schaterlach uitbarsten, wanneer het de Christenen geheel devotelijk ziet neêrgezeten om uit zijne dagbladen aangaande Christendom en vaderland onderwezen te worden!

Veronderstel Het Handelsblad — ik geloof, dat de veronderstelling zoo heel kwaad niet is — in handen van Joodsche geldmannen. Wie kiest, beveelt en inspireert dan de schrijvers van dit blad? Zijn deze niet veroordeeld hunne berigten en beschouwingen uit de Jodenpers van Europa te putten? Of meent men, dat er geen genoegzaam aantal naamlooze schrijvers te vinden zijn, die hunne pen voor alles veil hebben? Hoe is de geschiedenis of liever het leugenweefsel van Barbara Ubrijck geëxploiteerd! Heeft men wel het duizendste deel gehoord van hetgeen, volgens authentieke stukken, met Pater Thomas in Damaskus is voorgevallen? Hoe werd er geschreven over de Jodenkinderen Mortara en Cohen, en wat hoort men van de gruwelen der Italiaansche Revolutie en de zwarte ondankbaarheid van het Jodenkwartier te Rome jegens Pius IX?

Geheel Polen kan vertrapt worden onder den voet van den Russischen autokraat zonder dat de Jodenpers zich in beweging stelt; maar naauw worden de Joden in Rumenië gedrukt, of de smartkreet van het gansche Jodendom doet zich hooren in de pers en dwingt zelfs de regeringen om

zich de zaak aan te trekken. Ik ben er verre af om de gewelddadigheden tegen de Joden goed te keuren, maar heeft de Jodenpers ons ooit ingelicht over de ware toedragt van zaken in de Hertogdommen?

Ziehier eenige ophelderingen: In het jaar 1828 waren er in Rumenië 25,000 Joden, thans zijn er, volgens opgave van het Rumaansche Kamergeregt 500,000. Deze inval der Joden, zegt de Kamer, heeft in de laatste jaren zulke verhoudingen aangenomen, dat de bevolking des lands daarover ontsteld is. Zij ziet zich overstroomd door een haar vijandiggezind ras, dat den inboorlingen vreemd en voor hunne belangen nadeelig is. Deze stille verovering van ons land heeft in het staatsbestuur dagelijks aangroeijende moeijelijkheden en verwarringen te weeg gebragt. De geboorte dezer indringers, hunne zedewet, hunne hardnekkige afzondering onderscheidt hen volkomen van de Rumeniërs. Zij hebben zich allengs een monopolie gevormd, 't welk den handel en de kleine industrie geheel ten onderste boven keerde. De kapitalen, die eertijds in Rumeensche handen vruchtbaar waren, zijn der natie onttrokken. Zonder eenigen schroom leggen de Joden zich op den woeker toe, zoodat duizende rijke familiën uitgeschud en in armoede gestort zijn. De woeker en het monopoliseren van het kapitaal veroorzaakten een geldkrisis, die sinds vele jaren het rijk drukt. Zelfs van de ellende des volks maakt de onverzadelijke hebzucht der Joden op verschillende wijze ten eigen nutte gebruik. De Jood monopoliseert met het geld zelfs de eerste voedingsmiddelen; dit bragt ten tijde van den algemeenen nood vreeselijke gevolgen te weeg, en de arbeidende klasse leed het meest onder deze hebzucht, die zich aan duizende vervalschingen, ten nadeele der publieke gezondheid, schuldig maakte.

Ten overvloede herhaal ik, dat ik de uitbarstingen der

volkswoede tegen de Joden in Rumenië niet wil billijken; maar vraag toch ook: heeft de Jodenpers ons verhaald, wie de volkswoede heeft opgewekt? Zij zwijgt hardnekkig waar zij verkiest, en als de Jodenpers zwijgt, zwijgen ook de ongeloovige dagbladen, die uit de Jodenpers putten of haar hebben te ontzien.

In onze materialistische eeuw is het geld de zenuw en de ziel van alles. Door het geld worden invloedrijke dagbladen opgerigt of in bepaalde rigting gestuurd en omgekocht ten einde eene verlichte openbare meening te scheppen. Door de magt van het geld worden de publieke fondsen naar het goeddunken der geldmannen gedrukt of opgebeurd, de regeringen, die telkens nieuwe leeningen te sluiten hebben, bemoeijelijkt of ondersteund, groote ondernemingen bevorderd of te gronde gerigt, volksagitatiën en oproeren in het leven geroepen enz., enz. Deze geldmagt nu is voor een groot deel in handen van het Jodendom; zijne bankiers zijn ontelbaar. En welk een gebruik maakt het Judaïsme van het geld? Uit officieële bescheiden zagen we, hoe de Joden hebben huisgehouden in de Vorstendommen; het is ook wereldbekend, dat de Joden de halve Elzas door hun geld hebben bemagtigd, reeds lang voor de Pruissen deze landstreek annexeerden. Ook in Duitschland is het in sommige landstreken niet beter gesteld. Von Bismarck zeide, ten jare 1847 in den Pruissischen landdag, onder anderen, het volgende: „Ik ken eene streek, waar de Joodsche bevolking op het platteland zeer talrijk is, en waar boeren zijn, die op hun veld niets hebben, wat zij hun eigendom kunnen noemen: al het mobilair behoort aan de Joden; het vee in den stal is eigendom der Joden, en de boer betaalt voor ieder stuk zijne dagelijksche pacht; het ko-

ren in de schuur behoort den Jood, en deze verkoopt den boer diens brood- zaai- en voederkoren."

Het moet ons dus niet bevreemden, dat de Jodenpers zoo krachtig ijvert tegen de goederen in de doode hand, den verkoop der geestelijke goederen bevordert en toejuicht als eene toepassing der alleenzaligmakende leer van den vooruitgang. Inderdaad, wie gaat daarbij meer vooruit dan het Jodendom, 't welk zonder gewetensbezwaar zijn annexatielust bij het koopen van gemelde goederen den teugel kan vieren!

Met een enkel woord sprak ik reeds van Pater Thomas; ik zal hier zijne geschiedenis in 't kort wedergeven: de lezer zal daaruit zien, wat de Joden door hun geld vermogen. Laurent heeft in zijn boek, getiteld: Affaires de Syrie — dat opmerkingswaardiger wijze bijkans niet meer te vinden is — woordelijk het regtsgeding weêrgegeven zooals hij het vond in de akten, die in het Ministerie van Buitenlandsche zaken te Parijs waren neêrgelegd. Gemelde sshrijver zegt: Pater Thomas was tevens geneesheer. Den vijfden Februarij 1840 zag men hem met zijn bediende het Jodenkwartier te Damaskus ingaan; den zesden zou hij bij den geneesheer van den Pacha dineren. Hij kwam daar echter niet, en zijne kloosterbroeders hadden reeds te vergeefs naar hem gezocht. De Fransche Konsul nam de zaak in handen en bragt spoedig aan het licht, dat de barbier van het Jodenkwartier in den stikdonkeren nacht bij den Joodschen koopman Harari ontboden was. Daar had hij Pater Thomas gebonden op den grond zien liggen, en er werd van hem geëischt den Pater te dooden; in den beginne weigerde hij, doch liet zich door bedreigingen ten laatste overhalen tot den moord mede te werken. Harari gaf den eersten stoot, een ander den tweeden, die den dood ten gevolge

had; daarna werd het vleesch van de beenderen gesneden, die gebroken en in een riool geworpen werden; werkelijk vond men daar met een stuk der kinnebak en een gedeelte van den baard ook een gedeelte van de hoofdhuid, waarop de kruinschering nog zigtbaar was, en het bekende roodgerande kapje des Paters. Ook den bediende had men vermoord, ten einde geen aanklager over te houden. Van de in hechtenis genomenen, bekenden zeven Joodsche kooplieden de misdaad, en zeiden, dat de Groot-Rabbijn eenige dagen te voren verklaard had, dat men zich van Christen-bloed moest voorzien voor de nabijzijnde Paschen. Hierbij is het gewigtig op te merken, dat de beschuldigden, hoewel afzonderlijk opgesloten en in verhoor genomen, tot in de kleinste omstandigheden met elkander overeenstemden.

Het zij verre, dat men andere Joden voor gemelden gruwel verantwoordelijk mag stellen. Het was echter zeer onverstandig van hen, dat zij zich de zaak aantrokken en niet eenvoudig aan de bevoegde magt de bestraffing der ellendelingen overlieten. Doch het Jodendom van Europa zett'e zich in beweging om het doodvonnis te vernietigen en de vrijspreking te verwerven. Het moest waarlijk wel overtuigd zijn van den invloed zijner pers en de magt zijner financiën om zoo iets te beproeven. Bitter beklaagde men zich over de beschuldiging, alsof er in onze verlichte eeuw nog een godsdienst bestaan kon, die menschenbloed eischte. Het bewijs van de onschuld der aangeklaagden leverde men evenwel niet. Wel werden er aan de leden van de Fransche en Oostenrijksche Konsulaten groote geldsommen en kostbare geschenken aangeboden. Aan den kanselier van den Franschen Konsul, onder anderen, 200,000 piasters, aan een advokaat 500,000. Het was waarlijk wel om in verzoeking te geraken, althans indien

men eene ziel heeft, die door de verlichting der negentiende eeuw is aangestoken.

Toen alle pogingen vruchteloos bleken, reisde Cremieux met een groot gevolg naar het Oosten en verkreeg, door Engeland ondersteund, van Mehemed-Ali eenen Firman van den volgenden inhoud: Uit het verzoek van Cremieux, den afgevaardigde van alle Europesche belijders van het Mosaïsme, hebben wij erkend, dat zij — die belijders — de bevrijding der gevangenen begeeren; en daar het ongepast is de wenschen eener zoo talrijke bevolking van Europa niet te vervullen, zoo bevelen wij de bevrijding der gevangenen. Opmerkelijk is het, dat de Firman niet gewaagt van de bewezen onschuld, maar slechts van den wil des Souvereins, die aan de bede eener talrijke bevolking van Europa te gemoet komt. Waarom vroeg Cremieux geene herziening van het regtsgeding? Als man van eer had hij den Firman moeten afwijzen met de woorden: Indien de eer der veroordeelden niet hersteld wordt door het geregtelijk bewijs hunner onschuld, indien zij werkelijk die gruwelen bedreven hebben, zal ik mij niet verlagen door hun eene buitengewone belangstelling te toonen. Cremieux was blind genoeg anders te handelen en bewees aan het verbaasde Oosten en Westen, wat het Joodsche geld vermag. De Jodenpers heeft het aangehaalde boek van Laurent niet beantwoord, maar dood gezwegen!

Een derde middel — zoo men wil, een krachtige bondgenoot — in de handen der Joden, waardoor zij invloed uitoefenen op wetgeving, administratie, regering en regeringsvorm der verschillende Staten, is het ongeloof, 't welk zich in de laatste jaren van bijkans alle regeringen meester maakte en den Joden zeer genegen is. Deze genegenheid kan geen verwondering baren, want ongeloof en Jodendom

zijn geestverwanten. Het Judaïsme kan zelfs aanspraak maken op het vaderschap der moderne Christus-verloochening; want het wees den weg, ging voor in de verwerping van den Verlosser en heeft door zijne pers geen gering deel genomen in de bevordering der zoogenaamde verlichting. Zelfs kan het Jodendom nog eenigen tijd een zeker vaderschap blijven uitoefenen, want in zijn Christus-haat wordt het nog niet geëvenaard. Gevoelen de moderne ongeloovigen het zedelijk overwigt van het Judaïsme? — Een eerbiedig ontzag voor de Joden kan men aan de verlichten onzer dagen niet ontzeggen, men zou hun onregt aandoen. Zij noemen hen steeds Israëlieten, d. i. het volk Gods; de oude naam van Jood, die toch geen scheldnaam zijn kan, maar juist aanduidt, wat zij zijn: afstammelingen van Juda, in welken stam de overige stammen verloren gingen, wordt niet meer gehoord. Met welk eene bezorgdheid wordt den Joden, overal waar het ongeloof heerscht, het burgerregt opgedrongen, ofschoon zij zelve hardnekkig voortgaan hunnen staat van afzondering te behouden. Hoe beijvert men zich om alles, zelfs den naam van Christus, uit de Christelijke scholen te weren om een of ander Jood, die zich in de gemeente kan nederzetten, niet te hinderen. Dezelfden die met koortsigen haast den tijd vooruitliepen om het onregt, den Paus en in den Paus ook den Nederlandschen Katholieken aangedaan, als een voldongen feit te registreren, ten einde het genoegen niet te derven van hunne Katholieke broeders te krenken, zouden voor eenige jaren bijna tranen van teedere bezorgdheid geschreid hebben over de verdrukking, waarvan de Joodsche broeders in Zwitserland het slagtoffer waren; zij achtten zich in gemoede verpligt om voor een handvol Joden op de krachtigste wijze in de bres te springen en wel door de verwerping van het handelsverdrag met

Zwitserland, terwijl zij den spot drijven met de gekrenkte regten van twee vijfde gedeelte der natie. Het geldelijk belang en zedelijk aanzien der Joden, geldt hun meer dan de godsdienstige belangen van meer dan een millioen Katholieken. Hoe zal men dergelijke handelwijze verklaren?

Hoe zal men verder verklaren, dat echte Katholieken overal waar het ongeloof den boventoon voert, uit 's lands vergaderingeu, uit de ministeriën enz. geweerd worden, terwijl echte Joden met vlag en wimpel worden binnengehaald, indien men de verklaring daarvan niet vindt in de geestverwantschap, die er tusschen Judaïsme en ongeloof bestaat, eene geestverwantschap, die niet te loochenen is? Misschien zijn er onder de verlichten onzer dagen, die deze geestverwantschap niet eens hebben vermoed, ofschoon zij meermalen, als bij instinkt, als echte geestverwanten der Joden gesproken en gehandeld hebben. Doch het Judaïsme weet het, gaat er groot op en trekt er partij van. Napoleon III schreef in zijn voorrede op het leven van Caesar: „Ongelukkig de volkeren, die de groote denkbeelden van Caesar, Karel den Grooten, Napoleon I niet begrijpen! Het vergaat hun als den Joden, die hunnen Messias kruisigden." Dit woord wekte eene smartelijke verbazing bij de Katholieken. Was het geen godslastering, den naam van den gezegenden Verlosser in één adem met dien van eenvoudige menschenkinderen te noemen, hoezeer deze overigens boven anderen hebben geschitterd? Wij hoopten, dat de Keizer zich deze uitdrukking onbedachtzaam had laten ontvallen. Doch voor den Jood Cremieux was de smaad, die er voor Christus in gelegen was, niet voldoende. „Hoe," zoo schrijft hij in de Opininion Nationale, „heeft Napoleon III dit geschreven: de Joden hebben hunnen Messias gekruisigd! Waar heeft de schrijver het bewijs dezer stelling

toch gevonden? Hoe, van Katholiek standpunt eene voorrede schrijven op het leven van Caesar! Eene godsdienstige aanmatiging als een geschiedkundig axioom voorstellen! Wij leven in een tijd, waarin de godsdienst en godsvereering zich in het geweten moet opsluiten en zich in de Kerk alleen bewegen. Dat nu een Vorst zoo gevaarlijk een woord bezigt, dat hij op nieuw tot de wereld over de verblinding der Joden spreekt, dat hij die gruwzame en vreeselijke aanklagt vernieuwt, welke stroomen van Joodsch bloed deed vloeijen, en eerst gestuit werd in de harten der volkeren die door de fakkel, der wijsbegeerte verlicht zijn: dit is eene ongelukkige ingeving geweest." Hoe durfde Cremieux het wagen, te eischen, dat een Katholiek schrijver in een Katholiek land zijn geloof aan den Verlosser niet zou uitdrukken, zelfs niet op eene wijze als Napoleon dat deed!! Nooit zou een Jood gesproken en geschreven hebben gelijk Cremieux, indien er niet te rekenen viel op de onverdeelde goedkeuring van het ongeloof.

Uit het voorgaande kan men afleiden, hoezeer het Judaïsme, door zijne veelvermogende pers en den magtigen invloed zijner fabelachtige rijkdommen, op zijne beurt het ongeloof aankweekt, bevordert, toejuicht en zoo ver mogelijk tracht te verbreiden. Het ongeloof is het troetelkind van het Jodendom. Gelijk Pilatus en Herodes vrienden werden op den dag, dat zij, elk op zijne manier, zich aan Christus vergrepen, zoo werden de Joden steeds de vrienden van alle vijanden des Christendom. Ik zou te ver gevoerd worden, indien ik hier elke eeuw van het Christendom hare getuigenis liet afleggen. Ik vraag slechts, wie waren de vrienden der Arianen, die in de vierde eeuw openlijk de Godheid van Christus begonnen aan te randen? Het waren de Joden. Door hunnen laster verwekten

zij eene zware vervolging tegen de Christenen. De H. Athanasius zegt, dat zij ten zijnen tijde somtijds de kerken binnendrongen en zich daar woorden en daden veroorloofden, waarvan hij de bijzonderheden niet durfde vermelden. Wie waren de vrienden en gunstelingen van Juliaan den Afvalligen? Wederom de Joden. Wie zijn het, die in onze dagen Voltaire en de geheele ongeloovige school verheerlijken? Wederom staan de Joden in 't eerste gelid. Men raadplege slechts de Jodenpers, zooals het Journal des Débats, de Augsburger Zeitung, de Indépendance Belge. Opmerkelijk is het, juist deze dagbladen worden door de ongeloovige dagbladen van ons vaderland het meest geplunderd tot meerdere eer en glorie van de onbetaalbare en toch niet onomkoopbare verlichting.

Eene kleine tegenwerping zou men hier kunnen maken: Gij spreekt, zoo hoor ik een of ander lezer zeggen, over de vriendschappelijke broederlijkheid tusschen het ongeloof en het Jodendom, maar de vrienden der moderne verlichting, die in het Jodendom worden aangetroffen, zijn slechts naam-Joden; zij hebben hun Judaïsme verloren, gelijk de gedoopte ongeloovigen hun Christendom. Deze tegenwerping rust op eene valsche veronderstelling, die al te dikwijls gemaakt wordt. Zij gaat uit van de meening, dat het Jodendom slechts een godsdienstig, niet een nationaal karakter heeft; dat men ophoudt Jood te zijn, wanneer men de Synagoge niet meer bezoekt of de besnijdenis verwaarloost. Ik weet niet, of de besnijdenis door Cremieux en andere Joodsche Loge-broeders verwaarloosd werd, maar 't is onbetwistbaar, dat zij hun radikaal van Jood niet verloren hebben. Cremieux, onder anderen, is Grootmeester der Loge in Frankrijk en sinds 1860 President van de Alliance Israélite, die de

geheele Joodsche wereld omvat. Als president der Alliance zegt hij: „Een nieuw Jerusalem moet oprijzen in de plaats van Keizers en Pausen." Kon hij duidelijker de Joodsche verwachtingen van het Messias-rijk uitdrukken? Zijn gezegde verklaart ons de woorden van den Talmud: Alle volkeren der aarde en wat de aarde vervult behooren aan Israël.

Ten jare 1866 stierf de Jood Bérend te Brussel als vrijdenker; de Groot-Rabbijn van België leidde de begrafenisplegtigheid en sprak daarbij de volgende zeer verstaanbare woorden: „Bérend kon vrijdenker zijn en Israëliet blijven. Daarom kan de Loge zonder bezwaar bij zijn graf staan als bij het graf van een broeder, een vriend, een geloofsgenoot: Israëlieten, vrijmetselaars, vrijdenkers beweenen hem om strijd."

Ten jare 1869, 19 Junij, werd er te Leipzig een groot Joden-Concilie gehouden. De Groot-Rabbijnen van Turkijë, Rusland, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Nederland, België enz. waren daar aanwezig; zij vertegenwoordigden de beide tegen elkander opwegende fractiën van Orthodoxe en Moderne Joden. Er was dus verschil van zienswijze, doch algemeen werd de volgende stelling aangenomen: „De Synode erkent, dat de ontwikkeling en verwerkelijking der moderne denkbeelden voor het tegenwoordige en de toekomst de zekerste waarborgen zijn van het Jodendom en zijne kinderen." Deze stelling werd door de verlichten onzer dagen magtig toegejuicht; zij verheugden zich, dat de Joden aan de nieuwere Christus-verloochening wel hunne goedkeuring wilden hechten! Gij zult wel met mij erkennen, lezer, dat de Joden somtijds vergaderingen moeten houden, waar geen onbesnedene wordt toegelaten, al was het slechts om zich eens regt vrolijk te maken over de indrukwekkende wijsheid der moderne verlichting.

Een vierde middel in de hand der Joden, waardoor zij hun magtigen invloed over de geheele beschaafde wereld doen gelden, is de vrijmetselarij. Ik zal hier niet uitweiden over de magt der Loge. De geheimzinnige sluijer is reeds ten deele opgeligt; om hem geheel weg te nemen zal men zich wel eeu opzettelijken, langdurigen en zeer moeijelijken arbeid moeten opleggen. De geestige en populaire Alban Stolz heeft zich in dit opzigt al zeer verdienstelijk gemaakt door een krachtigen stoot te geven; hij vindt gelukkig navolgers en medehelpers. Dit in 't voorbijgaan.

In welke verhouding staat het Jodendom tot de vrijmetselarij? Wij hebben reeds gezien, dat Cremieux Grootmeester der Loge in Frankrijk is; alhoewel een ijverig metselaar — want het zegt iets Grootmeester te worden! — verloor hij daarbij zijne Joodsche aspiratiën niet. Als Jood werd hij waardig bevonden President te zijn der Alliance Israélite; als vrijmetselaar mogt hij deel uitmaken van het provisioneel gouvernement, dat de onbeheerde nalatenschap van Louis Philippe exploiteerde. Men kan vragen: heeft hij de vrijmetselarij gebruikt ten bate van Juda, of werd het Jodendom door hem geëxploiteerd ten nutte der vrijmetselarij? Wanneer de lezer zich herinnert wat wij reeds van de bemoeijingen en geschriften van Cremieux gezien hebben, zal hij geneigd zijn om te gelooven, dat de vrijmetselaar opgaat en verdwijnt in den Jood. Maar Cremieux kan daarom toch een uitstekend Grootmeester zijn, want het streven van Jodendom en vrijmetselarij loopt naar één doel: Ecrasez l'infâme. Indien ik het ongeluk had van stem in 't kapittel te hebben, in gemoede zou ik mij verpligt achten den ijverigsten Jood het Grootmeesterschap aan te biedeni. Wie toch is beter in staat zich met hart en ziel op de uitroeijing van het Christendom toe te leggeu?

Ten gevolge van de brochure van Alban Stolz over de vrijmetselarij gaf een vrijmetselaar te Berlijn zijn hart eens lucht over Juda's magt in de Loge; hij had achter de schermen gezien en was vertoornd. De onnoozele! In de volheid zijner gramschap schrijft hij: „De magt, welke Juda door de vrijmetselarij verkregen heeft, staat in haar zenith; zij is geweldig zoowel tegen troon als tegen altaar. Ofschoon wij buiten sommige Loges gesloten zijn, zitten de Joden in alle Loges der wereld. In Londen zijn twee Joodsche Loges, die de draden van alle revolutionaire elementen, welke in de Loges leven, in handen hebben. Juda vormt het hoofd der Loges, de Christen-Loges zijn marionetten, die door Juda in beweging gebragt worden, meestal zonder dat zij het zelve weten. Eene besturende Loge, geheel uit Joden zamengesteld, bestaat te Rome; ook is zij soms het opperste geregtshof der Revolutie, dat door onbekende hoofden de overige Loges bestuurt. Te Leipzig is de geheime Joodsche Loge gedurende de Leipziger Mis permanent, geen Christen heeft toegang. Te Hamburg en Frankfort hebben slechts geheime zendelingen toegang; de laatste Loge noemt zich „Absalom bij de drie brandnetelen"; de naam duidt de zaak aan. Mogten de grooten toch begrijpen, dat de Loge slechts arbeidt om de volkeren te revolutioniseren in het belang van het Jodendom! Mogten zij het woord van Burke begrijpen: „Er komt een tijd, waarin de vorsten tirannen moeten worden, omdat hunne onderdanen oproermakers werden uit beginsel."

De Jood Mendizabal was de ziel der revolutie in Portugal, bewerkte de inname van Oporto en Lissabon en bragt in 1830 de Revolutie naar Spanje over door den magtigen invloed, dien hij als vrijmetselaar op de Junta's had. Door dienzelfden invloed werd hij minister-president van Spanje.

De magt en de grootheid, die sommige Joden bij de revolutiën in Europa bereikten, heeft mij meermalen verbaasd. Ik kon mij niet verklaren, hoe zoo gedurig uit de wateren der revolutie, die de landen overstroomden en met ondergang bedreigden, Joden te voorschijn kwamen, bekleed met groote magt en invloed. Doch alle geheimzinnigheid valt weg, men is onttooverd en ziet de nuchtere toedragt van zaken, zoodra men de betrekking kent tusschen Judaïsme en vrijmetselarij. Het verwondert mij nu, dat er niet steeds meer Joden, met de hoogste magt bekleed, uit de revolutiën te voorschijn traden; doch de voorzigtigheid zal hen wel bewogen hebben om zich niet te veel bloot te geven. Daarenboven kan men ook regeren zonder weidschen titel: wij zagen dit reeds uit de geschiedenis van het Journal des Débats.

De Engelsche staatsman Disraeli geeft ons verdere inlichtingen over dit punt. Hij zegt: „De wereld wordt bestuurd door geheel andere mannen dan zij, die niet achter de schermen zien, meenen. De Russische diplomatie, zoo vol van geheimenissen, wordt georganiseerd en geleid door Joden. In Spanje, Parijs en elders is het evenzoo gesteld." Hieruit is dan ook te verklaren, hoe de Jodenpers de vrijzinnigheid van den Keizer aller Russen kan toejuichen; ofschoon men ook niet uit het oog moet verliezen, dat het geld hierin eene groote rol spelen kan.

Indien het Judaïsme met en door middel der vrijmetselarij zijne wetten aan de regeringen kan opdringen, is er geen reden tot revolutie; waarom zou men beweging maken, wanneer men zijne wenschen zonder moeite bevredigd ziet? Doch wee der regeringen, die het Judaïsme en derhalve ook de vrijmetselarij tot vijanden hebben!

Disraeli zegt, sprekend over de bewegingen van 1848: „De geweldige revolutie, die zich in Duitschland voorbe-

reidde, ontwikkelt zich door den invloed der Joden." Rougeijron maakt in 1861 deze opmerking: „Er zijn in Duitschland revolutionaire elementen, en daartoe behoort boven alles het Jodendom met zijne dagbladschrijvers, wijsgeeren, redenaars, dichters en bankiers; het is in merg en been revolutionair."

Alvorens dit opstel te eindigen, betuig ik, dat het geheel buiten mijne bedoeling ligt om eenigen haat tegen de Joden op te wekken. Leerling van Hem, die aan het kruishout bad: „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen", past het mij jegens de Joden te gevoelen wat in Christus Jesus was: een diep medelijden met de verblinden. Hoe zou men voor Christus en Christendom kunnen strijden, indien men begon met het gebod der liefde te kwetsen, het gebod, 't welk de gezegende Verlosser zijnen leerlingen zoo dringend en herhaaldelijk op het hart drukt? Vond Jesus nog verschooning voor die Hem met bitteren spot vervolgden tot op zijn smartvol kruis; zouden wij dan niet de kinderen van hen kunnen verschoonen, die eenmaal riepen: „Zijn bloed kome over ons en onze kinderen"? O, hoeveel kan men tot verschooning hunner onwetendheid en verblinding bijbrengen!

Laat ons den Jood ook niet verachten, maar op het voorbeeld van den Apostel der Heidenen hen hoogachten wegens de Vaderen en wegens Christus, die zich gewaardigde uit hun geslacht het vleesch aan te nemen. Laat ons hen hoogachten wegens hunne toekomst, want eens, welligt is de tijd nabij, zullen zij deel hebben aan het Heil, dat wij genieten. Maar liefde en achting vorderen niet, dat wij de oogen sluiten voor de gevaren, waarmeê het Jodendom ons bedreigt; ook sluit de eenvoud der duive de voorzigtigheid der slang niet uit. Geen Jood kan in naam der verlichting van ons eischen, dat wij de oogen sluiten voor

de aanslagen, die zij plegen op ons dierbaarst kleinood: het Christendom; geen Jood of vrijmetselaar kan in naam der verlichting van ons vorderen, dat wij niet doordringen tot den bodem van de geschiedenis der negentiende eeuw, die ook onze geschiedenis is. Wij gaan mede en zullen de oogen openen om mede te gaan zonder misleid te worden; wij gaan mede, en meêgaande zullen wij strijden voor Christus tot den jongsten snik. Wij zullen de maskers afrukken waar wij kunnen en den argelooze toonen, hoe hij het slagtoffer is van schandelijk bedrog. Schandelijk bedrog! De waarheid is hard. maar wie zal ons verbieden de waarheid te zeggen?

Nog eens prijs ik met nadruk de lezing van Der Talmudjude aan. Men zal er niet alleen vinden, wat ik hier ter neêr schreef, maar veel meer, benevens de aanwijzing der letterkundige en historische bewijsstukken. Eene vertaling van gemelde brochure zou, mijns bedunkens, grage lezers vinden en veel nut stichten.

Ik vertrouw genoegzaam de belangstelling mijner lezers te hebben opgewekt om bij eene volgende gelegenheid met vrucht iets te kunnen leveren over de geloofs- en zedeleer der Joden.

J. G. H. C. Essink.

DE STERRENWERELD

DOOR

BERNARDUS BRINKMAN, Pr. [1])

Met groote belangstelling zagen wij de uitgave te gemoet van bovengenoemd werk, niet zoozeer omdat wij er nieuwe ontdekkingen of nieuwe hypothesen op sterrekundig gebied in meenden te zullen vinden, als wel omdat wij ons vleiden met eene heldere en eenvoudige verklaring van het wondervolle zamenstel der sterrenwereld. De prospectus toch getuigt: „de Sterrenwereld is een boek „voor iedereen, dat met gemak en belangstelling gelezen kan „worden." Zulk een boek te schrijven is, al laat men zich door anderen leiden, eene niet gemakkelijke taak; want „het is eene grove dwaling," zegt Prof. Kaiser (Uilkens. Dl. I. Blz. VIII) „dat de algemeen verstaanbare, „de zoogenaamde populaire voordragt van eene weten„schap, slechts bestaan kan uit een bijeenraapsel van

---

1) *De Sterrenwereld, Guillemin gevolgd, met de nieuwste ontdekkingen van Secchi, Jansen, Lockijer, Rosse, Huggins, enz.* Leiden. J. W. van Leeuwen. 1871. 1e—4e Aflevering. Inteekeningsprijs per aflevering *f* 1,25.

„onzamenhangende voorstellingen, zich kenmerkende door „onbepaaldheid, onjuistheid en onvolledigheid, wel klan„ken maar geene zaken gevende en geschikt om eene „oppervlakkige veelweterij te voeden. Zij mag zelfs noch „onvolledig, noch onjuist, noch oppervlakkig wezen, maar „zij moet zich van de streng wetenschappelijke daardoor „onderscheiden, dat zij, het onderzoek uitsluitende, zich be„paalt bij eene zamenhangende voorstelling van de uit„komsten, die eene wetenschap heeft opgeleverd, uit de „taal der geleerden overgebragt in die van het dagelijksche „leven."

In hoever de Schrijver het doel om door zijne Sterrenwereld nut te stichten bereikt heeft, moge blijken uit den hoogen lof, hem van verschillende kanten, in vele dagbladen, ten deel gevallen. Hoezeer wij daarmede ook instemmen, meenen wij evenwel het oog niet gesloten te mogen houden voor eenige gebreken, die dit werk ontsieren.

Volgens onze bescheiden meening heeft de Schrijver meermalen gezondigd tegen de juistheid en duidelijkheid, die voor eene goede populaire voordragt vereischt worden. Uit eenige onzer kantteekeningen zullen wij de waarheid dezer aanmerking trachten te bewijzen.

Op blz. 4 zegt de Schrijver: „Rondom die bron van „licht en warmte [de Zon] wentelen meer dan honderd „wereldbollen rond"; en op blz. 6 getuigt hij van de sterren van ons zonnestelsel, dat „de meesten veel grooter en „zwaarder zijn dan onze aarde." Iedereen weet evenwel, dat van de planeten, die om onze zon wentelen, slechts Jupiter, Saturnus, Uranus en Neptunus grooter en zwaarder zijn dan de Aarde. Wij kunnen deze vergissing niet anders uitleggen dan hierdoor dat de Schrijver uit eene zucht, aan meerdere sterrekundigen eigen, om met groote getallen te pronken, op blz. 4 tot de wereldbollen, die rondom de Zon wen-

telen, niet enkel de planeten, maar ook de planetoïden rekende en op blz. 6 sterren tot ons zonnestelsel bragt, die er niet bij behooren. Maar al beschouwen wij ook de uitdrukking op blz. 6 geheel op haar zelve, dan zal zij in een populair boek zoo al niet tegen de juistheid, toch zeker tegen de duidelijkheid strijden. Want welke leek in de sterrekunde zal bij het lezen, dat de meeste sterren van ons zonnestelsel veel grooter en zwaarder zijn dan onze aarde, den indruk krijgen, dat er van de acht planeten 3 kleiner en slechts 4 grooter zijn dan de Aarde?

De Schrijver zegt op blz. 7, dat de planeten voor eeuwig weggeslingerd zouden worden in de verst verwijderde streken van het Heelal, zoo zij niet teruggehouden werden door de aantrekking der Zon en besluit dan: „De zwaarte-„kracht is dus het beginsel van de kringvormige beweging „welke die bollen hebben." Zonder aanmerking te willen maken op de onwettigheid dezer conclusie, vestigen wij enkel de aandacht op de onjuistheid der neergeschreven stelling. Voor eene kringvormige beweging worden twee krachten vereischt: de zwaartekracht en de middelpuntvliedende kracht. Al getuigt de Schrijver onmiddelijk na onze aanhaling hetzelfde, dan blijft toch de stelling, zooals zij daar is neergeschreven, even onwaar en moet minstens bij den onervaren lezen dit nadeel voortbrengen, dat deze de middelpuntvliedende kracht voor een minder essentiëel beginsel der kringvormige beweging houdt dan de zwaartekracht.

Op blz. 13 lezen wij: „De zoo wonderbaar snelle gol-„vingen van dien onmetelijken bol [de Zon] wekken overal „in de ligchamen, welke zij treffen, verschijnselen van be-„weging en naarmate de vorm is, welke[n] die beweging-„gen aannemen, veroorzaken zij of licht of warmte" enz.

Ieder die deze woorden leest, zal zich voorstel-

len, dat het ligchaam der Zon, als geheel beschouwd, zich heen en weder beweegt of in golving is. En toch volgens de vibratie-theorie van Huijgens, Young, Fresnel en Tyndall worden alleen de moleculen der lichtende ligchamen door eene onbegrijpelijk snel trillende beweging aangedaan. Niet het lichtende ligchaam als geheel beschouwd, is in golving, maar de onbegrijpelijk kleine deeltjes, waaruit het is zamengesteld, bewegen zich in de even kleine afstanden, waarop zij van elkander zijn verwijderd. Vgl. Tyndall. De warmte beschouwd als een vorm van beweging. Blz. 212.

Op blz. 15 wordt eene verklaring gegeven van het verschijnsel, dat de zonneschijf zich des avonds bij het ondergaan aan ons vertoont niet cirkelrond, zooals hare ware gedaante is, maar merkbaar elliptisch, langwerpig rond, vooral aan het onderste gedeelte van haren omtrek.

„Naar gelang der hoogte", zoo luidt de verklaring, „verschilt ook de straalbreking veroorzaakt door de luchtla-„gen aan den horizon, welke[n] den lichtstraal moet doordrin-„gen. De verschillende punten van den zonneomtrek worden „ongelijk opgeheven, zonder dat de afmeting van de horizon-„tale middellijn merkbaar verandert, en daardoor is de ellip-„tische vorm van het onderste gedeelte sterker dan van het „bovenste gedeelte."

Zonder te vragen, of deze verklaring door iedereen met gemak begrepen zal worden, meenen wij er de volgende aanmerkingen op te moeten maken:

1°. De elliptische vorm der Zon wordt hier voorgesteld veroorzaakt te zijn door de bepaalde hoogte, waarop de Zon bij het vallen van den avond staat. Dit is eene valsche verklaring. De verschillende hoogte, waarop de Zon staat, bepaalt de hoeveelheid licht, die wij ontvangen, niet den verschillenden vorm, dien de Zon aanneemt. Guil-

lemin getuigt dit in het hoofdstuk, dat de Schrijver hier behandelt. „L'affaiblissement considérable que subit près „de l'horizon l'intensité lumineuse des rayons „solaires s'explique très-simplement. Tout rayon de „lumière qui, venant de l'espace, arrive au sol, doit traverser „l'atmosphère; il se trouve absorbé par les couches d'air „dont celle-ci est formée, dans une proportion d'autant „plus forte que le trajet est plus long, et que les „couches traversées sont plus denses. Or, si l'on admet „que la hauteur verticale de l'atmosphère est de 100 kilomè„tres, un rayon de lumière qui vient du zénith n'a que cette „distance de 100 kilomètres à franchir pour arriver au „sol, tandis qu'à l'horizon son trajet est de 1130 kilo„mètres et s'effectue principalement à travers les couches „les plus denses de l'air." Het verschijnsel, dat de Schrijver bespreekt, heeft zijn oorzaak in den verschillenden graad van warmte en vochtigheid, die in den dampkring aanwezig is. „Het brekende vermogen van den „dampkring", zegt van der Burg, Natuurkunde. 5e druk. Blz. 408, „ondergaat dikwerf verandering naar gelang „de warmte of de vochtigheid van den dampkring afwis„selt. Men heldert daardoor op, waarom de zon en de „maan, indien zij digt aan den horizon zijn genaderd, eene „langwerpige gedaante verkrijgen" enz.

2° De Schrijver zegt, dat de verschillende punten van den zonneomtrek ongelijk worden opgeheven, en dat daardoor de elliptische vorm van het onderste gedeelte sterker is dan van het bovenste gedeelte. Duidelijker was het geweest, wanneer hij gezegd had, dat van de verschillende punten van den zonneomtrek de benedenste meer worden opgeheven dan de bovenste. Op deze wijze verklaart ook Guillemin het besproken verschijnsel. „Cette déformation „est due à la réfraction de la lumière par les couches

„atmosphériques, réfraction dont l'effet est de relever les „divers points du contour du disque, d'autant plus forte- „ment qu'ils sont plus rapprochés de l'horizon."

Om uit te leggen, hoe men den afstand van de Zon tot de Aarde kan berekenen, moest de Schrijver een verklaring geven van de parallaxe der Zon. Hij doet dit blz. 19 volgenderwijze:

„Parallaxe, verschilzicht, van het Grieksche para- „lasso, ik verschil, omdat de parallaxe het punt [?] „aan den hemel schijnbaar verplaatst." Guillemin geeft de volgende goede definitie: „L'angle sous lequel un observateur „posté dans l'astre même verrait de face le rayon de la Terre."

Op blz. 31 lezen wij: „De ware omwenteling der „Zon is dus gelijk aan de schijnbare daarvan af- „getrokken ongeveer twee dagen"; Guillemin zegt beter: „la durée réelle de la rotation solaire est d'environ „deux jours moindre que celle de la rotation apparente."

Op blz. 45 wordt gezegd, dat, volgens de waarnemingen van Wollaston en Bouguer, het lichtgevend vermogen der Zon gelijkstaat met 70,000 waskaarsen, op een meter afstand geplaatst. Guillemin zegt, dat Bouguer het gelijkstelt met 75,000 en Wollaston met 68,000 waskaarsen (bougies); wij hadden dus liever gelezen: met gemiddeld 70,000 waskaarsen.

Op dezelfde bladzijde vinden wij eene andere aanhaling: „Vergeleken met de vonk eener galvanische batterij uit 46 „Bunsensche elementen bestaande, dan is het zonnelicht „nog twee en een half maal sterker." Guillemin zegt: „Ainsi MM. Tizeau et Tousault, comparant l'éclat d'un „arc voltaïque produit par l'action de trois séries de „piles Bunsen de chacune 46 couples, avec la „lumière que donnait le soleil, par un ciel pur du

„mois d'avril' ont constaté que le pouvoir éclairant „de l'astre ne valait pas plus de deux fois et demie celui „de la lumière électrique."

Op blz. 46 lezen we: „Calorie is de warmte welke „noodig is om het water één graad in warmte te doen „stijgen." In deze bepaling ontbreekt de hoeveelheid water, die verwarmd wordt, namelijk één pond.

Welke oningewijde kent op blz. 52 de beteekenis der volgende uitdrukkingen: „Potassium (ka), Sodium „(na)"? Men mag toch van iedereen niet vorderen, dat hij kennis draagt van de gewoonte der scheikundigen om Potassium ook wel Kalium en Sodium ook wel Natrium te noemen.

Dezelfde aanmerking geldt van de getallen, die op blz. 53 achter de verschillende grondstoffen staan opgegeven. Zonder eene bepaalde studie van de spectraal-analyse gemaakt te hebben weet men niet, en de Schrijver der populaire sterrekunde zegt het nergens, dat een zelfde metaal soms meerdere strepen in het spectrum geeft.

Wij eindigen met onze aanmerkingen.

Hebben wij niet geaarzeld vrijmoedig af te keuren, wat wij verkeerds vonden, wij haasten ons er bij te voegen, dat we van de groote moeijelijkheid om eene populaire sterrekunde te schrijven zijn doordrongen, en wij verklaren rondborstig, dat de Sterrenwereld van den Eerw. Heer Brinkman zeer veel goeds bevat.

Het boek onderscheidt zich door groote volledigheid ook voor het praktische leven, deelt de nieuwste ontdekkingen op astronomiesch gebied mede en bevat menige goed geschreven bladzijde.

Moge de Schrijver lust gevoelen om zijn werk con amore te voltooijen, en een groot debiet den uitgever

schadeloos stellen voor de belangrijke onkosten, die aan de prachtige uitvoering van den druk en van de talrijke platen besteed zijn.

Seminarie Hageveld. L. H. Borking, Pr.

VERSCHEIDENHEDEN.

De Algemeene Synode

DER

Evangelisch-Protestantsche Kerk van Baden. [1])

Op den 1 September jl. werd te Karlsruhe de Algemeene Synode der Evangelisch-Protestantsche Staatskerk van Baden geopend. Daar er sedert de kerkregeling van 1861 nog slechts eens zulk eene Synode gehouden is, wordt deze de tweede genoemd. De eerste had plaats in het jaar 1867 en werd gepresideerd door het hoofd der Badensche vrijmetselaars, den bekenden Heer Bluntschli. Wijl de partij der modernen of liberalen toen verreweg de meerderheid had uitgemaakt, spanden de orthodoxen bij de verkiezingen voor deze tweede Synode alle pogingen in het werk om hunne tegenstanders te overvleugelen. In hunne programma's verklaarden zij, „dat het thans, met het oog op de groote dingen, die God aan het Duitsche volk had gedaan, strenge pligt was, om den Fransch en geest in de Evangelische Badensche Kerk te bestrijden en zooveel mogelijk buiten te sluiten." Op deze woorden heeft de ministeriële Karlsruher Zeitung, welke gewoon is de stelling der regering tegenover de verschillende partijen in Baden aan te geven, op de volgende hoogst merkwaardige wijze geantwoord: „Het verwijt der orthodoxe partij is daarom vooral onbegrijpelijk, wijl in den reuzenstrijd van het laatste jaar,

1) Zie de *Germania*, 1871 N°. 205, 206, 209.

zoowel op het slagveld als in de hospitalen niets zoozeer gebleken is onbruikbaar en nutteloos te zijn als het positieve Christendom, en omdat die soort van godsdienstigheid bij het Duitsche volk den voorrang heeft verworven, welke met de ware beschaving in overeenstemming is." Dit antwoord van het orgaan der regering beviel ontegenzeggelijk in hooge mate aan de vrijmetselaars en liberalen; maar de Katholieken en geloovige Protestanten deed het natuurlijk zeer pijnlijk aan. Nogtans waren de orthodoxen bij de verkiezingen van dit jaar gelukkiger dan in 1867; van de 48 gekozenen (24 geestelijken en 24 leeken) behoorden volgens de Karlsruher Zeitung slechts 24 zeker tot de liberale partij. De vreugde over dezen gelukkigen uitslag werd echter zeer getemperd door dat de Groothertog, die alleen zeven leden kiest, zijn stem slechts op leden der liberale partij uitbragt, zoodat deze partij ook thans weder de meerderheid uitmaakte.

I. Tot president der Synode werd gekozen de Heer Bluntschli, tot vice-president Dr. Holtzmann; die beiden in 1867 dezelfde posten hadden bekleed. De Heer Bluntschli bedankte de vergadering in eene toespraak, waarvan wij de volgende zinsneden willen aanhalen, wijl men daaraan hem en zijne partij, even als den vogel aan zijn zang gemakkelijk zal leeren kennen. „Ik beloof u", zoo zeide hij tot de vergadering, „de beraadslagingen onpartijdig te zullen leiden, en daar iedereen, voorwaar, niet volmaakt kan zijn, zal ik mij, evenals in de laatste Synode, liever aan het verwijt blootstellen, dat ik mij in twijfelachtige gevallen te conciliant jegens de tegenstanders mijner meeningen gedraag, dan aan het tegenovergestelde, dat ik in zulke omstandigheden mijn eigen partij voortrek." Tot dusverre echter is er over die conciliante handelwijze nog geen groote roep geweest. „Er zijn", zoo ging hij voort, „in de vorige Synode vrij levendige, soms zelfs hevige debatten gevoerd, doch wij hebben toen een gelukkig resultaat verkregen, namelijk de gelijkstelling der verschillende partijen, die zich in den loop der tijden in den schoot onzer Staatskerk gevormd hebben." In plaats van „gelijkstelling der verschillende par-

tijen" had hij beter gezegd: „overheersching der liberale partij, der loge-mannen".

Natuurlijk kon de Heer Bluntschli in zijne toespraak de Katholieke Kerk niet vergeten. Van het Duitsche Rijk sprekende, wees hij op het gevaar, hetwelk zich „van twee zijden" vertoonde. „Aan den eenen kant", zoo zeide hij, „is het de strijd, die onlangs weder geopend is tusschen de Katholieke hiërarchie en den modernen Staat. Met het oog daarop hebben wij, als leden eener Protestantsche Kerk, een duidelijk aangewezen taak, en wij zullen haar ook vervullen. Wij zullen aan het land toonen, dat ook de Kerk volle vrijheid in godsdienstige aangelegenheden kan hebben en vorderen, zonder het bestaan of het gezag van den Staat ook maar in het minste in gevaar te brengen, ja zelfs zonder op te houden met den Staat in vrede en eensgezindheid te leven. Het andere gevaar, waartegen evenmin noch kanonnen noch geweren baten, heeft zich in een vreeselijke gedaante te Parijs aan ons voorgedaan, en begint ook in Duitschland hoe langer zoo meer merkbaar te worden. Het is het gevaar, waarmede wij van de zijde van het Socialisme en het Communisme bedreigd worden; ook met betrekking daarop hebben wij een zware taak te vervullen. Een aanzienlijk gedeelte van de arbeidende klasse heeft tot haar eigen ongeluk en verderf het geloof aan God, het geloof aan eene zedelijke wereldorde, het geloof aan een vaderland verloren. Onze Kerk heeft daarom de taak, om, zoover haar invloed reikt, ook in de laagste en armste klassen dit geloof op nieuw te doen doordringen, te versterken en te bevestigen."

Op deze wijze slaagde de Heer Bluntschli er in de zoo gevaarlijke Katholieke hiërarchie met de goddelooze Communisten op ééne lijn te stellen. Evenwel zullen toch wel sommigen der orthodox-Protestantsche heeren, die ter vergadering aanwezig waren, van meening zijn geweest, dat de Heer Bluntschli — toen hij de Synode aldus op het gevaar van de zijde der Katholieke Kerk wees, middelerwijl hij zelf en zijne partij aan de leden der Evangeliesch-Protestantsche Kerk

juist het Evangelie willen ontnemen — niets anders deed dan muggen ziften en kameelen verzwelgen.

In allen gevalle was de Heer Mez, die tot de orthodoxe partij behoort, in het geheel niet ingenomen met de aanspraak van den president, weshalve hij dan ook in zijn antwoord met nadruk constateerde, dat hij zich in geweten verpligt achtte, tegen de bewering, dat in de Synode van 1867 de verschillende rigtingen in de Evangelische Kerk erkend en gelijkgesteld waren geworden, op te komen en de verklaring af te leggen: dat hij nog altijd op zijn vroeger standpunt stond en deze gelijkstelling niet erkende. Wat het andere punt betrof, namenlijk het gevaar, dat uit het Atheïsme en het daaruit voortkomende Socialisme voor het heil des volks ontsproot, daaromtrent was hij het met den president volkomen eens. Maar wanneer men er van sprak, dat het volk het geloof aan God verloren heeft, dan moest men toch ook zeggen, wie hun God is. — In de tijden der groote kerkvervolgingen werd die vraag door de Heidenen aan de Christenen gedaan, en hoewel deze wisten, dat op de belijdenis van hun geloof de doodstraf stond, antwoordden zij toch altijd vol vuur en vreugde: Onze God is Jesus Christus. Wel is waar wordt thans die belijdenis niet meer op die wijze gestraft, maar de toestanden zijn toch zoo, „dat niemand weet, hoe het daarmede over tien of twaalf jaar zal zijn." Hij voor zich verstond in elk geval het geloof aan God slechts in dien zin, dat daarmede te gelijk de overtuiging wordt uitgesproken: onze God is Jesus Christus.

Deze toespraak van den Heer Mez was orthodox, de Heer Bluntschli had dus al aanstonds eene schoone gelegenheid om zijne belofte, „dat hij in twijfelachtige gevallen zich eer te conciliant tegenover zijne tegenstanders zou gedragen", ten uitvoer te brengen; het geval was echter voor hem niet twijfelachtig, en daarom maakte hij aan alle verdere orthodoxe tegenwerpingen een einde, door in het voorbijgaan op te merken, dat hij in den geest der Synode meende te handelen,

wanneer hij over de verklaringen van den Heer Mez niet in discussie trad.

Men zal moeten erkennen, dat deze handelwijze van den Heer Bluntschli niet alleen zeer gemakkelijk en zijner volkomen waardig, maar ook geheel en al overeenkomstig den geest van het hedendaagsch liberalisme was.

In een der volgende zittingen nam de orthodoxe Heer von Gemmingen de vrijheid nogmaals op de gelijkstelling der verschillende partijen in de Evangelische Kerk terug te komen, maar aanstonds werd hem te kennen gegeven, dat hij die quaestie tot later moest uitstellen, wijl zij nu niet aan de orde was. En toen hij in de daaropvolgende zitting aan den president een geschrevene memorie overhandigde, waarin dezelfde zaak uitvoerig voorgesteld was, vroeg Bluntschli aan de vergadering, wat hij daarmede zou doen. Nauwelijks was deze vraag gesteld, of de Heer Kiefer, die als een der ijverigste voorstanders der liberale rigting in Baden bekend is, stond van zijn zetel op om de verklaring af te leggen, dat eene discussie over de gelijkstelling der verschillende partijen nutteloos was; en toen ook nog een lid der orthodoxe partij, namelijk Dr. Mühlhäuszen, verklaard had met den Heer Kiefer in te stemmen, werd de memorie aan den Heer von Gemmingen teruggegeven, maar het woord hem geweigerd.

II. De wetsontwerpen, welke door den Oberkirchenrath aan de Synode voorgelegd en in hare zittingen besproken werden, waren zoo talrijk, dat slechts van de voornaamste melding kan worden gemaakt.

Een der eerste wetsontwerpen betrof de bevestiging der kinderen tot lidmaten der Kerk en stelde voor, dat zulks voortaan zou plaats hebben bij het einde van den door de wet bepaalden schooltijd, en dat daarom het onderrigt in de godsdienst-leer, in plaats van vier, voortaan slechts drie jaar zoude duren.

Dit voorstel deed met verwonderlijke klaarheid uitkomen, dat de rigtingen en meeningen der twee partijen in de Synode lijnregt tegenover elkander stonden. De Heer Mez, die zeer

juist opmerkte, dat wanneer er sprake was van Christelijke leer, men vóór alles een Christus moest hebben, nam de zaak zeer ernstig op. Hij verklaarde, dat het wetsontwerp het gevolg was van een staat van kwijning en verval, dat het een treurig teeken des tijds en een bewijs van den armzaligen toestand der Kerk was. Hij hield dezen treurigen toestand niet voor voorbijgaand, integendeel, men stond op een steile helling. Het eenige geneesmiddel voor alle rampen der Evangelische Kerk is, zoo zeide hij, „het erkennen der Godheid van Christus, de terugkeer tot het kruis, tot den Heiland. Zonder Hem kan niets, met Hem alles geschieden. Wanneer het volk zich weder tot Hem zou gekeerd hebben, zou het ook weder zijne kinderen naar de Christelijke leering zenden."

De Heer Schellenberg, Pfarrer der Protestantsche gemeente te Mannheim, had niet zulke zware gedachten als de Heer Mez; hij vond in het wetsontwerp niets bedenkelijks, en van een armzaligen toestand en een steile helling wilde hij niets weten. Volgens hem maakte het menschdom zeer verblijdende vorderingen in deugd en godsvrucht. Het wekt inderdaad bevreemding, den Heer Schellenberg zoo te hooren spreken, daar juist in Mannheim, waar hij aan het hoofd der Protestantsche gemeente staat, het moderne heidendom bijzonder toeneemt, zoodat het aantal van de schapen, die zijne geestelijke kudde uitmaken, steeds kleiner en kleiner wordt!

Professor Schenkel was voor het wetsontwerp, doch had een paar ernstige bezwaren. Hij wenschte, dat de tijd der bevestiging iets later zou worden gesteld, wijl op den leeftijd van 13 of 14 jaar de godsdienstige overtuiging niet zoo gemakkelijk gevestigd wordt. Hij drukte daarom het verlangen uit, dat de regering de schoolpligtigheid met een jaar zou verlengen, dan zou ook de bevestiging een jaar later en derhalve bij meerdere ontwikkeling van het verstand dlaats hebben. Tegen Mez merkte Professor Schenkel op,

dat men den persoon van Christus voor niets anders mag houden, dan wat met de uitspraken van Christus zelven overeenkomt. „Het bovenmatige voert tot ongeloof". Deze uitspraak van den eersten theologant der Evangelische Kerk van Baden is zeer opmerkenswaardig, want zij kan hier slechts beteekenen: Verlangt toch van de kinderen der 19e eeuw niet langer, dat zij Christus als den Zoon van God aanbidden; wanneer gij zulke overdreven zaken verlangt, zullen de menschen van het Christendom in het geheel niets meer willen weten! De „beroemde" Schenkel heeft in deze uitspraak de geheele wijsheid en wetenschap der hedendaagsche Evangelische Badensche godgeleerdheid te zamen gevat en daarmede tegelijkertijd, in een plegtige kerkvergadering, vormelijk het bewijs geleverd, dat de klagt van den Heer Mez over den armzaligen toestand der Badensche Staatskerk volkomen gegrond was.

Overigens heeft het op de Synode te Karlsruhe niet aan bewijzen daarvoor ontbroken. De heer von Göler verklaarde bijna in alles met den Heer Schenkel in te stemmen. De Heer von Gemmingen was van een geheel andere meening en wilde op de gelijkstelling der verschillende partijen in de Evangelische Kerk terugkomen, maar — gelijk reeds gezegd is — men voorkwam zijne afkeurende oordeelvellingen. Hitzig verklaarde, dat Mez „te veel verwachtte van de erkenning der Godheid van Christus". In de Middeneeuwen werd dit geloofd, en ook thans wordt het nog in de Katholieke Kerk geloofd; maar feitelijk stond het met de zedelijkheid in de Middeneeuwen veel slechter dan thans; men vergenoegde zich met te zeggen: „Heer, Heer!" en moest tevens roepen om hervorming aan hoofd en aan leden! De hofprediker Doll deed onder luide toejuiching der Synode uitkomen, hoe hetgeen in het voorgaande jaar geschied is, ten duidelijkste bewijst, dat het Duitsche en Badensche volk zich niet in een staat van zedelijk verval bevindt. De toejuiching der Synode bij deze verklaring van den hofprediker

scheen zooveel te moeten zeggen als: wij gelooven voor het grootste gedeelte wel niet aan de Godheid van Christus, maar wij zijn daarom niet slechter, integendeel — veel beter; dat bewijzen onze roemrijke overwinningen op de bigotte Franschen. Tegen zulke slaande argumenten is niet veel in te brengen; of het moest zijn, dat men de vraag wilde opperen, of de overwonnen Fransche soldaten allen bigotte aanbidders van Christus en de zegevierende Duitsche krijgers allen — in de Schenkelsche school gevormde loochenaars van de Godheid van Christus waren. Wanneer dit eenmaal uitgemaakt was, zou de toejuiching der Evangelische Synode voor regtmatig kunnen gehouden worden, hoewel er ook dan nog in verstokte gemoederen eenige twijfel kon over zijn.

Het wetsontwerp werd nog in lange afzonderlijke debatten behandeld, en ten laatste werd het voorstel der commissie aangenomen, hetwelk bepaalde, dat de kinderen, even als vroeger, vier jaar lang het godsdienstonderwijs zouden moeten bijwonen, maar dat, in geval de bevestiging op lateren leeftijd plaats had, en eveneens in bijzondere omstandigheden, de duur van dat onderrigt door den kerkeraad of door een dekreet van het diocesaanbestuur zou kunnen worden verkort.

De voorgelegde stukken van den raad van bestuur der Evangelische Badensche Kerk, betrekkelijk de Algemeene uitgaven, waren vier in getal: 1) het budget van de algemeene Synode van 1867, 2) voor de bestuursjaren 1867—71, 3) voor de Synode van 1871, 4) voor de bestuursjaren 1871—76. Al deze posten werden goedgekeurd en aangenomen. De kosten voor de Algemeene Synode van 1867 bedroegen 11,707 gulden, 52 kreuz.; voor de Synode van 1871 zijn 13,300 gulden toegestaan en voor de traktementen van hen, die als raadsheeren of leden van het bureau tot den Oberkirchenrath behooren, alsmede voor de uitgaven van administratiebenoodigdheden en reis- en verblijfkosten de jaarlijksche som van 48,300 gulden.

Bij de discussie over het voorstel van den Oberkirchenrath, betrekkelijk een nieuwe regeling van het examen der kandidaten voor 't ambt van predikant, vertoonde zich eene verrassende overeenkomst in de meening en opvatting der beide partijen. Hierover schrijft de Karlsruher Zeitung: „Tot die eendragt bij de behandeling van een wetsontwerp, waarbij de geesten zoo ligtelijk in botsing hadden kunnen geraken en in allerlei verwijten tegen de regering uitvallen, heeft de voorafgegane uitvoerige onderhandeling niet weinig bijgedragen: deze had in eene zamenkomst der beide partijen plaats gevonden. Den avond te voren, was in het hôtel „De Beer" een gezellige bijeenkomst gehouden, waaraan ook de leden van den Oberkirchenrath hadden deelgenomen; op het einde daarvan volgde een gemeenschappelijk souper, waarbij menigvuldige toasten de aangename stemming zeer verhoogden." Het wetsontwerp werd dan ook geheel aangenomen. Diensvolgens zullen de kandidaten der theologie voortaan twee examens moeten maken: een staatsexamen (volgens dekreet der Badensche regering van 6 September 1867) over de algemeene wetenschappelijke vorming en een kerkelijk over de theologie.

Het belangrijkste voorstel was het wetsontwerp, betrekkelijk „de verandering van sommige bepalingen der kerkregeling", en wel vooral de bepaling: „dat van het kerkelijk stemregt zijn uitgesloten allen, die, zich tevreden stellen met het burgerlijke huwelijk en de kerkelijke inzegening niet verlangen, en allen, die hunne kinderen niet laten doopen en bevestigen." Ongeveer $1\frac{1}{2}$ jaar geleden droeg de Groothertog, als vorst van het land, aan het parlement een wetsontwerp voor over het burgerlijk huwelijk, hetwelk door de „bekrompelingen van ultramontanen" hevig bestreden, maar door de „verlichte liberalen" met vreugde aangenomen en door den Groothertog bekrachtigd werd, en thans, na zoo korten tijd, hebben de ultramontanen reeds de voldoening, dat de Groothertog, als hoofd der Evan-

gelische Badensche Kerk er op uit is, om door eene wijziging in de kerkregeling aan de nadeelige gevolgen dier wet, zoo mogelijk, een einde te maken.

Bovendien is den ultramontanen ook nog het genoegen weggelegd geworden, dat zij nu aan hunne smaadlievende tegenstanders, die steeds zulk eene verontwaardiging hebben getoond over het middeneeuwsch, fanatiek gebruik der excommunicatie, kunnen toeroepen: Ziet eens, daar hebt gij nu in dit wetsontwerp van den Oberkirchenrath de excommunicatie in haar schoonsten vorm!

Het debat over dit voorstel was vrij levendig. Wel werd het niet ontkend, dat de Kerk volle regt had zulke bepalingen te maken, maar niettemin kwam het wetsontwerp er niet door, wijl het niet de meerderheid van twee derden der stemmen kon verkrijgen, welke meerderheid voor eene verandering der eenmaal vastgestelde kerkregeling vereischt wordt.

Aan deze discussie nam ook de Heer Lamey deel, die zich reeds op den rijksdag te Berlijn, zoowel op godsdienstig als op politiek gebied als een warm voorstander der moderne begrippen en theoriën heeft doen kennen, doch vooral in deze Synodale discussie in zijn waar karakter optrad. In het bewustzijn van bovenaardsche alwijsheid en onfeilbaarheid zeide hij o. a. het volgende: »Uit verdraagzaamheid laten wij, gelijk Dr. Holtzmann reeds heeft doen uitkomen, de huwelijksinzegening en het doopsel der Katholieken gelden, maar een echt Protestantsche Kerk zou moeten zeggen: Quod non; wie zooveel toegeeft, is geen waar Protestant. De verdraagzaamheid is echter ook eene maatschappelijke behoefte. Men heeft op 80 gevallen gewezen, waarin de huwelijksinzegening geweigerd is geworden; doch »geweigerd" is niet het juiste woord; het moet zijn: zij hebben de kerkelijke inzegening niet verlangd. Mogelijk hebben sommigen daar zeer goede redenen voor gehad, en in geval zij een gemengd huwelijk aangingen, zelfs als goede Protestanten gehandeld door de kerkelijke inzegening niet te willen ontvangen. Wanneer de

Katholieke bruid de Katholieke inzegening verlangt, en de Protestantsche bruidegom daar niet aan wil toegeven, maar zich, om zijne bruid geen dwang aan te doen en zich voor de toekomst de vrije beslissing voor te behouden, ook van de Protestantsche inzegening onthoudt, dan is hij beter Protestant dan hij, die het tegenovergestelde zou doen. (Van de regterzijde: Neen, neen!) Ja! het is toch zoo, en deze tegenspraak van de heeren der regterzijde is voor mij een bewijs te meer, dat zij in het geheel niet zulke juiste begrippen van de waardigheid der Kerk hebben als zij voorgeven. Eveneens kan het zich bij het doopen toedragen. Wanneer een Protestant, om den eisch van de zijde zijner Katholieke vrouw te ontgaan, zich ook van den Protestantschen doop onthoudt, dan gedraagt hij zich als een goed Christen en als een goed Protestant tevens". — En wanneer eene moeder haar pasgeboren kind met melk wil voeden, maar de vader de meelpap voor beter houdt en zijne vrouw evenmin dwang wil aandoen als haar toelaten tegen z ij n e overtuiging te handelen en hierom het besluit neemt, dat aan het kind noch melk, noch meelpap, maar i n h e t g e h e e l n i e t s zal gegeven worden, om op die wijze zich de vrije beslissing voor de toekomst voor te behouden — dan is hij niet alleen een teeder echtgenoot en een goed vader, maar ook een man van uitstekend verstand; en mogt iemand zich vermeten eene andere meening te hebben, dan bewijst hij daardoor op de meest klare en duidelijke wijze, dat hij bij lange na niet zoo verstandig is als hij wel denkt. — Dat laatste heeft de Heer Lamey wel niet gezegd, maar hij had het k u n n e n zeggen en, om zijne originele en daarom voor een gewoon mensch niet zoo aanstonds bevattelijke meeningen nog duidelijker te maken, ook m o e t e n zeggen.

Wat de Heer Lamey echter w e l zeide, is, dat men later „het Protestantsche bewustzijn zal moeten scherpen, en dat dan de Kerk heel anders zal zijn. — Ik stem alzoo tegen het wetsontwerp, niet uit een geest van laxisme, maar enkel en alleen omdat de tijd nog niet gekomen is om krachtige

maatregelen voor de versterking van het Protestantsche bewustzijn te nemen." [1])

Zeer opmerkelijk waren ook de discussiën over de keuze der Pfarrer of predikanten. De aanleiding tot deze beraadslaging was geen wetsontwerp van den Oberkirchenrath, maar een verslag over de Diöcesan-Protocolle der laatste vier jaren, welker onderzoek evenwel in het geheel niet tot de voorgeschreven werkzaamheden der Algemeene Synode behoort. De kerkregeling bepaalt, over de keuze der Pfarrer, dat, wanneer ergens eene keuze niet tot stand komt, het bestuur der gemeente een jaar lang door een tijdelijk aangesteld geestelijke waargenomen, en er na verloop van dien termijn eene nieuwe verkiezing moet gehouden worden; blijft deze verkiezing wederom zonder gevolg, dan moet de plaats onmiddellijk door een benoeming van den Groothertog bezet worden. Deze bepaling, welke tot vele moeijelijkheden aanleiding gaf, zou nu, volgens de voordragt der commissie, in dien zin gewijzigd worden, dat, wanneer eene keuze niet tot stand komt, de plaats aanstonds door een benoeming van den Groothertog zou bezet worden. Wijl dan echter aan de gemeente het regt eener tweede keuze werd ontnomen, zou het getal dergenen, welke door den Oberkirchenrath aan de gemeente voorgesteld worden, in plaats van drie, voortaan zes zijn. Uit deze discussie bleek het nadeel der tot dusverre gevolgde wijze van verkiezingen, maar ook de moeijelijkheid om haar te verbeteren; de Heer Eberlin was zelf stout genoeg om op grond van de volgende zeven punten te verklaren, dat het Protestantsche gebruik om den geestelijke door het volk te doen verkiezen, ten eenemale verwerpelijk was.

---

1) Eenigen zijn van meening, dat de eigenlijke reden van den Heer Lamey geene andere was, dan dat hij aan de huwelijken van Protestanten met Katholieken, welke hem als een zeer geschikt middel moeten voorkomen, om der Katholieke Kerk afbreuk te doen, geene moeijelijkheden of hinderpalen in den weg wilde leggen en ze voor de Katholieken zoo gemakkelijk en aannemelijk mogelijk wilde maken.

1. De bejaarde geestelijken worden als het ware uit de Kerk geworpen, daar de gemeenten met de jongere geestelijken meer ingenomen zijn. 2. De invloed van den predikant wordt door het verkiezen verminderd. 3. De geestelijke stand verliest daardoor zijn aanzien, wijl zelfs de kleinste gebreken der geestelijken aan de scherpste oordeelvellingen worden prijsgegeven. 4. Het verkiezen werkt demoriliserend op de geestelijken; zij geven te veel toe en preken niet meer tegen de ondeugden der gemeenten. 5. Het verhindert dikwijls de verplaatsing der geestelijken, welke zoowel voor hen zelven als voor de gemeenten dikwijls zeer noodig is. 6. Het bevordert een onderling nepotisme; bij het kerkelijk bestuur door consistoriën is ook wel niet alles te prijzen, maar daarbij is begunstiging van bloedverwanten niet wel mogelijk. 7. De classificering der predikantenplaatsen heeft wel goede gevolgen, maar wijl daardoor de inkomsten der prebenden verdeeld worden, wordt tevens de historische regtsoorsprong der prebenden opgeheven en haar traditioneel karakter vernietigd. — Deze zeven punten zullen niet ligt weêrlegd kunnen worden.

De Heer Kiefer, die zich geroepen voelde om de keuze der predikanten als een grooten vooruitgang te verdedigen, heeft dan ook weinig weêrlegd, maar des te meer verzekerd. Naar zijne meening lijdt de waardigheid der geestelijken door de verkiezingen der gemeente niet in het minste. De Heer Eberlin had volgens hem de zaak niet slechts door een gekleurden, maar zelfs door een totaal zwarten bril gezien. Zijne opvattingen over de waardigheid der geestelijken waren blijkbaar eenzijdig. Immer en altijd, zoo ging hij voort, heeft het Protestantisme zijne beste krachten aan het volk ontleend. Het aanstellen der geestelijken door vrije keuze der gemeenten dagteekent van de eerste dagen der Hervorming, doch de nieuwe regeling, waarbij de geestelijken door de consistoriën benoemd worden, is daarentegen in de tijden van het verval der Kerk ontstaan. Wanneer de Heer Eberlin de geschiedenis der vernedering van den geestelijken stand wilde leeren kennen, dan moest hij maar eens dat tijdperk bestuderen, waarin de invloed der kleine

hoven en der consistoriën op het aanstellen der predikanten overheerschend was; toen konden de predikanten niets zoo goed als neigen en buigen, gelijk Schlosser zoo sterk doet uitkomen. Onze tijd is met de invoering van de verkiezingen der geestelijken tot een oorspronkelijk regt van het Protestantisme teruggekeerd. Een goed geestelijke, hij moge orthodox of „liberaal" zijn, zal altijd geacht en geëerd worden. Ten laatste verklaarde hij, na nog vele „schoone woorden" (zegt de Karlsruher Zeitung) over de roeping en de plaats van een geestelijke in de gemeente gesproken te hebben, dat hij de onbeperkte keuze door de gemeente voor het beste hield, en dat men steeds meer en meer in die rigting voortging, maar dat men haar om de onvolmaakte regeling der bezoldigingen voor het oogenblik nog niet altijd kon volgen. — Door den uitslag der stemming werd de voordragt der commissie tot wet verheven.

Het laatste voorstel van den Oberkirchenrath gold de regeling der militaire kerkdienst. De Karlsruher Zeitung geeft aldus de aanleiding van dit wetsontwerp aan:

„Ten gevolge der met Pruissen gesloten militaire conventie van 15 November 1870 verklaarde het Pruissische ministerie van oorlog, onder dagteekening van 4 Maart jl., dat de Pruissische kerkregeling voor de militairen en de daarin gemaakte regeling der godsdienstoefeningen ook voor het Groothertogelijk-Badensche legercontingent van kracht was. De Oberkirchenrath van Baden antwoordde daarop, dat de militaire kerkregeling in de Badensche Staatskerk geheel anders was dan die van het koningrijk Pruisseu, en dat eene verandering in die regeling slechts langs den weg van wederzijdsche wijziging en overeenkomst tot stand kon komen. De Oberkirchenrath beriep zich daarvoor op § 61 der Rijksconstitutie, waarin uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de bepalingen der militaire wetgeving, welke na de intrede in den Noord-Duitschen Bond ingevoerd zouden worden, niet toepasselijk waren op de militaire kerkregeling

Daarop verklaarde nu het Pruissische ministerie van oorlog, dat § 61 der Rijksconstitutie slechts op die Duitsche Staten zag, welke, zooals Beijeren en Wurtemberg, hunne eigene militaire regeling hadden behouden, doch niet op Baden, welks troepen een onmiddellijk bestanddeel van het Pruissische leger uitmaakten.

Naar aanleiding dezer verklaring droeg de Oberkirchenrath de zaak aan den Groothertog, als hoofd der Badensche Staatskerk, voor, ten einde van hem volmagt te ontvangen de onderhandelingen verder voort te zetten, en hoewel deze nog niet geëindigd waren, werd de zaak ook aan de Synode voorgelegd, opdat zij daarvan kennis nemen en hare meening daaromtrent uiten zou."

Het voorstel der Synodale commissie verlangde nu, dat "er, voor zoover zulks zonder inbreuk op de militaire regeling en eenheid kon geschieden, waarborgen zouden worden gesteld, dat de manschappen, die leden zijn der Evangelische Badensche Staatskerk, tot die Kerk zouden blijven behooren; dat hunne godsdienstige en kerkelijke regten ongeschonden zouden bewaard blijven, dat de godsdienstige gewoonten en gebruiken en de liturgische bepalingen der Badensche Staatskerk, overal, waar Badensche troepenkorpsen gemeenschappelijk godsdienstoefening zouden houden, zoo veel mogelijk in acht genomen en opgevolgd zouden worden", en eindelijk dat "de Badensche Oberkirchenrath ten minste hetzelfde regt van toezigt zou behouden als de Pruissische provinciale consistoriën bezitten."

Dit voorstel werd door de Synode aangenomen, maar niet zonder dat er levendige debatten waren voorafgegaan. Het is zeer opvallend, dat, terwijl de orthodoxe minderheid met de invoering der Pruissische militaire kerkregeling zeer ingenomen was en zich van de Pruissische regeling der godsdienstoefeningen enz. veel goeds beloofde, de liberale meerderheid daarentegen het regt der Badensche Kerk met alle kracht tegen Pruissische overheersching meende te moeten verdedigen en vol angstige bezorgdheid was voor de godsdienstige gevoelens der Evangelische Badensche soldaten, welke door de Pruissische liturgie in groot gevaar zouden kunnen gebragt worden.

Dr. Mühlhäuszen verdedigde het voorstel der minderheid en zeide, dat ook hij verlangde, dat de Badensche troepen in gemeenschap met de Staatskerk zouden blijven, en de Oberkirchenrath het regt van toezigt zou blijven uitoefenen, maar dat hij er van den anderen kant niet zulk een groot gevaar in zag, wanneer bijv. de Pruissische liturgie werd ingevoerd, want ook in Baden heerschte wel verschil van ritus. De Pruissische legerinrigtingen zijn, zoo ging hij voort, voortreffelijk; zij strekken om de gehoorzaamheid en godsvrucht aan te kweeken. Hoe onvolmaakt echter de regeling van het militaire kerkwezen in Baden was, had de laatste oorlog maar al te duidelijk geleerd! Verder meende hij, dat er door afwijkingen in den vorm der godsdienst aan het geweten geen geweld werd gedaan, maar wel door het verschil van de leer, die in de predikatiën verkondigd werd, welk verschil men zich echter gereedelijk had laten welgevallen [!]. De zelfstandigheid der Badensche Kerk was regtmatig, maar zij kon te ver gedreven worden en tot particularisme voeren.

De heer Mez zou met eenigen zijner vrienden het liefst gezien hebben, dat de Synode de invoering der Pruissische kerkregeling eenvoudig aangenomen had. De zegepraal der Pruissische wapenen schreef hij toe niet, gelijk men gewoonlijk doet, aan de schoolmeesters als zoodanig, maar slechts in zooverre als zij ook godsdienstleeraars zijn.

Van de zijde der liberale meerderheid werd de invoering der Pruissische kerkregeling door drie sprekers bestreden, die anders als de voornaamste leiders en hoofdmannen van de Badensche nationaal-liberale partij en als apostelen van opofferende toewijding aan Pruissen bekend zijn, namelijk de heeren Bluntschli, Lamey en Kiefer. Onwillekeurig dringt zich de gedachte aan ons op, dat wanneer deze anders zoo Pruissieschgezinde Heeren, op eens anti-Pruissiesch geworden zijn, dit geene andere oorzaak kan hebben dan hunne vrees, dat er uit Pruissen te veel van den Christelijken geest zal worden overgebragt in de Evangelische Badensche Staatskerk, waardoor dan hoogst waar-

schijnlijk de vruchten van hun veeljarigen arbeid voor hun zelven en hunne vrienden te loor zouden gaan.

De heer Bluntschli meende, „dat het zulk een grooten haast niet had, eene algemeene Kerk te maken en er zich meê te vereenigen.

„Wij zijn", zoo sprak hij, „hier goed en willen ons niet door allerlei voorspiegelingen naar buiten laten lokken. Wij hebben geen lust om het betere, dat wij bezitten, prijs te geven."

Het is inderdaad niet bevreemdend, dat de liberale heeren zich in Baden zoo op hun gemak bevinden, want zij zijn daar heer en meester. Geen wonder dan ook, dat de Heer Bluntschli zich de moeite getroostte eene rede te houden, die bijna een uur duurde; immers het gold hier eene stelling te verdedigen, die, eenmaal verloren zijnde, niet weder zou kunnen heroverd worden.

De heer Lamey zeide o. a., dat het particularisme der Badensche Staatskerk nu eenmaal een feit was, en dat men zich derhalve daarnaar regelen moest. „Ik ben", zoo verklaarde hij, „tegen het voorstel, niet zoozeer om gewetensbezwaren als wel omdat ik niet wil, dat wij, onder voorwendsel van gelijkvormigheid, illiberaal zullen behandeld worden, en onze landgenooten in ons eigen land als vreemdelingen zullen moeten aanzien."

De Heer Kiefer zeide, dat het volk gewoon is, zijn innerlijke overtuiging in uiterlijke vormen uit te drukken. Men mag daarom niet met onverschilligheid toelaten, dat de jeugd tot den leeftijd, waarop zij de wapenen moet dragen met de gebruikelijke vormen opgroeije om dan eensklaps andere te moeten aannemen en na drie jaren weder tot de vroegere terug te keeren. Deze bontkleurigheid en verandering, zoo ging hij voort, komen mij voor hoogst nadeelig te zijn voor het innerlijke, het meer subjectieve der godsdienst. Er moet voor gewaakt worden, dat er geen vervreemding of afkeer ontsta van instellingen, die de sympathie van het Badensche volk bezitten. Kerkelijke regelingen en bepalingen kan men niet als een handschoen omdraaijen. En als ware de Heer Kiefer op eens

van volbloed liberaal streng conservatief geworden, riep hij met klem en nadruk uit: „Overhaasten wij ons niet; laat ons niet onbesuisd handelen! Er zijn revolutiën, die voorwaarts, maar ook die achterwaarts gaan. De eenheid en kracht onzer natie heeft geene behoefte aan deze militaire kerkregeling. Voorwaar, niemand heeft bij het sluiten der militaire conventie gedacht, dat het einde daarvan de Heer von Mühler [de Pruissische minister van eeredienst] en de Pruissische militaire kerkregeling zou zijn." Juist, dáár ligt de knoop; zijns ondanks is den Heer van Kiefer het groote woord uit den mond gevallen. Hij schrikt voor het overdreven Pruissische Christendom. En zich daarna tot den Heer Mez rigtende, zeide hij: „Dat heb ik nog niet gehoord, dat de Pruissische liturgie bij Gravelotte, Metz en Parijs de zaak beslist hebben." — Mez: „Het is toch zoo!" — „Dan zou ik de vergadering wel eens willen vragen, wat bij Belfort de overwinning verschaft heeft?" — „Ook het g e l o o f van ons eigen volk!"—„Dat zou ik den Heer Mez als een erg bijgeloof kunnen toerekenen! Maar laat ons over zulke kleinigheden niet langer twisten; er zijn belangrijker zaken te behandelen."

De Heer Mez nam daarop weder de gelegenheid te baat, om de gedachte uit te drukken, dat de Evangelische Badensche Staatskerk vóór alles behoefte heeft aan de hoofdleer van het Evangelie en den grondslag van het geheele Christendom, namelijk het geloof aan Christus als den Zoon van God. Men zou meenen, dat hij wel regt had om deze gedachte, waaraan hij zooveel gewigt hechtte, in de Synode uit te spreken. Doch de Heer Kiefer las hem daarover weder de les op, en riep hem als het ware toe: Praat toch niet altijd over zulke kleinigheden. En dat zeide de Heer Kiefer in denzelfden adem met de waarschuwing, dat men den godsdienstzin der Badensche soldaten toch niet moest verzwakken door eene verandering der liturgie! Mez en Kiefer, in dit tafereel spiegelt zich de geest der Synode geheel af.

Op den 21 Augustus werd de Synode met de zestiende zitting gesloten. De Heer Bluntschli prees als president de zelfver-

loochening, die men van beide zijden getoond had en zeide, dat, zoo al sommige leden der Synode de gelijkstelling der verschillende partijen in theorie niet erkenden, allen zulks toch in de praktijk hadden gedaan. De Synode hield daarna een gemeenschappelijke godsdienstoefening waarin de Heer Schellenberg, Stadtpfarrer van Mannheim, vele „ schoone woorden sprak over de stemming, welke de leden der Synode, ook nadat zij van elkander zouden gescheiden zijn, moest vervullen." Ten slotte werd een feestmaal gehouden, hetwelk „ rijk was aan vrolijk gestemde toasten."

Zóó eindigde de tweede algemeene Synode der Evangelische Kerk van Baden; inderdaad zij verdient alle opmerking, vooral wanneer men haar vergelijkt met het laatste Concilie, dat de Katholieke Kerk gehouden heeft. Allen, die tegen het Concilie zijn ingenomen, zullen zich met die Evangelische Synode, waar het menschelijke, gewis, niet ontbroken heeft, regt ingenomen moeten gevoelen, want het is vleesch van hun vleesch! Wien het echter ernstig om het goddelijke te doen is, zal zijne oogen van dit beeld van verval en ontbinding afwenden, om ze te rigten naar de Heilige Katholieke Kerk, die, wijl zij niet van aardschen oorsprong is, boven de rigting des tijds en boven den menschelijken hoogmoed uit staat. Vrij mogen anderen zich verheugen, dat zij zoo toegevend zijn en aan een gezellig feestmaal in „ De Beer " over den afgrond, die eeuwig niet overeen te brengen meeningen scheidt, kunnen henenstappen, de Katholieke Kerk kan geen tegenspraak, geen verschil van leer in haren schoot dulden, wijl zij geen menschenwerk, maar van goddelijken oorsprong is.

J. Bouvy, Beschouwing van Josephs deugden [1]).

Zou er ooit meer behoefte aan de stille, maar toch wonderbaar verhevene en vruchtbare deugd van den H. Joseph bestaan hebben dan in den tegenwoordigen tijd?

Ieder, dit is de strekking onzer eeuw, bemoeit zich met alles en verliest zijn eigen pligten uit het oog; men wil de aarde tot een hemel maken en vergeet het opzien naar den eigenlijken hemel; en het gevolg is, dat men met al zijne bemoeijingen weinig of niets, noch voor den hemel noch voor het waar geluk op aarde, tot stand brengt.

Stel daar den H. Joseph tegenover. Wat heeft hij anders gedaan dan zorg gedragen voor zijn Goddelijk Voedsterkind en zijne maagdelijke Bruid? En door het getrouw vervullen van dien door God hem opgelegden pligt heeft hij (kan er iets grooters gedacht worden?) den Zaligmaker der wereld op eene ordelijke wijze bij de wereld ingeleid; zoo doende is hij zelf, na Maria, de grootste van al de Heiligen en de Patroon der Katholieke Kerk geworden.

Zijne deugden worden in dit werkje behandeld.

Eerst wordt gesproken over Josephs heiligheid in het algemeen. De H. Schrift getuigt van hem, dat hij een regtvaardig man was; en dat hij het wezen moest, wordt ons begrijpelijk gemaakt uit zijne voorbestemming tot Bruidegom van de H. Maagd en tot voedstervader des Zaligmakers, en uit zijn langdurigen omgang met Jesus en Maria.

---

1) *De Ster der negentiende eeuw. De H Joseph. Beschouwing zijner deugden* door J. Bouvy, Priester van de Congregatie des Allerh. Verlossers. Tweede druk. Amsterdam H. J. Bekker. 1872. — De *Levensgeschiedenis van den H. Joseph*, door denzelfden Schrijver, is gunstig beoordeeld in *De Katholiek*, dl. LVI, blz. 259.

Vervolgens wordt onze aandacht op elke van Josephs deugden afzonderlijk gevestigd: op zijn geloof, zijne hoop en zijne liefde, en dan op zijne zedelijke deugden.

Hoe is de wijze van behandeling?

De Schrijver verbergt zichzelven en laat de HH. Vaders, de Heiligen en de beproefde godgeleerden spreken. Waar hij zelf het woord voert, neemt hij den toon dier sprekers over; zijn stijl is, zooals men het in een werkje over Josephs deugden verlangt, eenvoudig, zuiver en bovenal zalvend. Als zooveel goeds te zamenkomt, mogen we eenige kleine gebreken wel onopgemerkt laten.

Alle verdere aanbeveling van zulk een werkje houden we voor overbodig.

J. DE BRUIJN.

AKTEN

van de gevangenschap en den dood der Eerwaarde Vaders van de Sociëteit van Jesus, vermoord te Parijs 24 en 25 Mei 1871. [1])

Het is ten volle waar, wat de Schrijver van dit treffende boekje zegt: „De Kerk is altijd rijk en vruchtbaar in grootmoedige zielen, maar het is vooral de beproeving, die den grond der harten ontbloot." Ja, de beproeving brengt aan het licht, wie de Christenen zijn, en welke verhevene kracht er in hunne zielen is, eene kracht, wier aanwezigheid in den gewonen strijd des levens slechts aan weinige vertrouwde vrienden bekend wordt, maar die in tijden, zooals Parijs in 1871 beleefde, heerlijk uitschittert voor ieders oog; stortten we tranen

---

1) Verzameld door A. de Ponlevoy. Naar de 5e uitgaaf door C. L. C. d' A. S. J. Leiden, J. W. van Leeuwen. 1871.

over de vervolgingen, die der Kerk toen werden aangedaan, over het kostbare martelbloed harer kinderen, dat zoo overvloedig vloeide, tegelijk weenden we van vreugde, toen we die bewonderenswaardige Christelijke deugd zagen, welke de harde gevangenschap geduldig droeg en een wreeden dood met blijde heldhaftigheid onderging.

Groot waren de zielen der martelaren van Parijs; de geschiedenis van hunne gevangenschap en hunnen dood is als eene episode uit den tijd der catacomben, toen het allesoverwinnend geloof der eerste Christenen over de folter- en moordtuigen der Heidenen zegepraalde.

Onder de Parijsche martelaren zijn de namen van Mgr. Darboy, den President Bonjean, den Eerw. Deguerry, Pastoor der Madeleine, de Paters Jesuïeten Olivaint, Ducoudray, Caubert, Clerc en De Bengy de meest bekende. Aan dit laatste roemrijke vijftal heeft hun ordebroeder, Pater A. de Ponlevoy, eene welverdiende hulde gebragt, toen hij, gelijk de Notarii de akten van de martelaren der eerste tijden opteekenden, de akten hunner gevangenschap en van hunnen dood verzamelde en publiek maakte.

Zijn geschrift grijpt aan. Hiertoe draagt veel bij, dat hij, zooveel mogelijk, de brieven en eigene woorden zijner heldhaftige ordebroeders mededeelt; want al waren deze in hunnen kerker streng afgezonderd, het gelukte hun dikwerf, gedurende de twee maanden hunner gevangenschap, de gevoelens van hun hart in een korteren of een langeren brief aan hunne vrienden en broeders te openbaren, en verscheidenen hunner medegegevangen, die naderhand aan de woede der Commune ontkwamen, hebben menig schoon woord van geloof, dat de ter dood veroordeelde Paters spraken, opgevangen en bekend gemaakt. Een enkele aanhaling!

Op 9 April, op het H. Paaschfeest, schreef Pater Olivaint uit de Conciergerie:

„Ik geloof, dat ik uw verlangen geheel te gemoet kom, wanneer ik U iets van mij laat hooren. In uwe verbeelding ben ik zeker dood of minstens zeer ongelukkig. Kom van

uwe dwaling terug en stel ook hen gerust, die de goedheid mochten hebben zich over mij ongerust te maken. Misschien zegt gij nu wel dat ik een wonder man ben; maar 't is de volle waarheid, ik ben hier waarlijk nog zoo kwaad niet. Zoodra ik aangekomen ben, heb ik terstond mijne retraite begonnen, zóó leef ik veel meer in het hart van mijnen God dan in mijne arme cel en zoo verschalk ik én plaats én tijd én menschen én gebeurtenissen; ik zoek van alles partij te trekken en ben uiterst tevreden. Reeds heb ik drie dagen van mijne retraite af, als men mij den tijd maar laat die te voltooien. Wat heb ik daar gezegd? dat woord moet ik aanstonds herroepen, want voor mijne lotgenooten verlang ik vurig, dat die beproeving geen acht dagen duren zal. Maar hoe zal zij eindigen? wat gaat er om? Wat heeft men met ons voor? Waarvan zijn wij beschuldigd? Ziedaar vele vragen waarop ik het antwoord moet schuldig blijven. Welnu dan, geven wij ons aan de Voorzienigheid over; ééne zaak weet ik en dat is, dat geen haar van mijn hoofd zal vallen zonder de toelating van mijn goddelijken Meester, en zoo Hij een haar laat vallen en misschien nog iets er onder, dan zal zulks voor mijn best zijn; was ik maar niet zoo onwaardig voor Hem te lijden, doch ik zal trachten mij door mijne retraite die genade ten minste eenigzins waardig te maken."

In al die brieven beschouwen de gevangenen hunnen toestand met het oog des geloofs. Zij beklagen zich noch over de personen, met wie zij in aanraking komen, noch over hetgeen men hun geeft; volgens hen is alles goed, en is iedereen vol goedheid voor hen. Het is waar, ook zij gevoelen, wat een kerker is, maar hunne zwakheid weten zij door de godsdienst te versterken. Indien zij over iets klagen, dan is het daarover, dat zij het altaar niet mogen betreden en de H. Communie moeten derven.

„Ziedaar dan toch reeds zes zondagen in de schaduw doorgebracht." schrijft Pater Olivaint op 14 Mei. „Hoevele dagen zonder het altaar te beklimmen! Hoezeer begrijpt men de waarde van zoo groot een goed als men er van verstoken is!" — Maar

welk een troost, welk eene vreugde, welke vervoering, toen de goede zorgen hunner ordebroeders en de moedige liefde van eenige geloovigen hen in staat hadden gesteld om aan hun verlangen naar die goddelijke Spijze te voldoen!

In kleine doosjes had men aan drie der gevangenen het Heilige Sakrament doen geworden. Ieder hunner ontving drie heilige Hostiën, en „elk moest op zijne borst als op een levend altaar den God van zijn hart dragen." Toen schreef Pater Clerc (16 Mei): „Alles is in den besten staat aangekomen. Uw godsdienstzin zal zich gemakkelijker mijne vreugde en mijn geluk voorstellen dan ik die zou kunnen beschrijven. Nu ben ik in staat aan alle gebeurtenissen het hoofd te bieden. Voor mij is er geene gevangenis, geene eenzaamheid meer..... Loven wij God met al de krachten onzer ziel, want zijne weldaden voor ons zijn onbeschrijfelijk."

Weinige dagen vóór den moord, aan deze heldhaftige gevangenen gepleegd, maakten hunne vrienden geheimzinnige toebereidselen. „Tegen den middag gaan twee vrouwen, zwak maar onbevreesd, door de groote en verlatene straten recht naar Mazas [waar de vijf gevangenen zich bevonden]. En wat dragen zij? Den God der martelaren! Nu waren alle maatregelen goed genomen. De verdeeling was volkomen; ieder gevangene ontving vier H. Hostiën, in een corporaal als in een doodskleed gewikkeld, behoorlijk in een klein doosje gesloten en het geheel in een zijden zakje... Jesus, op dat uur komend, scheen zijnen dienaren, zijn woord van weleer te herhalen: Iterum venio et accipiam vos ad meipsum. Zie ik kom terug, niet meer om onder u te blijven maar om u met mij mede te voeren.

Wat onze gevangenen betreft, ditmaal hebben zij ons niet kunnen schrijven....., maar ik hoor hen nog met Vader Olivaint uitroepen:

Wat is God toch goed!" —

Is dit niet eene episode uit den tijd der catacomben?

Genoeg, om de lezing van dit schoone geschrift met warmte aan te bevelen.

De vertaling is over het geheel allen lof waardig; minder gelukkig vind ik de overzetting van Père door Vader, bijv. Vader Olivaint, Vader Clerc, eene benaming, die ten onzent gansch ongewoon is.

H. J. J. PRENGER.

De Episkopalen in Noord-Amerika en het H. Doopsel. [1])

De Episkopale Kerk der Vereenigde Staten, een tak der Anglikaansche Kerk, heeft in October haar driejaarlijksche bijeenkomst te Baltimore gehouden. Deze vergadering bestaat uit twee Kamers, de Hooge en de Lage Kamer. Tot de eerste worden alleen de Protestantsche bisschoppen toegelaten; de Lage Kamer is weder in twee afdeelingen verdeeld: de *clergymen* of „priesters" en de leeken, die door de onderscheidene diocesen worden afgevaardigd. Hoewel deze beide afdeelingen in ééne zaal vergaderen, stemmen zij echter afzonderlijk, en is meestal de meerderheid van beiden voor de aanneming van een maatregel noodig. Het is vreemd, dat over 't algemeen de meerderheid der leeken-afgevaardigden een door de bisschoppen en de priesters aangenomen canon kan vernietigen. Men ziet het, aan den geest van het Protestantisme laat deze kerkregeling regt wedervaren. Er zijn echter, gelijk we terstond zullen zien, onderwerpen, waarover de Hooge Kamer zonder de medewerking der Lage, algemeen verpligtende besluiten kan nemen.

De *bishops* beweren, dat zij de opvolgers der Apostelen zijn en dragen de onderscheidingsteekenen van het Katholieke episkopaat. Het is echter boven allen twijfel verheven, dat zij het bisschoppelijk karakter niet bezitten, en dus evenmin bisschoppen zijn als andere predikanten.

---

1) Vgl. *Le Bien Public*, 20 Novembre 1871.

De Noord-Amerikaansche Episkopalen hebben het Engelsche *Prayer-Book* en de kerkplegtigheden der Anglikanen behouden, hoewel zij van meening zijn, dat het *Prayer-Book* met Papisme besmet is.

Men zou aan dit laatste *quasi*-concilie geen gewigt hebben gehecht, zoo de Episkopalen niet bij de eerste zitting eene plegtige verklaring over een der gewigtigste leerstukken van het Christendom tot de publieke pers van New-York gerigt hadden. Deze bisschoppen en priesters kunnen maar één Sakrament geldig bedienen, namelijk het H. Doopsel. Welaan, ten einde de ongerustheid van een groot getal geloovigen weg te nemen en zeker ook om den rationalisten te believen, hebben de bisschoppen, ten getale van acht en veertig, op den 11en October ll., de volgende vreemdsoortige verklaring afgelegd:

« Wij ondergeteekenden, Bisschoppen der Protestantsche Episkopaalsche Kerk in de Vereenigde Staten, zijn aangezocht geworden om, voor de geruststelling der gewetens van vele leden der genoemde Kerk, onze overtuiging omtrent het woord *regenerated* [herboren], dat in het officie van de doopsbediening voor kinderen gebruikt wordt, bekend te maken. Wij verklaren, dat, naar onze meening, het woord *regenerated* hier niet gebruikt wordt om aan te duiden, dat er een *zedelijke verandering* in den persoon, die het Sakrament des Doopsels ontvangt, wordt uitgewerkt. »

Deze verklaring, die de grondslagen van het Christendom vernietigt, is door de acht en veertig *bishops* onderteekend.

In hunnen katechismus laten zij de kinderen leeren: « Dat men in het Sakrament des Doopsels eene inwendige en geestelijke genade ontvangt, welke uitwerkt, dat wij, die geboren zijn in de zonde en als kinderen van toorn, kinderen van genade worden. » En diezelfde *bishops* verklaren, dat, volgens hunne meening, het woord « *regenerated* », hetwelk in hun ritueel wordt gebruikt, niet beteekent, dat er in den gedoopte een zedelijke verandering wordt uitgewerkt. Ziedaar de meening dier acht en veertig heeren! Zij zeggen niet, dat dit een geloofsstuk is, maar alleen, dat zij er zoo over denken. In

hune Kerk is ieder vrij om er van te gelooven al wat hij verkiest; zeker, een zonderlinge Kerk en vreemdsoortige bisschoppen!

De Episkopalen hebben in de Vereenigde Staten een grooten invloed. Hunne predikanten zijn over het algemeen deftige *gentleman*, en langen tijd hebben zij, meer dan de overige Protestantsche sekten, vele Katholieke waarheden en gebruiken behouden; zij heeten ook nog gaarne Katholieken. Maar sedert eenigen tijd heeft het rationalisme ook onder hunne predikanten veld gewonnen. Zij volgen den gewonen gang der Protestantsche sekten: van de ketterij tot het ongeloof.

Zal deze uitspraak hunner *bishops*, evenals vroeger in Engeland het *Gorham-case*, overgangen tot de *Katholieke Kerk* ten gevolge hebben? Of zullen de orthodoxe Episkopalen zich evenals de meer geloovigen onder onze Nederlandsche Protestanten tot een zeker *compromis* met het ongeloof laten vinden, of de doode vormen der Protestantsche orthodoxie nog des te hardnekkiger vasthouden? Eene consequentie, die tot Rome voert, kan men, menschelijkerwijze gesproken, bij orthodoxe Protestanten bijna niet verwachten.

Dit gevolg mogen we al vast als zeker opgeven, dat reeds alleen om deze rationalistische verklaring der *bishops*, de doopsels, door de Amerikaansche Episkopalen voortaan toegediend, in het algemeen gesproken, niet meer dan twijfelachtig geldig zijn, en dus ook in Amerika het getal van hen, die eene Christelijke geloofsbelijdenis volgen, maar slechts twijfelachtig gedoopt, en dus ook slechts twijfelachtig Christenen zijn, alweder aanmerkelijk dreigt toe te nemen.

Het is daar, helaas! gelijk hier.

CORRESPONDENTIE.

Aan den Hoofd-redacteur van De Katholiek.

Gaarne zag ik deze regelen in de eerstvolgende aflevering van uw tijdschrift geplaatst.

In het IXde Deel der Dietsche Warande, blz. 560,

las ik in een opstel van den Heer J. A. Alberdingk Thijm:

„Een stuk van mij in den Katholiek behandeld, mijne „gevoelens daarin beoordeeld te zien, moest mij evenzeer ver- „rassen als vereeren: want, met uitzondering van een sym- „pathiek nootjen van Prof. Broere en van de opneming van „mijn Volks-Almanak onder de Almanakken, die jaar- „lijks worden aangekondigd, had het eerste „Godsdienstig, „Geschied- en Letterkundig Maandschrift" van ons — Ne- „derlandsche Katholieken — in de 30 jaren van zijn bestaan, „zoo ver mij heugt, nog nimmer aanleiding gevonden mijn „letterkundigen arbeid ter sprake te brengen."

Deze klagt was met mijne herinneringen vlakweg in strijd; zij trof mij dubbel: vooreerst, omdat zij was uitgebragt tegen De Katholiek, die mij van den beginne af onder zijne vrienden en gedurende bijna twintig jaren onder zijne mede-arbeiders telt; ten andere, omdat zij — door het falen van zijn geheugen — ontsnapt was aan den geachten Bestuurder der Warande, onder wier belangstellende lezers en trouwe inteekenaren ik behoor. Ik meende daartegen in verzet te mogen komen, en wel door mede te deelen, wat ik, bij eene vlugtige doorbladering der dertig verschenen jaargangen, betrekkelijk den Heer Alberdingk Thijm of zijnen letterkundigen arbeid, in De Katholiek heb aangetroffen.

Dl. IV; op blz. 157—160 wordt een dichtstukje opgenomen: Graaf Ranolf van Chesters wonderlijke behoudenis, geteekend met de initialen: A. Th.

Dl. VII; op blz. 74 worden een paar versregels aangehaald uit: Drie gedichten van J. A. Alberdingk Thijm. De geboorte der kunst, blz. 78.

Dl. XII; op blz. 386 en 387 wordt eene beoordeeling van drie dichtsoorten aangekondigd; de schrijver belooft, als voorbeeld der tweede soort, „het romantiesch verhaal": De klok van Delft, door J. A. Alberdingk Thijm, te zullen beoordeelen en op de Drie gedichten en de Legenden en Fantaiziën van denzelfden auteur een vergelijkenden blik te zullen slaan.

Dl. XIII; wederom worden, op blz. 381, 382 en 384, eenige verzen aangehaald uit: Drie gedichten: de geboorte der kunst van J. A. Alberdingk Thijm, die aldaar genoemd wordt „een denkend dichter".

Dl. XVII; blz. 222—247 bevatten een opstel, uitsluitend gewijd aan den letterkundigen arbeid van den Heer Alberdingk Thijm. De schrijver volbrengt zijne belofte, door het dichtstuk: De klok van Delft uitvoerig te beoordeelen, en bij die gelegenheid tevens te behandelen de Drie gedichten: de Legenden en Fantaiziën, en Palet en Harp. Hij eindigt zijn opstel met het overnemen (blz. 245—247) van een schoon tafereel uit: De organist van den Dom, voorkomende in laatstgenoemden bundel.

Dl. XIX; op blz. 108 wordt gewag gemaakt van het „zoo kernig als keurig opstel Herleving van Vondel", geplaatst in De Tijd; dit opstel wordt aan den Heer Alberdingk Thijm toegeschreven, en bij die gelegenheid wordt tevens loffelijke en dankbare melding gemaakt van de Gedichten uit de verschillende tijdperken der Noord- en Zuid-Nederlandsche Literatuur, eerste bundel, van den Heer Alberdingk Thijm.

Dl. XIX; op blz. 189 wordt laatstgenoemde bundel nogmaals hoog geprezen.

Dl. XIX; op blz. 282, 283 wordt met grooten lof melding gemaakt van de brochure: De Jezuieten, een woord van toelichting door J. A. Alberdingk Thijm.

Dl. XX; op blz. 11 en 12 worden eenige zinsneden overgenomen uit genoemde brochure, welker tweede, vermeerderde uitgave daar tevens aangekondigd en boven de eerste geprezen wordt.

Dl. XX; op blz. 50 wordt in het voorbijgaan Magdalena van Vaernewyck door Alb. Thijm geroemd; en op blz. 51 wederom eene strophe overgenomen uit zijne Geboorte der kunst.

Dl. XXI; op blz. 68 wordt aangekondigd en aangeprezen: De

Volksrevelje.... uitgegeven door Pauwels Foreestier, Buikslooter.

Dl. XXI; op blz. 119, 120 worden eenige zinsneden overgenomen uit eene Antikritiek, geschreven door den Heer Alberdingk Thijm tegen de recensie eener brochure van den Heer J. J. van der Horst.

Dl. XXI; op blz. 412 wordt met lof aangekondigd: Oude en Nieuwe Kerstliederen door J. A. en L. J. Alberdingk Thijm.

Dl. XXIII; op blz. 148 wordt met een enkel woord de Heer Alberdingk Thijm verdedigd tegen sommige aanvallen van Protestantsche zijde.

Dl. XXIII; hetzelfde geschiedt op blz. 297, waar bovendien „des Heeren Alb. Thijms pas verschenen bundel: Het „Voorgeborchte en andere Gedichten" wordt aangekondigd.

Dl. XXIII; op blz. 306 wordt melding gemaakt van De Katholieke Kerkregeling in ons Vaderland, door J. A. Alberdingk Thijm.

Dl. XXIII; dezelfde brochure wordt op blz. 426, 427 op nieuw aangeprezen.

Dl. XXIV; op blz. 171—174 wordt verslag gedaan van: Een woord over de Inquizitie, kantteekening op het jongste geschrift van Dr. Fruin, door J. A. Alberdingk Thijm.

Dl. XXVI; op blz. 162—166 worden drie geschriften van den Heer Alb. Thijm beoordeeld: Geertruide van Oosten, Mejufvrouw Leclerc en Magdalena van Vaernewyck.

Dl. XXIX: op blz. 372—377 wordt gehandeld over Oude en Nieuwe [re] Kerstliederen van J. A. en L. J. Alb. Thijm; bij welke gelegenheid dank gebragt wordt aan den Heer Alb. Thijm „voor al wat hij van vroegere „Katholieke poezij in verschillende in 't lichtgevingen, laat„stelijk in zijne Dietsche Warande... te genie„ten gaf."

Dl. XXX; op blz. 113 werd, bij eene beoordeeling van Wiseman's Fabiola, de wensch geuit, dat »de schrijver »van den blinden Organist van den Dom eens zulk »eene schildering.... wilde ondernemen."

Dl. XXXIV; op blz. 243 wordt De H. Linie door J. A. Alberdingk Thijm kort, maar krachtig geprezen.

Dl. XXXV; blz. 268 bevat eene aanprijzing van: Jesus, voor Pilatus, gevolgd van de afdoening van 't kruis: Oud-Christelijke Legenden, vertaald door J. A. Alb. Thijm.

Dl. XXXIX; op blz. 200 wordt deze aanprijzing herhaald en ook toegepast op de Nederdaling ter helle van denzelfden bewerker.

Dl. XXXVIII; op blz. 377—381 wordt verslag gegeven van het vlugschrift van den Heer Alberdingk Thijm: De Heer W. J. Hofdijk, Geschied- en Staatsleeraar. Een woord ter gunste van Konstitutie en Historie, uitgelokt door de onlangs binnen Alkmaar aangerichte feestelijkheid.

Dl. XXXIX; op blz. 267 wordt grootelijks geprezen het dichtstuk: De Koningin van Napels, door J. A. Alberdingk Thijm.

Dl. XL; op blz. 251 worden wederom de Oude- en Nieuwere Kerstliederen van den Heer Alberdingk Thijm geprezen.

Dl. XLII; op blz. 112 wordt de »schoone bundel" Oude en Nieuwe[re] Kerstliederen der Gebr. Alb. Thijm op nieuw aangeprezen.

Dl. XLVIII; op blz. 286 wordt, ter bevestiging van een gezegde, naar den Volks-Almanak van J. A. Alb. Thijm verwezen.

Dl. L. Hetzelfde geschiedt op blz. 97, waar de Heer Alb. Thijm genoemd wordt »een vermaard oudheidkundige."

Dl. L; op blz. 122 wordt een gedichtje overgenomen, dat »onze J. A. Alberdingk Thijm op het feest eener vijftigjarige »professie, ten Beggijnhove gevierd, liet zingen."

Dl. LI; op blz. 231 wordt de Heer J. A. Alberdingk Thijm onder „Neêrlands uitstekende Katholieken" genoemd en gewezen op zijne H. Linie.

Dl. LI; op blz. 295 wordt, ten bewijze, een verhaal van den Heer Alberdingk Thijm aangevoerd.

Dl. LI; op blz. 388 worden woorden van den Heer Alb. Thijm aangehaald ter verheerlijking van Vondel.

Dl. LIII; op blz. 140 wordt de Heer Alb. Thijm verdedigd tegen een woord van De Gids.

Dl. LV; op blz. 284 wordt een woord overgenomen van den Heer Alb. Thijm, Dietsche Warande.

Dl. LVI; op blz. 309—317 wordt de hoofdinhoud overgenomen van een aktestuk, voorkomende in de Dietsche Warande. Bij deze gelegenheid wordt de lof vermeld, waarmede „tot ons groot genoegen" de Duitsche Katholik over de Dietsche Warande spreekt.

Dl. LVII; op blz. 75 wordt bij de aankondiging van een geschrift van den Eerw. Heer Heynen gezegd: „het opstel „werd door den Heer Jos. A. Alberdingk Thijm „uitmun-„tend" genoemd, en met eenige ligte wijzigingen in de „Dietsche Warande opgenomen. Wel eene genoeg-„zame aanprijzing."

Dl. LVIII; op blz. 187 beantwoordt Prof. de Bruijn eene door Z. H. G. gestelde vraag gedeeltelijk met woorden van den Heer J. A. Alberdingk Thijm, genomen uit diens Volks-Almanak.

Twee aanmerkingen voeg ik hier ten slotte bij. Vooreerst, dat ik de aankondigingen van den Volks-Almanak, in verschillende jaargangen voorkomende, met stilzwijgen ben voorbijgegaan. Ten tweede, dat ik de dertig jaargangen van De Katholiek slechts ter loops heb doorbladerd en derhalve er volstrekt niet voor insta, dat ik alle plaatsen, die ter zake konden dienen, heb aangehaald.

Soeterwoude, 20 Januarij 1872.

C. J. M. Bottemanne.

DE VADERLANDLOOZEN.

Eene bijdrage tot de geschiedenis der negentiende eeuw.

Het woord, dat de lezer aan het hoofd van dit opstel geschreven vindt, is niet door mij uitgevonden; ook kan men aan den vorm wel zien, dat het van Duitschen oorsprong is. Dáár, in Duitschland, werd het in den laatsten tijd veel gebruikt om den Katholieken eene smet aan te wrijven, die zij minder dan iemand anders verdienen.

Het woord Ultramontaan was den broeders van het schootsvel en der Jodenpers, sinds alle Katholieken zich dien naam met geestdrift toeëigenden, niet krachtig genoeg; eene sterkere uitdrukking werd gezocht om ons in de oogen der wereld gehaat te maken, zij werd gevonden in „Vaderlandloos"; loos was die vinding meer dan eerlijk.

De lezer zal mij verschoonen, dat ik het woord letterlijk vertaald teruggeef; klinkt het wat hard voor Nederlandsche ooren, hij denke: Barbaarsche tijden, barbaarsche woorden. Of mag ik de tijden niet barbaarsch noemen, waarin men de gruwelen der onophoudelijke schendingen van het volkenregt ziet goedgekeurd, toegejuicht en met waanzinnige vervoering begroet door alle „verlichten", „beschaafden" en „weldenkenden" der eeuw; waarin de regeringen zich haasten om het onregt te bekrachtigen in de heilzame vreeze, dat zij anders tegen de publieke opinie

eener beginsellooze en veile dagbladpers zullen zondigen en dood verklaard worden als achterblijvers in de moderne beginselen; waarin wij getuigen zijn van de gruwelen eener Parijsche Commune, en de zenuwen der „beschaafde" wereld meer te lijden hebben wegens eenige strafoefeningen van het beleedigde regt dan wegens de allerschandelijkste brandstichtingen en moorden, waarvan de onschuldigen slagtoffers werden; waarin de Internationale als hoogste Mogendheid geheel Europa omklemt, terwijl er onder de magtigen geen moedige of geen verstandige of geen vastberaden mannen gevonden worden, die het grijnzende monster aandurven; waarin, zooals gebruikelijk is bij barbaren, list en geweld over alles beslissen?

Barbaarsche tijden, barbaarsche woorden. Ik geloof niet, dat er onder de kinderen van woestijn en steppen, van prairiën en wouden zooveel onzin, dwaasheid en onwaarheid met zooveel schaamteloosheid en ten laatste met zooveel goede trouw — ik zeg niet, dat die goede trouw geheel onverdacht is — gesproken wordt als in onze hoogst verlichte en beschaafde maatschappij.

Verbeeld u! Aan ons, Katholieken, wordt verweten, dat wij het vaderland niet beminnen? Zoo nuchter, met zooveel overtuiging — natuurlijk eene overtuiging in uitdrukking — met zooveel, ware of geveinsde, ontroering, dat zij, die zulks beweren, ten laatste werkelijk gelooven, dat het zoo is, en wij, die het ten onzen laste moeten hooren, haast in verzoeking zouden komen om ons met ernst tegen de allerschandelijkste aantijging te verdedigen.

Dit laatste moge doen wie daarvoor lust gevoelt, zoo diep verneder ik mij niet. Wel wil ik antwoorden op de vraag: Wie zijn het, die in de laatste tijden ons, Katholieken, vaderlandloosheid verwijten; ook wil ik wel

in 't licht stellen, hoe groot en vurig eene liefde de ware Katholiek aan zijn vaderland behoort toe te dragen; maar een onzinnig verwijt afweren, neen, nimmer!

Ook zal ik mij wel wachten aan onkatholieken eene deugd te ontzeggen, die zelfs bij heidenen kan gevonden worden, anders toch zou ik — althans in toepassing — zondigen tegen de leer der Kerk, welke uitdrukkelijk de stelling veroordeelt, die zegt, dat de goede werken en deugden der heidenen even zoovele zonden en ondeugden zijn.

Inzigten kunnen verschillen, zienswijzen uiteenloopen; wat de een te goeder trouw aangrijpt en uitvoert om het vaderland te dienen, kan de ander met dezelfde goede trouw bestrijden als noodlottig voor hetzelfde vaderland. Dit moet vooral niet uit het oog verloren worden in onze dagen, waarin de partijschappen bloeijen onder eene verlichting, die leert, dat strijd en verdeeldheden levensvoorwaarden zijn voor de welvaart van maatschappij en vaderland.

I.

Welnu, om een antwoord te geven op de vraag, wie aan ons, Katholieken, den liefelijken naam van „ Vaderlandloozen " geeft, moeten we op de eerste plaats de geschiedenis van den dag raadplegen en daarna, tot betere waardering, de vaderlandslievende beginselen dier mannen blootleggen.

Kleine voorvallen helderen soms grootere gebeurtenissen met verrassende klaarheid op; ik zal daarom met eene schijnbare nietigheid beginnen. De Heer professor Bluntschli, een liberaal en stoelmeester der Loge, nam een werkdadig aandeel in de agitatiën reeds het vorig jaar in Duitschland met zooveel kracht in 't leven geroepen tegen de Jesuïeten. Het groote vaderland, zoo heette het in vergaderingen en pers, had geen ruimte voor een handvol Jesuïeten; de overwinnaars van Frankrijk werden door ge-

melde orde met dood en ondergang bedreigd, zoolang er nog één Jesuïet in Duitschland ongestoord werkzaam was. De bewering was stout en vorderde wel eene professorale geleerdheid om op de noodige bewijzen te kunnen steunen. Het was dus zeer natuurlijk, dat de stoelmeester-professor zich geroepen achtte om zijn aandeel in de argumenten te leveren. Hij toog uit Baden naar Darmstad en hield daar eene rede, die zóó geweldig werd toegejuicht, dat Bluntschli zich in gemoede verpligt achtte zijn licht in ruimere kringen te doen schijnen: zijne rede werd bereidwillig aan de pers afgestaan.

De Heer professor-stoelmeester bewees, dat de Jesuïet geen vaderland had, omdat hij soms op een anderen dan zijn geboortegrond werkzaam was en steeds ging, waarheen hij gezonden werd. De even geestige als geleerde Alban Stolz was nu ondeugend genoeg om des professors doopcedel te ligten en vroeg den stoelmeester: Waarom, Heer professor, hebt gij Zwitserland, uw lieve vaderland, van uw persoon beroofd? Waarom zijt gij, vrije republikein, een koninklijk-Beijersch onderdaan geworden: blaauw en wit? Waarom hebt ge, na eenigen tijd, uw Beijersch vaderland weêr verlaten en zijt ge groothertogelijk-Badensch onderdaan geworden: rood en geel? Welligt gaat ge nog uit het Groothertogdom deserteren om te Petersburg of te Berlijn, wanneer u daar een voordeeliger aanbod wordt gedaan, een keizerlijk onderdaan te worden.

Onder allen, die te Darmstad den stoelmeester-professor toejuichten, heeft niemand de eenvoudige opmerking van Stolz gemaakt. Of Bluntschli zelf daaraan gedacht heeft, kan ik niet beslissen; maar met een groote schaamteloosheid brengt men het ver in deze verlichte eeuw. Wanneer de lezer dit kleine voorval in het oog houdt, zal hij veel begrijpen van hetgeen hij ziet, hoort en leest,

en zich niet in 't minst verwonderen, dat zij, die het vaderland steeds op hunne lippen hebben, het dikwijls zeer weinig dragen in hun hart.

Daar treedt in de eerste plaats de Jodenpers op. Zij is dronken van vaderlandsliefde en vreest met overgroote vreeze, dat het vaderland door de Katholieken en hun onfeilbaarheids-leerstuk ernstig bedreigd wordt. Op zalvenden toon spreekt gemelde pers over vaderland en altaar des vaderlands, waarop men alles, zelfs zijn bloed moet offeren. Zij neemt de moderne beginselen, door den Paus veroordeeld, vooral uit liefde tot het vaderland, in bescherming. Onder die beginselen is er een dat luidt: Zoowel de schending van elken eed, hoe heilig ook, als elke booze en misdadige handeling, die met de eeuwige wet in strijd is, mag niet alleen niet worden afgekeurd, maar is volkomen geoorloofd en moet met de hoogste loftuitingen geprezen worden, wanneer zij uit liefde voor het vaderland geschiedt. Dat het de pers met deze stelling ernst is, blijkt uit hare verdediging van brandstichters en koningsmoordenaars.

Wat is dat toch voor een vaderland, waarvoor de Jodenpers met zoo groot eene inspanning ijvert? Is het soms het land, 't welk eertijds overvloeide van melk en honig? Welk volk bedoelt ze, als ze ons spreekt van volksregering, volkswelvaart, volksstem, enz. enz.? Is het soms de Natie, aan welke de Gojim ten erfdeel gegeven zijn? Het zij verre, dat ik het den Jood ten kwade zou duiden, wanneer hij belang stelt in het lot en den voorspoed zijner natie; ook zal ik er hem nooit een grief van maken, dat hij, aan de vloeden van Babylon gezeten, smachtend zijne oogen wendt naar Sion; ook bedrijft Juda geen misdaad tegen ons, wanneer het zijne voorposten reeds krachtig in de Donau-vorstendommen opstelt; maar

't is minstens eene groote spraakverwarring, als het ons, Christenen, over „vaderland" spreekt in een zin, die ons onwillekeurig aan eigen vaderland doet denken. Ons en hun is het heilzaam die spraakverwarring te vermijden; hun, omdat zij aldus in de verstrooijing onder de Gojim nooit aan de verwachting van Cremieux zouden arbeiden door een nieuw Jerusalem op te bouwen, en ons, omdat het voor Christenen niet goed is volgens Talmudische beginselen geregeerd te worden.

Na de Jodenpers treden de Christenen van het „Christendom boven geloof" op. Zij hebben in de laatste tijden veel gearbeid — ik onderstreep dit woord om het voor profanatie te behoeden, 't is de heilige term der Loge — om met Juda op goeden voet te komen; zelfs is het hun gelukt in ons vaderland scholen met „christelijke deugden" te organiseren, waarmeê — met de scholen en met de deugden — de Joden, bij monde van den Heer Godefroi, indien ik mij niet vergis, verklaarden vrede te hebben. Het zal den „Christenen boven geloof" evenwel nooit gelukken zich met Juda te vereenzelvigen; de echte Joodsche werkplaatsen der vrijmetselarij blijven hun gesloten; de Gojim worden slechts in het voorhof der Heidenen toegelaten.

De „Christenen boven geloof" arbeiden voor het heil des vaderlands en staan den Joden ijverig terzij, gelijk wakkere opperlui den metselaars. Ook zij zijn in overgroote vreeze voor het heil van het lieve vaderland, dat onder hunne hoede moet beveiligd worden tegen de vaderlandlooze agitatiën der Ultramontanen. Van hunne bemoeijingen kunnen we veel leeren. Hoe zorgen, arbeiden en metselen zij voor het vaderland? Ofschoon wij nu niet in het buitenland behoeven te gaan om de liberalen en de „Christenen boven geloof" aan het werk te zien, wil ik toch

liever eerst mijne aandacht aan den vreemde wijden; want het spreekwoord zegt: die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht.

Italië bezat voor een twintigtal jaren vele Staten en Staatjes, die zich historiesch, waarachtig historiesch, niet negentiende-eeuwsch gevormd hadden. Ofschoon zij gezamelijk onder den naam van Italië konden aangeduid worden, gelijk Nederland en België onder dien van de „Nederlanden", ofschoon zij nagenoeg ééne taal spraken; nooit sinds den val van het Romeinsche Rijk waren de verschillende bevolkingen van Italië's grond onder één scepter vereenigd geweest. Wanneer de Italiaan van voor twintig jaren over zijn vaderland sprak, bedoelde hij den Staat, waarin hij geboren en opgevoed was. Zijn hart en zijn geest, zijne regten en pligten gingen, wat het vaderland betreft, niet verder en mogten niet verder gaan, indien hij een echt vaderlander blijven wilde. Verlichte wereldburgers mogen er anders over denken, doch ik zal nooit veel vertrouwen stellen in een huisgenoot, die zijn hart en zijne wenschen altijd in den vreemde heeft, en bij wien het eene idée fixe geworden is, dat er geen voorspoed en geluk aan den huiselijken haard te vinden is, zoolang er niet eenige vreemdelingen worden binnengehaald, die de oude huisgenooten overstemmen; en evenmin kan ik den man een echt vaderlander noemen, die de zeden en gewoonten, het karakter en de eigenaardigheden, de vrijheden en de onafhankelijkheid van zijn geboortegrond gaarne opoffert voor de eer van een klein deel uit te maken eens grooteren Staats.

Hieruit volgt niet, dat de kleinere Staten van Italië met hunne bevolkingen geen bijzondere genegenheid jegens elkander konden en moesten koesteren. Al was de Napolitaan geen Florentijn, het bleef zeer natuurlijk, dat zijn

hart meer getrokken werd tot de Florentijnen, met welke hij vele zaken en belangen gemeen had, dan tot de Duitschers of Franschen. Wat is natuurlijker, dan dat wij veel meer genegenheid koesteren jegens de Vlamingen dan jegens de Franschen? Maar moeten wij daarom ophouden Nederlanders te zijn? Veronderstel België driemaal grooter dan Nederland, zou het dan vaderlandsliefde zijn, indien we eene vereeniging wenschten, waarbij aan Nederland de eer zou te beurt vallen eene provincie te worden?

De Napolitanen zijn in zeden, gewoonten en eigenaardigheden geen Romeinen, dezen zijn geen Florentijnen of Piëmonteezen; en de onderlinge genegenheid dezer volkeren is op verre na zoo groot niet, als men met regt vragen kan tusschen onderdanen van één Rijk. Die den Napolitaan, den Florentijn enz. dwingt om onderdaan te worden van een koningrijk, 't welk men Italië noemt, ontrukt hem zijn vaderland, dwingt hem karakter, eigenaardigheden, zeden en gewoonten van zijn volk te verloochenen of vreemdeling te blijven in het nieuwe vaderland, 't welk men hem opdringt. Met regt wordt de vorst verfoeid, die sterk door zijn legermagt, een naburig volk van zijne onafhankelijkheid berooft: doch welk een oordeel moet men vellen over een burger, die zijne medeburgers berooft van hun vaderland; welk een oordeel over hem, die moord en brandstichting, zamenzweringen en allerlei oneerlijke middelen te baat neemt om zijn vaderland van de kroon der onafhankelijkheid te berooven; welk een oordeel over hem, die als generaal zijn ondergeschikte manschappen, als minister zijn invloed misbruikt om vorst en vaderland, die hem vertrouwen schonken en aan wie hij zich door dure eeden verbond, over te leveren aan den vreemdeling? Zulk een oordeel moet men vellen over de zoogenaamde liberalen van Italië; en zij werden toegejuicht en geprezen door alle „Chris-

tenen boven geloof", door alle liberalen van Europa, die hierin koor maakten met de Jodenpers. Was dat vaderlandsliefde?

Met groote woorden verdedigt men zich hier niet. Wanneer onze verlichten op de volksstemming wijzen, ten einde ons te overtuigen, dat de Italianen karakterloos genoeg waren om hun vaderland voor het ééne Italië prijs te geven, dan vragen wij eenvoudig, hoeveel sluipmoorden en bedreigingen tot sluipmoord, hoeveel ongeregeldheden de volksstemmingen voorafgingen om het arme volk schrik aan te jagen? Wanneer werden die volksstemmingen gehouden? Was het niet na een bloedigen en even verraderlijken oorlog, die de bevolkingen reeds beroofd had van hunne nationaliteit? En heeft in weerwil van al die gewelddadigheden niet ver weg het grootste deel van het volk door zijn hardnekkig zwijgen geprotesteerd tegen de annexaties? Zoo groot een druk werd er niet op de bevolking van Savoije en Nizza uitgeoefend om hen voor eene vereeniging met Frankrijk te doen stemmen, en toch gelooft niemand, ook onze verlichte liberalen niet, aan de vrijheid hunner stemming. Alzoo, de Napolitanen, de bewoners van den Kerkelijken Staat, de Florentijnen zijn — hier heeft het woord zijne volle beteekenis — vaderlandloos geworden door de aanslagen van eenige trouwelooze medeburgers, die schaamteloos genoeg zijn om zonder blozen voor het oog der wereld te verzekeren, dat zij branden van liefde tot het vaderland.

Het is waar, als de arme vaderlandloozen hun treurend oog op de kaart van Europa vestigen, dan zien zij de groote Laars met ééne kleur geteekend; doch zal die kleur hen overtuigen, dat al de bewoners van Italië leden zijn van ééne familie, welke men vaderland noemt? Zijn de eigenaardigheden van een volk door eene kleur weg te

nemen? Zullen wij ophouden Nederlanders te zijn, wanneer onze geboortegrond met Pruissiesch groen op de kaart wordt aangeduid? God behoede ons vaderland! Doch als zijne zonen, met de pickelhaube gekroond, zullen gedwongen zijn in Russische steppen voor den Pruissischen arend te strijden, dan zal ons hart niet gloeijen voor het „groote vaderland", dan zullen wij gevoelen wat onze vaderen ten tijde der Fransche overheersching in hun hart besloten hielden, en de Nederlanders, die in naam der verlichting de Italiaansche eenheid hebben toegejuicht, zullen in stilte de droefheid van hun gemoed nog komen uitstorten bij hen, wier vaderlandsliefde zij niet zelden in verdenking bragten.

Zoolang Duitschland naam heeft gehad — en in vroegere eeuwen had het een grooten naam — heeft men er vele Staten en Staatjes gevonden, die hunne eigene zeden, gewoonten, afkomst enz. hadden. Beijeren had reeds naam in Duitschlands geschiedenis, toen men over Pommeren, Brandenburg enz. sprak als over landen, waar barbaren woonden. De bewoners van Rijnland zijn geen Saksers of Neder-Oostenrijkers. Dit belet niet, dat allen eene groote genegenheid hebben voor Duitschland. De geschiedenis heeft hen door vele banden vereenigd; doch hechter zijn de banden, die den Beijer aan zijn Beijeren, den Hanoveraan en Sleeswijk-Holsteiner aan hun klein vaderland binden. Geloove wie het wil, doch nooit zal ik aannemen, dat men de belangen van zijne naaste bloedverwanten mag opofferen ten gevalle van een verren neef. Evenmin mag een Beijer zijn vaderland prijsgeven ten voordeele van Pruissen of van eenigen Duitschen Staat.

Wat nu leert ons de geschiedenis der laatste jaren? De waarachtige aanhangers van hun vorstelijk huis, de vurige verdedigers van hun vaderland, van hunne vaderlandsche zeden en gewoonten, hunne voorouderlijke regten en onafhankelijkheid waren in Hanover, Beijeren, Wurtemberg

en Baden niet de liberalen en „Christenen boven geloof". De geloovigen vormden daar de nationale partij. Beminden zij Duitschland dan niet? In den laatsten oorlog hebben zij getoond, hoe groot hun ijver voor Duitschland was. Op behendige wijze hebben de liberalen van de opgewekte geestdrift partij getrokken om de ongelukkige landen tot loon hunner toewijding geheel aan Pruissen over te leveren.

Welk Oostenrijker, die zijn vaderland liefheeft, kan zonder smart de reeks van vernederingen aanschouwen, die Oostenrijk in de laatste jaren onderging? Italië bragt aan zijn vaderland den eersten slag toe, Pruissen den laatsten en meest geduchten; beiden zijn nog belust op een deel van Oostenrijk, beiden zijn diens natuurlijke vijanden. Lees nu de Oostenrijksche dagbladen; de meesten dragen eene liberale kleur, maar zoovelen er ook eene liberale kleur dragen, zoovelen juichen Italie's snoodheden toe en bewierooken Pruissen. Het is mogelijk, dat hunne schrijvers met vreemd geld worden betaald, maar vaderlanders zijn ze niet, die voor de vijanden van hun vaderland bewonderaars en aanhangers werven binnen de grenzen van den ouden Keizersstaat.

Had Frankrijk een leger gehad van soldaten zooals de Pauselijke zouaven waren, die, toen alles verloren scheen, aan het vaderland niet wanhoopten, maar streden met eene toewijding en een heldenmoed, die den vijand, aan overwinningen gewoon, ontzag inboezemden, Pruissen zou noch door zijne krupkanonnen, noch door zijne overmagt de kapitulatiën van Sédan en Metz hebben afgedwongen, en de Pruissische adelaar zou zijn nest niet in het koninklijke Versailles hebben gevonden.

Ook Parijs verdient eene eervolle vermelding; doch eene toewijding en een geestdrift, waardoor de zouaven zich kenmerkten, vond men bij zijne garden niet. Moediger waren de c o m m u n e-mannen, toen zij niet v o o r, maar

tegen het vaderland streden, toen zij hunne ongeloovig-liberale beginselen poogden vruchtbaar te maken door het bloed hunner medeburgers.

Dat de „mannen boven geloof" ontstelden bij de gruwelen der Parijsche Commune, dat zij met groote woorden en ellenlange zedepreken afkeurden, wat de Commune in helsche razernij verrigtte, was niet te verwonderen; maar de liberale partij vond in de pligtige ook eene geestverwante. Kan de moeder haar eigen kind brandmerken? De natuur kwam spoedig boven, en de liberale partij zag naar verschoonende omstandigheden om: hare dochter, de Commune, was zoo kwaad niet; de uitspattingen, waaraan zij schuldig was, moesten voor een groot deel op rekening van de misslagen der tegenpartij gesteld worden. Zelfs waren er onder de liberalen van ons vaderland — ik meen, dat de Heer van Houten, lid der Tweede Kamer aan hun hoofd stond — die het streven en de bedoelingen der Commune-mannen edel durfden noemen. Dit moet ons niet bevreemden; want werden de sluipmoorden, brandstichtingen en gewelddadigdeden der Italiaansche liberalen ons niet afgeschilderd als uitbarstingen eener volkswoede, die allezins verschooning verdienden?

Was het vaderlandsliefde, die de Commune bewoog het zoo diepgewonde vaderland nieuwe slagen toe te brengen? Was het vaderlandsliefde, die den burger zooveel gruwelen tegen den medeburger deed plegen onder de oogen van de Pruissen, die nog voor de hoofdstad lagen? Was het vaderlandsliefde, die vagebonden en laaghartig gespuis, uit alle oorden der wereld zamengestroomd, met open armen deed ontvangen om hun deel te geven in den buit op vermoorde medeburgers behaald?

Het zij verre, dat ik de „Christenen boven geloof" met de Commune-mannen zou vereenzelvigen; maar 't

is een feit, dat de liberalen, naarmate zij in de liberale beginselen vordering maakten — avanceerden is het regte woord — meer sympathie voor de Commune openbaarden; 't is ook een feit, dat tot nog toe geen enkel liberaal de Commune op liberale gronden deugdelijk bestrijden kon. Wij behooren hier op beginselen te letten, niet op personen en hunne inkonsekwenties. Wij verheugen ons, dat het hart der meeste liberalen te goed is om hunne beginselen tot het uiterste door te drijven, doch vragen ook met nadruk: zijn de beginselen, die Internationale en Commune kweeken, vaderlandslievende beginselen?

Zijn het vaderlandslievende beginselen, die leeren, dat men geen andere krachten moet erkennen, dan die welke in het stof gelegen zijn? — De Commune-mannen bragten dit in praktijk en vertrouwden op hunne kanonnen en forten, op moord en brandstichting —; die leeren, dat het regt gelegen is in het stoffelijke feit en dat alle menschelijke daden kracht van regt hebben? — De Communemannen maakten gebruik van het regt der sterksten —; dat het gezag niets anders is dan het getal en de som der stoffelijke krachten? — De Commune-mannen bezaten de stoffelijke magt, althans zij meenden die te bezitten: zij alleen waren aan het woord, de anderen zwegen binnen de wallen van Parijs —; dat het geoorloofd is aan de wettige overheden gehoorzaamheid te weigeren en tegen hen op te staan? — De Commune-mannen deden niets anders —; dat het schenden van den eed en elke booze en misdadige handeling geoorloofd is en zelfs geprezen moet worden, wanneer zij uit liefde voor het vaderland geschiedt? — Ook de Commune-mannen beweerden, uit liefde voor het vaderland te moorden en te brandstichten, en zij konden het even goed beweren als de sluipmoordenaars, bommenwerpers enz. van Italië, die door de

liberalen in bescherming zijn genomen. Maar ik vraag: zijn het vaderlandslievende beginselen? Welnu, deze beginselen zijn door den Syllabus veroordeeld, en werden in bescherming genomen door .....?

Gedurende een tijdvak van een vijftiental jaren werden in België twee Ministeries omvergeworpen door middel van straatsteenen en oproerige baldadigheden. Dit was het werk van liberalen, en zij werden toegejuicht ook door de liberalen van ons Nederland. Te Brussel werd in het klein opgevoerd, wat de Commune-mannen van Parijs in het groot vertoonden; dit was natuurlijk, want Brussel is slechts een klein Parijs. Maar kan men het kleine goedkeuren en tevens alle geestverwantschap met het groote loochenen? Is het nu vaderlandsliefde, wanneer men voor zich het regt eischt om de wetten van het land en de regering, die krachtens de wet bestaat, omver te werpen? Is het vaderlandsliefde, wanneer de liberalen van het goede Nederland voor het oog hunner medeburgers dergelijke aanslagen billijken en verschoonen?

Eensgezindheid en broederlijke zamenwerking der medeburgers zullen wel tot de grootste goederen van het vaderland behooren. Men geeft ze niet uit zuivere liefhebberij op, wanneer men het ernstig met zijn vaderland meent.

Ten vorigen jare werden de verzoekschriften der Katholieken aan Z. M. den Koning met graagte voor de liberale balie getrokken, waar zij niet te huis behoorden; geschiedde zulks om de broederlijke eensgezindheid te bevorderen? Vanwaar die koortsachtige haast om onzen gezant bij Z. H. te doen terugroepen? Was er periculum in mora? Zeker bestond er eene schoone gelegenheid in — misschien te kostbaar om ze niet onmiddellijk aan te grijpen — om de Loge-broeders en verdere liberale broeders van Italië eene dienst te bewijzen, geheel op kosten van Katholieke

medeburgers. Is het vaderlandsliefde, wanneer men met den vreemdeling beleefdheden wisselt, die het vaderland zoo duur moet betalen? Of worden de Katholieken al vast niet meer meêgerekend?

Vaderlandsliefde — reeds in den beginne merkte ik het op — is eene deugd, die ook bij niet-christenen en heidenen kan gevonden worden. Zij is zóó menschelijk, zóó natuurlijk, dat zij ons als aangeboren is en zich door duizenden natuurlijke oorzaken bij ons ontwikkelt. Het kan dus mijne bedoeling niet zijn den liberaal, zelfs den volbloed liberaal, alle vaderlandsliefde te ontzeggen. Men merke hier wel op, dat menschen uit één stuk tot de groote zeldzaamheden behooren. Ik wilde slechts door feiten toonen, dat de vaderlandsliefde niet door de zon van het liberalisme gekoesterd wordt; ik wilde toonen, dat hoe meer de mensch gevormd wordt, opgaat en verdwijnt in het liberalisme, des te zwakker zijne vaderlandsliefde zal bevonden worden.

De Parijsche Commune is wel een der volmaaktste voortbrengselen van het liberalisme. Was er nog vaderlandsliefde zigtbaar bij de Commune-mannen? Onder hen zullen er wel geweest zijn, die in den waan verkeerden, dat zij voor het vaderland ijverden, en inzigten kunnen verschillen; maar er is ook eene verblinding, die hoogst schuldig is, omdat zij in de boosheid wortelt en daaruit haar voedsel trekt.

Indien er eene vereeniging is, die van het liberalisme doordrongen is, dan zal het zeker de vrijmetselarij zijn: zij is in merg en been liberaal, verlicht en boven geloof. Nu is het juist de vrijmetselarij, die de belangen van het vaderland ondergeschikt maakt aan de Loge. Haar invloed is groot, en zij gebruikt dien invloed om de aanzienlijkste en belangrijkste betrekkingen aan de broeders te bezorgen.

Zij onderzoekt niet in de eerste plaats naar bekwaamheid; haar hoofdvereischte is, dat haar man een broeder der Loge zij. Vreemdelingen uit de Loge staan bij haar hooger aangeteekend dan zonen van hetzelfde vaderland, die geen Loge-broeders zijn. Revolutiën en oproerige bewegingen worden in het vaderland tot stand gebragt op een wenk van buitenlandsche orde-broeders.

De krachtigste spruit der Loge is zeker de Internationale, want zij speelt hare rol even geheimzinnig als de moeder. Heeft nu de ondervinding der laatste dagen niet geleerd, dat de Internationale in verschillende Staten hare werkzaamheden regelt volgens bevelen, die haar uit het buitenland gegeven worden? De Internationale beslist in Engeland of Zwitserland, welk rijk en welke stad door hare agitatiën zal verontrust worden.

Doch laat ons niet langer uit feiten redeneren; want aan de feiten liggen meestal beginselen ten grondslag. Laat ons zien, of de beginselen van het liberalisme de vaderlandsliefde niet in den wortel aantasten.

Het vaderland is niet slechts het land, de grond, waar wij geboren en opgevoed werden, welks voortbrengselen ons voornaamste levensonderhoud uitmaakten, welks lucht wij inademden en met welks klimaat wij geheel vertrouwd werden. Het is veel meer dan dit; het is op de eerste plaats het volk, waartoe wij behooren door onze afkomst en ons bloed, door de duizenden banden die ons daaraan binden: door onze taal, ons karakter, onze zeden en gewoonten, door onze voorvaders en hunne geschiedenis, die wij voortzetten. Ongetwijfeld heeft de grond met zijne voortbrengselen, zijn klimaat en natuur-tafereelen een ontzettenden invloed op ons volk gehad, maar dierbaar is hij ons om de vaderen en om ons volk. Niet aan het land, maar aan het vaderland zijn wij onze liefde verschuldigd,

aan het vaderland brengen we onze offers. Indien wij, gelijk in de tijden der volksverhuizingen, met geheel de natie optrokken naar een verafgelegen land, zou dit land ons vaderland worden, zoodra ons volk met zijne taal, zijn karakter en zijne eigenaardigheden zich daar voor goed vestigde. Wel zouden we dan de herinnering aan onzen geboortegrond bewaren; hij zou ons dierbaar blijven om de vaderen, die daar gearbeid, geleden en gestreden hadden; we zouden het goedkeuren, indien er uit ons midden heentogen om de graven der vaderen te bezoeken; aan onze nieuwe steden en dorpen zouden we met bijzondere voorliefde namen geven, die aan den geboortegrond herinnerden; maar ons vaderland zou zijn, waar ons volk woonde.

Het valt dus niet te ontkennen, het eigenlijke vaderland berust bij het volk met al zijne eigendommelijkheden. Liefde voor het vaderland wil op de eerste plaats zeggen: liefde voor het volk, voor zijne taal, zijne zeden en gewoonten, zijn karakter en zijne eigenaardigheden. Nu wordt het volk juist door de liberalistische beginselen miskend, aangetast en bestreden in zeden, gewoonten, wetten en eigenaardigheden.

De leer van het liberalisme eischt, dat het volk gekneed, gedwongen en gewrongen worde naar afgetrokken beginselen, die volstrekt geen rekening houden met het ware volkskarakter. In de eerste helft onzer eeuw werd de constitutionele regeringsvorm als de alleenzaligmakende door het liberalisme verkondigd. Een stelsel, dat zich geheel historiesch in Engeland gevormd en ontwikkeld had en daarom geheel overeenkomstig was met Engelsche zeden, gewoonten en karakter, werd den volkeren door het liberalisme opgedrongen. Er werd niet gelet op de ongelukkige gevolgen, welke het in Frankrijk, Spanje en elders

voortbragt; de belangen, de eigenaardigheden, het karakter der natie moesten zich buigen voor de droomerijen van de liberale verlichting. Een volk, dat zich niet geschikt toonde voor de veelgeliefde constitutie der liberalen, werd eenvoudig als dood of als niet rijp verklaard. Men had meer eerbied voor eigen uitvindingen dan voor het nationale karakter en de historische eigenaardigheden, die men van de vaderen geërfd had. Was dit vaderlandsliefde? Ik wil gelooven, dat de meeste liberalen de dwaasheid van hun streven niet hebben ingezien en niet rijp waren om zich met de hooge belangen van het vaderland in te laten; doch tast men het vaderland niet in zijn hartader aan, wanneer men zich van zijne zeden, zijne gewoonten en zijn karakter afkeerig toont? Wanneer men alles in de ouderlijke woning afkeurt en het geluk alleen bij den vreemde meent te kunnen vinden? Is het niet te vreezen, dat het liberalisme te eeniger tijd even ligtzinnig den constitutionelen regeringsvorm zal afkeuren en verwerpen om het goede volk met een ander voortbrengsel zijner vinding te beschenken? Reeds wordt eene zekere neiging voor de demokratie bij vele liberalen opgemerkt. Kortom, het liberalisme heeft neiging voor eigen vinding, maar niet voor volkskarakter.

De grondwet, waarop de regering en alle wetten berusten en waarin zij wortelen, is eene levensvoorwaarde voor een onafhankelijk volksbestaan. Daarom moet eene groote en aanmerkelijke verandering der grondwet eene zeldzaamheid zijn. Die zijn volk bemint, moet de levensvoorwaarde van het volk, de grondwet, bij uitnemendheid liefhebben. Niet de oppervlakte, maar de diepte van het volksleven wordt door de grondwet beheerscht. Volgens liberalistische beginselen komt men al zeer ligt met eene grondwet klaar. Men haalt ze des noods uit den vreemde: het volk moet

zich daaraan maar gewennen, en spoedig ook, want de tijd is kostbaar; in een eeuw behoort men minstens viermaal de grondwet te veranderen om op de hoogte van zijn tijd te blijven. Kan er ligtzinniger gespeeld worden met volksleven en volkskarakter? Kunnen mannen van dergelijke beginselen hart hebben voor de geschiedenis, de eigenaardigheden, het karakter van hun volk, hun vaderland?

En de andere wetten? Ze bestaan naauwelijks lang genoeg om ernstig in praktijk gebragt te worden; in de zeden en gewoonten des volks dringen ze niet door; bij de vleet worden ze gemaakt; men klaagt over de onvruchtbaarheid eener kamerzitting, die het land niet met eene menigte van wetsartikelen begiftigt; het schijnt, dat de wetten in het liberale systeem de bestemming hebben om het volk voor gevestigde zeden en gewoonten te bewaren. Kan zulk een systeem vaderlandsliefde bevorderen?

God behoede ons vaderland! Maar indien de Pruissen ons land bemagtigden en aan het Nederlandsche volk hunne wetten opdrongen, zou de verandering zoo groot zijn? De liberale beginselen hebben ons immers gewend om dagelijks van wetten te veranderen; zij hebben ons van de gelegenheid beroofd met vaste wetten kennis te maken. Wij zouden, indien wij bij ongeluk Pruissiesch werden, nagenoeg gelijk staan met een Nederlander, die vóór twintig jaren zijn vaderland verliet en daar thans wederkeerde: ook voor dezen zijn nagenoeg alle wetten veranderd. Is het vaderlandsliefde om systematiesch alle volkseigenaardigheden uit te roeijen?

Eene groote minachting voor den ouderdom, de ondervinding en de vaderen kenmerkt het liberalisme. Het heeft mij altijd gehinderd, dat sommige liberale bladen de misplaatste geestigheid hadden om de Eerste Kamer het

oude-mannenhuis te noemen, dewijl men om lid dier Kamer te worden een hoogeren ouderdom bereikt moet hebben dan voor de Tweede Kamer gevorderd wordt. Er lag in die geestige spotternij eene kwâ-jongensligtzinnigheid, welke het liberalisme zoo gevaarlijk maakt; verachting voor alles wat bedachtzaamheid, ondervinding en waarachtige wijsheid heet.

Met kinderachtige ijdelheid, die den zoon tegenover zijn grijzen vader nooit eer aandoet, wijst de liberaal op de uitvindingen onzer eeuw en lacht dan met den eenvoud der vaderen, die van al deze dingen niets wisten. Eertijds sprak men met eerbied over den goeden ouden tijd; thans, sinds het liberalisme heerscht, is het mode geworden met minachting op de vaderen neêr te zien. In zulk eene stemming is men niet geneigd het goede van de vaderen te behouden, men verwerpt alles wat van de vaderen komt, om reden dat het van de vaderen komt.

Natuur gaat boven — valsche — leer; daarom zijn vele liberalen niet, wat zij volgens hunne beginselen zijn moesten; zelfs den heethoofden onder de liberalen zal het niet gelukken de natuur geheel aan de liberale beginselen te offeren. Maar zullen dezen de vaderlandsliefde niet ondermijnen? Wanneer men begint met de vaderen te verachten, kan men dan eerbied bewaren voor de zeden en gewoonten, het karakter en de eigenaardigheden des volks, welke toch het hoogste erfdeel der vaderen zijn en de eerste plaats bekleeden als er van vaderlandsliefde sprake is? Of bedoelt de liberaal, wanneer hij van het vaderland spreekt, slechts den grond, waarop zijne wieg gestaan heeft? Welnu, die grond zal nog plaats hebben voor de wieg zijner kinderen, hij zal ook nog vruchtbaar zijn, en het land zal niet van klimaat veranderen, wanneer de kaart van Europa ons Nederland in Pruissische kleur teruggeeft.

Neen, de liberale beginselen zijn niet vaderlandslievend; zij eischen, op straffe van „een achterblijver" gescholden te worden, dat de liberaal zijn tijd, dat is: de zeden, wetten en gewoonten van zijn volk, minstens een twintigtal jaren, vooruit zij; dat hij zich ver genoeg boven zijn volk verheffe om met minachtend medelijden daarop neer te zien.

Het antwoord op de vraag: Wie noemt ons vaderlandloos? is wat lang uitgevallen, te lang om op de tweede vraag, die ik in den beginne stelde, te antwoorden; want ik zou te veel van het geduld mijner lezers vergen: derhalve tot wederziens.

J. G. H. C. Essink.

De hoofddwaling van onzen tijd.

Gedurende het Vaticaansch Concilie was door Dr. M. J. Scheeben, Professor aan het Aartsbisschoppelijk Priesterseminarie te Keulen, onder den titel van Das Oekumenische Concil vom Vatican, begonnen im Jahre 1869, een tijdschrift uitgegeven ter mededeeling en bespreking van al, wat de nieuwste Kerkvergadering betrof. Door het verdagen van het Concilie heeft hij dit tijdschrift met den 3en band gesloten, doch het nuttig gevonden zijne werkzaamheid in het belang van het Concilie in een nieuw tijdschrift voort te zetten. „De vele „en groote vragen", zoo luidt het program der Redaktie, „door de reeds genomene besluiten gesteld, houden nog „altijd de geesten bezig: zij hebben stormen gewekt, wier „einde nog niet te zien is, die echter volgens het plan „der Voorzienigheid zullen dienen, om voor de toekomende „werkzaamheid van het Concilie, bij de heropening, den „weg te banen. Het Concilie leeft voort in al de godsdienstige „strijden en bewegingen van dezen tijd, het vormt daarvan „het middelpunt, en daarmede blijft ook het bijzondere „doel onzer bladen bestaan."

Het 1e heft, zoo even verschenen, vangt aan met een algemeenen titel: Bijdragen tot de karakteristiek der

moderne ketterij en van den daardoor bepaalden pligt der Kerk in onzen tijd, onder welken titel vele belangrijke tijdsvragen door uitstekende medearbeiders zullen behandeld worden. De eerste vraag, die behandeld wordt, is: de geestelijkheid en de politiek. Gelijk ieder ziet, eene zeer tijdige vraag, wel is waar niet nieuw, maar eene die, na de in het nieuwe Duitsche Keizerrijk ingevoerde strafbepalingen tegen de geestelijken, dringend om beantwoording vraagt.

In dit eerste artikel vinden wij al aanstonds iets omtrent hetgeen wij boven dit opstel plaatsten: de hoofddwaling van onzen tijd.

Het is eene stelling der moderne liberalen, dat de geestelijke zich niet met de politiek moet bemoeijen. De politiek, zoo meenen zij, is geene zaak van den geestelijke, de bemoeijing met aardsche dingen is niet te vereenigen met zijne hooge bestemming: hij, die de sleutels des hemels ontving, zou zich bezoedelen met de ingewikkelde en onheilige belangen van deze booze aarde. Deze en andere drogredenen gebruikt men ter misleiding van het volk. Doch ter kennis van den waren zin der stelling, zegt de Schrijver, is het noodig, dieper in de zaak in te gaan, te onderzoeken in welke betrekking dit verlangen der liberalen staat tot den inhoud en het doel der moderne dwaalleer.

Het doel der moderne, evenals van iedere dwaling, is de vernietiging van het Christendom. Doch de moderne dwaling onderscheidt zich daardoor van andere, dat zij het doel niet regtstreeks, maar langs een zij- of omweg tracht te bereiken.

Niet onmiddellijk wordt de Christelijke Kerk in hare leer, instellingen, wetten enz. door het liberalisme aangevallen; men wil haar dulden, haar geheele vrijheid geven, mits zij zich binnen de muren harer kerken bepale en

zich niet menge in hetgeen zich daarbuiten beweegt en wat met den naam van wereldsche zaken wordt aangeduid. Nu dan, het hoogste van die wereldsche zaken is wel de Staat, en vandaar de zoo dringende en herhaalde eisch der liberalen, dat Kerk en Staat zullen gescheiden worden. Zoo denkt men langs een omweg de achttien eeuwen oude Kerk te zullen vernietigen en Christus uit de maatschappij en de wereld te verbannen.

Welken naam men ook aan de tegen de Kerk gerigte beweging geve, atheistiesch, naturalistiesch, indifferent, pantheistiesch, rationalistiesch, materialistiesch, modern, liberaal, werkelijk komt het op dit eene neer: „op ieder gebied van gedachte en daad zoekt men de christelijke wereldbeschouwing door eene goddelooze en onchristelijke wereldbeschouwing (d. i. waarvan God en Christus uitgesloten wordt) niet alleen te wijzigen, maar met wortel en al uit te roeijen en te vernietigen." Na gelukkig volbragten arbeid denkt men de plaats der „Infame" in te nemen en door het moderne Evangelie de menschheid tot moderne zaligheid te helpen.

„Emancipatie des menschen van God, der rede van het geloof, der wetenschap van het gezag, des regts van de zedeleer (moraal), kortom emancipatie van al het ondergeschikte van hetgeen hooger is, en daarom ook emancipatie der maatschappij en harer instellingen, des Staats, des huisgezins, des huwelijks, der school, des eigendoms, des arbeids, van alle verkeer in handel en wandel — van de wetten des Christendoms, door welke dit alles vroeger, minstens principiëel, beheerscht werd: dat is heden het krijgsgeschreeuw, dat het parool in het leger der vijanden van Christus en zijne Kerk."

Aan dit karakter der bestrijding des Christendoms is het toe te schrijven, als wij thans op politiek-sociaal ge-

bied een strijd tegen de Kerk zien ontbranden, als zij, in zulken omvang en zulke hevigheid, op dit gebied nog niet doorstaan heeft.

„De nieuwheid des aanvals van deze zijde en de eigenaardige moeijelijkheden, welke deze strijd den verdedigers der Kerk bereidt, zijn voor den listigen vijand eene krachtige aansporing, om zijne hoofdwerkzaamheid juist op dit punt te concentreren. Immers op geen terrein was het krijgsgeluk hem zoo gunstig als hier, waar hij de eene overwinning na de andere behaalde, de eene zegepraal na de andere vierde. Onze overtuiging echter, dat de Kerk niet slechts tot heil van het individu, maar ook tot heil der menschenmaatschappij eene zending van God ontvangen heeft [1]), zou bij deze daadzaken waarlijk beginnen te wankelen, indien het onfeilbaar woord van Christus ons niet van onbedriegelijkheid verzekerde.

„Het duurde geruimen tijd, eer men van kerkelijke zijde het ingewikkelde, ongewone strijdplan des tegenstanders doorzag. Bijna onbemerkt en ongehinderd kon hij zijne troepen werven en oefenen, zijne colonnen maarscheerden in gedekte stelling op, menige voortreffelijke positie werd zonder strijd genomen, menig voor den strijd gewigtig punt zonder slag of stoot door hem bezet. Als dan eenige, op de hoogte des tijds geplaatste wachters, zooals in Duitschland de oude Görres, het dreigende, steeds groeijende gevaar erkenden, wekten hunne daden en hunne met overleg den vijand toegebragte slagen wel algemeen bewondering. Dat is waar; maar, helaas, ook het andere is waar, dat namelijk hun woord: niet de eene of andere gebeurtenis had zich toevallig tegen de Kerk gekeerd, maar was het teeken van een in het verborgen sluipend, immer om zich vretend

1) Zie in De Katholiek, deel 47 tot 52, de artikelen over De taak des Christendoms in betrekking tot de maatschappij.

kwaad, al te weinig geloof vond in Israël. Daartoe bragt ook veel bij eene verkeerde opvatting van het op zich zelf juiste beginsel, dat het Christendom krachtig genoeg was uitgerust, om ten allen tijde en niettegenstaande alle veranderingen op het volgens zijne natuur veranderlijke politiek-sociaal gebied zijne wereldzending te kunnen vervallen. Vele, zelfs heldere en geleerde hoofden werden in de war gebragt, doordat men eenzijdig, oppervlakkig en met miskenning niet slechts van het innigste wezen en de solidariteit van alle waarheid, zedelijkheid en regtvaardigheid, maar ook van de natuur en bestemming der beide magten, onderscheid maakte tusschen politieke, kerkelijke en gemengde zaken. Daarbij werd deze onderscheiding dan ook aanstonds in de „wet" en door de wet in het leven ingevoerd. En alzoo werd in het bewustzijn des volks steeds meer en meer de overtuiging verduisterd van den innigen, wezenlijken zamenhang, welke tusschen alle waarheid bestaat, van de innige betrekking der natuurlijke tot de bovennatuurlijke orde, van het aardsche leven tot het eeuwige doel des menschen, van het natuurlijke regt en de christelijke moraal tot de wetten des Staats. De noodzakelijke terugwerking echter, welke de verspreiding van dwalingen op politiek-sociaal gebied vroeger of later op leer en werkzaamheid der Kerk zelve moest uitoefenen, en de noodzakelijk daardoor ontstaande conflicten werden meest geheel voorbijgezien en gewoonlijk te gering geacht. Wel werd men voortdurend hieraan herinnerd, daar de vijand, door de onbedachtzaamheid, besluiteloosheid en verdeeldheid aan onze zijde niet weinig ondersteund, meer en meer veld won. Want zijne stoutheid hield gelijken tred met de gevolgen, en zoo waagde hij het, steeds meer open en onbewimpeld met zijne eigenlijke bedoelingen te voorschijn te komen. Maar desniettemin was de Syl-

labus van het jaar 1864 noodzakelijk, om duizenden der onzen eerst geheel duidelijk te maken, waar wij dan eigenlijk heden staan, en hoedanig de dwaling is, welke de aanhangers van het christelijk beginsel in onze dagen vóór alles moeten mijden en naar omstandigheden bestrijden.

„En dat het opperste legerhoofd der strijdende Kerk met de uitvaardiging van dit manifest het juiste punt getroffen had, was voor den rustigen opmerker duidelijk uit de beweging, verwarring en verbittering, welke bij het verschijnen zich in de rijen des vijands weldra op alle punten toonde en zich in alle mogelijke vormen zocht uit te drukken. Het waren niet de stellingen des Syllabus, welke het ongeloof, het pantheismus enz. veroordeelden, waardoor de „zedelijke ontsteltenis" tegen het heerlijke aktestuk zoo in 't oog vallend werd gewekt; maar, het verdient opgemerkt te worden, juist die stellingen, welke de dwalingen op politiek-sociaal gebied in groote trekken aangaven en veroordeelden. Men was driftig, wijl de Paus aanving: „ook politieke dogmen te maken," gelijk men zich in het eerste vuur sterk uitdrukte. Men gevoelde zich eensklaps alleronaangenaamst getroffen, toen men moest waarnemen, dat het gebied, waarop men zich meester waande en reeds zoovele schoone gevolgen had verworven, niet, zooals men meende, aan de oplettendheid des Heiligen Stoels was ontgaan. De Kerk was nog niet voornemens hare goddelijke zending, haar eeuwige waarheid en de onveranderlijke beginselen van hare zedewet ten gunste der moderne ideën op te geven. Dat was de door de aanhangers der moderne leer zoo goed erkende beteekenis des Syllabus van het jaar 1864.

„Bleek het dan van den eenen kant, dat de H. Geest steeds de Kerk verlicht, om daar herstel aan te brengen, waar dit het meeste noodig is, en werd de juistheid van

die pauselijke daad bevestigd door de wijze, waarop zij door de getroffenen werd ontvangen; dan mogen wij ons oordeel over het moderne liberalisme en het bijzonder politiek-sociaal karakter des strijds voor geregtvaardigd houden. Een hooger licht scheen in de duisternis, en ieder, die uit God geboren is, kent zijn pligt, nadat Pius IX in de laatste stelling des Syllabus ten aanhooren der geheele wereld verklaard heeft, dat „de Roomsche Paus zich noch kan, noch mag verzoenen en verstaan met den vooruitgang, het liberalisme en de moderne beschaving." "

Indien men de teekenen des tijds aandachtig gadeslaat, is het gemakkelijk te erkennen, dat de strijd zich beweegt in den geheelen omvang der maatschappij en het politieke en sociale gebied betreft. Er is strijd tusschen Kerk en Staat; de Staten willen met geweld de banden, waardoor zij aan de Kerk verbonden zijn, verbreken. Er is strijd tusschen vorst en volk; het is een tijd van omwentelingen en veranderingen der grondwetten, steeds ten nadeele van het gezag. Er is strijd tusschen de volken; men schaamt zich niet, openlijk de verdragen te schenden, en na een bloedig tusschenspel met de wapenen wordt weder de eeuwige vrede gesloten. Er is eindelijk strijd tusschen de hoogmoedig heerschende bourgeoisie en het onmagtig woedende proletariaat, het is de tijd der strikes en van het immer naderend roode spook, de sociale revolutie met haar jongste kind, de Internationale. Heeft men bedaard de rigting gadegeslagen, die de stroom des tijds neemt, en waar hij steeds magtiger zijn vloed voortwentelt, dan schijnt niets zoo natuurlijk, als dat uit zijne diepte de eene regtsvraag na de andere, het eene sociale vraagstuk na het andere te voorschijn stijgt. Het heeft den schijn, alsof een nieuwe geest, over de maatschappij uit-

gestort, haar geheel en al zal hervormen en herscheppen, en, alsof nog niets geregeld en geordend was in de vervlogene eeuwen, alles weder onzeker stelt en tot vraag maakt. Zoo hoort men van een huwelijksvraag, een schoolvraag, een arbeidersvraag, een vraag over de religieuse orden, een vraag omtrent het gevaar voor den Staat in de Katholieke leer, en van zoovele andere groote en kleine vragen, die voortdurend door iedereen worden opgeworpen. Vragen, die zich oplossen in de eenige vraag: wie zal de maatschappij besturen, of Christus of Belial?

Christus heeft de volken tot erfdeel van zijnen Vader ontvangen, de volken zijn ingegaan in de Kerk, zijn door het doopsel aan Christus toegeeigend, en de gansche maatschappij is christelijk geworden. Maar ketterij en scheuring hebben zich in die maatschappij gevestigd en dingen naar de opperheerschappij. Zij kunnen de Kerk niet vernietigen, dat hebben zij geleerd; langs een omweg trachten zij hetzelfde doel te bereiken en de maatschappij met al hare instellingen van Christus en zijne Kerk, van God en godsdienst te scheiden.

Die geest is reeds overal doorgedrongen, en het is voor den Katholiek noodzakelijk, waakzaam te zijn tegenover alle moderne theoriën, wijl dezelfde vraag op ieder gebied van wetenschap en daad terugkeert.

Het verband, dat tusschen het schoone, het goede en het ware, tusschen kunst en zedelijkheid bestaat, wordt weggenomen.

Men onderscheidt niet, maar men scheidt het ware van het goede en beide van het schoone, ontkent alle afhankelijkheid, om ze later weder te verwarren. Zoo scheidt men Kerk en Staat, wetenschap en geloof, Kerk en godsdienst, wet en zedelijkheid, onderwijs en opvoeding, ja man en vrouw, om ze later weder te verwarren en door

de emancipatie der vrouw haar tot man te vervormen en den man tot vrouw te verlagen.

Onze strijd beweegt zich dus op politiek en sociaal gebied, en in dien strijd behoort de eerste plaats aan de geestelijken, de geboren verdedigers van het christelijk beginsel.

Verre verwerpen wij dus den modern-liberalen stelregel, dat de geestelijke zich niet met politiek mag bemoeijen.

Het politiek-sociaal gebied is het veld, waar thans de groote strijd tusschen waarheid en dwaling gevoerd wordt. De Kerk van Christus zou ontrouw worden aan hare zending, indien zij dat veld verliet en zich onttrok aan de haar opgelegde taak, om de maatschappij te verlossen, te regelen en te heiligen. En als wachters van Sion staan de geestelijken op de hoogten, om te waken en te waarschuwen tegen het gevaar, en de kinderen Gods aan te voeren tegen den vijand en de kinderen der wereld. Slechts een vijand of vreemdeling kan haar den raad geven, om zich buiten den strijd te houden, zich niet met politiek te bemoeijen en het veld geheel vrij aan den vijand over te laten. Scheiding van Kerk en Staat, d. i. uitsluiting der Kerk buiten de maatschappij, is het hoofddoel der dwaling van onzen tijd. Gelukt dit, dan is het uit met den werkkring der Kerk, en de van God gescheidene maatschappij snelt haren ondergang te gemoet.

C. L. Rijp.

De werkzaamheid der kloosterorden in den laatsten oorlog.

Wat is, vroeg voor eenigen tijd Paul Haffner in een zijner werken, de eigenaardigheid der „moderne verlichten" van onze dagen?

„Een natuurlijke psychologische afkeer voor zekere dingen is den verlichte eigen. Evenals sommige dieren dol worden op het zien van deze of gene kleur, zonder zich daarvan rekenschap te kunnen geven, zoo gaat het den vrijgeest met de zwarte kleur: een priesterrok of toog kan den heldhaftigste op honderd schreden afstand doen beven. Hij leeft overigens vrolijk; maar één ding kan hij niet verduren: het woord „geloof" doet zijn pols ontstuimig slaan, het woord „gezag" doet hem sidderen, het woord „bovennatuurlijk" maakt hem woedend."

Zóó antwoordde die geniale schrijver voor eenige jaren; en wij behoeven aan zijne woorden geen jota te veranderen, om ze waar te maken voor onzen „gelukkigen" tijd. Godsdienst en alles wat daarmede zamenhangt, de Katholieke Kerk, hare bedienaren en hare ijverigste ledematen, godsdienstige instellingen en gebruiken, alles wat met het genoemde in innige betrekking staat, is den liberalen, den verlichten, den mannen van vooruitgang,

een doorn in het oog, een voorwerp van grimmige woede. Hoe gaarne zouden zij „dat bederf der maatschappij" uit den weg ruimen: een paradijs-toestand was der wereld hergeven; immers dan was de aarde ontheven van den ondragelijken last, waaronder zij thans zucht, den last van dweeperij, van bijgeloovige domheid, van slaafsche en den vrijen mensch onteerende onderworpenheid; dan was er geen knechtschap maar onafhankelijkheid, geen priesterdwang maar vrijheid van den geest, geen knellende banden van het geweten, maar de rede had haar invloed herwonnen. Och, zoo zuchten die edele menschenvrienden, wanneer zal die gelukkige tijd terugkeeren om den mensch zijn verloren vrede terug te schenken en hem in den vorigen luister zijner eerbiedwaardige grootheid te herstellen?

Maar zuchten, het helpt niet en brengt hen geen schrede nader bij het gewenschte doel. Werken en handelen, dit begrijpen zij, moet hun leus wezen, en eerst dan, als zij krachtige handen aan het werk slaan, kunnen zij met grond op eenig succes hopen. Wij zien dan ook in onze dagen eene verbazende werkzaamheid in de aangeduide rigting ontwikkelen. Met luider stem wordt tot den strijd vooral tegen de katholieke geestelijke orden aangespoord; het gift van verdachtmaking en valsche beschuldiging wordt kwistig verspreid, en niet alleen op vergaderingen en congressen of in de pers, maar zelfs in 's lands vergaderzalen en in zittingen van een constitutioneel parlementarisme, dat regt voor allen in zijne grondwet heeft geschreven, worden onbewezen betigtingen dikwijls zonder eenig protest aangehoord. Het voor den Staat dreigende gevaar in het voortdurend bestaan der kloosterorden, de dringende noodzakelijkheid om die voor het algemeen belang schadelijke instellingen uit het midden der maatschappij weg te ruimen, de smaad en de verkrachting der

rede en der vrijheid, door die verachtelijke en onheilstichtende instellingen van de domperige middeleeuwen den mensch aangedaan, — dit alles wordt op elke wijze en tot walgens toe dagelijks herhaald in pamfletten van het laagste gehalte en in eene pers, welk jagt maakt op schandalen. Het is de kracht van het kwaad — en die is vreeselijk, omdat zij in dienst van Satan is — welke zich in de kloosterwoede openbaart; het is de razende furie, welke in menschelijke taal al wat edel en verheven is, vervolgt en in hare woede gaarne zou vernietigen.

I.

Wat mag toch wel de oorzaak dier fanatieke woede wezen? Dit vraagt menigeen zich af, als hij de uitingen van dien grimmigen haat tot zijne ergernis lezen moet. Vele redenen worden aangegeven ter oplossing; maar elk antwoord doet wederom op nieuwe moeijelijkheden stuiten.

Onwetendheid, zeggen eenigen, is de eerste grond. Dewijl men de kloosters en hunne bewoners slechts van buiten waarneemt, zonder hen nader te leeren kennen of met hen in nadere aanraking te komen, kan men zich moeijelijk voorstellen, dat achter die stille en naakte muren en in dat donkere, onaanzienlijke en arme kleed, edele, liefdeademende menschen kunnen wonen, edele en verhevene zielen, die geen ander doel hebben dan de dienst van God en van hun evenmensch, die geen geluk kennen dan opoffering en getrouwe pligtsvervulling, die geen andere vreugde smaken dan vergeten te zijn door de wereld om alleen voor de eeuwigheid te werken.

Opvoeding en diep ingeprent vooroordeel, meenen anderen, zijn de oorzaken, waaraan die verkeerde opvattingen moeten toegeschreven worden. Het wezen, het doel, de werkzaamheid, de inrigting, de regels der kloosterorden zijn

hun van kindsbeen af in een geheel valsch licht voorgesteld. Het wezen dier orden zou zijn vijandschap tegen de bestaande orde, gemak- en baatzucht, intrigues, geheimhouding, hatelijk despotisme van eenige weinigen over bedrogenen; hunne deugden zijn huicharij, in stilte smeden zij verraad, in het openbaar veinzen zij; geven zij aalmoezen, dan is het om medeschuldigen aan te werven. Verbetert de opvoeding, bestrijdt het ingekankerd vooroordeel, en weldra zullen de meeningen omtrent de kloosterorden gewijzigd en ten goede veranderd worden.

Het is de haat, beweren wederom anderen, tegen de Katholieke Kerk en tegen alles wat godsdienstig is, waarin men de oorzaak van dit droevig verschijnsel zoeken moet. Het noodlottig woord in het laatst der vorige eeuw door den beruchten d'Alembert gesproken: „de kloosters zijn de eigenlijke bolwerken van het Pausdom, van de Katholieke Kerk; zoolang die bestaan, kan de Staat, zooals wij dien willen, niet opgebouwd worden; en wij kunnen in onzen strijd tegen al de verouderde geloofswaarheden en den godsdienstigen waanzin slechts dan op een blijvende overwinning rekenen, als alle kloosters van de aarde verdwenen en hunne rijke bezittingen besteed zijn tot die doeleinden, welke de verlichting eischt. Daarom, weg met alle monniken en nonnen: dit zij onze leus, en in dien strijd zijn alle middelen voor ons goed"; — dit woord vindt bij velen ingang. Het is de vervulling van Christus' profetie over de vervolging, welke zijne leerlingen treffen zou en wel het meest diegenen, welke zijn leven van nederigheid, van zelfopoffering, van liefde het volkomenst trachten terug te geven. Evenals hun goddelijk voorbeeld de wereld en hare ondeugden met woord en daad bestreed en daarom het mikpunt was van de lastertongen zijner vijanden, op gelijke wijze en om dezelfde reden worden ook de klooster-

orden en met hen alle priesters door het slijk gehaald en zooveel mogelijk aan de algemeene verachting prijsgegeven. Hun leven is de veroordeeling der wereld; hunne deugden en hunne werken zijn in lijnregte tegenspraak met de in zwang zijnde en zich al verder uitbreidende en dieper ingrijpende beginselen van een zoogenaamden vooruitgang. Om dat leven, al ware het slechts in de verte na te volgen, daartoe ontbreekt hun zeker de moed; om het naar verdienste te waarderen en te huldigen, daarvoor schamen zij zich; en wat blijft hun dan nog over? Zij willen hunne kracht beproeven en die toonen in lasteren en verguizen.

Die strijd duurt reeds jaren, wij zouden bijna zeggen: eeuwen; hij wordt al feller en woedender, steeds neemt hij grootere uitgebreidheid aan en kiest scherper wapenen. En toch, het was en blijft voortdurend, tot beschaming van die hem voeren, een vruchtelooze kamp van het kwade tegen het goede. De geestelijke orden vertoonen zich in onze dagen vol levenskracht en juist daar het meest, waar zij onherroepelijk vernietigd schenen. Hoe dikwijls zijn de kloosters niet verwoest of herschapen tot betrekkelijk onedele doeleinden? Hunne bewoners werden verjaagd, hunne bezittingen geroofd; het zamenwonen van personen, die zich onderling, met vollen vrijen wil, tot een gemeenschappelijk leven volgens bepaalde regels verbonden, werd door eene staatsmagt, hierin eigenmagtig handelende, verboden. En wat heeft dit alles den kloosterhaters gebaat? In het anglikaansche Engeland, zelfs in Londen zijn bijna alle kloosterorden vertegenwoordigd; in het atheistische Frankrijk bloeijen de kloosters op buitengewone wijze; in het protestantsche Duitschland ontwikkelen zij zich al rijker en krachtiger; zelfs in de wouden van Amerika en Australië hebben zij het werk der beschaving

en der liefde, door hunne voorgangers in Duitschlands onbewoonde streken voor eeuwen begonnen, met het schitterendst gevolg opgevat. Geen reiziger in welk land ook, of hij ontmoet in het nederigst gewaad, maar altijd tot hulp en troost bereid, ordesgeestelijken: in lage dalen en op steile bergen, in woestenijen en naauwelijks bezochte oorden, in havenplaatsen en in hoofdsteden, overal ontwaart zijn oog een vriendelijke en uitnoodigende torenspits, welke hem troost in het lijden, ondersteuning in zijne behoeften, verzorging in zijne kwalen toezegt.

Wij mogen, dunkt ons, hier het woord van Gamaliël in herinnering brengen:

Indien dit werk uit God is, zult gij het niet kunnen vernietigen.

II.

Ten tijde van Josef II, onzaliger gedachtenis, regende het brochuren tegen de kloosters. Ze werden voorgesteld „als zoovele burgten, waarin de vijanden des Keizers zich verschansten; zoolang zij bestonden, kon de grootmoedige vorst zijn opgezet plan niet volvoeren; vooral werden zij gebrandmerkt als onnutte inrigtingen, welker bewoners tot gewone ledematen van het groote staatsligchaam moesten hervormd worden, als broeinesten voor lediggangers, als kweekscholen van luiheid en armoede; de monnikken zelven waren schadelijke hommels, die den besten honig aan de bijen ontroofden."

Vergelijkt men hiermeê den inhoud van vele hoofdartikelen onzer hedendaagsche pers, men zou in den waan gebragt worden, dat Josef met zijne gedweeë volgelingen en d'Alembert met de Encyclopedisten hun boozen geest in onze

hedendaagsche verlichten hadden overgestort. Hun aller doel is hetzelfde; de middelen, ter bereiking van het beoogde doel aangewend, gelijken op elkander als twee druppelen water; vooral hierin komen alle kloosterhaters overeen: alle kloosterlingen leiden een lui en vadzig leven; zij zijn onnuttig voor het algemeen belang; zij zijn voor het staatsschip een ballast, die over boord moet geworpen worden, geen vracht, welke interest oplevert. En al die schreeuwers stemmen in met d'Alemberts gevoelen: „weg met alle monniken en nonnen: dit zij onze leus; en alle middelen zijn ons daartoe goed."

Lui, vadzig en onnut! Nemen wij het geval eens aan, en dit mogten de moderne dwaallichten wel eens met ernst bedenken, dat in den laatsten oorlog geene ordesgeestelijken hunne krachten aan de verpleging van zieken en gewonden, hetzij in lazaretten of in hospitalen of in hunne eigene daartoe met spoed ingerigte huizen of op het wijd uitgestrekte slagveld, hadden gewijd: welke eene sterkte had b. v. het duitsche leger daardoor niet gemist?

Het algemeen overzigt, door het centraal-comité der Malteser-ridders van St. Jan onlangs uitgegeven stelt ons in staat om de gemaakte veronderstelling in het breede te bespreken. Wij ligten daaruit de volgende bijzonderheden, welke eene vermelding overwaardig zijn en den lasteraars der kloosterorden een blos van schaamte op de kaken moeten dringen, als zij ten minste nog eenig gevoel van schaamte hebben overgehouden.

Reeds in 1867 hadden Malteser-ridders van Westfalen met de Bisschoppen van Trier, Paderborn, Munster, Osnabrück, Hildesheim en Fulda eene overeenkomst getroffen, volgens welke die Kerkvoogden, mogt er een oorlog uitbreken, de gezamelijke krachten van die kloosterorden,

welke zich aan de verpleging van zieken wijden, ter beschikking van het comité der ridders zouden stellen. Naauwelijks was dan ook de oorlog verklaard, of aanstonds stelden de pleeg-orden een talrijk personeel beschikbaar. Ook andere orden, ofschoon zij zich de zorg voor gewonden of zieken niet volgens hun ordesregel ten doel gekozen hadden: noch Redemptoristen of Franciscanen, noch Jesuïeten of Lazaristen bleven ten achter. Allen wilden hun deel hebben in het naderend gevaar. Drie en dertig verschillende orden beloofden hulp voor alle mogelijke gevallen, waarin hun dienst van eenig nut wezen kon, en meer dan twee duizend personen waren weldra, of op het slagveld of in hun vaderland, werkzaam in de verzorging van zieken en gewonden.

Ook van den kant der koninklijke commissarissen kwamen weldra aanvragen bij verschillende orden in, en altijd werden ze met bereidvaardigheid ingewilligd. Op den 26 en 30 Julij werd een talrijk personeel ten behoeve van het tweede legercorps verzocht; en reeds vóór 2 Augustus moest het gereed wezen. De tijd was kort, en de voorbereidende maatregelen, welke van de zijde der geestelijken moesten genomen worden, waren veelvuldig; maar de liefde schoeit vleugelen aan, zij verkort den afstand en kent geen bezwaren.

Reeds den 1 Augustus waren scharen van liefdezusters en broeders in de verschillende kleedij hunner orden, vergezeld van hunne zielzorgers en van Malteser-ridders, op weg naar Keulen om in de aangrenzende plaatsen, vooral in Wiesbaden, Bieberich, Coblenz, Kreuznach en Trier de hun aangewezen standplaatsen te bezetten.

Wat was het in die onheilspellende dagen een vreemdsoortig maar tevens voor veler harten een verkwikkend schouwspel, als in het midden van soldaten, op het ver-

dek van stoombooten en in de waggons der spoorwegen, zich vele leden der verschillende orden bewogen. Zij hadden niets bij zich dan het hoogst noodzakelijke; en gingen de krijgslieden van allerlei stand en ouderdom met heldenmoed den bloedigen strijd voor vorst en vaderland te gemoet, zwijgend maar biddend om kracht voor hun moeijelijke taak togen die helden der liefde ten oorlog, niet om het gevaarlijk spel der wapenen te spelen, maar om hunne krachten, hunne gezondheid, moest het zijn, zelfs hun leven te geven ten beste van menschen, die zij niet kenden, door wie zij misschien verguisd en belasterd waren, maar in wie zij hun evenmensch zagen: en dit was genoeg om hun voor de grootste en pijnlijkste offers moed te doen vatten.

De moeijelijkheden, welke aan het ongeregelde van den oorlog en aan de dienst der hospitalen noodzakelijk eigen zijn, waren vooral in den beginne zeer groot, en ofschoon ze allengs door gepaste maatregelen gedeeltelijk verwijderd werden, deden ze toch voortdurend haar drukkenden last gevoelen. Misschien was het vooroordeel, waarmede in den beginne de ordesgeestelijken te kampen hadden, wel het pijnlijkste, dat hun overkwam. Doch zij wisten dit spoedig te overwinnen door hunne innemende manieren, liefdevolle zorg en nederige inschikkelijkheid voor de wenschen, soms grillen, van hen, aan wie zij hunne beste krachten wijdden. Eene andere moeijelijkheid was gelegen in de omstandigheden der plaats, waar zij werkzaam moesten zijn: deze of gene stad was dikwijls opgevuld met transporten van soldaten; geen bedden waren gereed voor de zieken; geen genoegzame en noodzakelijke geneesmiddelen waren aanwezig; geen vertrekken waren beschikbaar voor de geroepene zusters en broeders; b. v. in Saarbrücken moesten zij zich drie dagen behelpen met een leger van stroo en

met het verblijf in wagens van de spoorwegen: eerst na dien tijd konden zij dit verblijf verwisselen met kleine en vunzige woningen. Voegen wij hierbij, dat somtijds de behoorlijke voeding ontbrak, dat het verwisselen en het reinigen der kleederen dikwijls onmogelijk was, dat het te geringe aantal van geneeskundigen, naar evenredigheid van de gewonden en zieken, de liefdezusters en broeders tot diensten verpligtten, waarin zij zich nog moesten oefenen, — dan kunnen wij ons een gering denkbeeld vormen van de overstelpende moeijelijkheden, waarmede zij, aanvankelijk althans, te worstelen hadden, afgezien nog van de bezwaren, welke onafscheidbaar met de verpleging van ernstig gewonden en van aanstekelijke zieken verbonden zijn. Doch zij volhardden niet alleen in hun liefdewerk, maar zij volbragten het ook met eene opgeruimdheid van geest en met eene inspanning van alle morele en physieke krachten, zoodat zij weldra over alle hinderpalen zegevierden.

In de lazaretten, waar zusters of broeders hun verblijf hadden genomen, veranderde weldra de toestand. Bedden, al waren ze dan ook slechts met stroo gevuld, werden in genoegzaam aantal aangeschaft; de hun van alle kanten toegezonden ondersteuningen in lijnwaad, levensmiddelen en ververschingen wisten zij met wijze spaarzaamheid zonder bekrompene karigheid aan te wenden; reinheid en regelmaat was voor hen eene ijzeren wet en, terwijl zij met de grootste offervaardigheid den verpleegden ten dienste stonden, werden zij weldra door allen met liefde en dankbaarheid vergolden. De gunstige en opgeruimde stemming, waarin zieken en gewonden verkeerden, droeg daarenboven tot hunne spoedige genezing bij. Als zusters en broeders de zorg der zieken op zich genomen hadden, heerschte groote tevredenheid in de lazaretten, zoowel onder de ondergeschikten als onder de aangestelde overheden. Waar geen onoverkomelijke

omstandigheden in den weg stonden, wilden de geneesheeren gaarne de dienst der hospitalen in handen van zusters en broeders zien, en schreven zij niet zelden de gunstige gevolgen der aangewende geneeskundige behandeling aan hunne overmoeide zorg toe.

Doch wij moeten die edele volgelingen van hunne groote Stichters op hun togt vergezellen. De weg is lang en pijnlijk, met moeijelijkheden als bezaaid; hij voert over vernielde wegen, over tot moeras hervormde weiden, over met bloed gedrenkte streken; bij iedere schrede, welke zij zetten, stooten zij op nieuwe hinderpalen. Maar niettemin, altijd gaat het voort en verder, als er slechts diensten te bewijzen, onverwelkbare laauweren van christelijken heldenmoed te plukken zijn. Van het verre Posen en de uiterste grenzen van Duitschland snellen zij toe en dringen door tot het zuiden en het westen van Frankrijk om daar te dienen of te sterven.

Wij ontmoeten de zusters en broeders en priesters uit verschillende orden het eerst op de oevers van den Rijn. Maar al zeer spoedig moesten zij verder trekken. Reeds den 6 Augustus hadden de veldslagen bij Weissenburg en Wörth al de lazaretten van den omtrek met gewonden gevuld, en honderd vijftig zusters en vijftien broeders moesten zich naar Kaiserslautern begeven. In twee afdeelingen gesplitst kwamen zij over Mainz en Worms, gedurende twee nachten en drie dagen met allerlei bezwaren en ontberingen strijdend, te Saarbrücken, omdat hun bestemmingsplaats veranderd was. Zes endertig lazaretten werden dadelijk aan hunne zorg toevertrouwd. Naauwelijks waren hier en in den omtrek der stad eenige doelmatige inrigtingen ter bevordering van orde en reinheid tot stand gebragt, of te gelijk met de tijding van de veldslagen bij Metz wordt ook het bevel gegeven om alle beschikbare

krachten verder vooruit te brengen en naar Remilly en Courcelles sur Nied te zenden. De groote bereidwilligheid der verschillende orden en de voortreffelijk door hen genomen voorzorg om op eenige punten een aanzienlijk personeel te vereenigen, maakten het mogelijk dat spoedig, zonder aan de dienst der andere lazaretten eenig nadeel toe te brengen, tachtig zusters en dertig broeders zich te Remilly bevonden. Die reis ging echter niet voorspoedig; daar de middelen van transport gering en het aantal van hen, die vervoerd moesten worden, buitenmate groot was, duurde zij vier dagen en het laatste gedeelte werd in beestenwagens gemaakt. Zelfs waren er geen levensmiddelen voor hen te verkrijgen en zij zouden, vóór de plaats hunner bestemming bereikt te hebben, misschien van gebrek bezweken zijn, hadden de soldaten niet voor hen gekookt, en het zich niet tot eer gerekend om eerder voor hen te zorgen dan in hun eigen noodruft te voorzien.

Zoodra de zusters en broeders, afgemat en van vermoeijenis uitgeput, te Remilly aangekomen waren, riep de nood dadelijk eene afdeeling verder naar Pont-à-Mousson, terwijl de andere te Remilly noch behoorlijke huisvesting noch eene vurig verlangde bezigheid vinden kon; zelfs ontbraken de noodige middelen van vervoer om hen naar het verder gelegen Courcelles te brengen. Er bleef niets anders over dan te voet den weg af te leggen. De gansche schaar, priesters, broeders en zusters, begeleid door twee Malteserridders, nam den pelgrimsstaf op en bereikte de laatstgenoemde stad in de hoop daar hulp en troost te kunnen brengen. Doch de eene teleurstelling volgde op de andere. Slechts weinigen konden hun ijver bevredigen, omdat andere krachten daar reeds aan het werk waren. Dit kwam voort uit de ongeregeldheid, welke wel noodzakelijk in een of anderen tak

der administratie tijdens een zoo geduchten oorlog heerschen moet. De gelegenheid om het treurig lot der gewonden en zieken te verminderen moest dus, als zij zich van zelve niet aanbood, opgespoord worden. Zoo ooit treurigheid of verslagenheid op het gelaat dier engelen van liefde te lezen stond, dan was het zeker, niet als de moeijelijkste diensten van hen gevraagd werden, maar als hun ijver geen uitgebreiden werkkring vinden kon. Het duurde evenwel niet lang, dat hun geduld op deze harde proef werd gesteld. In de omstreken van Metz, namelijk te Boisseville, Montoy, Colombey en Aubigny werden hun al de lazaretten toevertrouwd; en waren zij aanvankelijk te leur gesteld, daar konden zij al hun christelijken moed en hunne liefdevolle bereidvaardigheid in het helderste daglicht doen schitteren.

De genoemde lazaretten lagen allen onder het bereik der kanonnen van Metz en waren steunpunten voor kleine en grootere uitvallen der Franschen. Het roode kruis beschermde wel verblijfplaatsen van lijden en van liefde, maar dit was slechts gedeeltelijk. Verscheidene malen toch werden zij genomen en hernomen en vielen granaten en kogels op de daken der lazaretten. De koelbloedigheid en onverschrokkenheid der ordesgeestelijken was een geluk voor de gewonden: waren dezen menigmaal onder den indruk van gejaagdheid en van angst, de houding der ziekenverzorgers gaven hun den verloren moed terug. Zelfs terwijl de kogels in de ziekenzalen doordrongen, verbonden de zusters met kalmte en rust de pas ingedragen gekwetsten.

Te Courcelles sur Nied waren de broeders en zusters onafgebroken met de moeijelijkste zorgen overladen in het stationsgebouw. Dagelijks werden aldaar duizenden gewonden aangebragt, die eerst verbonden en verzorgd moesten worden, voordat zij per spoor verder konden vervoerd

worden. De weldra geoefende hand van zusters en broeders redde hier menigeen het leven. En niet slechts in genoemde stad, maar zelfs in omtrent twintig plaatsen, welke in de nabijheid van dit oorlogstooneel lagen, waren zij nog geruimen tijd na de capitulatie van Metz met de verzorging der gewonden en zieken bezig. Vooral Ste. Marie-aux-Chênes was de moeijelijkste, maar ook eervolste strijdplaats voor het liefdewerk: de nood der inwoners was ten hoogste geklommen, en eene vreeselijke epidemie woedde in de stad.

Ook op meerdere plaatsen vertoonden zich weldra en op schrikbarende wijze verschillende aanstekelijke ziekten. De herfst met zijn guur weder en zijne koude en vochtige nachten, de schadelijke invloed der naastbijgelegen slagvelden, de opeenhooping van groote massa's van troepen, ongeregelde en dikwijls karige en slechte voeding, — dit alles bewerkte, dat typhus en roodeloop de hospitalen met evenveel zieken vulden als de kogels der Franschen met gewonden. Dat de broeders en zusters aan dien verpestenden invloed zich niet konden onttrekken en daaronder leden, kan door niemand betwijfeld worden. De genoemde omstandigheden, en ook de ligchamelijke afmatting door onverpoosden arbeid en nachtelijk waken, maar vooral de gemoedsindrukken bij het zien van zooveel lijden en bij het hooren van het kermen der gewonden en van hun gejammer over achtergelaten betrekkingen, wier steun zij dikwijls waren en welke zij wanhoopten ooit te zullen terugzien: — waarlijk, er werd een ligchaam sterker dan ijzer en een hart ongevoeliger dan steen voor vereischt, om daaraan weerstand te kunnen bieden. Velen vielen dan ook als offer hunner liefde, en menige eenvoudige grafsteen, op franschen grond door duitsche soldaten uit dankbaarheid gewijd, wijst het plekje aan, waar het uitgeteerde ligchaam

van eene liefdezuster of van een broeder van barmhartigheid in vrede rust, na hun leven voor hun evenmensch gegeven te hebben.

De oorlog woedde intusschen altijd voort. Al verder breidde zich die geesel over het ongelukkig Frankrijk uit. Met den oorlog klom ook steeds het getal van gewonden en werden meerdere handen en harten, voor de moeijelijkste liefdedienst bereid, aangevraagd. Eenige helden van liefde waren gevallen in den edelen wedstrijd des offers, velen hadden daarin krachten en gezondheid verloren, maar de gedunde rijen werden altijd aangevuld, en die christelijke phalanx bleef voltallig tot aan het einde van den oorlog.

Na den bloedigen slag bij Sédan besloten de aanvoerders om de zusters het oorlogvoerend leger niet verder te doen volgen. Zij zouden of in de omstreken van Metz bezig blijven of naar het vaderland terugkeeren, waar hare hulp hoogst noodzakelijk was in de opgevulde hospitalen, gasthuizen of in hare eigene huizen. Alleen de broeders zouden het bloedig spoor van den oorlog volgen en daar hun dienst bewijzen, waar de nood het grootste was.

Dit was echter op verre na geen gemakkelijke taak. Op het moorden bij Sédan volgden, zooals bekend is, weldra de verschillende veldslagen rondom Parijs, in het zuiden, westen en noorden van Frankrijk. Aan een overgroot getal van gewonden en zieken moest hulp gebragt en leniging bezorgd worden. Maar het getal barmhartige broeders was, naar evenredigheid der behoeften, gering; velen daarenboven werden in hunne eigene huizen, bereidwillig en vaardig tot verpleging ingerigt, bezig gehouden. Zonder het grootmoedig aanbod der Franciscanen en Jesuïeten, om hun geheel personeel, als de nood zulks vereischte, ter beschikking te zullen stellen, ware het

onmogelijk geweest eenigzins in de behoeften te voorzien.

De winter met zijn hagel en sneeuw, de noodzakelijke gevolgen van den oorlog op wegen en communicatie-middelen en ook op den aanvoer van levensmiddelen, bemoeijelijkten niet alleen het reizen, maar zelfs het verblijf in alle plaatsen. De spoorwegen en straatwegen waren grootendeels onbruikbaar geworden; voertuigen waren zelden, ook voor geen hooge prijzen, te verkrijgen; de onveiligheid der wegen werd daarbij dagelijks grooter gemaakt door de franc-tireurs, die zich behendig wisten te verschuilen in verwoeste dorpen of in de door de bewoners verlatene huizen. En toch moesten de broeders, zoowel zij die reeds op Frankrijks grond hunne diensten bewezen, als die welke uit Duitschland, ter versterking van het kleine legioen der helden van liefde, kwamen aanrukken, dien moeijelijken en gevaarlijken togt maken. Dikwijls leidde hun weg over sneeuw of door moeras, terwijl zij zelven hunne benoodigheden moesten dragen. En waren zij eenmaal in de hun aangewezene plaatsen aangekomen, dan stonden zij aan het vuur van den vijand bloot.

III.

Wij zullen de liefde-zusters en barmhartige broeders, of hoe hun ordesnaam ook wezen moge, niet verder in hun moeijelijk dienstwerk volgen. Het weinige, wat wij bij wijze van schets ter neerschreven, was genoeg voor het doel, dat wij beoogden.

De leden der verschillende orden zijn lui en vadzig; zij zijn vieze leegloopers, zij zijn ellendige parasieten der maatschappij. Dit woord zweeft op veler tongen in onze dagen, en waar het nog niet gretig opgenomen is, zoekt men het door allerlei middelen, welke wij niet zullen qualificeren, het burgerregt te verschaffen. Maar genoeg

hierover. Alleen willen wij aan die moderne verlichten, die het licht schuwen als de os een rooden lap, aan die parasieten van nieuw alooi, welke knagen aan het gezonde volksleven, het volgende spreekwoordelijk gezegde van de inwoners van Thibet in bedenking geven:

Wie lastert, is gelijk aan hem, die tegen den wind in stof op de menschen wil werpen; het stof bezoedelt de menschen niet, maar maakt hem vuil, die het werpt [1]). Laten wij evenwel billijk wezen. Niet allen, ofschoon zij geen Katholieken zijn, geven gehoor aan de lastertaal, maar zijn onafhankelijk genoeg om eerbied te gevoelen voor het heroïke gedrag, door zusters en broeders in den laatsten oorlog getoond. Daden spreken voor hen luider en welsprekender dan al het schreeuwen en tieren van valsche liberalen en fanatieke ongeloovigen. En wat hun regtgeaard hart gevoelt, dat durven zij met luide stem aan de geheele wereld verkondigen. Om hier een enkel voorbeeld aan te halen, zullen wij het woord geven aan het geïllustreerde tijdschrift „Daheim".

„Door het gewemel van troepen volbrengt een eenvoudige wagen met moeite zijn weg. Hij draagt een edelen last: vrome liefdezusters. Uit Posen zijn zij komen aansnellen en worden door de voorbijtrekkende soldaten met eerbied begroet; een ieder van hen toch weet, met welk een goed gevolg zij zich aan het liefdewerk wijden, hoe weldadig en barmhartig zij overal arbeiden. Onder haar bevinden zich aanzienlijk opgevoede dames. De meesten hebben haar noviciaat te Parijs volbragt; zij spreken Fransch, Duitsch en Poolsch. Vraagt men naar hare namen, dan antwoorden zij: Zuster Barbara, Zuster Maria. De

1) Leer van Buddha, aangehaald bij Pater Huc, *Reisherinneringen*, blz. 2.

familie bestaat voor haar niet meer, doch vorscht gij die uit, gij hoort een oud-adellijken naam uit Polen. Bijna angstvallig vermijden zij haar gevoelen te uiten over den oorlog en over den staatkundigen toestand; slechts het werk der liefde staat haar voor den geest, en toch was het mij, alsof een adem van sympathie voor de Franschen mij aanwaaide. Zij rijden al verder in het donker kleed met de witte kap: een beeld des vredes op het strijdlustig slagveld."

Eenige dagen later schreef dezelfde Redacteur weinige regels, waarin hij eenige verhouding aangaf tusschen het getal diakonessen en liefdezusters. Dat die verhouding ten nadeele van het Protestantisme uitviel, behoeven we niet aan te stippen. Liever laten wij hier eene summarische opgave volgen van al de duitsche broeders en zusters, die in den fransch-pruissischen oorlog hunne diensten bewezen hebben.

Zusters van den H. Augustinus	uit	Keulen . . .	23
Barmhartige zusters	"	Munster. . .	152
" "	"	Reuss. . . .	22
" "	"	Hildesheim . .	37
Zusters van de Cirstencienser-orde	"	Aken. . . .	28
Arme zusters van Christus	"	Dernbach . .	228
Zusters van de H. Elisabeth	"	Aken. . . .	28
" " den H. Franciscus	"	Waldbreitbach .	45
" " de Gedurige Aanbidding	"	Olpe	23
" " den H. Franciscus in		Capellen. . . .	66
Arme zusters van den H. Franciscus	uit	Aken . .	136
Franciscanessen	"	Eupen . .	39
Ziekenzusters van den H. Franciscus	"	St. Mauritz.	174
School- en ziekenzusters van den H. Geest	uit	Coblenz .	18
Liefdezusters	"	Culm .	98
"	"	Limburg.	115

Liefdezusters van den H Vincentius	uit	Paderborn.	62
Zusters van de christelijke scholen	"	Heiligenstadt	9
" van den H. Vincentius	"	Keulen. .	33
Liefdezusters	"	Straatsburg	23
" van den H. Car. Borrom.	"	Trier . .	125
Arme Franciscanessen	"	Salzkotten.	63
Liefdezusters van den H. Franciscus	"	Herford .	12
Dochters van het H. Kruis	"	Dusseldorf.	13
			1559.
Alexianer-broeders	"	Aken . .	63
" "	"	Reuss. .	3
Barmhartige broeders	"	Coblenz .	24
" "	"	Montabaur	13
Arme broeders van den H. Franciscus	"	Aken . .	7
Franciscaner-broeders	"	Waldbrh .	21
" " van het H. Kruis	uit	Saksen.	52
Broeders van de Societeit van Jesus			159
			342

Welk een heirleger van dienende engelen in menschelijk ligchaam over het uitgestrekte oorlogsveld verspreid! Negentien honderd zusters en broeders, uitsluitend bezig met de dienst der zwaar beproefde menschheid. Het is te veel voor een diep bedorven hart, dat zich baadt in het volle zingenot en dat het Katholicisme haat, ook omdat het versterving en offer predikt. Neen, zulk een schouwspel is onverdragelijk en moet geweerd worden. Het is eene beschaming voor veege, laaghartige zielen, die voor niets in staat zijn, wat inspanning of zelfoverwinning heet. Daarom strijd ten einde toe, en daarom de leus: weg met alle monniken en nonnen!

Wij misgunnen den schreeuwers dit ijdel vermaak niet, maar voorspellen hun toch zonder aarzeling, dat het hun nimmer gelukken zal, zelfs niet door stroomen bloeds,

dat zoo genaamd „onkruid" uit den katholieken bodem uit te roeijen. De Katholieke Kerk alleen heeft naar waarde den diepen zin van Christus' woorden begrepen: Zalig zijn de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verwerven. En waar die Kerk wordt gekend en gehoorzaamd, zal zij, hetzij zij heerscht of vervolgd wordt, door dat woord eenigen harer kinderen opwekken om het voorbeeld des Zaligmakers over te brengen in leven en in daad, en wel in de hoogste daad, waartoe het menschelijk hart in staat is, in liefde.

H. J. H. Ruscheblatt.

VERSCHEIDENHEDEN.

A. J. Riko, Onverklaarbare Daadzaken. [1])

— Weg met het bovenzinnelijke, het onzigtbare, het ideale! Wij willen niets dan wat we, zelven, hebben gehoord, gezien en gevoeld .... alleen door ervaring kunnen we zeker zijn; wat we niet waarnemen, behoort ten hoogste tot het rijk der waarschijnlijkheden, den vasten grond der zekerheid heeft het nooit.

— Het zij zoo! maar dan is althans de ervaring middel tot zekerheid; en gij zult toch wel alle de resultaten der empirie, ik bedoel eener met de meeste strengheid getoetste empirie, willen aannemen.

— Dat spreekt van zelf!

En toch twijfelen we er aan, of de volgelingen der empirische wijsbegeerte, ik zeg niet de „onverklaarbare daadzaken", welke de Heer Riko getuigt te hebben waargenomen, zullen aannemen — neen, we betwijfelen het, of ze zijn boek wel eenige aandacht zullen waardig keuren, zoodra zij weten, welke daadzaken hij bespreekt.

Wat wordt er dan door hem getuigd?

Hij heeft tweemalen, in September en in October 1871, de

---

1) *Louise Lateau van Bois d'Haine. Een studiebeeld voor de positieve wetenschap.* Amsterdam, C. L. van Langenhuysen. 1872.

reis naar de Belgische provincie Henegouwen gemaakt, om te Bois d'Haine met eigen oog en oor de buitengewone verschijnselen, die zich bij Louise Lateau, een exstatiesch en gestigmatiseerd meisje voordoen, zoo naauwkeurig mogelijk na te gaan; de uitkomsten van dat onderzoek deelt hij aan het publiek mede.

De exstasen en stigmata van Louise Lateau zijn het onderwerp geweest van talrijke artikelen in Belgische en Fransche dagbladen en tijdschriften, „ook in Engeland," zegt de Heer Riko, „verschenen b. vb. in Macmillan's Magazine „wetenschappelijke artikelen van den bekenden medicus Dr. „Day." Velen onzers zullen zich de mededeelingen der Katholieke Nederlandsche Stemmen over deze nieuwe gestigmatiseerde der negentiende eeuw herinneren. [1])

Een in streng wetenschappelijken geest geschreven werk over Louise Lateau leverde een man van uitstekend gezag, Dr. Lefebvre, hoogleeraar aan de geneeskundige faculteit der Leuvensche Hoogeschool: Louise Lateau, sa vie ses extases, ses stigmates. Étude médicale. (Ch. Peeters. Louvain, 1871.)

De Heer Riko bevestigt de juistheid der waarnemingen van den professor en van vele andere deskundigen, deelt voorts eenige „tot heden onuitgegeven bijzonderheden" mede en constateert de volgende punten:

» 1°. Dat Louise Lateau des Donderdags niets buitengewoons „aanbiedt.

„2°. Dat zich des Vrijdags de bloedende stigmata en de „exstase voordoen." De stigmata bestaan in de bloedende lijdensteekener als die van den Verlosser der wereld, namelijk de vijf wonden der handen, der voeten en der zijde, en de wondteekenen der doornekroon. „Bij den aanvang der exstases „bevindt zij zich als in eene andere wereld. Zij wordt als het

---

1) Men denke aan Anna Catharina Emmerich, Maria Lazzari, Maria von Mörl, van welke de Heer Riko eenige bijzonderheden vermeldt.

„ware aan God vereenigd ..... zij gevoelt niets van haar „ligchaam, terwijl ook haar denkvermogen werkeloos blijft.. „Alleen de begeerte om zich aan hooger te onderwerpen blijft „levendig bij haar, even als een sterk gevoel van medelijden „met misdadigers. Daarna beginnen zich aan haar verschillende „tooneelen uit het lijden des Heeren te vertoonen, nu en dan „(12 of 13 maal) afgeeroken door een heerlijk licht." — „Op feestdagen harer kerk had Louise verder meermalen „daarmee overeenkomende gezichten, zooals b. vb. op Kerst- „mis, toen ze Christus als kind zag enz. terwijl ze ook op „andere tijden heiligen harer kerk zeide te zien. Het voor- „naamste onderwerp harer visioenen echter en dat haar aan- „dacht vooral schijnt te absorbeeren is de Christus zelf." — „Wanneer Louise Lateau door de exstase aan de daadwerkelijke „wereld is ontrukt en men haar met een onverschillig voor- „werp, b. vb. een stok of wat ook, de handen aanraakt, toont „ze geen spoor van gewaarwording, zoodra men echter hare „handen beroert met eenig ding op de godsdienst betrekking „hebbende en wel bizonder met eenig dusgenaamd gewijd „voorwerp, vat zij het aanstonds aan en laat het niet los dan „wanneer men het haar ontneemt, hetgeen eenige krachtsin- „spanning vereischt. We hebben dit zelve volkomen kalm „onderzocht en bevonden waar te zijn, terwijl Louise onmo- „gelijk zien kon wat we haar aanboden, in één woord onder „omstandigheden die, zelfs buiten de exstase gerekend, allen „schijn van bedrog dadelijk vernietigen."

„3°. Dat des Zaturdags het leven bij haar zijn gewonen „gang gaat.

„4°. Dat haar ligchaam van lieverlede aan sommige wetten, „die de stof beheerschen, schijnt te worden onttrokken." Bijv. dat zij naar de verklaring van zeer geloofwaardige getuigen sedert Maart 1871 tot aan het bezoek des Heeren Riko noch spijs noch drank gebruikt, noch geslapen had.

„5°. Dat zij nog gedurig door geneeskundigen wordt ge- „controleerd en onderzocht."

De Heer Riko beschrijft den loop van zijn onderzoek met

zorgvuldige, minutieuse naauwgezetheid; de opwerpingen, die men tegen de getrouwheid en juistheid zijner onderzoekingen zou kunnen inbrengen, worden met klem door hem weerlegd; zijn toon is overal die van de diepste overtuiging. [1])

En daar de schrijver van zijn „standpunt" spreekt, willen we dit met zijne woorden aangeven: „We zijn streng onpartijdig en wenschen dat altijd te blijven.

„We ontkennen, a priori niet dat feiten als boven bedoeld „bestaan, doch kunnen niet voor de waarheid van wat ook, „instaan, dan naar waargenomen te hebben, normaal, „redeneerend, in één woord, met al de gegevens tot „logisch onderzoek vereischt. — Wat nu het maken van ge„volgtrekkingen aangaat, daarmeê haasten we ons niet ...

„Verder wenschen we van onze zijde de beschreven feiten „niet in verband te brengen, tot welke leerstellingen, van welke „godsdienst ook."

Zal de empirische „wijsgeer" van onzen tijd een boek als dat van den Heer Riko willen inzien?

Wij bevelen het aangekondigde geschrift onzen lezers aan, terwijl we aan ieder overlaten, zelf de conclusiën te trekken, die uit de verklaringen van den Schrijver kunnen volgen.

P. M. van Es, Een woord van Pius IX over S. Thomas Aq [2]).

Onze H. Vader Pius IX heeft eenmaal tot de Dominicanen gezegd:

„Wij verpligten U, de leer van den H. Thomas, als de ware en katholieke leer, te volgen en naar best vermogen te verspreiden."

1) Op den stijl zijn met grond aanmerkingen te maken.

2) *Een woord van Pius IX over den Heiligen Thomas van Aquine uiteengezet.* Bewijs van hulde, ter gelegenheid zijner 25-jarige pauselijke regering, den Allerheiligsten Vader opgedragen door fr. P. M. van Es, Ord. Praed. S. Th. Lect. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum. 1872.

Om dit woord toe te lichten, wordt geantwoord op de drie volgende vragen:

Wie was de H. Thomas, en welke is zijne geschiedenis als geleerde?

Waardoor is de studie van den H. Thomas in verval geraakt?

Waarom moet de studie van den H. Thomas in onzen tijd herleven?

Het woord van Pius IX is door de beantwoording dezer vragen niet weinig toegelicht, en het zal dan ook, mogen we vertrouwen, menigeen aansporen om, bij het behandelen van eene theologische kwestie, altijd na te zien, wat de Engelachtige Leeraar, althans in zijne Summa, daarover gezegd heeft.

De Goede Zaaijer [1].

De eerste aflevering van dit jaar begint met het volgend woord

„Aan onze lezers.

„Met deze eerste aflevering van het jaar 1872 is De Goede Zaaijer zijn tienden jaargang ingegaan. Velen, die belang stellen in dit tijdschriftje, hebben in den laatsten tijd den wensch geuit, dat de inhoud van De Goede Zaaijer eenvoudiger zoude zijn of ten minste eenvoudiger behandeld en meer in overeenkomst met den prijs [2]) en uiterlijken vorm van het volksboekje. Daartoe heeft de nieuwe redactie bij den tienden jaargang eene poging beproefd."

Daar deze loffelijke poging tamelijk wel geslaagd is, vereenigen wij ons gaarne met de nieuwe redactie, en durven ook wij „De Goede Zaaijer op nieuw aan de Eerw. Heeren

---

1) Tijdschrift voor Katholieken. Leiden en Haarlem, P. M. en J. N. Geijer.

2) De prijs per jaargang van zes afleveringen is 35 cents.

Geestelijken en aan de Heeren van den H. Vincentius van Paulo aanbevelen."

Een krachtig argument ten dienšte van Roomsche proselietenmakers.

„Men werkt zijdelings het Propagandisme der Roomsche „kerk in de hand, door op dit punt [ten opzigte van „het gebruiken der gewone doopwoorden] nog altijd eenige „vrijheid, en daarmede grond van onzekerheid en twijfel te „laten. Tot nog toe was Rome doorgaans gewoon, den Doop „ook van ketters, mits in den vereischten vorm toegediend, „als zoodanig te erkennen, en mitsdien den herdoop, bij „overgang tot zijne gemeenschap, overbodig te achten. Toch „kwamen van dien herdoop in den laatsten tijd voorbeelden „voor, meer dan te voren, en verdedigd door de betuiging, „dat men niet wist, of het Protestantsche kind wel waarlijk „in den naam van Vader, Zoon en Geest gedoopt was ge„worden. Zal het in de hand van den proselytenmaker een „zoo onbeteekenend wapen zijn, wanneer hij voortdurend reden „vindt, om aan wie naar hem luistert te vragen, of deze wel „waarlijk in zijne jeugd den christelijken Doop naar de „instelling van den Heer heeft ontvangen?" — Deze verklaring van den Hoogleeraar J. J. van Oosterzee (Advies in zake De Doopsformule. 1870) is werkelijk van belang voor den Katholiek, wien het zieleheil zijner Protestantsche landgenooten ter harte gaat, en strekt ons tot eene aanmoediging om, zooveel mogelijk, de afwijkingen van de gewone doopbediening, waaraan de predikanten zich schuldig maken, ter kennis van de geloovige Protestanten te brengen.

DE VADERLANDLOOZEN.

Eene bijdrage tot de geschiedenis der negentiende eeuw.

(*Vervolg* en *slot* van voorgaande aflevering, blz. 161.)

II.

De mannen, die hunne katholieke medeburgers van weinig vaderlandsliefde verdenken of zonder omwegen hen daarvan beschuldigen of ons kort weg, maar krachtiger nog, vaderlandloos durven noemen, hebben wij van zeer nabij beschouwd. Wij gingen hunne handelingen na, vergeleken daarmeê hunne beginselen en vonden overeenstemming tusschen beiden, doch eene overeenstemming, die hare uiting niet in verhoogde vaderlandsliefde vindt. Hoe bekrompen en kortzigtig der Ultramontanen blik ook zij, wij zagen toch, dat het vaderland van de beginselen en handelingen der „Christenen boven geloof" niet veel heil te wachten heeft. Wij vonden in de liberalen meer of min terug, wat Alban Stolz in den professor-stoelmeester Bluntschli opmerkte, die uit overmaat van vaderlandsliefde aan één vaderland zijne liefde niet verzadigen kon, maar achtereenvolgens drie vaderlanden had om ze alle drie met zijn persoon te verrijken.

Wilde ik de „Christenen boven geloof" eenvoudig dood

verklaren en ze vaderlandloos noemen? De hemel behoede mij daarvoor; ik zondigde dan tegen waarheid en regtvaardigheid, want vaderlandsliefde is eene zoo echt menschelijke en natuurlijke deugd, dat men al zelden een mensch aantreft, die er geheel van ontbloot is. Men moest een vagebond worden, om den band, die ieder aan zijn vaderland vastknoopt, geheel te verbreken.

Elkeen koestert eene natuurlijke genegenheid voor den geboortegrond, den grond waarop men werd opgevoed, van welks voortbrengselen, klimaat en natuur-tafereelen men de krachtigste indrukken ontving, die gedurende vele jaren de plaats eener geheele wereld bij het kind inneemt. Het is haast onmogelijk, dat de mensch niet gehecht zou zijn aan zijne ouders, hunne verwanten, vrienden en kennissen; maar die kleine kring der kinderjaren breidt zich dagelijks voor den kinderlijken geest uit, en hoe verder het kind zijne blikken werpt, hoe meer zijn verstand zich ontwikkelt, des te meer wordt het zich bewust, dat zijne eerste liefde en genegenheid de kiem der vaderlandsliefde is. Zijne ouders en voorouders, zijne bloedverwanten, allen in wier liefde en genegenheid het zich verheugen mogt, zijn als zamengegroeid met zijn vaderland, het volk van zijn geboortegrond; het vindt bij dat volk dezelfde taal, gewoonten en eigenaardigheden terug, welke het eerst in engen kring leerde kennen; onder de hoede der vaderlandsche regering en wetten bragt het gelukkige jaren door, en uit den mond zijner ouders en leermeesters hoorde het de daden en de deugden der voorouders verhalen, wier geschiedenis hem het grootste belang inboezemt, omdat zij geleden en gestreden hebben voor het geheele volk, dat niet slechts hunne nalatenschap aanvaardde, maar zelf hunne kostbaarste nalatenschap is.

Onmogelijk kon ik beweren, dat een „Christen boven

geloof" zijn vaderland niet liefheeft. Ik onderzocht slechts, of de liberale beginselen de vaderlandsliefde koesteren en bevorderen. De uitslag van mijn onderzoek was een nadrukkelijk neen. Ik onderzocht, of de bij uitnemendheid liberale handelingen uitstekend vaderlandslievend mogten heeten, en ik vond wederom een nadrukkelijk neen. Hieruit volgde, dat de liberalen, als zoodanig, het regt niet hebben ons eene les in de vaderlandsliefde te geven. En toch zijn zij het, die eene onweerstaanbare neiging gevoelen om vaderlandsliefde te prediken; zij gelijken hierin volkomen op den professor-stoelmeester Bluntschli.

Thans wil ik mijne belofte vervullen en aantoonen, dat de ware Katholiek, voor wien de leer en beginselen der Kerk geen doode letter zijn, een hartelijke liefde heeft voor zijn vaderland, en dat die liefde niet slechts vurig, maar ook verlicht en vlekkeloos is. Ter zake dan.

Na al hetgeen wij reeds zagen, zal het wel overbodig zijn te herinneren, dat de liefde tot het vaderland meer nog het volk omvat, waartoe wij behooren, dan den grond, waarop dit volk leeft. Wij mogen evenwel, over vaderlandsliefde handelend, het gewigt, 'twelk de vaderlandsche grond in de schaal legt, niet over het hoofd zien. De grond, waarop wij leven, was, sinds onheugelijke tijden, de uitgestrekte werkplaats van het leven en streven der vaderen, hij ontving de indrukken hunner lotgevallen en geschiedenis, was getuige van hun voor- en tegenspoed, voedde hen met zijne voortbrengselen en ontving hun stoffelijk overblijfsel in zijn schoot. De lotgevallen, indien ik mij zoo mag uitdrukken, van den vaderlandschen grond zijn onafscheidelijk verbonden met de lotgevallen van ons volk. Evenmin als men de geschiedenis van ons volk kan kennen, zonder de gesteldheid, de eigenaardigheden, voortbrengselen en ligging van den vaderlandschen

bodem te bestuderen; evenmin kan men het volk waarachtig liefhebben zonder liefde voor den grond.

Welnu, de Katholieke Kerk vermeerdert en heiligt onze liefde tot den vaderlandschen grond. Zij, de Kerk, is zigtbaar en, gelijk haar hemelsche Bruidegom de menschelijke natuur aannam om zigtbaar onder de kinderen der menschen te wonen, zoo kwam ook de Kerk tot ons om op denzelfden grond onze lotgevallen en geschiedenis te deelen. Naauwelijks had zij dezen bodem betreden, of zij drukte er het merk der godsdienst op; hare bedehuizen werden het middenpunt onzer steden en dorpen; hare vrome en liefdadige gestichten schonken hun naam aan onze straten, wegen en pleinen, zij zegende de graven der vaderen en maakte, wat eerbiedwaardig was, ook heilig in ons oog. Zoo diep drukte de Kerk de sporen van de godsdienst in onzen bodem, dat een gewelddadige omkeer ze niet vermogt uit te wisschen, en na drie eeuwen zien we nog overal in ondubbelzinnige overblijfselen, dat Christus' Bruid hier rondwandelde en leefde met de vaderen.

Men spreekt somtijds van den heiligen geboortegrond. Ik zie niet, hoe dit woord een letterlijke beteekenis hebben kan, tenzij in den mond van den Katholiek, die doordrongen is van de groote zegeningen, welke de Kerk over zijn geboortegrond uitstortte. Inderdaad, de Katholiek die in levendig geloof den vaderlandschen grond met godshuizen en vrome instellingen der Kerk overvloedig gezegend ziet, vindt daar de geheimzinnige ladder van Jakob, welke tot den hemel reikte en waarlangs de engelen Gods op- en afklommen; hij zegt met den aartsvader: „deze grond is waarlijk een heilige grond."

Dierbaar is ons de vaderlandsche grond, omdat de vaderen daar leefden met God, omdat Christus daar leefde in zijne leer, in zijne genademiddelen, in de voorbeelden

der vaderlandsche Heiligen: in de Kerk. Dierbaar is ons die grond, omdat Christus daar voor het eerst zijne zegenende hand op ons hoofd legde bij het heilig doopsel, omdat wij er Christus steeds vonden in zijne leer, omdat Christus daar onder ons woont in zijn aanbiddelijk altaargeheim.

Er is een land op aarde, dat in de taal der Christenen het Heilig Land genoemd wordt. Jesus werd er geboren, Hij heeft er zigtbaar omgewandeld, gearbeid, onderwezen, wonderen gewrocht, Hij leed daar en stierf er voor het leven der wereld. Wat dit land voor elken Christen is, dat is, in zekeren zin, het vaderland voor iederen Katholiek. Jesus leeft en werkt, lijdt en strijdt, zegent en verlost er nog door zijne Bruid, de H. Kerk.

En de „Christen boven geloof"? Voor hem is — gelijk een liberaal dagblad zich onlangs met zeker welgevallen uitdrukte — de vaderlandsche grond een koude aarde, niet te heiligen door geloof en deugd, maar bestemd om de woonplaats te zijn van menschen, die eenvoudig hunne zaken doen. De dierbaarste grond zal dan die wel zijn, waar men de beste zaken gemaakt heeft. Zouden de schrijvers van de Nieuwe Rotterdammer ook geïnspireerd worden door geestverwanten van hen, die in de Donau-Vorstendommen zulke goede zaken doen en daarom als sprinkhanen dat land vervullen?

Vaderlandsliefde omvat bij uitnemendheid het volk, waartoe men door afkomst en verdere betrekkingen behoort, het volk met zijne zeden en gewoonten, zijn karakter, zijne regering, zijne wetten en zijne taal. Reeds heb ik aangetoond, dat liefde tot zijn volk bij den mensch ontspruit uit de liefde tot zijne ouders en verdere betrekkingen. Die de huiselijke zeden en gewoonten niet in eere houdt, hoe zal hij de openbare zeden en gewoonten hoog-

schatten? Die het ouderlijk gezag met voeten trad, hoe zal hij het gezag van regering en wetten eerbiedigen? Die zonder liefde en genegenheid is voor zijne naaste betrekkingen, welk eene genegenheid voor de groote familie, die men volk noemt, zal er bij hem gevonden worden? Een hart, koud en ondankbaar jegens zijn vader, kan niet gloeijen van dankbaarheid jegens het vaderland. Nu weet ik wel niet, of de „Christenen boven geloof" nog geboden hebben, maar positieve goddelijke geboden zeker niet. Zij zullen het kind bezwaarlijk in naam van God kunnen zeggen: „Eer uwen vader en uwe moeder"; aan de natuurlijke neiging en ontwikkeling van het kind zal het moeten overgelaten worden, of en hoeveel het zijne ouders wil eerbiedigen. Vaderlandsliefde wordt volgens echt liberale leer eene liefhebberij van persoonlijke neiging en aanleg. Zij zal, indien zij werkt en ingerigt is volgens liberale beginselen, werken als een blinde drang, als een soort van instinkt.

De Katholiek, dien van zijne eerste jeugd, in naam van God, eerbied, liefde en gehoorzaamheid jegens zijne ouders werd ingeprent, werd daardoor reeds geoefend in de vaderlandsliefde. Hij leerde, in naam van God, eerbied te hebben en gehoorzaamheid te betoonen aan de regering, de overheid en de wetten van zijn volk. Dat die leer niet zonder invloed bleef, weten de „Christenen boven geloof" zoo goed als wij. Wee hun, indien het katholieke volk doortrokken werd van de beginselen der revolutie, die zoo kwistig door de liberale leer gezaaid worden! Dikwijls wordt er dan ook door de liberalen op het godsdienstig geloof der Katholieken gerekend, anders zouden zij voorzigtiger zijn in hunne wetten en handelingen!

Uit den mond zijner Kerk hoort de Katholiek onophoudelijk: „Eer uwen vader en uwe moeder"; naarmate

nu zijn kring zich uitbreidt, zijne betrekkingen zich vermeerderen, zijn gezigteinder ruimer wordt, naar die mate zal zijne kinderliefde zich verder uitstrekken en vaderlandsliefde voortbrengen.

Men behoeft geen groote kennis van de liberalistische beginselen te hebben om te weten, dat liberale begrippen in den mensch eene zekere afgekeerdheid voortbrengen tegen al wat in de maatschappij uitmunt door aanzien, rang, stand en gezag; men noemt dat in liberale taal: emancipatie of ontvoogding. De geëmancipeerde acht het verre beneden zich om te gehoorzamen aan wetten, waaraan hij door eene, zij het dan ook ingebeelde, medewerking in het vervaardigen dier wetten zijne hooge goedkeuring niet schonk; hij beschouwt het als eene heilige taak, door zijne waardigheid van geëmancipeerde hem opgelegd, om te pas en te onpas te toonen, dat hij geen ontzag heeft voor de magthebbenden als zoodanig. Ouderdom, ondervinding, beproefde wijsheid boezemen hem geen eerbied in, wanneer zij gevonden worden in personen, die vrij genoeg zijn en ook wijs genoeg om zijne inzigten niet te deelen. Hieruit volgt natuurlijk, dat zeden, gewoonten en wetten, die het merk van eeuwen dragen, alleen daardoor in het oog van den waren liberaal reeds veroordeeld zijn. Het zij verre dat alles, wat oud is, onvoorwaardelijk moet goedgekeurd worden, of dat gewoonten en wetten in den loop der tijden geene wijziging behooren te ondergaan; doch de stempel van den ouderdom geeft altijd eene zekere eerbiedwaardigheid, en hij die dit niet erkent, maar meent het oude met medelijdende minachting te moeten behandelen, is niet op den weg der vaderlandsliefde, daar hij zooveel mogelijk met de vaderen breekt.

Een volk toch is de levende nalatenschap zijner vaderen; de geschiedenis van het volk is de voortzetting van

de geschiedenis zijner voorouders, en daar geschiedenis leven is bij uitnemendheid, zijn alle goede veranderingen en wijzigingen in wetten en gewoonten uiterst zacht, geleidelijk en natuurlijk, nooit gewelddadig. Wat wordt, heeft zijne verklaring in hetgeen geweest is. Men pleegt geweld aan ons karakter, ons volksbestaan, indien men uit liberalistische liefhebberij zich ter neêrzet om wetten te maken naar afgetrokken theoriën en buitenlandsche voorbeelden.

Dat de Katholieke Kerk bij uitnemendheid traditioneel is, dat zij haren kinderen een diepen eerbied inboezemt voor het gezag, de wijsheid en ondervinding der vaderen, dat zij de zeden en het karakter van een volk geen geweld aandoet, maar zoowel het volk als het individu met de uiterste zachtheid overeenkomstig hun aanleg behandelt, slechts de zonde veroordeelend; dat zij vrede heeft met iederen regeringsvorm en gehoorzaamheid predikt aan de wetten van elk rijk, indien ze maar niet tegen de natuurwet en Gods verordeningen strijden, behoeft geen betoog. Hoeveel nationaliteiten hebben zich onder de hoede der Kerk in Europa ontwikkeld! Hoe krachtig openbaarden zich de eigenaardigheden en verschillende karakters der volkeren tijdens de zoozeer verguisde Middeleeuwen! Nooit zag men in die tijden, wat helaas! aan latere tijden was voorbehouden, dat een vorst bij soeverein dekreet zelfs het geloof en de godsdienst zijner onderdanen veranderde.

De Katholieke Kerk is behoudsgezind, doch niet in den zin, dien het liberalisme aan dit woord wist te geven; zij is behoudsgezind, omdat het behoud de grondslag is van den vooruitgang, dien zij niet ophoudt door woord en voorbeeld te prediken. Door voorbeeld: ook de Kerk wijzigt en verandert hare wetten, doch niet met koortsige gejaagdheid; zij wijzigt ze na rijp beraad en overeenkom-

stig den drang der omstandigheden. Hare beginselen staan echter onverzettelijk als eene steenrots. En wat hare leer betreft, de waarheid verandert niet, maar de Kerk ontwikkelt ze in den loop der eeuwen en spreekt zich van geslacht tot geslacht in duidelijker en rijker vormen uit. Haar vooruitgang is geen afbreken, maar een opbouwen op den éénen grondslag, buiten welken er geen andere kan gelegd worden. Uit het leven en de handelingen der Kerk leert de Katholiek het leven der volkeren kennen, 'twelk eveneens traditioneel is. Immers de taal, de gewoonten, het bonte volksleven is uiterst traditioneel. De heele geschiedenis van een volk is een geven en ontvangen; een g e v e n van ouders aan kinderen, van overheden aan onderdanen, van het oudere aan het jongere geslacht; een eerbiedig en vertrouwend a a n n e m e n der laatsten van de eersten. Daarom is de eerbied voor ouders en overheden eene levensvoorwaarde voor het bestaan van een volk. Hoe meer de katholieke geest, de traditionele geest in een volk is aangekweekt, des te krachtiger is zijn leven, zijn bestaan. De Katholieke Kerk heeft, wel is waar, een leven, 'twelk zich ver boven het leven der volkeren uitstrekt; zij alleen heeft eene toekomst, die stellig tot aan het einde der eeuwen reikt, en die toekomst is een bovennatuurlijke gave, Christus schonk ze haar —; doch juist dit wettigt ons te verzekeren, dat een volk langer leven zal, naarmate zijn leven meer gelijkt op het leven der Katholieke Kerk, dat geheel traditioneel is. In deze tijden zagen we veel volkeren ten ondergaan; de liberalistische beginselen hadden het volksleven ondermijnd, en zij die het meest in deze beginselen gevorderd zijn, spreken reeds openlijk van eene algemeene socialistische Republiek, waarin a l l e eigenaardigheden van a l l e volkeren moeten verslonden worden. Kunnen zulke beginselen vaderlandsliefde bevorderen?

Om niet in herhaling te vervallen, zal ik mij nog slechts

ééne opmerking veroorloven. Het gezag is eene levensvoorwaarde voor elken Staat, voor ieder volk. Een volk zonder eigene nationale regering spoedt zijn ondergang te gemoet. Die het gezag van den Staat aanrandt, kwetst het volk in een zijner grootste goederen. Vaderlandsliefde eischt, dat men zich als één man rondom het hoogste gezag schare om het tegen elken aanval te verdedigen. Hieruit volgt, dat elk vaderlander het gezag moet eerbiedigen en liefhebben. „Den Koning dienen" — het eenvoudig gezond verstand gebruikt nog dikwijls deze uitdrukking, ondanks de liberalistische beginselen, die in tallooze dagbladen gepredikt worden — heet de natie, het vaderland en diens onafhankelijkheid dienen. Nu zijn het juist minachting en wantrouwen jegens het hoogste gezag, die den liberalen — ik spreek van de echte liberalen — in merg en been zitten. Zij beschouwen de koninklijke magt als iets, dat zeer veel kwaad doen kan en daarom zooveel mogelijk moet gebreideld worden. Zij trekken de verzoekschriften aan Z. M. gerigt voor hunnen regterstoel, zij trachten de diplomatie aan het gezag des Konings te ontnemen; zij duiden het ten kwade, als Z. M. gebruik maakt van het grondwettig regt tot ontbinding der Kamers; natuurlijk wordt de naam des Konings nog wel gespaard, maar Hoogstdeszelfs regten, hoe luttel ze ook zijn, worden met weerzin gezien. Zij zullen niet rusten, alvorens het hoogste gezag uitsluitend gesteld is in handen van Ministers, die minder belang hebben in den voorspoed van het vaderland dan de eenvoudige landman, die zijn voorvaderlijken akker beploegt. Het hoogste gezag wordt door heeren liberalen ten laatste verlaagd tot een speelbal van de kleingeestigste hartstogten; men vormt Ministeriën gelijk kinderen hunne kaarthuizen. Wordt op deze wijze de vaderlandsliefde beoefend?

Het vaderland vordert en moet oneindig meer van zijne kinderen vorderen dan het in staat is te vergelden. Wat toch ontvangt hij, die in dagen van gevaar zijne krachten en gezondheid, zijn bloed en zijn leven ten dienste van het vaderland stelt? Indien hij valt in den strijd, op zijn hoogst eene loffelijke vermelding; indien hij het gevaar ontsnapt, zal zijne toewijding niet eens worden opgemerkt. Kan het vaderland eene waardige vergelding geven aan de gekwetste strijders, die na een vreeselijk lijden voor een ellendig leven werden behouden? Maar dan kan ook een „Christendom boven geloof" geen edele geestdrift opwekken in het hart der krijgers, die optrekken voor het vaderland. De leus: „het is zoet voor het vaderland te sterven" is niet alleen niet behoorlijk gemotiveerd, maar past ook geenszins in den mond van hen, die liever te huis blijven, ver van de gevaren. Ik ontken niet, dat ook zonder godsdienst een doldriftige moed in het hart der krijgers kan worden opgewekt; maar is die moed edel? is hij bestand tegen langdurige vermoeijenissen en ontberingen? Slechts een leger van g e l o o v i g e soldaten overwint alles.

Buiten de krijgsdienst vraagt het vaderland nog in duizenden betrekkingen de toewijding van zijne zonen, eene toewijding, die het zelfs niet in staat is op behoorlijken prijs te stellen, dewijl het ze niet kan gadeslaan. Hoevele zijner wetten kan men dikwijls ongestraft overtreden? Die zich aan den regtvaardigsten cijns onttrekt, kan een kruis van eer of verdienste dragen wegens eene daad, die weinig zedelijke waarde heeft, maar op bijzondere wijze werd opgemerkt; terwijl hij, die naauwgezet al zijne verpligtingen tegenover het vaderland nakomt, niet het minste teeken van goedkeuring ontvangt. Menig ambtenaar wijdt een zeer getrouwe dienst aan het vaderland en ontvangt een

karig loon op een afgelegen plaats, waar hij genoegzaam in vergetelheid leeft en sterft, terwijl anderen van mindere bekwaamheid en veel geringere toewijding in eeren winstgevende betrekkingen een onverdiend loon ontvangen. Men kan dit wijten aan gelukkige of ongelukkige omstandigheden, doch het blijft waar, dat het vaderland niet in staat is op billijke wijze de toewijding te beloonen, die het vraagt, omdat het daaraan behoefte heeft.

Kan een „Christendom boven geloof" eene vaderlandsliefde kweeken, die zoo groote toewijding en zulke offers blijmoedig brengt? Ontevredenen kan het voortbrengen, het heeft zulks overvloedig getoond; ontevredenen, die steeds bereid zijn hunne maatschappelijke betrekkingen door verraad, oproer en andere z e d e l ij k e middelen te verbeteren; doch rustige burgers, die in zelfverloochenende toewijding hun vaderland dienen, waar zijn zij, en met welke liberalistische beginselen brengen zij hunne offers?

Groote zelfopoffering wordt er gevorderd van hem, die zich in openbare betrekking aan het heil van het vaderland wijdt. Hoe hooger het standpunt is, dat hij inneemt, des te meer wordt hij opgemerkt, des te zwaarder is de miskenning, waaraan hij blootstaat, vooral sinds eene liberalistische pers zich ten taak stelt om, in haren afkeer tegen het gezag, alles te beoordeelen wat van het gezag uitgaat, alles af te keuren wat zij niet onmiddellijk begrijpt en ook niet begrijpen kan, dewijl hare woordvoerders — om nog niet van den kwaden geest te gewagen die hen dikwijls bezielt — op veel te laag standpunt staan om een wijs oordeel te kunnen vellen. Welk man van eer — indien hij niet met de christelijke beginselen van toewijding en opoffering bezield is — wil zich blootstellen aan den spot en hoon, de miskenningen en lasteringen eener veile dagbladpers? Eene flaauwe hoop op het regtvaardig oordeel

van het nageslacht zal wel geen mannen van heldhaftige toewijding kweeken; en heldhaftig moet de stemming zijn van hen, die zich, vooral in onze dagen, aan het publieke leven toewijden. Dat het liberalisme slechts één beginsel opgeve, hetwelk den vaderlander met heldhaftige toewijding bezielen kan. Deze eisch is even billijk als noodzakelijk. Billijk is hij, want waar het liberalisme regeren wil, behoort het aan een noodzakelijk vereischte te voldoen. Noodzakelijk nu is hij, want waar geen offervaardigheid gevonden wordt, zal het vaderland slechts dienaren vinden in mannen, die onbeschaamd genoeg zijn om het oordeel der wereld te trotseren en zich door onedele middelen trachten schadeloos te stellen voor het onaangename, dat aan hunne tijdelijke betrekking verbonden is.

Wil ik hier alle liberale ministers en regeringspersonen in verdenking van lage zelfzucht brengen? Dit zij verre. De liberaal, de „Christen boven geloof" is dikwijls christelijker dan hij zelf weet. Slechts dit wil ik beweren, dat er geen enkel liberaal beginsel bekend is, 'twelk moed en kracht geeft tot eene offervaardige toewijding aan het heil des vaderlands.

De Katholieke Kerk wijst zoowel den hoogen staatsdienaar als den nederigsten burger naar den alwetenden en regtvaardigen God, die én onze goede bedoelingen én al onze handelingen gadeslaat, die alleen in staat is den mensch naar verdienste te loonen, die meer loonen zal, naarmate de miskenning der menschen grootere offers in onze toewijding vroeg, bij wien de vaderlandsliefde al de waarde eener schoone christelijke deugd bezitten kan.

Ik kan mij een Katholiek voorstellen, die naauwgezet, op een afgelegen plaats, geheel vergeten een gering staatsambt bekleedt en toch tevreden is, hoewel verdiensten en

bekwaamheid hem op eene meer eervolle en winstgevende betrekking regt gaven. Maar een liberaal? Indien zijne pogingen naar beter betrekking schipbreuk leden, begrijp ik niet, hoe hij zich kan vrijwaren van revolutionaire aspiraties, van een hartelijk verlangen naar een omkeer van zaken, die hem misschien iets zal aanbrengen, wat hij langs geregelden weg niet vond.

Ook kan ik mij een Katholiek voorstellen, die in hooge betrekking geplaatst, moed genoeg bezit om zijne bedoelingen en handelingen te laten miskennen en zelfs nooit in verzoeking komt om zich vrienden te maken ten koste van pligt en geweten, die bereid is het hoofd te bieden aan beloften en bedreigingen en zelfs voor woest geweld niet wijkt, maar pal staat tot heil des vaderlands en in trouw aan zijn vorst. Zulk een kan ik mij voorstellen, omdat ik weet, in welke katholieke beginselen zijne toewijding wortelt. Waar het vaderland noodzakelijk te kort schiet, kan God hem loonen.

De liberaal kan toch het bewustzijn van wèl gedaan te hebben in zich omdragen, en dit bewustzijn zal hem kracht schenken om op zijn weg zonder omzien voort te gaan? Och, het bewustzijn van wèl gedaan te hebben, wanneer de alwetende en heilige God daaraan door zijne goedkeuring de sanctie niet geeft, beteekent zeer weinig. De sluwe staatsman, voor wien het doel de middelen heiligt, die zich en de zijnen in de hooge betrekking welke hij bekleedde, zooveel mogelijk bevoordeelde, die onedele handelingen grootendeels wist te verbergen en te verbloemen, die zijne tegenstanders meer behendig dan regtvaardig uit den weg wist te ruimen, heeft ook een zeker bewustzijn van wèl gedaan te hebben, en volgens liberale beginselen is hij niet te veroordeelen; want bewustzijn en geweten worden

op liberalistische wijze, niet naar Gods onveranderlijke wetten gevormd.

Vaderlandsliefde is eene deugd: zij kan, gelijk iedere deugd, door overdrijving ontaarden. Eene ongeregelde vaderlandsliefde — gelijk men ze dikwijls bij de heidenen vindt — is een soort van afgoderij. Ongeregeld, overdreven is zij, wanneer men alles haat of veracht, wat niet tot het vaderland behoort; wanneer men, hetgeen uitdrukkelijk door den Syllabus veroordeeld is, volgens ultra-liberale beginselen alles wat tot oogenblikkelijk heil van het vaderland dienen kan, voor geoorloofd houdt; wanneer men geen andere pligten erkent dan die door het vaderland zijn opgelegd; wanneer men aan het vaderland de magt toekent om wetten te maken, die in strijd zijn met goddelijke wetten en instellingen.

Eerbied betaamt ons jegens de groote mannen van ons volk, maar geen afgodische eerbied. Hieraan wierden we schuldig, indien we hunne misslagen en ondeugden, hoe verdienstelijk die mannen zich ook jegens het vaderland maakten, als even zoovele schitterende daden en schoone deugden voorstelden. Met regt eischt men van den vaderlander, dat hij de zeden, wetten en gewoonten van zijn volk liefhebbe; doch geen afgoderij daarmeê! Aan elk volk kleven eigenaardige gebreken en zwakheden: dezen te verheerlijken zou misdadig zijn; men behoort ook niet blind te zijn voor die gebreken, het vaderland wordt door eene dwaze verschooning niet gebaat. En indien er, door een zamenloop van ongelukkige omstandigheden of door welke oorzaken ook, van de hoogste magt in den Staat wetten uitgingen, die zonder krenking van goddelijke verordeningen niet konden onderhouden worden, zou ons woord moeten zijn: „non possumus", wij mogen niet; want men moet God meer gehoorzamen dan den menschen.

En zou het vaderland daar slecht bij varen? Slecht vaart het bij zedelooze wetten, die het geweten geweld aandoen en den mensch gewetenloos pogen te maken, wat zeker niet tot heil is van het vaderland. Het is de roem en de kracht des vaderlands, dat zijne zonen geen slaven zijn, die voor geweld en willekeur bukken, maar mannen, die het als hun hoogste regt beschouwen, dat zij vrijelijk en naar geweten hunne pligten kunnen volbrengen, die zich dat regt in geen geval laten ontnemen, zelfs niet wanneer hun in naam des vaderlands snoode eischen worden gesteld. Zulke mannen zullen er zich nooit toe leenen om de opgaande zon te aanbidden ten nadeele van het vaderland, zooals pruissische vrijmetselaren dat deden, toen zij de vestingen van hun land zonder slag of stoot in handen van den eersten Napoleon stelden.

Kweekt een „Christendom boven geloof" zulke krachtige en onafhankelijke mannen aan? Wel zien we, dat dit zonderlinge Christendom de staatsalmagt bevordert, maar nooit spreekt het over eene eeuwige zedewet, die alle andere wetten beheerscht; integendeel, het bant God en zijne voorzienigheid uit de wereld om den volkeren in te prenten, dat er geen andere wetten zijn dan die door de Kamers der afgevaardigden jaarlijks gemaakt of herzien en verbeterd worden. Volgens de moderne begrippen zal hij de beste vaderlander zijn, die uiterlijk — want over het inwendige en verborgene kan de mensch niet oordeelen — zijne handelingen naar willekeurige wetten regelt. Wanneer men nu maar sluw genoeg is om zijne daden aan het oordeel van de moderne gezagvoerders te onttrekken, kan men zich met geringe inspanning tot de beste staatsburgers doen rekenen. Wordt het vaderland door zulke begrippen gebaat?

Vaderlandsliefde zou ontaarden, indien zij de liefde tot

andere volkeren onmogelijk maakte. Ook buiten ons vaderland leven menschen, die, hoewel zij niet tot ons volk behooren, aanspraak op onze achting en liefde hebben. Het is een heidensch beginsel, twelk de vreemdelingen met de vijanden verwart. In het heidendom had elk volk zijn eigen goden en zijn bijzondere godsdienst; men begreep daar niet meer, dat alle menschen van één God waren uitgegaan, onder dezelfde Voorzienigheid stonden en tot éénen God wederkeerden. Hoe meer deze heidensche onwetendheid door de „Christenen boven geloof" wordt aangekweekt, des te meer zullen de volkeren van elkander vervreemden. Te vergeefs zal men die vervreemding door handelsbetrekkingen zoeken te voorkomen, want handelsbelang is niet minder een element van scheiding dan van vereeniging. Hoeveel voordeel heeft Engeland niet getrokken uit de beroeringen, die de volkeren van het vaste land teisterden! Hoe dikwijls zal de koele winstberekening het voor eigen handel en nijverheid wenschelijk achten, dat een naburig volk ten gronde ga. In ieder geval maakt de handel zijne berekeningen, die geheel op geldelijk voordeel berusten; eene edelmoedige interventie ten bate van eene ongelukkige en verdrukte natie is bare onzin voor den handelaar, die een „Christendom boven geloof" aanhangt. Het moet ons dan ook niet verwonderen, dat het beginsel van non-interventie zoo plegtig en zoo schaamteloos werd afgekondigd in onzen tijd van moderne verlichting. Wanneer men in vroegere tijden een ongelukkig volk aan zijn lot overliet, wendde men onmagt of andere redenen voor om zijne werkeloosheid te verschoonen, niemand waagde het de christelijke solidariteit der liefde te loochenen; Het „Christendom boven geloof" heeft dit onderstaan! Wordt het vaderland gebaat door de leer der publieke zelfzucht?

Terwijl de Kerk bij hare kinderen vaderlandsliefde aan-

kweekt en opvoert tot eene bovennatuurlijke deugd, die in Gods oogen hare onvergankelijke waarde heeft, herinnert zij ons, dat alle menschen broeders zijn, bestemd om één onvergankelijk vaderland in den hemel te bezitten. Zij verhaalt ons, dat zij door Christus tot alle volkeren der aarde gezonden is, om allen deel te geven aan de ééne verlossing; want in Christus is geen Jood of Heiden, geen Scyth of Barbaar. Dat deze leer der Kerk diep in de harten harer kinderen is doorgedrongen, zien wij in de geschiedenis der Middeleeuwen, toen alle christelijke volkeren van Europa zich den naam gaven van de Christenheid en de Christelijke Republiek. Men streed toen voor gemeenschappelijke belangen onder ééne vaan; de eene vorst kwam niet zelden den anderen als eenen broeder te hulp. Ook toen heerschte er vuige zelfzucht, die wel nooit de aarde, zoolang daar menschen wonen, verlaten zal; maar men hoorde toch het woord van Kain niet: Ben ik mijns broeders bewaker?

Dank zij den modernen begrippen, dat thans elk volk bij zich zelve alleen den waarborg zijner onafhankelijkheid moet zoeken. Angstvallig telt ieder volk zijne kanonnen en soldaten, nog angstvalliger die van zijn nabuur; geheel Europa oefent zich in de wapenen gelijk ten tijde van het Heidendom; wij hebben een gewapenden vrede, die veel kostbaarder is dan de oorlogen van vroegere eeuwen, en die van tijd tot tijd wordt afgewisseld door oorlogen, welke eene halve wereld in vuur en vlam zetten. Ook de „Christenen boven geloof" klagen over den onnatuurlijken toestand, waarin de moderne begrippen ons bragten; doch door klaagliederen zijn noch zij, noch wij gebaat. Ik vraag slechts: zijn het vaderlandslievende begrippen, die zulk een toestand deden geboren worden?

Genoegzaam heb ik — naar mijne bescheiden meening —

aangetoond, dat de Kerk al de elementen, welke den grondslag der vaderlandsliefde uitmaken, erkent, opneemt, versterkt en vermeerdert, dat zij die liefde zelve heiligt en opvoert tot eene waarachtig christelijke — ik voeg er waarachtig bij, want sinds de officiële erkenning van een „Christendom boven geloof" raakt men met het woord christelijk soms erg verlegen — deugd, welke hare belooning eerst in het hemelsch vaderland ontvangt. Ook hebben we gezien, dat de Kerk de vaderlandsliefde, opdat zij eene deugd blijve en niet door overdrijving ontaarde, binnen de perken, haar door de goddelijke wet voorgeschreven, tracht te houden. Het zou niet moeijelijk zijn in de geschiedenis onzer dagen na te wijzen, dat geheele Koningrijken en Staten ten onder gingen, omdat men er zeer velen vond, die geen vaderlanders waren in den geest der Kerk.

Terwijl ik bovengemelde stellingen uiteenzette, sprak ik herhaalde malen over de liberale vaderlandsliefde. Het ware welligt beter geweest daarover het stilzwijgen te bewaren; ik zou dan ruimte en tijd gehad hebben om mijn schoon onderwerp — de katholieke vaderlandsliefde — breeder te behandelen; doch het gaat ons gelijk den Joden bij den wederopbouw van Jerusalem: bij onze vreedzame bezigheden moet nog het zwaard aan onze zijde hangen; geen wonder, dat men het dan ook onwillekeurig uit de schede trekt.

Ik sprak daar over de Joden; dit herinnert mij aan hetgeen ik voor eenigen tijd in de nieuwsbladen las. Zooals de lezer weet, de duitsche Katholieken, die zich bedreigd zagen in hunne dierbaarste belangen, hebben zich krachtig aaneengesloten om hunne regten te verdedigen; zij staan daar vooral tegenover eene partij, die zich de nationaal-liberale heet. Hoe weinig nationaal en liberaal bij

elkander passen, hebben we reeds gezien; tot verdere opheldering kan ik er nog bijvoegen, dat die partij voor een groot deel is zaâmgesteld uit mannen, die hun vaderland door Pruissen lieten annexeren of overheerschen. Welnu, de nationaal-liberale partij beschouwde het als haar heiligen pligt om Duitschlands Katholieken, die met zoo groot een ijver hun goed en bloed in den jongsten oorlog ten offer bragten, eene schoone les in de vaderlandsliefde te geven; het spreekt van zelf, die les werd niet gegeven door voorbeeld maar door een lang betoog in de pruissische Kamer van afgevaardigden. En wie, meent ge, moest die taak in naam der partij vervullen? — Een Jood, de Heer Lasker. Hij sprak, zoo verhalen ons met innige ontroering alle joodsche dagbladen, in warme en zeer vaderlandslievende taal. Ook verhaalt men, dat von Bismarck gedurig teekenen van aanmoediging en goedkeuring gaf; wat de nieuwe prins wel gedacht heeft, laat zich slechts bij benadering gissen, want dat hij dupe was, kan men moeijelijk aannemen.

Maar de nationaal-liberalen dan? Ongaarne schrijf ik hunne houding toe aan eene schaamteloosheid, die alle perken te buiten gaat, doch evenmin kan ik hen verdenken van eene vaderlandsliefde zoo groot, zoo brandend, dat zij hen dwingt te pas en te onpas over haar te peroreren; ik zou inderdaad niet weten, waar een liberaal eene zoo gloeijende vaderlandsliefde kon opdoen.

Ziehier dan, lezer, eene verklaring van de houding der pruissische — indien ge wilt, ook nog van andere — liberalen tegenover de Katholieken. Gaarne zou ik zien, dat gij deze verklaring goedkeurdet, want ik geloof, dat zij voor beide partijen de eervolste is:

Het liberalisme weet, dat het den katholieken vaderlander zeer veel geplaagd en getergd heeft; het weet, dat het

hem groote lasten op de schouders legde, maar hem niet in de lusten liet deelen; het weet, dat de wetten, die het maakte en nog voornemens is te maken, de dierbaarste belangen van den Katholiek moeten kwetsen; het weet, dat het reeds tienmalen naar straatsteenen en dergelijke zaken zou omgezien hebben, indien het behandeld ware geworden zooals de Katholieken het van zijne zijde ondervinden; het vreest — en op zijn standpunt met regt, want moeijelijk kan men zich hoogere deugd voorstellen dan men zelf beoefent — dat de vaderlandsliefde der Katholieken niet bestand zal zijn tegen de proefnemingen, die het op ons waagt. Die vrees wekt allerlei schrikbeelden bij het liberalisme op: geen wonder, dat het soms voorteekenen eener vreeselijke losbarsting meent te zien en aandoenlijk begint te spreken over de liefde voor zijn lieve vaderland, waarbij dan vaderland moet gelijk gesteld worden met liberalisme.

Deze verklaring is eervol voor het liberalisme, dat dan ten minste nog toont, dat het een duister gevoel heeft van zijne ongeregtigheden tegen de Katholieken; ook eervol voor de Katholieken, althans niet smadelijk, want onze vaderlandsliefde bleek toch groot genoeg om, zoo niet de bewondering, dan toch de verwondering van het liberalisme op te wekken.

J. G. H. C. Essink.

Wat gelooven de hedendaagsche Hervormden?

Het Protestantisme is niet stationair, integendeel het is ten hoogste progressief. De Protestant Johann Philipp Gabler zegt reeds met duidelijke woorden: „Der Geist „des Protestantismus besteht in einer continuirlichen Pro- „testation gegen allen Gewissenszwang, und in dem Rechte „einer continuirlichen Verbesserung des Lehrbegriffes nach „der Bibel."

Het Protestantisme was progressief van het begin van zijn ontstaan af, het kende zelfs geen oogenblik, waarin het stationair was. De eerste Hervormers, Luther, Zwingli, Calvijn, hielden niet vast aan hetgeen zij eenmaal hadden opgesteld, neen, wat zij heden voor waar hielden en met de grootste kracht en heftigheid verdedigden, dat werd morgen door hen uitgekreten als leer van den Antichrist. Hoe kan het Protestantisme anders dan progressief wezen? Zijne makers bleven zichzelven niet gelijk, en — niemand kan iets geven wat hij niet bezit — konden zij dan iets anders maken dan eene progressieve religie?

Ook ons nederlandsch Protestantisme is progressief. Wij zouden ook voor deze stelling ontelbare getuigen kunnen aanhalen, kinderen der Hervorming, die er eene eer in stellen, dat hunne moeder progressief is, b. v., om één

uit velen te noemen, Prof. Muurling (Kerkelijke Courant. Weekblad voor de Ned. Herv. Kerk, 30 Dec. 1871) zegt rondweg: „Onze kerk is niet stationair, „maar progressief, om zoo nader te komen tot de waar- „heid". — Zij hebben de waarheid dus nog niet; het einde der tijden is misschien reeds genaderd, en nog moeten zij trachten de waarheid te vinden, die toch voor alle tijden is. — Wij hebben het feit geconstateerd en vragen nu: waartoe heeft die „continuir- „liche Verbesserung des Lehrbegriffes" geleid? A priori kon men bij het begin der Reformatie reeds zeggen, wat Klaus Harms in 1817 schreef: " „Mit der Idee einer „fortschreitenden Reformation reformirt man das Luther- „thum in ein Heidenthum, und das Christenthum zur „Welt hinaus." Redeneringen a priori zijn echter niet voor ieder even gemakkelijk te vatten; vooral zij, die belang hebben bij het ontkennen der conclusiën, welke uit eene dergelijke redenering volgen, ontkennen hardnekkig den nexus tusschen praemissen en conclusie. Redeneringen a posteriori integendeel zijn gewoonlijk gemakkelijk te vatten, en het valt zeer moeijelijk hare bewijskracht te ontkennen. Deze laatste wijze van betoog zullen wij hier volgen en eens laten zien, niet waartoe dat progressieve in geloofsleer leiden kan en noodzakelijk leiden moet, maar waartoe het geleid heeft.

Verwacht niet, dat ik u de leeringen ga voorstellen, die openlijk door de Protestanten in het buitenland verkondigd worden, neen, ik zal mij bij Nederland bepalen, ik wil doen zien, wat het protestantsche beginsel in Nederland heeft uitgewerkt; hoeverre het reeds heden ten dage gekomen is met de leer dier zoogenaamde Kerken; Protestanten zelven zullen ons antwoorden op de vraag:

waarin bestaat het hedendaagsche geloof der Hervormden in Nederland?

Ik heb hier voor mij de Kerkelijke Courant. Weekblad voor de Nederl. Herv. Kerk. N°. 52, 30 Dec. 1871. Hierin bevindt zich een artikel, dat tot opschrift draagt: Predikanten-Vereeniging. Het behelst een gedeelte der belangrijke agenda (zooals het blad zich uitdrukt) van de twee en vijftigste vergadering der predikanten-vereeniging in de provincie Groningen, bijgewoond door 73 leden en „3 gasten", en wel dat gedeelte, hetwelk de vraag behandelt:

„Wat moet een Bestuur van de Ned. Herv. Kerk doen, „als er eene aanklagt wordt ingebragt tegen een predi„kant, dat hij van de leer dier kerk afwijkt?"

Het voornaamste punt van beantwoording bestaat in de discussie over hetgeen eigenlijk de leer der Ned. Herv. Kerk is. Wij krijgen dus, als wij die discussie eens nagaan, het antwoord op de door ons gestelde vraag: waarin bestaat het hedendaagsche geloof der Ned. Herv. Kerk, en dit nog wel gegeven door eene predikanten-vereeniging in eene vergadering, waarbij 73 leden en „3 gasten" tegenwoordig waren, dus een vrij officiëel antwoord. Alle aanwezigen hebben wel niet gesproken, integendeel slechts zeven voerden het woord; daar echter allen vrijheid hadden, op hunne beurt hun gevoelen uit te brengen en te protesteren tegen voorgedragen meeningen, die niet de hunnen waren, meen ik hier gerust den regel te kunnen toepassen: „qui „tacet, consentire videtur", en dus het gevoelen der woordvoerders als dat der geheele vergadering te mogen aanmerken.

Ds. H. Uden Masman opent de discussie. Eerst maakt hij eenige opwerpingen tegen de gepastheid om die vraag in de gemelde bijeenkomst te behandelen; immers de taak

dier vergadering bestaat „in broederlijke zamenspreking „inzonderheid over dat, wat het christelijk leven in onze „gemeenten kan bevorderlijk wezen." Eenige dezer opwerpingen worden door hem, taliter qualiter, beantwoord, andere (zeker niet de onbelangrijkste) laat hij onaangeroerd. De slotsom zijner redenering komt hierop neêr: de vraag staat nu eenmaal op de agenda: „zij zal „daar wel niet staan, om figuur te maken; ook niet om „altijd onbeantwoord te blijven en, als een noli me „tangere, te toonen, over welke dingen wij niet spreken „moeten"; dus zullen wij er over spreken.

Er zou wel wat aan te merken vallen, als wij de opwerpingen en de beantwoording, voor zoover die gegeven is, eens wilden nagaan; dit doet echter minder tot de zaak, waarover wij hier spreken. Slechts ééne (eene onbeantwoorde opwerping) wil ik hier citeren; zij is ook voor ons doel niet onbelangrijk en luidt als volgt:

„Dan, ook de zaak, welke deze vraag aanroert, het „al of niet getrouw zijn aan, het al of niet afwijken van „de leer der kerk is, bij de elasticiteit, welke haar „kan gegeven worden, van te teederen aard, dan dat „zij aan de mondelinge discussie van onze broederlijke „vergadering onderworpen worde."

Die „elasticiteit, welke haar kan gegeven worden", is wel wat dubbelzinnig; dit „haar" kan slaan op „zaak" en op „leer der kerk." Bij nadere beschouwing kan echter die elasticiteit niet op „zaak" slaan; want het is toch, dunkt ons, voor geen elasticiteit vatbaar, als men eenmaal weet wat men gelooven moet en de vraag komt: gelooft gij dat of niet? Hier staat de leer; nu is men conform aan die leer, of men is het niet, daar is geen midden tusschen; elasticiteit komt dus hier niet te pas. Maar dan moet dat woord op „leer der kerk" zien. Doch eene leer der Kerk,

die vatbaar is voor elasticiteit, kan dat wel de ware leer, kan dat waarheid wezen? De waarheid is, wel verre van elastiek te zijn, integendeel zoo hard als eene rots, waarom dan ook de Goddelijke Zaligmaker, toen Hij aan Petrus beloofde, dat hij de onwrikbare grondslag der waarheid zou wezen, sprak: „super hanc petram, „op deze rots, zal ik mijne Kerk bouwen."

Eene Kerk, wier leer elastiek is, kan onmogelijk de ware zijn; integendeel doet die elasticiteit ons denken aan de slang van het paradijs; en wie was die slang? De vader der leugentaal.

Ds. Masman meent genoeg gezegd te hebben om te kunnen beginnen.

Hij zegt: „Ik begin dan dit mijn inleidend woord „met de aanwijzing, dat er voor zulke aanklagten „in de inrigting van ons kerkgenootschap termen be-„staan."

Dit schijnt gezegd te wezen tegen hen, die iets tegen het praktiesch nut der vraag zouden aan te merken hebben. Het blijft dan ook niet bij eene bloote assertie; neen, zijn gezegde wordt met twee voorbeelden uit den hedendaagschen tijd gestaafd. Het eene is dat van Dr. Meijboom bij zijne beroeping naar Amsterdam; het andere van Dr. Zaalberg te 's Hage, die een en andermaal werd aangeklaagd. Het is zeker geen teeken van vooruitgang van het Hervormde Kerkgenootschap, als men deszelfs bedienaren, bij al de elasticiteit, die aan de leer kan gegeven worden, nog beschuldigen kan tegen die leer te zondigen; of zou welligt juist daarin die vooruitgang bestaan? De aanklagers waren zeker nog bij hun tijd ten achter, zij konden zich misschien nog niet plaatsen op de hoogte der leer, waartoe deze reeds was opgevoerd door de twee genoemde heeren volgens het regt, hun door hun eigen Kerk gegeven, het regt „einer con-

„tinuirlichen Verbesserung des Lehrbegriffes nach der „Bibel".

Spreker constateert vervolgens de competentie der gemeenteleden om dusdanige aanklagten in te brengen, en die van elk lid der kerkelijke besturen om de leer der Herv. Kerk te handhaven.

„Maar bestaat er dan eene leer der kerk, aan „welke de predikanten gebonden zijn?"

De vraag is tweeledig:

1. Bestaat er „eene leer der kerk"?

2. Zijn „de predikanten daaraan gebonden"?

Spreker zal die vragen niet uitvoerig beantwoorden; hij zal bij wijze van résumé aangeven, wat in eene vroegere „vriendbroederlijke" zamenspreking dierzelfde vergadering tot zekerheid geworden is.

Het is dan zeker:

1. „Er bestaat eene leer, en zoo al niet een geformu„leerd leerstelsel, er bestaan beginselen der leer, aan „welke de predikanten der Herv. Kerk gebonden zijn."

Tot het begrip van Kerk behoort ook eene leer; wil men dus nog eene Kerk blijven heeten, dan moet men ook zeggen, dat men eene leer heeft. Ieder broeder echter, die verschrikt is op 't vernemen, dat er eene leer bestaat, waaraan hij gebonden is, en dat dit zeker is, wordt aanstonds gerustgesteld door de woorden: „en zoo al niet een ge„formuleerd leerstelsel". Gij kunt gerust zijn, gij behoeft u niet te houden aan iets bepaalds, als gij de beginselen der leer maar opvolgt. Hoe kon men zich een oogenblik verbeelden, dat men zou gebonden zijn aan een geformuleerd leerstelsel? waar bleef dan de elasticiteit?

Waardoor zijn de predikanten gebonden? Dit zal ons het volgend nummer leeren; dus:

2. „Dat, wat hen bindt, is, zoowel de plegtig afge-

„legde verklaring, bij het proponents-examen, als de „openlijke en plegtige belofte bij het aanvaarden hunner „evangeliebediening."

Die verklaring bij het proponents-examen, al is die ook plegtig, is zeker geen ijzeren keten, waaraan de predikant gebonden is; het is niet meer dan een zeer elastieke gutta-percha-band, dien men zoo wijd kan uitrekken als men wil. Maar zij staat niet alleen, er komt eene openlijke en plegtige belofte bij; de gemeente verbindt zich den predikant te onderhouden, en deze verbindt zich openlijk en plegtig haar de ware leer toe te spreken. Is die belofte een band, dien de predikant niet kan losrukken zonder aan zijne verpligtingen te kort te doen, zonder onregtvaardig te wezen, waar blijft dan zijn regt van vrij onderzoek? Staat het hem niet meer vrij om te verkondigen, wat „de geest" hem ingeeft, maar moet hij zich schikken naar zijne gemeentenaren, dan zal hij dikwijls verpligt zijn zich tegen zichzelven te verklaren; want (zonderling genoeg voor een „geest der „waarheid", die allen leidt) de gemeentenaren zien dikwijls iets anders in den Bijbel dan de predikant. Esau verkocht aan Jakob zijn eerstgeboorteregt voor een weinig spijze; voor kost en kleêren verkoopt de predikant iets aan zijne gemeente, wat, altijd volgens hem zelven, een onvervreemdbaar regt is, het regt van het vrije onderzoek.

Vervolgens is dit zeker:

3. „Die leer evenwel kan niet verstaan worden van de „verschillende uitspraken in onze kerkelijke formulieren „van eenigheid, maar wordt, door wettelijke Synodale „bepalingen, van de Synode van 1841 en later, beperkt „tot datgeen, wat den aard en den geest [uitge-

„maakt] van de hoofdzaak der leer, welke het Herv. „kerkgenootschap kenmerkend onderscheidt."

Waartoe dienden die formulieren van eenigheid? De Hervormers begrepen zelven, dat de waarheid één is, zij zagen het in, dat zij eenheid van leer aan hunne Kerk moesten geven; vandaar dat pogen om eenzelfde geloof tot stand te brengen door het maken van formulieren van eenigheid.

Hoe was dit echter te rijmen met het vrije onderzoek? Kan „de geest" zich laten beperken door een formulier? Inconsequentie, anders niet!

Het regt van het vrije onderzoek komt weêr boven: weg met de formulieren van eenigheid, weg met een band, al hadden wij ons dien ook zelven aangelegd! Welk regt hadden onze vaderen, die zich aan de heerschappij van Rome onttrokken, om ons te binden met hunne formulieren? Zij hebben een juk van hunne schouderen geworpen en willen het ons opleggen; neen, dat nooit![1]) De Synode van 1841 bepaalde dan ook, dat de leer der Herv. Kerk niet in formulieren gelegen was. Met welk regt? Inconsequentie op inconsequentie. De Synode ontzegt aan de voorvaderen het regt om beslissende uitspraken te doen, en ziedaar, op hetzelfde oogenblik doet zij zelve eene beslissende uitspraak.

---

1) Iets dergelijks voorzag reeds J. J. Rousseau, een getuige, dien men zeker niet van partijdigheid zal beschuldigen; ziehier wat hij in zijne Lettres de la montagne aan de Protestanten van Genève schreef: „Je vois déjà vos docteurs triompher sur ces points capitaux, et dire, „que je m'en écarte. Doucement, Messieurs, de grâce. Sachons d'abord, „quels sont selon vous ces poins capitaux; sachons, quel droit vous avez „de me contraindre à les voir, où je ne les vois pas, et où peut-être vous „ne les voijez pas vous-même. N'oubliez point, s'il vous plaît, que me „donner vos décisions pour lois, c'est vous écarter de la sainte réfor„tion évangelique, c'est en ébranler les fondements."

Geene mindere inconsequentie is er in de twee volgende punten; het zij ons genoeg ze aan te halen:

4. „Die aard en geest, die beginselen der Herv. Kerk „liggen uitgedrukt in de verschillende vragen, door de „Synode voorgeschreven [voorgeschreven! met welk regt?] „zoowel die bij de bevestiging van hen die „belijdenis afleggen, als telkens die bij de voorberei-„ding tot het heilig avondmaal."

5 „De afwijking van den predikant van die leer „der kerk, zal dus eene gegronde reden van aanklagt „opleveren, bij het daartoe bevoegde kerkbestuur."

Het antwoord op de vraag: „Bestaat er dan eene leer „der Kerk, aan welke de predikanten gebonden zijn?" is derhalve:

De predikant is gebonden aan beginselen der leer; de leer bestaat in hetgeen tot „den aard en geest van de „hoofdzaak der leer" van het Ned. Herv. Kerkgenootschap behoort; en dit wederom wordt gevonden in de vragen, bij belijdenis en avondmaalsviering voorgeschreven. De band zelf bestaat in eene verklaring bij het proponents-examen en eene belofte bij de aanvaarding der evangelie-bediening.

Wij weten nog niet veel meer; dat schermen met beginselen der leer en met aard en geest der hoofdzaak maakt de zaak niet duidelijker. Ds. Masman schijnt een schrik te hebben van al wat naar formuleren zweemt; waarom geen antwoord regt op den man af?

Wij moeten ons echter in de zaak schikken; misschien hooren wij later iets meer dan holle phrasen. Spreker zelf schijnt te meenen, dat hij duidelijk genoeg geweest is, althans hij gaat over tot de vraag:

„Maar wat is nu zulk eene afwijking te achten en „wat niet? en wanneer geeft die afwijking reden en „grond tot aanklagt?"

Wat zal de Heer Masman hierop zeggen?

Hij geeft wederom een zeer nevelachtig antwoord:

Hij, die niet alles aanneemt wat in de formulieren staat, wordt nu een „bezonnen predikant" genoemd; en waarom? Omdat die formulieren niet meer op de hoogte van den tijd zijn: er ontbreekt iets aan inhoud en aan vorm. Wat den inhoud betreft, ze zijn nog niet hervormd genoeg, en er staan ook min gewigtige zaken in. Wat den vorm betreft, die getuigt te veel van de opgewekte stemming der dagen, waarin ze gemaakt zijn. Na 300 jaren hervormen en herhervormen heeft men nog niet genoeg hervormd; wanneer zal men dan eindelijk eens ophouden? Wanneer? Als er niet meer te hervormen valt, als het er toe gekomen is, dat het gezegde van Klaus Harms bewaarheid wordt en het Lutheranisme (of, wat in casu gelijkstaat, het Calvinisme) tot een „Heidenthum" hervormd is.

Nu volgt eene merkwaardige getuigenis van den predikant over zijne voorvaderen in de Hervorming: zij plaatsten in de formulieren hunner Kerk wat niet hervormd was, en waarom? „om een afgerond geheel van geloofsleer te be-„zitten." Zoo handelt men met de godsdienst, het heiligste, wat er op aarde bestaat; men maakt formulieren op, zegt: dat is nu de zuivere leer, en om een afgerond geheel te bezitten, neemt men er in op, wat niet waar is, wat nog hervorming behoeft!

Op den vorm viel ook wat aan te merken; want men noemde de mis eene vervloekte afgoderij. Niet kiesch uitgedrukt, ik moet het bekennen, en ik vind het zeer goed, zich, al verschilt men in geloof, in officiële kerkelijke stukken van dergelijke straattaal te onthouden.

Waar blijft de zoo hooggeroemde verdraagzaamheid der

Protestanten, als men uit den mond van een predikant hoort, dat de grondleggers der Hervorming „daar nut en „troost in leerden zien, dat God zijne en mijne „vijanden in de eeuwige verdoemenis zou „werpen"? Dit behoeft geen commentair.

Nog een andere reden, waarom men bezonnen mag heeten, als men maar doorgaat met hervormen, is: omdat er niet weinig geloofsstellingen zijn, die naar den stand der uitlegkunde in die dagen zijn behandeld, die Prins Maurits van Oranje met regt onder de „quaestieuse „poincten" zou hebben gerekend, welke men van de Katholieken had overgenomen, maar waarvan eene latere, gezondere bijbeluitlegging heeft uitgemaakt, dat ze onwaar zijn. Daar zit eigenlijk de zaak: er is nog te veel van de Roomsche Kerk overgebleven; dat moet verwijderd worden, maar wat zal er dan overblijven? — Een modern heidendendom. Ik vestig er nog eens de aandacht op, hoe men vroeger met geloofsstellingen omsprong; zullen de kinderen der tegenwoordige hervormers niet van hunne vaderen zeggen, wat dezen van de hunnen verklaren?

Wij willen de verdere rede van Dr. Masman in het kort zamenvatten; want het zou ons te ver voeren, als wij op iedere i den tittel wilden zetten, wij zouden daarenboven verpligt zijn in herhalingen te vallen. Zij komt dan hierop neêr:

De predikant is gebonden door den geest en de beginselen der formulieren, en deze zijn te vinden in het formele en materiële der gansche kerkhervorming; als hij daarvan afwijkt, dan is het — ja, wat is het?..... laakbaar.

Maar al is het laakbaar, dan geeft het nog geen reden van aanklagt. Wanneer is die er dan? Niet zeer spoedig. Hooren wij slechts: als de predikant openlijk op den leerstoel of wel bij het onderwijs in zijne katechisatiën het geloof in

God, opzettelijk afbreuk doet, bespot, bestrijdt „en daardoor de gemeente vormt tot eene maatschappij „waaruit het Christelijke, het Protestantsche, het echt „Hervormde afhankelijkheidsgevoel, dat de grondslag is „van alle godsdienstigheid, is weggenomen"; dan moet hij zeker ten spoedigste worden weggezonden? Neen, nog niet, maar „wie zal [dan] aan de gemeente het regt ont„zeggen, om daarover te klagen en door klagen bij „de bevoegde besturen naar verbetering te staan?" En als nu de besturen de klagende gemeente niet willen hooren, wat moet dan de gemeente doen? Klagen en blijven klagen; ziedaar alles.

Nu komen wij op hetgeen noodig is voor eene aanklagt.

Wat het materiële betreft, moet de aanklagt bepaald wezen en eene met bewijzen gestaafde aanwijzing van het geïncrimineerde feit bevatten.

Wat het formele betreft, moet zij geschieden door de bevoegde personen, aan het bevoegde bestuur en in beschaafde taal gesteld wezen. Als de aanklagt al die vereischten bezit, moet het bestuur haar aannemen.

Daarop komt het verdere van Ds. Masmans rede neêr.

Hij eindigt met den wensch, dat ieder der aanwezigen zoo min mogelijk tot zulk een procedure moge geroepen worden.

Ds. Masman heeft ons dus geen genoegzaam licht gegeven over het hervormde geloof; wij weten nog niets dan van geest en hoofdzaak, en dat is zoo nevelachtig. Misschien helpt ons de volgende spreker uit den nood.

Prof. Muurling zegt, dat, als de aanklagt van bevoegde personen komt, het bestuur ze moet onderzoeken, en als er gebleken is, dat er reden tot handelen bestaat, dan mag het bestuur:

1. den aangeklaagde met bezadigdheid vermanen,

2. onderzoeken, in hoeverre hij van de leer afwijkt.

„Dat het den predikant daarom afzet — een bestuur „zal zich wel tienmaal bedenken, eer het éénmaal daar„toe besluit, en daarvoor is alle grond in de kerkelijke „bepalingen."

De wolf moet dan in den schaapstal blijven, men moet zich wel tienmaal bedenken, eer men hem verwijdert, d. w. z. wacht u wél hem te verwijderen; want hij legde als proponent eene verklaring af, niet dat hij alle stukken der leer, maar alleen dat hij geest en hoofdzaak zou handhaven; zoolang hij dat blijft doen, mag men hem niet afzetten. Maar wat is nu geest en hoofdzaak? Prof. Muurling verklaart het evenmin als de vorige spreker.

Ds. Masman constateert, dat Prof. Muurling hetzelfde gezegd heeft als hij.

Ds. Mosselmans zegt, het met de vorige sprekers eens te zijn, dat er in de wet over geest en hoofdzaak gesproken wordt, „maar", zegt hij, „is 't uit te maken, wat dat „is en door wien zal dat worden uitgemaakt? zoolang dat „niet is gebeurd, is de geheele zaak onzeker. De wet heeft „niet uitgemaakt wat geest en hoofdzaak is."

Wie zal dat uitmaken? Wie zal zich opwerpen als autoriteit in eene zaak, welke de Synode niet nader heeft omschreven?

Ds. Masman zal in een paar woorden de zaak beslissen: „Dat wat geest en hoofdzaak is, is gelegen in het formele „en materiële beginsel der Herv. Kerk, welks laatste „grond is 's menschen afhankelijkheid van God."

Nu is het duidelijk; de vraag blijft nog wel: wat is dan het formele en materiële beginsel der Herv. Kerk? doch dat doet aan de zaak niet af, wij hebben nu een paar andere woorden gekregen, en wij behoeven niet meer te vragen, wat geest en hoofdzaak is. Ds. Mosselmans

schijnt bevredigd of ..... uit het veld geslagen, althans hij zwijgt en laat in de geheele discussie niet meer van zich hooren. In zijne plaats treedt Ds. van Gilse op, wiens woorden wij in hun geheel mededeelen; wij behoeven er niets bij te voegen en willen alleen op een enkel gezegde de opmerkzaamheid vestigen:

Ds. van Gilse dan „hoopt zich niet te veel aan te „matigen door in deze zaak ook een woord te spreken, „hoewel hij in de inrigting der Herv. Kerk niet geheel „te huis is. Maar als hij den indruk van het gehoorde „zal weergeven, dunkt hem dat de vraag eenvoudig aldus „moet beantwoord worden: Een bestuur der Ned. Herv. „Kerk moet elke klagt over de leer afwijzen, als het „waar is, dat de geest en hoofdzaak der leer niet anders „is dan, naar het formele beginsel, vrij onderzoek van „den bijbel, naar het materiële, geloof aan 's menschen af- „hankelijkheid van God. Dan moet immers ieder bestuur „zeggen: wij mogen noch het vrije onderzoek noch het „uitspreken van de resultaten daarvan belemmeren. Maar „is 't wel juist, dat de geest en hoofdzaak van de leer „der Herv. Kerk daarin gelegen is, zooals Ds. Masman „zeide?"

Ds. Masman schijnt zijn antwoord wat meer gepreciseerd te hebben, dan het in ons verslag vermeld staat; het wordt er echter niet beter op; laat het minder nevelachtig zijn, het voert altijd nog tot de consequentiën, die Ds. van Gilse hierboven aanwees.

„Als dat eens bepaald werd gevraagd, zou er zeker een „ander antwoord gegeven worden, ten minste, als men „kan spreken van eene leer bepaald van de Herv. Kerk." Zoo trekt Ds. van Gilse het in twijfel, of de Herv. Kerk wel eigenlijk eene leer heeft, d. w. z. of zij wel eigenlijk eene Kerk is; want eene Kerk zonder leer bestaat er niet.

Wij zijn nog niets verder; nog altijd blijft de vraag: wat is geest en hoofdzaak? Ds. van Gilse zegt wel, dat er bepaald een ander antwoord op past, maar hij zelf geeft het niet. De volgende spreker zal misschien dit punt duidelijker maken. Wie is het? Waarlijk weder Ds. Masman. Hij merkt op tegen het gezegde van Ds. Gilse: „dat een bestuur elke klagt moet afwijzen"....., dat het niet elke klagt behoeft aan te nemen. Dit is geen nieuws; dit hoorden wij reeds vroeger. Als het bestuur echter de klagt aanneemt, dan moet even goed op het materiële als op het formele beginsel der Herv. Kerk gelet worden. Al weêr repetitie; het is geen weêrlegging, als men tweemaal hetzelfde zegt. Ds. van Gilse zeide, dat een bestuur, als men op het formele beginsel zou letten, elke aanklagt verwerpen moest, omdat het juist volgens dat beginsel aan ieder vrijheid moet laten te gelooven wat hij wil.

De rede van Ds. Masman wordt hierna klaarder, wij krijgen een voorbeeld; wel ja, als gij de zaak in abstracto niet duidelijk kunt maken, moeten wij haar eens in concreto zien. „Als een predikant begon te katholiseren en „leerde, dat de mensch door goede werken kan zalig „worden, zou dat niet zijn tegen het beginsel en de hoofd-„zaak der leer?" Tegen welk beginsel, Dominé? tegen het formele of tegen het materiële? Men proclameert het vrije onderzoek; als iemand daar nu gebruik van maakt, en het hem duidelijk wordt uit den Bijbel, dat ook de goede werken dienstig zijn ter zaligheid, mag hij dit dan krachtens zijn regt niet gelooven? Is zijn onderzoek vrij of niet? Ja, zegt gij; welnu, waarom iemand dan lastig gevallen, die gebruik van zijn regt maakt?

Maar het strijdt misschien tegen het materiële beginsel? Dit is, het geloof aan 's menschen afhankelijkheid van

God. Wordt dit geloof somtijds geschokt, als ik meen, dat God mij beloonen zal, indien ik goed doe? Neen, Ds. Masman, het geloof aan de goede werken is noch tegen uw formeel noch tegen uw materiëel beginsel. Is die leer dus tegen de leer uwer Kerk, dan is zij dit niet krachtens de door u opgestelde beginselen. Ds. van Gilse was dan ook met uw antwoord op de vraag, wat geest en hoofdzaak is, niet tevreden; hoewel hij zelf het antwoord niet gaf. Zouden wij zoo vrij mogen wezen, ongevraagd dat antwoord te geven?

Geest en hoofdzaak van het Protestantisme is: de geest van verzet tegen het Katholicisme; dit is het eenige punt van eenheid tusschen de verschillende sekten, die u verdeelen, dit is het eenige punt van eenheid tusschen uwe verschillende gemeenten en tusschen de verschillende individuën uwer Kerk; allen noemen zich Hervormers: volgt hier niet uit, dat het wezenlijke der Hervorming bestaat in datgene wat allen gemeen hebben, d. i., in den geest van verzet tegen het Katholicisme? Men is vrij om alles te leeren. Alles? ja, alles — behalve wat katholiek is; daarom behoeft uwe Kerk dan ook nog hervorming, omdat zij, hoewel het waarlijk niet veel meer beteekent, in uwe oogen echter nog altijd te katholiek is.

Prof. de Groot, de volgende spreker, „acht dat de „besturen een groote mate van wijsheid noodig hebben, „als zij geroepen worden, om over zoodanige aanklagt te „oordeelen." Volkomen waar; de wijsheid van Salomon zou niet voldoende wezen om te beoordeelen, of iemand van eene leer afwijkt, als men niet eens kan bepalen, wat die leer is. Ook deze spreker geeft niet veel licht in de zaak; hij zegt, dat het moeijelijk te bepalen is, wat eigenlijk geest en hoofdzaak is. — Dat zijn nu de godgeleerden der Herv. Kerk; zij ten minste dienden op de hoogte te

wezen van hunne leer, en zie, niemand weet wat hij gelooven moet. Prof. de Groot helt er echter toe over om geest en hoofdzaak te doen bestaan in den inhoud der vragen, bij de avondmaalsviering voorgeschreven, en wel om deze redenen:

1. omdat zij oud zijn; zij zijn van de tijden der Hervorming af altijd gebruikt, eerst in Groningen en Friesland, vervolgens, na 1817, in de geheele Ned. Herv. Kerk.

2. Omdat zij na 1817 in gebruik zijn op voorschrift der Synode.

Dus om de historie en om het bestaande kerkregt moet men die vragen in aanmerking nemen; wie dit niet doet, moet niet in de Kerk en vooral geen predikant blijven.

Wij hebben hier waarlijk twee echt katholieke argumenten. Het eerste, het argumentum praescriptionis; het tweede, het argumentum ex auctoritate Ecclesiae.

Zonderling, in den mond van een Protestant, een argumentum praescriptionis; doch zijne praescriptie klimt niet op tot de tijden der Apostelen, maar tot die van Luther, Zwingli, Calvijn c. s. Maar, Prof. de Groot, welk regt hadden die lieden toch om zulke formulieren te geven; waar blijft uw vrij onderzoek?

Nog ongepaster is het argumentum ex auctoritate. Autoriteit voor een Hervormer! Er is geen grooter contradictie denkbaar dan Protestant en autoriteit. Maar zoo gaat het; lastig, voorwaar, valt het te gehoorzamen; vandaar roept men: weg met de autoriteit, een ieder putte uit den Bijbel! Van den anderen kant echter is het aangenaam te bevelen en zelf regelen te geven; vandaar voorschriften der Synoden; weet het echter wel, niemand kan goed bevelen geven, tenzij hij eerst geleerd hebbe te gehoorzamen.

Prof. Muurling is in het geheel niet tevreden over hetgeen Prof. de Groot sprak; hij merkt op, „dat die „vragen wel oud zijn, en reeds lang geleden gearresteerd. „Maar de jaren sinds verloopen zijn rijp geweest in ont„wikkeling ook van de Ned. Herv. Kerk. Als thans „dergelijke vragen zouden worden geformuleerd, het zou „niet zoo geschieden, en zeker zou op sommige dogma„tische punten niet zooveel nadruk zijn gelegd, b. v. „op het geloof aan den eenig geboren Zoon, van Chris„tus bloed tot vergeving der zonden enz. Omtrent „zulke punten zijn de gedachten van velen gewijzigd, „dat moet men niet gering achten. Onze kerk is niet „stationair, maar progressief, om zoo nader te komen tot „de waarheid." Huivert niet ieder mensch, die nog eenig geloof bezit, als hij zulke woorden leest? Dit is gezegd in eene vereeniging van predikanten, in de aanwezigheid van 73 leden, die het zich ten taak stelden om, zooals Ds. Masman zeide, door broederlijke zamenspreking het christelijk leven in hunne gemeenten te bevorderen.

Wanneer zullen uwe oogen eens opengaan, Hervormden van Nederland? Dat zijn de mannen, die u moeten leeren in uw geloof.

Als men de verdienstelijkheid der goede werken aanneemt, dan is men, zeggen zij, ver van het geloof verwijderd; maar het geloof in Christus, in zijn goddelijk bloed, dat tot vergeving onzer zonden is gestort, dat mag men vrij loochenen, zonder op te houden Protestant te zijn. Men roemt zoo hoog de verdraagzaamheid der Protestanten in geloofspunten, zij verketteren niemand, tenzij hij katholiseert. Ja, dit is verdraagzaamheid, maar voor de leugen. Hoe juist brengt Prof. Muurling hier in prakijk, wat reeds Mosheim schreef: „Da so viele Partheien and Meinungen

„in unserer Kirche sich einshleichen, so ist in der That „für uns kein anderes Mittel übrig, als dass wir den Weg „zur Seligkeit erweitern und viele Grundartikel für solche „Lehren erklären, die zum Grunde des Glaubes nicht ge„hören." Daarin bestaat dan het progressieve van het Protestantisme: de gedachten van velen worden gewijzigd, nu spoedig het geloof gewijzigd! Juist de verkeerde wereld: God, die toch onveranderlijk is, moet zich schikken naar den mensch, wiens weergâ van veranderlijkheid onder de zon niet is te vinden. Schoone theoriën!

Maar misschien waren wij te voorbarig; wat wij aanhaalden, zal slechts een gevoelen van Prof. Muurling wezen, hij zal welligt bij zijne hoorders tegenspraak ondervinden.

Prof. de Groot beantwoordt hem, niet echter om zijne gezegden te loochenen, neen, maar om slechts nog eens te zeggen, dat de vragen oud zijn en voorgeschreven, en men er zich dus aan moet houden, want wij hebben te doen met het jus constitutum.

De vorige spreker echter sprak de jure constituendo. Prof. de Groot schijnt hiermeê in te stemmen, dat, als de vragen nog eens moesten gemaakt worden, het in de tegenwoordige tijdsomstandigheden zou gaan, zooals Prof. Muurling zeide.

Er is niemand gevonden, die de bewering van Prof. Muurling logenstrafte; allen schijnen dus met hem in te stemmen en den deerniswaardigen toestand van hun kerkgenootschap te erkennen.

Prof. Muurling blijft verschillen van Prof. de Groot, „nogmaals wijzende op de afgelegde verklaring bij de toe„lating tot de bediening des Evangelies." In zijne vorige rede had hij gezegd, dat men de genoemde waarheden kon loochenen en toch getrouw blijven aan de belofte, bij de aanvaarding der evangeliebediening gedaan. Het zou te

wenschen zijn, dat die belofte wat beter geformuleerd ware, dan zou zij geene vrijheid geven om zelfs de grondwaarheden der christelijke godsdienst te ontkennen.

Het kerkbestuur, zegt prof. Muurling verder, moet vragen, of de predikant in strijd is met geest en hoofdzaak der leer. Die vage uitdrukking: „geest en hoofdzaak" is gekozen „met het oog op hetgeen de kerk moet worden." Wat moet de Kerk worden? — „ein Heidenthum." — Die uitdrukking is bijzonder geschikt om haar tot zoo iets te maken.

Prof. Muurling besluit, met het bestuur tot voorzigtigheid in het veroordeelen van ongeloovige predikanten aan te manen.

Een nieuwe spreker heeft het woord, Dr. Reitsma.

Deze zegt, dat hij gewoonlijk uit de discussiën wat leert, maar nu nog niets wijzer is geworden. Hij hoort ja en neen en komt niets verder. Het eenige wat de Doctor begrepen heeft is, dat hij gelukkig is, die met zulk een aanklagt niet te doen krijgt. Echter geeft ook hij geene verklaring, wat eigenlijk de leer is.

Prof. Muurling komt nogmaals terug op de af te leggen verklaring en zegt, dat daarin duidelijk de verpligting staat uitgedrukt om „de belangen van Gods Koningrijk en in 't bijzon„der die van de Ned. Herv. Kerk zorgvuldig te behartigen en „naar vermogen aan de bevordering daarvan mede te werken."

Eene zonderlinge behartiging van Gods Koningrijk, als men niet meer gelooft aan den Christus en aan de kracht van zijn goddelijk bloed. Zou God gediend worden door de versmading van zijn Eengeboren Zoon?

Dr. van Herwerden maakt aanmerking op het citeren van Prof. Muurling, die den slotzin schijnt weggelaten te hebben, omdat die minder geschikt was voor zijn doel. De slotzin luidt als volgt: „dat wij mitsdien

„den ganschen raad Gods inzonderheid zijne genade in „J. C. als den eenigen grond der zaligheid en ernstig „en van harte aan de gemeente zullen verkondigen." Dat wijst geest en strekking aan, „het wijst terug op de „vragen vóór de avondmaalsviering, waar staat, dat ver- „lossing van zonde en alle heil alleen te erlangen is door „het geloof in J. C. Geest en hoofdzaak van de leer der „Ned. Herv. Kerk is: erkentenis van zonde en geloof aan „verlossing en leven in J. C." Deze spreker is gelooviger dan Prof. Muurling getoond heeft te wezen; het is echter niet veel, als de herv. leer in zijne aanhaling vervat is; wat al waarheden, bijv. de verrijzenis des Heeren, kan men niet loochenen, terwijl men toch die beide punten blijft aannemen.

Prof. Mnurling geeft niets toe; de evangeliedienaar moet het Evangelie van Christus verkondigen „naar de gaven „die hem gegeven zijn." Dus, zooals hij het uit den Bijbel haalt, moet hij het verkondigen; is hem de gave niet gegeven, daarin de Godheid des Zoons te zien, dan behoeft hij die ook niet aan te nemen en schiet dan ook niet aan zijne verpligting te kort; want hij behoeft niets anders te doen dan het Evangelie te verkondigen naar de hem geschonken gaven.

Tegen deze redenering van Prof. Muurling weet Dr. van Herwerden niets in te brengen; hoe zou hij dit ook vermogen zonder het protestantsch beginsel van vrij onderzoek op te offeren? Hij antwoordt echter „er alleen „opmerkzaam op te hebben willen maken, dat men niet „slechts aan eene enkele uitdrukking, maar aan de geheele „verklaring zich heeft te houden." Het was dus slechts pro memoria, dat de Doctor die opmerking maakte, alleen omdat men de zinnen volledig citeren moet. Met ZZG. komen wij dus ook al niet verder; hij zelf schijnt

ook niet in te zien, dat de geheele vergadering verder zal komen, en sluit dus de bespreking van dit punt.

Dit is het einde der belangrijke episode van de 52ste vergadering der groningsche predikanten-vereeniging. De hoofdzaak der discussie liep over het bepalen der leer van de Ned. Herv. Kerk. Wat was het resultaat? Hunne getuigenissen komen hierin overeen, dat het geloof der Hervormden bestaat in geest en hoofdzaak. Tot zoolang gaat het goed, zoolang het bij een algemeentje blijft; maar nu komt de vraag: wat is dan geest en hoofdzaak? Hierin verschillen de mannen der wetenschap. Wij kunnen dit dus ook niet bepalen, want wat de eene opstelde, dat vond tegenspraak bij den ander; wien moeten wij nu gelooven? Moet men niet tot de conclusie komen, die Ds. van Gilse niet onduidelijk insinueerde, dat de Herv. Kerk eigenlijk geene leer heeft?

Ziedaar nu, waarop de theoriën der protestantsche godgeleerden neêrkomen. Maar blijven het theoriën?

Het is wel waar, de theoreticus is nog geen practicus; die eene stelling speculative verdedigt, wil of kan of durft die nog niet altijd in praktijk te brengen; hier echter blijft het niet bij speculatie. Wij willen wederom niet bloot beweren, wij zullen onze bewering met een sprekend voorbeeld uit den jongsten tijd staven.

Wij moeten ons verplaatsen naar de hoofdstad, naar Amsterdam.

Het classikaal bestuur dezer stad heeft in zijne vergadering van 16 October 1871 aan den klager B. Poesiat zijn eisch ontzegd, dat Ds. P. H. Hugenholtz Jr. langs den kerkregterlijken weg zou worden vervolgd. De genoemde predikant werd aangeklaagd, dewijl hij, in eene leerrede, de opstanding des Heeren uit het graf had geloochend.

Het bestuur constateert, dat door den beklaagde erkend is, dat de aanklagt over het algemeen overeenkomt met hetgeen hij gesproken heeft. De aanklagt is dus niet ontzegd, omdat zij op onware voorstelling steunde, doch om deze redenen:

Volgens de reglementen wordt er van de predikanten geene instemming met „al de stukken der leer van de „Ned. Herv. Kerk" gevorderd; het is genoeg, wanneer zij niet in strijd handelen met den geest en de hoofdzaak der belijdenis.

Nu wordt er, zegt het Bestuur, „in onze reglementen „geen ondubbelzinnige maatstaf ter beoordeeling van lee„ringen, die al en die niet in strijd zijn met den geest „en de hoofdzaak van de leer der Herv. Kerk gevonden, „en in casu ontbreekt de aanwijzing, dat eene ontkenning „van de opstanding van Jezus uit het graf, die gepaard „gaat met de belijdenis van het persoonlijk onsterfelijk voort„leven van den Heer, tot zulk een strijd zou behooren; „dientengevolge kan er bij het gemis van dien maatstaf „aan den beklaagde geen openbare strijd met den geest „en de beginselen van de belijdenis der Herv. Kerk worden „ten laste gelegd."

In de „vriendbroederlijke" zamenspreking van Groningen werd het geloof aan den Eengeboren Zoon en de verlossende kracht van zijn H. Bloed als niet noodzakelijk tot de herv. leer behoorende genoemd; wij dachten, en ieder die nog eenig geloof bezit, dacht zeker met ons, dat het reeds erg genoeg was, maar er schuilde nog meer; die twee punten waren slechts aangehaald als een „bij voorbeeld". Het „enz.", dat achteraan kwam, liet ook nog veel te denken over, er komt dan ook nu nog iets bij: de verrijzenis des Heeren wordt geloochend. Wat kon er duidelijker in de H. Schrift vermeld staan dan dat de

Heer verrezen is; men leze slechts de Evangelisten; wij vinden er, hoe de Goddelijke Zaligmaker zelf zijne verrijzenis voorspelt, en hoe die voorspelling is vervuld; met klare woorden staat het er beschreven. Wij willen slechts een paar teksten van Paulus aanhalen, dien grooten Apostel der Heidenen (zou hij om deze qualiteit zoo bijzonder door de moderne Protestanten vereerd worden?).

In zijn eersten brief aan de Corinthiërs (Hoofdst. XV, vs. 3) vinden wij: „Ik heb u namelijk onder de eerste [leerstukken] „overgeleverd, wat ik ook ontvangen heb, „dat Christus ..... ten derden dage verrezen is"; en vs. 17: „is Christus niet verrezen, dan is uw geloof „te vergeefs." Doch wat zal ik nog meerdere bewijzen aanvoeren om dit groote geloofspunt te staven?

Wij vernemen nog een andere reden, waarom het classicale bestuur van Amsterdam Ds. Hugenholtz niet veroordeelde: Ook zou „door de veroordeeling van het „door den beklaagde voorgedragen gevoelen langs den „kerkrechterlijken weg een begin worden gemaakt met „de naauwkeurige omschrijving van dien ontbrekenden „maatstaf, hetwelk in onze dagen hoogst bedenkelijk „zou zijn en tot eene jammerlijke scheuring in onze „kerk zou leiden, omdat de rechtvaardigheid dan eischen „zou, dat die omschrijving dan werd voltooid, en dienten- „gevolge de overgroote meerderheid der leeraren in de „Herv. Kerk, niet alleen die met den beklaagde eenstemmig „zijn, maar ook die in andere opzichten van de belijdenis „der Herv. Kerk afwijken, in staat van beschuldiging „worden gesteld."

Is het geen schande? Omdat er anders in de Kerk eene scheuring zou komen, omdat meerdere predikanten van de belijdenis der Kerk afwijken, daarom moet de waarheid

worden opgeofferd. Wat Bayle aan Jurieu verweet, gaat hier in vervulling:

„Porta patens esto, nulli claudatur honesto."

Men laat den predikant vrij om te leeren wat hij verkiest; wat moet er dan van de gemeente komen? Burke schreef: „Un protestant ne croit pas à l'église, mais il „croit à son ministre." Welk een misbruik kan de predikant niet van zijn gezag op de goê gemeente maken? Waarlijk de Herv. Kerk gaat met reuzenschreden voort naar het Heidendom, niet naar het Heidendom van weleer, dat Jupiter, Juno enz. als goden vereerde, maar naar het moderne Heidendom van Robespierre en Marat, waar de godin der rede ten zetel troont.

Wij eindigen, en geven aan de afbrekers van het gezag deze woorden van Reinhold ter overweging: „Das „System der Unfehlbarkeit ist das einzige unter allen „auf historischem Grunde entstandenen Lehrgebaüden der „Religion, das durch den Zusammenhang und die Gleich„artigkeit seiner Theile den Namen eines Systems verdient."

NECROLOGIUM DIOECESIS HARLEMEMSIS.

AUSPICIUM SUMENS AB ANNO DOMINI 1600.

Studio (ut putatur) R. Viri JOANNIS BUGGAEI,
Canonici ejusdem Ecclesiae,
inchoatum,
descriptum vero A°. 1710 et deinceps continuatum per N. N.

(*Vervolg* van dl. LX, blz. 351).

A°. 1667.

R. D. ac Mr. Jacobus Hoochtwout, pastor in de Burcht, obijt 16 Jan.

R. D. ac Mr. Theodorus van der Hoef obijt Amsteledami 27 Januarij.

R. D. ac Mr. Joannes Schot, S. T. B. F. pastor in Heylo, obijt ibid. 28 Febr.

R. D. ac magister Joachimus Pieck, S. T. B. pastor in Jisp, obijt ibid. 28 Martij.

Adm. R. Eruditissimus et Amplissimus Dnus Joannes Braessemius, S. T. L. pastor Hornanus, obijt Hornae 3 Junij.

R. D. ac Mr. Joannes van Cuijlenborgh, pastor Culenburgi, obijt ibid..... Sept.

R. D. ac Mr. Cornelius Hoflandt, antehac pastor in Oost-dorp, obijt Harlemi 15 Octob.

R. D. ac Mr. Theodorus Bruijnsma, pastor Leowardiae, obijt ibid. 6 Novemb.

R. D. ac Mr. Petrus Matthiae Praterus, pastor in Hoochwout, obijt ibid. 18 Novemb.

R. D. Joannes Janssens, pastor in Bangert et Blockert, obijt 24 Nov.

R. adm. et ampliss. D. ac Mr. Arnoldus Kuijsten, S. T. B. F. antehac pastor in Aelsmeer, demum vocatus Alcmariam (ut et ibi curae animarum se daret) ibique per aliquot annos archipresbyteratu laudabiliter perfunctus, ibidem diuturno languore exhaustus decessit e vita 4 Decemb.

R. D. ac Mr. Guilielmus Haskinck, pastor in Velsen, obijt ibid. 26 Decemb.

1668.

R. Pr. Joannes Vandermeij, Soc. Jesu, obijt Harlemi 1 Febr.

R. D. ac Mr. Nicolaus van Neck, S. T. B. F. pastor in Hooghcarspel, obijt Amsteledami, 20 Maij.

R. D. ac Mr. Henricus Nardenus, obijt Amsteledami 24 Julij.

R. D. Christianus Vermeulen, Canonicus et pastor Resensis, antehac pastor in Stompwijck vigilantissimus, obijt Resae in Julio.

R. D. ac Mr. Adrianus Boomgaerts, obijt Goudae 20 Octobris.

1669.

R. D. Joannes Blom, obijt Alcmariae 15 Jan.

R. D. ac Mr. Menardus Theodori, S. T. B. F. pastor in Lutjebroeck, obijt ibid. 17 Febr.

R. Pr. Joannes van der Laan, Soc. Jesu, obijt Harlemi 10 Julij.

R. Pr. Augustinus van Teijlingen, Mission, Soc., Jesu obijt Amsteledami 4 Aug.

R. D. Bernardus Engelen, pastor vigilantissimus in Hussen, obijt ibid. 12 Julij.

R. D. Renerus Godefridi ab Eyndhoven, missionarius olim suburbanus Ultrajecti, obijt ibid. 23 Martij.

R. Pr. Hieronymus Pannekoeck, Ord. Min. obijt Alcmariae 9 Sept.

R. D. ac Mr. Guilielmus Vlug, per 32 annos pastor Amersfortiae, obijt ibid. 21 Sept.

R. adm. ac ampliss. D. Joannes Stenius, S. T. L. antehac pastor Edamensis, nunc praepositus monialium Embricae, obijt ibidem in senectute bon , 24 Sept.

R. Pr. Joannes Beuckelus, Ord. Praed. obijt Harlemi 18 Octob.

R. D. Cornelius Schaick, per multos annos pastor in Voorschoten, obijt ibid. 29 Octob.

R. D. Cornelius Merius, pastor in Spanbroeck etc. obijt in de Zuydermeer 30 Octobris.

R. D. Gerardus Westrenen, pastor in Wesop, obijt designatus praepositus monialium loco amplissimi viri Joannis Stenij ....

R. D. Joannes Roosen, pastor in Cralingen prope Roterodamum, obijt 10 circiter diebus ante Nativitatem Dni.

1660.

R. D. ac Mr. Cornelius Hensbree, pastor in Wieringen, obijt ibid. 2. Jan.

R. D. ac Mr. Nicolaus Stenius, S. T. B. F pastor in Aeckersloot, obijt 13 Jan.

R. D. ac Mr. Hermanus Cuilart, obijt in cura pastorali 20 Januarij Amsteledami.

R. D. ac Mr. Jacobus Bergher, S. T. B. F. pastor in de Beemster, obijt 20 Januarij.

R. Pr. Antonius, minorita Alcmariensis, obijt Harlemi 23 Januarij.

R. D. ac Mr. Jacobus Verhaer, curam pastoralem habuit Amsteledami ibidemque obijt circa Martium.

R. D. ac Mr. Joannes Hemstra obijt Alcmariae 2 Febr. erat hic pastor designatus in Wieringen loco Dni Hensbree, multa antea perpessus in Frisia.

R. D. ac Mr. Jacobus Brugmian, pastor in Hoogwout, ubi et obijt 3 April.

R. D. Hermanus Huberti, sacellanus Rotterdami apud Ampl. D. Outheusden, obijt 10 April.

R. D. Joannes Swennius, Hussiae monialium conventus S. Elizabethae praepositus, obijt ibid. 26 Maij.

R. D. Melchior, pastor in Berckel circa Delphos, fuit primo sacellanus in Poelgeest.

R. D. Andreas Rijckelijckhuisen, Coadjutor Dni Wandelman Amst. obijt ibid. 24 Octob.

R. D. Joannes van Rhijn, defunctus est Harlemi 4 Nov.

R. Pr. Jacobus Appelman, Ord. Praed. Harlemi, ibidem et obijt 30 Nov.

R. D. ac Mr. Meinardus, pastor in Grootebroeck, cui loco sexaginta circiter (58) annis inservivit, ibidem defunctus est 21 Decemb.

R. D. ac Mr. Egbertus a Borculoo, S. T. B. A°. aetatis 60, sacerdotij 33, curae pastoralis in Aerlanderveen 25. obijt Amersfortiae 17 Decembris.

1671.

Adm. R. ac Ampliss. Dominus Cornelius Catzius, juris utriusque Doctor, Vicarius Harlemensis, Decanus Capituli et pastor Harlemi, ibidemque in angulo virginum praepositus, postquam etiam multis annis virginibus Begginagii praefuisset; fuit et Protonotarius Apostolicus etc., obijt Harl. 3 Jan. A°. 1671.

R. D. ac Mr. Jacobus Scheepel, S. T. B. F. obijt Amst. 6 Jan.

R. D. ac Mr. Adamus Stalenus, pastor in Uytgeest, obijt ibid. 13 Jan.

R. D. ac Mr. Guilielmus Arwieler, Coadjutor R. Dni van Reijn Schoonhoviae, obijt ibidem 4 Maij, missionis suae anno secundo inchoato.

Adm. R. D. Joannes Deboudt, pastor Begginagii Delphis, obijt ibid. 17 Maij.

R. Pr. Vinckeroede, Ord. S. Aug. missionarius prope Amst. obijt ibidem in fine Maij.

Adm. R. ac Ampliss. D. Joannes Putkamer, S. T. L. pastor Ultrajecti, obijt ibid. 23 Junij, aetatis 71 et sacerd. 46.

R. D. ac Mr. Adrianus Stella, pastor Culenburgi, obijt ibidem 5 Aug.

R. Pr. Gerardus Steenler, Soc. Jesu, in vicinis Cliviae parochijs pastorum coadjutor, obijt Embricae 8 Augusti.

Eximius ac Ampliss. D. Adamus Petri, Archipresbyter ac pastor Enchusanus, obijt ibid. 27 Aug.

R. Pr. Hyacinthus de Reijcke, Ord. Praed. missionarius, obijt Amsterd. 31 Aug.

R. Pr. Servatius Verhagen, Ord. Praed. missionarius per 36 annos, obijt Amst. 12 Octob.

R. D. Andreas Bergius, defunctus Amsterd. 14 Nov. 1672.

R. D. Eduardus van Teijlingen, pastor in Heijlo, ex calculo obijt ibid. 4 Febr.

Adm. R. ac Ampliss. Dnus Ludolphus ab Heume, S. T. L. pastor Dordraci, obijt ibid. 9 Febr. in senectute bona, archidiaconus et consiliarius Castoriensis dignissimus.

Adm. R. ac Doctiss. Dnus Joannes a Wevelinckhoven, pastor Gorcomij, qui 42 annis ibidem stetit viriliter pro re Catholica, sua liberaliter tribuit, temporalem noluit hic mercedem, ut illic mereretur aeternam. Obijt 25 Febr.

R. D. Tilmannus Hanswercker, pastor in Ultrajectinis suburbiis, obijt Ultraj. 29 Febr.

Adm. R. D. Antonius Verherent, pastor in Heemskerck, ibidem et in vicinis pagis operarius fidelissimus, obijt ibidem in senectute bona 29 Mart.

R. Pr. Remigius Sijbous, S. J. obijt Alcmariae 7 Aprilis.

R. Pr. Laurentius Bolli, Ord. S. Aug. obijt Groningae 15 Maij.

R. Pr. Theodorus Dingens, pastor in Buijtevelser, Ord. S. Aug. obijt ibid. 24 Maij.

R. D. Nicolaus Olij, past. Amst. obijt ibid. 4 Oct.

R. D. Sebastianus Vinck, obijt Amst. 8 Octob.

R. D. ac Mr. Otto Huberti, pastor Daventriae, obijt ibid. 1 Octob.

R. D. Joannes Camp, pastor in Baren, obijt Amersfordiae 11 Novembris.

Adm. R. D. Eduardus de Graef, pastor Goudae, obijt ibid. 23 Decembris.

R. D. Joannes Stiltinck, pastor in Nieucoop, obijt ibid. 24 Decemb.

R. Pr. N. N. Ord. Praed. mission. Amster. obijt 22 Decemb.

1673.

R. D. Cornelius de Jaeger, pastor in Waddinxveen cum appendentiis, obijt Goudae 3 Jan.

Adm. R. D. Joes Duc, pastor Montfordiae, obijt ibid. Febr.

R. D. Cornelius van Heden, pastor in Hilversum obijt Febr.

R. Pr. N. Boesdonck, S. J. missionarius Gorcomij, obijt ibid. Februarij.

R. D. Ludovicus Coels, olim pastor in Ulpendam, ob frequentes stomachi infirmitates quaerens solitudinem, obijt Goudae 5 Martij.

R. D. Reijnerus Engels, operarius Amsterodami, obijt ibid. 14 Martij.

R. D. Jacobus van Reijn, pastor in Schoonhoven et locis adjacentibus, obijt ibid. in Martio.

R. D. N. van Aelst, pastor in Vleuten, obijt Ultrajecti in Martio.

Adm. R. ac Ampliss. vir D. Henricus Blessius, S. T. L. olim pastor in Noordwijck, pastor ac Archipresbyter Amsterodamensis, Protonotarius Apostolicus, Capitularis Harlemensis, Vicarius Frisiae, Groningae, nec non et Omlandiae, obijt Amst. 8 Aprilis.

Adm. R. D. Clemens de Rooij, pastor Ultrajecti, obijt ibid. 13 Aprilis.

R. D. Guilielmus Cruijsbergen, pastor t'IJselsteijn, obijt ibid. 10 Junij.

R. D. N. Rossom, pastor in Vinkeveen, obijt ibid. 5 Maij.

R. D. Petrus van der Heijde, pastor in Blaricom, qui in odium fidei sclopeto ictus, gloriose in Domino obijt ibid. 2 Junij. Sepultus Ultrajecti.

R. D. Eduardus Solstra, pastor Snecae, obijt ibid. 31 Maij, stylo veteri.

R. Pr. Josephus Duijselius, Ord. Min. mission. Amsterd. obijt ibid. 7 Julij.

Adm. R. D. Guilielmus de Swaen, pastor Goudae, obijt ibid. 13 Julij.

R. D. Jacobus van Gael, obijt Lugduni Batavorum 18 Julij.

R. D. Michaël Braeber, quondam pastor in Spierdijck, obijt Delphis 19 Julij.

R. Pr. Joannes Baptista Sijmons, Ord. Praed. mission. Amsterd. obijt ibid. 21 Aug.

R. D. Gerardus Makeleijn, coadjutor R. Dni N. Vlugh, pastoris in Meijer, obijt Ultrajecti 24 Aug.

R. D. Henricus van der Borcht, pastor Montfordiae, obijt ibid. 26 Augusti.

Adm. R. ac Ampl. D. Joannes ab Heume, S. T. L. Proton. Aplicus, Archipresbyter ac pastor Roterodami, obijt ibid. 26 Aug.

R. D. Guilielmus Munter, obijt Dordraci 18 Octob.

R. Pr. Franciscus van der Maet, Soc. Jesu missionarius Culenburgi, obijt ibid. mense Novembri.

R. Pr. Hermannus van der Heijden, Ord. Min. Recoll. missionarius Amsteledami, obijt ibid. 29 Decembris.

1674.

R. D. ac Mr. Antonius van Veen, S. T. B. F. pastor in Monnickendam, obijt ibid. 22 Febr.

R Pr. Fr. Antonius Scheurmans, Ord. FF. Min. missionarius Alcmariae, obijt ibid. 25 Febr.

R. D. Hillebrandus Pronck, S. T. B. pastor in Ackersloot, obijt ibid. 18 Maij.

R. D. Arnoldus Poisson, obijt Amst. 21 Junij.

R. P. Sisara, Soc. Jesu missionarius Enchusae, obijt ibid. morbo ex diuturna incarceratione contracto, 22 Julij.

Adm. R. ac Ampliss. D. Wilhelmus Petri Sugteleni, pastor Leovardiae et Archipresbyter Frisiae, obijt 6 Augusti.

R. D. Petrus Hartman, olim pastor in Blarichom, obijt Ultraj. 28 Nov.

R. D. ac Mr. Theodorus, sacellanus in Meerenburg, obijt ibidem.

R. D. Cornelius Acquoy, pastor in Lammertschagen, obijt ibidem 22 Maij.

R. D. ..... Snel .....

1675.

R. D. Henricus Werckhorst, S. T. B. F. obijt Lovanij in collegio Divae Pulcheriae.

Adm. R. D. ac Mr. Hermanus Jaght, in Begginasio Amst. sacellanus, obijt ibidem 15 Octobris.

R. D. Jacobus Everdijck, obijt Gousae, pastor ibidem zelosus, 25 Nov.

1676.

R. Pr. Henricus van Staveren, Soc. Jesu, obijt Leowardiae 15 Februarij.

R. D. Mr. Mauritius, olim pastor in de Wieringhe, obijt Ultraj. 8 Januarij.

Adm. R. D. Mr. Jacobus van Dijck, obijt Amstelod. pastor ibidem, 25 Maij.

Adm. R. D. Henricus Croock, obijt Amsteledami pastor ibid. 9 Junij.

R. Pr. Florentius van Stompwijck, Soc. Jesu, obijt Harlemi, missionarius ibidem, 2 Aug.

Adm. R. D. Stephanus van Ommeren, pastor in Schagen, obijt Amsteledami 7 Octobris.

R. D. Franciscus de Heer, pastor in Oestgeest, Catwijck etc. obijt Leijdae 8 Novemb.

R. Pr. Joannes Puts, missionarius minorita, obijt Harlemi 18 Decembris.

1677.

R. D. Henricus Benschop, pastor in Oudtdorp, obijt ibid. 12 Martij.

R. D. Mr. Godefridus Burgert, S. T. B. F. obijt Amsteledami 12 Aprilis.

R. D. Isaacus Pijnacker, obijt Ultrajecti, pastor ibidem ..... Junij.

R. D. Gerardus de Meijer, missionarius in Tuentia, obijt Oldensaliae 20 Sept.

R. D. Hijpatius Scheltingh obijt in Bosum 30 Octob.

R. Pr. Joannes Hollander, Ord. Eremitarum S. Aug. obijt Groningae 30 Octobris.

R. D. Walterus Bolck, quondam pastor Goesanus, obijt Vianae, mense Novembri.

R. D. Nicolaus Schouten, obijt Amst. die 22 Novemb.

R. D. Josephus de Kies, capellanus Harlemi, obijt ibidem 26 Novembris.

R. D. Andreas Caesarius obijt Hagae, pastor ibidem, 6 Decembris.

R. D. Gisbertus Verhaer, obijt in Crommenicdijck, pastor ibidem, 12 Decemb.

1678.

R. D. Petrus Schouten, obijt in Wormer, pastor ibidem, 16 Februarij.

R. D. Michael Burgers, obijt in Maccom, pastor ibidem, 8 Martij.

R. D. Guilielmus Nieukercken, obijt in Lutjebroeck, pastor ibidem, 19 Martij.

R. D. Laurentius Heijmenbergh, pastor in Woubrugh, obijt 18 Martij.

R. P. Petrus Stompwijck, Soc. Jesu, obijt Alcmariae, missionarius ibidem, 16 Junij.

R. ac Ampliss. Dominus Jacobus van Doorne, obijt Arnhemij, pastor ibidem et districtus illius Archipresbyter, in Junio.

R. D. ac Mr. Henricus Cloetingh, S. T. B. F. Ultrajecti obijt, ibidem sacellanus, 4 Julij, stylo novo.

R. D. Ernestus Schadé obijt in Groenendijck, pastor in Haserwouda, 1 Augusti.

Ampliss. et R. D. Antonius van de Plaet, S. T. L. pastor in Ade, plenus meritis et diebus, 18 Augusti.

R. D. Mr. Jacobus Spranger, obijt Hornae 31 Aug. pastor ibid.

R. Pr. Fr. Cornelius Duurmans, obijt Hornae 1 Septembris, missionarius ibidem.

R. Pr. Joannes Pathuys, obijt Groningae, mission. ibid. Soc. Jesu, 10 Septemb.

R. D. Conrardus Voorst, obijt Campis, pastor ibid. 16 Septembris.

R. D. et Mr. Franciscus van Erckel, misere in vita calculo afflictus, obijt in Roelevaertjensveen, pastor ibidem, 16 Septembris.

R. D. Franciscus Temming, obijt in Heijlo, pastor ibid. 2 Octob.

R. D. ac Mr. Isaacus van Eesten, S. T. B. F. pastor Edami, obijt ibidem 14 Octobris.

R. D. Joannes Verhorst, olim Illustrissimi Adriani de Walenburch, Episcopi Adrianopolitani et Suffraganei Coloniensis, Capellanus et Secretarius, modo institutus Rector Liberae Ecclesiae S. Jois de Bindervelt, obijt in Voorburg, pastor ibidem plus quam per 15 annos, 14 Octobris.

R. D. Guilielmus Swart, pastor Amsteledami, obijt ibid. 22 Octobris.

R. Pr. Fr. N. Ricquaert, Ord. Min. obijt Hornae missionarius 24 Octobris.

R. D. Laurentius van Rijn, obijt Wesopi 27, Octob.

R. D. Godefridus Kuijsten, pastor in Rajenburg, obijt 28 Octob.

R. D. ac Mr. Thomas Godefridi, S. T. B. F. obijt Amsteledami 1 Novembris.

R. Pr. Fr. Martinus Gutschoven, Ord. Min. missionarius Hornae, ubi et obijt 19 Decemb.

(*Wordt vervolgd*).

VERSCHEIDENHEDEN.

De Jesuïeten in den Fransch-Duitschen oorlog.

De ondankbaarheid van vele Duitschers heeft ons verbaasd. Naauwelijks is de vreeselijkste van alle in den laatsten tijd gevoerde oorlogen geeindigd, of aanstonds steekt in Duitschland een storm op tegen de Jesuïeten. Naauwelijks hebben die ordesgeestelijken in dien oorlog onwaardeerbare diensten bewezen, of dadelijk daarop wordt het wachtwoord „Dood aan de Jesuïeten" door het keizerrijk geslingerd. Eene aan de Kerk vijandige bende schreeuwt in dagbladen en brochures, op congressen en vergaderingen:

door de Jesuïeten wordt de confessionele vrede verstoord;

door de werkzaamheid der Jesuïeten wordt in stilte en ongemerkt in het hart des vaderlands eene vijandelijke magt geschapen, welke in het oogenblik des gevaars, in verbond met buitenlandsche vijanden, een verschrikkelijk onheil aan het vaderland kan berokkenen;

de Jesuïeten verspreiden onder de geestelijkheid en onder het volk eene strekking, welke vijandelijk is voor alle beschaving, welke antinationaal is en gevaarlijk voor den Staat.

de orde der Jesuïeten moet in Duitschland gesupprimeerd worden; want de zekerheid van de publieke orde, van het gezag der wetten en des Staats, de welvaart der burgerlijke maatschappij, de instandhouding van de vrijheid des geestes eischt het dringend.

Is de zwarte ondankbaarheid, welke zich in die aantijgingen luide uitspreekt, niet waarlijk verbazend? Wel moet het gemoed van die verlichten en humanisten afgestompt zijn en hun ziel voor elke edele aandoening onvatbaar wezen, als zij, den naklank van zoovele dankzeggingen door die soldaten gedaan, welke door der Jesuïeten hand gelaafd en door hun vaderlijk woord opgebeurd zijn, nog hoorende, die hatelijke beschuldigingen durven uitspreken. De Jesuïeten worden uitgekreten als landverraders, als slechte patriotten, die geen hart hebben voor de verheerlijking van hun vaderland. En waar of wanneer hebben zij geweigerd om hunne krachten, hunne gezondheid, zelfs hun leven veil te geven, als zij, ten dienste van de soldaten des vaderlands, op een moordend slagveld of in verpeste lazaretten geroepen werden? Onze lezers zullen het ons niet ten kwade duiden, wanneer wij hier eenige voorbeelden laten volgen van het patriottisme door de Jesuïeten in den laatsten duitschen oorlog getoond. Zoo willen wij de lastertaal der fanatieken, als Bluntschli, Hönig en consorten, te schande maken en aantoonen, dat onder een zwart kleed een edel hart kloppen kan, hetwelk deel neemt in de geschiedenis des volks en voor geen offer terugschrikt, evenmin als de dappere ziel van den oorlogsheld, die zijn leven voor de eer van zijn vaderland geeft.

Volgens het „Generalberichte" der Maltezer ridders van St. Jan omtrent den oorlog 1870—1871 waren er in vijftig lazaretten honderd negen en vijftig Jesuïeten werkzaam; bovendien hielden zich nog drie en dertig Jesuïeten, deels in de lazaretten, deels in het leger, met zielzorg bezig. Deze getallen duiden slechts hen aan, wier plaats door het hoofd-comité van gemelde ridders was aangewezen. Brengt men ook hen in rekening, die op andere plaatsen gebruikt werden, dan gaat hun getal dat van tweehonderd te boven.

In hetzelfde berigt wordt verder verzekerd, dat de Jesuïeten op de aanvraag, hoevelen hunner leden voor de dienst in de lazaretten beschikbaar waren, hebben geantwoord: „Zoo het „noodig is, allen." En inderdaad, hier werden de klassieken,

ginds de theologische en philosophische studiën onderbroken; onder de leiding van bekwame geneesheeren oefenden zij zich in de verpleging der zieken, en zoo toegerust gingen zij naar de lazaretten, met liefde voor de duitsche soldaten en met een heldenmoed, die voor geene opoffering terugdeinsde.

De berigtgever in de „Germania" — waaraan wij deze bijzonderheden ontleenen — getuigt, dat hij vele lazaretten in Frankrijk en Duitschland heeft bezocht, dat hij ook vele schriftelijke getuigenissen van geneesheeren gelezen heeft, en hij moet het als zijne innige overtuiging uitspreken, dat de Jesuïeten zich met groote opoffering, zelfverloochening, liefde en hartelijkheid ten dienste stelden zelfs van de meest afschuwverwekkende zieken; dat ook diegenen, welke hun vroeger vijandig waren, hun nu de schatting van dankbaarheid en hoogachting betaalden. En al was in sommige lazaretten de ontvangst der Jesuïeten niet welwillend en hun dienst aanvankelijk niet gewenscht, die stemming veranderde alras, in vier of vijf dagen. De geneesheeren, vooral die van den staf en de bevelhebbers droegen daartoe veel bij: zij toch gaven hoogen lof aan de trouwe dienst en den ijver der Jesuïeten, schonken hun een volledig vertrouwen en droegen hun het ten uitvoer leggen der moeijelijkste verordeningen op. Meermalen deed het geval zich voor, dat de geneesheeren nooit hun bezoek bij de gewonden wilden maken tenzij in gezelschap van de in de gasthuizen dienstdoende Jesuïeten; dat de militaire oversten uit den mond der geneesheeren van den staf hoorden: „deze broeders zijn eene wezenlijke hulp voor onze lazaretten"; dat zij zelven hun met hartelijkheid de hand drukten zeggende: „zijt welkom, met open armen neem ik u aan; wij hebben u „tijdens den oorlog reeds genoegzaam leeren kennen." Een ander betuigde: „het is een genoegen, zulke zieken-oppassers „te hebben; men mag hun bevelen wat men wil; zij doen „alles met blijdschap en bereidvaardigheid."

De dankbaarheid der verpleegden voor de liefde der Jesuïeten was niet minder groot dan de hoogschatting hunner diensten door de militaire overheden. In de soldatendienst verouderde

officieren drukten onder het storten van tranen den Jesuïeten met het levendigste gevoel van dankbaarheid de hand, als zij van hen afscheid namen; forsche en gebaarde soldaten kusten hun de handen en verkondigden luide: „waren de broeders „niet gekomen, het ware slecht met ons afgeloopen; aan hunne „zorg danken wij ons leven."

Dat deze uitingen van verzorgde soldaten geen oogenblikkelijke opwelling van een overprikkeld gevoel, maar de stem van van een met weldaden overladen hart waren, getuigen de berigten van geneesheeren zelven, die dikwijls den gelukkigen uitslag van eene chirurgicale operatie of van een moeijelijk genezings-proces op rekening stelden van de buitengewone zorg en waakzaamheid der Jesuïeten.

Na het sluiten van den vrede keerden de Jesuïeten in hunne eenzaamheid terug om hun gewonen dagelijkschen arbeid te hervatten. „Gij keert terug", zeide hun een generaal, „in „het bewustzijn velen geholpen te hebben"; en waarlijk, zij keerden terug met de vleijendste getuigenissen van geneesheeren, met de eervolste bewijzen van liefde en achting der militaire overheden, met den duizendvoudigen dank der verpleegden; maar in hun vaderland, waaraan zij hunne diensten met de grootste bereidvaardigheid hadden aangeboden, in de nabijheid van hen, die zij ten koste van hunne gezondheid en ten koste van het leven van velen hunner ordebroeders gered hebben, gaat een kreet van woede tegen hen op, alsof zij de pest der maatschappij, de bedervers van het volk, de verraders van het vaderland waren.

Wel moet bijna elk zedelijk gevoel bij hen uitgedoofd zijn, die op zoo schandelijke wijze de duidelijkste waarheid in het aangezigt durven slaan. Men zou moeten vragen, of dan edele zelfopoffering geen aanspraak maken kan op achting; of diensten, belangloos aan den evenmensch bewezen, geen hoogschatting meer verdienen; of verpleging van gewonden en zieken in de voor het menschelijk gevoel meest stuitende en afzigtelijke verschijnselen niet moet geprezen en dankbaar erkend worden? Maar zij, die zelven voor geen offer in staat zijn, zul-

len in den regel ook te bekrompen van geest zijn om het bij anderen te veronderstellen, laat staan om het te waarderen.

Het is zeer gemakkelijk over patriottisme uit te halen voor eene vergadering, welke straks hare grootste kracht zal ontwikkelen in slempen en brassen. Of dit het ware patriottismus is, laten wij onbeantwoord. Of zouden die heeren, welke zoo hoog op hebben met hun eigene vaderlandsliefde, ook soms meenen dat zij bestond in het geven van eenige thalers, in het schenken van eenige flesschen wijn, in het schuchter uitdeelen van eenige sigaren en in het haastig doorloopen van eenige zalen van een lazaret? Maar laten zij eens weken en maanden lang, des nachts en des daags in vertrekken, door een pestlucht bezwaard, doorbrengen en aan de zieken de meest afschuw-inboezemende diensten bewijzen. Misschien verandert dan ten eenemale hunne zienswijze en zullen zij leeren hoogschatten wat nu boven het bereik van hunne bevatting is. Of durven zij dat niet en hebben zij geen moed om hunne gezondheid en hun leven te wagen voor het heil van hun hulpbehoevenden natuurgenoot, dat dan ten minste hun lastertong verstomme, en als hun mond geen danklied wil zingen, dat zij althans geen smaad werpen op mannen, die ware verdraagzaamheid, ware humaniteit en echte liefde door daden toonen.

Dekreet van de H. Congregatie der aflaten.

In de Acta Sanctae Sedis enz. (Fascic. LXIV, pag. 197) lezen we het volgende dekreet van de H. Congregatie der Aflaten. Zooals daarin wordt vastgesteld, is het voortaan tot het verdienen van eenen vollen aflaat, wat betreft het ontvangen van de HH. Sakramenten der Biecht en der Communie, zeker geen vereischte, dat men op den dag zelven, waarvoor de aflaat is toegestaan, biechte of communicere; het is voldoende, wanneer men zijne biecht spreekt en de H. Communie ontvangt op den onmiddellijk voorafgaanden dag, of ook wanneer men op dien dag biecht en op den volgenden dag communiceert.

URBIS ET ORBIS.

Inter ceteras conditiones, quae in adimplendis operibus injunctis pro acquisitione Indulgentiarum servari debent, ea est ut eadem fiant intra tempus in concessionibus praefinitum.

Hinc S. J. C. per decretum diei 19 Maji 1759 statuit: *Confessionem suffragari, si expleatur etiam in pervigilio festivitatis pro qua concessa est Indulgentia;* et item per Decretum diei 12 Junii 1822 declaravit: *Communionem peragi posse in vigilia festivitatis.*

Etsi vero haec indulta nullum dubitandi locum relinquerent circa eas Indulgentias, quae pro festivitatibus proprie dictis conceduntur, incipientibus nempe *a primis vesperis usque ad occasum solis* ejusdem diei festi, ita ut liberum sit fideli, in pervigilio vel in ipso die festo confiteri, et sacra Synaxi refici: plures tamen exinde dubitationes obortae fuerunt, an idem dicendum foret de aliis Indulgentiis spatio unius diei lucrandis, et ab initio diei *naturalis* incipientibus, quae videlicet concederentur non ratione festivitatis occurrentis, sed alia qualibet ex causa; quemadmodum usuvenire solet pro sextis feriis mensis Martii, diebus dominicis festum S. Aloisii praecedentibus, oratione quadraginta horarum, aliisque casibus similibus quibuscumque.

Itaque Sanctissimus Dominus noster Pius PP. IX in audientia habita ab infrascripto Cardinali Praefecto ejusdem S. Congregationis die 6 Octobris 1870 ad removendam omnem dubitandi rationem, et ad commodius reddendum Confessionis et Communionis adimplementum, benigne declarari et decerni mandavit, prout hoc Decreto declaratur: *Tum Confessionem dumtaxat, tum Confessionem et Communionem peragi posse die, qui immediate praecedit sequentem pro quo concessa fuerit Indulgentia quaelibet, non solum ratione festivitatis occurrentis juxta allata Decreta, verum etiam quacumque alia ex causa, vel devotionis vel pii exercitii, aut solemnitatis, uti esset pro memoratis et ceteris hujusmodi diebus, pro quibus Indulgentia cum conditione Confessionis et Communionis concessa jam fuerit, vel in posterum concedetur, licet tempus ad eam adquirendam ab initio diei naturalis et non a primis vesperis sit computandum;*

servata tamen in adimplendis aliis operibus injunctis regula generali circa modum et tempus in concessionibus praescriptum.

Voluitque Sanctitas Sua nihil innovatum censeri quoad Decretum diei 9 Decembris 1763 favore Christifidelium, qui laudabili consuetudine utuntur confitendi semel saltem in hebdomada, cum privilegiis, conditionibus et restrictivis ibidem recensitis. Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae ex Secretaria ejusdem S. Congregationis die 6 Octobris 1870.

A. Card. Bizzarri Praefectus.

A. Colombo Secretarius.

In het hier aangehaalde dekreet van 9 December 1763 is aan hen, die gewoon zijn om, buiten het geval van wettige verhindering, iedere week te biechten, het privilegie verleend, dat zij door die ééne biecht alle voorkomende aflaten kunnen verdienen, wanneer zij zich geene doodzonde bewust zijn, die zij na hunne biecht zouden bedreven hebben, en overigens de vereischte goede werken verrigten. Hierin wordt door de nu gegeven bepaling niets veranderd.

Overwegingen over de liefde van Jesus in onze verlossing

DOOR

P. J. Hesseveld, R. K. Pr. [1])

Overbodig is het, de algemeen zoo hooggeschatte Overwegingen van den godvruchtigen en beminnelijken Hesseveld bij de Katholieken aan te bevelen. Talloos velen hebben het ondervonden wat Mgr. van der Ploeg in het voorberigt voor dezen vierden druk zegt: „Er komt in het gewone geestelijke „leven weinig voor, wat er niet degelijk en duidelijk naar „aller behoeften uiteengezet is; en telkens voelt men den „hartelijken, den vaderlijken trant van den goeden Hesseveld, „die u onwillekeurig medetroont om het eens te beproeven en

1) Vierde druk. Herzien en vermeerderd door P. van der Ploeg, Pr. Leiden. J. W. van Leeuwen. 1871.

„te beoefenen wat hij u zoo welgemeend voorhoudt en aan-
„raadt." Voorwaar, „schatten van geestelijke wijsheid liggen
„hier open voor onze oogen en eene verwonderlijke kennis van
„het menschelijk hart spreekt uit eene menigte van bladzijden,
„vooral uit de zoo leerrijke „voornemens en besluiten.""

Van dezen vierden druk kunnen we dit zeggen: hij is door de bekwame hand van prof. van der Ploeg, met den teedersten eerbied voor een geliefden leermeester, herzien en vermeerderd, en de uitgever heeft voor den druk, het plaatje, den band, kortom voor de geheele „Ausstattung" zoo gezorgd, dat deze uitgave onder alle opzigten zeer aanbevelenswaardig is.

Eene bijzonderheid over de zamenstelling der Overwegingen, die ons het voorberigt verhaalt, kunnen we niet stilzwijgend voorbijgaan: „Wat vroeger de bescheidenheid mij verbood te
„melden, doch menig oog alligt opmerkte, mag ik nu wel
„mededeelen: dat namelijk onze beroemde Professor Broere,
„gezegender gedachtenis, te zamen met zijnen vriend Hesse-
„veld aan menige Overweging gearbeid, en aan het geheel,
„zoo voor de grondigheid van gedachten als voor de toepassing
„op het dagelijksche leven, niet weinig waarde bijgezet heeft."

Broere, „de naam van den dichter, wijsgeer, godgeleerde,
„de naam die in één adem met dien van Dante mag ge-
„noemd worden, die onsterfelijk zal blijven en zijn, als onze
„geschiedschrijvers der Letterkunde, die nu zijn naam verge-
„ten, reeds lang vergeten zullen zijn" — zoo heeft een der meest bevoegde beoordeelaars, Dr. H. J. A. M. Schaepman, van hem gesproken [1]) — Broere, zijne leerlingen weten het, hoe innig, hoe kinderlijk godsdienstig hij was; maar deze bijzonderheid uit zijn leven, dat medearbeiden met Hesseveld aan de zoo door en door ascetische Overwegingen, het deel, dat de wijsgeer aan dit werk van godvruchtige liefde nam, het toont, de alzijdigheid van zijn genie, maar veel meer nog, hoe vurig in Broere de liefde tot den Verlosser was, die liefde, welke alleen met ware grootheid kroont: Vere magnus est qui magnam habet charitatem.

1) *De Wachter.* 1871. No. 9.

H. A. Des Amorie van der Hoeven, Het eeuwige Pausdom [1].

Ja waarlijk, men moet Katholiek zijn om, in deze droevige tijden voor onzen H. Vader Pius IX, nog eene feestrede te kunnen uitspreken op den Paus en het Pausdom.

„Indien wij bedrogen zijn, dan zijn wij door God bedrogen." Dit woord van Richardus a S. Victore [2] op den Paus toepassende, zegt de Redenaar:

Indien wij in ons geloof aan de eeuwigheid van het Pausdom bedrogen zijn, dan zijn wij door God bedrogen.

Christus immers, zoo wordt deze stelling vervolgens bewezen, heeft tot Petrus en diens Opvolgers gezegd: „Gij zijt Petrus" enz.; en God, die de geschiedenis beheerscht, heeft het Pausdom, te midden van hetgeen in den loop der eeuwen verging, altijd door een zigtbaar wonder staande gehouden.

Het tweede of het historiesch bewijs, dat de meeste ruimte inneemt, is met ongemeene handigheid ontwikkeld. Elk tijdperk der geschiedenis wordt met breede maar tegelijk scherpe trekken geteekend, en bij den afloop voelen we ons telkens genoodzaakt met den Redenaar uit te roepen: Indien wij in ons geloof aan de eeuwigheid van het Pausdom enz.

Ziehier een paar regels van het slot.

„Welnu dan, toehoorders, kunt Gij u voorstellen dat God in onze dagen het werk zou verloren geven, waaraan Hij achttien eeuwen lang .... gearbeid heeft? Kunt Gij u voorstellen dat God, de Eeuwige, ongeduldig; de Almachtige, moedeloos; de Onveranderlijke, weifelend zou geworden zijn?... Weest dan ook Gij niet ongeduldig noch moedeloos noch weifelend;

1) Rede, gehouden voor de Zouaven-Broederschap „Fidei et Virtuti" te Rotterdam, op haar herinnerings-feest der vestiging van St. Petrus-Stoel te Rome, den 11 Februari 1872. Amsterdam, C. L. van Langenhuysen. 1872.

2) „Domine si error est, a teipso decepti sumus." De Trinitate, lib. I, cap. 2.

rekent op God, want Hij zelf heeft u het recht daartoe gegeven."

De naam des Schrijvers van Mijn overgang tot de Katholieke Kerk ontslaat ons van de moeite om deze overschoone rede nog verder aan te bevelen.

„Eerbiedige liefde voor den Paus." [1])

De drie en dertig jaren van Jesus' leven zijn nog niet voorbij; in de Kerk keeren zij telkens weder en duren voort tot het einde der tijden. In de gansche rangschikking van hare feesten spreekt zij het uit: dat Jesus' leven ons leven, het voorbeeld van ons leven en ook de bovennatuurlijke kracht van ons leven is. Alles is vervat in de onuitputtelijke waarheid: de Christen is een andere Christus.

Niet als in Judea, is Hij bij ons, maar toch die drie en dertig jaren zijn niet voorbij.

Aanhoudend nog leeft en woont Hij zelf met ons in het H. Sakrament. Dáár kunnen wij Hem dienen, dáár Hem alles klagen en verzoeken. Nogtans, daar is Hij onzigtbaar; wij menschen hebben ook zinnen, die bevrediging vergen; welnu: wij hebben Christus in de armen, wij hebben Christus in de kinderen; Hem zelven dienen wij in deze zijne vertegenwoordigers; zijn eigen woord heeft het ons verzekerd. Ook dit echter is den geloovigen niet genoeg; in deze dienst van den Heer verschijnen wij eenigzins als zijne meerderen; maar de liefde wil zich op hooger wijze toonen; zij wil gehoorzamen, onderrigt ontvangen, het offer brengen van den wil; zij wil den Heer met zijne leerlingen den geliefden naam van Meester geven; dit kunnen en ook dit moeten wij: Christus is nog bij ons in den Paus; de Paus is zijn Plaatsbekleeder; de Koning-Opperpriester is eene derde zigtbare

---

1) „Door Frederick William Faber. Een belangrijk woord voor onze „dagen. — Naar het Engelsch, door F. W. Tschierschke. Utrecht, bij de „Wed. J. R. van Rossum. 1871." — 32 blz. kl. 8o. Met Kerkelijke goedkeuring.

tegenwoordigheid van den Heer onder ons, hooger in rang, dieper in beteekenis, van meer onmiddellijk belang, van bepaalder aard dan zijne tegenwoordigheid in de armen en de kinderen.

In den Paus Christus te zien, eene eerbiedige liefde voor den Paus te hebben, is dan wel dure pligt, en „ maakt een wezenlijk „ bestanddeel uit van geheel onze christelijke godsvrucht."

Die treffende gedachten worden beknopt uiteengezet en ook uit de tijdsomstandigheden aangedrongen door den voorlang ook onder ons zoo gunstig bekenden Oratoriaan Fr. W. Faber. Hij doet het zoo welgemeend, zoo innig, ik zou willen zeggen, zoo hartelijk en gemakkelijk, dat we niet behoeven te vragen of hij den Paus bemint. Wij voegen hier enkel de schoone woorden van den Eerw. Tschierschke over zijne vertaling bij: „ Moge zij in het „ hart des lezers overstorten, wat de schrijver gevoelde, toen „ hij de zoete mengeling van liefde voor Christus en voor „ Christus' Plaatsbekleeder in woorden trachtte weêr te geven."

Cervántes' Reis naar den Parnassus. [1])

Ziehier een poëtiesch verhaal, gedicht door den auteur van den Don Quyote. Het is eene letterkundige beoordeeling van de Spaansche dichters der zestiende en zeventiende eeuw. Cervántes laat hen, hetzij als vrienden, hetzij als vijanden, op den Parnassus verschijnen; zij ontvangen er allen van Apollo belooning of straf.

De Hoog Eerw. bewerker van den Viaje del Parnaso heeft het Spaansch gedeeltelijk in vertaling, gedeeltelijk in overzigt teruggegeven; verscheidene literaire aanteekeningen werden er door zijne hand bijgevoegd.

We zullen ons van allen lof onthouden, daar het hier een arbeid geldt, die in dit tijdschrift voor het eerst verscheen.

Voor de afzonderlijke uitgave heeft de bewerker zijn geschrift op verscheidene plaatsen verbeterd en met enkele toevoegingen vermeerderd.

PR.

1) Door J. J. Putman, Kan. Dek. en Pastoor te Utrecht. Utrecht, Dekker en van de Vegt. 1872. (*f* 0,75.)

BROERE'S CONFERENTIEN

OVER

DE KENTEEKENEN DER KERK.

TWEEDE CONFERENTIE.

HET EERSTE KENTEEKEN:

DE EENHEID DER KERK.

Tot even grondige als eigenaardige inleiding der tweede Conferentie, over de eenheid der Kerk, en die eenheid eerst meer in 't algemeen, dan in haren bijzonderen zin beschouwd, gaat Broere den hoofdinhoud na van Jesus' hoogepriesterlijk gebed [1]), waarin Hij als middelaar van God en menschen al de vruchten van zijn lijden over de wereld afsmeekte, om zijne verheerlijking bad ter verheerlijking des Vaders, en de toekomende eeuw, die uit Hem zou geboren worden, met eenen blik omvatte.

„Jesus had zijne leerlingen gespijsd met zijn vleesch „en bloed, hen zich als tweeden Adam ingelijfd en daar Hij „hen door middel zijns vleesches aan zijne godheid had

---

1) Jo. XVII.

„deelachtig gemaakt, kon Hij aan den Vader, van wien „Hij alles ontvangt, getuigen: „de heerlijkheid, die Gij „„Mij gegeven hebt, heb Ik hun gegeven" [1]). Aldus „met hen, grondslagen en eerstelingen zijner Kerk, ver- „eenigd, en gereed zich voor haar te offeren, bad Hij „als vrucht van zijn offer de liefde des Vaders over hen af."

Wat dan bad Hij?

„Vader, bewaar hen, die Gij Mij gegeven hebt, in „uwen naam, opdat zij één zijn gelijk ook wij" [2]); en vroeg Hij dit slechts voor zijne toenmalige leerlingen? Neen: het was de herstelling der bovennatuurlijke orde, der verloren eenheid van het menschelijk geslacht. „Ik „bid u," zegt Jesus, „niet voor hen alleen, maar ook „voor hen die door hun woord in Mij zullen gelooven, „opdat allen één zijn, gelijk Gij, Vader, in Mij en Ik „in U, opdat ook zij in ons één zijn, opdat de wereld „geloove, dat Gij Mij gezonden hebt." [3])

„Hieruit zien wij dan op nieuw, dat de godsdienst „bovennatuurlijk of goddelijk is, eene maatschappij der „menschen niet met den Schepper alleen, maar met den „Vader, niet door enkel eindige orde of bemiddeling, maar „door den Zoon, niet uit kracht slechts eener algemeene „voorzienigheid, die het schepsel voert naar een geschapen „goed, maar door den Heiligen Geest, die het menschdom „met Christus en door Hem met den Vader vereenigt."

Doch hier is ook zeer krachtig aangeduid, dat, naar het voorbeeld van den Godmensch, de godsdienst zoowel menschelijk als goddelijk, en dus tegelijk natuurlijk, zinnelijk, zigtbaar is.

Ten eerste wordt hier weder bevestigd, wat wij als grond van het menschelijke in de godsdienst opgaven, dat na-

---

1) Jo. XVII, 22. 2) Ald. 11. 3) Ald. 20 v.

melijk de dienst van God in eene waarachtige vereeniging bestaat met Christus, die waarlijk onder en in het menschdom is: „opdat zij in ons één zijn," zegt Jesus, en een weinig later: „Ik in hen en Gij in Mij" [1]).

Wij zien ten tweede, dat er door Jesus Christus eene allerlevendigste, hoogst persoonlijke, werkzame maatschappij der menschen ontstaat; immers zij worden vereenigd naar het voorbeeld van den Zoon, die levend uit den Vader wordt geboren en levend met Hem één is in de liefde van den H. Geest: „gelijk Gij, Vader, in „Mij en Ik in U" [2]).

Wij zien ten derde, dat hetgeen uit deze tegenwoordigheid van een oneindig Woord in het menschdom en uit de zoo werkzame vereeniging der menschen noodzakelijk volgen moet, ook door Jesus zelven wordt afgebeden, namelijk eene zeer openbare eenheid, waaraan de wereld moge zien, dat Hij van den Vader in haar is gezonden: „opdat zij volkomen één zijn en de wereld erkenne, dat „Gij Mij gezonden hebt, en Gij hen bemint gelijk Gij „Mij bemint." [3])

Niet dat de hemel, door Christus op aarde gebragt, reeds in al zijne glorie zigtbaar zij, o neen: de godsdienst is hier nog eene worsteling; eerst later dan ook, gelijk de H. Chrysostomus opmerkt, vraagt Jesus de gelukzalige aanschouwing zijner heerlijkheid voor zijne leerlingen: „Ik „wil, dat waar Ik ben, ook zij met Mij zijn, opdat zij „mijne heerlijkheid zien, welke Gij Mij gegeven hebt" [4]).

Dit staat dan vast: de godsdienst of Kerk is eene vereeniging van God en menschen, en menschen onder elkander door het oneindig Woord, voor ons vleesch geworden. Er moet dus wel onder de menschen eene hoogere orde

---

1) Ald. 21 v. 2) Ald. 21. 3) Ald. 22. 4) Ald. 24.

of maatschappij zigtbaar zijn, die ten bewijze strekt, dat zij met God en met elkander niet slechts door het woord der rede, maar door dat oneindig vleeschgeworden Woord des Vaders zijn vereenigd. „Het Christendom is „eene ijdelheid, — vergeef mij de uitdrukking, — „eene Oostersche vertelling, een Indiaansche reuzendroom, „indien Hij die zich het licht der wereld noemt [1]) en zijne „heerlijkheid schenkt aan zijne leerlingen [2]), hen niet „daardoor, gelijk Hij zelf getuigt, tot het licht der wereld „maakt en zijne Kerk zoo zigtbaar doet zijn als eene „stad op het gebergte [3]), of, volgens de profeten, „zijn huis niet doet staan op een berg der bergen, waar- „heen alle volkeren zamenstroomen en dat de verste ei- „landen begroeten met hun gejuich [4]); want het is volstrekt „onmogelijk, dat God waarlijk mensch wordt en Vader, „Zoon en Heilige Geest onder ons hunne woonplaats komen „nemen, zonder dat het menschdom, waarin de hemel is „nedergedaald, eene orde, eene eenheid aanbiedt welke „ons Christus verkondigt als de opperste wet der gebeur- „tenissen, en zijne godheid tot een feit maakt zoo groot, „zoo duidelijk en openbaar als de geschiedenis der wereld.

„Waar dan is die orde, waar die stad op het gebergte, „dat licht der wereld, dat Christus is en dat tegelijk zijne „leerlingen zijn?"

Dit is met andere woorden gevraagd: welke zijn de kenteekenen der Kerk?

In een zekeren zin zijn de kenteekenen, die de Kerk van hare goddelijke stichting geeft, niet op te tellen: op zoo veelvuldige wijzen is Christus in haar werkzaam en

---

1) Jo. VIII, 12. 2) Jo. XVII, 22. 3) Mt. V, 14. 4) Isaias II, 2, Mich. IV, 1.

doet zij ons in alwat haar eigen is het woord der verlossing lezen.

Doch wij kunnen verschillende zaken tot eene hoofdzaak brengen, verschillende hoedanigheden onder eene hoedanigheid zamenvatten, „zóó de Kerk in haar geheel „overzien, en ons des te sterker overtuigen, dat hetgeen „wij waarnemen geen toevallig verschijnsel, maar eene „vaste wet is en behoort tot die uitgestrekte orde, van „welke Jesus Christus, aan wien de Vader alle magt heeft „geschonken [1]), het toppunt uitmaakt.

„Op die wijs heeft ons het Concilie van Nicea, in het „begin der IVe eeuw gehouden, vier algemeene kentee„kenen opgegeven. De Kerk is een, de Kerk is heilig, is „katholiek of algemeen, en duurt van de apostelen af on„afgebroken voort.

„De grond dezer viervoudige opvatting der Kerk is „hierin te zoeken, dat wij, in het algemeen willende „denken, iedere zaak slechts op vier wijzen kunnen be„schouwen. Ten eerste, in haar wezen of natuur; ten „tweede, in hare kracht of werking; ten derde, naar de „plaats die zij inneemt; en ten vierde, naar den tijd dat „zij duurt. Is dan God waarlijk in deze wereld gekomen, „is zijn hemelrijk onder ons, eindige menschen, dan „moet het zich ook noodzakelijk naar de vier opgenoemde „zijden der eindige wereld ontwikkelen en openbaren.

„Wat nu is de volmaaktste natuur of hoogste wet des „wezens? Eenheid, en zij drukt zich voornamelijk uit „in de waarheid; de Kerk moet dus één zijn en dit vooral „blijken in hare leer. Wat is de hoogste kracht? Heilige „wil of liefde Gods; de Kerk moet dus wonderbare krach„ten van heiligheid en ter heiliging bezitten, en dit moet

---

1) Mt. XXVIII, 18.

„vooral blijken door de helden van deugd die zij voort-
„brengt. Wat, ten derde, moet de Kerk zijn ten opzigte
„van de plaats? Daar haar volmaakt wezen of eenheid
„overal toepasselijk is, en hare heiligheid of liefde zich
„metderdaad overal wil toepassen, moet zij katholiek of
„algemeen zijn. Wat eindelijk ten opzigte van tijd? Daar
„zij waarlijk historiesch, daar zij in het menschdom be-
„gonnen is met Christus, moet eene zoo krachtige eenheid
„nimmer kunnen vernietigd worden, maar zij altijd aan
„zich zelve gelijk voortduren, en tot de apostelen onaf-
„gebroken opklimmen.

„Doch dewijl van een anderen kant deze kenteekenen
„goddelijk, dat is, bovennatuurlijk en, om dus te spreken,
„uitstralingen des geheims zijn, wordt niet alleen het eene
„kenteeken door het andere verondersteld, maar gaan zij
„bij een dieper onderzoek meer en meer in elkander over
„en maken slechts eene enkele eenheid of orde uit, die
„van verschillende zijden beschouwd wordt, eenheid der
„geesten in de waarheid, eenheid der harten in de liefde,
„eenheid die het verschil aller plaatsen, eenheid die de
„ontwikkeling aller tijden bevat, zoodat wij ten laatste
„het gemeenschappelijk rustpunt dezer orde vinden, niet
„in eene afgetrokken algemeene wet, maar in eene wet
„die persoon is, in den menschgeworden Zoon Jesus
„Christus, die zich aan ons mededeelt en van wiens
„volheid wij ontvangen [1])."

De redenaar gaat nu het eerste kenteeken, in het bijzonder eenheid genoemd, beschouwen en vraagt: Wat is eenheid? Een afgetrokken cijfer? Daar zijn er die het zich alzoo voorstellen, maar de kerkvaders geven

1) Jo. I, 16.

ons daarvan een dieper begrip. Zoo bijv. zegt de H. Augustinus: „Door den Vader is alles een, door den Zoon „alles gelijk, door den H. Geest alles verbonden."

Op drie wijzen immers zijn wij gewoon eene zaak een te heeten. Ten eerste, wanneer daarin het een met het ander ordelijk zamenhangt en zij niet verbrokkeld ligt in deelen, die op elkander of volstrekt geen of een vernietigenden invloed hebben. Zoo is deze tempel één, omdat het een van het ander wordt gedragen en de kracht der grondslagen zich overal ordelijk voortzet. Het is eene werkende of levende eenheid, eene orde van oorzaken.

Wij noemen ten tweede eene zaak een, wanneer zij, van welke zijde ook beschouwd en welke deelen men in haar onderscheidt, overal denzelfden vorm en gelijkenis met zich zelve aanbiedt: eenheid niet der krachten of van zamenhang, maar der gelijkenis of overeenstemming. Zoo is deze tempel in zijne verschillende deelen met zich in overeenstemming en biedt dezelfde orde of grondvorm aan.

Wij noemen ten derde eene zaak een, wanneer zij ten gevolge zoowel van den zamenhang of de eenheid der krachten als der overeenstemming van vorm, een zoo gesloten en verbonden geheel uitmaakt, dat zij, als van alle andere zaken onderscheiden, uitsluitend een of eenig is. Zoo is dit kerkgebouw een of eenig, geen ander zullen we er mede verwarren.

„Meer dan deze drie eenheden, of die er van worden af-„geleid, bestaan er niet, noch kunnen er bestaan; zij ver-„onderstellen elkander noodzakelijk en maken te zamen „eene drievoudige eenheid uit, die ten eerste levend ver-„oorzaakt, ten tweede overeenstemmend uitdrukt, en ten „derde zich als eenig weder afsluit. Op duizenden en „duizenden wijzen doet zich die eenheid in de schepselen „voor, heerscht in den ronden waterdrup, in het hoekig

„kristal, in planten en gedierten, in de eeuwige bergen,
„rif en ribben dezer aarde, en in den grashalm die zich
„beweegt aan hunnen voet."

Nergens echter is zij zoo zigtbaar als in eene maatschappij die om hare volkomenheid staat wordt genoemd; want deze is een geheel van geheelen, eenheid van eenheden, eenheid van ondeelbare personen, en beeldt daarom in de eindige orde het naast Gods eenheid voor ons af. Nemen we, alvorens hare volmaking in de Kerk te zien, nog eens die eenheid ten voorbeeld.

De maatschappij of eenheid van menschen is ten eerste eene orde van oorzaken of levende eenheid; zij baart en onderhoudt door magt en gezag, waarop zij steunt en hetwelk zich tot haar welzijn in eene rij van dienaren ontwikkelt; zonder gezag is geene maatschappij mogelijk. Het is dat vaderschap, waarvan de H. Paulus zegt, dat van den eeuwigen Vader alle vaderschap in hemel en op aarde zijn naam of natuur heeft [1]).

Uit deze levende eenheid der maatschappij wordt ten tweede de eenheid der gelijkenis of overeenstemming geboren. Want doordat het gezag de wet handhaaft en van een ieder doet naleven, wordt zij het alom uitgesproken woord van den staat en het afbeeldsel van Hem, door wien alle wetgevers regtvaardig oordeelen [2]).

Uit beide eindelijk, uit het gebieden en gehoorzamen en de daardoor geboren overeenstemming in de wet, komt ten derde de verheffing, de welvaart van het individu, en de afsluiting der gansche maatschappij als onafhankelijk individu voort. Zij is eenig en uitsluitend een, zij laat hare vijanden niet in en straft wie zich tegen haar gezag of wet mogt verzetten.

---

1) Eph. III, 15. 2) Sap. XII, 19, 22.

„Zagen wij dan den Vader afgebeeld in de kracht des „gezags, den Zoon in de overeenstemming der orde: hier „zien wij den H. Geest afgeschaduwd, de liefde van het „goed, den haat van het kwaad, den Helper, die vrij „maakt en aan wien de onderscheiding wordt toegeschreven."

Deze drie eenheden veronderstellen elkander noodzakelijk, gelijk Broere nog even aandringt, en hij gaat dan, na dien breeden grondslag, over op de eenheid in de Kerk, de maatschappij der maatschappijen, vereeniging der menschen in Christus. Want ook zij is een tempel, zegt de H. Paulus, gegrond op de apostelen en profeten en die Christus tot hoeksteen heeft [1]); ook zij is een rijk, een stad of staat, zooals haar de profeten voorspellen, en de Zaligmaker en zijne leerlingen haar dikwerf genoemd hebben. En heeft een Romeinsch redenaar den staat bij een groot ligchaam vergeleken: dezelfde vergelijking wordt door den H. Paulus meermalen van de Kerk Gods gebruikt.

„De Kerk is dan ten eerste levend een, een be- „werktuigd geheel, een zeer ordelijk ligchaam met een „hoofd; zij heeft gezag, dat, van den zetel van Petrus, „zetel der eenheid, zeggen de kerkvaders, in zijne be- „wegingen uitgegaan, overal predikt en leert; en dewijl „dezelfde geest die het woord der waarheid doet verkon- „digen, het insgelijks doet aannemen en deelen, is er „een gemeenschappelijk bezit der waarheid, eene levende „gemeenschap der geesten, die hooren en gehoord worden, „geven en ontvangen en belijden, en door welke het licht- „verspreidend woord des geloofs zonder einde rondgaat.

„Uit deze levende eenheid wordt de overeenstem- „ming van allen in hetzelfde geloof geboren. In de

1) Eph. II, 20.

„Katholieke Kerk doen allen dezelfde belijdenis, heeft „niemand iets bijzonders, en blijft de overtuiging geves- „tigd, dat, zoo het eene dwaasheid is van een bijzonder „soort van rede of verstand te spreken, de nog veel „dwazere bewering, van een geloof te hebben dat niet „algemeen is, de verloochening van Christus in zich houdt „opgesloten.

„Uit beide ontstaat dan ook hare eenigheid; want „dewijl het gezag zich met de alom beleden waarheid „vereenigt, duldt het noch opstand tegen hare orde, noch „verloochening van een harer leerstukken, en spreekt vloek „en verwerping uit over scheuring en ketterij.

„In dezen schoonen cirkel der eenheid gaat hare gansche „geschiedenis voort. Altijd heeft haar levend spreken „overeenstemming gebaard, en is uit beide uitsluitende „eenigheid voortgekomen."

Dit blijkt uit tallooze getuigenissen van hare leeraars en vaderen;

uit de meest mogelijk openbare feiten: uit de kerkvergaderingen, die van het begin af gehouden zijn.

Zoo voortgaande reiken wij tot aan de apostelen, en hier herdenkt de redenaar, wat zij die in Christus' plaats een gezantschap uitoefenden [1]), ten opzigte van diezelfde drie punten geleerd en gedaan hebben.

„Eindelijk zien wij den Verlosser zelven met goddelijke „magt en wijsheid deze eenheid en orde scheppen. Hij „wil, dat de waarheid in ons menschen zij, en niet in „enkel geschrift, belooft en zendt den H. Geest, en stelt „zelf dat ordelijk gezag aan. Uit allen die in Hem „geloofden, kiest Hij twee en zeventig leerlingen, uit „hen twaalf apostelen en wederom aan het hoofd der

1) II Cor. V, 20.

„apostelen stelt Hij Petrus. Gij zijt Petrus en op deze „Steenrots zal Ik mijne Kerk bouwen en de magten der „hel zullen tegen haar niet vermogen. U zal Ik geven „de sleutelen des hemelrijks: alwat gij ontbonden zult „hebben op aarde, zal ontbonden zijn in den hemel [1]). „Ik heb voor u gebeden, Petrus! opdat uw geloof niet „ontbreke, en gij, eenmaal bekeerd, versterk uwe broe- „ders [2]). Hoed mijne lammeren, hoed mijne schapen [3]). „Zoodanig zijn de bevelen en toezeggingen aan Petrus „gedaan. Tot welken sterveling is ooit zoo gesproken? „Tot geen der aartsvaderen, noch tot Abraham, noch tot „Moses. En geen wonder: wat aan dezen beloofd was, „wordt thans in Jesus Christus medegedeeld. Hij die de „rots is, noemt ook Petrus de rots, die het licht is der „wereld, noemt het zijne apostelen; want de heerlijkheid „die Hij van den Vader ontvangt, heeft Hij hun gegeven.

„Zulk een vaderschap ook was noodig om de verschil- „lendste volken des aardbodems in de waarheid te „doen overeenstemmen; want dezen apostelen droeg „Hij op, dezelfde leer, dezelfde waarheid en eenheid des „geheims overal te verkondigen en te doen nakomen: „„die u hoort, hoort Mij", [4]) zegt Christus; „gaat en „„onderwijst alle volken, hen doopende in den naam des „„Vaders en des Zoons en des H. Geestes, hen leerende „„onderhouden alwat Ik u bevolen heb [5])."

„De Zaligmaker, die zijne Kerk als eene levende eenheid „stichtte, waaruit de eenheid der volken zou geboren worden, „Hij moest bij gevolg ook eenigheid en uitsluiting „willen. „Wie niet met Mij is," dus spreekt Hij, „is „„tegen Mij en die met Mij niet vergadert, verstrooit [6])."

---

1) Mt. XVI, 18 vv. 2) Lc. XXII, 32. 3) Jo. XXI, 15 vv
4) Lc. X, 16. 5) Mt. XXVIII, 19 vv. 6) Lc. XI, 23.

„Hij gebiedt zijn leerlingen, dengene die de Kerk niet „hoort te houden voor een heiden en een tollenaar [1]), en „geeft wel duidelijk de bovennatuurlijke eenigheid „zijner Kerk te kennen als Hij zegt: „die u versmaadt, „„ versmaadt Mij. en die Mij versmaadt, versmaadt „„dengene die Mij gezonden heeft. [2])""

De Kerk dan is een, dat is: zij is levend een, overeenstemmend een, en eenig; de gansche natuur, wier eenheid God prijst, prijst ook de Kerk en bevestigt, dat zij door Hem is gesticht.

De Protestanten, als zij zeggen, dat de Katholieke Kerk uiterlijk, natuurlijk, menschelijk een is, dat wij ons onderwerpen aan de priesters, de priesters aan de bisschoppen, de bisschoppen aan den Paus, zij spreken de waarheid, het is zoo. Niets is zoo openbaar, niets zoo menschelijk, niets zoo natuurlijk als de Katholieke Kerk. Haar goddelijke Stichter vergelijkt haar dan ook met de meest verschillende voorwerpen der natuur. Hij zelf was mensch en heeft eene tevens menschelijke maatschappij gesticht. Deze menschelijkheid der Kerk bewijst, dat het rijk Gods niet, gelijk het Protestantisme wil, buiten ons in een onverstaanbaar boek, maar in ons is. En gelijk Christus het zijn apostelen deed voelen en tasten, dat Hij waarlijk verrezen was [3]): zoo maakt de Kerk door haar natuurlijk, historiesch, menschelijk bestaan, onze verlossing tot eene daadzaak en vertegenwoordigt als verrezen wereld den verrezen Christus.

De eigenlijke bedoeling echter der Protestanten met dat verwijt is, dat de Kerk niet tevens innerlijk is.

„Maar is er dan geen ziel omdat er een ligchaam is, „is de Kerk niet goddelijk omdat zij menschelijk is, en

---

1) Mt. XVIII, 17. 2) Lc. X, 16. 3) Jo. XX, 20, 27.

„houdt Christus op God te zijn omdat Hij mensch is?
„Inderdaad tot deze gevolgtrekking is het Protestantisme
„gekomen en moest het komen. Christus en de Schriftuur
„zijn menschelijk bevonden, en daarom van hen verworpen.
„Maar het is die natuurlijkheid zelve, die uitwendige
„orde der Kerk, die hare inwendige eenheid tegelijkertijd
„bewijst. Iedere dwaling brengt wanorde voort, en eene
„godsdienstige dwaling, wijl zij het diepst gaat van allen,
„ook de grootste aller verwarringen. Wanneer derhalve
„de eeuwenoude, door de gansche wereld verspreide Kerk
„een hoogst ordelijk bestaan heeft, dan is dit reeds een
„afdoend bewijs, dat hare leering waar en zij goddelijk
„is. Zij zou de natuur niet behouden, zoo de redder der
„natuur niet in haar leefde. Hoe uiterlijker, hoe meer
„openbaar, hoe sterker hare eenheid naar buiten is uitge-
„drukt, des te meer moeten wij die inwendige eenheid
„als goddelijk veronderstellen waardoor de zigtbare wordt
„gedragen."

Om dit door de tegenstelling nog duidelijker te maken, zal de redenaar nu het Protestantisme tot voorbeeld nemen, en dan tegenover deszelfs wanorde de Katholieke Kerk meer in hare bovennatuurlijke eenheid beschouwen.

Het Protestantisme is niet levend een. De bijbel, zoo beweert men daar, is de eenige bron der waarheid op aarde. Waaruit onmiddellijk volgt, dat niemand regt heeft om te leeren en er geen geloofswaarheid door een menschenmond wordt uitgesproken; want daarmede zou de bijbel ophouden eenige kenbron te zijn. Hoe ongerijmd het schijnen mogt, het beginsel heeft zijne gevolgen moeten voortbrengen: het Protestantisme erkent heden, geene eigenlijke geloofsbelijdenis te hebben. Wat is het dan? Het noemt

zich geest, maar het is het vlak tegenovergestelde: „het „is de dood! Want het leven van den geest is maat- „schappij naar het voorbeeld van den oneindigen geest, „is zijn woord voortbrengen, het met zekerheid uit te „spreken, het te geven gelijk de eeuwige Vader zijn „eeuwigen Zoon geeft. Dit kan het Protestantisme nim- „mer. Het is stom, kan noch leeren noch belijden, der- „halve geen geest aan geest verbinden en houdt daarmede „op geest te zijn."

Zonder levende vereeniging der geesten kan er ook onmogelijk overeenstemming geboren worden, maar slechts wat daarmede strijdt, dat is, onophoudelijke verwarring. Dat doode ligchaam moet noodzakelijk gisten, moet zich oplossen en allerlei insekten moeten daaruit opkomen. En wie ook kan de twisten en verwarringen, de duizenden van sekten opnoemen die het Protestantisme heeft voortgebragt? De waarheid uitgezonderd, is er geene stelling die men daar niet vindt. Om zich zelven en anderen gerust te stellen, hebben sommigen gezegd: wij zijn het in de grondwaarheden eens. Maar ten eerste is niemand tot hiertoe in staat geweest, die grondwaarheden aan te wijzen; ten tweede is het volstrekt onmogelijk, het in de grondwaarheden eens te zijn en daarbij honderd verschillende gevoelens tot uitkomst te verkrijgen; ten derde is dit beweren, onmiddellijk genomen, blijkbaar onwaarheid. Want Jesus Christus zal toch wel eene grondwaarheid zijn, en echter of Hij God of geen God is, wordt niet alleen betwist, maar kan in gevolge de vrijheid van uitleggen en denken nimmer beslist worden. Er is dus in de eerste waarheid verschil, en wel een noodzakelijk, een oneindig verschil; want tusschen God en geen God ligt de oneindigheid.

Uit het volslagen gebrek aan levende eenheid en uit

onophoudelijken strijd in plaats van overeenstemming, volgt voor het derde punt, dat het Protestantisme ook volstrekt niets uitsluit en van niets is te onderscheiden. De Protestanten hebben in hunne twisten elkander Mohammedanen genoemd: maar indien wij het woord daarlaten en in 't oog houden, dat er naar volstrekt onbepaalde hoofdwaarheden moet geoordeeld worden: waar is dan het onderscheid tusschen een Protestant die de H. Drievuldigheid en de godheid van Christus verwerpt, en een aanhanger van den Arabischen profeet? Men denke aan den beruchten Bauer en hoe de meerderheid der toenmalige Protestantsche hoogleeraren in Pruissen openlijk verlangde, dat hij, die Christus-loochenaar, mogt voortgaan zijne lessen in de godgeleerdheid te geven.

Van waar znlk een heillooze toestand?

Het zijn de verre maar noodzakelijke gevolgen van Luthers en Calvijns dwaalleer over 's menschen volstrekte verdorvenheid, gelijk het in de vorige Conferentie reeds met een woord aangetoond is en nu nader bewezen wordt.

„Hier hebben wij dan de verklaring der wanorde van „het Protestantisme. Kan immer de duisternis licht worden? „kan de waarheid zich met de leugen vereenen? kan de „openbaring worden opgenomen in een noodzakelijk met „haar strijdenden geest, en haar hemelwoord huwen aan „lengentaal der zonde? ongetwijfeld nimmer! Zoo moet „dan de goddelijke waarheid buiten den mensch in den „bijbel blijven, is onze geest van God gescheiden; en „daar alleen God en zijne waarheid ons kunnen vereeni„gen, blijven wij ook voor immer gescheiden van elkander: „wij kunnen geen licht mededeelen dat wij zelven niet „bezitten.

„Vraagt men alzoo, hoe 't mogelijk zij, dat menschen

„met gezond verstand zulk eene verwarring als het Pro-
„testantisme oplevert, kunnen aanzien voor waarheid, het
„Christendom stellen in de scheiding des doods,
„in eeuwige twist en tweespalt, en de uiterste
„onbepaaldheid van het Niet: dan is hiervan de
„ware oorzaak, dat Luther beproefd heeft, Christus
„uit de wereld te jagen. Want wat men thans met andere
„woorden erkent, namelijk: geene geloofsbelijdenis te be-
„zitten, geene leer te hebben, dus geest te zijn zonder
„waarheid, is een zeer juist en onvermijdelijk gevolg,
„doch naar hetwelk men blindelings is voortgedreven en
„dat men op dit oogenblik nog niet verstaat."

Het licht straalt in de duisternissen, en de duisternissen hebben het niet begrepen [1]), zoo is het ons geoorloofd uit te roepen, als wij het oog weder op de Katholieke Kerk terugwenden; want hare bovennatuurlijke eenheid doet zich ook uitwendig kennen en het licht van Christus schittert over de wereld heen.

In alle maatschappij is eene barenskracht of levende vereeniging; nogtans in ieder er van kan die band ordelijk worden opgelost: het kind gaat eenmaal het huisgezin uit, en wie, zoo kan men in 't algemeen vragen, wie blijft er altijd kind? Dit heeft alleen plaats in de Kerk; want hare levende eenheid is bovennatuurlijk, nimmer lost de band zich op, die ons aan haar verbindt. Konden wij méér worden dan wij door haar zijn: wij zouden eenmaal ophouden, op haar gezag te steunen, maar het is onfeilbaar; en, gehuwd aan Jesus Christus, baart zij ons tot kinderen Gods; meer dan dit, dan zonen

1) Jo. I, 5.

Gods, kunnen wij niet zijn. Gelijk dan de Zoon, omdat Hij volmaakt wordt geboren, eeuwig Zoon is en blijft in den schoot des Vaders [1]): zoo blijven wij, daar wij volmaakte waarheid ontvangen, altijd kinderen, altijd in den schoot der Kerk, en is zij levend een, gelijk Christus een is met den Vader.

In alle maatschappij is overeenstemmende eenheid; doch het kind heeft de kennis niet van zijne ouders, de leerling niet van zijn meester; want eindige kennis is deelbaar. In de Kerk is in dit opzigt de leerling gelijk aan den meester, en geen Paus noch Bisschop gelooft aan meer waarheid dan de minste der geloovigen. Gelijk dan de Zoon, omdat Hem de Vader alles geeft [2]), even groot, wijs en magtig is als de Vader: zoo, daar wij denzelfden ondeelbaren Christus ontvangen en Hem door het geloof even zoo geheel bezitten als degene door welken Hij ons wordt medegedeeld, is de Kerk overeenstemmend een, gelijk Christus een is met den Vader.

Alle maatschappij en orde is uitsluitend een; doch daar de levende vereeniging en overeenstemming der Kerk bovennatuurlijk is, zoo is dit insgelijks hare uitsluitende eenheid. In een ander huisgezin kan het kind worden aangenomen, in een ander land de staatsburger zijn levensgeluk zoeken, maar de Kerk is volstrekt uitsluitend, en de zaligheid die zij schenkt, is buiten haar eene onmogelijkheid; want de waarheid die zij bezit, is niet de menigvuldigheid der menschelijke woorden, maar het éénig Woord Jesus Christus. En zoo waarlijk als er slechts één Vader, en slechts één Zoon is, en de Zoon al de liefde heeft van den Vader, en de Vader al de liefde van den Zoon, zoodat door den H. Geest het leven der

1) Jo. I, 18. 2) Jo. V, 19 vv., X, 29 vv.

Godheid volstrekt bepaald en gesloten wordt: zoo ook is het leven der Kerk volstrekt gesloten en zij eenig, gelijk de Zoon eenig is met den Vader.

Wij zien dus Christus' gebed voor de eenheid zijner Kerk vervuld; wij zien de volmaakte, de bovennatuurlijke eenheid in onloochenbare feiten, zoo oud als de Kerk, voor onze oogen.

„Het is een feit, dat de Kerk zich als onfeilbaar „doet gelden en hare levenseenheid onoplosbaar „is. Gij zult gelooven, spreekt zij, omdat ik het u „voorstel, en zoo gij meent te gelooven om eene andere „reden dan op mijn gezag, — gehoorzaamt gij niet, „zijt gij geen kind van mij; en al zeidet gij ook het- „zelfde wat ik zeg: geloof hebt gij niet meer.

„Het is een feit, dat zij eene even volstrekte „overeenstemming voortbrengt en, wat in geene „andere wetenschap gebeurt, dat zij niet duldt, dat iemand „wie hij ook zij, het allerminste in haar leerstuk verandere „of verwerpe. Dit kan noch Paus, noch Bisschop: de „bovennatuurlijke waarheid is onverdeelbaar.

„Het is een feit, dat zij die bovennatuurlijk vereend „is, evenzoo bovennatuurlijk uitsluit en eeuwige „verdoemenis aankondigt aan al degenen die niet „willen luisteren naar hare stem.

„Deze drievoudige bovennatuurlijke harmonie, die niet „kan bestaan dan door inwendig geloof, vereenigt milli- „oenen en millioenen; allen zeggen: Gij zijt onze moeder! „allen herhalen: Ik geloof alwat gij gelooft! allen roepen haar „toe: Tot wie zouden wij gaan: gij alleen hebt de woorden des „eeuwigen levens! En het oneindige Woord Jesus Christus „zou in de wereld niet zijn? Hij is er en Hij zal er „blijven: deze eenheid is ons bewijs en borg. Indien ik „in een verlaten oord eenen cirkel zie in het zand ge-

„schreven, zeg ik: Hier woont een mensch! Indien ik „mijne oogen ten hemel wend en ik zie den cirkel be- „schreven van het gestarnte, zeg ik: Daar woont God! „Maar indien ik in den bruischenden vloed der eeuwen „vol dwalingen, vol hartstogten, vol verwoestende om- „wentelingen, den cirkel der oneindigheid zie staan in „zijn onbewegelijk leven, dan zeg ik: Hier woont Jesus „Christus!

„Één feit is er eindelijk, dat deze drie feiten in zich „zamenvat; een zigtbaar middenpunt is er van dien cirkel „waarvan de zending uitgaat ter prediking, een midden- „punt met hetwelk allen moeten in gemeenschap zijn om „niet buiten de Kerk te zijn gesloten: het is Petrus, „hij, wiens geloof, zegt Leo de Groote, ook in een on- „waardigen opvolger niet ontbreekt: een mensch aan het „hoofd der menschen, en die de bovennatuurlijke eenheid „voorstelt in eene enkele daadzaak.

„Ach tot hoelang zal men het licht vreezen en den „dag nacht heeten! Achttien honderd jaren heeft Petrus „daar gestaan en nog poogt men die eenheid te vernie- „tigen. Gewis, het lag in de voorspelling, dat de magten „der hel zich daartegen zouden verheffen, en het bedrog, „de haat en schuimende woede, waarmede onophoudelijk „en van alle zijden die Petrus wordt aangevallen, wijzen „duidelijk naar zulk een oorsprong heen; maar wij weten „het ook: die magten zullen niets vermogen. Want de „rotssteen is Christus, en Petrus is het slechts daarom, „omdat de eenheid des Zoons waarlijk in het menschdom „is, en Hij zijne heerlijkheid aan hetzelve heeft geschonken. „Moge Hij in ons allen ook eenmaal zóó vervuld worden, „dat wij zijne glorie in den hemel aanschouwen. Amen."

TWEE HAARLEMSCHE KLOPJES

van de zeventiende eeuw.

„Hier Is Voor Het Leste Bijgevoecht Een Weynich uyt het Leeven Ende Volmaeckte Deuchden Vande E. W. Ende Godtvruchtighe MAGHET CATHARINA JANS OLIJ, Die Gheweest heeft In Haer Leven 25 Jaren ende 8 Maenden Gheestelijcke MOEDER Van Een Vergaderinge."

Zoo schreef A°. 1659 te Haarlem de vrome en dankbare hand eener geestelijke dochter van die zelfde Vergadering. Háár naam was Maria van Wieringen Zij schreef dat aan het eind van drie kwartijntjes manuscript. En wat hielden die deeltjes in? Lezen we slechts verder, hoe zij vervolgt:

„Die welken is die gheene die dit boeck met noch 2 voorghaende boecken van het leve en de deuchden vande maechden heeft beschreven; behalven noch verscheyden andere cleijne boecken die zij vande lijcksermoonen vande maechden heeft geschreven en ons naeghelaeten; Welcke ghetrouwen arbeyt die zij nacht en dach heeft betracht, van ons niet en moet vergheeten sijn; Maer om danckbaer te sijn soo sullen wij nae ons cleijn vermoghen, en nae dat ons Godt toelaet een weijnich van haer deuchden

verhaelen, opdat die bij ons moghen blijven in Ghedenckenis."

Zeker, dat had ze verdiend, klopje Catharina Jans Olij, dat eene harer geestelijke dochters ook háár leven en deugden te boek stelde, gelijk zij zelve dat, met zoo een "ghetrouwen arbeyt," gedaan had van de "maechden."

Mogen nu ook wij niet, eveneens "om danckbaer te sijn" zoo jegens de beide schrijfsters als jegens hen die in den loop van twee eeuwen deze boeken trouw en zorgvuldig bewaard hebben, een weinig daaruit aan den belangstellenden lezer verhalen?

Wij meenen, dat de inhoud zulks dubbel verdient, doch wenschen ons voor heden voornamelijk te bepalen tot hetgeen door de tweede schrijfster over het eigen leven van klopje Catharina verhaald wordt.

Schoon zijn ze, in al haren eenvoud, de bladzijden welke in die drie boeken ons worden te lezen gegeven; treffende getuigen over het godsdienstig leven onzer vaderen in de 17e eeuw; zij spreken ons van een krachtvol leven, van een moedig en levendig geloof, gelouterd in "de trubbele tijt" van het laatst der 16e eeuw, maar nu ook, tegen de nog immer aanhoudende verdrukking in, altijd vaster en steviger wortelend. We zien er de "Vergaderinge der maechden in den Hoeck"*) te Haarlem, al spoedig na de reformatie (Ao. 1583), ontstaan en weldra met frissche groeikracht tieren; want de kloosters konden wel "gesmeten", de nonnetjes wel verjaagd worden, maar de religieuse geest was daarmeê nog niet uit de Katholieken geweken. En mogt de eerste geestelijke Vader Cornelis Arentsz. (1583—1613) "grote persecutie en vervolge" hebben, "nu sijnde inde eene plaets dan we-

*) Tusschen *Bakenessegracht* en *Krom*.

derom in een ander, al te mets zoo verborgen dat sijn maechden in en twe drie maenten niet bij sijn E. te Kercke quaemen, en dan somtijts en ses acht of thien seffens; soo dat hij was als den anderen David dien overal de vlucht most neemen: — de twede oversten M. Joost Boudewijnsz. Cattius dien is hier geweest den meesten tijt in rust en vrede; soo dat sijn E. was als den vreetsamen Salomon, besittende sijne vergaederinge in vrede, en alles vloeyden hem toe ... hij mocht altoos blijven inde selfde plaets, en de meesten deel van de maechden woonden al bij een."

Daar was onder de maagden een ware, degelijke religieuse en ascetische geest. Wij treffen toch, én in hetgeen de schrijfster van de sermoenen mededeelt én in hare eigene taal eene keur van woorden en uitdrukkingen aan, die geheel ongezocht en van zelf ons daarvoor borg spreken. Zij heeft voor al wat het geestelijke en volmaaktere leven raakt, een rijkdom van taal en zegswijze ten haren dienste, die verwonderlijk is.

Vele bijzonderheden, voor onze kerkelijke geschiedenis van belang, zijn ons door Catharina's pen bewaard gebleven. Voor menige wetenswaardige omstandigheid omtrent katholieke familiën hebben we haar te danken; want zij was gewoon de geschiedenis van hare Zustertjes van hoog af op te halen. Zij begon zoo gaarne met „eerst nog wat van de Godsvruchtige ouwers" te vertellen; immers, zoo schreef zij, als men „ande vruchten vande kinderen wel cost sien de goetheyt van den boom: — de volmaecktheyt vande boom gaf goeden hoop om schone vruchten inde naecomelingen voort te brengen."

Zoo bijv., want het zou ons moeite kosten, hier niet een enkel bewijs aan te halen, begint zij het leven van Lijsbet Jans Ban, de tante van den bekenden Haarlem-

schen Pastoor en Kanunnik, dichter en musicus Jan Albrecht Ban, aldus te vertellen:

„Desen is van gheboorten van Haerlem van oprechte Catholiken Godsvruchtige ouwers en voorouwers, wesende wijs, rijk, eerlik, angenaem bij de borgers. De vader was ghenaemt Jan Albertsz Ban, de moeder Maria Claesloo, hebben 't samen in haer houwelik ghehadt tien kinderen, vier sonen ende ses dochters, dien zij t' samen Godtvruchtelik en eerlik opgevoet hebben. Sij woonden op het Sparen in de brouerie vant zeepaert, ende Godt segenden haer in der neering. De vader was een seer wijs goedertieren man, waerom hij dickmaels vercosen werde om de stadt ende burgerij te regeren, al hoewel de stadt gues waer, ende hadt hij wat willen simeleren, soude tot grote proffitabele officie opgetrocken geworden hebben, alsook sijn kinderen, maer Godt liever hebbende als den mensch, 't hemels als het aerts, sloech het af. Ende sijn huisvrou was daer boven maetich pittich in om haer man int H. Geloof te verstercken, 't welck sij hier mede vertoonden als den wet oft majestraet soude vercosen worden, stierden te vooren aelmisse aende Clarissen, datse Godt wilde bidden dat haer man tot geen Burgemester oft eyt in de wet soude vercosen worden, vresende oft hem mocht gebueren so men gemeendelik seyt: dien metet pek omgaet, wert daer licht van besmet, door de conversatie der ketteren mocht schade lijen aen sijn ziele. Behalven datse soo treftich waeren int H. Catholike gheloof, soo waeren sij zeer goedt geesteliks: ontfingen de priesters Gods in haer huys. Maeckten grote vergaderinge voor de gemeente om haer evennaesten tot de middelen van haer salicheyt te helpen. Waer over sij ook van de schout versteurt (gestoord) werden. Doen bleek noch meerder haer gheloof: ende de man werden niet weder in de wet

vercoren, seggende dat hij te Paeps was; ende dese Godsvruchtige vrou was zeer verblijt, seggende: hadt ick het gheweten, dat ick daer mede mijn man hadde cunnen bevrijen dat hij in de wet niet soude vercosen gheworden hebben; ick soude dit middel al eerder gebruikt hebben."

Wat diepen blik gunnen ons dergelijke bijzonderheden in het intieme leven onzer katholieke vaderen!

Wel is het jammer dat de beschrijfster van Catharina's leven haar goed voorbeeld, van met de voorouders te beginnen, niet heeft gevolgd. Wij zouden anders welligt vernomen hebben, of en in hoever zij verwant was aan den Amsterdamschen Pastoor Jacobus Olaeus, wat we toch waarschijnlijk achten.

Maar geven we nu aan Maria van Wieringen het woord.

„Dese onse E. gheestelijcke Moeder Catharina Jans Olij is gheboren tot Amsterdam van Godtvruchtighe ouders int jaer ons Heeren 1585 den 8 May; zij is van haer ouders seer Godvruchtich opgevoet; en doen sij nu gecomen was tot omtrent elf ofte twaelff jaeren, so heeft de Goddelijcke maiesteyt hem gewaerdicht haer aan te sien met de oogen van sijn grondeloose bermhertichheyt, haer wil aftreckende vande ijdelheyt des werelts, ende vermaeckelijkheyt des natuers, bestierende die geheel tot Hem. Als sij nu ghecomen was tot den ouderdom van seeventien jaren, heeft Godts voorsichticheyt middel gevoecht, datse met consent van haer ouders hier in dese loffelijcke Verghaederinghe bij de maechden is komen woonen."

Met korte en fiksche trekken wordt ons haar persoon geschetst: Zij „was van Godt begaeft met een cloeck verstant en een vaste memorie en stercke hersenen, maer nae den uytwendighen mensch cleyn van persoon, nochtans wacker en radt van leeden, gauw en snel in al haer roeringen, en in haer uytvoeringhe crachtigh; zij was van

Godt geseegent met veel tijtelijcke middelen, waerom zij inwendigh en uytwendich veel konde uytwercken, hetwelcke zij ook soo overvloedich heeft gedaen, dat sulx voor ons niet en is te beschrijven, maer nochtans en cunnen wij niet geheel swijgen, en daerom sullen wij nae ons cleyn vermoghen daer een weynich aff verhaelen" ....

Daar God „haer van t' eerst af een crachtighen treck ghegheven heeft tot het inwendich leeven: zoo is zij met een leevendighe en krachtige begeerten ontsteecken geworden om uyt de mont van haer E. oversten het selve meede te genieten. Maer sijn E. en heeft haer wensch noch begeerten niet voldaen en heeft haer met weynich gheestelijcke leeringe seer leech hem van haer houdende, laeten heene gaen .... waerom zij een dorre drooghe wech van hem heeft gehadt."

En dit moet ons niet verwonderen. Immers, „het ghebeurt ghemeenelijck, die Godt over andere wil stellen te regeeren, dat Hij die door sijn selven oft door sijn dienaers eerst oeffent met veel contrariheijt soo des gheests als oock des natuers, en dat om die oorsaeck, om haer daer door te doen versterven, en sterck te maecken om daer nae de packges van haer ondersaeten te draeghen; het welcke met haer oock is gheschiet.

„Maar als dese Godtvruchtighe maecht nu ghecomen was tot meerder verstorvenheijt en gelijckmoedicheijt, en nu becomen had haer tweede oversten en gheestelijcke Vader M. Judocus Catsius, die heeft haer meerder perticuliere instructie ghegheven, ende haer oock dickwils geseijt op wat manier dat hij met sijn maechden handelden."

Hier volgen nu eigenaardige bijzonderheden over de wijze, waarop Catsius zijne geestelijke dochters „beleydde," dat hij namelijk „die manier gebruykte. Als een schoolvrou die jonge dochterkens leert speldewercken oft eenich an-

der hantwerck, die welcke als sij siet dat eenige van dien haar hantwerck heel wel cunnen doen en daer neerstich in sijn en haer hulp niet meer van doen en hebben, die setse veer van haer, denckende ick en behoeff dat kint niet meer te leeren oft voort te porren, want het doet al sijn dingen wel, en is uyt sijn selven neerstich; maer heeftse eenige andere dochterkens die soo veer niet en sijn en haer hantwerck noch moeten leeren, die setse dicht bij haer en die leertse en instrueertse en hout haer ooch en sorchvuldicheyt daer gedurich over met die voort te porren. Alsoo, seyde sijn E., doen ick meede met mijn gheestelijcke dochters: soo wanneer als ick in de sommighe bevinde een groote voortganck tot de volmaecktheyt, door het inwercken van de Goddelijcke gratie en het medewercken van dien, daer houde ick mijn selven wat leeger van, sijnde in mijn hert daerover verblijt, denckende dese sullen de volmaecktheyt sonder mijn aanporringe ofte instruktie wel becomen, want sij worden van binnen van de Goddelijcke gratie genoch geleert en voortgeport; maer ter contrarie sien ick andere die soodanigen ijver niet en hebben, noch in de volmaecktheyt niet veel voortganck en doen, daar houde ick mijn sorchvuldicheyt over, en sedt die in mijn gedachten, en soeck die selve te onderwijsen en haer begeerten te ontsteecken soo lang tot dat sij mede de kunst en de wetenschap om de volmaecktheyt te becoomen in haer vercrijgen. Noch seyde sijn E. dat hij geen twee maechden hadde dien hij op een manier mocht beleyden, maer gelijck allè menschen verscheyden sijn van aensicht, dat se oock soo verscheyden syn van gheest; ende dat hij van sijn minste maechden leerden, want dat hij daer altijt yet in vont daer hij in gesticht was. Dese en diergelijcke andere saecken verhaelde haren gheestelijcken Vader tot haerder stichtinge en groot vernoegen vertoo-

nende voorwaer dat hij een wijs man was en een sorchvuldige Vader die sijn gheestelijcke dochteren ter herten nam."

„Als nu desen wijsen en sorchvuldighen Vader sijne gheestelijcke dochter niet alleen bequaem en kenden om haer selven maer oock andere te regeeren, soo heeft sijn E. haer gheestelijcke moeder gestelt over een huysgesin daer veel maechden bij malcanderen woonden. Hoe dat dese E. maecht haer daer in en meer andere deuchden heeft gequeeten, daer sullen wij nae ons cleyn vermooghen een weynich aff verhaelen."

Het ligt niet in ons plan, wijd en breed mede te deelen wat er schoons en stichtends over Catharina's deugden wordt verhaald. Van een eigenaardig belang echter, om haar manuscript over de Levens der maagden, is hetgeen wij al aanstonds lezen:

„Van haer neersticheyt inden inwendigen ende uytwendighen arbeyt."

„Het en was haer niet genoch in gheestelijcke boecken te leesen, maer sij heeft de pen in de hant genoomen en haer begeeven tot schrijven. En heeft het selve soo overvloedich gedaen dat haer den dach daer toe te kort was; waerom sij den nacht daer dickwils toe nam, en heeft soo overvloedich veel geschreeven dat sulx schijnt onmoogelijck te sijn voor een persoon die met soo veel occupatien was belast, soo met haer huyshoudinge als met raet en daet te geven aen de maechden daer sij geestelijcke moeder over stont, die veel int getal waeren soo binnenshuys als daer buyten. Nochtans dies niet tegenstaende, soo heeft haer de liefde en den ijver voortgedreven, ende heeft ons veel schriften naegelaten, die wij hier gaen verhaelen."

„Voort eerste dan verscheyde boecken soo grooten als

cleyne van ons eerste Oversten salig. M. Cornelis Arentsen Lichthert die welcke sij nae andere heeft geschreeven."

„Ten tweeden soo heeftse vande leeringhen van onse E. Overste M. Judocus Catsius verscheyden boecken geschreven uyt haar memori, als ten eersten de sermoonen vande sondaeghen en de principaelste sermoonen vande Heylige daeghen en noch andere cleyne boecxkens."

„Maer haer meeste arbeyt heeft geweest te beschrijven de zermoonen die gepreedickt sijn op de beaerdinge en de uytvaert van de gestorven maechden, daer bijvoeghende de deuchden diense in haer leeven gheoeffent hadden; alwaer sij drie boecken int groot gebonden, te weten in quart, af geschreven heeft behalven noch verscheyden cleynen; hetwelcke voorwaer, voor haer geen cleynen arbeyt en heeft geweest, want den dach gebruykten sij dat se met den H. Antonius als een suyver bijken ginck vlieghen op veelderhande bloemkens om daer haer hoonich uyt te suyghen, om die te brenghen in het korfken van haer memori, te weten: datse nau acht nam op de deuchden van de maechden en nam die diep in haer en ginck die oock bij andere neerstich ondersoecken. En heeft dickwils een groot gedeelte van den nacht genomen om die te beschrijven, hetwelcke sij met sulcken grooten ijver heeft ghedaen dat haer den slaep uyt haer ooghen vluchten; en dat noch meer te verwonderen is, en versuymden noyt ofte seer selden daerom smergens ten vijf uren te choor te gaen. Ende als haer gevraecht worden wat de oorsaeck was dat haer beweechden, om soo veel arbeyts te doen tot het beschrijven van de deuchden van de maechden, zoo gafse tot antwoort: omdat sulcx van ons kan worden naegevolcht, want, seyde sij, int leeven vande Heylighen is veel beschreeven dat voor ons is meer te verwonderen als nae te volghen, maer het geene dat ick

beschrijf dat cunnen wij met gemack naevolghen, door dien dat wij het selve met onse ooghen hebben gesien. Sij had oock een neerstich waeckend ooch over de gebreecken van haer evennaesten, te weten: haer ondersaeten die haer bevoolen waeren en die haer stonden te verbeeteren; maer die haer niet bevoolen en waeren daer sachse meer in nae de deuchden als nae de ghebreecken."

We komen ook het geheim te vernemen, hoe het mogelijk was, dat zij „met soo veel occupatien belast" toch „soo overvloedich veel" heeft kunnen schrijven. Luistert eens naar het kapittel „van haer gehoorsaemheyt."

„Doen sij was in de bedieninge vande kerck, te weten costerse... en daer veel mede te doen hadden: soo is nochtans in haer gemoet opgereesen een groote en gheestelijcke lust om die volmaeckte en innige leeringen te schrijven die haer E. Overste aen sijn maechden gaff, en heeft daer toe het consent van sijn E. versocht, die welcke, oft om haer lust wat te temperen, oft om haer driften te matighen, heeft haar gekonsenteert niet meer als een uerken daeghs. Sij meerder siende op de gehoorsaemheyt als op haer eyghen gheestelyck vermaeck, en heeft daer geensins buyten getreeden, maer heeft haer binnen de bepalinge van dat uer gehouden, nochtans het selve soo waerneemende, dat soo haest als de klock begost te slaen soo hadtse haer schrijfgereetschap veerdigh en soo haest die geslagen was begost sonder vertoeven te schrijven tot dat het uer om was, en soo haest de klock wederom het uer sloegh soo en maeckten sij niet een letter meer; het welcke door het neerstich inwaernemen van dit uer en door de veerdicheyt van het schrijven (want sij radt ter pen was) noch veel bij bracht, waerom sij naderhant verhaelden datse verwondert was waer al het schrift van dit eene uerken

van daen quam; soo dat het schijnt dat Godt de benedicktie door de gehoorsaemheyt gaf."

„Als sij nu door een inwendighe verporringhe al dien arbeyt nacht en dach gedaen hadde om de deuchden en het leven vande maechden te beschrijven, soo heeftse die teenemael aen de gehoorsaemheyt onderworpen, seggende: hadt haer E. Overste geseyt, verbrant alle die schriften, datse die sonder eenich gevoelen daer aff te hebben, terstont int vier soude hebben gesmeeten."

De E. Overste heeft dit begrijpelijkerwijze niet gezegd, tot niet gering voordeel voor onze kerkelijke geschiedenis.

Na het zoo even besproken kapittel over hare naarstigheid en arbeid volgen die

„van haer ootmoedicheyt,

„van haer liefde tot Godt en tot haer evennaesten,

„van haer simpelheyt en eenvoudicheyt: en

„liefde tot de heylige armoet,

„van haer maechdelijcke suyverheyt ende puerheyt."

Eindelijk „souden wij nu noch willen verhaelen van haer penitentie en van meer andere deuchden die wij niet en hebben uytgedruckt, wij soudent den leeser te lang maecken; maer omdat wij nu genoch hebben geseyt om van ons naegevolcht te worden soo sullen wijt' besluyten met .... haer patientie en verduldicheyt."

Menige schoone bladzijde hebben wij met weerzin omgeslagen; ook wij „soudent den leeser te lang maecken"; deze zou echter uit het medegedeelde de bevinding hebben gemaakt, dat ook Maria van Wieringen over het geestelijk leven degelijk de pen wist te voeren.

Men gelieve zich dan te vergenoegen met het laatste gedeelte der levensbeschrijving, dat we nu achtereen afschrijven.

„Als dese E. maecht nu omtrent vijftich jaren haeren

Hemelschen Bruydegom met sulcken ijver en liefde hadde gedient, soo heeft Hij haeren getrouwen arbeyt willen loonen, en den draet van haer leeven afghesneeden, om haer inder Eeuwicheyt met sijn selven te vereenighen. Als sij nu door een langdurige sieckte en lastige pijnelijckheyt wel gesuyvert was, ende nu gevoelde dat haer de doot aenstaende was, soo en heeftse door vermetelijckheyt geensins eenich betrouwen genoomen in haer verdiensten: maer sij is met een diepgrondige ootmoedicheyt in de put van haer eyghen niet-vermooghen needergedaelt ende heeft met claere ooghen ghesien in haer ghebreecken, dewelcke sij soo groot maecten alsof se de meeste sonderse van de werelt had' geweest, en stelden haer selven inden graet van den moordenaer aent cruys, als een die int leste uertje om genaede bidt. Dit selve en geschiede niet uyt cleynmoedicheyt ofte mistrouwen: o neen: geensins, maer het quam uyt een diepe gront van ootmoedicheyt. En daer het sij al haer deuchden in versincken, als oftse niet een deucht van al haer leeven en had' beoeffent, nae de leeringe van haeren welbeminden salichmaecker: die seght int H. Evangelie 10 Luce 17 capit. als ghijt al ghedaen hebt dat u bevoolen is, soo seght: wij sijn onnutte knechten, dat wij schuldich waren te doen dat hebben wij gedaen. Alsoo heeft se haer selven aende eene kant ootmoedichlijck verniet: ende aende andere sij met een groot betrouwen op Godt, om ghenaede en bermhertigheyt ghebeeden, en heeft met een uytneemende ghelaetenheyt gewillich haer ziele inde handen van haeren Hemelschen Bruydeghom ghegheven (die haer tot sijn groote glorie hadde gheschapen) ende is soo soetjes met haer volle verstant gestorven: anno Domini 1651: den 29 Meert omtrent savonts ten tien uren. Requiescant in pace. Amen."

„Ons E. Oversten heeft twee schoone zermoonen van haer

ghepreedickt daer hij een groot lof van haer heeft gegeven: het eene op de uytvaert en het andere op de beaerdinghe, alwaer hij tot sijn teem heeft genomen dese woorden uyt de propheet David, Psal. 26: Hij (te weten Godt) heeft mijn verborghen in sijn tabernaeckel: inden quaden dach heeft Hij mij beschermt int verborghen van sijn tabernaeckel etc., legghende bij het takernaeckel uyt dese gheestelijke verghaderinge *): en hoe dat onse E. G. overleeden moeder haer door een afgescheyde verborge leeven met Godt hadt vereenicht, en van veel perijckelen van Godt was beschermt geweest; en hoe geluckich alle gheestelijcke zielen waren die van Godt in het tabernaeckel van een gheestelijcke verghaderinge uyt alle perijckelen van Godt gedurich worden oeschermt etc."

„Hier heeft sijn E. diep en breet ingegaen; desgelijckx op de uytvaert: stellende ons de deuchden en het volmaeckte leeve van ons E. G. moeder claer voor ooghen; maer om dat wij die nu nae ons cleyn vermogen en nae dat ons Godt vergunt heeft een weynich hebben uytgedruckt, soo sullen wij ons daer meede vernoeght houden, laetende het schrijven van de zermoone aende geleerde gestudeerde mannen. Amen."

„Gheschreven tot Godts hoogste glori en eer en tot onser stichtinge: Anno Domini 1659
den 26 martius.

In Godt Is Rust,
O Heere Wanneer.

Eynde Van Desen Boeck."

Wie zal niet gaarne den vromen wensch herhalen, dien

*) d. i. hij paste wat van het tabernakel gezegd wordt, op deze geestelijke vergadèring toe.

we ten laatste nog in de inhoudstafel vinden:

„Godt den Heer wil haer" (beiden, voegen wij er tusschen) „een groote Glorie gheven van haeren getrouwen arbeyt."

GODSDIENSTLOOZE SCHOOL EN SCHOOLDWANG [1]).

Hebben wij gegronde reden om in de godsdienstlooze school gevaar te zien voor het zielenheil der kinderen? Kan niet de geestelijke, kunnen niet de ouders het kind in de godsdienst opleiden, terwijl het overige in de godsdienstlooze school aan de kinderen geleerd wordt? O ja, als de mensch een vaatwerk is, dat men uit twee stukken klei te zamenbakt! Als het christelijk geloof een article de luxe is, hetwelk de een zus en de ander zoo den kinderen aanpast! Als het hart des kinds kan leeren, gedurende zes dagen onverschillig te zijn voor God en zijne heilige godsdienst, om Hem dan den zevenden van ganscher harte en bovenal te beminnen! Klinkt het niet als ironie, als men belooft het oude „cujus regio, illius et religio" (wien het land behoort, dien behoort ook de godsdienst) te laten varen, als men aan de christelijke kerkgenootschappen gewetensvrijheid en het regt toekent om hunne kinderen tot goede Christenen te vormen, maar dan die kinderen in godsdienstlooze scholen dwingt te gaan? Zeg aan een vader, dat hij zijn kind tot een krachtigen man moet opvoeden; dwing dan dit kind, dagelijks uren

1) Overgenomen uit de Stimmen aus Maria-Laach, Jahrgang 1872. Zweites Heft, S. 160 vv.

lang de ongezondste dingen in te nemen, en als de vader zich beklaagt, antwoord hem dan, dat hij toch brood genoeg en dagelijks eenige uren tijd heeft, om het aan zijn kind te geven. Zal dan niet een bittere lach zijne lippen bewegen? Zal hij niet denken: gij wilt niet alleen de gezondheid van mijn kind met geweld ten gronde rigten, maar nog bovendien met mijne vaderlijke smart spotten? Of is die afschuw van alle geloovige Christenen voor godsdienstlooze scholen slechts inbeelding? Welaan, rukken wij den sluijer weg, die dezen zedelijken afgrond verbergt. Zien wij, wat deze scholen reeds voortbragten in een land, welks bewoners grootendeels Duitschers zijn! Laten wij daaruit besluiten, welke toekomst na eenige tientallen jaren ook ons wacht, als wij het Christendom aan de jeugd laten ontrooven!

De 60 Bisschoppen van het Concilie van Baltimore van het jaar 1868 berigten over de godsdienstlooze scholen der Vereenigde Staten het volgende:

„Langdurige ondervinding heeft meer dan genoeg bewezen, hoe groot de rampen, hoe onvermijdelijk de gevaren zijn, welke voor de katholieke jeugd uit het bezoeken der staatsscholen hier te lande gewoonlijk voortvloeijen. Want volgens het daarin heerschende systeem [volgens hetwelk zij godsdienstloos zijn] is er niets anders mogelijk, dan dat de katholieke jeugd in groot gevaar tegelijk voor geloof en zeden geraakt; en uit geen andere oorzaak schijnen de ontzettend groote vorderingen voort te komen, welke de verderfelijke pest van het indifferentisme hier te lande gemaakt heeft en nog maakt [men telt in de Vereenigde Staten meer dan 20 millioen menschen, welke niet meer, zelfs niet in naam, tot eenige godsdienst behooren], evenals dat zedebederf, door hetwelk wij niet zonder tranen reeds de teederste leeftijd besmet en bedorven zien. Immers de dagelijksche omgang met de zoodanigen, die eene valsche

of in het geheel geene godsdienst hebben, het dagelijksch lezen en overwegen van schrijvers, die onze heilige godsdienst, hare instellingen en zelfs de Heiligen des hemels aanranden, bezoedelen en met slijk werpen, vernietigt langzamerhand de levenskracht der ware godsdienst in de harten der katholieke knapen. De medescholieren eindelijk, met welke zij te zamen leven, zijn meerendeels zoodanig, dat door hun karakter, hun voorbeeld, hunne onbeschaamde manier van spreken en doen, in onze jongelingen (ook indien zij te huis goed opgevoed zijn), door het verkeer en den vertrouwelijken omgang met hen, alle schaamte en godsvrucht (pudor omnis ac pietas) als was, dat men bij het vuur brengt, aanstonds wegkwijnt en vergaat" [1]).

Zoo spreken de 60 bisschoppen van Noord-Amerika, en daarbij bedenke men, dat wel niemand de zedelijke kwalen der menschheid zoo naauwkeurig kan kennen als de katholieke priester, als de katholieke bisschop. En zouden die bisschoppen zoo in het openbaar, voor geheel Amerika, den staf hebben durven breken over de godsdienstlooze staatsscholen, indien zij niet de afdoende bewijzen in handen hadden?

En toch, in Amerika kan het Christendom zich aan den schadelijken invloed van een zoodanig schoolwezen nog eenigzins onttrekken; daar bestaat geen schoolmonopolie en kunnen de Katholieken voor zich scholen stichten, al is het hard en onbillijk, dat zij hierdoor zedelijkerwijze genoodzaakt worden een dubbel schoolgeld te betalen, eens voor de staatsscholen, die de opregte Katholiek niet gebruiken kan, en dan voor de scholen, waarin hunne kinderen worden opgevoed. In Amerika bestaat verder geen

---

[1]) Acta et Decreta Conc. Baltimor., Baltimorae 1868. Decr. tit. 9. cap. 1. n. 426.

schooldwang; men dwingt de ouders wel het schoolgeld af, maar niet de kinderen zelven.

Maar welke toekomst zouden wij in Duitschland te gemoet gaan, als de godsdienstlooze school met schoolmonopolie en schooldwang werd ingevoerd? Of zouden de menschen in Europa andere wezens zijn dan in Amerika? Zal de school zonder godsdienst hier geheel andere vruchten voortbrengen? Ligt het niet in de menschelijke natuur, dat zij naar de ontzedelijking heendrijft, zoodra men haar de godsdienst, in het bijzonder het geloof aan eene eeuwige vergelding, ontneemt?

Doch ontnemen wij aan de godsdienstlooze school nog meer haren huichelachtigen glans! Ontdekken wij, zonder verschooning, den afgrond van zedelijk bederf, die daar verborgen is! Hooren wij de berigten, welke amerikaansche couranten herhaaldelijk omtrent hare vruchten aanbrengen; berigten, welke het gevoel weigeren zou mede te deelen, maar die moeten meegedeeld worden, waar het te doen is om voor het geloof en de onschuld der jeugd te strijden!

De K. Volkszeitung van Baltimore schrijft b. v. den 2 December 1871 over de godsdienstlooze school en hare vruchten:

„Professor Agassiz aan de Harvard-Universiteit in Massachusetts, een vriend van ons staatsschool-systeem, een vrijgeest, heeft in den laatsten tijd het „sociale kwaad", deszelfs oorzaak en uitgebreidheid tot voorwerp zijner onderzoekingen gemaakt, en het resultaat heeft hem ontsteld en zijn geloof aan de veel geroemde beschaving der 19de eeuw zeer aan het wankelen gebragt. Hij bezocht en beschreef in de stad Boston de slechte huizen van schande en misdaad en vernam van de daar verblijvende ongelukkige schepselen menig droevige levensgeschiedenis. Tot zijn grootste verwondering moest hij ondervinden, dat een groot getal der ongelukkige vrou-

wen en meisjes haren val, hare schande en slechte leefwijze toeschrijven aan den invloed, welke haar in de openbare staatsscholen omgaf. Waarin deze invloed bestaat, verklaart een dagblad der stad Boston in woorden, die niet geschikt zijn om hier herhaald te worden. Het zij genoeg, er op te wijzen, dat in deze scholen zulke gemeene en schaamtelooze teekeningen onder de schoolmeisjes rondgaan, dat men het een wonder zou moeten noemen, als de kinderen niet geheel bedorven werden. Dit is eene vreeselijke gedachte voor de ouders en het land. Er zijn gevallen van systematische algemeene onzedelijkheid voorgekomen, en men heeft ze geheim gehouden, om de staatsscholen niet in opspraak te brengen. Men laat liever de kinderen onder zedelijk opzigt ten gronde rigten, dan dat men deze slechte scholen in miscrediet brengt. En dan willen nog zekere bladen en predikanten de Katholieken veroordeelen, omdat zij met deze scholen niet tevreden zijn en hunne kinderen niet daarheen zenden! Men berispt ons, omdat wij onze kinderen niet naar ligchaam en ziel willen laten bederven in scholen, in welke, volgens de woorden van Prof. Agassiz, de kinderen voor de huizen der schande gevormd en gedresseerd worden."

Eenige dagen later, den 16 December, vinden wij de volgende mededeeling:

„Over de onzedelijkheid in de staatsscholen schrijft het Daily Jowa State Register: „Wij hebben ondervonden, dat de „grootere knapen in de school der tweede ward de gewoonte „hebben, om de vuilste en onzedelijkste karikaturen aan „de meisjes en de kleinere knapen toe te werpen. Dit bedrijf „werkt in den hoogsten graad ontzedelijkend op de kinderen, „en derhalve moet alles gedaan worden, om dit vergif van „het jeugdige geslacht verwijderd te houden. Men jage deze „bengels uit de school, als men op andere wijze het kwaad „niet kan stuiten." Prof. Agassiz heeft dus gelijk, als hij de

staatsschool de moeder der slechte vrouwen noemt. Zij is het niet slechts in het Oosten, maar ook in het Westen."

Nog lezen wij den 23 December in dezelfde courant:

„The Satan in Society." Onder dezen titel is hier een werk verschenen, uitgegeven door een (protestantschen) geneesheer, die (daar hij zijn naam verbergt, waartoe hij wel reden kan hebben) zonder verschooning de geheime ondeugden van onze voorname puriteinsche wereld onthult; ondeugden, die volgens zijne opgave door zulke lieden worden begaan, die zich voor de wereld den schijn van puriteinsche vroomheid weten te geven!"

Hierop volgt eene beschrijving der toestanden en ondeugden, welke onmogelijk hier kan wedergegeven worden. Dan heet het verder:

„Ten laatste maakt hij eene vergelijking tusschen de zeden van de oude heidenen met die der tegenwoordige nieuwe heidenen, waaruit blijkt, dat de laatsten in hunne zeden veel dieper gezonken zijn dan de oude Romeinen ... en den wortel van deze ondeugden vindt hij in de vrije scholen, de pensionaten of de zoogenaamde boardingschools! Deze „Satan in Society" rukt onverbiddelijk het huichelachtig masker van ons amerikaansch staatsschool-systeem weg, en dit boek werkt welligt meer daartegen uit dan alle protesten der Katholieken, die daarvoor bovendien belasting moeten betalen!"

Bij zulke daadzaken vraag ik alle christelijke ouders, of zij met goed geweten hunne kinderen aan godsdienstlooze scholen kunnen toevertrouwen. Men verhaalt van de Moeder des Heiligen Lodewijks, dat zij tot haren zoon zeide: „Liever wil ik u voor mijne oogen zien sterven,

„dan te hooren, dat gij ook maar eene enkele zonde „begaan hadt." Eene waarachtig christelijke moeder zou haar kind liever aan den beul overleveren dan aan eene inrigting, waar zijne onschuld en zijn eeuwig heil aan de grootste, bijna zekere gevaren is blootgesteld. En dan zou de Staat het regt hebben, om met ijzeren hand de kinderen naar zulke scholen heen te drijven? en de katholieke bisschoppen zouden geen regt hebben tegen dien godsdienstigen dwang te protesteren? Als de bisschoppen door Christus gesteld zijn, om te verantwoorden voor het geloof en de onschuld ook der kinderen, hebben zij dan geen regt, om het bezoeken van godsdienstlooze scholen te verbieden? Als de bisschoppen zien, waarheen in Amerika godsdienstlooze scholen zonder monopolie en zonder schooldwang voeren, zouden zij dan geen regt hebben om te protesteren, tegen het oprigten van scholen met monopolie en met schooldwang? Eindelijk hebben zij geen regt, om andere scholen voor de jeugd te openen, om de kinderen niet of aan zedeloosheid of aan onwetendheid te zien blootgesteld?

Ja, zij hebben dit regt! Zij hebben het krachtens het woord van Christus:

„Gelijk de Vader mij gezonden heeft, zoo zende ik u." Mij is alle magt gegeven in hemel en op aarde: gaat dan en leert alle volken; leert hen onderhouden al wat ik u bevolen heb; en zie, ik ben met u al de dagen tot het einde der wereld!"

EENE NALEZING.

Met groote belangstelling nam ik het Februari-nummer van dit tijdschrift ter hand, omdat daarin eene recensie voorkwam van De Sterrenwereld, waarvan bijna een jaar geleden de eerste aflevering verschenen was.

Boileau heeft wel gezegd: „la critique est aisée", maar met dat woord had hij zeker niet eene wetenschappelijke en degelijke kritiek op het oog; want om fijnheid van opmerking en juistheid van oordeel te paren aan billijkheid van waardering en hoffelijkheid van uitdrukking, daarvoor is, althans in den regel, studie en tijd noodig. Juist ook om haar lang uitblijven verwachtte ik, dat de recensie grondig wezen zou.

Welk eene teleurstelling! Bij verscheidene aanmerkingen maakt de Recensent op mij den indruk van iemand, die geen geen acht slaat op hetgeen reeds gezegd is en niet luistert naar hetgeen men nog zeggen zal, maar die daarover valt, dat men niet alles in eens en dan nog wel zoo volledig en duidelijk mogelijk zegt.

Dit zullen we bewijzen.

Nadat ik in De Sterrenwereld gesproken heb „over „de middelpuntvliedende kracht, waardoor de „hemelbollen voor eeuwig zouden weggeslingerd worden in „de verst verwijderde streken van het heelal, wanneer zij

„niet beheerscht werden door de machtige aantrekking van „een bol, die duizend, ja millioenmaal grooter en zwaarder „is, namelijk de zon"; — na deze korte uiteenzetting der beide krachten, voor eene kringvormige beweging noodig, kom ik nog eens op die twee krachten terug, en als ik nu begin te zeggen: „De zwaartekracht is dus „het beginsel van de kringvormige beweging, maar..." — Neen! valt de Recensent mij hier in de rede, dat is onjuist; want voor eene kringvormige beweging worden twee krachten vereischt. En of ik nu al zeg: over die middelpuntvliedende kracht heb ik onmiddellijk te voren gesproken, en vóór het einde van dezen zin zal ik er op nieuw over spreken; het mag niet baten. — Onjuist! zegt de Recensent.

Een ander voorbeeld.

Op bladz. 15 van De Sterrenwereld wil ik verklaren, waarom de zon bij haren ondergang zich in een elliptischen vorm vertoont, en schrijf ik dit toe aan de straalbreking, welke sterker is, naarmate zij dichter aan den horizon plaats vindt.

Nu begin ik mijne verklaring met de woorden: „Naar „gelang der hoogte verschilt ook de".... — Neen! valt de Recencent mij in de rede, zonder te luisteren naar hetgeen onmiddellijk zal volgen, neen! eene valsche verklaring; de verschillende hoogte, waarop de zon staat, bepaalt de hoeveelheid licht, die wij ontvangen, en dit bewijst hij met eene lange en geheel onnoodige aanhaling uit Guillemin, aan wien de Recensent grooter gezag schijnt toe te kennen, dan de Schrijver van De Sterrenwereld doet.

Vervolgens meent hij de ware verklaring te geven uit den 5den [?] druk der Natuurkunde van Van der Burg; terwijl deze toch niet iets anders zegt dan het

door den Recensent aangehaalde uit Guillemin, maar er slechts bijvoegt, wat in een elementair boek der Natuurkunde een vereischte is, de oorzaak namelijk, waaruit die meerdere straalbreking voortkomt.

Eindelijk krijgen we nog eene terechtwijzing uit eene oude editie van Guillemin: „Cette déformation etc., welke woorden in de uitgave van 1870 niet meer te vinden zijn. In deze uitgave wordt het besproken verschijnsel met bijna dezelfde woorden verklaard als in De Sterrenwereld. Ziehier de letterlijke vertaling: „Dicht bij den horizon wisselt de straalbreking, veroor„zaakt door de luchtlagen, welke de lichtstraal moet „doordringen, snel in kracht af naar gelang van de hoogte. „De verschillende punten van den zonneomtrek worden „ongelijk opgeheven, zonder dat de afmetingen van de „horizontale middellijn der zon veranderen; vandaar de „elliptische vorm van de twee helften der schijf, een vorm, „die bij de onderste helft meer uitkomt dan bij de bovenste."

Het spijt mij, dat ik den eersten zin niet juist zoo heb geplaatst als hier boven; dan immers was waarschijnlijk mijn Recensent, zelfs niet voor een oogenblik, in de war gekomen (luchtlagen aan den horizon, welke [n] de lichtstraal enz.) met het relatief.

Wij zijn echter geheel en al afgeweken van het in de rede vallen.

Hiervan nog een bewijs.

Op bladz. 30 heb ik lang en breed gesproken over het verschil tusschen de ware en de schijnbare omwenteling der zon en dit opgehelderd door eene houtsnee-figuur; en nu zeg ik om dit verschil te bepalen: „De ware omwen„teling der zon is dus gelijk aan de schijnbare, „daarvan afgetr....." — Neen! valt mijn Recensent nu in,

alsof ik nog niets gezegd had en niets meer zeggen wilde, neen! ze zijn niet gelijk.

Is dat nu, mag ik vragen, eene degelijke manier van recenseren?

Uit de woorden, waarmede ik over de lichtgevende golvingen der zon sprak, zal ieder lezer, zegt mijn Recensent, opmaken „dat het ligchaam der zon, als geheel „beschouwd, zich heen en weder beweegt of in golving „is."

En waarom zou zulks verkeerd zijn? Als iedere molecule van het zonnelichaam in golving is, dan zal toch ook de zon als geheel beschouwd wel in golving zijn. Men heeft dan juist het rechte begrip, als men maar niet denkt aan eene golving der zon in de haar omgevende ruimte; en om duidelijk te maken, welke golvingen bedoeld werden, had ik er de woorden bijgevoegd, welke door den Recensent worden achtergelaten: „welke met meer dan „bliksemsnelheid zich door den ether voortplanten."

Wat wil de Recensent met zijne aanmerking op mijne verklaring van de parallaxe? Ik begin met den term te verklaren, en dan zegt hij, dat dit geen goede definitie is. Maar ik meen, dat termverklaring en definitie niet hetzelfde is. De verklaring van de zaak geef ik, met eene houtsnee-figuur er bij, aan de andere zijde van het blad; maar daar neemt de Recensent geen notitie van.

Het lichtgevend vermogen der zon wordt door den een gelijkgesteld met 75,000 waskaarsen, door den ander met 68,000. In mijne populaire Sterrenwereld heb ik het gemiddeld getal 70,000 genomen. Nu wil de Recensent, dat ik er noodzakelijk het woord „gemiddeld" had moeten bijvoegen. Maar dan moest immers dat woord gemiddeld ook weder verklaard worden? Niet iedereen verstaat het.

Nog wordt mij ten verwijt gemaakt, dat ik achter potassium en sodium de beide chemische aanduidingen (ka) en (na) gevoegd heb. Zulks geschiedde, omdat in andere natuurkundige werken niet van potassium en sodium, maar van kalium en natrium gesproken wordt. Had de Recensent mij lastig gevallen, omdat ik sodium in plaats van kunstzeep heb gebruikt, dan zou ik voor die aanmerking eene verklaring kunnen vinden.

Voor een drietal geringe aanmerkingen, die gegrond zijn, kan ik, vooral om den toon waarop ze mij worden toegevoegd, niet zoo gulhartig mijn dank aan den Recensent betuigen, als ik het anders wel wenschen zou.

B. Brinkman.

Katwijk a/R.

KERK EN STAAT.
TWEE SCHEMATA OF ONTWERPEN VAN HET VATICAANSCH CONCILIE.

Op het Vaticaansch Concilie (gelijk we in De Katholiek, dl LVII, blz. 130, onder den titel van Orde van het Algemeen Concilie hebben meegedeeld) werden aan de vergaderde Vaders schemata of ontwerpen uitgereikt, die eerst naauwkeurig gelezen, beoordeeld, besproken en, zoo noodig, verbeterd werden, en dan als besluiten of canons van het Concilie werden vastgesteld.

De schemata nu over de betrekking tusschen Kerk en Staat zijn, waarschijnlijk als proefdruk, ontvreemd geworden en, met vele fouten en vervalschingen, in Duitschland uitgegeven.

Om den laster te beschamen, heeft Professor Scheeben, in zijne Periodische Blätter [1]), twee echte schemata en eenige canones gepubliceerd, die we uit genoemd tijdschrift overnemen en door eene hollandsche vertaling laten volgen.

---

1) Zur wissenschaftlichen Besprechung der grossen religiösen Fragen der Gegenwart. 1ste Heft, 1872.

Men houde in het oog, dat deze schemata en canones op geenerlei wijze, noch door den Paus noch door het Vaticaansch Concilie, zijn goedgekeurd, maar dat ze toch, als opgesteld door ervaren theologen uit verschillende landen der katholieke wereld, een zeer groot gezag hebben.

CAPUT XIII.

De concordia inter Ecclesiam et Societatem civilem.

Cum igitur utriusque societatis, licet modo diverso pro diverso earum ordine ac fine, Deus sit auctor, ex ipsa rerum natura inter Ecclesiam et societatem civilem vel inter potestates, quibus utraque regitur, non sane pugna est aut oppositio.

Quin Ecclesia rempublicam maximo munimento firmat ac tuetur, ejusque securitati prospicit. Illa enim, instituta ad sanctificandos homines, ipsa virtute et pietate christiana bonos etiam cives facit, qui, si tales sint, quales esse praecipit doctrina catholica, sine dubio magna erit salus reipublicae. Praeterea cum terrena potestas in terrena utilitate et poenarum metu suam observandarum legum sanctionem positam habeat, vera religio, cujus et custos et magistra est Ecclesia Catholica, auctoritatem imperantium validiori doctrina legibusque divinis confirmat. Praecipit enim religio catholica pro auctoritate divina, ut homines legitimae potestati subditi sint, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Quodsi Ecclesia monet ac jubet subditos secundum mandatum divinitus acceptum obedire regibus, non minus reges quoque docet prospicere populis, ut intelligant et erudiantur qui judi-

cant terram, non ad dominandi cupiditatem, sed ad officium providendi sibi datam esse a Domino potestatem et virtutem ab Altissimo, ut tamquam ministri regni ejus recte judicent et custodiant legem justitiae, quoniam „pusillum et magnum „ipse fecit, et aequaliter cura est illi de omnibus."

Ecclesia igitur Catholica regum et populorum, atque in his singulorum omnis conditionis hominum, religione divina tum jura tuetur tum officia docet ac praecipit, atque ita legibus humanis sanctius fundamentum ponit et fideliorem conciliat obedientiam. Quare, cum haec civitas Dei tantum conferat ad securitatem et felicitatem civitatis terrenae, vel ex hoc uno omnes intelligant, quanta sapientia ac bonitate Deus, auctor naturae et gratiae atque utriusque civitatis ordinator, potestates sacerdotii et imperii non inimicas, sed vinculo pacis conjungendas disposuerit.

Haec autem utriusque civitatis conjunctio, ex qua in ipsam civilem societatem tanta bona permanant, non liberae hominum optioni permissa, sed Dei lege praecepta est. Quoniam enim non solum singuli privatim homines, sed etiam omnes in vita publica, ipsaque societas, ad veram religionem erga Deum tenentur religionisque legibus obstringuntur: hinc ipsa publica societas, cujus cives simul fideles sint, magnis necessariisque officiis obligatur erga Dei Ecclesiam, quae verae religionis doctrinam et leges et jura ex divino mandato custodit ac tuetur. Quapropter nemo dicere praesumat, non posse auctoritatem et jura Ecclesiae cum saecularis potestatis juribus et auctoritate consistere, atque ideo ad optimam societatis publicae rationem necessariam esse civilis reipublicae ab Ecclesia separationem, ita ut imperio negetur jus et officium coercendi sancitis poenis violatores catholicae religionis, nisi quatenus pax publica postulet, vel omnino ita, ut humana societas constituatur et guhernetur nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine.

Quod inter sacerdotium et imperium dissidia orta sunt et in dies oriuntur, id nemo audeat asserere ex ipsa indole ac natura potestatis Ecclesiae provenire. Pax vera inter utramque potestatem et concordia, quam Ecclesia semper optat et humili supplicatione postulat a Deo, servari nunquam potest, si libertas Sponsae Jesu Christi opprimitur et violantur jura, quae Ecclesia exercere atque integra servare non solum potest sed etiam debet, quia simul cum officiis cohaerent, quae ipsi a divino suo fundatore injuncta sunt ad salutem animarum. Hujusmodi bella iniquissima, qui volunt esse Ecclesiae filii, matri suae nunquam inferrent, si imperantium et populorum mentibus constanter obversaretur veritas a Christo Domino severissimis verbis inculcata: nihil prodesse homini mundum universum lucrari, si animae suae detrimentum patiatur, atque adeo supra illam felicitatem vitae humanae, ad quam civilis potestas per se ordinatur, esse finem sublimiorem et unice necessarium beatitudinis aeternae, ad quam homines per Ecclesiam sunt deducendi, ideoque habita vel sola ratione finis, qui utrique praestituitur potestati, reipublicae civili Ecclesiam Jesu Christi tantum praecellere, quantum hujus vitae commoda ac bona superat salus animarum, non auro vel argento sed pretioso sanguine Christi redemptarum, et vitae aeternae felicitas.

Quamvis igitur civilis societatis dispositio per se et directe non ad supernaturalem felicitatem, sed ad temporale communitatis bonum pertinet, christianis tamen hominibus non in hoc solum modo sistendum est; sed postulatur ab eis, ut temporali suo bono praeferant sempiternum, atque ideo non minus in publicis rebus quam in privatis negociis, finem inferiorem non ita respiciant, ut finem hominis ultimum et necessarium ab oculis dimittant; unde si quando videantur utilia regno temporali, quae bonis sublimioribus Ecclesiae et aeternae saluti repugnent, ea nunquam habebunt pro veris bonis, sed sincere consequi studebunt, quod ajebat magnus ille Gregorius, ut terrestre regnum coelesti regno famuletur.

CAPUT XIV.

DE JURE ET USU POTESTATIS CIVILIS SECUNDUM ECCLESIAE CATHOLICAE DOCTRINAM.

Spreta Ecclesiae Catholicae doctrina et auctoritate ejusque circa humanam societatem juribus conculcatis, subintroierunt nostris temporibus magistri mendaces qui, non solum Ecclesiae, sed etiam omnis humani consortii hostes, dominationem contemnunt, ita ut nulla lege, nisi quam ipsi sponte susceperint, obligari se posse dicant, omnemque sublimiorem potestatem ab ipsis independentem pro injusto dominatu habeant, quam pro libito abjicere atque evertere liceat; immo vero etiam contra manifestam Dei legem affirmant, omnes homines ex lege naturae ita aequales juribus esse, ut tum privata possessionum proprietas tum alia quaevis unius prae reliquis praerogativa injusta censeri et abrogari debeat.

Alii autem falsam civilis societatis speciem ac formam animo suo effingentes, statum politicum, quem vocant, constituunt fontem omnis inter homines auctoritatis omnisque juris, ita ut ab eodem statu politico ejusque lege tum jus proprietatis privatae unice derivari, tum societatem domesticam seu familiam suae existentiae totam rationem mutuari, omniaque parentum in filios jura dimanare ac pendere affirment, tum in ejus lege vel in majoris numeri civium placitis et in publica, ut dicunt, opinione positam esse velint supremam normam conscientiae et officiorum pro publicis et socialibus sive imperantium sive subditorum actionibus. Quin et eo usque non paucos progressos esse videmus, ut fortunatis eventibus vim juris tribuentes audeant dicere, id, quod ex lege morali esset injustum, si felicem habeat exitum, eo ipso in publicis rebus ac negociis ex lege politica justum evadere et honestum, quasi vero lex moralis ad sociales et politicos actus non aeque ac ad privatos sese porrigeret.

At haec humanae superbiae figmenta non alio tendunt, quam ut, incommutabili sanctitate et justitia Dei ablata a recordatione filiorum hominum, in eorum animis sensus extinguatur justi et injusti, et inficiatur terra ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt foedus sempiternum.

Contra hujusmodi errores, qui etiam inter catholicos populos serpere coeperunt, omnibus in mentem revocandam statuimus doctrinam catholicam, ut ea integra et inviolata custodiatur.

Docemus igitur, quod ab apostolis traditum semper docuit Ecclesia, omnem legitimam potestatem, ideoque etiam civilem, Deum habere auctorem. „Omnis anima", scribit Apostolus, „potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas „nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt"; et ex ejusdem Apostoli sententia, qui hanc potestatem tenet, Dei minister est, sive bonum agentibus in bonum, sive male agentibus vindex in iram, atque ideo subditorum obedientiam jure suo postulat. Nemo itaque docere audeat, licitum esse huic legitimae potestati vi resistere aut per detestandum facinus eam conjurationibus ac rebellione evertere: „qui enim resistit „potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi „sibi damnationem acquirunt."

Pari vero ratione docemus, imperantibus in suae potestatis usu eandem normam divinae legis esse sequendam. Lex enim moralis, sive lumine rationis sive per supernaturalem revelationem manifestata, sicut pro hominibus actionibusque privatis, ita non minus pro iis qui praesunt et pro publicorum munerum administratione, actibusque socialibus ac politicis posita est. Norma itaque agendi non in utilitate aut in multitudinis opinione ac voluntate constitui potest, quando ad illicita ac Dei legi repugnantia impellunt; sed necessaria morum regula sicut pro subjectis ita pro imperantibus, etiam in ipsorum muneribus administrandis, est lex Dei jubentis aut vetantis, secundum

quam omnes in supremo judicio communi Domino aut stabunt aut cadent.

De ipsa autem agendi norma judicium, quatenus de morum honestate, de licito vel illicito statuendum est, etiam pro civili societate publicisque negociis, ad supremum Ecclesiae magisterium pertinet. Sane in via salutis aeternae omnibus tam subjectis quam principibus Ecclesia a Deo constituta est dux et magistra. Neque de imperantibus minus verum est: „qui Ecclesiam matrem non habent, Deum patrem non habere." Ut igitur Regem regum patrem ac propitium habere possint, Ecclesiam se matrem habere, re et opere comprobare studeant; neque licere sibi existiment, sive in privatis sive in publicis negociis, ob politicas rationes Dei et sanctae matris Ecclesiae leges ac jus violare.

CANONES.

can. 17. Si quis dixerit, potestatem ecclesiasticam independentem, quam Ecclesia Catholica sibi a Christo tributam esse docet, supremamque potestatem civilem non posse simul consistere, ita ut jura utriusque salva sint; anathema sit.

can. 18. Si quis dixerit, potestatem, quae ad regendam civilem societatem necessaria est, non esse a Deo; aut eidem ex ipsa Dei lege subjectionem non deberi; aut eam naturali hominis libertati repugnare; anathema sit.

can. 19. Si quis dixerit, omnia inter homines jura derivari a statu politico; aut nullam nisi ab ipso communicatam dari auctoritatem; anathema sit.

can. 20. Si quis dixerit, in lege status politici vel in publica hominum opinione constitutam esse pro publicis et socialibus actionibus supremam conscientiae normam; aut ad easdem non entendi Ecclesiae judicia, quibus ea de licito et illicito pronuntiat; aut vi juris civilis fieri licitum, quod jure divino vel ecclesiastico est illicitum; anathema sit.

can. 21. Si quis dixerit, leges Ecclesiae vim obligandi non habere, nisi quatenus civilis potestatis sanctione firmentur; aut eidem civili potestati vi suae supremae auctoritatis competere, in causis religionis judicare et decernere; anathema sit.

d. i.

HOOFDSTUK XIII.

Over de eendragt tusschen de Kerk en de burgerlijke maatschappij.

Wijl derhalve God, ofschoon op verschillende wijze naar het verschil van beider orde en doel, de stichter is van beide maatschappijen, zoo volgt het waarlijk uit den innigen aard der dingen niet, dat tusschen de Kerk en de burgerlijke maatschappij of tusschen de magten, waardoor beiden geregeerd worden, strijd of tweespalt is.

Wat meer is, de Kerk bevestigt en beschermt den Staat met een magtig bolwerk en zorgt voor zijne zekerheid. Zij immers, die ingesteld is tot heiliging der menschen, vormt hen door de christelijke deugd en godsvrucht tevens tot goede burgers; en als dezen zóó zijn, als de katholieke leer het hun voorschrijft, dan zal het heil van den Staat ongetwijfeld groot wezen.

Daar bovendien de aardsche magt het opvolgen harer wetten slechts door tijdelijk voordeel en vrees voor straffen kan aandringen, bevestigt de ware godsdienst, wier bewaarster en leermeesteres de Katholieke Kerk is, het gezag der magtvoerders door de meer vermogende kracht harer goddelijke leer en wetten. Want de katholieke godsdienst schrijft op goddelijk gezag voor, dat de menschen aan de wettige magt moeten onderdanig zijn niet alleen om wille der straf, maar ook om wille des gewetens.

En als de Kerk de onderdanen vermaant en beveelt om, volgens het van God ontvangen gebod, aan de koningen te gehoorzamen, niet minder leert zij ook de koningen voor hunne volken te zorgen, opdat zij, die de aarde oordeelen, mogen inzien en leeren begrijpen, dat niet ter voldoening aan hunne heerschzucht, maar ter verzorging van hunne onderdanen hun de magt gegeven is door den Heer en de kracht door den Allerhoogste, opdat zij, als dienaren van zijn rijk, regt oordeelen en de wet der geregtigheid bewaren, „omdat Hij den kleine en den „ groote gemaakt heeft, en Hij gelijkelijk voor allen bezorgd is."

Daar nu de Katholieke Kerk, door hare van God geopenbaarde godsdienst, niet alleen de regten der koningen en der volken en der afzonderlijke personen van iederen stand beschermt, maar hen ook hunne pligten leert en voorschrijft, geeft zij op deze wijze een heiliger grondslag aan de wetten, en verzekert zij daaraan eene meer trouwe gehoorzaamheid.

Als derhalve dit rijk Gods zooveel bijdraagt tot de veiligheid en het geluk van het aardsche rijk, dan zullen allen wel uit

dit ééne begrijpen, met hoeveel wijsheid en goedheid God, de oorsprong van natuur en genade en de wetgever van beide rijken, het zóó geregeld heeft, dat de priesterlijke en de vorstelijke magt niet vijandig tegenover elkander moeten staan, maar met den band des vredes vereenigd zijn.

Deze verbinding nu van beide rijken waaruit zooveel goeds voor de burgerlijke maatschappij voortvloeit, is niet aan de vrije keus der menschen overgelaten, maar door de wet Gods voorgeschreven. Daar toch de menschen niet slechts ieder voor zich afzonderlijk, maar ook allen gezamelijk in het openbare leven, en de maatschappij zelve, tot de ware dienst van God gehouden en door de wetten der godsdienst gebonden zijn, daarom is de openbare maatschappij zelve, als hare burgers tegelijk geloovigen zijn, door groote en noodzakelijke pligten gebonden jegens Gods Kerk, welke de leer, de wetten en de regten der ware godsdienst volgens goddelijke lastgeving bewaart en beschermt.

Hierom vermete zich niemand te zeggen, dat het gezag en de regten der Kerk met de regten en het gezag der wereldlijke magt niet kunnen zamengaan, en dat het derhalve, tot de beste regeling van de openbare maatschappij, noodzakelijk is de burgerlijke maatschappij af te scheiden van de Kerk, zoodat aan de wereldlijke magt het regt en de verpligting moet ontzegd worden om de schenders der katholieke godsdienst door vastgestelde straffen verder te beteugelen, dan de openbare rust het vordert, of dat de menschelijke maatschappij in 't geheel moet ingerigt en bestuurd worden zonder eenig omzien naar de godsdienst, alsof deze niet bestond, of althans zonder eenig verschil te maken tusschen de ware godsdienst en de valsche godsdiensten.

Dat tusschen de priesterlijke en de wereldlijke magt twisten ontstaan zijn en dagelijks ontstaan, niemand wage het te beweren, dat dit uit den innigen aard en het wezen der kerkelijke magt voortkomt.

De ware vrede en eendragt tusschen de beide magten, welke

de Kerk altijd wenscht en nederig van God afsmeekt, kan nooit bewaard blijven, als de vrijheid der Bruid van Jesus Christus wordt onderdrukt en de regten geschonden worden, die de Kerk niet slechts kan maar ook moet uitoefenen en ongeschonden bewaren, wijl ze tevens zamenhangen met de pligten, die haar door haren Goddelijken Stichter zijn opgelegd voor het heil der zielen.

Dergelijke hoogst onregtvaardige oorlogen zouden zij, die zonen der Kerk willen zijn, nooit hunne Moeder aandoen, als gezagvoerders en volken gedurig de waarheid voor den geest hadden, die de Heer Christus met de strengste woorden heeft ingeprent, dat het den mensch niets baat, als hij de geheele wereld wint, maar het verlies lijdt van zijne ziel; en dat voorts boven het geluk des menschelijken levens, waarnaar de burgerlijke magt uit haar eigen aard streeft, het meer verheven en eenig noodzakelijk doel der eeuwige zaligheid bestaat, waartoe de menschen door de Kerk moeten geleid worden; en dat daarom, alleen reeds om reden van het doel, dat aan beide magten wordt voorgesteld, de Kerk van Jesus Christus zoover boven de burgerlijke maatschappij verheven is, als de voordeelen en de goederen dezes levens overtroffen worden door het heil der zielen, die niet voor goud of zilver, maar voor het kostbaar bloed van Christus zijn vrijgekocht, en door het geluk des eeuwigen levens.

Ofschoon derhalve de regeling der burgerlijke maatschappij uit haar eigen aard en regtstreeks niet op het bovennatuurlijk geluk, maar op het tijdelijk welzijn der gemeenschap gerigt is, zoo mogen toch christelijke menschen hierbij alleen niet blijven staan; maar van hen wordt gevorderd, dat zij hun eeuwig boven hun tijdelijk geluk stellen, en daarom, niet minder in politieke dan in gewone aangelegenheden, niet zóó naar het ondergeschikte doel heenzien, dat zij 's menschen laatst en noodzakelijk doel uit het oog verliezen: en diensvolgens zullen zij datgene, wat zich soms als nuttig voor het tijdelijk rijk voordoet, maar met het meer verheven goed der Kerk en het

eeuwig heil in strijd is, nooit voor een waar goed houden, maar met opregtheid trachten te maken, dat, zooals Gregorius de Groote zeide, het tijdelijk rijk dienstbaar zij aan het hemelsche.

HOOFDSTUK XIV.

OVER HET REGT EN DE UITOEFENING DER BURGERLIJKE MAGT VOLGENS DE LEER DER KATHOLIEKE KERK.

Met verachting van de leer en het gezag der Kerk en met vertreding van hare regten in betrekking tot de menschelijke maatschappij zijn in onzen tijd leugenachtige leermeesters binnengeslopen, die, als vijanden niet slechts van de Kerk maar ook van alle menschelijke zamenleving, de heerschappij verachten zoodat zij zeggen door geene wet, dan die zij zelven uit eigen beweging hebben aangenomen, te kunnen gebonden worden, en alle hoogere, van hen onafhankelijke magt voor eene onregtvaardige overheersching houden, die men naar welgevallen mag afschudden en omverwerpen; ja zelfs beweren zij, tegen de duidelijke wet van God in, dat alle menschen volgens het natuurregt in dien graad gelijk zijn, dat én het regt van bijzonder eigendom én elk ander voorregt van den een boven den ander voor onregtvaardig moet gehouden en afgeschaft worden.

Wederom anderen vormen zich in hunnen geest een valsch denkbeeld en ideaal van de burgerlijke maatschappij en maken den Staat tot de bron van alle gezag onder de menschen en van alle regt, zoodat zij beweren, dat enkel en alleen uit dienzelfden Staat en zijne wet niet slechts het regt van bijzonder eigendom voortvloeit, maar dat ook de huiselijke maatschappij of de familie daaraan den geheelen grond van haar bestaan ontleent, en dat al de regten der ouders op hunne kinderen daarvan uitgaan en afhangen; en zoodat zij verder in de staatswet of in hetgeen aan het grootste getal der

burgers behaagt of in hetgeen zij de publieke opinie noemen, het hoogste rigtsnoer willen zien voor het geweten en de pligten van gezagvoerders en onderdanen in politieke en maatschappelijke handelingen. Ja, niet weinigen zien we zóóver gekomen, dat zij, de kracht van regt aan welgeslaagde ondernemingen toekennende, durven zeggen, dat datgene, wat volgens de zedewet onregtvaardig zou zijn, dan, als het een gelukkigen uitslag heeft, door deze enkele omstandigheid, in politieke en maatschappelijke aangelegenheden, krachtens de staatswet regtvaardig en loffelijk wordt, alsof de zedewet zich niet zoowel tot de politieke en maatschappelijke handelingen als tot de gewone uitstrekte.

Maar deze verzinsels van den menschelijken hoogmoed hebben geen andere strekking dan om de onveranderlijke heiligheid en regtvaardigheid Gods uit het geheugen van de kinderen der menschen weg te nemen, en het gevoel van regt en onregt in hun gemoed uit te dooven, en de aarde te vergiftigen door hare bewoners, omdat zij de wetten hebben overtreden, het regt veranderd, het eeuwig verbond verbroken.

Tegen dergelijke dwalingen, die ook onder de katholieke volken zijn begonnen voort te sluipen, hebben wij besloten, allen de katholieke leer in het geheugen te moeten terugroepen, opdat zij geheel en ongeschonden bewaard worde.

„Alle mensch", zegt de Apostel, „zij aan de hoogere „magten onderdanig; want er is geene magt dan van God, „en de bestaande magten zijn door God verordend"; en volgens de uitspraak van denzelfden Apostel is hij, die deze magt in handen heeft, Gods dienaar, hetzij voor degenen die het goede doen, ten goede, hetzij voor degenen die het kwade doen, tot wreker om te straffen, en daarom is hij in zijn regt, als hij de gehoorzaamheid zijner onderdanen vordert.

Niemand derhalve wage het te leeren, dat het geoorloofd is zich tegen deze wettige magt met geweld te verzetten, of haar, wat eene afschuwelijke misdaad wezen zou, door zamen-

zweringen en oproer omver te werpen; want „wie zich tegen „de magt verzet, die verzet zich tegen Gods verordening, en „die zich (daartegen) verzetten, halen een strafoordeel over „zichzelven."

Maar op gelijke wijze leeren wij, dat de gezagvoerders zich in de uitoefening hunner magt aan hetzelfde rigtsnoer der goddelijke wet te houden hebben. Want gelijk de zedewet, zij moge door het licht der rede of door de bovennatuurlijke openbaring zijn bekend gemaakt, voor de gewone menschen en hunne gewone handelingen gesteld is, zoo geldt zij niet minder voor degenen, die aan 't hoofd staan, en voor het waarnemen van staatsambten en voor maatschappelijke en politieke handelingen. Het rigtsnoer van handelen kan dus niet in het nut of in de opinie en den wil der menigte gesteld worden, wanneer dezen tot het ongeoorloofde en het strijdige met Gods wil aanzetten; maar de noodzakelijke regel der zeden is, gelijk voor de onderdanen zoo ook voor de gezagvoerders, ook in het waarnemen van hunne ambten, de gebiedende of verbiedende wil van God, volgens welken allen in het laatste oordeel voor hunnen gemeenschappelijken Heer zullen staan of vallen.

Het oordeel nu over dit rigtsnoer van handelen, voor zoover het over de eerbaarheid der zeden, over het geoorloofde of ongeoorloofde moet vastgesteld worden, behoort, ook voor maatschappelijke en politieke zaken, aan het hoogste leeraarsambt der Kerk. Op den weg des heils toch is de Kerk voor allen, zij mogen onderdanen of vorsten zijn, door God tot leidsvrouw en leermeesteres aangesteld. En van de gezagvoerders is het niet minder waar, dat zij, die de Kerk niet tot moeder hebben, God niet hebben tot vader. Om derhalve den Koning der koningen tot genadigen vader te hebben, moeten zij met de daad trachten te toonen, dat zij de Kerk tot moeder hebben; en moeten zij niet meenen, dat het hun, of in gewone of in politieke aangelegenheden, om politieke redenen geoorloofd

is, de wetten en regten van God en van hunne heilige moeder de Kerk te schenden.

CANONS.

can. 17. Als iemand zegt, dat de onafhankelijke kerkelijke magt, welke volgens de leer der Katholieke Kerk haar door Christus gegeven is, en de hoogste burgerlijke magt niet zóó naast elkander kunnen bestaan, dat beider regten onverlet blijven; die zij in den ban.

can. 18. Als iemand zegt, dat de magt, die voor het regeren van de burgerlijke maatschappij noodig is, niet van God is, of dat men haar volgens de wet van God zelven geen onderwerping verschuldigd is, of dat zij met 's menschen natuurlijke vrijheid in strijd is; die zij in den ban.

can. 19. Als iemand zegt, dat alle onder de menschen bestaande regten uit den Staat voortvloeijen, of dat geen gezag bestaat dan hetgeen door den Staat wordt meegedeeld; die zij in den ban.

can. 20. Als iemand zegt, dat in de staatswet of in de publieke opinie der menschen het hoogste rigtsnoer des gewetens voor politieke en maatschappelijke handelingen bestaat, of dat tot dezen de oordeelen der Kerk, waarin zij over het geoorloofde en het ongeoorloofde uitspraak doet, zich niet uitstrekken, of dat uit kracht van het burgerlijk regt geoorloofd wordt, wat volgens het goddelijk en het kerkelijk regt ongeoorloofd is; die zij in den ban.

can. 21. Als iemand zegt, dat de wetten der Kerk geen verbindende kracht hebben, dan voor zoover ze door de sanctie der burgerlijke magt bekrachtigd worden, of dat het aan de burgerlijke magt uit kracht van haar opperst gezag toekomt, in zaken van godsdienst te oordeelen en te beslissen; die zij in den ban.

DE CYRUS DER KERK[1].

MIJNE HEEREN,

Mijne lezing zal loopen over het tijdperk, dat de Kerk te gemoet gaat.

De toestand, waarin zij zich thans bevindt, is niet zeer troostelijk. Haar zigtbaar opperhoofd, onze H. Vader Paus Pius IX, is beroofd, op eene schandelijke wijze beroofd van zijn wereldlijk gebied, en daarmeê is hij verstoken van de gewone middelen om zich met de katholieke wereld in betrekking te stellen. Wat baat hem, zouden we menschelijkerwijze zeggen, wat baat hem zijne opperste regtsmagt over al de Kerken der aarde, als hij die Kerken niet bereiken kan? Wat baat hem zijn onfeilbaar leeraarsambt, als hij zijne stem niet overal kan laten doordringen?

Wij weten het, de geheele Kerk staat of valt met den Paus; want wat de grondslag is voor het gebouw, dat is de Paus voor de Kerk. Dit weten ook de ongeloovigen, en daarom wrijven zij zich reeds de handen in het vooruitzigt: „Pius IX is oud en zal, al wordt hij ook niet uit den weg geruimd, toch spoedig sterven; dan hebben we niets anders te doen dan te zorgen, dat er geen opvolger voor

1) Eene voorlezing, gehouden voor de leden der *Katholieke Leesvereeniging* te Rotterdam, 8 Februarij 1872.

hem gekozen wordt, en 't is met de Katholieke Kerk uit!"

Gij lacht met die dwaze berekening; Gij herinnert U het woord van Christus: „De poorten der hel zullen haar niet overweldigen", Gij zegt: Dat vergaan van de Kerk is in de achttien eeuwen van haar bestaan al zoo dikwijls voorspeld; ook na Pius VI zou er geen nieuwe Paus meer komen, en nu hebben wij reeds, met vier Pausen tusschenbeiden, Pius IX.

In die echt katholieke overtuiging, M. H., wil ik U bevestigen. Ik wil nog een stap verder gaan en U zeggen: De Kerk zal niet alleen niet bezwijken, maar zij gaat een glorievol tijdvak te gemoet.

Deze stelling en den grond, waarop zij steunt, ontleen ik aan een artikel, dat onze geniale Broere geschreven en in De Katholiek, in het nummer van Januarij 1852, gepubliceerd heeft.

Ziehier den gang zijner gedachten.

Om den toestand, waarin de Kerk verkeert, goed te begrijpen en het tijdperk, dat zich voor haar opent, te leeren kennen, kunnen we niet beter doen dan te zien naar de geschiedenis van het israelitische volk, wel te verstaan, zoolang dit het volk Gods was, en derhalve tot aan de komst des Zaligmakers.

Alles toch bij de Israelieten was voorspelling van Christus en van zijne Kerk. Zoo b. v. hun groote mannen (Abraham, Moses, David) waren voorafbeeldingen van Christus; hunne menigvuldige offers voorspelden het ééne offer van Calvarië en van onze altaren; de stad Jerusalem, waar al de Joden driemaal 's jaars moesten zamenkomen, was het sprekend beeld van de hoofdstad der Christenheid, van Rome, waarmeê al de Christenen in het geloof moeten overeenstemmen. Zou dan, zoo vraagt Broere, zou dan ook de geschiedenis van het joodsche volk niet

eene soort van voorspelling zijn van de geschiedenis der Kerk?

Nu laat Broere zien, dat de reeds afgeloopen tijdvakken der kerkelijke geschiedenis op treffende wijze met even zoovele tijdvakken der joodsche geschiedenis overeenkomen, en daarop grondt hij dan zijn blijmoedig vertrouwen, dat ook het aanstaande tijdperk der Kerk aan een glorievol tijdperk des joodschen volks zal beantwoorden.

Vraag niet van mij, dat ik Broere volgen zal in zijne hooge, zijne godsdienstig-wijsgeerige bespiegelingen. Ik zal slechts het historische van zijn arbeid overnemen en eenigzins uitbreiden; maar ook dan, als ik U, bij het vlugtig doorloopen van de tijdvakken der joodsche en kerkelijke geschiedenis, bijna niets anders dan feiten laat zien, zult gij vervuld worden met de hoop op het luistervolle tijdperk, waarvan Broere slechts den dageraad heeft begroet, waar dat wij, wij allen, nog beleven kunnen.

1.

„Het eerst", zoo schrijft Broere, „waar wij de Joden niet meer in huiselijken staat, maar als volk zien, is in Egypte." Josef, die door zijne broeders als slaaf verkocht, maar later onderkoning van Egypte geworden was, liet tijdens den zevenjarigen hongersnood zijn vader en zijne broeders daarheen komen en gaf hun, met goedkeuring des konings, het landschap Gessen tot woonplaats.

Daar vermenigvuldigden zij zich op zóó wonderbare wijze, dat een latere koning, die Josef niet gekend had, voor hen beducht werd en tot de Egyptenaren sprak: „Ziet, de zonen van Israel zijn talrijk en ons te magtig. Laten wij hen met overleg verdrukken, opdat zij zich niet nog meer vermenigvuldigen en zich niet, in geval van oorlog, met onze vijanden vereenigen.

Dit was het begin van eene stelselmatige verdrukking.

De H. Schrift vermeldt, dat de Israelieten gebruikt werden voor het bouwen van twee steden en voor het zwaarste slavenwerk, het vervaardigen van tigchelsteenen. Volgens Flavius Josephus moesten zij ook de kanalen graven en de dammen opwerpen om het Nijlwater het land in te leiden of af te keeren, maar zou hun voornaamste arbeid bestaan hebben in het opbouwen der ontzaggelijke en wereldberoemde pyramieden. Wat was het gevolg? De Israelieten vermenigvuldigden zich tegen de verdrukking in.

Een meer doeltreffende maatregel zou genomen worden. De egyptische vroedvrouwen, zoo luidde het koninklijk bevel, moesten al de kinderen van het mannelijk geslacht vermoorden. Maar God vervulde het hart dier heidensche vrouwen met mededoogen, en zij volbragten het bevel des konings niet. De wonderbare vermenigvuldiging van het israelitische volk ging dus voort.

Een derde maatregel. „Werpt," zoo sprak de koning, „werpt al de zonen, die den Israelieten geboren worden, in de rivier en behoudt alleen de dochters."

In dien uitersten nood komt God tusschenbeide. Door den mond van Moses en Aaron gebiedt Hij Pharao, het israelitische volk te laten heengaan naar de woestijn. Pharao weigert, maar wordt door plaag op plaag getroffen, totdat hij eindelijk toestemt. Die toestemming trekt hij in, geeft ze wederom en trekt ze nogmaals in.

Daar wordt het Paaschlam geslagt; al de Israelieten blijven gespaard, maar de eerstgeborenen der Egyptenaren sterven allen in één nacht. Bij deze tiende plaag zwicht de koning, en hij bidt de Israelieten heen te gaan.

Zij nu, die met 70 zielen in Egypte gekomen waren, trekken er ten getalle van omstreeks 2,000,000 uit; Gods engel gaat hen in de wolkzuil voor; de Roode Zee opent

zich om hun den doortogt te geven, en terwijl het geheele leger der Egyptenaren, dat hen nagetrokken was, in de wateren bedolven wordt, staan zij behouden aan de overzijde der zee en zingen:

„Laat ons den Heer loven, want glorievol heeft Hij zijne magt getoond: het paard en zijn berijder wierp Hij neder in de zee!"

Dit eerste tijdperk van de joodsche geschiedenis, dit tijdperk van wonderbare vermenigvuldiging en wonderbare verlossing, vinden we in de geschiedenis der Kerk terug.

Heeft het Christendom zich niet snel uitgebreid?

Reeds bij de eerste prediking van Petrus op den Pinksterdag bekeerden zich ongeveer drieduizend menschen.

De Apostelen, tot wie gezegd was: „Gaat en onderwijst alle volken", zij hebben zich ter prediking van het Evangelie tot alle volken begeven: „Over de gansche aarde", zegt Paulus, „is hun geluid uitgegaan, en hunne woorden tot aan de eindpalen der wereld."

Omstreeks het jaar 150 kon de H. Justinus Martelaar zeggen, „dat er geen menschen waren, zij mogten Barbaren of Grieken zijn of tot eenig ander volk behooren en hoe dan ook genoemd worden, zij mogten op wagens leven of zonder dak omzwerven, — onder wie geen gebeden en dankzeggingen aan den Vader en Schepper van allen gedaan werden door den naam van Jesus Christus den Gekruiste."

Mag ik U nog laten hooren, wat Tertulliaan zegt in een geschrift [1]), dat hij ten jare 200 aan keizer Septimius Severus opgezonden heeft?

„Wij zijn van gisteren, en wij hebben al het uwe ver-

1) *Apologeticus*, cap. XXXVII.

vuld: uwe steden, uwe eilanden, uwe vestingen, uwe vrijsteden, uwe raadsvergaderingen, zelfs het leger, de lage standen, de hooge standen, het paleis, den senaat, het forum; alleen de tempels hebben wij u overgelaten.

„Welk een oorlog zouden wij, die ons zoo gaarne laten ombrengen, zouden wij, ook met ongelijke troepen, niet in staat zijn blijmoedig te voeren, als onze leer ons niet voorschreef, liever gedood te worden dan te dooden?

„Wij zouden zelfs zonder wapens en zonder opstand, enkel en alleen door ons van u af te zonderen, tegen u kunnen strijden; want als wij met zulk eene magt van menschen uit uw midden wegtrokken naar een of anderen afgelegen hoek der aarde, dan zou het verlies van zoovele burgers uit iederen stand zeker uwe heerschappij ten gronde rigten; ongetwijfeld zou ontzetting u aangrijpen bij uwe eenzaamheid, bij den stilstand der zaken en de verstomming van de als gestorven wereld."

Is die snelle verbreiding van het Christendom natuurlijkerwijze te verklaren?

Neen; eene geloofsleer, die het menschelijk verstand te boven gaat, en eene zedeleer, die al 's menschen bedorven neigingen tegenstreeft, ze vinden geen gebaanden weg tot het hart van den mensch.

Maar bovendien, wat vervolging heeft het Christendom niet te verduren gehad, en dat drie eeuwen lang!

Ook de Christenen werden, gelijk vroeger de Israelieten, als vijanden van den Staat beschouwd, en Pharao herleefde in Nero, in Decius, in Diocletiaan. Ook de Christenen werden tot het zwaarste slavenwerk veroordeeld; zij moesten, zooals het Paus Clemens gebeurd is, werken in de steengroeven en aan den opbouw der romeinsche paleizen. Niet slechts hunne kinderen, maar ook mannen, jongelingen en grijsaards werden vermoord; met de uitgezochtste

martelingen werden zij ter dood gebragt. Zij werden, ten aanschouwen van duizenden, voor de wilde dieren geworpen; ja, Nero liet hen, om als fakkels te dienen, met pek bestrijken en des nachts in brand steken.

Bij die vervolging van staatswege bleef het niet, maar tot zelfs in de teederste betrekkingen (en hiermeê werd eene voorspelling van Christus vervuld) vond het Christendom zijne vervolgers. Toen, om slechts één voorbeeld te noemen, toen de H. Barbara den marteldood onderging, werd het beulswerk verrigt door haar eigen vader.

Toch, al schreven de keizers in publieke stukken, dat zij den naam der Christenen hadden uitgedelgd („Christianorum nomine deleto"), toch ging het Christendom vooruit, altijd vooruit.

En wat was hier het eigenlijk wonderbare?

Dat de Kerk vooruitging uit kracht van de vervolging. Tertulliaan roept de heidenen toe: „Kwelt, martelt, veroordeelt, verplettert ons: zoo dikwijls wij door u gemaaid worden, groeijen wij in getal; het bloed der Christenen is een zaad."

Waar vinden we de verklaring van dit geheim?

De Joden hadden het Paaschlam geslagt en hunne deurposten met het bloed van dat lam geverwd; de slaande engel ging de woningen der Joden voorbij en kon slechts bij de Egyptenaren binnentreden om hunne eerstgeborenen te verslaan.

Ook de Christenen hadden hun Paaschlam, maar dit Lam werd niet slechts op den vooravond van hunne verlossing, maar van den beginne af en voortdurend geslagt, en daarom vierden zij reeds van het begin af en gedurig het feest hunner overwinning. De martelaren hadden het christelijk Paaschlam genuttigd, en daarom was hun bloed, als getint zijnde in Christus' bloed, het vruchtbaar zaad,

waaruit altijd nieuwe en altijd talrijker Christenen opgroeiden.

De eerstgeborenen der Egyptenaren werden verslagen, maar ook die van de vervolgers der Christenen. Of mogen we den naam van eerstgeborenen niet geven aan de heidensche keizers, landvoogden en regters? Welnu, reeds Lactantius, die de laatste vervolging vóór Constantijn beleefd had, heeft opzettelijk een boek geschreven om te toonen, dat al degenen, die de Christenen vervolgd hebben, een ongelukkigen dood gestorven zijn. Keizer Juliaan de Afvallige gevoelde het diep, dat de wraak van Christus hem trof; hij werd in een slag tegen de Perzen gewond, trok de pijl uit zijn ligchaam, ving zijn bloed op en smeet het in de hoogte, met den uitroep: „Gij wint het, Galileër!"

Maar reeds vóór Juliaan had de Kerk nog op eene andere en meer zigtbare wijze gezegevierd: met de bekeering van Constantijn was de kracht van het Heidendom gebroken en kon de Kerk, uit de Catacomben te voorschijn gekomen, zich met meer rust ontwikkelen. Zij was, zoo laat Broere ons opmerken, door eene andere Roode Zee, wier golven niet haar, maar hare vijanden deden zwichten, den dag harer bevrijding te gemoet gegaan.

II.

De veertig jaren, die de Joden in de woestijn doorbragten, vormen een afzonderlijk tijdvak, dat gekarakteriseerd is door de wetgeving. De Joden waren tot nu toe meer eene menigte dan een volk; door wetten, die al hunne betrekkingen regelden, moesten zij tot een geheel, tot eene maatschappij, tot een Staat gevormd worden.

God daalde in een vuurgloed op den berg Sinai neder en, onder het klinken der hemelsche bazuinen en het ratelen van den donder, sprak Hij tot geheel het vergaderde volk: „Ik ben de Heer uw God", enz.

Daarop beklom Moses den berg, bleef er veertig dagen en veertig nachten en kwam met dezelfde wet der tien geboden, nu door Gods hand op twee steenen tafelen geschreven, naar het volk terug. Maar gij weet, wat in dien tusschentijd gebeurd was: het volk was in Moses' afwezigheid tot afgoderij overgeslagen en vierde feest rondom het gouden kalf. Moses ziet het, werpt de tafels aan stukken tegen den grond, laat een strenge wraak oefenen tegen de afgodendienaars, die in hun opzet volharden, en beklimt wederom den berg om nieuwe tafelen van God te ontvangen.

Vervolgens wordt de eeredienst, worden de burgerlijke betrekkingen, wordt in één woord alles geregeld; maar het volk was niet gewoon aan orde en tucht: telkens zien we overtreding van de wet, telkens opstand tegen het door God aangestelde gezag. Zij zullen het Beloofde Land binnentrekken, maar tegen de moeite om het te veroveren zien zij op en wenschen naar Egypte, het land der slavernij, terug te gaan.

Met zulk een volk, dit bleek nu duidelijk, was niets te beginnen: allen dan ook, die Egypte gekend hadden, moesten in de woestijn sterven, en eerst het nieuw geslacht, dat aan de onderhouding van Gods geboden was gewoon gemaakt, mogt den Jordaan overtrekken en het Beloofde Land in bezit nemen.

Aan dit tijdperk der joodsche geschiedenis beantwoorden de christelijke eeuwen, die verloopen zijn van Constantijn tot aan Karel den Groote. De Kerk had wel altijd en van het allereerste begin af hare geloofswet gepredikt, maar nu moest zij ze handhaven tegen de groote ketterijen en ze leeren aan de jeugdige volken.

Ook zij stond toen in eene woestijn. „Zij had", zegt

Broere, „zich vrijgestreden, maar zij had nog de geschiedenis niet veroverd, nog de groote historische oorzaken niet verchristelijkt, en rondom haar hadden de Staat, het huwelijk, de openbare zeden, de feesten en gebruiken, met heidensche namen, nog heidenschen aard."

Ook de Kerk had, evenals Moses, te handelen met een bedorven geslacht, met vele zonen, die wel tot het Christendom bekeerd waren, maar zich nog het Heidendom herinnerden en valsche begrippen van heidensche wijsheid in de leer der Kerk zochten te mengen. Vandaar de ketterijen.

Arius ontkent de Godheid van Christus, Macedonius loochent de Godheid van den H. Geest. Nestorius leert, dat er twee personen in Christus zijn; Eutyches, dat Christus maar ééne natuur heeft. Pelagius verzwakt de noodzakelijkheid der genade.

Een nieuwe Moses was noodig om de christelijke geloofswet tegen hare aanvallers te handhaven, en dien Moses had de Kerk in haren altijd voortlevenden Petrus, in den Paus, die nu eens afzonderlijk, dan weder te zamen met een Algemeen Concilie, de oude geloofsleer altijd vasthield en met scherper trekken omschreef.

Is het den Paus gelukt, dat oude geslacht geheel en al van het Christendom te doordringen?

Neen; dat was onmogelijk. Dat verfijnde en bedorven heidendom, die heidensche Staat, met al wat zich daar rondom bewoog, moest ineenstorten en plaats maken voor een nieuw geslacht.

Zoo gebeurde het ook. Uit Azië komen nieuwe volken aanstroomen; de Hunnen en Vandalen, de Oost- en West-Gothen, de Franken en Bourgondiërs, de Longobarden, de Anglen en Saksen, zij sloopen het Westersche Keizerrijk, maar worden door de Kerk, het eenige wat in de

algemeene verwoesting staande blijft, in haren schoot opgevangen.

De meesten dier volken zijn nog wel heidensch, maar niet zoo bedorven als de heidensche Romeinen, en zij toonen zich ontvankelijk voor de leer van het Christendom; anderen zijn slechts ten halve bekeerd of houden eenige kettersche leerstellingen, maar ook zij zijn vatbaar voor verbetering.

Daar wijdt de Kerk zich dan weder aan de prediking harer goddelijke geloofswet. Daar zien we Benedictus in Italië, Gregorius van Tours in Frankrijk, Augustinus in Engeland, Willibrordus hier te lande, Bonifacius in Duitschland, — daar zien we al die groote mannen zich klein maken met de kleinen en aan de heidenen het „Ik geloof in God den Vader" en de „Tien Geboden" leeren. En die ruwe kinderen van de wouden en de bergen, zij gevoelen, dat zij in eene leer, die het verstand te boven gaat en de menschelijke hartstogten bestrijdt, het onderpand hebben van hun geluk reeds hier op aarde.

Kon aan de goddelijkheid der mosaïsche wet, daar zij, onder trompetten en donderslagen, van den vlammenden Sinai was afgekondigd, niet getwijfeld worden; evenmin aan de goddelijkheid van de leer der Kerk. Ook deze, om nog niet eens van de wonderen te spreken, waardoor zij bevestigd was, werd met goddelijk gezag verkondigd: „Zoo en niet anders zult gij gelooven, anders is er geen zaligheid voor u." Ook de christelijke geloofswet was aanstonds voltooid en kon wel nader omschreven en telkens op nieuwe wijze toegepast, maar nooit verbeterd worden. Zij had de grootste geniën bevredigd, en nu, toch altijd dezelfde blijvend, toonde zij zich weer geschikt voor de ruwe volken, die met groote kinderen gelijk stonden.

Dat nieuwe geslacht, van den joodschen Staat en van

het Christendom, zullen we naar het hun beloofde land zien optrekken.

III.

De Joden trokken den Jordaan over en maakten zich spoedig meester van het grootste gedeelte des lands, dat reeds aan Abraham was beloofd geworden. „Hef uwe oogen op", zoo had God tot Abraham gesproken, „en zie naar het noorden en het zuiden, het oosten en het westen: al dat land zal Ik geven aan u en uwe nakomelingen." Dat land zou overvloeijen van melk en honig, en bewoond worden door een volk, ontelbaar als de sterren des hemels en als de zandkorrels aan den oever der zee.

Eerst echter, voordat de verdeeling des lands werd ten einde gebragt, moest de Wet nogmaals afgekondigd en door het volk bezworen worden. Dit nu gebeurde in eene plegtigheid zóó grootsch en indrukwekkend als er, ten minste vóór den dag des algemeenen oordeels, misschien nooit meer zal plaats hebben.

Verbeeld U twee bergen, die door een dal van elkander gescheiden zijn. In dat dal, rondom de Ark des Verbonds, staan de priesters, die de zegeningen en de vloekspraken der Wet met luide stem oplezen. Zij keeren zich naar den berg Garizim: „Gezègend hij, die alleen Jehova aanbidt en geen afgoden dient", en de helft van het volk, de zes stammen, die daar op den Garizim staan, antwoorden met duizenden en honderdduizenden van stemmen: „Amen." Nu wenden de priesters zich naar den anderen berg: „Vervloekt hij, die afgodsbeelden maakt en op geheime plaatsen verbergt", en op dien vloek zeggen de zes andere stammen, die op den Hebal staan, hun honderdduizendvoudig „Amen." En zoo klonk, tot twaalf maal

toe, van den eenen berg het Amen der zegening, en van den anderen het Amen der vervloeking.

Zegen en vloek, beiden gingen in vervulling. Zoolang het volk aan God getrouw bleef, was het sterk tegen zijne vijanden en genoot het de vruchten, die de grond in wonderbaren overvloed aanbood; maar niet zoodra waren zij van God afgevallen, of zij werden door een naburig volk (door Madianieten, Moabieten of Philistijnen) overwonnen en in harde slavernij gebragt; en dit duurde zoolang, tot zij zich bekeerden en God hun in de Regters (als Gedeon, Jephte en Samson) een magtigen redder zond.

Hoe groot en hoe gelukkig was het joodsche volk onder David, onder Salomon!

De tempel, dat wonder van kunst en kostbaarheid, was voltooid; nergens anders, tenzij op uitdrukkelijke vergunning van God, mogt een offer worden opgedragen. Drie malen in het jaar (op het Paasch-, het Pinkster- en het Loofhuttenfeest) kwamen al de Joden, van de uiterste hoeken des lands, naar Jerusalem, en nooit is het gebeurd, dat het land gedurende die feestdagen door een vijand overrompeld werd: dit getuigt ons Flavius Josephus, en het was de vervulling van hetgeen God uitdrukkelijk beloofd had.

In het maatschappelijk leven zien we algemeene welvaart. Elke familie had haar erfgoed, en dit kon wel bezwaard en verkocht worden, maar moest met het Jubeljaar tot den oorspronkelijken eigenaar terugkeeren; ieder zat onder zijn eigen wijnstok en zijn eigen vijgeboom. De priesters en de stam van Levi hadden hunne tienden. Ook voor de armen, voor de daglooners, voor de vreemdelingen en de slaven was ruimschoots in de Wet gezorgd, en ook zij konden, als zij op de hooge feesten te Jerusalem waren,

met de rijker bedeelden in vervoering medezingen: „Gelukkig het volk, dat God voor zijn Heer heeft" [1]).

Met dit tijdvak der joodsche geschiedenis moeten, gij gevoelt het reeds, de Middeleeuwen parallel loopen.

Een enkel woord over die Middeleeuwen vooraf.

Dat ze te veel gesmaad worden, dit moet voor iedereen, die ze onbevooroordeeld beschouwt, al spoedig duidelijk zijn: eeuwen, die de St. Baro van Haarlem, de St. Jan van den Bosch en den Dom van Utrecht gebouwd hebben, kunnen niet zoo domperig geweest zijn als dikwijls gezegd wordt.

Prijzen wij ze daarom in alles, en wenschen wij ze, zooals ze gereild en gezeild hebben, terug?

Dwaze vraag, waarop we ons bijna schamen te antwoorden. Wie van ons wenscht de lijfeigenschap, wie van ons wenscht de riddersloten met hunne roovende ridders terug? Wie van ons zou de spoorwegen en stoombooten, zou de telegraaf willen missen?

Het goede van onze eeuw willen we behouden, en wat wenschen we van de Middeleeuwen terug? Den geest des geloofs, waarvan de geheele maatschappij, waarvan het huisgezin, de wetenschap, de kunst, de handel en de nijverheid doortrokken was; want „de Middeleeuwen", zegt Broere, „waren het Beloofde Land, gedeeld en gemeten naar het rigtsnoer van Gods wet."

Zie wat zich het eerst aan uw oog vertoont. In elke stad en in elk dorp ziet ge eene kerk, die met haar toren naar den Hemel wijst; geen gebouw in den omtrek is hooger, schooner of rijker; het is opgetrokken door de godsvrucht van de daar ter plaatse wonende geloovigen,

1) Ps. XXXII, 12.

of het stond reeds, en daar rondom heeft zich eene geloovige bevolking nedergezet. Aan de kerk of aan het klooster is eene school verbonden, en in vele der groote steden bloeit eene universiteit; want het geloof schuwt de wetenschap niet. Nergens ontbreken middelen of gestichten voor weezen en ongelukkigen; want de Middeleeuwer is diep doordrongen van hetgeen Christus gezegd heeft: „Wat gij aan den minste der mijnen doet, dat hebt gij aan Mij gedaan."

Hoe is het volk gestemd? Het leeft van het eene kerkelijke feest op het andere en draagt de vreugde uit de kerk naar huis en werkplaats en openbaren weg mede: overal weerklinkt het gewijde lied; de kermis, gij weet het, heeft haar ontstaan te danken aan de H. Mis op den verjaardag der kerkwijding.

De vrolijkheid van het leven kwam uit de Kerk, maar ook de orde. Naar de feesten des Heeren en der Heiligen werd het burgerlijk leven geregeld. Vrouwendag of Lichtmis, St. Jan, St. Jacob, Allerheiligen, Kersmis: zoo waren de datums, die iedereen gebruikte, en die iedereen verstond; en dat wij, dat ook de Onkatholieken ze nog gebruiken, is wel een bewijs van den diepen invloed, dien de godsdienstzin der Middeleeuwen zelfs op het dagelijksch leven heeft uitgeoefend.

Of er welvaart was? Het pauperisme bestond niet eens bij naam, en onze tegenwoordige werkstakingen waren volstrekt onbekend.

Aan de spits dier maatschappij stonden de Paus en de Keizer.

De Paus, de opvolger van Petrus en de plaatsbekleeder van Christus, hij was, al spoedig na den tijd der vervolging, wereldlijk vorst geworden, had daarmeê vasten voet gekregen in de wereld en kon zich met allen, zelfs met de vorsten, in betrekking stellen. Het onontbeerlijk middel

om invloed uit te oefenen, het grondbezit, had de Kerk niet slechts in haar Opperhoofd, maar ook in hare Bisschoppen, Abten en verdere bedienaren.

De Keizer, die zich keizer noemde door de genade en de barmhartigheid Gods en door Gods Stedehouder was gekroond, hij stelde zijne hoogste eer hierin, dat hij de getrouwe verdediger en de nederige helper was der H. Kerk van God.

Zie Karel den Groote, zie hem in zijn graf. Schrikt niet, M. H., want zelfs uit de graven dier eeuw waait U de geur des levens toe.

Daar zit hij op een troon en met de keizerskroon op zijn hoofd. Onder zijn keizerlijk gewaad draagt hij het haren kleed der boetelingen. Tusschen zijne handen en op zijne knie houdt hij de grondwet van zijn rijk, het Evangelie-boek. Aan zijne zijde hangt het zwaard, en dat heeft hij in zijn leven niet te vergeefs gedragen, maar het gebruikt ter verdediging van het regt en tot uitbreiding van het Christendom; gebruikte hij het soms te veel, dan zeide hem Alcuinus met de woorden van den H. Athanasius, dat de mensch tot het geloof wel getrokken, maar niet gedwongen moet worden. Aan zijne voeten liggen schepter en schild.

Ziedaar zijn regeringssysteem gesymboliseerd; dit systeem, in koningrijken, hertogdommen, graafschappen en allerwege toegepast, heeft hij aan zijne opvolgers achtergelaten: de tijdelijke magt beschouwde zich als de dienares van God en was de Kerk behulpzaam om het waar geluk der menschen, ook hun tijdelijk geluk hier op aarde, uit de onderhouding van Gods wet te doen geboren worden.

Werd dat doel volkomen bereikt?

Neen; zulk een ideaal te bereiken en overal te verwerkelijken, dit is, de zwakheid der menschen in aanmerking

genomen, eene onmogelijkheid: ook de Middeleeuwen hadden hare schaduwzijde.

„Niet een uiterlijk geweld, niet de hoogmoedige eigenzin der ketterij, maar wat dieper gaat, wat meer in het leven grijpt: de hartstogten van den verschillendsten aard zochten haar (de Kerk) te overweldigen. Zedebederf, opstand en scheuring braken uit."

Wat bleef echter altijd bewaard?

Het goede beginsel. Onregt heette onregt; roof, in het klein of in het groot, door onderdanen of door vorsten gepleegd, heette roof; zedeloosheid heette zedeloosheid: elke ondeugd had haar eigen en waren naam. Daarmeê was de misdaad gebrandmerkt, en daardoor kwam de misdadiger zelf dikwijls tot inkeer. Ontelbaar zijn de gestichten, de kapellen en kerken en kloosters, die door de middeleeuwsche bekeerlingen, tot afboeting hunner zonden, zijn gesticht.

Maar wij houden ons te lang bij die eeuwen op, en gij hebt reeds genoeg gezien, dat toen de christelijke wet op het leven en de maatschappij werd toegepast, evenals de joodsche in de eeuwen van Josue tot aan Salomon.

IV.

Reeds driemaal, M. H., hebben we het parallelisme gezien tusschen de geschiedenis van het joodsche volk en de geschiedenis der Kerk; maar hoe verder we den loop van beide Godsrijken volgen, des te treffender wordt de overeenkomst.

Onder de regering van Salomons zoon Roboam scheiden de tien stammen zich van den joodschen Staat af en vormen een afzonderlijk rijk, het rijk van Israel.

Vroeger had Saul zich vergrepen aan de regten der priesters en zijne hand aan het offer geslagen, Absolom was

opgestaan tegen zijn vader en koning David, Adonias tegen Salomon; maar deze vergrijpen, hoe misdadig overigens, waren van voorbijgaanden aard geweest. Nu echter was het oproer bestendigd, en had het zich in een rijk, dat vijandig tegenover Juda stond, vastgezet; nu was altaar tegen altaar opgerigt.

De geschiedenis van dat Israel laat zich kort zamenvatten.

Jeroboam, vreezende dat zijne onderdanen, als zij driemaal in het jaar naar Jerusalem gingen, ook in het staatkundige naar Juda zouden teruggetrokken worden, maakte een eigen godsdienst voor ziju volk. Hij liet twee gouden kalveren vervaardigen en gaf een bevelschrift uit: „Gaat niet meer naar Jerusalem. Ziedaar, Israel, uw God, die u uit Egypte gevoerd heeft." Zoo vervielen de tien stammen in de afgoderij en in 't heidendom.

Verder heeft Jeroboam en hebben al de volgende koningen van Israel onophoudelijk oorlog gevoerd tegen Juda, en het einde der tien stammen is geweest, dat ze gevankelijk naar Assyrië weggevoerd en daar spoorloos onder de heidenen verdwenen zijn.

Herkent Ge hier het Protestantisme niet?

De vroegere ketterijen hadden nooit vasten voet gekregen; de aanslagen der keizers tegen het pauselijk gezag hadden nooit een afzonderlijk rijk van oproer gevestigd; en zelfs de Grieksche Scheuring had niet zulk een nadeeligen invloed op de geloofsleer uitgeoefend, als eene afscheiding van den Apostolischen Stoel wèl vreezen liet. Maar het Protestantisme?

Dit stichtte protestantsche Staten, en de afgevallen vorsten, zich houdende aan het beginsel: „Wien het land behoort, dien behoort ook de godsdienst", deden evenals Jeroboam en zeiden tot hun volk: „Gaat niet meer naar het nieuwe Jerusalem, naar Rome; ziehier de mannen (en

dan wezen zij op Luther, Calvijn of Zwingli), die u de ware leer van Christus verkondigen zullen."

Wat nu verkondigden zij?

Dat ieder zelf zijn geloof uit den Bijbel moest en kon halen. En hoever ging die vrijheid? Zij ging zoover, als de vorsten ze lieten gaan, en bewoog zich in die rigting, waarheen de vorsten ze stuurden; want iedereen meende, zelf zijn geloof in den Bijbel gevonden te hebben, maar was toch luthersch, gereformeerd of iets anders, naar gelang zijn vorst tot de eene of tot de andere sekte behoorde. Hier te lande moest, om wille van prins Maurits, het Calvinisme door het vrije onderzoek gevonden worden.

Hebben de oorlogen tegen het trouw gebleven Juda ontbroken?

Ach, dat weten wij, katholieke Nederlanders, maar al te goed! Het Protestantisme heeft ons beoorloogd, allereerst in onze kerkelijke goederen, in onze kerkgebouwen en liefdadige stichtingen; het heeft ons beoorloogd in onze vrijheid van godsdienst, in het leven van onze wereldlijke en reguliere geestelijkheid. En verder:

„Welk is," vraagt Broere, „welk is het leerstuk dat niet verloochend, de instelling die niet aangerand, het voorschrift dat niet verworpen werd? Is er iets, men noeme het! iets wat dan ook van het hare, iets hoe groot of hoe gering, hoe zigtbaar of hoe verborgen, dat niet in t volle middaglicht werd getrokken, om er te worden gehoond en vernederd, te worden overhoopt met het slijk van laster en spot?"

Het Protestantisme heeft ook geen ander einde gehad dan het rijk van Israel; het is weggevoerd, zijne tien stammen, dat is, al de protestantsche sekten zijn in het heidendom vergaan: orthodoxe individuen zijn er nog, maar orthodoxe Kerken niet meer; de groote menigte der Pro-

testanten wordt meer en meer ongeloovig, vele kinderen worden óf in het geheel niet óf maar twijfelachtig gedoopt.

Maar er zijn toch nog protestantsche Staten?

Ja, maar ze zijn evenals Samarië, nadat het rijk van Israel vernietigd was. Velen uit de tien stammen waren vooruit naar Juda gevlugt en hadden zoo hun geloof en hunne vrijheid gered; de meesten, vooral de aanzienlijken, waren weggevoerd, en het overblijvende volk was door vreemde en heidensche stammen aangevuld. Die gemengde bevolking nu was heidensch, maar wilde toch den vroegeren God des lands te vriend houden. „Zoo dan", zegt de H. Schrift, „vreesden die volken den Heer, maar dienden niettemin hunne afgoden; hunne kinderen en kleinkinderen doen gelijk hunne vaders tot op den dag van heden toe."

Is dat niet het beeld der tegenwoordige protestantsche Staten? Zij huldigen het ongeloof, en van hun vorig geloof hebben zij slechts eenige brokstukken overgehouden; maar wat hun onveranderd bijblijft, en waarin zij wederom op de Samaritanen gelijken, is hun onverzoenlijke haat tegen het ware volk van God.

Juda, hoe ook door den afval der tien stammen verzwakt, bleef niettemin de kern van het uitverkoren volk en de drager der groote belofte; want tot Juda was gezegd: „Uit U zal de vorst voortkomen, die mijn volk Israel regeren zal."

Maar ook dat Juda verviel van tijd tot tijd in de afgoderij en werd, wel niet gelijk het rijk der tien stammen vernietigd, maar gevankelijk weggevoerd naar Babylon.

Dit is ook de geschiedenis der Staten, die na de opkomst van het Protestantisme aan de Kerk waren trouw gebleven.

Wat de protestantsche vorsten in het groot deden, dat

deden de katholieke in het klein. Zij maakten zich wel niet heer en meester van de godsdienst, maar mengden zich in kerkelijke zaken, verhinderden het verkeer met Rome, onderwierpen de uitspraken en voorschriften van den Paus aan hun koninklijk placet en stoorden zich in hunne wetgeving somtijds weinig aan goddelijke of kerkelijke wetten. Zoo werd langzamerhand de godsdienstlooze Staat voorbereid.

Evenzoo gingen de mannen der wetenschap te werk. Zij lieten zich niet meer voorlichten door het woord der openbaring, maar meenden beter te kunnen zien, naar mate zij alle middel om hun zwak gezigt te wapenen verder van zich afwierpen; het vrije onderzoek, eigen ondervinding en eigen redenering, moest over alles in hoogste ressort beslissen. De mannen der school mogten natuurlijk niet ten achter blijven; en zoo werd de weg bereid voor de ongeloovige wetenschap en de godsdienstlooze school.

Ook de kunst plaatste zich buiten de godsdienst; de schilder- en de dichtkunst, de muziek en het theater leenden zich om de onedele hartstogten op te wekken, om voldoening te geven aan het lage zingenot.

De zucht naar rijkdom liet zich niet meer beteugelen door de voorschriften der godsdienst, maar fabriek en handelskantoor zagen alleen naar de hoogst mogelijke winst.

We hebben daar vier dingen genoemd: het staatsbestuur, de wetenschap met het onderwijs, de kunst, handel en nijverheid; welnu, is de Kerk uit deze dingen verbannen, dan is zij zooveel mogelijk uit de geheele wereld verbannen.

De mannen, die in deze rigting werkten, noemden zich liberaal. Zij gingen naar de protestantsche of de katholieke kerk, maar zeiden, zoo niet met woorden, zooveel te meer met hunne daden: „Ik geloof, zoolang als ik in de kerk ben, maar ben ik op mijn kantoor, op mijn atelier,

op mijne studeerkamer, in de wetgevende vergadering, — dan heeft het geloof niets op mij te zeggen, dan ben ik vrij; met de zaken dezer wereld heeft de Kerk zich niet te bemoeijen."

Hoever hebben die mannen het reeds gebragt?

Dat de Paus van zijn wereldlijk gebied beroofd is en misschien weldra door al de goevernementen (Nederland heeft, door de terugroeping van zijn gezant, het schandelijk voorbeeld gegeven!) geheel en al zal verlaten zijn; zij hebben gemaakt, dat de Commune van Parijs mogelijk is geworden en heeft kunnen moorden en branden; zij hebben gemaakt, dat de vreeselijke Internationale zich alom heeft kunnen vestigen: ziedaar de gevolgen van het beginsel, dat de Kerk buiten de wereld verbant.

Voor twintig jaar zal misschien menigeen gedacht hebben, dat Broere den toestand te zwart inzag; maar wie, die thans zijne woorden hoort, zal zeggen, dat hij de zaken overdreef?

„De Kerk", schreef hij, „is als vreemdelinge op deze haar toebehoorende wereld. Het kruis staat op het altaar, maar zoodra gij haren tempel verlaat, wordt uw blik er nergens meer door getroost. Niets is katholiek meer dan de Katholieke Kerk zelve, alles buiten haar is ontwijd, ontheiligd, ontchristelijkt."

Het Juda der Kerk is dan in ballingschap, en al de bijzonderheden, die van het gebannen Juda bekend zijn, vinden we in de ballingschap der Kerk terug.

Van de weggevoerde Joden werd gevraagd, dat zij vrede zouden nemen met hun toestand en, in het vreemde land, een van Sions liederen zouden zingen.

Ook van ons wordt gevraagd, dat wij vrede zullen hebben met de berooving van onzen H. Vader, dat wij dankbaar zullen zijn, omdat ons niet nog meer verongelijking wordt

aangedaan, dat wij ons verblijden zullen over de godsdienstlooze school, men vraagt een vreugdelied van ons; maar met de zonen van Juda geven we ten antwoord [1]):

„Aan de stroomen van Babylon, daar zaten wij en weenden, als wij aan Sion dachten.

„Aan de wilgen, die daar zijn, hingen wij onze harpen op.

„Want daar eischten zij, die ons gevankelijk weggevoerd hadden, de woorden eens lieds, en onze verdrukkers [vroegen]: Zingt ons een van Sions liederen.

„Hoe zouden wij het lied des Heeren zingen in een vreemd land?

„O Jerusalem, als ik U vergeet, dan worde mijne regterhand vergeten! Mijne tong kleve aan mijn gehemelte vast, als ik Uwer niet gedenk, als ik Jerusalem niet verhef tot het toppunt mijner vreugde!"

Eenige jongelingen uit de edelste familiën, met name Daniël en zijne drie gezellen, werden aan het babylonische hof geroepen en moesten onderwezen worden in al de wetenschappen der Babyloniërs. Gelukkig waren zij, door hoogere kracht, tegen de verleiding bestand; zij maakten (wat was er tegen?) groote vorderingen in de heidensche wetenschappen, maar hielden zich vrij van alles, wat met hun geloof en daarom ook met de gezonde rede in strijd was.

Kon van al onze jongelingen, die de universiteit en de staatsschool bezoeken, kon van hen allen hetzelfde gezegd worden! Hoe menigeen gaat zich niet schamen over zijn geloof, over de leer der Kerk, over hetgeen in den Bijbel staat, en neemt als onfeilbare waarheid aan, wat hem als resultaat der wetenschap wordt voorgedragen. Wat al dwaasheden worden er op de school des ongeloofs geleerd! Om slechts een paar voorbeelden te nemen: dat de mensch

1) Ps. CXXXVI.

uit een „Urschleim" is ontstaan, dat hij eene ontwikkeling is van het apenras. Reeds vóór Adam zouden er menschen, Praeadamieten, bestaan hebben, en tot bewijs moest een schelet dienen, waarvan de groote Cuvier verklaarde, dat het van een salamander was, die zijn staart verloren had.

Daniël en zijne gezellen, ofschoon niet bedorven door de heidensche wetenschap, werden geroepen om deel te nemen aan het staatsbestuur.

Eene eer, die thans aan de getrouw gebleven Katholieken weinig te beurt valt, zóó weinig, dat zij, die voor een post gevraagd worden, wel in zichzelven mogen keeren en zichzelven afvragen: „Heb ik ook iets gedaan, waardoor verdenking kan vallen op mijn geloof?" Zij, die op hun post gelaten worden, mogen zich wel afvragen: „Ben ik misschien, zonder het zelf te bemerken, in de rigting van het ongeloof meêgegaan?" Want, zooals uit de geschiedenis der joodsche jongelingen blijkt, op den duur is het bijna niet mogelijk, trouw te blijven aan zijn geloof en tegelijk vriend van den ongeloovigen Staat.

De koning van Babylon, Nabuchodonosor, liet een gouden beeld (waarschijnlijk van den babylonischen afgod Bel) oprigten en gebood, dat allen op een gegeven teeken ter aarde moesten vallen om het te aanbidden. De drie jongelingen, elk landvoogd van eene babylonische provincie, weigerden aan dat goddeloos bevel te gehoorzamen: „Weet, o koning, dat wij uwe goden niet vereeren en het gouden standbeeld, dat gij hebt opgerigt, niet aanbidden." De straf volgde op het zoogenaamde misdrijf: de drie edele, aan God getrouwe jongelingen werden in den vuuroven geworpen.

Evenzoo gaat het immers ook met de katholieke staatsdienaars en ambtenaren, met de katholieke volksvertegenwoordigers en met allen, die den afgod der Staats-almagt

niet willen aanbidden? Zij worden overstemd, zij worden door de dagbladen uitgekreten als landverraders, zij worden (dit gebeurt althans in andere landen) voor de regtbank gedaagd en in de gevangenis geworpen. Zoo krijgen de ongeloovigen meer en meer hunne handen vrij, en kunnen zij, niet meer gehinderd door de oppositie der Katholieken, het werk hunner verwoesting voortzetten.

Wat schiet ons anders over, dan met de verbannen, de verdrukte en de versmade Joden tot God te bidden [1]):

„God, de heidenen zijn in uw erfdeel gekomen, uw heiligen tempel hebben zij bezoedeld, Jerusalem in puinhoopen veranderd

„Wij zijn een smaad geworden voor onze naburen, een spot en schimp voor allen, die ons omringen.

„Hoe lang, Heer, zult Gij onverbiddelijk toornig [tegen ons] zijn, zal uw ijver branden als vuur?

„Gedenk onze oude misdaden niet; laat spoedig uwe barmhartigheid over ons komen, want wij zijn diep ellendig geworden.

„Help ons, God, onze Redder! Verlos ons, Heer, om de glorie van uwen naam! Wees onzer zonden genadig om uws naams wille, opdat men onder de heidenen niet zegge: Waar is hun God?

„Laat het zuchten der geboeiden voor uw aangezigt komen, en vergeld onzen naburen zevenvoudig in hunnen schoot den smaad, waarmeê zij U, o Heer, gehoond hebben.

„Dan zullen wij, uw volk en de schapen uwer weide, U prijzen in eeuwigheid, uwen lof verkondigen van geslacht tot geslacht."

Dat gebed, met zooveel vertrouwen gestort, kon niet

---

1) Ps. LXXVIII.

onverhoord blijven; God had immers van den verdrukte gezegd [1]): Tot Mij zal hij roepen, en Ik zal hem verhooren; Ik ben met hem in de verdrukking, Ik zal hem redden en Hem verheerlijken."

Daarenboven, de babylonische gevangenschap zou, volgens de voorspelling van Jeremias, maar zeventig jaar duren, en die tijd begon ten einde te loopen.

V.

Reeds geruimen tijd werd Babylon door de Mediërs en Perzen belegerd, maar Babylons koning, toenmaals Baltassar, had geen vrees; want zijne stad was omringd met hooge en breede muren, zij werd verdedigd door duizenden en honderdduizenden krijgslieden, zij was voorzien van levensmiddelen voor wel twintig jaren.

Baltassar kende geen vrees; wat meer is, op den gewonen tijd vierde hij het feest zijner goden, die de goden van alle volken, zelfs den magtigen God van Juda, overwonnen hadden. Ter hunner eer werd uit de schalen en bekers gedronken, die Nabuchodonosor uit den tempel van Jerusalem had weggeroofd.

Hiermeê is de maat van Baltassars boosheid vol; de dagen van zijn koningschap zijn geteld, hij zelf is gewogen en te ligt bevonden, zijn rijk zal verdeeld worden. Het wordt hem van Godswege beteekend met drie woorden, die door een vinger op den wand der feestzaal geschreven worden: „geteld, gewogen, verdeeld." Nog in dienzelfden nacht werd hij vermoord, en Darius de Mediër was opperheer van het chaldeeuwsche koningrijk; want Cyrus, de veldheer van Darius, had het water van den Euphraat

1) Ps. XC.

afgeleid en was, door het stroombed heen, onverwachts de feestvierende stad binnengedrongen.

De Joden voelen hun hart verruimd en zingen het lied, dat Isaias reeds twee eeuwen te voren gezongen had [1]):

„Hoe! Is de dwingeland niet meer, is de verdrukking ten einde?

„Ja, ter helle vaart gij neder, in het diepste van den kuil!

„Die uw lijk zien, buigen zich naar u en staren u aan: Is dit de man [roepen zij uit], die de aarde beroerde, de koningrijken deed schudden? die de wereld tot eene woestenij maakte, hare steden vernielde, die den kerker zijner gevangenen niet ontsloot?"

Maar zal Darius hun de deur van den kerker ontsluiten, zal Darius hen uit de gevangenschap vrijlaten? Anders was de naam van den voorspelden bevrijder.

„Ik ben het," zoo had God door den mond van Isaias gesproken, „Ik ben het, die tot Cyrus zeg: Gij zijt mijn herder, en gij zult mijn vollen wil volbrengen. Ik zal voor u uitgaan en de grooten der aarde vernederen; koperen deuren zal Ik verbrijzelen, ijzeren sluitboomen verbreken, opdat gij wetet, dat Ik de Heer ben, Israels God, die u bij uwen naam roep om wille van Jacob, mijn dienaar, en Israel, mijn uitverkorene" [2]).

Die Cyrus was er, maar koning was hij niet. Twee jaren later beklimt hij den troon, en aanstonds vaardigt hij het volgend bevelschrift uit:

„Aldus spreekt Cyrus, de koning der Perzen: Al de koningrijken der aarde heeft Jehova, de God des hemels, mij gegeven, en Hij heeft mij bevolen, Hem een huis te bouwen te Jerusalem, in Judea.

„Wie onder u behoort tot zijn volk? Zijn God zij met

---

1) XIV. 2) XLIV en XLV.

hem! Hij trekke naar Jerusalem in Judea op en bouwe het huis van Jehova, Israels God" [1]).

M. H., zouden ook wij een Cyrus mogen verwachten?

De gang van de geschiedenis der Kerk, de gelijke tred, dien zij tot nu toe met de joodsche geschiedenis gehouden heeft, dringt ons te zeggen: Ja, de Cyrus der Kerk, hij komt!

— Maar zie eens naar den Paus, zie eens, hoe overal de katholieke zaak achteruit gaat?

— Ja, dit is waar; maar wij hebben Christus' belofte: „De poorten (dat is, de magten en de listen) der hel zullen haar niet overweldigen." 't Is waar, de Katholieken worden overal geslagen en verdrukt en verguisd, maar daarom bidden zij ook zooveel te meer. Het bloed der martelaren heeft reeds gestroomd en zal misschien nog meer moeten stroomen; maar dat bloed roept de barmhartigheid Gods over de aarde af. Christus lijdt en sterft op nieuw in zijne Kerk, Hij zal ook op nieuw in zijne Kerk verrijzen.

— Maar moet dan juist een Cyrus, moet dan juist een groot vorst opstaan?

— God kan (wie trekt het in twijfel?) onmiddellijk op de wereld inwerken, maar gewoonlijk (we hebben het in den Cyrus der Joden, in Constantijn, in Karel den Groote gezien), gewoonlijk bedient Hij zich van de natuurlijke middelen; en het natuurlijk middel om een beteren toestand te doen geboren worden, is een groot man, een groot vorst.

— Wie zal het zijn?

— Wij voelen ons (waarom zouden we het zwijgen?) getrokken voor den Graaf van Chambord. Hij is de wet-

1) Esdr. I, 2 en 3.

tige telg uit een groot en aloud vorstenhuis; komt hij op den troon, dan staat hij aan het hoofd van een wel diep vernederd, maar nog altijd krachtig en heldhaftig volk. Zijne regeringsbeginselen zijn bekend: uit zijne proclamatiën en uit zijn leven blijkt, dat hij niet heult met de revolutie en het liberalisme, maar een eerlijke vlag omhoog heft; dat hij niet slechts in zijne bidkapel, maar ook in zijn bestuur bepaald katholiek wezen wil. Zal hij dan al wat niet katholiek is, vervolgen? Neen; een opregt katholiek vorst is op de allereerste plaats een regtvaardig vorst, regtvaardig tegenover allen.

Dat hij niet op den troon zit, zegt al zeer weinig; ook Cyrus moest, toen de ballingschap der Joden reeds bijna ten einde was, den troon nog beklimmen.

Maar wat wagen we ons aan gissingen omtrent den uitverkoren persoon! God roept, wien Hij wil, en stelt den geroepene voor de volvoering van zijn werk in staat.

Zien we liever, wat wij van den nieuwen Cyrus, wie hij ook wezen moge, te wachten hebben.

Cyrus liet, gelijk Jeremias [1]) had voorspeld, de zilveren en gouden kostbaarheden, die Nabuchodonosor uit Jerusalem had weggeroofd, aan de bevrijde verbannelingen teruggeven. — Ja, dat zal het eerste werk van den nieuwen Cyrus zijn: den Paus herstellen in het wereldlijk gebied, dat hem is afgeroofd.

Stad en tempel werden herbouwd. — Zoo zal ook de geheimzinnige tempel, waarin zich alles om het altaar henenschaart, wederom worden opgebouwd; de Kerk zal wederom haar zegenrijken invloed uitoefenen op de wetgeving, op de voortbrengselen der kunst, op de pogingen der wetenschap, op de bemoeijingen tot her-

1) XXVII, 22.

stel van het volksgeluk; zij, die nu uit alles teruggedrongen is, zal in alles worden teruggeroepen, en in alles zal zij het beeld van haar goddelijken Bruidegom doen weêrspiegelen.

— Maar welk een werk, de herbouw der christelijke maatschappij!

— Ja, dat werk is ontzaggelijk groot; maar veel van hetgeen tot dien herbouw dienen moet, ligt reeds gereed.

De Joden behoefden na hunne bevrijding niet naar eene wetgeving te zoeken; zij hadden die van Moses. — Wij hebben de christelijke wet, en hare toepassingen kunnen we vinden in de christelijke Staten van vroeger. Wat zeg ik? Die toepassingen moeten te vinden zijn in den Kerkelijken Staat, waar Christus' Stedehouder, met de wet van Christus in zijne hand, eeuwen en eeuwen lang zijn volk heeft geregeerd en gelukkig gemaakt: is de wetgeving van den Kerkelijken Staat niet hoog geprezen, tot zelfs door Onkatholieken?

Wij hebben onze katholieke mannen van wetenschap, wij hebben onze katholieke kunstenaars en vereenigingen voor katholieke kunst. Wij hebben onze katholieke tijdschriften, wij hebben onze Tijd en onze Maasbode. Wij hebben, M. H., en ik zie ze voor mijne oogen, wij hebben onze katholieke handelaren, die zich, ook in hun handel en hun kantoorbedrijf, door de Kerk laten voorlichten.

Het goede, dat hier en elders reeds bestaat, behoeft slechts vermenigvuldigd en uitgebreid te worden, en wij hebben weder eene christelijke maatschappij.

Wilt ge nog meer?

Toen de Joden uit de babylonische gevangenschap waren teruggekeerd, vervielen zij niet meer, zooals vroeger, in de afgoderij. — Het dienen van de afgoden, het hinken

naar twee kanten, het niet te weten kiezen tusschen den god der Staats-almagt en den God des Hemels, zal ook onder ons ophouden: de liberaal-Katholieken zullen, als zij niet tot het ongeloof overslaan, gaafweg katholiek zijn.

Nog meer. Tot het herbouwde Jerusalem was gezegd: „De volken zullen in uw licht wandelen, en de koningen in den glans, die over U is opgegaan. Sla uwe oogen in het rond en zie: deze allen verzamelen zich en komen tot U; uwe zonen dagen van verre op, en uwe dochters verheffen zich van alle zijden" [1]). — Nieuwe volken zullen tot Christus en zijne Kerk komen, en ook van onze protestantsche landgenooten zullen, wat we reeds zoolang van den Hemel gevraagd hebben, zullen velen met ons voor hetzelfde altaar nederknielen.

— Wanneer, wanneer zal dit alles gebeuren?

— Ik antwoord U en ik eindig met de woorden van Broere, die hij omstreeks tien jaren voor zijn sterven schreef:

„Moge dan, voordat ons het graf ontvangt, nog het teeken van den hemel niet gegeven worden, toch zijn we zeker, toch zullen we dien naderenden dag begroeten, toch zullen wij inslapen bij de gedachte aan den nieuwen tempel, waarom en waarin alles, én Staat, én kunst, én wetenschap, het nieuwe voorbeeld vinden zal. Reeds huivert deze aarde, reeds juichen de morgenstarren en — neen, wij bedriegen ons niet — zien wij de eerste stralen van die zon schemeren, die Zon der regtvaardigheid, die haren loop ook in den nacht heeft voortgezet en, weder zegenend opgevaren, deze aarde trekt en met zich omvoert in hare hemelsche baan."

J. DE BRUIJN.

---

1) Isaias LX.

HET JUDAISME,

Een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw.

II.

(*Vervolg* van blz. 100.)

Men staat verbaasd over den invloed, dien het Jodendom in onze eeuw uitoefent op den gang der gebeurtenissen. Zijne pers is ontzagwekkend, de geheele journalistiek put uit zijne organen: de Augsburger Zeitung, het Journal des Débats, de Indépendance Belge enz. enz. Zijne geldmagt doet niet onder voor zijne dagbladen; of liever, daar hier geen naijver, maar slechts wederzijdsche ondersteuning denkbaar is: door zijne geldmagt overheerscht het Jodendom de pers, en door de pers begunstigt het zijne financiële ondernemingen. Wat dit laatste zeggen wil in onze eeuw, zoo rijk aan zwendelarijen, zal men niet gemakkelijk bepalen. De geschiedenissen van het Crédit Mobilier, van den Jood Mires enz. liggen nog versch in 't geheugen, doch eene verkochte en steeds veile dagbladpers vergeet alles wat haar lastig is, om slechts schandalen te zoeken en te maken ten nadeele der Katholieken; getuige de zaak van Langrand Dumonceau.

Hierbij moet nog gevoegd worden het alom heerschende

ongeloof, dat niet minder in dienst dan onder voogdijschap van het Jodendom staat; eene voogdijschap, die te krachtiger haar invloed doet gelden, omdat de pupillen, zich vrij wanend, op hunne ontvoogding en mondigheid roemen. Zonder morren putten zij daarom uit de Jodenpers, blindelings geven zij hunne goedkeuring aan hetgeen Juda welgevallig is. Het Judaisme wekt hunne sympathie voor de kleine en groote, nabijzijnde en verafgelegen belangen van Juda's kinderen. Zij klappen in de handen van blijdschap, als een Joden-concilie hunne moderne ideën, die, wel te verstaan, de Jodenpers hun heeft ingescherpt, goedkeurt als voordeelig voor het tegenwoordige en de toekomst van Israel!

Opgenoemde groote krachten nu zijn geconcentreerd in de Loge, aan welker spits Juda staat; de geheimzinnigheid, waarmeê zij in beweging worden gebragt, de eenheid van overleg, zamenwerking en doel maken haar zóó geducht, dat alles voor haar zwicht, behalve de Kerk, die gebouwd is op de rots. De strijd, die in onze dagen tusschen de gemelde elementen en de Kerk Gods gevoerd wordt, is een ware reuzenstrijd. Inderdaad, wanneer ik in mijne gedachten de eeuwen van het Christendom doorloop, eeuwen van strijd en overwinning, vind ik geen treffender gelijkenis met onze eeuw dan in die eeuw, welke men gewoon is de apostolische te noemen.

Ik lees in de Handelingen der Apostelen, dat Herodes de handen sloeg aan sommige Christenen en Jacobus den broeder van Joannes onthoofdde; toen hij zag, dat dit den Joden aangenaam was, nam hij ook Petrus gevangen. Ge behoeft slechts den naam van Herodes in dien van Revolutie te veranderen, en ge vindt dezelfde geschiedenis, hoewel met breeder verhoudingen, in de negentiende eeuw terug. Ik volg Paulus op zijn apostolische togten: ik zie

hem vervolgd van de eene stad naar de andere, ik zie hem gedurende een tweetal jaren in boeijen, quia placeret Judaeis, omdat het den Joden aangenaam was. Ook thans zie ik eene menigte van Christenen, wier eenige misdaad is, dat zij Jesus met hart en ziel aanhangen en verkondigen, verdreven uit vele landen van Europa, gelasterd door het misdadigst gespuis, tot een voetwisch geworden voor een ieder, omdat het behaagde aan ..... de lezer oordeele en geve zelf het antwoord.

Is 't niet vreemd, dat Juda, 'twelk zich in den laatsten tijd zooveel arbeids oplegde om de leer van het Vaticaansch Concilie — ik zeg niet: te leeren kennen, maar — te behandelen, dat Juda door ons zoo weinig ondervraagd wordt aangaande zijne geloofs- en zedeleer? Is het verachting of geringschatting? Het eerste durf ik niet veronderstellen, het tweede zou in onze dagen eene onvoorzigtigheid zijn.

Vreemder evenwel is het, dat de Jodenpers nooit klaagde over dit verzuim, dat zij ons wel spreekt over den waren geest des Christendoms, over een Christendom boven geloofsverdeeldheid (en dit beteekent volgens haar een Christendom zonder geloof), over moderne begrippen en beginselen; doch nooit spreekt ze over het ware Jodendom, zijne beginselen en zijne leer; hoogstens hooren wij van haar, welke beginselen en denkbeelden het Jodendom voordeelig zijn. Daar ik mij nu ten taak stelde om een weinig meê te werken tot herstel van een verzuim, waaraan de negentiende eeuw, ondanks hare verlichting, schuldig is, zoo beveel ik nogmaals de lezing aan der brochure van Dr. August Rohling, en geef ik hier, naar aanleiding van gemelde brochure [1]), eenige inlichtingen over de godsdienstleer der Joden.

1) Deze brochure werd onlangs van meer dan ééne zijde aangevochten. Een pamflet, even rijk aan bittere uitvallen als arm aan degelijke argu-

DE TALMUD.

De Synagoge onzer dagen is de dochter der pharisesche school, de erfgename der leeringen, welke de Phariseën reeds ten tijde van Christus en ook later onder de Joden verbreidden. Om gemelde leeringen naauwkeuriger te bewaren, vervaardigde een Rabbijn met name Judas, ongeveer 150 jaren na Christus, een boek, dat Mischna genoemd wordt. Mischna beteekent: de herhaalde of de tweede Wet, omdat de Wet — de vijf boeken van Moses — daarin op zekere wijze herhaald wordt: want de Mischna beoogt, de Wet duidelijk te maken en hare vermeende leemten aan te vullen. Hoe die verklaring en aanvulling plaats hadden, kan men denken, wanneer men zich slechts herinnert, dat Jesus aan de Phariseën verweet, hoe zij de Wet misduidden, verwrongen en te niet deden door hunne menschelijke overleveringen, inzettingen en leeringen.

In de volgende eeuwen werd de Mischna door de joodsche scholen van Palestina en Babylon met vele commentairen verrijkt. Deze uitleggingen heeten Gemara en worden, gewoonlijk vereenigd met de Mischna, dikwijls echter ook zonder deze, Talmud, d. i. „leesboek" van de joodsche geloofs- en zedeleer genoemd. De Gemara van Palestina, omstreeks 230 na Christus vervaardigd, vormt een foliant en is de Talmud van Jerusalem. De Gemara van Babylon

---

menten, heeft schrijver dezes onder de oogen gehad. De vervaardigers van het schotschrift noemden zich eenvoudig „eenige Israeliten uit Munster", zeer behendig maakten ze zich van den Talmud en diens leeringen af met de betuiging, dat dit boek hun niet minder onbekend dan onverschillig was. Ongelukkig zijn ze uit deze verschansing verdreven door een Opper-Rabbijn uit Weenen, die onlangs eene brochure uitgaf, waarin hij trachtte te betoogen, dat de talmudische leer de grondslag is der zedelijke ontwikkeling van Europa, en dat de grondbeginselen van den Talmud op de bijzondere lagere scholen behooren onderwezen te worden.

daarentegen werd omstreeks 500 na Christus voleindigd, telt veertien folianten en wordt aangeduid onder den naam van Talmud van Babylon of eenvoudiger onder dien van Talmud; want deze wordt het meest door de Joden gebruikt; dezen bedoelen zij, wanneer ze zonder eenige bijvoeging over „den Talmud" spreken.

Neemt men eenen Talmud, die in de laatste tweehonderd jaar gedrukt is, ter hand, dan wordt de opmerkzaamheid getrokken door eene menigte van bladen, waarvan geheele ruimten onbedrukt bleven. In de oude uitgaven van Venetië en van Amsterdam, welke laatste in 1600 het licht zag, vindt men dat niet. Wat gaf aanleiding tot die uitlatingen? De Christenen klaagden over de lasteringen, die in den Talmud tegen Christus, Maria en de Apostelen gevonden werden. De poolsche Joden-synode van 1631 besloot, dat dergelijke plaatsen voortaan zouden uitgelaten worden en slechts aangeduid door eene ledige ruimte of door een krul, en dat men zich bepalen zou met het uitgelatene mondelings te onderwijzen. Deze weglating beteekent dan ook minder; want van de honderd Joden is er ter naauwernood één, die met zorg in den Talmud leest; maar de verderfelijke grondstellingen des Talmuds worden door hen, die ze kennen, onder hunne geloofsgenooten verbreid als goddelijke voorschriften.

WELK GEZAG HEEFT DE TALMUD VOOR DE JODEN?

De Joden, weinige dissidenten uitgenomen, houden den Talmud, evenals den Bijbel van het Oude Testament, voor een goddelijk boek. Zelfs wordt hij boven de H. Schrift gesteld. Wel lezen we in den Talmud: „de woorden der mondelinge overlevering" [daaronder wordt de Talmud verstaan] „zijn gelijk aan de Wet"; maar ook

elders zegt hij: „de Bijbel gelijkt op water, de Mischna op wijn, de Gemara op gekruiden wijn. De wereld kan niet zijn zonder water, wijn en gekruiden wijn, en een rijke zal van alle drie bezitten; zoo kan ook de wereld niet zijn zonder Bijbel, Mischna en Gemara." Verder gelijkt de Wet op zout, de Mischna op peper, de Gemara op specerijen. En: „die in den Bijbel studeren, doen iets, wat eene deugd of ook geene deugd is; die in de Mischna studeren, oefenen eene deugd, maar die in de Gemara studeren, oefenen de hoogste deugd." Verder: „die slechts in de Schrift en niet in den Talmud studeert, is gelijk aan iemand, die geen God heeft. Wanneer de mensch zich van de talmudische verklaringen en leeringen tot den Bijbel wendt, heeft hij geen geluk meer." De zonden tegen den Talmud zijn dan ook veel zwaarder dan die tegen den Bijbel. Daar ik veronderstel, dat de lezer geen Talmud bij de hand heeft, zal ik mij onthouden de plaatsen aan te wijzen, waar dergelijke stellingen te vinden zijn. Een liefhebber kan deze en nog meer stellingen in meergemelde brochure naauwkeurig aangeduid vinden.

Met bovengemelde getuigenis, die de Talmud van zich zelven aflegt, stemt de getuigenis der Rabbijnen en leermeesters van Juda volkomen overeen. De beroemde Rabbi Bechai zegt [1]): „Die de Wet en de Mischna in handen heeft en niet den Talmud, met zoo iemand moet men niet omgaan." En de beroemde Rabbi Raschi [2]): „mijn zoon, geef meer acht op de woorden der Rabbijnen dan op de woorden der Wet."

Niet de Talmud alleen, maar ook de Rabbijnen, die hem verklaren en aanvullen, hebben een goddelijk gezag. De Talmud zelf zegt: „die zijn Rabbijn of leermeester tegenspreekt, met hem twist of tegen hem mort, doet het-

1) Omstreeks 1291. 2) 1105.

zelfde, als wanneer hij God zou tegenspreken, met Hem twisten of tegen Hem morren." De groote Rabbijn Menachem [1]) zegt, dat God de Heer somtijds de Rabbijnen op aarde laat raadplegen, wanneer er in den hemel strijd is over een moeijelijk punt in de Wet. Maimonides [2]), die, wegens zijn groot aanzien onder de Joden, de adelaar der Synagoge genoemd wordt, zegt: „de vrees voor de Rabbijnen is de vreeze Gods."

De Rabbijnen spreken elkander tegen; doch dit heeft geen bezwaar. Rabbi Menachem zegt, dat alle woorden der Rabbijnen, in welken tijd of onder welke geslachten zij ook leven, evenzeer woorden Gods zijn als het woord der profeten, zelfs als zij elkander tegenspreken. Uitvoerig spreekt de Talmud over den eeuwigdurenden strijd der scholen Hillel en Schamaï, maar hij voegt er bij: „beide is Gods woord, zoowel wat Hillel als wat Schamaï leert." De praktische vraag, wien men te volgen heeft, Hillel of Schamaï, wanneer de een iets geoorloofd heet, wat de ander verbiedt, wordt door den Talmud op eigenaardige wijze opgelost; hij zegt: „God spreekt al deze [tegenstrijdige] woorden; maak u daarom ooren gelijk aan een trechter en een hart, 'twelk de woorden hoort zoowel van hem die u iets verbiedt, als van hem die u iets vergunt."

Het gezond verstand heeft zijne regten en doet zich gelden zoowel bij den Jood als bij den Christen: het zou daarom onbillijk, zelfs onregtvaardig zijn te beweren, dat elke Jood al de onzinnigheden aanneemt en opvolgt, die hem uit den Talmud onderwezen worden; maar het zou niet minder onzinnig zijn te veronderstellen, dat de Talmud en de Rabbijnen, die in den geest van den Talmud onderwijzen, niet een allerverderfelijksten invloed uitoefenen op

1) 1290. 2) 1204.

het Judaisme in 't algemeen en op de individuen in 't bijzonder, een invloed, die te verderfelijker is, omdat hij, wegens den staat van afzondering, waarin het Jodendom zich tegenover de Christenen handhaaft, minder verzwakt wordt door andere invloeden.

Ook het Jodendom heeft zijne vrijzinnige, liberale en ongeloovige rigting. Men denke echter niet, dat deze rigting gebeel onttrokken is aan den invloed van Talmud en Rabbijnen. Ik geloof zelfs, dat het niet gewaagd is te beweren, dat zij het meest onder gemelden invloed geleden heeft. De Jood toch leerde geen andere godsdienst kennen dan die zijner vaderen, dat is, de godsdienst van Talmud en Rabbijnen. Hoewel onder de Christenen levend, hoort hij van het Christendom niets anders dan hetgeen daarover in Talmud en door Rabbijnen gesproken wordt. Men moet nu de kracht van vooroordeelen kennen om zich een flaauw denkbeeld te kunnen vormen van Joodsche vooroordeelen. Wat de verlichte Jood dan ook moge oordeelen over de godsdienst zijner vaderen, hij zal ze altijd oneindig ver boven die der Christenen stellen. Ziet hij nu de absurditeiten van Talmud en Rabbijnen in, dan valt hij, omdat hij afkeerig is om bij de Christenen eene zuivere godsdienst te zoeken, zeer ligt in volslagen ongeloof. Alzoo zal de verwerping van den Talmud bij hem meestal gelijk staan met de verwerping van alle positief geloof. De ondervinding leert dan ook, dat de overgang tot het Christendom uiterst zeldzaam is bij de Joden. In den regel zal bij hen slechts één overgang plaats vinden, die, welke van het Jodendom tot het ongeloof voert. Daar de Jood bij zulk een overgang niets medeneemt dan de herinnering aan talmudische absurditeiten, zoo moet zijn ongeloof meestal radikaal worden. Een ongeloovige Jood is mijns bedunkens in den regel de verlichtste onder de verlichten, het meest geschikt

om eene hoofdrol in de vrijmetselarij en de geschiedenis onzer dagen te spelen. Neemt men hierbij in aanmerking, dat de Jood met zijn geloof nog niet zijne nationaliteit verliest, maar dat hij, volgens de verzekering van den belgischen Opperrabbijn, vrijdenker en Israeliet tegelijk zijn kan, dan moet men hieruit de gevolgtrekking maken, dat de leer en de verordeningen van den Talmud ook den ongeloovigsten Jood steeds eerbiedwaardig zullen zijn als de gedenkschriften, wetten en gewoonten van zijn volk; dat hij een onweerstaanbare neiging zal gevoelen om de absurditeiten dier gedenkschriften, om de wetten en gewoonten, die zij invoerden, zooveel mogelijk te verschoonen, te verdedigen en te verhelen tegenover de Christenen; ja, dat hij, levende in de talmudische atmosfeer van voorvaderlijke wetten, gewoonten en denkbeelden, zeer moeijelijk den joodschen haat tegen Christus en Christendom zal onderdrukken, maar meestal, én als ongeloovige én als Jood, elke gelegenheid zal aangrijpen om der Kerk van Christus afbreuk te doen. Overigens hadden wij reeds de gelegenheid op te merken, hoe groot eene solidariteit er tusschen ongeloovige en geloovige Joden bestaat, waar het geldt om het Christendom te bestrijden. Eenparig verklaarden de beide groote fracties van het Judaisme, dat de moderne beginselen het tegenwoordige zoowel als de toekomst der Joden voordeelig zijn.

De ongeloovige fractie van het Jodendom doet zich vooral in de dagbladpers gelden; in den laatsten tijd heeft zij zich inzonderheid bezig gehouden met het leerstuk der onfeilbaarheid, niet om dit dogma toe te lichten en den waren zin daarvan te doorgronden, maar om het op onwaardige wijze in een valsch en belagchelijk licht te stellen. Alles evenwel, wat er van joodsche zijde over de onfeilbaarheid des Pausen gelasterd werd, vindt zijne volkomene toepas-

sing op de onfeilbaarheid der Rabbijnen, zooals ze door de Rabbijnen en den Talmud wordt voorgesteld. Wil men nu de christelijke liefde jegens de Jodenpers zoover mogelijk uitstrekken, dan moet men veronderstellen, dat zij de onfeilbaarheid des Pausen bij vergissing niet in de dekreten van het Vaticaansch Concilie, maar in den Talmud en de uitspraken der Rabbijnen bestudeerd heeft. Evenwel blijft dan nog altijd de vraag over, waarom het verlichte Juda zich nooit verontrust heeft over de onfeilbaarheid van de Rabbijnen, of althans geen blijk zijner verontrusting gaf door een krachtig en herhaald protest in zijne pers.

DE TALMUDISCHE LEER OVER GOD.

Alvorens in eenige bijzonderheden van bovengemelde leer te treden, moet ik als mijne opregte overtuiging uitspreken, dat er in het Jodendom velen zullen gevonden worden, die niet alle dwaasheden bijstemmen, welke er in den Talmud over God geschreven staan. De Almagtige heeft zich niet onbetuigd gelaten in de harten der menschen; zelfs de stoutmoedigste Godloochenaar heeft een moeijelijken strijd vol te houden tegen God, dien hij in zijn geweten terugvindt. Gaarne wil ik gelooven, dat menige Jood vol eerbied zijn hoofd ontbloot en in diep ontzag nederknielt voor de goddelijke Majesteit, omdat het denkbeeld van den volmaakten God in zijn hart diep is ingegrift en onder gunstige omstandigheden daar levendig werd, ondanks de leer van den Talmud. Het dikwijls misbruikte spreekwoord: Natuur gaat boven leer, vond dan zijne toepassing. De Jood, die een opregten en diepen eerbied aan den God zijner vaderen bewijst, betuig ik mijne achting; ik schat hem veel hooger — oneindig hooger, zou ik haast zeggen — dan menigeen, die zich

Christen noemt, maar den naam van Christen onteert door zijne verachting van God en godsdienst.

Het valt echter niet te betwijfelen, dat de talmudische leer over God een allerverderfelijksten invloed heeft uitgeoefend en steeds blijft uitoefenen op het Judaisme in 't algemeen. Het is daarom onmogelijk, het Judaisme in zijn leven en streven behoorlijk te kennen, wanneer men geen kennis maakt met de leer van den Talmud over God.

De Talmud zegt: „De dag heeft twaalf uren; de eerste drie uren zit God te studeren in de Wet, de drie volgende spreekt Hij regt over de wereld, welke Hij daarna drie uren voedt, de laatste drie uren evenwel zit Hij te spelen met Leviathan, den koning der visschen." „En des nachts", zegt Rabbi Menachem, „studeert God in den Talmud. De hoogeschool, waar God met zijne engelen studeert in den hemel, is ook toegankelijk voor den koning der duivelen, Asmodaï, die dagelijks naar het firmament opstijgt om aldaar te leeren."

Het spelen met Leviathan heeft evenwel slechts geduurd tot de verwoesting des tempels. Sinds speelt God niet meer, danst ook niet meer gelijk vroeger en zooals Hij den eersten dans deed met Eva. Sedert de verwoesting van Jerusalem weent God dikwijls, want Hij heeft daarmeê zwaar gezondigd. Zóó drukt deze zonde op Gods geweten, dat Hij volgens den Talmud in drie deelen van den nacht zit te brullen als een leeuw en roept: Wee Mij, daar Ik mijn huis liet verwoesten, den tempel verbranden en mijne kinderen wegvoeren; ja, thans heeft God in de wereld, die Hij eertijds vervulde, geen grootere ruimte dan vier ellen; en wanneer men Hem prijst, moet Hij zijn hoofd schudden en zeggen: gelukkig de koning, die in zijn huis geprezen wordt; doch wat overkomt een vader, die zijne kinderen aan ellende laat prijsgeven?

Ook heeft de maan God overtuigd, dat Hij onregt gepleegd heeft door haar kleiner te scheppen dan de zon, en God moet zeggen: Offer dan een zoenoffer voor Mij, daar Ik de maan kleiner maakte dan de Zon. God is niet altijd tegen overijling beveiligd; wordt Hij door toorn overvallen, dan handelt Hij onbedachtzaam. Zelfs heeft de heilige God den eed misbruikt; want Hij heeft een groot onregt onder eede bekrachtigd, toen Hij zwoer, dat de Israelieten, die in de woestijn trokken, geen deel zouden hebben aan het eeuwig leven; later berouwde Hem die eed, en Hij heeft hem niet gehouden. Eene andere plaats uit den Talmud leert echter, dat God, wanneer Hij een slechten eed gedaan heeft, daarvan door een ander moet ontslagen worden. Want een wijze uit Israel hoorde eens, dat God riep: Wee Mij, wie ontslaat Mij van mijn eed? Toen de Rabbijn dit aan zijne ambtgenooten verhaalde, noemden dezen hem een ezel, omdat hij zelf God niet ontslagen had. Ook staat er tusschen hemel en aarde een magtige engel met name Mi, die den heiligen God van al zijne eeden en geloften ontslaat. Eens heeft God gelogen om vrede te stichten tusschen Abraham en Sara; daarom mag men om des vredes wille wel liegen.

Ja, de heilige God is ook oorzaak van de zonden, die op aarde geschieden, omdat Hij de booze natuur der menschen geschapen heeft en hen door zeker Fatum tot zonde voert. Volgens den Talmud waren de echtbreuk van David en de misdaden der kinderen van Heli dan ook eigenlijk geen zonden.

Ik vraag elken onbevooroordeelden lezer, welk een Godsbegrip de Talmud onder de Joden moet voortplanten? Kan hij, die doorvoed is met de aangehaalde talmudische absurditeiten, een waarachtigen eerbied, eene kinderlijke liefde, een onbegrensd vertrouwen jegens God

koesteren? Welk een indruk moet het op den Talmud-Jood maken, wanneer hij in de H. Schrift leest, dat God reeds aan zijne vaderen zeide: Weest heilig, omdat Ik heilig ben? Zal hij niet bij zichzelven zeggen, dat die heiligheid niet veel beteekent en hij haar reeds lang bezit?

Men heeft van de zijde der moderne ongeloovigen veel geschreven over het onnutte der leerstellingen. De godsdienst, zoo sprak men, is eene zaak van het gemoed, niet van het verstand. Dergelijke bewering moest een onverdeelden bijval vinden onder de verlichten van het Jodendom; maar of zij dien overeenkomstig gehandeld hebben? Ik geloof het niet. De theologie van den Talmud voerde hen in de armen van het ongeloof. Vol afkeer hebben zij zich afgewend van den God, die hun in den Talmud geschilderd werd, om zelven zich een God te scheppen, die oogen heeft en niet ziet, ooren en niet hoort, dat is: zij zijn deïsten, pantheïsten, materialisten geworden. Op hen had de talmudische leer over God een negatieven invloed; zij vonden God in den Talmud niet en besloten daaruit, dat de God der positieve openbaring niet bestaat. Ik wil hun ongeloof niet verschoonen, maar merk toch op, dat zij veel meer te verontschuldigen zijn dan menig ongeloovige, die zich den naam van Christen toeeigent.

De talmudische leer over God moest noodzakelijk een allerverderfelijksten invloed op het Jodendom uitoefenen, zij vernietigde het geloof van duizenden en verontreinigde het Godsbegrip, zooals het den Jood in het Oude Testament geopenbaard werd, met de afschuwelijkste absurditeiten. Dat de zedewet der Joden daarvan den terugslag moest gevoelen, lijdt niet den minsten twijfel; ik zal dit thans niet toelichten, omdat wij de zedewet van den Talmud in een volgend opstel opzettelijk zullen beschouwen. Laat ons thans zien, wat de Talmud over den mensch en diens

betrekkingen tot God den Joden tracht in te prenten.

Volgens „alle joodsche leeringen" schiep God zesmaal honderdduizend joodsche zielen, daar ieder vers in den Bijbel even zoovele uitleggingen heeft en elke uitlegging ééne ziel aangaat. De joodsche zielen hebben het voorregt van een deel der Godheid te zijn, zij zijn op dezelfde wijze van de goddelijke zelfstandigheid, als een zoon van het wezen zijns vaders is; daarom is ééne joodsche ziel voor God kostbaarder dan alle zielen van alle volkeren der aarde, wier zielen van den duivel afstammen en zielen zijn zooals ook de dieren ze hebben. Na den dood verhuist de joodsche ziel naar een ander ligchaam. Goddelooze Joden, die bijv. een Israeliet dooden of van het geloof afvallen, worden na hun dood in planten en dieren overgeplaatst, en verhuizen, om verbeterd te worden, eerst in levenlooze voorwerpen, daarna in dieren, vervolgens in heidensche menschen en eindelijk weêr in Israelieten; want de hel is niet voor een joodsche ziel. Slechts de regtvaardigen, dat is, de Joden, worden in den hemel toegelaten.

In het paradijs is een overheerlijke geur. Elias bestrooide eens den mantel van een Talmud-rabbijn met bladeren van de boomen des hemels, en toen de Rabbijn den mantel weêr tot zich nam, was deze vervuld met den geur der bladeren, zoodat onze Rabbijn hem voor 150 zilverstukken kon verkoopen. De regtvaardigen eten in den hemel het vleesch van het wijfje des Leviathans, alsmede het vleesch van een grooten wilden os, die in één dag duizend bergen afgraasde; verder wordt daar een groote lekkere vogel toebereid, en de vierde spijs bestaat in ongemeen vette ganzen. Daarbij wordt een keurige wijn geschonken, die bewaard wordt van de dagen der schepping.

De hel is zestigmaal grooter dan het paradijs. Zij is

bestemd voor alle onbesnedenen, inzonderheid voor de Christenen, die de vingers her- en derwaarts wenden (het kruisteeken maken), en ook voor de Turken, die wel handen en voeten, doch niet het hart wasschen.

Om het beeld der zinnelijke leer van den Talmud te voltooijen, moeten wij nog zien, wat hij den Joden over den Messias voorhoudt. Wanneer de Messias komt, brengt de aarde koek en wollen kleederen voort en tarwe, waarvan de korrels zoo dik zijn als twee nieren van den grootsten os. De Messias zal den Joden de heerschappij teruggeven, alle volken zullen Hem dienen en alle koningrijken Hem onderworpen zijn. Ieder Jood zal 2,800 knechts hebben. Maar een zware oorlog gaat vooraf, twee derde deelen der volkeren zullen daarin omkomen, zoodat de Joden zeven jaren zullen noodig hebben om de veroverde wapens te verbranden. Ook „de arend der Synagoog" Maimonides gelooft aan die wereldheerschappij. Dan zullen Israels ouden vijanden de tanden twee en twintig ellen uit den mond groeijen.

De Messias zal van alle volken geschenken aannemen, doch niet van de Christenen. Dan zullen de Joden onmetelijk rijk zijn, want alle schatten der volkeren zullen in hunne handen komen. Zij zullen eene zoo groote schatkamer hebben, dat driehonderd ezelinnen noodig zullen zijn om de sleutels van deuren en sloten te dragen. Alle volkeren zullen dan het joodsche geloof aannemen, maar de Christenen zullen geen deel hebben aan die gunst.

Welk een invloed moet zulk eene leer hebben op een volk, dat door zijne Rabbijnen daarin onderwezen wordt? Gaarne geloof ik, dat er menige Jood gevonden wordt, die gehoor geeft aan de stem van zijn beter ik, en die door den invloed van het Christendom, 'twelk hem aan alle zijden omgeeft, tot betere gevoelens gestemd

wordt dan die, welke Talmud en Talmud-rabbijnen in hem opwekken. Maar 't is ook niet te ontkennen, dat de Joden in den staat van afzondering, waarin zij zich bevinden, een geweldigen invloed ondergaan van het Talmudisme. Men moet daarbij in aanmerking nemen, dat zij, gelijk alle kinderen Adams, ten kwade geneigd zijn, dat is, tot zinnelijkheid en tot voldoening van lage lusten. Wat zal het zijn, als die lage hartstogten door de godsdienstleer worden opgewekt! Zinnelijke genoegens worden den armen Jood voorspiegeld: zinnelijke genoegens voor den tijd en voor de eeuwigheid! Van goud en onmetelijke rijkdommen wordt hem gesproken als van de grootste gaven, die de lang verwachte, de beloofde Messias, het voorwerp van de begeerten en verzuchtingen der vaderen, zal aanbrengen! Van eene toekomstige heerschappij over alle volken der aarde, van eene onderdrukking aller geslachten door het Jodendom wordt hem gesproken als van het toppunt zijner begeerten, het doel van het leven en streven zijner natie! Het zou wel een wonder zijn, wanneer de zucht naar zingenot, naar rijkdom en heerschappij, gepaard met eene verachting voor andere volkeren, zich niet op ontzettende wijze bij vele Joden openbaarde.

Diep medelijden grijpt mij aan, wanneer ik zie, dat zij, wier vaderen aan de spits der volkeren stonden, begunstigd als zij waren door het licht der goddelijke openbaring, thans een speelbal zijn geworden der afschuwelijke leer van Talmud en Talmud-rabbijnen. Het zij verre, dat ik hen zou verachten, die zoo beklagenswaardig zijn in hunne verblinding. Ik zeg uit de volheid des harten: Eere den Jood, die zich verheft boven de lage Talmudleer, verschooning, zooveel dat mogelijk is, voor hem, die het slagtoffer is van afzigtelijke traditiën!

Er is onder de Joden eene sterke partij — wij merkten

het reeds op —, die met alle positief geloof gebroken heeft; afkeerig wendde zij zich van den Talmud af; doch deze partij is het niet, waarvan heil voor Israel te wachten is. Ook zij haat Christus en Christendom, en terwijl men van haar met regt kon eischen, dat zij zich onledig hield met de bestrijding van den Talmud, betoont zij zich de erfgename van den talmudischen haat tegen Christus en Christendom. Zij zint misschien nog meer dan de Talmud-Jood op zingenot, op rijkdommen en magt; van haar kan men zeggen: zij heeft de leer verworpen, doch met de leer niet hare praktische toepassingen. Ik spreek hier in 't algemeen, want niet iederen zoogenaamden verlichten Jood wil ik aansprakelijk stellen voor de schandelijkheden der Jodenpers en de zamenzweringen der Jodenloges.

Heeft de Talmud geen deel aan den arbeid der verlichte Joden? Ik zou dit wel durven beweren; want de bewijzen zijn daar, dat zij in den geest van den Talmud handelen en in plaats van het joodsche leerboek te bestrijden, niet alleen zijn invloed onbestreden laten, maar hem openlijk tegenover de Christenen in bescherming nemen door de bewering, dat de Talmud reine naastenliefde onderwijst enz. Men neme verder in aanmerking, dat de verlichte Joden uit de Talmud Joden gerekruteerd worden; nu kan men, tot de verlichten overgaande, wel abstrakte leeringen verwerpen, maar praktische consequenties dier leeringen — vooral wanneer zij tot de booze begeerlijkheid spreken —, waarin men opgevoed en geoefend is, die men blijft inademen wegens de joodsche atmosfeer, waarin men zich beweegt, worden niet zoo gemakkelijk afgelegd.

Kortom, indien men geen acht geeft op Talmud en Talmud-leeringen, zal men een der gewigtigste elementen van de geschiedenis der negentiende eeuw over het hoofd zien.

Men zal al de drijfveeren niet kennen, die de ongeloovige pers in beweging brengen; de Jodenpers in 't bijzonder zal niet begrepen worden; geen juist denkbeeld kan men zich vormen van de vrijmetselarij en hare laatste bedoelingen, en wij, Katholieken, zullen het vijandelijk kamp niet zóó verkennen, als ons nuttig en dienstig is.

Men moge in mijne woorden booze bedoelingen zoeken; ik ben mij van mijn doel bewust; het is geen ander dan een weinig mede te werken tot opligting van dén sluijer, die het geheimzinnig streven der vijanden van Gods Kerk nog altijd tot zekere hoogte bedekt.

I. G. H. C. Essink.

S. van den Anker, Pr., Over de opvoeding der kinderen voor christelijke ouders en opvoeders [1]).

Voor velen is de opvoeding van kinderen eene levenstaak, die hunne voornaamste zorgen eischt, omdat hun tijdelijk en eeuwig geluk met het toekomstig lot hunner kinderen ten naauwste verbonden is. Niet weinigen zijn er ook, die over kinderen, welke de hunnen niet zijn, de ouderlijke zorg en daarmede het werk der opvoeding hebben aanvaard. En toch mag de Schrijver van bovengenoemd werk, zonder gevaar van tegenspraak, de opvoeding „de kunst der kunsten" noemen. De H. Joannes Chrysostomus toch verheft deze kunst boven de edele schilder- en beeldhouwkunst, omdat zij de zielen geleidt, de zeden kweekt en het gemoed regelt.

Daar nu deze zoo uitstekende kunst onder het bereik van velen moet vallen, kan het wel niemand verwonderen, dat nu en dan een schrijver opstaat, die zich geroepen voelt om eenige theoretische wenken of zelfs een wetenschappelijk werk over de kunst der opvoeding aan ouders en opvoeders aan te bieden. Duitschland kan zulke schrijvers bij menigte aanwijzen, niet zoo ons vaderland. Tot heden hebben wij

---

1) Uitgegeven te Amsterdam bij C L. van Langenhuysen, met bijzondere aanbeveling van Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht, en kerkelijke goedkeuring van wege den Bisschop van Haarlem.

ons moeten tevreden stellen met een of ander vertaald boek, dat in zijn hollandsch gewaad zijne duitsche afkomst niet verloochende; en mogten we hier of daar al eens eenig klein opstel van vaderlandschen oorsprong ontmoeten, nooit troffen wij eenig uitgebreid werk aan, dat, over de christelijke opvoeding handelend, oorspronkelijk in onze taal en voor onze toestanden scheen geschreven te zijn. Daarom hebben wij met welgevallen het bovengenoemde boek van eenen landgenoot begroet. Wij begrijpen wel, dat de Eerw. Schrijver de eerste zal zijn, om zijn wetenschappelijk werk over deze kunst der kunsten als eene proeve te beschouwen, die, hoe goed ook geslaagd, nog altijd voor verbetering vatbaar blijft. Hij gaf ons eene verhandeling, maar scheen de stof nog niet genoeg vermeesterd te hebben om er mede te kunnen spelen en er een boeijend en onderhoudend boek over te kunnen schrijven. Het is toch vreemd, om nu eens regtuit de taal van ons hart te spreken, dat een recensent, zoo dikwijls hij een waarlijk goed boek ter hand neemt, het altijd nog beter zou wenschen, terwijl hij voor een middelmatig werkje zoo spoedig een woord van goedkeuring veil heeft.

Wij gaan nu, tot aanprijzing en beoordeeling, de verschillende afdeelingen en hoofdstukken na.

De eerste afdeeling handelt over de opvoeding in het algemeen, en leert ons in haar eerste hoofdstuk het ware begrip van opvoeding en hoe verheven het begrip der christelijke opvoeding is. Teregt merkt de S. op: „Er is eene opvoeding en eene leer der opvoeding, die uit geene boeken geleerd wordt, maar voortvloeit uit een juist oordeel en een fijn gevoel, die door de natuur als ingegeven is en eene zekere mate van voortreffelijkheid bezit. Daarom zijn er vele vaders en moeders, die door hun eigen verstand beter geleid worden, dan alle voorschriften hen zou-

den leiden." Ja, het is in deze kunst der kunsten waar, wat wel van alle kunsten zal gelden, dat de kunst bestond vóór de theorie of de wetenschap der kunst. God zelf heeft den mensch in de praktijk van deze kunst opgeleid, „Hij toch voedde hem op, gelijk een man zijnen zoon opvoedt" (Deut. VIII, 5). Hij gaf den opvoeder een model, om er naar te werken, in Jesus Christus, wiens voetstappen wij moeten volgen (I Petr. II, 21). Naar dat model moeten alle vermogens der menschelijke ziel en alle krachten van 's menschen ligchaam opgewekt, ontwikkeld geleid en gevoed worden. Hij stelde zijne Kerk als opvoederes der volken: „Gaat en onderwijst alle volken en leert hen onderhouden alles, wat Ik u bevolen heb" (Matth. XXVIII). De Paus, de bisschoppen en priesters zijn ook hierin de organen en als de werktuigen dier Kerk. De ouders, opvoeders en onderwijzers hebben, in dienst der Kerk en volgens hare eeuwige onveranderlijke beginselen, de kinderen op te voeden, opdat zij komen „tot den staat van een volmaakten man, tot de maat van den volkomen wasdom van Christus" (Ephes. IV, 13). Wanneer wij bij alles, wat de S. ons over het begrip van christelijke opvoeding afzonderlijk te lezen geeft, nog voegen: 1e. wat hij later, op blz. 71, over de physieke opvoeding sprekende, van het bovennatuurlijk leven zegt, 2e. wat hij op blz. 210 en vv., bij de noodzakelijkheid der zedelijke opvoeding, van de goddelijke liefde getuigt, en 3e. hetgeen op blz. 68 en 208 over het gelijkvormig worden aan God staat aangegeven; dan zien wij, dat de bovenvermelde gedachten hier en ginds door zijn werk verspreid liggen, ofschoon velen met ons ze toch liever bij elkander zouden geplaatst hebben om reeds voorop het juiste begrip van christelijke opvoeding vast te stellen.

Het tweede hoofdstuk handelt over de natuurlijke op-

voeders der kinderen. De S. heeft zekerlijk zijne goede reden gehad om over bovennatuurlijke opvoeders niet te spreken. Mogten wij eene gissing maken, dan zouden wij vermoeden, dat hij zijne argumenten vooral tegen de usurpatie van den ongeloovigen Staat in slagorde wilde stellen, en daarom het bovennatuurlijk gezag der Kerk wel wat veel onvermeld liet. Met groot genoegen lazen wij zijne verhandeling over de straf als middel van opvoeding, en daarom misschien vonden wij ons wel eenigzins teleurgesteld met het karige, wat hij over de belooning ten beste gaf. Zou waarlijk de belooning eene zeldzaamheid in de opvoeding moeten zijn?

In het derde hoofdstuk ontvangen wij het antwoord op de vraag: Wie is het voorwerp der opvoeding? Natuurlijk het kind met al zijne vermogens. Eene beschouwing over de hoofdbestanddeelen van het ligchaam en de verschillende vermogens der ziel vindt hier hare juiste plaats. Het zou ons te ver voeren, zoo wij de rangschikking en verdeeling dier vermogens wilden behandelen. Gaarne hadden wij op blz. 39 en 40 voor het duitsch-klinkende „aanschouwing" en dat „uit- en inwendige zin" een duidelijker woord ontmoet en aan de verbeelding naast het geheugen een plaatsje bij het kenvermogen zien inruimen. Waarom de S de drie goddelijke deugden, die toch als bovennatuurlijke krachten of vermogens door het H. Doopsel in de ziel zijn gestort, hier geheel buiten aanmerking laat, heeft ons niet genoeg mogen blijken; te meer daar hij, bij zijne treffende opmerkingen over de harmonische ontwikkeling van al die vermogens onderling, aan het godsdienstige in de opvoeding een albeheerschenden invloed toekent.

In de tweede afdeeling worden de deelen der opvoeding behandeld; en wel 1e. de physieke opvoeding. Wij ontvangen hier meer dan wij hadden mogen verwachten. Ongaarne

hadden wij al de teedere zorgen van eene moeder voor haar kind in dit werk gemist; maar toch bij al het schoone, wat de Schrijver ons hierover te lezen geeft, konden wij de opmerking niet verzetten, dat het bij de physieke opvoeding eene zeer vreemde plaats inneemt. Daarentegen komen voeding, kleeding, vrije lucht, orde en zindelijkheid, beweging en rust, met al de goede lessen daarover gegeven op de juiste plaats.

Vervolgens treffen wij vier bladzijden aan over de bewaarscholen, die zeer lezenswaardig zijn. Wij wenschen ze aan te vullen met de volgende opmerking: dat in de bewaarschool vooral ook daarop te letten is om de kinderen goed te leeren spreken, en dat ook dit voor sommige goede en bemiddelde ouders, b.v. van buitenlandschen oorsprong, eene reden kan zijn om hunne kinderen naar eene bewaarschool te zenden, opdat het gebrekkige van de spraak der ouders zich niet voortplante in de spraak der kinderen.

Wij mogen ook niet onopgemerkt voorbij gaan, dat de S. den bestaanden, maar daarom niet minder betreurenswaardigen toestand van vele bemiddelde huisgezinnen uit het oog heeft verloren, als hij niet dan bij zeldzame uitzondering de bewaarscholen voor de kleinen uit zulke gezinnen goedkeurt. Zouden zij, bij gemis van zoodanige scholen, onder de regtstreeksche verzorging hunner ouders komen, dan moeten de bewaarscholen voor de kinderen uit den gegoeden stand eene uitzondering zijn en blijven; maar zouden zij, in dat geval, bijna geheel in de handen van gehuurde kindermeisjes vallen, dan zou de S. zeker met ons de voorkeur aan goede bewaarscholen geven.

Voortreffelijk en in het leven ingrijpend noemen wij de paragraaf: „Het kind moet als kind behandeld worden", waar de Schrijver onder anderen van het kinderbal, kinderconcert, kindercomedie, kindercourant en kindertijd-

schrift zegt, dat zulke naäperij van de volwassenen, de goede, natuurlijke kinderen tot karikatuurtjes van menschen maakt. Zeer leerzaam noemen wij ook het kapitteltje over het onthouden en verdragen. De lessen hier gegeven zijn noodig om het getal van bedorven kinderen te verminderen.

In het hoofdstuk over de mechanische opvoeding stipten wij met eenige voorliefde aan, dat hij de zoogenoemde kamer- of huisgymnastiek als geheel voldoende voor de mechanische opvoeding beschouwt; al dat klimmen en klouteren komt vooral bij meisjes, die bijna nooit genoegzaam gekleed zijn om zich hoog boven den grond te bewegen, met de christelijke zedigheid niet overeen.

Met de behandeling der aesthetische opvoeding zouden wij ten volle kunnen instemmen, als de Schrijver de bovennatuurlijke vatbaarheid van het gedoopte kind voor het bovennatuurlijke wat beter had doen uitkomen.

Het volgend hoofdstuk loopt over „de verstandelijke opvoeding", waardoor de opvoeding van het kenvermogen wordt aangeduid. Het komt hier tot meerdere klaarheid, dat de Schrijver door het uitwendig aanschouwingsvermogen wil verstaan hebben de vatbaarheid van de ziel om wat de zintuigen ontwaren, in zich op te nemen, en door het inwendig aanschouwingsvermogen of inwendigen zin eene gelijke vatbaarheid tot waarneming van alles, wat in de ziel plaats grijpt. Met bijzonder genoegen lazen wij de bladzijden over de phantasie. Wij waren wel wat nieuwsgierig, of de Schrijver, over het geheugen sprekende, ook tot eisch zou stellen, dat het kind altijd moet verstaan wat het van buiten leert. En ja, wij vonden op blz. 182 dien eisch gesteld; maar deze wordt later wel wat verzacht, want anders zou men wel mogen vragen, of het niet zeer nuttig is, dat de kinderen b. v. den Catechismus goed van buiten leeren zonder alles nog te kunnen begrijpen; of het niet

goed is, dat zij vaste formulen in het geheugen prenten, die zij later langzamerhand zullen leeren begrijpen? Wij gelooven hierop bevestigend te moeten antwoorden.

Leerzaam is het, wat de Schrijver vervolgens over het denkvermogen en over den geest van oplettendheid ter overweging aanbiedt, en niet minder zijne verhandeling over de zedelijke opvoeding, of de opvoeding van het begeervermogen. Wij zullen wel niet behoeven te zeggen, dat het beschrijven der kinderdeugden hier aan goede handen was toevertrouwd, en toch hadden wij hier en daar nog wel iets beters gewenscht. Wij zouden b. v. gaarne hebben gezien, dat de zuiverheid niet zóó onder de zedigheid ware gerangschikt, alsof beide deugden volmaakt hetzelfde waren, en bij de waarheidsliefde en opregtheid hadden wij wel de opmerking willen aantreffen, dat men aan het kind niet ligt moet laten blijken, dat men het van leugentaal verdenkt.

Eene belangrijke afdeeling wordt ten slotte gewijd aan „de opvoedings-inrichtingen." Zoo min als in het voorafgaande kunnen wij al het voortreffelijke in deze verhandeling aanwijzen. En daar het eenen recensent schijnt aangeboren te zijn om vooral op datgene, wat hem minder aangenaam is, te letten, zoo moeten we ten aanzien van het gezag over de school, wat de Schrijver aan den Staat nog wil overlaten, hem wel de opmerking maken, dat dit alles goed is, als ook de Staat de regten der Kerk wil erkennen; maar om aan eenen Staat, die zich van de Kerk losscheurt, die de Kerk buiten de school wil bannen, om aan zulk een heidenschen Staat nog een ander gezag over de scholen voor christelijke kinderen te willen toekennen dan eene bescherming voor de gezondheid en het ligchamelijk welvaren, dat zal de Schrijver, waar hij over de betrekking

van Kerk en Staat ten opzigte der scholen spreekt, wel niet bedoeld hebben.

Met de voorkeur, die Schrijver aan goede kostscholen voor jongens in gewone omstandigheden geeft, kunnen wij ons over het algemeen niet wel vereenigen; en in zijne blijkbare ingenomenheid met kostscholen voor meisjes kunnen wij, zelfs niet onder het voorbehoud dat hij maakt, niet deelen.

Zeer te behartigen zijn ten laatste de opmerkingen over den overgang in de maatschappij.

Wij zijn den Schrijver dankbaar voor dit werk, dat in den tegenwoordigen tijd zeer nuttig en van daadwerkelijk belang is. Het is eene zeer belangrijke studie, die wij aan ouders en opvoeders ten dringendste aanbevelen. Zij moeten hier geen boeijende en onderhoudende lectuur zoeken; maar de liefde voor de kinderen zal hun den tijd, dien zij rustig aan het lezen en overdenken van dit werk wijden, veraangenamen. Ook zij, die door de godsdienst voorgelicht en door oefening ervaren, de kunst van opvoeden reeds verstaan, zullen door de wetenschap dier kunst, in dit boek vervat, de kunst zelve volmaken.

VERSCHEIDENHEDEN.

B. van Meurs. De Roman.)

Met dit derde gedeelte heeft de zeer eerwaarde Pater van Meurs zijne zoo tijdige en doeltreffende studie over den roman voltooid. Hij bespreekt in dit deeltje de verontschuldigingen der romanlezers. Het laat zich zeer pleizierig lezen; de levendigheid van stijl, waarmeê de stof behandeld is, zal ook hen boeijen, welke in de boeken meer hun genoegen dan wel hunne onderrigting en verbetering zoeken; voorwaar, eene hoog te waarderen eigenschap van een geschrift, dat toch ook en welligt voornamelijk tot hen gerigt is, die zich met het lezen van romans, en bepaald van veroordeelenswaardige romans, bezig houden. Zoo komen de degelijke argumenten van den Schrijver ook onder de oogen van hen, die er het meeste behoefte aan hebben en gewoon zijn zich bij alle ernstige lectuur spoedig te vervelen, of erger nog, al wat geen roman of courant is, ongelezen te laten. Mogen zijne overtuigende opmerkingen diep in hun verstand dringen en hen tegen de rampzalige gevolgen, die de roman-lectuur zoo dikwerf voortbrengt, krachtig waarschuwen.

Het is duidelijk, dat men bij het meerendeel van zulke

---

1) *III. Eenige tegenwerpingen beantwoord.* 's Hertogenbosch. W. van Gulick. 1871.

lezers niet enkel met theologische redeneringen of met het gezag van goede Katholieke auteurs moet aankomen; hierom heeft de Schrijver veel gewigt gelegd op de bewijzen uit de natuurlijke rede en uit de ondervinding en op de getuigenissen van mannen, die ver zijn van het Katholicisme.

Daarenboven hebben soortgelijke bewijzen hier voor iederen lezer, hoe levendig zijn geloof ook zij, eene bijzondere kracht — maar, waarom de doelmatigheid der methode, welke Pater van Meurs volgt, nog verder besproken, daar het aan iedereen bekend is, welk een ruim en nuttig gebruik alle Katholieke godgeleerden en predikanten van dergelijke bewijzen maken?

Dit laatste was echter onbekend aan de redactie der Protestantsche Kerkelijke Courant, die tevens, wél te verstaan, het officiële orgaan is van de Synode of van het hoogste kerkelijk gezag in 't Nederl. Hervormde Kerkgenootschap.

Immers genoemde redactie trekt [1]) uit het volgen dier methode door Pater van Meurs deze conclusie: de Schrijver begrijpt, dat het autoriteitsgeloof niet langer voldoet aan de geestelijke behoeften van den denkenden mensch, en dat dus aan het: Rome heeft gesproken een einde moet komen.

„Gelooft de schrijver," zegt ze, „is hij er van overtuigd, dat „de theologische bewijsgronden en clericale getuigenissen hunne „kracht hebben verloren, en dat men in onzen tijd iets anders „wil, ook zelfs al is men katholiek! Weet hij het, dat ook „de Katholiek met die bewijsgronden en getuigenissen lacht, „en dat zij niets bij hem uitwerken, omdat zij hunne eenige „kracht ontleenen aan het blind autoriteitsgeloof?

„Vroeger heeft men dat niet gemeend. Wat Rome zei, dat „was waar, en indien de Kerk een boek veroordeelde, dan „was het veroordeeld, maar thans is het noodig, dat ook de „Kerk rekenschap geeft van hare daden. Zij kan niet langer „volstaan met te zeggen: „dat boek deugt niet en mag niet

1) *Kerkelijke Courant.* 1872. N°. 9.

„ „gelezen worden," zij moet er bijvoegen, waarom zij dat „ongunstig oordeel spreekt. Theologische bewijsgronden en „clericale getuigenissen kunnen niet langer als voldoende worden „aangenomen.

„Zoo oordeelt de heer van Meurs en hij toont in dat oordeel, „dat hij zijn tijd begrijpt."

Zoo schrijft de Synode courant, en zij toont in dat oordeel, hoe weinig zij van de Katholieke leer en de handelwijze der Katholieke Kerk begrijpt.

Gebeden der Protestanten voor de bekeering der Katholieken.

Bij de opening van het Vaticaansche Concilie is er, b.v. in de hoofdstad, door vele Orthodoxen in 't openbaar voor de bekeering der Katholieken tot het Protestantisme gebeden. Weder zijn onze Nederlandsche Protestanten uitgenoodigd om zich tot dezelfde meening met Protestanten van andere landen in 't gebed te vereenigen. Naar aanleiding eener correspondentie tusschen Sir A. Kinnaird, lid van het Engelsch Parlement, te Londen en den meer bekenden professor Dr. Merle d'Aubigné te Genève werd eene circulaire rondgezonden, „waarin", zoo zegt *de Heraut* (1872, N°. 12), „de Christenen „worden uitgenoodigd aan dezen arbeid der liefde deel te „nemen. Men stelde voor de week, beginnende den 19en en „eindigende den 25en Mei, tot dit doel af te zonderen, en „zoowel in openbare als bijzondere samenkomsten zijn gebeden „eendrachtig op te zenden. Tevens zou men het wenschelijk „keuren, dat de onderwerpen, waarover den 19en gepredikt „wordt, zooveel mogelijk de voorbidding voor anderen raakten".

Waarvoor nu moest er in die bijeenkomsten worden gebeden?

1°. Voor het behoud der hoofdwaarheden van het Christelijk geloof in „de Hervormde kerken", en de vernietiging van ongeloof, rationalisme en bijgeloof.

2°. Voor de bekeering van Roomsch-Katholieken, in het bijzonder van Katholieke geestelijken en kerkelijke waardigheidsbekleeders.

3°. Voor de Christen-landen, hetzij Protestantsche, hetzij Katholieke, elk in het bijzonder, ten einde er de kennis van het Hervormde Evangelie door de invoering of den bloei en vooruitgang van het Protestantisme toeneme.

4°. Voor de bekeering der heidenen, hetzij dat ze nog niet „met de Roomsche afgodsdienst in aanraking kwamen", hetzij dat zij reeds tot „Rome's Christendom werden bekeerd". Eindelijk voor de bekeering van Israel.

Of geletterde Protestanten, die bij hun godzalig geteem thans nog van „de Roomsche afgodsdienst" spreken, te goeder trouw de gevraagde gebeden konden storten — dat laten we daar.

Vele eenvoudigen van hart zullen die gebeden met een opregt gemoed aan den Vader der lichten hebben aangeboden.

Moeten wij hen daarover lastig vallen? Geenszins; hun godsdienstigen zin, hunne waardering van de echt Roomsche praktijk der onderlinge voorbidding, hun medelijden met de dwalende Katholieken, zoowel bisschoppen en priesters als leeken — dat prijzen we.

Maar mogten zij zich ernstig afvragen: Wat is het ware Protestantsche geloof, waartoe de Katholieken zich moeten bekeeren? Wie is in staat het mij te zeggen? Wie vat het op, gelijk ik zelf het opvat?

Mogten zij het ons, Katholieken, niet ten kwade duiden, wanneer wij onze gebeden storten voor hunne bekeering tot de oude, Katholieke waarheid, die hunne vaderen verworpen hebben.

Doch vooral, Gods zegen ruste op hun goeden wil, Gods H. Geest leere hen bidden; wanneer de gemoedelijke Protestanten bidden en blijven bidden, dan is het uur niet meer ver af, dat zij zullen weten, waar het licht des H. Evangelies in volle klaarheid schittert.

SPROKKELINGEN.

Eene Herroeping. „Nadat ik van mijn professoraat in de „theologie aan het Luthersche Concordia-collegie alhier den „1 December 1871 heb afstand gedaan en den 26 Januarij „1872 een lid der Katholieke Kerk geworden ben, herroep „ik bij dezen ook openlijk alles, wat ik tegen de Heilige Ka„tholieke Kerk geleerd en geschreven heb. In het bijzonder „mijne geschriften:

„1. Die röm. Lehre von der unbefl. Empfängnisz Mariä aus den Quellen dargestellt. Berlin. 1865.

2. Die Rechtfertigung des Sünders vor Gott. Ebendaselbst. 1868.

3. An den Bischof von Paderborn, Herrn Dr. C. Martin. Ebendaselbst. 1864.

4. Das Concil von Trident. Ebendaselbst. 1862.

„Daarentegen onderwerp ik mij van harte en onder alle op„zigten aan de Heilige Katholieke Kerk en aan hare leer.

„St. Louis, 2 Februarij 1872.

„Dr. E. Preusz,

„vroeger privaatdocent der theologie te Berlijn."

(*Handweiser*, 1872. No. 113.)

Aantal Russische geestelijken. — Volgens officiële opgave telt de Russische kerk thans 37,718 popen, 11,227 diakenen en 65,952 zangers.

Het Iersch Zendinggenootschap. — Dit Protestantsche genootschap heeft ten doel, „de Roomschen in Ierland met het „Evangelie van Christus bekend te maken"! en doet dit werk door 30 geordende en 105 ongeordende zendelingen, 51 schoolmeesters, 58 onderwijzeressen en 167 onderwijzers. De evangelisten en bijbellezers doen in de maand omstreeks 9000 bezoeken.

CORRESPONDENTIE.

Aan den Hoofd-Redacteur van De Katholiek.

Verschoon de vrijpostigheid, waarmede ik andermaal een plaatsje kom vragen voor eenige regels: na de klagt van den Heer Alberdingk Thijm tegen De Katholiek te hebben medegedeeld en eenigzins toegelicht, gevoel ik zekere verpligting om ook mede te deelen, wat Zijn Edele daaromtrent heeft aangeteekend in de zoo even door mij ontvangen eerste aflevering van het tiende deel der Dietsche Warande.

Ter meerdere duidelijkheid herhaal ik eerst voornoemde klagt van den Heer Alb. Thijm:

„Een stuk van mij in den *Katholiek* behandeld mijne gevoelens daarin beoordeeld te zien, moest mij evenzeer verrassen als vereeren: want, met uitzondering van een sympathiek nootjen van Prof. Broere en van de opneming van mijn *Volks-Almanak* onder de Almanakken, die jaarlijks worden aangekondigd, had het eerste „Godsdienstig-, Geschied- en Letterkundig Maandschrift" van ons — Nederlandsche Katholieken — in de 30 jaren van zijn bestaan, zoo ver mij heugt, nog nimmer aanleiding gevonden mijn letterkundigen arbeid ter sprake te brengen."

Naar aanleiding van mijne aanmerking op dezen volzin schrijft thans de Heer Alb. Thijm:

„Op hare plaats staat hier tevens eene dankbetuiging aan den Z. Eerwaarden Heer Bottemanne, die, in den *Katholiek* voor Februari dezes jaars, aantoont, dat in de verschenen 60 deelen (of 360 afleveringen) van dat maandschrift, op ten minste 64 bladzijden (en met lof!) van mij wordt gesproken, en dat hieronder dan nog niet begrepen zijn de aankondigingen van den *Volks-Almanak*; terwijl ik er ook niet heb bijgeteld het vaersjen door mij aan den *Katholiek* ingezonden, noch ook het „aktestuk" door den *Katholiek* uit de *Warande* overgenomen. Ik herhaal: ik dank den Z. Eerwaarden Heer

Bottemanne. De belangstelling, die uit deze meêdeeling spreekt, vereert mij; en ofschoon voor een schrijver, die dertig jaar gearbeid heeft en wiens vijanden reeds zoo talrijke vellen druks aan hem ten koste hebben gelegd, het offer van misschien in 't geheel een paar dozijn volgedrukte bladzijden der vrienden nog niet buitensporig mag genoemd worden (in 30 jaar tijds!) — voel ik heel goed, dat ik reden heb te-vreden te zijn. Ik heb ongelukkig het zwak dat ik meer van een halve bladzij charakter-teekening, dan van een heele bladzij lof houd: maar ik mag een ander mijn smaak niet opdringen. Anders is charakterteekening toch wel een goed *genre*: maar het vereischt eenige inspanning, en de beleefdheid verbiedt gegeven paarden in den bek te zien."

Had ik in het geval van den Heer Alberdingk Thijm verkeerd, ik zoude, in plaats van bovenstaande regelen te schrijven, met ronde woorden mijne klagt tegen *De Katholiek* teruggenomen hebben; maar ook „ik mag een ander mijn smaak niet opdringen."

Soeterwoude, 5 Mei 1872.

C. J. M. Bottemanne.

EINDE VAN HET EEN EN ZESTIGSTE DEEL.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG-, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Broere's Conferentiën over de kenteekenen der Kerk.
Derde Conferentie: De heiligheid der Kerk . . . . 1.

S....., Vóór en na het Concilie van Trente . . . . 23.

J. D. P., Proselietisme . . . . . 42.

Het Judaisme, een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw. III . . . . . 69.
J. G. H. C. Essink.

Dr. W. J. F. Nuyens, Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen Volks . . . . . 90.
J. H. H.

Broere's Conferentiën over de kenteekenen der Kerk.
Vierde Conferentie: De algemeenheid der Kerk . . 137.

Hoe aan de jonge vrijmetselaars de godsdienst onderwezen wordt . . . . . 159.

De geestelijkheid en de politiek . . . . . 193.
H. J. H. Ruscheblatt.

Bladz.

De toestand der katholieke liberalen in 1872. I. . . . 221.
C. L. Rijp.

Necrologium Dioecesis Harlemensis (*vervolg* van dl. LXI, blz. 253) . . . . . 238.

De toestand der katholieke liberalen in 1872 II. . . . 257.
C. L. Rijp.

Proselietisme (Nog eene bladzijde uit het dagboek van een dorpspastoor) . . . . . 278.
P. J. D.

Nederlandsche Kerkgeschiedenis.

Mr. Joan Bohl, De Godsdienst uit een staat- en regtskundig oogpunt . . . . . 303.
R. B. A.

Broere's Conferentiën over de kenteekenen der Kerk. Vijfde en laatste Conferentie: De apostoliciteit en onvergankelijkheid der Kerk . . . . . 325.

De Kunst in den dienst Kerk. Het Gildeboek . . . . 347.
Dr. B.

De toestand der katholieke liberalen in 1872. III. . . . 378.
C. L. Rijp.

VERSCHEIDENHEDEN.

Welke zorg dragen de Jansenisten voor de geldigheid des Doopsels? . . . . . 56.

Het Katholieke Stuivers-Magazijn . . . . . 59.

J. Rykers, Réponse à Mr. le Baron J. L. de Scherpenzeel-Heusch. 61.

Een onuitgegeven vers van Vondel? . . . . . 68.

Een bisschoppelijk woord over bestaande twistpunten tusschen Protestanten en Katholieken, door Dr. Conrad Martin, Bisschop van Paderborn . . . . . 134.
B.

Hoe komt het, dat de aap-mensch nog niet gevonden is? 135.
B.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

TWEE EN ZESTIGSTE DEEL.

1872

Vindicamus hereditatem patrum nostrorum.
1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.

Melis Stoke.

LEIDEN,
J. W. VAN LEEUWEN.

Bladz.

Aphorismen over de betrekking tusschen Kerk en Staat . 181.
H. R.

F. Bekker, Galilei en de onfeilbare Kerk van den hoogleeraar R. Fruin . . . . . 184.
J. de Bruijn.

Losse gedachten over de betrekking tusschen Kerk en Staat. 188.
J. de Bruijn.

Het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap . . . 190.

De missionaris en het lid van een geheim genootschap . 310.

De waarheid over een tegengesproken berigt . . . 313.

SPROKKELINGEN.

Russische bijbelvrouwen . . . . . 192.

Route om naer onse Lieve Vrouwe van Loretten te gaen, en van daer nae Roomen . . . . . 256.

Tauchnitz-uitgave van het Nieuwe Testament . . . 324.

LETTERLOOVER.

Christus vincet! . . . . . 64.

Berigt aan den Lezer . . . . . 396.

BROERE'S CONFERENTIËN

OVER

DE KENTEEKENEN DER KERK.

DERDE CONFERENTIE.

HET TWEEDE KENTEEKEN.

DE HEILIGHEID DER KERK.

„De Kerk, maatschappij van God en menschen en men-
„schen onder elkander door Jesus Christus, is den vori-
„gen keer door ons beschouwd als vereeniging in de waar-
„heid; heden zullen wij diezelfde orde beschouwen als
„vereeniging in de liefde. Want de heiligheid, het
„tweede kenteeken, . . . is naar deszelfs algemeene opvatting
„niet anders dan de eenheid in de liefde, dan de vol-
„komen band, waarin onze maatschappij met God zich
„voltrekt. De heiligheid volgt op het kenteeken bij uit-
„stek éénheid genoemd, als de werkzaamheid op het we-
„zen, als de goedheid op de waarheid, als het doen en
„handelen op de wetenschap, als de liefde, die voltooit,
„op het geloof, dat begint, en, wanneer wij het in de
„bron en het opperst voorbeeld beschouwen, als de eenig-
„heid van den H. Geest op de eenheid van den Zoon.

„ Daar alzoo de heiligheid bestaat in de liefde, die werk-
„ zaam is en vrucht draagt, die loopt om te grijpen, gelijk zij
„ gegrepen is [1]), zullen wij de Kerk, welke wij den vorigen
„ keer in de rust der onveranderlijk-staande waarheid zagen,
„ thans meer nagaan in hare levende beweging, in hare
„ ordelijk volgende werkingen, in de verrigtingen waar-
„ door de kring van haar leven zich voltrekt, en, voor
„ zoover het de heiliging des menschen betreft, naar eene
„ opklimmende orde van volkomenheid.

„ Wij zullen ten eerste den Vader zien, in de magt
„ en in het gezag der Kerk, zoo bij uitnemendheid ge-
„ schikt om den mensch als bij de hand te nemen en tot
„ God te leiden.

„ Wij zullen ten tweede den Zoon zien, in al de rijk-
„ dommen van waarheid en genade die zij bezit om den
„ mensch waarlijk te heiligen.

„ Wij zullen ten derde den H. Geest zien, in helden
„ van deugd, in de Heiligen die zij voortbrengt, en in
„ wier gemeenschap zich Jesus' bede ten volle vervult:
„ „ Vader! dat zij één zijn gelijk Wij." " [2])

Wij hebben daar al de werkingen der Kerk naar eene drievoudige orde opgegeven: haar bestierend gezag, hare genademiddelen en leering, en de vruchten van dit alles in de Heiligen; doch om met orde voort te gaan, moeten wij aanstonds die daad onder het oog vatten, die de grootste is van al de daden der Kerk, de dienst waarmede zij den hemelschen Vader onophoudelijk huldigt, de heilige offerande der Mis.

„ Daar immers de mensch slechts in zooverre als hij
„ God dient, waarde heeft en heilig is, daar van hetgeen

---

1) Vgl. Philipp. III, 12. 2) Jo. XVII, 11.

„hij doet voor God, afhangt hetgeen hij doet voor an-
„deren, en in 't geheel uit onze betrekkingen met God
„onze onderlinge betrekkingen volgen, kunnen wij de hei-
„ligheid, dat is de eenheid der liefde in
„Christus, niet beter beschouwen dan door uit te
„gaan van die volkomen daad waardoor de Kerk in de
„eerste plaats heilig is, van het offer der Mis."

Om die reden zou ik geheel ons onderwerp kunnen zamenvatten in de woorden: De Kerk is heilig, want zij heeft een offer en dient God volkomen. Immers als zij dit doet, dan moeten wel al de overige daden der liefde óf verondersteld worden óf volgen. En wij kunnen er ter meerdere duidelijkheid het Protestantisme weder tegenover stellen en zeggen: het Protestantisme is niet heilig, want het offert niet met Christus, en kan, daar het dit doel van alle daden verwerpt, ook geen enkele daad van heiligheid voortbrengen. Wij spreken begrijpelijkerwijs van de zaak, niet van de personen: de Protestanten, kan men met waarheid zeggen, zijn beter dan hunne godsdienstleer, en de Katholieken zoo goed niet als de hunne.

Het Protestantisme dan heeft geen offer, en hierdoor wordt het bij uitstek gekenschetst als zijnde niet eene godsdienst, maar slechts eene godsbeschouwing op oneindigen afstand.

Hierop dringt de redenaar eerst nog aan en bewijst het uit den oorsprong van het Protestantisme en de leer van Luther, die langs verschillende dwalingen het Christendom maakte tot eene lijdelijke beschouwing van eenige woorden, van een hoofdbegrip, waarbij aan geene eigenlijke dienst of daad te denken valt.

Maar wij zijn geschapen om te beminnen, om te dienen, en dus om onze liefde door daad te voltrekken; wij moeten die dadelijke liefde of dienst niet bewijzen aan een algemeen opperwezen, maar aan den Vader door zijnen

Zoon, Jesus Christus, die ons den H. Geest verdiend heeft, opdat wij uit kracht van deszelfs gave ons met Hem, dien eeuwigen Zoon, zouden vereenigen en door en met Hem den Vader dienen. Zedelijke daad jegens onzen evenmensch is hiertoe niet genoeg: zij is slechts gevolg van onze dienst van God; evenmin eene voorstelling of figuur; deze werd reeds in de Oude Wet gevonden; ook niet hartverlangens en gebeden, eindige woorden des menschen; neen! in deze maatschappij gaat een oneindig Woord om; de Vader moet aanbeden worden in de waarheid van zijn Zoon, in de liefde van den H. Geest; en zoo de Kerk in die dienst van geest en waarheid geen werkelijk deel neemt, heeft zij den H. Geest niet ontvangen, bemint zij niet genoeg en is de leer des apostels eene ijdelheid, dat Christus zich heeft overgeleverd om zich eene heerlijke Kerk zonder vlekken te bereiden [1]). Het Protestantisme, dat de offerdaad, waardoor Christus den Vader dient en voor ons tusschentreedt, ver van ons af plaatst en ons alle werkelijke dienst ontzegt, is niet verstandelijk uit te leggen dan door vernietiging des menschen. Zeker, Christus dient in de eerste plaats, maar ook wij dienen met en door Hem. De H. Paulus toont ons die innige en echter levend onderscheiden eenheid van Christus en zijne Kerk op het krachtigst aan, wanneer hij die van den eenen kant voorstelt als een ligchaam met deszelfs hoofd [2]), en van den anderen kant als een huwelijk [3]). ---- Daar zij zijn ligchaam is en te gelijk zijne bruid, doet Hij alles met haar en zij alles met Hem.

„Zij dient derhalve met Hem den Vader. In het heilig „Misoffer, Katholieken! daar wordt de grootste, de aller„heiligste daad verrigt. Daar offert zich volkomen onaf-

---

1) Eph. V, 27. 2) Eph. I, 22 v., IV, 15 v. 3) Eph. V, 25 vv.

„hankelijke liefde, alleen omdat zij wil, omdat zij goed „is. Want de eeuwige offeraar en offerande, de Hooge- „priester naar de orde van Melchisedech [1]), wordt er te- „genwoordig gesteld, en de Kerk, door de herinnering „van zijn dood te vieren, door den Hoogepriester te die- „nen en zijn offer te maken tot het hare, vervult de „hoogste vatbaarheid van den bovennatuurlijken mensch. „Door den H. Geest gezalfd tot priesterlijke waardigheid, „stelt zij den menschgeworden Zoon voor God den eeu- „wigen Vader, biedt den Zoon, die onophoudelijk voor „ons tusschentreedt [2]), ook van haren kant, ten dank en „oneindige hulde aan, en voltrekt hierdoor onze levende „maatschappij met den Vader. Want onze eenheid, onze „maatschappij met Hem is levend, is werkelijk als de lief- „de. Wij wisselen met Hem de rede der hemelen, het „oneindig Woord, dat Hij ons schonk in zijn mensch- „geworden Zoon; dat Woord geven ook wij uit kracht „van den H. Geest aan Hem weder, en dat wedergeven „is volkomen aanbidding; want het is Zijner volkomen „waardig, het is zijn welbeminde Zoon, in wien Hij zijn „welbehagen vindt [3]), het Lam dat geslagt is van den be- „ginne der wereld." [4])

Door hare werkelijke deelneming in die geheimvolle liefdedaad is de Kerk in de eerste plaats heilig. Haar altaar is begin en eind; van daar gaat zij uit, tot daar keert zij weêr, en hier vinden al hare liefdedaden, hare heiligheid verklaring.

Na dezen diepsten g r o n d van de heiligheid der Kerk te hebben vooropgezet, toont Broere nu dat tweede kenteeken in die drievoudige orde van werkingen, welke hij

1) Hebr. V, 6, 10. 2) Hebr. VII, 25. 3) Mt. III, 17, XVII, 5. 4) Apoc. XIII, 8.

reeds dadelijk heeft opgegeven. En vooreerst: de Kerk is heilig, want zij bezit magt en gezag ter heiliging des menschen.

Dienst van God is het hoogst beginsel van magt. Christus heeft alle magt verkregen in den hemel en op aarde, omdat Hij gehoorzaam is geworden tot den dood des kruises, omdat Hij zich offerde [1]). Daar dan de Kerk deelt in zijne dienst van den Vader, deel heeft in zijn offer, deelt zij ook in de magt van Christus; „zij alleen", zegt de H. Cyprianus, „heeft al de magt van haren Bruide-„gom ontvangen." Hij sprak tot zijne apostelen: „Doet „dit tot mijne gedachtenis!" maar hun ook gaf Hij den last: „Gaat en onderwijst alle volken!"

Het Protestantisme daarentegen heeft geen altaar, derhalve geen magt, geen gezag, geen priesters, en kan daarom den mensch niet leiden, niet bestieren, niet vormen voor den hemel. „Laat de kinderen tot Mij komen!" zeide de Zaligmaker [2]), en gaf tot kenteeken van zijne komst, dat het Evangelie den armen werd verkondigd [3]). Maar neem nu den eerbiedwaardigsten predikant, mag hij volgens zijn beginsel: „De bijbel is eenige kenbron," aan een kind den Katechismus leeren? En vraagt hem een eenvoudig man: Is Christus God? hij kan hem slechts een bijbel overreiken en voor alle antwoord op een boek verwijzen, waar het geheele Protestantisme, geleerd en ongeleerd, over in twist ligt.

Bovendien, er moet veel meer gedaan worden dan geleerd: de mensch moet gevormd worden, en wij voelen allen, hoe wij tot vooruitgang in onze verzedelijking een leermeester behoeven die aanmoedigt of berispt, die

---

1) Philipp. II, 8 vv. 2) Mc. X, 14. 3) Lc. VII, 22.

de dwalenden terugvoert, en, met den apostel, de gehoorzaamheid inscherpt [1]). Dat kan geen predikant, wijl hij met dienzelfden apostel niet kan zeggen: Wij hebben een altaar" [2]); maar dat kan de Katholieke priester, de man des offers, hij, het allerschoonste werktuig in de hand der Kerk, om aan een ieder en op ieder standpunt des levens al de schatten van haar hemelrijk mede te deelen. Hij is vader, die baart in Christus, en daarom vermag hij zoo onbegrijpelijk veel.

Doch breiden wij onzen gezigteinder uit. 's Menschen vorming of volmaking hangt niet enkel af van persoonlijke betrekkingen; die volmaking des menschen hangt af van de volmaking des huisgezins, de volmaking des huisgezins van de volmaking des volks, de volmaking eindelijk des volks van die der overige volken, en de gansche geschiedenis der wereld weegt op den geest van een enkel mensch. Nergens echter heeft dit zoozeer plaats als in de godsdienst, waar 's menschen maatschappelijke natuur zoodanig wordt volmaakt, dat alle volken geroepen zijn, maar één ligchaam uit te maken met Christus. Hier verdwijnt het Protestantisme geheel, het heeft de magt van den huisvader niet eens: hoe zal het dan met de geschiedenis worstelen en den Christen burger maken van een geestelijk koningrijk? Slechts aan de Katholieke Kerk is de magt gegeven, de volken te vergaderen. Dit blijkt reeds overvloedig uit hare historische kracht; te gelijk dat zij dringt tot in het geweten, slaat zij een ring rondom de wereld en grijpt de geschiedenis des menschdoms aan. Welk bestier is te vergelijken met die hiërarchie, die zoo ordelijk hare schakels ontwikkelt; die, de onderscheiden vormen van regering allen in zich vereenigend, zich naar

1) Hebr. XIII, 17, en elders. 2) Hebr. XIII, 10.

de behoefte van den historischen toestand in alle rigtingen kan bewegen, zonder iets van hare kracht te verliezen, en zich in aanraking kan stellen met de van elkander meest verwijderde standen. „In weerwil dezer uitbrei-„ding oefent zij op ieder punt haar goddelijk vermogen, „is geen ander bestier zoo meester van zijne dienaren, „zoo van eene enkele gedachte bezield, zoo onafscheide-„lijk in één leven verbonden; en terwijl dat met haar „de wijsheid roept langs de straten en staat aan de poor-„ten der stad, zij zich midden in den worstelstrijd en „het gedrang dezer wereld begeeft, gaat zij er niet in „verloren, maar blijft er van onderscheiden en onafhan-„kelijk op zich zelve staan." Dat is Christus, God in de wereld en niet van de wereld, die haar in bovennatuurlijke eenheid der H. Drievuldigheid gebood te vergaderen; want van Hem alleen kan zulk eene zigtbare voorzienigheid uitgaan.

Broere staaft hier door eenige voorbeelden, hoe dat gezag, door Christus ingesteld, zijne wet verkondigt, en wijst op de veroordeeling van Arius, Pelagius, van Luther en Calvijn; dan toont hij, hoe de Kerk evenzeer hare wetten en instellingen handhaaft, zelfs tegenover blind en verpletterend geweld.

Dat is wel een bewijs, dat Hij in haar regeert die van den Vader alle magt heeft ontvangen. Hooger dan tot kracht van een volk kan het menschelijk vermogen niet klimmen; van daar dat alle godsdienst die slechts van menschen komt, zoo zij meer wil zijn dan huiselijke sekte en waarlijk publiek worden, zich aan het staatsgezag moet onderwerpen of daarmede een worden. Zie Engeland, Rusland, Pruissen. — „Overal, en de Protestanten kunnen „het feit niet ontkennen, overal is het Protestantisme „door de wapenen gevestigd. Maar indien dan ergens eene

„magt werkzaam is, welke onafhankelijk blijft van kei-
„zers en koningen, en zoodanig de hoogste der eindige
„krachten, die van een volk, overtreft, dat zij, in weerwil
„der onophoudelijke tegenstreving of bestrijding dezer aard-
„sche magten, niet bukt, niet ondergaat en, eeuw in
„eeuw uit, onafhankelijk blijft bestaan, dan is de ver-
„onderstelling noodzakelijk, dat die magt een steunpunt
„bezit buiten deze wereld, dat daar de zon is der ge-
„regtigheid, waarom de zedelijke aarde wentelt, Christus,
„wien de Vader alle magt heeft gegeven, en tegen
„wiens gezalfd priesterschap de koningen te vergeefs zijn
„zamengekomen." [1])

Wat nu is het doel en het eigenlijke werk van dit groote vaderschap? Te baren in Jesus Christus! En dit is het tweede wat wij hebben na te gaan; maar nog onvolledigen zal ik moeten zijn dan in het eerste, om al de rijkdommen van waarheid, die zich hier aanbieden.

De Protestanten verwijten menigmaal aan de Katholieke Kerk, dat zij den mensch van Christus scheidt; het is geheel het tegenovergestelde: niemand is zoo vertrouwelijk, zoo gemeenzaam met Christus als zij; zij dient Hem in zijn offer, zij spijst zich met zijn vleesch en bloed. Juist omdat zij zoo één is met Christus, is alles in haar heerlijk; omdat zij waarachtig van zijnen Geest heeft ontvangen, zegent en heiligt zij alles; omdat een God, die is mensch geworden, in haar woont, vat zij den mensch in al zijne vatbaarheden aan, en is er niets menschelijks dat haar ontgaat.

Een enkel voorbeeld. De twee grootste geheimen van

1) Akt. IV, 26.

de godsdienst zijn de H. Drievuldigheid en de Verlossing, door welke wij aan dien bovennatuurlijken God deelachtig worden. Wel nu: daaraan doet de Kerk den mensch niet alleen gestadig denken, maar het hem met woord en daad belijden en aanbidden. Een kerkelijk schrijver der derde eeuw zegt ons, hoe dit gebeurt. „Vóór alwat wij „doen," schrijft Tertulliaan, vóór ons uit- en ingaan, „kleeden, wasschen, spijzen, slapen, teekenen wij ons „voorhoofd met het kruis." Het is niet mogelijk meer ons te doen wandelen onder de stralen des geheims, meer die les na te komen van den apostel: alles, zelfs eten en drinken, te doen tot glorie Gods [1]). „Daar moet „wel een mensch-geworden God wonen, waar het allerver- „hevenste zich paart aan het allereenvoudigste, waar met „zoo weinig moeite nogtans zoo diep wordt gegrepen in „het midden van het menschelijke leven, en ik schroom „niet het te zeggen: een kind, dat een kruis maakt, is „een groot bewijs van de waarheid der Katholieke Kerk, „zij is daar geheel!"

Maar hoe meer wij naderen in haar heiligdom, hoe meer wij moeten erkennen, dat zich alles door haar innig huwelijk met Christus verklaart. Hoe worden ons die Sakramenten begrijpelijk, die in hun heiligenden cirkel ons gansche leven, van onze geboorte tot ons sterfuur omvatten? Door het offer! „De eeuwige Hoogepriester, die onophoude- „lijk voor ons tusschentreedt [2]), is en blijft volgens zijne be- „lofte in ons midden [3]); Hij is het die ons opneemt in het „Doopsel, ons sterkt in het Vormsel, ons spijst in het „H. Sakrament, ons vergeeft in de Biecht, ons voor de huise- „lijke maatschappij zegent in het Huwelijk, ons voor de „openbare maatschappij der Kerk wijdt in het Priester-

1) I Cor. X, 31. 2) Hebr. VII, 25. 3) Mt. XXVIII, 20.

„schap, en op ons in de laatste ure nog de olie zijner „vertroosting doet druppelen. Deze uitstorting van gena- „den, deze alomvattende liefde is in het offer en zijne „tegenwoordigheid noodwendig verondersteld. Hij die om „ons is mensch geworden, die, opdat wij waarlijk en „waarachtig zouden beminnen, den eeuwigen Vader dienen „en zijn offer maken tot het onze, zich zoo onbegrijpelijk „diep tot ons aflaat: Hij rigt zich ook in onze heiliging „naar onze tweevoudige natuur, door middelen te ge- „bruiken die zoowel uiterlijk als innerlijk zijn; Hij die „ons volkomen daad van aanbidding doet verrigten, wil, „dat hiermede overeenkomstig al onze daden, ons gan- „sche leven volkomen zij, en wij zullen sterven in zijn „arm! Hij die op de stem zijner Bruid, stem der liefde, „en waar de H. Geest in ademt, op het altaar neder- „daalt, Hij wil ook, dat zij zijne genaden met Hem uit- „deele; want als zij Hem dient in het offer zelf waar- „door Hij die genaden heeft verworven, dan zeker moet „zij Hem dienen, in dezelve uit te storten over het „menschdom.

„De Protestanten, die dit huwelijk van God en men- „schen, deze liefde van Christus miskennen, die het al- „lerlevendst geheim des offers hebben veranderd in eene „uiterlijke voorstelling der Oude Wet, die spreken van „Christus met, in en onder brood, die de waarheid „buiten zich hebben in een geschrift en al wier verloo- „cheningen daarin worden zaamgevat, dat zij de daad, „de vrijheid, de liefde, het innerlijkst wat er zijn kan, ver- „werpen, zij durven nogtans onze Sakramenten, die ons „aan een offer deelachtig maken, uiterlijkheden noemen!"

De Sakramenten zeker zijn uiterlijk, gelijk Christus zelf het was; maar zijn ze daarom niet innerlijk tevens? Blijkt dit niet uit de voorbereiding en gesteltenis welke

zij vorderen? Geen eerlijk Protestant zal ontkennen, dat de Biecht een krachtig middel is ter waarachtige verbetering.

De innerlijke heiliging, de liefde wordt ook daardoor in de Sakramenten verondersteld, dat de Kerk bovennatuurlijke deugd en van ieder in zijnen stand volmaaktheid vordert. Want gelijk de genaden der Sakramenten uitbreidingen of toepassingen zijn van het offer, zoo moeten al onze daden offer zijn van liefde, ons gansche leven priesterlijk zijn. Van onze betrekkingen met God hangen al onze overige betrekkingen af, en de daad der eeredienst is model, is voorbeeld van alle daden. Die betrekking nu met God is liefde, de hoogste wet, welke in opoffering hare volkomenheid verkrijgt. Zoo dan ook kunnen en moeten al onze betrekkingen onderling hoogste liefde, dat is offer tot doel hebben, al onze werken volkomen zijn. Men zie dit, tot een duidelijk voorbeeld, in het huwelijk, middenpunt der zedelijke orde, in de huiselijke maatschappij, waarvan de volkomenheid in de Kerk is. Wijl Christus zich zoo innig vereent met zijn heilig volk en Hij de Kerk deelgenoot maakt van zijne volkomen liefde, van zijn offer, is ook in de huiselijke orde man en vrouw onafscheidelijk vereend, doen zij volkomen opoffering van wederzijdsche liefde en is het huisgezin heilig als de Kerk. Het Protestantisme daarentegen, dat geen offer, geen dienst van God heeft, leerde, dat de mensch slechts zondigt, eischte geen volkomenheid en liet den man scheiden van de vrouw, wijl de mensch gescheiden was van Christus en niet deelde in zijne onbegrijpelijke liefde.

Hetzelfde blijkt nog duidelijker uit den religieusen staat, aldus geheeten, wijl hij nabootsing is van de eigenlijke religie of offerdienst, en men zijnen wil door gehoorzaamheid, zijne zinnen door zuiverheid, zijne bezittingen door

armoede opoffert aan God. De Katholieke Kerk, waarin Christus als koning regeert en die koning levend offer is, brengt noodzakelijk zulk eene streving naar volkomenheid, zulk een adel of heldenstand voort, die door liefde gedreven, zich geen ander doel stelt dan de eer van God en het heil des naasten. In het Protestantisme zijn die hooge opofferingen niet mogelijk; men kan het de pogingen van dien aard genoeg aanzien, dat het mislukte grootheid is.

Eindelijk heiligt de Kerk den mensch, omdat zij allen vergadert om haar altaar en deelgenoot maakt van haar offer. In onze tempels vervullen wij ons levensdoel; want wij zijn geschapen om God te dienen, en dat doel kunnen wij daar volkomen vervullen, want den Zoon dragen wij aan den Vader op; daar maken wij het offer volkomen tot het onze, door ons met Christus in het H. Sakrament te vereenigen, door Hém te ontvangen, het levend, het persoonlijke Woord des Vaders, Jesus Christus, den Godmensch, in wien wij zullen aanschouwen, beminnen en gelukkig zijn.

De jubel onzer tempelen is dan wel te begrijpen; wat is er te veel voor Jesus Christus? Treedt de priester van het altaar, waarop hij, uit naam der Kerk, Christus heeft gediend in zijn offer, dan heft hij ook uit haren naam een lofzang aan, waarin hij hemel en aarde en de gansche schepping oproept, om Hem te verheerlijken; want hij gevoelt zich in het middenpunt der verlossing, in Christus, die hemel en aarde omvat. De Protestanten helaas! begrijpen het niet, schudden het hoofd en zeggen: „Geest en waarheid!" alsof er meer waarheid konde zijn dan Jesus Christus zelf die alles vervult, meer geest dan de liefde van den Vader en den Zoon, door wiens kracht hier God en menschen huwen; alsof de Katholiek zich niet verpligt

gevoelt, om daarbij met geloof en aandacht tegenwoordig te zijn; alsof wij niet eene heldendaad verrigten van geloof en vergeestelijking, door Jesus Christus, dien wij niet zien, te aanbidden.

God is geest en waarheid, en daarom aanbidden wij Hem in geest en waarheid, in zijn oneindigen Zoon door den H. Geest; maar dit sluit niet uit, dat die Zoon vleesch is geworden en wij Hem ook in de zinnen aanbidden.

„Doordat God vleesch wordt, zijn wij den geest deel-
„achtig; doordat Jesus Christus zelf met zijne oneindige
„liefdedaad in onze tempels tegenwoordig is, daarom gloeit
„en straalt er eene levenszon uit, die de heerlijkheid van
„het paradijs doet ontluiken en ons van alle zijden door
„alle zinnen en vatbaarheden het licht der waarheid doet
„drinken. Wat is in dit opzigt onze eerdienst? De le-
„vende bijbel! --- In de Katholieke Kerk kan dit boek
„niet verloren gaan; zij doet meer dan het lezen. In
„hartverheffende feesten doet zij ons, jaar aan jaar, de ge-
„schiedenis van Jesus Christus als het ware doorleven,
„drukt haar op duizenden wijzen uit, en doet dit zonder
„ophouden, wijl Hij zelf met al zijne liefde in haar te-
„genwoordig is en leeft.

„O konde een Protestant gevoelen, wat dit alles aan
„ons zegt; konden wij hem het hart openen van een
„vromen biddenden Katholiek! Zulk een hart alleen kan
„hem alles vertolken en in hetgeen hem nietigheden schij-
„nen, vonkelingen doen herkennen van waarheid en lief-
„de, bloemen en rozen van den eeuwigen bruiloftsdisch.
„Want zeker de liefde is onbegrijpelijk groot, maar zij
„is ook onbegrijpelijk klein.

„Laat ons de vromen, die van God bevoorregte zielen,
„op eene andere wijze ten getuige roepen, en spreken
„van de Heiligen; het is ons laatste deel.

„Ongetwijfeld zijn niet alle kinderen der Kerk heilig: „het onkruid moet opwassen tot den oogst en mag niet „worden uitgerukt, ten einde de goede tarwe niet te be„nadeelen [1]). Ja, allen behoeven Gods genade, allen zon„digen, maar er zijn er die zich bekeeren en leven; er „zijn er die, met God altijd in de liefde vereenigd, slechts „in kleine zonden vervallen, helden van deugd! er zijn „heiligen! en ziedaar weder een bewijs, dat de Kerk „bezield is van den H. Geest, dat zij heilig is, en het „Protestantisme niet."

Wij begrijpen het best, wat de Heiligen zijn, door hen met groote mannen te vergelijken. Groote, historische mannen zijn zeer maatschappelijke mannen, die den tijd, de volkseenheid waaruit zij geboren zijn, in hoogen graad uitdrukken en er wederkeerig bijzonder op werken. Een volk heeft er te meer en te grooter als het beter maatschappij uitmaakt door meer waarheid en meer goedheid of liefde. Het van God bevoorregte volk bragt Moses, een David en de profeten voort; mannen zoo groot, dat zij afbeeldsels waren van Jesus Christus. Om wat reden? Omdat de waarheid van Christus reeds was voorspeld, omdat de beloofde Verlosser wet en grond was van die maatschappij en alles daar, het gansche volksbestaan Hem verkondigde. Zoo moesten er wel mannen opstaan die bijzonder uitdrukten wat die natie was: voorbereiding tot Christus' komst. Zouden er dan thans, nu Christus zelf gekomen is en bij de zijnen blijft, geene afbeeldsels van Hem gevonden worden, nu wij allen geroepen zijn, om heiligen, priesters en koningen te worden [2]) en, gelijk de H. Gregorius van Nyssa zegt, als zoovele Christussen moeten zijn? Te oordeelen naar het Protestantisme, be-

1) Mt. XIII, 29. 2) I Petr. II, 9.

staan zij er niet, en wel duidelijk is het dan ook niet heilig. Slechts de Katholieke Kerk zet die rij van regtvaardigen voort, door den H. Paulus opgenoemd [1]); geen stand of staat, die in haar geen Heilige heeft voortgebragt. Wil men aan geen wonderen gelooven, die de heerlijkheid van Gods dienaren bewijzen, is historie hier alleen geen historie: men verklare dan al die verheven instellingen, die geestelijke Orden en Congregatiën, die uit haar ontsproten zijn. Welk eene liefde moet er gebrand hebben in dezer stichters, en welk een offer der liefde aanwezig zijn in de Kerk die al deze instellingen bevat. Een diepdenkend schrijver van dezen tijd zegt met grond: „De Katholieke Kerk brengt liefdezusters voort, dus is zij de ware."

Een tweede bewijs voor de heiligheid der Kerk is: dat zij de heiligen eert. Edel is het volk dat verdiensten huldigt, en het vindt in die huldiging zelve een middel om zich te veredelen. De Kerk zou niet heilig zijn, indien zij hen in wie ware Christendeugd schitterde, niet vereerde, hen niet met dezelfde liefde van den H. Geest beminde, waaruit hunne deugd was voortgesproten. Geen roem daarom is gelijk aan dien welken zij aan de Heiligen bewijst. „Zij bemint alle menschen, wijl zij in „allen Christus ziet; zij bemint nog meer hare afgedwaalde „kinderen, wijl zij in zijnen naam zijn gedoopt en ge„heiligd, en geene opoffering zou zij te groot achten, „om hen terug te voeren in haren schoot. En nog meer „bemint zij degenen die haar gehoorzaam zijn, en hare „barenssmart houdt niet op, ten einde Christus in hen „volmaakt worde [2]); maar als zij zijne genade in hen ziet „zegevieren, als zij in hen de beeldtenis herkent van Hem „die zich voor haar heeft overgeleverd in den dood, dan

1) Hebr. XI—XII, 1. 2) Gal. IV, 19.

„kent hare blijdschap geene palen, dan roept zij al hare „kinderen bijeen, biedt aan den Vader, den Zoon en „den H. Geest het eeuwig offer aan, en valt op nieuw „in de armen van den Bruidegom, die haar zulke kinde„ren heeft voortgebragt. Het was eene onbekende, nederige „dienstmaagd, het was een bedelaar: niets doet het af! „„Weest navolgers!" roept zij met den apostel, „ge„„lijk hij 't van Christus was." [1]) Door alle tempelen „klinkt zijn lof; volken vereenigen zich met volken, om „aan de deugd hunne hulde te betoonen, en het schit„terend bewijs is geleverd, dat de Kerk heilig is en Je„sus Christus bemint."

Eindelijk de Kerk is heilig, wijl zij de Heiligen aanroept om hunne voorspraak; want hierdoor bewijst zij hare innige vereeniging met Christus. Nu toch de Vader tot ons spreekt door den Zoon, en de liefde waarmede Zij elkander beminnen, ook het menschdom in zich sluit, dezelfde Geest in ons en in de Zaligen bidt met onuitsprekelijke zuchten, nu is de scheiding van hemel en aarde niet denkbaar dan met verloochening van Christus. Reeds in het Oud Verbond zien wij wat het gebed van regtvaardigen vermogt; menigvuldig is de tusschenkomst der Engelen, met welke volgens het Evangelie de Zaligen zooveel overeenkomst hebben [2]); van het begin af schijnt eene zelfde levensbeweging door deze en eene andere wereld voort te gaan; „maar welke moet dan „thans de eenheid zijn van ons en de Zaligen nu de ui„tersten weder zijn één gemaakt [3]), nu alles wordt om„vat door het Woord der oneindige maatschappij, Jesus „Christus [4]), die uit het graf is opgestaan en te gelijk „heerscht in hemel en op aarde! „Bidt voor mij, gij

1) 1 Cor. IV, 16. 2) Lc. XX, 36. 3) Eph. II, 13 vv. 4) Eph. I, 10.

„„die in Christus zijt!" zoo schreven de eerste Christe-
„nen op de nog heden bestaande graven der marte-
„laren. „Bidt voor mij, gij die in Christus zijt!" beter
„kan de diepte der Katholieke leer niet worden uitgedrukt.
„Het is hetzelfde wat de apostel zegt: allen hebben wij
„één ligchaam die van één brood eten, en wanneer het
„eene lid lijdt, moeten alle andere medelijden; wanneer
„één lid verheerlijkt wordt, alle andere zich medeverblij-
„den [1]). Dit ligchaam van Christus is voorzeker niet al-
„leen op aarde of wordt door den dood niet vaneenge-
„scheurd. Het is de bovennatuurlijke eenheid! Eén zijn
„wij, gelijk Christus één is met den Vader: en de Kerk,
„door zich aan de leden van dat maatschappelijk ligchaam
„aan te sluiten, zich er mede te verblijden, toont daar-
„door het hemelrijk te zijn, waarin wij, naar het woord
„van den apostel [2]), huisgenooten Gods worden en mede-
„burgers der Heiligen."

„De eenheid der Kerk met Christus, en hoezeer zij
„bezield is door den H. Geest, blijkt vervolgens daaruit,
„dat zij aan hare volmaakte en verheerlijkte kinderen de
„hoogste gelijkenis en eenheid met Christus toeschrijft;
„hier vooral doet zij de liefde kennen. Wat is volgens
„haar de zaligheid? Wat het geluk der Heiligen? De
„liefde, de liefde tot Christus en zijn ligchaam of de Kerk.
„De H. Geest deed hier deze vromen den Verlosser en
„om Hem den naaste beminnen; deed hen voor den naaste
„bidden en handelen, en God verhoorde die beden
„en nog meer die handelingen; want handeling der
„liefde is voltooid gebed, en Hij bekroonde hun arbeid
„met de behoudenis van velen. Het is diezelfde H. Geest,
„diezelfde liefde voor God en voor anderen, die daar hunne

1) I Cor. XII, 26. 2) Eph. II, 19.

„beloning is, en van hen genoten wordt in derzelver onbe-
„grijpelijke werkzaamheid en overvloeijende vruchtbaarheid.
„Hunne daden gelden dus nog bij God! die daden
„zijn hunne krachtigste gebeden: en dat die da-
„den zooveel vermogen, is deel van hun geluk, dat zij
„in Christus verdiend hebben. In eigenlijken zin voor
„ons verdienen, dat kunnen zij zeker niet, dit doet Jesus
„Christus alleen. Maar men moet de liefde verloochenen,
„om met de Protestanten te zeggen, dat de Heiligen,
„die zich baden in haar geluk, ons niet beminnen, of
„dit te vergeefs doen." O de Heiligen zullen nog iets meer verrigten dan bidden: zij heerschen met Christus, en zullen met Hem de wereld, de engelen zelven oordeelen. Zij zijn door de liefde met Christus vereend, en Hij die alles doet met zijne Kerk, Hij doet dit voorzeker dáár nog meer, waar zij aan zijne heerlijkheid is deelachtig geworden.

De Kerk ten laatste bemint in den H. Geest, omdat zij de liefde des hemels maakt tot de hare. De Protestanten, die de Heiligen niet aanroepen, eeren Christus ook hierdoor niet genoeg. Niet wij hier alleen, die in zijnen naam gelooven, maar al de magten en krachten der hemelen, alle koren der Heiligen moeten den Verlosser loven, en de Kerk moet zich, om Hem volkomen te huldigen, levend en werkelijk met die eeuwige aanbidding vereenigen. Zij doet het waarlijk en waarachtig en belijdt daardoor al de grootheid der verlossing. Door de Heiligen aan te roepen, door te zeggen: Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons! toont zij, hoezeer het menschdom is verheven geworden, wijl eene dochter der menschen, moeder geworden des Verlossers, nog in den hemel de teedere kinderliefde van dien Zoon niet heeft verloren, al zit Hij aan de regterhand des Vaders; maar door niettemin te vragen om haar gebed, plaatst de Kerk de on-

eindigheid tusschen haar en Jesus Christus, en drukt alzoo het geheim der liefde in zijne volheid uit. Als wij van de heiligheid handelen, die Christus mededeelt aan het menschdom, en wij hebben van de H. Maagd gesproken, hebben wij zeker genoeg gezegd, en hoeveel er overblijft, wij mogen besluiten.

Laat ons hiertoe alles kortelijk zamenvatten.

„De Kerk is heilig, wijl zij God volkomen eert door „het offer, en van den H. Geest bezield, in wien de „Zoon den Vader bemint, ook dien menschgeworden Zoon „dient en medeopdraagt aan den Vader. - - -

„De Kerk is ten tweede heilig; want zij bezit een priester„schap en, dit zien wij, een priesterschap, geheel geschikt „om ons voor God op te voeden; een bestier sterker dan „alle magten der aarde; — en dit tot 's menschen heili„ging zoo vermogend gezag bestaat om het bestaan van „dit offer; zonder altaar geen kerkelijke magt!

„De Kerk is heilig; want zij heeft Sakramenten, zege„ningen en gebeden, wier heilzamen, het gansche leven „omvattenden invloed ook het bloot menschelijk oog niet „kan ontkennen, en zij bestaan om het bestaan van dit „offer; want slechts de Kerk die Christus daarin dient, „kan Hem dienen in het uitdeelen der genaden van dat „offer en de zonden in zijnen naam vergeven.

„De Kerk is heilig; want zij leert en eischt van allen „volmaakte deugdbetrachting; en zij kan dit alleen, wijl „ook zij God volkomen dient, en zich in haar de liefde „tot een offer voltrekt, dat voorbeeld is van alle volmaking.

„De Kerk is heilig, wijl zij instellingen bezit, waarin „men aan alles vaarwel zegt en het armoedig en smarte„lijk kruis volgt om God en om den naaste; en tot

„zulk eene heldhaftige liefde kan zij alleen aansporen,
„omdat het oneindig offer in haar leeft!

„De Kerk is heilig, wijl zij den mensch niet plaatst
„onder de hoede eener algemeene voorzienigheid der na-
„tuur, maar in de persoonlijke tegenwoordigheid van zij-
„nen God! Wijl zij hem van den eenen kant den hoog-
„sten bijstand toezegt en van den anderen kant tot de
„hoogste werkzaamheid opvordert; en zij kan dit alleen,
„omdat zij bezield is van de liefde, die de hoogste af-
„hankelijkheid is en de hoogste vrijheid tevens, omdat
„zij een offer opdraagt en daarmede te gelijk hare onbe-
„grijpelijke behoefte belijdt en haar onbegrijpelijk vermogen.

„De Kerk is heilig, wijl zij den mensch niet enkel
„toespreekt met eenige woorden, maar hem van alle zij-
„den aanvat, zich van al zijne vermogens meester maakt,
„op ontelbare wijzen Christus voor hem uitdrukt en diens
„liefde doet dringen in het hart; en zij kan dit alleen,
„wijl Hij, de Schepper aller dingen, zich in haar met
„zijne schepselen vereent, zij op haar altaar dengene be-
„zit, die in zijne menschheid alles heeft geheiligd wat
„om den mensch is gemaakt.

„De Kerk eindelijk is heilig, wijl zij Heiligen voort-
„brengt, en vereert; wijl zij, door hen aan te roepen,
„toont, boven dood en graf te beminnen en één te zijn
„met den H. Geest in den hemel; en zij kan dit alleen,
„wijl Christus, het in haar levend offer, hare hoogste wet
„is, barende grondkracht van haar wezen, en Hij te
„gelijk verheerlijkt is in den hemel en zich rondom haar
„altaar met hare kinderen vereenigt.

„De Katholieke Kerk is als eene ontwikkeling van den
„tegenwoordig zijnden levenden Jesus Christus. Neem
„Hém weg, er zij geen H. Sakrament des altaars! en de
„geheele Katholieke Kerk bestaat niet meer. — Maar wat

„zouden wij dan voor en om ons hebben? Het Protestan-
„tisme! Want dit is niet anders dan de ver van ons
„verwijderde Christus. Dit heeft geen priesters, geen
„Kerk, geen gezag, dat het volk Gods kan leiden en
„verdedigen. Predikanten kunnen volgens hun eigen be-
„ginsel geen regt verkrijgen om te prediken; — het
„Protestantisme heeft geene heiligende Sakramenten; het
„eischt geene volmaakte deugd, scheidt de echtgenooten,
„heeft geene instellingen, waarin men niet om loon,
„maar om liefde zwoegt; het heeft geene blijdschap, geen
„schitterend hoogtijd, het heeft geene Heiligen, geene
„Zaligen, tot wie het spreekt; het is van den hemel ge-
„scheiden; het heeft zelfs geene belijdenis en dus niet
„eens geloof! En dit alles heeft het niet, omdat het
„geen altaar heeft, het is een Christendom zonder Chris-
„tus, dat wil zeggen, een ontzettende afgrond, dien
„Hij alleen zou kunnen vervullen, maar waarin Hij niet
„is. Is het te verwonderen, dat men eindelijk begint
„te vragen: zou er wel ooit een Christus zijn geweest?
„O die Kerk moet wel heilig zijn, wel één zijn met
„Christus, wier gansche bestaan zijne levende tegenwoor-
„digheid veronderstelt, die rust op het offer van oneindige
„liefde. Slechts om ons altaar, Katholieken! ontwikkelen zich
„heiligende krachten; om dien stillen troon der liefde vormt
„zich de uitgestrektste, de meest vereenigende maatschappij,
„om dien verborgen God verrijst de orde der wereld,
„gaan de stemmen op der eeuwen, klinkt het onophou-
„delijk beurtgezang van hemel en van aarde; en zoo waar
„als de Katholieke Kerk met al hare weldaden achttien-
„honderd jaren heeft gestaan door eene heldendaad van
„geloof aan hetgeen noch oogen zien noch eenige zintuigen
„erkennen: zoo waarachtig is dat geloof waar, is zij
„heilig, en Christus in haar midden. Amen."

Vóór en na het Concilie van Trente [1]).

Eene grootsche zending ontvingen de Apostelen van hun Meester, toen Hij tot hen de woorden sprak: „Gaat, onderwijst alle volken, doopt hen en leert hen onderhouden, al wat Ik u heb bevolen." Het aanvaarden dezer verheven taak maakte de Goddelijke Verlosser hun gemakkelijker door de plechtige verzekering, dat Hij bij hen zou blijven tot het einde der wereld; ja, Hij openbaarde hun zelfs de wijze, waarop Hij bij hen zou blijven, door tot den eerste hunner de woorden te richten: Op u, Petrus (Steenrots), zal Ik mijne Kerk bouwen, waartegen de machten der hel niets zullen vermogen. Zoo gaf Hij der door Hem gestichte Kerk in Petrus en diens opvolgers een middelpunt, een zichtbaar Hoofd aan deze Goddelijke missie: om en met Petrus zou de Kerk hare zending beginnen, voortzetten en voleindigen. In zijn zichtbaren plaatsvervanger gaf Hij zijner Kerk een vast steunpunt, waarop zij onwankelbaar kan rusten om des te zekerder de haar opgedragen zending uit te voeren.

Hoe ook zou de Kerk zonder zulk een Goddelijken bij-

---

1) Eene beschouwing, voorgedragen in de vergadering van den „*Katholieken Kring*" te 's-Bosch door een Lid. — Ingezonden.

stand hare missie hebben kunnen vervullen? Toen zij hare werkzaamheid begon, was de menschheid, waren de volken, tot welke de Apostelen gezonden werden, diep gezonken, in zinnelijkheid en zedeloosheid tot een schrikbarend laag peil gedaald. Hun geestelijk oog was door zulk een nevel omhuld, dat slechts een hemelsch licht de donkerheid en duisternis van hun geest kon verjagen en aan hun oog de kracht wedergeven om Hem te erkennen, dien zij zoozeer uit het gezicht hadden verloren, dat zij de werken zijner handen voor Hem zelven aanzagen, ja de beelden hunner fantasie, zelfs hun eigen armzalig ik met zijne gebreken en misdaden in de plaats van den eeuwigen en almachtigen Schepper en Heer der wereld plaatsten. Geen wonder, dat zij dit hemelsche licht niet dadelijk konden verdragen. Zij meenden ziende te wezen, terwijl zij blind waren. Daarom vervolgden zij de Kerk en Hem, die haar had gesticht. Drie eeuwen lang hielden deze hevige, ongehoorde, bijna onbeschrijfelijke vervolgingen aan. En toch kwam de Kerk de haar door heur Goddelijken Stichter opgelegde taak na; toch breidde zich de kring harer wonderbare werkzaamheid uit; toch bracht zij steeds meer en meer blinden tot het licht der waarheid; toch schonk zij aan steeds grootere scharen niet alleen hemelsche genaden, maar ook aardschen zegen. Moerassen werden gedempt, wouden uitgeroeid, woestijnen in tuinen verkeerd, onbezochte, woeste streken in woonplaatsen voor menschen veranderd. Een nieuw leven doordrong alle volken, die zich aan de zorgdragende, liefderijke Moeder hadden aangesloten. Maar al deze zegeningen werden bijna vernietigd, toen van de steppen van Azië tot den Atlantischen Oceaan de volken in beweging kwamen om, als 't ware, der aarde eene andere gedaante te geven of haar, naar het scheen, tot eene plaats van verwoesting en ver-

nieling te maken. In die volksverhuizing ging het West-Romeinsche keizerrijk onder zachte kramptrekkingen te niet; steden en dorpen vergingen tot stof en puin; geheele volksstammen, zelfs hunne namen, verdwenen in de stroomen van menschen-massa's, die, schoone landstreken tot woestenijen makende, van 't eene einde van Europa tot 't andere voortgolfden. Slechts de Kerk stond daar vast, onwankelbaar als de groote pyramide van Gizeh, waarvan de Arabieren vertellen, dat zij bij de groote overstrooming der aarde, waarin alles verzwolgen werd, eenig en alleen de kracht der wateren had getrotseerd. Zij, de Kerk, liet hare stem hooren; zij gebood in den naam van Hem, aan wien eens de winden en de zee hadden gehoorzaamd, en langzamerhand keerde de vloed binnen zijne oevers terug. Orde, rust en vrede heerschten dra weder algemeen onder de volken. De eene stam na de andere wendde zich tot de liefdevolle Meesteres en gaf zich aan hare leiding over. Zij sprak immers de woorden der waarheid en des eeuwigen levens; en die woorden beteugelden de hartstochten, verdreven de duisternis, verbanden de barbaarschheid, brachten ontwikkeling en beschaving aan, zoodat overal, waar hare stem werd gehoord, een nieuw leven ontstond, wetenschap en kunst eene vroeger ongekende vlucht namen en reeds naar dat verheven standpunt streefden, waarop wij ze in de middeleeuwen vinden, wanneer we, als het heerlijk resultaat harer grootsche ontwikkeling, de uitvindingen en ontdekkingen begroeten, welke den nieuwen tijd moesten inleiden en de menschheid aansporen, op den ingeslagen weg aan de hand der Kerk naar een nog grooteren en hoogeren vooruitgang te trachten. Maar „'t zijn sterke beenen die de weelde kunnen dragen", of „het geluk is moeijelijker te dragen dan het ongeluk", zegt het spreekwoord, dat ook

hier een waar woord bleek te zijn. De algemeene welstand, vooral in de steden, bracht tegen 't einde der 15e eeuw eene verslapping der zeden, eene zekere neiging tot het materialisme voort. Op wetenschappelijk gebied vond de hernieuwde studie der heidensche oudheid steeds grooteren bijval; men verdiepte zich al meer en meer in de ideeënwereld des heidendoms en werd verblind door de schijnidealen, welke daar opdoemden. En in plaats van deze naar hun ware gehalte te schatten en, door den nimbus die ze omgaf ongedeerd, tot de waarheid te komen, vond men er genoegen in, den verblindenden glans nog te verhoogen, om zich dan met een ijdel zelfbehagen daarin te verheugen. Zoo werden de schijndeugden des heidendoms, de idealen, welker navolging als het hoogste doel des levens werd beschouwd, terwijl de grootsche en waarlijk verheven toonbeelden van den christelijken tijd in de schaduw werden gesteld. Als een noodzakelijk gevolg moest het Christendom langzamerhand voor het heidendom wijken; de christelijke waarheden moesten plaats maken voor de heidensche idealen, de christelijke deugden de baan open laten voor de heidensche schijndeugden. In de mannen, die tot deze omkeering in het beschouwen der geestelijke zaken het meeste bijdroegen, de zoogenaamde Humanisten, zag men dan ook reeds gedeeltelijk de verwisseling der christelijke en heidensche deugden bewaarheid. In plaats van de gronddeugd des Christendoms, den ootmoed, vond men bij hen zelfverheffing en trotschheid; in plaats van een vast geloof heerschte bij hen twijfelzucht; in plaats van eeuwenoude waarheden als zoodanig te erkennen, beeldden zij zich in, dat zij, gelijk de oude heidenen, alles aan de kritiek van hun verstand moesten onderwerpen; in plaats van gehoorzaamheid aan de hoogere macht te toonen, matigden zij zich het recht aan te eischen,

dat men hunne woorden blind zou volgen. Heel natuurlijk vonden zij bij die vergoding van het heidendom in de christelijke maatschappij niet alles naar hun zin en smaak. Bij het ascetische leven, dat de christelijke leer voorschreef, stak te zeer het vroolijke leven af van het Helleensche volk, zooals zij het zich voorstelden, zonder den armzaligen achtergrond te erkennen. De bekendste heidenen der oudheid werden dan ook door hen in vergelijking gebracht met de groote Heiligen der Christelijke Kerk: de cynische wijsgeer Diogenes werd geprezen, de vrome monnik bespot; ja, men ontzag zich niet Socrates te vergelijken met den Goddelijken Verlosser! Dat door zulk een drijven eene heillooze verwarring in de gemoederen moest ontstaan, is duidelijk. En dewijl nu juist de geestelijken en monniken tegen dat drijven der Humanisten opkwamen en vrij en rechtuit er tegen spraken, is het licht te begrijpen, dat men tegen hen al zijn haat en spot uitstortte. De spot evenwel, eerst met het uiterlijke, met bijkomende, toevallige hoedanigheden gedreven, keert zich allicht tot het wezen der zaak zelf, al is er ook bijna geen punt te vinden, waaraan hij zich kan hechten. Zoo grepen ook de Humanisten, nadat zij eerst hunne spotternijen tegen sommige hebbelijkheden der geestelijken en monniken hadden gericht, het kloosterwezen zelf aan en stelden het in het zwartst mogelijke daglicht. Daardoor zijn de toenmalige kloostertoestanden en het leven der geestelijkheid in 't algemeen op eene overdreven wijze als treurig en slecht voorgesteld geworden. En dit kon te gemakkelijker geschieden, daar helaas! hier en daar toestanden heerschende waren, welke den Humanisten en hunnen aanhangers maar al te welkome thema's om te variëeren aanboden. Enkele, op zich zelven staande ontaardingen, verkeerdheden, misbruiken en gebreken werden zoo voorgesteld, alsof ze

regel, en alle kloosters, alle geestelijken ontaard, bedorven waren. Hebben wij in den jongsten tijd niet hetzelfde beleefd? Men herinnere zich slechts het geschreeuw en geraas, dat het zoogenoemde kloosterschandaal te Krakau allerwege deed opstijgen! Men roepe zich slechts in 't geheugen terug, hoeveel leugenhistories over kloosters aan de wereld verteld werden; hoe een geheel legioen boosaardige en der Kerk vijandige scribenten hunne pennen in gal doopten, hoe gelijkgezinde uitgevers hunne persen rusteloos lieten zwoegen om de aantijgingen en lasteringen in geschriften vol leugen en bedrog zoo spoedig mogelijk in de handen der menigte te brengen.

Hetzelfde verschijnsel vinden we ook vóór de eerste Fransche revolutie (1789) terug. Dat het ook daar zoo erg niet was, als men het wilde doen voorkomen, bewijst de omstandigheid, dat verreweg het grootste deel der geestelijkheid gedurende de revolutie der Kerk getrouw bleef en zich niet door den stroom des oproers liet meêslepen. Zoo als het nu is en toen was, was het vroeger ook. Hij, wien het ernstig om de waarheid te doen is, moet nooit nalaten de verschijnselen in de geschiedenis met elkaar te vergelijken. Zulk eene vergelijking geeft ons een beter en zekerder inzicht in de toestanden en verhoudingen van eenig tijdperk dan enkele dokumenten, waarvan het eene niet zelden het andere tegenspreekt. Dat het, toen de Hervormers optraden, met de kloosters en de geestelijkheid niet zóó erg gesteld was, als het vrij algemeen wordt voorgesteld, blijkt daaruit, dat slechts een onbeduidend aantal monniken en geestelijken zich aan de zijde der nieuwigheidzoekers schaarde; dat verreweg de grootste meerderheid harer geloften en der Kerk getrouw bleef, zelfs dan nog, als zij uit de kloosters verdreven en aan gebrek en nood prijsgegeven werden. Opmerkelijk is het ook,

dat juist ten tijde der Reformatie verscheidene nieuwe kloosterorden werden gesticht, waarvan we alleen de orde der Barnabiten (1532), der Kapucijners (1528) en der Jesuïeten (1540) zullen noemen. Was het kloosterleven zoo erbarmelijk geweest, als 't veelal wordt voorgesteld, dan is het verlangen naar dat ellendige leven en de stichting van nieuwe orden al zeer vreemd en onverklaarbaar. En of we de klacht over de verwaarloozing van de beoefening der wetenschappen ook zoo maar gaaf moeten aannemen, zal ons meer dan twijfelachtig toeschijnen, als we Wachler (Handbuch der Gesch. der Litteratur. II, blz. 290) hooren verzekeren: „De mannen, die ten tijde der Reformatie op rijksdagen, bij samensprekingen en op het Concilie van Trente als woordvoerders der Katholieken optraden, legden eene geleerdheid aan den dag, die ons achting inboezemt. Bovenal was de liefde en achting voor de wetenschappen algemeen heerschend." Met de Reformatie veranderde veel — ten kwade. De wetenschap werd verwaarloosd, zedeloosheid nam meer en meer toe, alle verkeerdheden bloeiden, als in eene schoone lente de giftplanten. Hebzucht, gierigheid, geweld, zwelgerij, ontucht, onrechtvaardigheid en ongeloof namen hand over hand toe. Reeds Luther klaagt daar over (*). Daarbij vermeerderden

(*) In 1532 zeide hij in een zijner preken: „De wereld wordt volgens deze (d. i. zijne „zuivere") leer van dag tot dag slechter, goddeloozer, onbeschaamder. De duivels varen nu bij scharen in de menschen, zoodat zij onder het heldere (?) licht van het Evangelie slechts hebzuchtiger, schaamteloozer en slechter geworden zijn, dan zij vroeger onder het Pausdom waren; — men merkt duidelijk in boeren, burgers en edelen, in alle standen van de grootsten tot de geringsten, welk een schandelijk en onordelijk leven zij leiden in hebzucht, drinkgelagen, slemppartijen, schaamteloosheid en alle soorten van onzuiverheid en zonden." Over den opstand der boeren had Luther in 1522 geschreven: „Het gepeupel is overal in oproer; het heeft oogen gekregen; het kan en wil zich niet met ge-

zich de secten in het Protestantisme op eene in 't oog vallende wijze. 't Had allen schijn, alsof alles in de war, overhoop zou geraken. Met de gehoorzaamheid jegens de Kerk was ook de gehoorzaamheid aan de wereldlijke macht verslapt. De vorsten stelden zich tegen den keizer, het volk stond tegen de vorsten op. Evenals op het godsdienstig gebied werd ook de tweespalt in het rijk van dag tot dag bedroevender. Onrust, ontevredenheid, liefdeloosheid, zedelijke bedorvenheid hadden een toestand voortgebracht, die, als hij nog langer aanhield, allen stoffelijken welstand zoowel als den godsdienstigen zin verwoesten en vernietigen moest. Wie zou, wie kon daar helpen?

Nadat tal van moeielijkheden overwonnen, honderden, dikwijls met opzet opgeworpen hinderpalen uit den weg geruimd waren, werd den 13en Dec. 1545 te Trente het Concilie geopend om „ter eere van den drieëenigen God en ter bevordering van den christelijken godsdienst de dwaalleeringen uit te roeien, den vrede en de eenheid in de Kerk te herstellen en de zeden onder geestelijken en leeken te verbeteren." Zoo deed de Kerk wat zij slechts kon om eene hereeniging met de afvalligen te vergemakkelijken; hun werd door de Pausen in ieder opzicht de weg tot terugkeer gebaand, deels doordat zij aan den wensch en 't verlangen der Protestanten naar eene Algemeene Kerkvergadering gehoor gaven, deels doordat zij hunnen theologen en den gezanten der protestantsche vorsten vcroorloofden er te verschijnen en aan de beraadslagingen deel te nemen. Nog meer. Om een waardig uit-

---

weld laten verdrukken." Daarom wierp Erasmus hem niet ten onrechte voor de voeten: „Wij oogsten thans de vruchten van uwen geest; — Gij verloochent de oproermakers, maar zij verloochenen u niet; en men weet heel goed, dat velen, die met den naam van het Evangelie pronken, aanstokers van het vreeselijkste oproer zijn geweest."

gangspunt te hebben en om der tegenpartij te toonen, op welk fondament men stond, werd in de derde zitting de geloofsbelijdenis van Nicea voorgelezen en in de akten opgenomen. De Protestanten hadden immers beweerd, dat de Kerk voor en na van de echte leer der eerste Christenen was afgeweken, en beriepen zich altoos op de vroegere tijden der Kerk. In genoemd symbolum nu werd op de leer en 't geloof der eerste christelijke eeuwen teruggewezen. Was het den Protestanten dus ernst geweest de waarheid te zoeken en te beproeven, dan werd hun nu daartoe niet alleen de mogelijkheid aangeboden, maar ook het ware uitgangspunt aangewezen. Maar dat juist, wat zij voorgaven te willen, wilden ze niet. 't Was hun niet om de waarheid te doen; hun doel was veeleer hunne eigene meening te stellen in de plaats van de leer der Kerk, zooals deze van den beginne was geweest. Daar de Kerk dit natuurlijk onmogelijk kon toelaten zonder van Christus en de Apostolische leer af te wijken en zich dus tegen haren Goddelijken Stichter te verzetten, zoo bleef haar niets anders over dan de leerstellingen van Christus en zijne Apostelen zóó, als die van den beginne af in de Kerk gehouden waren, op nieuw bepaald vast te stellen en in te scherpen. En dat is juist de verhevene eigenaardigheid van het Concilie van Trente. Klaar en bondig en in overeenstemming met de oorspronkelijke leer des Christendoms, werden de dogma's uitgesproken en de kerkelijke inrichting op het nauwkeurigst volgens de Goddelijke voorschriften bepaald en omschreven. Gaat men de werkzaamheid van de Vaders van het Concilie na, denkt men aan de veelvuldige moeielijkheden, die hun gedurende de zittingen van buiten af berokkend werden, overweegt men de heerlijke resultaten van hun werk; dan moet men verwonderd staan over hunne grondige, diepe, alzijdige kennis, over hunne waardige, rustige

taal, over de wijsheid en gematigdheid hunner uitspraken; dan is men overtuigd, dat alleen verblindheid en eigenzinnigheid daarin de leiding van den H. Geest, der Kerk door haren Goddelijken Stichter beloofd, niet willen erkennen.

Met deze blindheid geslagen, weigerden de Protestanten de uitspraken der Kerkvergadering aan te nemen; daarentegen stelden zij al hunne krachten te werk om ze bespottelijk, verdacht, krachteloos te maken. Velen echter ook kwamen tot nadenken, tot inkeer; dezen begaven zich weder onder de hoede der eerst door hen verlaten Moeder. Ja, geheele streken keerden, vooral toen de Jesuïeten hun gezegenden werkkring begonnen, in den schoot van de Kerk hunner vaderen terug. Zeker, dat was een schoon gevolg van het Concilie. Bijna nog belangrijker was echter de vastere, nauwere aaneensluiting van de kinderen der Kerk en de scherpere scheiding harer vijanden. Alle huichelarij was nu ten einde; of Katholiek of Protestant, heette het; of vriend of vijand der Kerk. Gewis was de haat der vijanden tegen haar groot; maar zij stond daar vernieuwd, verjeugdigd in de kracht haars levens. En zoo bleef zij staan trots de gruwelen van den dertigjarigen oorlog, waardoor de Roomsch-keizerlijke schepter zijn macht en glans verloor, het Duitsche rijk in zich zelf verdeeld en verbrokkeld werd. En niet alleen op staatkundig, maar ook op wetenschappelijk gebied openbaarde zich die verbrokkeling. Terwijl in katholieke landen, met de treurige uitzondering van enkele afdwalingen, de wetenschap van de vaste, onveranderlijke grondslagen der waarheid uitgaande, door de waarheid geleid, als einddoel van al hare onderzoekingen steeds de waarheid in 't oog hield, doolde zij elders zonder leid-ster rond en geraakte van den eenen zijweg op den anderen, tot zij eindelijk geheel afdwaalde en in nevel en slijk omkwam. En evenals de wetenschap dwaalde

ook de menschheid van het licht beroofd rond, onrustig, onzeker, zonder staf, zonder wegwijzer. Want hoe meer de vijanden der Kerk de leidende hand der Moeder van zich stieten, des te meer misten zij het rechte kompas, des te meer wendden zij zich van het Christendom, ja van Christus, van den weg en de waarheid af, des te meer keerden zij zich tot de valsche goden der aarde, des te meer naderden zij het heidendom. Wie is er, die, als hij slechts met eenige opmerkzaamheid de geschiedenis der nieuwere tijden nagaat, het durft loochenen, dat ten gevolge der Reformatie en der verwerping van de uitspraken der Kerkvergadering van Trente, in het godsdienstige, burgerlijke, politieke en maatschappelijke leven de inzichten en denkbeelden van het heidendom over de moderne menschheid hun nevelsluier uitbreidden?

De opzegging der gehoorzaamheid aan de Kerk dreef hare vijanden onophoudelijk aan, hare leerstellingen, de eene na de andere, aan te vallen, te verdraaien, op zij te schuiven en eindelijk over boord te werpen. Van Luthers tijd af en op zijn voorbeeld werd de H. Schrift, waarop men zich eerst had beroepen, aan eene heillooze kritiek onderworpen; de H H. Boeken werden voor en na als onecht of minder passend of als verouderd geschift; wat nog overbleef, werd uiteengelegd, gemoderniseerd, genivelleerd, tot de baan klaar was, waarover men den Goddelijken Verlosser uit de wereld kon zenden en in zijne plaats in triomf de opgesierde verlosseres der menschheid, de moderne heilaanbrengster, de menschelijke rede inhaalde, die de hongerigen en dorstenden zou bevredigen. Helaas, zij bood slechts aardsche spijs en aardschen drank aan, waardoor hare aanbidders in een roes geraakten, zoodat zij waggelend en tuimelend zich niet op de been konden houden en het spoor geheel

bijster werden. Met andere woorden: het menschdom verloor het geloof aan zijn Goddelijken Zaligmaker, vergoodde zich zelf en stortte zich in den oceaan der onzinnigheid, toen het, in plaats van den eeuwigen God, zijne eigene rede op den troon plaatste. Het Christendom moest vervangen worden door de philosophie, evenals in het heidendom der Grieksche en Romeinsche wereld. Maar het ging haar ook nu evenals vroeger. Zij bracht de geesten in de war en zoo werd, gelijk in de oudheid, het burgerlijk leven, zoo in de familie als anderszins, verzwakt en vergiftigd. Wat waren de gevolgen? Het maatschappelijke en politieke leven verloor zijn steunpunt en fondament. Het goddelijk recht werd miskend en veracht; in zijne plaats trad het menschelijke recht, door de eer- en roemzucht, den hartstocht en het egoïsmus voorgeschreven. L'état c'est moi! zei Lodewijk XIV. Wie zou toen hebben gedacht, dat reeds zijn tweede opvolger de vruchten van zijn politiek zaad zou oogsten? Wie had voorzien, dat het arme Frankrijk in bloed baden, in het bloedbad der revolutie zijne schuld of liever zijne lichtzinnigheid en de verwarring van zijn geest, door het vernuft der philosophen veroorzaakt, zoo spoedig en zoo schrikkelijk boeten zou? Vreeselijk! De revolutie, het kind der Hervorming, bevestigd te Smalkalden onder het peetschap der protestantsche vorsten, gevoed met verwelkte bladen des Bijbels, gelaafd met het bloed des dertigjarigen oorlogs, onderwezen door de Fransche rooftochten, gevleid door would-be verlichte vorsten, meerderjarig verklaard door de Encyclopedisten, had zulk een geeuwhonger, dat zij, als eens Saturnus in de fabelleer, hare eigene kinderen verslond. Haar groote zoon Napoleon I aanvaardde hare erfenis, bracht haar meer dan drie millioen menschenlevens ten offer en gaf haar in zijn wetboek een vrijbrief, waar-

door de innigste banden tusschen ouders en kinderen werden losgemaakt, opdat hij slechts grenadiers en belastingschuldigen kreeg. Hij heeft met de aanvaarde erfenis gewoekerd. Hij is het, die de Kerk aan den Staat wilde ondergeschikt maken, die den modernen Staat in 't leven riep met al zijn verkeerdheden, bederf, ijdelheid, ongeloof, militarisme, onchristelijke staatkunde en revolutiegeest. Slechts voor een oogenblik was in de vrijheidsoorlogen een andere geest door de landen der in slavernij zuchtende volken gevaren; hij werd weldra verjaagd door de in 't geheim werkende benden der verwoestingsgilde, die bleef wroeten en woelen, die de warmte in de revolutionnaire broeikas onderhield en ze steeds van nieuwe planten voorzag, welke haar giftigen geur dag en nacht tot op den huidigen dag in den dampkring der menschenwereld uitwasemen. De onnoozele, die zulks niet merkt of gering acht! Waar toch, in welken Staat is nog een werkelijk gezond leven? Ziek zijn de Staten en rijken alle; eenige zóó, andere anders. 't Is dezelfde toestand als in de hooggeprezen Staten van 't oude Griekenland en 't keizerlijke Rome. Waarom? De geest des Christendoms zit niet meer aan het roer van het staatsschip, richt niet meer de hand der stuurlieden. Daarom slingeren de schepen en worden door de golven der geheime tegenovergestelde stroomen dan hierdan daarheen gedreven in nevelige en duistere streken, tot zij in de stormen reddingloos ten gronde gaan. Ziedaar het beeld van het moderne staatsleven. Maar het moderne privaatleven? Dit heeft veel van een bergwerk, waarin tallooze menschen rusteloos zwoegen om het erts uit den steen te houwen, terwijl de kapitalist rustig boven bij de machine zit en met een zachten handdruk het erts tot zich doet opstijgen en in geld doet verkeeren. De oud-romeinsche godin Pecunia is de godheid, tot

welke alles zich richt om haren zegen te ontvangen en ten laatste arm en ontevreden te worden. Want naast haar tempel praalt in den schoonsten tooi die van den wellust, waarin men de gaven der eerste godheid offert om dan, na het nietige van alle wereldsche vreugden ingezien te hebben, te ondervinden wat het beteekent, des levens zat te zijn. Geld en genot is het wachtwoord des levens geworden. Vanwaar die troostelooze toestand? Gelijk uit het staatsleven het eerste gebod des Verlossers is verdwenen, zoo erkent de moderne maatschappij ook het tweede, aan het eerste gelijk, niet meer als geldig. Ginds denkt men niet meer aan: „Gij zult den Heer uwen God beminnen uit geheel uw hart, uit geheel uwe ziel, uit al uwe krachten"; hier is men vergeten: „en uwen naaste als u zelven!" Heeft er ooit in het burgerlijke zoowel als in het staatkundige leven eene verwarring geheerscht, grooter dan tegenwoordig, tenzij misschien toen het West-Romeinsche rijk zijn ondergang te gemoet ijlde? En de oorzaak dier treurige toestanden? Is het niet het uit de Renaissance en het Protestantisme voortgekomen moderne heidendom, dat men met alle middelen, op alle mogelijke wijzen, in 't geheim en publiek, in de wereld verbreid heeft? Of is het iets anders dan tot het heidendom terugkeeren, als men de Godheid van Christus loochent en zich vermeet, den Goddelijken Verlosser tot een gewoon mensch te maken? — als men den Schepper van hemel en aarde en van alles, wat daar is, niet wil erkenneu en zich moei maakt om, evenals de Heidenen, in zijne plaats een eeuwigen chaos te stellen? — als men den adem Gods, de onsterfelijke ziel des menschen, als een uitvloeisel van het stof zoekt voor te stellen? — als men aan den mensch, door God geschapen, het redelooze dier, den aap of een nog minder ontwikkeld wezen tot oorsprong en voorvader

tracht te geven? — als men zich afslooft om den armen sterveling den troost der onsterfelijkheid en des eeuwigen levens te ontwringen? — als men een Staat zonder godsdienst, ja zonder God poogt te stichten? — als men alzoo er naar streeft aan den modernen Staat den steun der gerechtigheid en Goddelijke wijsheid te ontnemen? — als men daarentegen het recht des sterksten als staatsbeginsel vooropstelt? — als men het vermetel durft uit te spreken: „De eeuwige wetten Gods, de door Gods Zoon en den „H. Geest geopenbaarde, in Christus' Kerk trouw bewaarde „leerstellingen passen voor onzen tijd niet meer"? — als men niet schroomt te zeggen: „De rede is z o n d e r de „Openbaring tot de schitterendste uitkomsten gekomen, „waarvan de Kerkvaders en Heiligen, de Profeten en geïn„spireerde Schrijvers niet het minste voorgevoel hadden; „m e t de Openbaring hebben de theologen van alle tijden „den grootsten onzin voortgebracht"? — als men dus het zwakke licht der menschelijke rede in de plaats van het eeuwige licht der Goddelijke Openbaring plaatst?

Geen wonder, dat de verblinde wereld steeds dieper in zinnelijkheid, in gebreken, in zonden en misdaden, in dwaasheid en laagheid verzinkt. De dwaas immers alleen zegt in zijn hart: „Er is geen God!" En 't getal dier dwazen is heden ten dage, helaas! niet klein. Vandaar overal trotschheid, hoogmoed, oppervlakkigheid, bederf. Is dan de tegenwoordige tijd niet nog meer bedorven dan die der zestiende eeuw? En wie zal nu de ongelukkige menschheid redden, wie haar de hand toesteken om ze uit den poel des verderfs weder op het vaste land te trekken? Slechts ééne reddende hand is er; en die tracht de wereld in haar ziekelijk paroxisme van zich te stooten. De Katholieke Kerk, de liefdevolle Moeder, zij strekt de reddende hand naar de menschheid uit; maar woedend stuift deze op en zou haar

graag vernietigen. O die verblinde dwazen! Zij kunnen 't met opene oogen niet eens meer zien, dat de Goddelijke Barmhartigheid en Liefde door de hand zijner Kerk hen weer uit hunne ellende wil opheffen. En toch verkondigt Hij zijn wil zóó helder en duidelijk, dat zelfs een halfblinde, als hij slechts wil, dien kan en moet erkennen.

Wonderbaar zijn de wegen des Heeren en onnaspoorbaar zijne raadsbesluiten, ook in de leiding zijner Kerk, van den beginne af tot op den dag van heden toe. Niettegenstaande de aardwormen om het zaadkorreltje rondwoelden, groeide het op; niettegenstaande de machten der duisternis het zochten te verscheuren en uit te roeien, ontwikkelde het zich tot een prachtigen boom, onder welks schaduw de volkeren woonden en zich gelukkig gevoelden; niettegenstaande de vijand van 't begin af enkele zijner twijgen afrukte, breidde de boom zijne takken steeds wijder uit, tot hij de rijken aller luchtstreken, de volkeren aller landen onder zijn beschuttenden lommer verzamelde. Als bekrompenheid en boosheid reeds meenden te triomfeeren, ontwikkelde zich het leven der Kerk op de schitterendste wijze; als de boom Gods onophoudelijk aan de vijandelijke aanvallen blootstond, drong hij zijne wortelen steeds dieper in de aarde en bleef onwankelbaar in de stormen tot verwondering van allen, die nog konden denken. Het Concilie van Trente strekt ten bewijze; wij hebben 't reeds gezegd: na tallooze bezwaren kwam het eindelijk tot stand en verjeugdigde en verfrischte het leven der Kerk en der menschheid op de heerlijkste wijze.

En welke bemoeiingen hebben wij de vijanden en ook de zich noemende vrienden der Kerk niet in 't werk zien stellen, toen Pius IX pas de gedachte, het voornemen had geuit, eene Algemeene Kerkvergadering bij een te roepen! In woord en schrift verspreidde men verdachtma-

kingen van allerlei aard tegen het Concilie, en menigeen werd in de dwaling gebracht, eene Kerkvergadering te beschouwen als eene vergadering van staatsmannen, ja zelfs als eene soort van sociale volksbijeenkomst. Dezen spraken over het recht van den Paus om eene Kerkvergadering bij een te roepen als van eene wederrechtelijke aanmatiging; genen voorzagen er een groot gevaar in voor den Staat en de maatschappij; anderen jammerden en weeklaagden, alsof door haar aan wetenschap en gewetensvrijheid licht en leven zou ontroofd worden. Velen waren ook zoo vriendelijk allerhande raadgevingen en waarschuwingen ten beste te geven, die het toekomstige Concilie ter behartiging werden aanbevolen, en hoopten misschien, naief genoeg! dat hunne trouwelooze list, als goede munt opgenomen, door de hooge vergadering niet zou doorzien worden. Dan waren er ook onder de tegenstanders, die der wereld gaarne wijs zouden gemaakt hebben, dat een Concilie overtollig was, dat nooit grooter geluk, grooter welstand op aarde gevonden was geworden; waartoe dan de gemoederen noodeloos in spanning en onrust te brengen? Inderdaad een heerlijke, een benijdenswaardige toestand! Gezag en recht onder de voeten vertreden; de revolutie óf ten troon verheven, óf uit de donkere onweerswolken, die zich boven de landen en volken hebben samengepakt, met eene algemeene omkeering en verwoesting dreigend; hebzucht en weelde, nood en vertwijfeling het leven der Staten ondermijnend, het menschdom rust en vrede ontroovend; de volken, van top tot teen gewapend, vijandig of argwanend tegenover elkander geplaatst, terwijl de regeringen voortdurend trachten nieuwe, volmaakter moordtuigen uit te vinden en machtig te worden, om te sneller honderden bij honderden te vernietigen; in één woord, de toestand der maatschappij is die van iemand,

welke zich op een vulkaan bevindt, die inwendig kookt en stoomt en elk oogenblik met donderend geraas dood en verderf dreigt uit te braken, terwijl de schitterende zonnestralen nog bedriegelijk om zijn top spelen.

„'t Is niemand onbekend, dat de door de Vaders van Trente veroordeelde dwalingen, als de aangelegenheden van den godsdienst, nadat het goddelijk leeraarsambt der Kerk verworpen was, aan het oordeel van elk individu werden prijsgegeven, zich langzamerhand in velerlei secten oplosten, door welker wederzijdsche wederspraak en twisten ten laatste alle geloof aan Christus bij niet weinigen schipbreuk leed. Reeds begint men daarom de H. Schrift zelve, die men vroeger voor de éénige bron en scheidsrechter der christelijke leer uitgaf, niet meer voor goddelijk te beschouwen, ja ze tot de mythen en sagen te rekenen.

„Toen wies op en verbreidde zich maar al te ver in de wereld de leer van het rationalisme of naturalisme, die tegen den christelijken godsdienst, als eene bovennatuurlijke instelling, in alles vijandig optreedt en zich de grootste moeite geeft om onzen eenigen Heer en Heiland Christus zoowel uit de harten der menschen als uit het leven en de zeden der volken te sluiten en het rijk der zoogenaamde zuivere rede of natuur stichten wil. Nadat men echter den christelijken godsdienst verlaten en verworpen, den waren God en zijn Gezalfde geloochend had, is eindelijk 't verstand van velen in den afgrond van het pantheïsme, materialisme en atheïsme verzonken, zoodat men allengs de redelijke natuur zelve en ieder richtsnoer van recht en gerechtigheid loochent en de diepste grondslagen der menschelijke maatschappij tracht te vernietigen.

„Bij deze algemeene verspreiding der goddeloosheid kwam nog het ongeluk, dat ook van de zonen der Katholieke Kerk verscheidenen afdwaalden van den rechten weg der

vroomheid en in hen, na de trapsgewijze vermindering der waarheden, de katholieke zin verzwakt werd. Want door menigvuldige vreemde leeringen verleid, mengen zij, zooals men ziet, natuur en genade, menschelijke wetenschap en goddelijk geloof op eene verkeerde wijze door-een, vervalschen den waren zin der heiligmakende leer, zooals onze Moeder de H. Kerk die houdt en leert, en brengen de volkomenheid en zuiverheid van 't geloof in gevaar."

Zóó schetst de grijze Pius den tegenwoordigen toestand der wereld in de inleiding tot de dogmatische constitutie Over het Katholieke Geloof, uitgevaardigd in de derde zitting van het Hoogheilig Algemeene Vatikaansche Concilie, dat helaas! zijne zittingen onderbreken moest en dus nog niet geheel tot de geschiedenis behoort. Eindigen we daarom deze beschouwing met de woorden van Z. H. uit zijn Apostolisch schrijven van den 13 Sept. 1868:

„Wij voeden de vaste hoop, dat onder den zegen der Goddelijke genade dit Oecumenisch Concilie voor ons tijdvak de gelukkigste en overvloedigste vruchten ter grooter eere van God en tot eeuwig heil der zielen zal voortbrengen, zooals in vroegere eeuwen de Kerkvergaderingen gedaan hebben."

's-Bosch, $^{10}/_{9}$ 1871. S.....

PROSELIETISME.

In De Katholiek van Maart, onder het opschrift: Een krachtig argument ten dienste van Roomsche proselietenmakers, worden de volgende woorden aangehaald van den Hoogleeraar J. J. van Oosterzee: „Zal het in de hand van den proselytenmaker een zoo „onbeteekenend wapen zijn, wanneer hij voortdurend re„den vindt, om aan wie naar hem luistert te vragen, of „deze wel waarlijk in zijne jeugd den christelijken Doop „naar de instelling van den Heer heeft ontvangen?" (Advies in zake De Doopsformule. 1870.)

Neen, voorzeker neen, Professor! Dat wapen, door het modern ongeloof in handen gegeven aan de Katholieke Kerk, wie het eeuwig heil der zielen, ook van hare afgedwaalde en misleide kinderen, ter harte gaat, moet wel scherpsnijdend zijn voor alle geloovige Protestanten, die niet moedwillig blind zijn voor den afgrond van ongeloof, waar men hen in vreeselijke vaart henen stuwt; die nog gelooven aan het woord des Heeren: „Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden" (Marc. XVI, 16); en dat er geen christelijke Doop is, zoo die niet naar de instelling van den Heer wordt toegediend.

De Hoogleeraar kon zijne overtuiging, dat de overgang

van de Katholieke Kerk tot het Protestantisme nooit plaats had om den geloove of uit eene godsdienstige beweegreden, niet duidelijker uitspreken, dan wanneer hij hier zijne vrees en bezorgdheid te kennen geeft, dat de verwerping van den christelijken Doop voor de orthodoxe of geloovige Protestanten eene dringende beweegreden zou worden om het Protestantisme te verlaten.

Geve God, dat dit nieuwe wapen, tot behoud van velen, zich keere tegen den vijand, het alvernielend ongeloof, en het onzalig en ergerlijk nieuw korinthiesch gekrakeel beslechte: dat een iegelijk zegt: ik houd het met Paulus; en ik met Apollo; en ik met Cephas. En dat allen mogen zeggen: ik houd het met Christus .... die voor mij gekruist is en in wiens naam ik gedoopt ben (I Cor. 1).

Dan helaas! hoe treurig ook die bemoediging voor ons hart zij, wij durven den Hoogleeraar c. s., bij het toenemend ongeloof in zijn Kerkgenootschap, waar de deur wagenwijd wordt opengezet zelfs voor Joden en Heidenen, maar al te gerust verzekeren, dat het proselietisme tot het onchristelijk en ongedoopt Christendom, zoo niet in gehalte, althans in getal zal winnen. Immers het verouderd formulieren-geloof aan den christelijken Doop naar de instelling van den Heer bleef nog altoos een hinderpaal voor de Modernen om Joden en Grieken op te nemen in het breed en wijd Christendom boven geloofsverdeeldheid. Geen vrees dus, Professor! voor het oude gebouw, dat ineenstort. Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur (Matth. XXIV, 2). Help dien laatsten steen des aanstoots afbreken, en de magt der Heidenen zal tot u komen en binnentreden in den wijden tempel der natuur.

Maar de Hoogleeraar zag zich in eene allermoeijelijkste

stelling geplaatst. Hij moest een vredelievend en verbroederend Advies uitbrengen in een geschil, een hooggeklommen strijd, tusschen Orthodoxen en Modernen. Wat kon hij geschikter doen dan Rome in den strijd te mengen en beiden te wapen te roepen tegen den gemeenen en gezworen vijand. „Men werkt zijdelings", zoo sprak hij, „het „Propagandisme der Roomsche Kerk in de hand, door „op dit punt [het gebruiken der gewone doopwoorden], „nog altijd eenige vrijheid, en daarmede grond van onze„kerheid en twijfel te laten." Te wapen dus, Broeders! te wapen tegen den gemeenschappelijken vijand. Strijd tegen Rome (Prof. Hofsteede de Groot heeft het gezegd), dat is het wezen van het Protestantisme.

't Valt niet te ontkennen, dat die strategische taktiek van den Hoogleeraar een veldheer verraadt, die zijne manschappen kent. 't Is als hoorden wij von Bismarck Pommeranen en Beijeren oproepen tot den strijd tegen den gemeenen vijand van het duitsche vaderland. De Modernen zouden in het vuur van dien strijd hunne veete vergeten tegen de Orthodoxen. Dezen, gedachtig aan de oude leus: „liever Turksch dan Paapsch", zouden hunnen calvinistischen haat tegen de Modernen vergeten door hunnen nog gloeijenden haat tegen Rome. En voor de goê gemeente, voor wie het toch wel wat al te veel in 't oog liep (niet waar, Professor?), dat men het broederlijk kamp moest verlaten, wilde men aan den christelijken Doop „in den naam van Vader, Zoon en Geest" vasthouden, zou de uiterlijke schijn gered wezen, en het bonds-teeken bewaard blijven, al beteekende dat bonds-teeken dan ook niet veel meer dan de driehoek of de drie tittels van den vrijmetselaar.

Strijd tegen Rome, de zuil en de vastheid der waarheid; ja, zij weten het wel, Orthodoxen en Modernen, dat is het

negatief levensbeginsel van het Protestantisme, dat de ontkenning der waarheid is. Zij weten het wel, dat de grond der bekeeringen tot de Katholieke Kerk is de zucht naar het ware, en de grond der overgangen tot het Protestantisme afkeer, 't zij dan uit hoogmoed, onverschilligheid of onwetendheid, te kwader of te goeder trouw, afkeer van het ware en alléén zucht tot het (stoffelijk) goede, d. i. brood, tijdelijk belang enz., of het (zinnelijk) schoone, naar het ideaal van de onzedelijke realistische school, en waarvan de meest gewone uiting is — Erasmus zeide het reeds van zijne afvallige tijdgenooten — een verboden huwelijk.

Zoo ging het vroeger, zoo gaat het nog; zoo ging het ook bij verschillende proselieten-makerijen van eigen ondervinding, die ik in mijn pastoreel dagboek heb aangeteekend, en waarvan ik er hier eene, om de curiositeit, wil mededeelen. Ik geef eene historie, geen verdichting, maar zal uit bescheidenheid plaats en personen verzwijgen.

Ik was Pastoor te N..., eene gemeente, waar de verhouding der godsdienstige gezindten stond als 6 Katholieken tegen 1 van het kerkgenootschap der Hervormden, wier voorganger een predikant was van de geavanceerde moderne rigting, en die zijne volgelingen ook in die rigting heenstuurde tegenover mijn ultramontaansch drijven, blijkbaar uit het oprigten van katholieke school en liefdegesticht. In mijne parochie telde ik zeker katholiek huisgezin, dat door de parochiale liefdadigheid werd ondersteund, doch door wangedrag en geheele verwaarloozing van de opvoeding der kinderen zich moedwillig in armoede dompelde en de genegenheid van liefdadige Katholieken meer en meer verbeurde.

Een der kinderen van dit gezin, een knaap van vijftien

jaren, reeds een en andermaal op diefstal betrapt en van nog meer sterk verdacht, was in dienst bij een protestantsch opvoedingsgesticht en herhaalde daar dagelijks de klagten, waarvan het ouderlijk dak, onder verwenschingen tegen Pastoor en parochiaal armbestuur, weergalmde. Die bittere klagten troffen diep het vaderlijk hart van den Directeur van dat opvoedingsgesticht, waar zoovele arme weezen brood in overvloed en weelde hadden uit de rijke bezittingen, weleer door liefdadige Katholieken aan die stichting geschonken. Bezittingen, die, later in andere handen overgegaan, ongetwijfeld tegen de bedoeling der oorspronkelijke schenkers, zóó verlokkend en bekoorlijk werden, dat daarom verscheidene vermakingen, waarvan de documenten in het archief der R. K. Kerk berusten, luiden: om die kindere uyt 't gereformeert wesehuys te houde en bij den gelove te bewaere.

Die traditionele geest scheen in den toenmaligen weesvader nog niet uitgedoofd; en in het volle bewustzijn van al het gewigt eener bekeering van een gansch huisgezin tot het Protestantisme, in eene gemeente van 6 Katholieken tegen 1 Protestant, gaf hij eerst bedektelijk, later zeer duidelijk den klagenden en beklaagden knaap te kennen, dat, indien het huisgezin protestantsch was, er geen gebrek zou geleden worden. De bevattelijke knaap, in bedelarij en huichelarij opgegroeid, en die, al had hij ook geen les gehad van den weesvader, genoegzaam onderwezen was in de leer: het doel wettigt de middelen, begaf zich — 't zij met of zonder medepligtigheid zijner ouders — tot den predikant der gemeente, en reeds den volgenden Zondag verscheen hij, volgens ontvangen raad om eene krachtige manifestatie van zijne overtuiging te doen, met een

Staten-Bijbel gewapend, te midden van de psalmende en galmende gemeente.

Zoodra ik van het voorgevallene kennis had bekomen, ontbood ik de ouders, die mij verklaarden, de ergerlijke handelwijze van hun ondeugenden jongen grootelijks af te keuren en liever te sterven dan hun geloof voor brood te verkoopen; terwijl ik hun verklaarde, dat ik evenmin hun geloof voor brood wilde koopen, en hen zelven verantwoordelijk stelde voor verdere verkeerde stappen van hun zoontje.

In den loop der week, terwijl ik mijne zieken in de parochie bezocht, werd ik door den predikant der plaats staande gehouden, die mij tegen den avond een uurtje belet verzocht, wat ik hem, het belangrijk onderwerp vermoedende, met veel belangstelling toestond. 's Mans ijver intusschen om zielen te winnen (was hij welligt het woord gedachtig: „quod facis, fac citius", tot zekeren anderen apostel gesproken?) dreef hem met mij voort te wandelen en voorloopig reeds de reden van het gevraagd onderhoud te ontvouwen.

Hij verhaalde mij toen zeer naïef, hoe de bedoelde knaap op een schemeravond zich bij hem had aangemeld om hem te openbaren, dat hij, zijne ouders, broeder en zuster besloten waren tot het hervormd kerkgenootschap over te gaan. Dat hij, predikant, 't echter, om de antecedenten van den knaap zelven en de ongunstige faam der ouders, wijs en voorzigtig had geoordeeld, zijne verklaring niet zoo gaaf aan te nemen. Hij had hem dus naar zijne studeerkamer geleid om de beweegredenen van den jongeling, die hem overigens zeer schrander en openhartig toescheen, eens goed te doorgronden; en de uitslag van zijn ernstig onderzoek was geweest, dat er bij hem en de anderen sedert lang vele bezwaren bestonden tegen de l e e r! en

den geest! der Katholieke Kerk, en hij zich dus in gemoede verpligt achtte zich de zaak aan te trekken. Intusschen wilde hij met open deuren wandelen en deelde mij dus mede, dat hij voornemens was dien avond — 't was al weêr op een schemeravond — aan dat gezin een bezoek te brengen, niet zoo zeer als godsdienstleeraar, maar meer om hen eerst eens vaderlijk en ernstig te onderhouden over den gewigtigen stap, dien zij gingen doen, en, mogten zij des-al-niet-te min bij hun besluit blijven volharden, hun dan, zonder geschilpunten aan te raken, een positief en generiesch denkbeeld te geven van het wezen des Protestantisme's.

Tot hiertoe had ik den spraakzamen predikant-proselietenmaker nog altoos zwijgend en met klimmende onverschilligheid aangehoord en waren wij inmiddels genaderd tot de woning van mijn zieken parochiaan, wien ik zou bezoeken. Nog kon ik van den openhartigen man niet ontslagen komen en deed hij mij de interressante vraag, of ik soms zelf het huisgezin al eens bezocht had of voornemens was het te gaan bezoeken. Ik antwoordde hem, dat ik het bekeerings-terrein geheel voor hem vrijliet en, om zijne openhartigheid met geen minder openhartigheid te beantwoorden, zeide ik hem met ronde woorden, dat, volgens mijne bescheiden meening, zijn voorgenomene vaderlijke conferentie, om aan die menschen een positief en generiesch denkbeeld te geven van zijn negatief en abstract Protestantisme, wel wat afgetrokken zou zijn voor hunne materialistische en concrete bevatting. Dat ik hem, om wel te slagen, veeleer zou aanraden een huisvaderlijk onderhoud, waarin hij hun een zeer positief en specifiek denkbeeld gaf van de rijke diaconale armen-kas, zonder het generiesch beginsel van al dergelijke fondsen — den roof der R. K.

kerkgoederen — aan te raken. Dat ik mij overtuigd hield, dat de waarheid van het Protestantisme hun was verschenen onder de zeer stoffelijke gedaante van een groot brood, en dat ik hem zoo min als mij zelven in staat achtte tot eene bekeering, waar het hoogste bod van bedeeling de prijs der zielen moest zijn. Eindelijk verzocht ik hem, alvorens te scheiden, dat hij mij, na ons gemeenzaam gesprek op den openbaren weg, de eer van zijn bezoek niet zou onthouden en mij binnen kort den uitslag zijner zending komen meêdeelen, hetgeen hij, getroffen, zoo hij zeide, door mijne loijale handelwijze, — en ik geloof gaarne aan die opwelling van het natuurlijk goed hart in den onnatuurlijken proselietenmaker — mij beloofde.

En hij hield woord. Nog denzelfden avond, van zijne missie terugkeerende, kwam hij mij bezoeken en mij den uitslag mededeelen.

De moeder, die in geheel het interressante drama de hoofdrol had gespeeld en nu begreep, dat het spectakelstuk hoog genoeg was opgevoerd om tot eene gelukkige ontknooping te komen — zoo luidde het kort verslag van den, 'tzij over den bedrogene of over de bedriegers, hoogst verontwaardigden predikant —, was begonnen met te verklaren, dat zij de Protestanten veel hooger achtte dan vele Katholieken, omdat de geest van liefde bij de eersten veel meer werkzaam was dan bij hare eigene geloofsgenooten. Immers zij hadden een schatrijk weeshuis, waar naast zij het geluk had te wonen, en hunne armen werden rijk bedeeld, terwijl zij met haar huisgezin door de roomsche liefdadigheid werd verstooten. Dat zij echter niets had geweten van den kwâjongens-streek haars zoons, en mijnheer Dominé toch wel kon begrijpen, dat zij geen kind om zulk een boodschap zou uitsturen. Wel bekende zij, toen haar zoontje te huis de woorden verhaalde, die

de Directeur had gesproken, te hebben gezegd: „Men zou ook niet weten, wat men wel doen zou, als men zoo arm is en verstooten wordt", en daardoor was zij misschien de onschuldige oorzaak geworden van zijn onberaden stap; maar haar geloof zou ze nooit verlaten, al moest zij er voor sterven.

Zoo, dus eindigde het verslag ab irato, heeft dat gemeene wijf zich zelve uit den strik gered en er mij in laten loopen, en — voegde hij er crescendo bij — dan zouden die dweepers je nog verketteren, als men zich niet tot zulke dingen leende.

Wat de man er in de volheid van zijn verontwaardigd gemoed nog bijvoegde, verbiedt mij de bescheidenheid mede te deelen.

Dat verslag en die intieme ontboezemingen, ik wil het gaarne bekennen, wekten bij mij een gemengd gevoel op van medelijden en minachting. Die historie leerde mij een keer te meer en zoo treffend, wat er van den natuurlijk goeden, zelfs edelen mensch wordt, wanneer hij de onnatuurlijk booze en onedele gestalte aanneemt van een modern predikant. Ik was diep getroffen en bemerkende dat de man niet minder diep bewogen was, zocht ik eene afleiding voor zijne verlegenheid en noodigde ik hem uit met mij een glas wijn te drinken en een sigaar te rooken.

Nadat de wederzijdsche eerste aandoeningen een weinig bekoeld waren, viel het gesprek, na een entremets over literatuur, — hij scheen een bewonderaar van Eugène Sue en Victor Hugo — op de moderne theologie. Ik vroeg hem zijn gevoelen over de brochure van Prof. J. H. Scholten over „De Doopsformule." O, antwoordde hij met de ligtzinnige oppervlakkigheid van een leidschen academicus: „Scholten, mijn oude leermeester, blijft altoos de oude ellendige modderaar. Waarom niet ronduit gezegd: Jesus kan niet verrezen zijn,

derhalve kan hij, na zijne verrijzenis, de doopsformule niet hebben gesproken." Ik merkte hem op, dat Prof. Scholten buiten zijn modderschuit, wanneer hij met hem, als oud-leerling, in zijn modern jagtje een los en gemeenzaam togtje op den Rijn deed, hem zulks wel gereedelijk zou toegeven. Maar dan blijft toch nog de historische persoon, die schijn-dood en schijn-verrezen en schijn- ten hemel gevaren is. Men moet dus dieper modderen en altoos voort modderen, modderen a l f o n d o, totdat men ten laatste niets meer in zijn moddernet opvischt dan een opgebaggerde mythe.

Na een oogenblik van hilariteit werd mijn spraakzame anti-collega op eens ernstig en stil. Misschien dacht hij er aan, hoe hij zelf het vorig jaar, tot groote ergernis zijner goê gemeente, op den kansel het wonder der Hemelvaart des Heeren had geloochend; en hoe hij eerdaags voor dienzelfden kerkeraad, welke hem toen eene lompe berisping en bedreiging over zijn ongeloof had toegediend, verantwoording zou moeten doen over eene bekeering tot den geloove.

Van dat ernstig oogenblik maakte ik gebruik om eene theologische discussie te sluiten, die mijn gemoed pijnlijk aandeed door den ligtzinnigen toon, waarop de man over onzen gezegenden Verlosser sprak, en waarvan ik even weinig vrucht verwachtte, als toen wij bij eene andere gelegenheid een gesprek hadden over de moderne rigting. Maar ook meende ik, als katholiek priester en als herder mijner parochie, niet te mogen nalaten, alvorens te scheiden, hem te doen gevoelen, welken indruk het gebeurde op mij had gemaakt, en welke vrucht ik er voor mij en mijne gemeente uit zou trekken.

Ik nam dus de vrijheid den predikant te herinneren, hoe het nu de derde maal was, dat wij met elkander in

aanraking kwamen. De eerste maal, toen hij mij iu het begin mijner bediening alhier was komen begroeten, bij welke gelegenheid ik hem als een ijverig en bezorgd huisvader had leeren kennen. Immers verklaarde hij mij toen, zijne vorige standplaats met de tegenwoordige te hebben verwisseld uit hoofde der meerdere voordeelen daaraan verbonden; edoch, zoolang hij ambitie voor zijn vak behield, niet onder dit stijf en onbeschaafd soort van volk zijn leven hoopte te slijten.

Eene tweede maal hadden wij elkander ontmoet, zoo herinnerde ik hem, op eene retoer-reis naar onze respective standplaats, toen wij per stoomboot en per diligence een theologiesch dispuut voerden en ik in hem een dubbelen mensch had ontdekt of liever een man van twee tegenovergestelde rigtingen. Wij spraken toen over vrije wetenschap en leergezag; over Bijbel en Traditie; over weten en gelooven; over formulieren-dwang en onfeilbaren Paus; over vrije kritiek en autoriteitsgeloof; en de slotsom was, dat mijn opposant — bestrijder mag ik hem niet noemen —, dat hij, als predikant, het katholiek systeem voor veel geschikter, ja voor het eenig praktische hield ten opzigte der gemeente; dat mijn volk vrij wat gelukkiger was dan het zijne in de subjectieve overtuiging van het bezit der objectieve waarheid door bemiddeling van het gezag. Maar dat hij voor zich als dilettant-theoloog, in afwachting van het einde der tegenwoordige crisis, zich liever in het scepticisme wierp dan het autoriteits-beginsel te huldigen.

En nu ik hem, na de verversching dier beide eerste kennismakingen, bij deze derde ontmoeting als proselietenmaker mogt leeren kennen, gaf ik hem mijne verbazing te verstaan over zijne onverklaarbare handelwijze; en hoe

hij, die als predikant mijn volk gelukkiger had geprezen dan het zijne, die als theoloog zonder geloof en scepticus was, die 's Heeren gezegend verlossingswerk en zoendood spottend de bloed-theologie had genoemd, — hoe hij zich had willen leenen tot de naamlooze daad, om aan een katholiek gezin zijn geluk en zijn geloof te ontrooven. Dat ik er geen andere beweegredenen voor kon vinden dan eene ambitieuse poging om toch niet onder dat stijf en onbeschaafd volk, dat hem even moede was als hij hen, zijn leven te moeten slijten, en het vooruitzigt op eene schitterende standplaats na zulk eene schitterende verovering te midden van eene bijna uitsluitend katholieke gemeente.

Die verdenking — ik kende hem te wel — kon zijn natuurlijk-goed en eerlijk hart niet verdragen, en openhartig deed hij mij toen deze volledige en opregte belijdenis. Op den vorigen Zondag, van den kansel komende, werd hij in de consistorie-kamer opgewacht door den kerkeraad en hem de vraag gedaan, of hij reeds het bedoelde huisgezin had bezocht; en, zoo niet, dat hij dan niet langer mogt uitstellen en hij op hen, diakenen, kon rekenen. Welnu, zoo voegde hij er in verontwaardiging bij, gij kent die dweepers; tegen mijn gemoed heb ik aan dien aandrang moeten toegeven, omdat het voor mij eene levenskwestie zou geworden zijn; want had ik het niet gedaan, men zou mij als een ketter hebben uitgekreten en getracht mij te verbannen.

Ik bedankte den niet-ondubbelhartigen predikant voor zijne waarlijk ondubbelhartige bekentenis. Ik zag nu duidelijk in, dat hij de dupe was van eene zeer gecompliceerde intrigue, en zeide hem dan ook openhartig, dat ik mij verpligt gevoelde zijn misleiden en misbruikten persoon, zooveel ik kon, van blaam te zuiveren; waarna wij

afscheid van elkander namen tot eene latere officiële of toevallige ontmoeting.

De daaropvolgende Zondag werd door mij bestemd, met volle toestemming van geheel het besproken huisgezin, tot openbaar herstel van de openbare ergernis. Allen waren in de kerk tegenwoordig: de geheel onschuldige vader, de moeder, minder schuldig dan men algemeen dacht, de broeder en zuster met den schuldigen knaap. Ik verzocht namens hem aan de gansche parochie vergiffenis voor de publieke ergernis door hem gegeven en voor de schande en verachting, die hij over het huisgezin had gebragt. Ik beval het ongelukkig gezin in de liefdadigheid, en den nu door allen verstooten knaap in de barmhartigheid der gemeente. Eindelijk verzocht ik mijne goede Katholieken, dat zij, gedachtig aan het woord des Heeren: „Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen!" niet al de schuld op den predikant zouden werpen, die zelf (al te goed wetende, dat bij hem de waarheid niet te vinden was, en die zelf bekend had, dat het gelukkiger was Katholiek dan Protestant te zijn,) tegen zijn regtschapen gemoed in en niet uit eigen beweging had gehandeld, maar het onwillekeurig en gedwongen werktuig was geweest van eenige hatelijke dweepers en drijvers in zijne gemeente, tegen welke ik hen waarschuwde. Dat wij, in plaats van met verbittering of bespotting op onze dwalende broeders neêr te zien, veeleer dankbaar moesten zijn aan God, die zoo iets had toegelaten om sommige zwakke Katholieken in hun heilig geloof te versterken en tot ijveriger beoefening hunner godsdienst aan te sporen; terwijl het onzen andersgezinden broederen zou leeren, dat noch de verleiding hunner ongeloovige predikanten, noch het verlokkend aanbod van lage zielenkoopers iets vermag tegen het oud geloof, in deze parochie zóó diep ingedrongen en in het vuur der

vervolging zóó gehard, dat het breekijzer van het modern ongeloof, ware 't ook uit goud of zilver gesmeed, er magteloos op terugstuit.

J. D. P.

VERSCHEIDENHEDEN.

Welke zorg dragen de Jansenisten voor de geldigheid des Doopsels?

In zijne voortreffelijke brochure [1]) heeft prof. J. A. de Rijk, uit authentieke en officiële stukken, onwederlegbaar aangetoond, dat het reeds door het klein getal zijner leden weinig beduidende genootschap der Jansenisten daarenboven in een staat van diep verval verkeert en tot een afschrikkend voorbeeld voor hen dienen kan, die zeggen, Katholiek te willen blijven, maar toch de gemeenschap met het middenpunt der Katholieke eenheid en van het Katholieke leven verbreken.

De wettigheid der keuze van den aartsbisschop, d. i. van het hoofd des genootschaps, door velen van deszelfs geestelijkheid allerfelst bestreden; eene hevigheid van taal in den mond van bisschoppen en priesters, die alle perken te buiten gaat; een seminarie, waar de toekomstige priesters vele maanden na Paschen hun paaschpligt nog niet hadden vervuld; een regtsgeding voor de burgerlijke regtbank tusschen twee bisschoppen; het bisdom Haarlem, door eene twist over het benoemingsregt tusschen den aartsbisschop en de Haarlemsche Jansenistische priesters langen tijd zonder bisschop. Welke een onbeschrijfelijke verwarring! Welke schandelijke overtreding

1) *Respice finem. Eine niederländische Skizze »altkatholischer" Zustände im neunzehnten Jahrhundert.* 1872. Regensburg, New-York und Cincinnati. F. Pustet.

van de duidelijkste beginselen der Katholieke kerktucht en zedeleer!

Van een predikant, den Heer van Waning Bolt, vernamen we onlangs een feit, wel is waar van een geheel anderen aard dan die door prof. de Rijk zijn meêgedeeld, maar waaruit evenzeer als uit de genoemde brochure te leeren is, hoe weinig een bisschop der Jansenisten zich om die Katholieke beginselen van kerktucht en zedeleer bekommert.

Wij willen den Heer van Waning Bolt over de handelwijze van een der laatste schismatieke bisschoppen van Haarlem hier laten spreken, omdat hetgeen hij verhaalt welligt voor de praktijk van eenige Katholieke geestelijken van belang kan zijn.

Op de 53e vergadering der predikanten-vereeniging in de provincie Groningen werd o. a. deze vraag voorgesteld: „Wat „is het belang der oud-katholieke of zoogenoemde Jansenis„tische kerk, in dezen tijd vooral?"

De Kerkelijke Courant der Nederl. Hervormden (1872, N°. 14) geeft, naar het verslag der vergadering zelve, eene beschrijving der discussie, welke nu volgde.

Professor Hofstede de Groot zette, op zijne wijze, uiteen, wat „de oud-katholieke of zoogenoemde Jansenistische kerk" is. [1])

1) Het verhaal van prof. Hofstede de Groot is vol van dwalingen tegen de geschiedenis. Hoe goed de hoogleeraar in staat is om over eene gebeurtenis als de Jansenistische scheuring, zonder gevaar van zich belagchelijk te maken, eenige woorden te zeggen, blijkt uit zijne verzekering: de Jansenisten besloten in 1702 „tot de oude kerkorde van „vóór Gregorius VII (1073) terug te keeren, en dus voortaan de bis„schoppen niet door den paus, maar door andere bisschoppen in hun ambt „in te wijden." Zegge: in te wijden = wijden; wat ten overvloede uit deze zeer merkwaardige parallelplaats des hoogleeraar moet opgemaakt worden: „de zoogenoemde Jansenistische kerk is eene proeve, en wel de „éénige in 't Westen... van eene echt katholieke kerk, die niet roomsch is. „Overal in het westelijke Europa en elders worden de bisschoppen door „den bisschop van Rome gewijd, in haar niet."

We vernemen hier de ons tot nog toe volstrekt onbekende bijzonderheid, dat bijv. onze Hoogw. Katholieke Nederlandsche Bisschoppen door den Paus zelven gewijd zijn.

Dit is zeker voldoende.

De hoogleeraar had ook verzekerd, dat de Jansenisten zich geheel van de Protestanten afzonderen.

Hiertegen merkte een ander lid der vergadering, D^{s}. van Waning Bolt, het volgende op: „Er is gesproken van een „wantrouwen, dat de Jansenisten tegen de protestanten zouden „koesteren ..... maar Spr. heeft toch eene andere ervaring „opgedaan. Een zeeman, ter vaart opgeroepen, had aan zijne „vrouw opgedragen te zorgen, dat na hare bevalling het kind „niet door den roomschen pastoor zou worden gedoopt. Te „Antwerpen komende, verklaarde zij tot de Jansenistische „kerk te behooren en uitdrukkelijken last te hebben van haar „man zich tot den Hollandschen pastoor te wenden, om het „kind gedoopt te krijgen. Die was een verdraagzaam man „en zou haar verzoek niet weigeren. Zoo vroeg zij dan, of „daartegen zwarigheid was, onder herhaalde betuiging, dat „zij niet tot de belijdenis der protestantsche kerk wilde over„gaan, en dat haar kind ook katholiek zou blijven, maar „dat het in de jezuïten kerk niet zou worden gedoopt. Spr. „maakte geen bezwaar. Na den doop zond hij een extract „met een latijnschen brief naar den bisschop van Haarlem, „waarin hij de zaak uiteenzette en de verklaring bijvoegde, „dat het kind zou gerekend worden te behooren tot de oud„katholieke gemeente. Bij vriendelijk antwoord in een la„tijnschen brief werd hij verzocht, het gezin onder zijn her„derlijk opzigt te nemen, ten einde het niet in aanraking zou „komen met de roomsche geestelijkheid. Hij had dat dan „ook gedaan, later nog een tweede kind van die menschen „gedoopt en steeds met hen in de beste verstandhouding „verkeerd."

Het is ons volkomen onbekend, of de Heer van Waning Bolt, terwijl hij te Antwerpen predikant was, tot de modernen of tot de orthodoxen behoorde, evenmin weten wij iets van de wijze, waarop hij toen doopte. Doch in 't algemeen gesproken, zijn de doopsels, door Nederlandsche predikanten toegediend, slechts voor twijfelachtig geldig te houden. De

redenen voor dezen twijfel zijn in dit tijdschrift meermalen opgegeven.

De Jansenisten, die tot de H. Kerk terugkeeren, worden tot nu toe niet overgedoopt, omdat er nooit eenige twijfel over de geldigheid van de doopbediening der Jansenistische priesters is gemaakt; maar, wanneer we weten, dat een hunner bisschoppen het heeft goedgekeurd, dat ouders van zijn genootschap hunne kinderen door een predikant lieten doopen, bestaat er dan geen gegronde reden om bij het aannemen van een Jansenist te onderzoeken, of soms ook bij zijn Doopsel eene dergelijke praktijk gevolgd is?

Het Katholieke Stuivers-Magazijn [1]).

„Markaf is een anagram", zoo staat in een luimig en nuttig dichtstukje op blz. 237 van dit maandschrift te lezen; maar de naam doet niets tot de zaak. Dat het Stuivers-Magazijn aan zijn eerenaam van Katholiek zal beantwoorden, daarvoor zal de kerkelijke goedkeuring ons een waarborg blijven. Dat het een goede uitspanning-lectuur levert en zeer zelden eenige inspanning vraagt, kunnen de zes voor ons liggende afleveringen naar waarheid getuigen. Het formaat, de uitvoering en, wat bij vele tijdschriften nog al eens te wenschen overlaat, de correctie zijn bijna geheel onberispelijk, en de prijs is zóó laag gesteld, dat de uitgever wel op eene algemeene verspreiding mag rekenen.

Wilden wij alle geschiedenissen, novellen, leer-, punt- en hekeldichten meer uitvoerig bespreken, wij zouden veel te prijzen en weinig aan te merken hebben. Wel hebben wij eens een ouden bekende ontmoet, die vreemd stond te kijken, dat hij,

---

[1]) Maandschrift voor het Katholieke Nederlandsche volk, onder hoofdredactie van S. P. Markaf, met medewerking van verscheidene Katholieke letterkundigen. Kerkelijk goedgekeurd. Hoorn, F. A. Kramps.

zonder den naam van zijn vermaarden schrijver, voor het eerst gedurende zijn langen levensloop, met eene roomsche goedkeuring op het voorhoofd, in het licht trad en scheen te vragen, of ook zijne buren uit andere boeken waren overgeloopen. Dit is echter geen beletsel, om keurige vertalingen, die wij aantroffen, ons welkom op den vaderlandschen bodem toe te roepen.

Onder deze behoort de boeijende historische novelle „De Bruid der Zon of de verovering van Peru door Pizarro." Wij hadden wel gewenscht, dat de schrijver de edele karaktertrekken, die maar al te zeldzaam onder de veroveraars, ofschoon zij Christenen zijn, voorkomen, wat meer in het licht had kunnen stellen tegenover het regtsgevoel en den adeldom, die in dit verhaal bij de heidenen glansrijk schitteren. Het mag historiesch waar zijn, dat de veroveraars zelden als ware Christenen hebben gehandeld, toch moeten zij zich tegenover die heidensche volken in menig opzigt gunstiger hebben onderscheiden dan dit verhaal laat uitkomen.

Eene kerst- en eene nieuwjaarsvertelling hebben wel wat veel van de tegenwoordige romans; de eerste is zelfs veel te toegevend voor de onbezonnen liefde eener adellijke dochter, en te streng jegens den vertoornden vader, die deze dochter van zich afstoot.

De overige verhalen, beschrijvingen en onderrigtingen zijn goed en leerzaam, en hebben niet zelden eene goede zedelijke en zelfs stichtende strekking. Het „Gescalpeerd" echter op blaz. 274 is te afgrijselijk.

Wij mogten ook vrij goede dichtstukken ontmoeten, zoo b.v. „De strijd der Kerk." Het is flink van opvatting, goed van verzenbouw, maar had, om volmaakt te zijn, wat meer bewerking noodig gehad. Bijtende satyren geven eene aangename afwisseling, b. v. „De liberale eeuw en de Jood", zoo ook „De wraak der liberalen."

Op de „Moderne Moraal" blz. 137 teekenden wij aan, dat hier over hoogst ernstige zaken wel wat al te grappig gehandeld wordt.

Onderhoudend is veelal het „Allerlei"; en dat de raadsels en logogryphen met de daarbij uitgeloofde prijzen in den smaak der lezers vallen, blijkt uit de vele mededingers, die aan den strijd deelnemen.

Wij verklaren ons zeer ingenomen met Het Katholieke Stuivers-Magazijn. Het vult, althans voor een gedeelte, de leegte aan, welke door het onverklaarbaar wegblijven van De Katholieke Volksvriend [1]) is ontstaan. Deze verdween, ofschoon gesteund door een groot getal inteekenaren, in de volle kracht des levens. Als het Stuivers-Magazijn nu en dan wat meer bladzijden voor stevige lectuur over had en bij wijlen, in plaats van eene gewone novelle, iets uit de boeijende geschiedenissen onzer HH. Martelaren verhaalde, dan zouden wij het gemis van De Katholieke Volksvriend al spoedig niet meer gevoelen.

Wij hopen weldra te vernemen, dat de inteekening op Het Katholieke Stuivers-Magazijn ruim genoeg is, om zijn blijvend bestaan te verzekeren. Onze beoordeeling drage tot eene algemeene verspreiding het hare bij!

J. Rykers. Réponse à Mr. le Baron J. L. de Scherpenzeel-Heusch. [2])

Onder den titel l'Avenir de la Belgique heeft wijlen de democratieschgezinde Baron van Scherpenzeel-Heusch door het Katholieke Limburg een pamflet verspreid, dat vol steekt van hevige beschuldigingen over Paus, Concilie, Onfeilbaarheid, kerkelijke plegtigheden enz., en dat der geestelijkheid in het algemeen, maar vooral den Jesuïeten, de laakbaarste hartstogten ten laste legt.

---

1) Uitgever A. van den Hoeven, te Amsterdam.

2) *Réponse à Mr. le Baron J. L. de Scherpenzeel-Heusch, sur les erreurs contenus dans la brochure: l' Avenir de la Belgique, par* J. Rijkers, Directeur du Collège Épiscopal. Ruremonde. J. J. Romen. 1872.

Streng en scherp, hoewel vol medelijden met een ongelukkigen grijsaard, die zeker vooral door het lezen van verkeerde dagbladen zoo ver is afgedwaald, komt de ZEw. Heer Rijkers tegen die aantijgingen — een getrouwe zamenvatting van hetgeen de Indépendance dagelijks debiteert — in zijne Réponse op.

De Heer van Scherpenzeel-Heusch is — door een plotselingen dood — uit dit leven gescheiden. Hij werd voor een andere en verhevener regtbank dan die der menschen geroepen, en het zou voegzaam wezen, vooreerst over zijn geschrift en de bestrijding, die het vond, te zwijgen, indien de Réponse van den Heer Rykers ook niet afgezien van hare aanleiding eene hooge en blijvende waarde en eene zeer actuële belangrijkheid had. Want de welgeoefende pen van den zeer belezen en welsprekenden Directeur du Collège Épiscopal leverde ons in een kort bestek eene afdoende en gemakkelijk te vatten beantwoording van velen der thans gangbare objectiën omtrent den invloed en de werking der Katholieke Kerk. Het beknopte werkje is een geheel arsenaal van wapenen, die in den tege woordigen strijd der Kerk uitmuntend dienst kunnen doen. Hierom wenschen we er de aandacht op te vestigen.

De Heer Rijkers zuivert het Algemeene Concilie van de blaam, als zoude daar de discussie niet vrij zijn geweest. Tegenover de belagchelijke voorstelling van den Baron geeft hij eene juiste verklaring van het daar uitgesproken dogma. Hij toont, hoe de plegtigheden der Kerk niets anders zijn dan de waardige uiting van haar inwendig geloof. Hij laat zien, dat de naam des Pausen in de zaak Langrand-Dumonceau volstrekt niet kan betrokken worden. Wat het despotismus, de hebzucht, de overmatige weelde der geestelijkheid aangaat — uit de geschiedenis bewijst de Schrijver vooreerst, dat nooit de geestelijkheid gezocht heeft het koningschap te vernietigen, maar het in tegendeel altijd het streven geweest is zoowel van het Heidendom als van de moderne staatkunde om de godsdienst tot slavin te verlagen.

De schatten, die den van alles beroofden Paus toestroomen,

zijn niets anders dan de vrijwillige liefdegaven zijner kinderen.

Het decorum, dat de geestelijkheid, als vertegenwoordigster van God op aarde moet bewaren — maar waarin de Baron slechts eene overmatige pracht en weelde ziet —, strijdt niet, zooals hij wil met het voorbeeld van Christus.

Even ongegrond zijn de aantijgingen, tegen de geestelijkheid over hare houding ten opzigte van het onderwijs ingebragt. Het onderwijs van den Staat als zuiver wetenschappelijk, is incomplet, impossible, désastreux; zal het onderwijs geen gevaar zijn voor de maatschappij — de geschiedenis is daar om het te getuigen — dan moet het de godsdienst tot grondslag hebben. Maar dan moet de Staat zich het uitsluitend regt op het onderwijs niet aanmatigen; dan behoort het onderwijs aan den invloed der Kerk niet onttrokken te worden. De beschaving van Europa, de kloosters, de universiteiten, allerwege gesticht, toonen genoeg, hoe de geestelijken, in plaats van zelf onwetend te zijn en de onwetendheid te willen en te bevorderen, altijd ijverige voorstanders van ware beschaving geweest zijn.

Dat zien wij bijv. in het Katholieke Spanje.

Wat hebt gij gemaakt van Spanje, roept de Heer van Scherpenzeel-Heusch den priesters toe, en de Schrijver antwoordt: „De eerste natie der wereld en dat gedurende eeuwen. Zijne „koningen, de Alphonsussen, de HH. Ferdinands, die het „door eeuwig gedenkwaardige daden aan het slavenjuk der „Mooren ontrukten, hebben wij onderwezen en gevormd. Wij „hebben er het vaderland van gemaakt van Ferdinand en „Isabella, van Ximenes en Karel V.

„Wat hebt gij gemaakt van Spanje? Wij hebben er Chris„tophorus Columbus aan gegeven, die Amerika ontdekte. Wij „hebben er een eenig volk van gemaakt, dat magtig was in „de beide Indiën, Azië en Amerika omvatte, en in welks rijk, „naar het woord van een hunner koningen, de zon nooit „onderging.

„Wat hebt gij gemaakt van Spanje? Wij hebben er ka„thedralen gesticht, heiligdommen, onvergelijkelijk schoon.

„Wij hebben het den H. Petrus van Alcantara gegeven, de „H. Teresia en den H. Ignatius.

„Wat hebt gij gemaakt van Spanje? Een natie vol van allerlei „groote mannen: van schilders als Tristan en Murillo, van „dichters als Lopez de Vega, Calderon, Ferdinand de Herrera „en Pontius van Leon, van romanschrijvers als Cervantes, van „wijsgeeren en leeraars als Suarez en van andere groote geniën „der universiteiten van Alcala en Salamanca.

„Wat hebt gij gemaakt van Spanje? Een heldenvolk! ge„tuige de veroveringsoorlogen van Napoleon.

„Ziedaar wat wij er van gemaakt hebben."

Worde dit belangrijk geschrift door velen gelezen: neme het tal van vooroordeelen weg!

LETTERLOOVER.

CHRISTUS VINCET!

Aan den Heer der Heeren een lied,
Aan den Christus een lied,
Een lied den Gezalfde!
Men heeft Hem verstooten, verworpen,
Toch heerscht Hij als God,
Toch heerscht de Gezalfde!
Op de volken stort zijn gramschap neer,
Op de legers zijn blakende toorn;
Hij heeft ze ter slachting gewijd,
Hunne lijken daar heen geworpen,
Verbolgen geeselt Hij de aard!
Ontwaakt en laat u redden,
Laat u redden, gij volken,

Aanbidt den Gezalfde;
Hij redt wie zijn toorn verbidt,
Laat u redden, gij volken.
Wee den weerspannige, wee!
Ontwerpen smeedt hij als God,
Verbonden, als waart Gij geen Heer,
Verbonden, als waar hij uw God;
Maar de wrake genaakt des Gezalfden,
De bloedige wrake genaakt,
Dan roeit een hagelvlaag de steden der logen
Als distelen uit,
Dan vernietigt Hij de verbonden,
Dan komt aloverstroomende verwoesting,
En de volken worden verpletterd,
Dan zal Hij woeden des daags,
Geweldig woeden des nachts;
Dan grijpt op 't geritsel des blads u siddering aan,
Gij hebt Hem getergd, gij volken,
Gij hebt den Gezalfde getergd!
Hij kocht u vrij met zijn bloed,
Zijn laatsten druppel vergoot Hij voor u.
Gij spot met dat bloed, gij spot met zijn prijs;
Hij zal een leger om u slaan,
Uw steden benauwen,
Uw sterkten verpletten
Want gij spot met zijn bloed.
Dan wordt gij als stof,
Als wegstuivend kaf,
Uw eind is verdelging,
Verdelging en dood,
Want gij hebt gespot met zijn bloed.
Keert weder, keert weder!
Vernietigt uw trots,
Aanbidt den Gezalfde,
Zijn toorn ontbrandt.
Aanbidt den Gezalfde,

Eer zijn gramschap vernielt,
Aanbidt Hem als Koning,
Aanbidt den Gezalfde,
Aanbidt Hem als Redder en Heer.
Uw bloei zal herrijzen,
Uw grootheid en kracht;
Aanbidt den Gezalfde,
Aanbidt Hem als God!
Dan zal Hij spreken: 'k ben weêr hun Heer
Hun Vader, vol liefde, ben Ik,
Mijn volk, mijn kinderen zijn zij!
Voor geen zuigeling is een moeder zoo teêr
Als Ik voor mijn volk,
Als Ik voor mijn kind'ren.
Mijn volk, mijn kind'ren zijn zij!
Ik werd hun Redder,
In hun angsten was Ik-zelf beangst,
Ik zond mijn Engel: die maakte hen vrij.
Zij stonden wel op,
Zij vertoornden Mij wel
Maar Ik dacht aan de dagen van weleer,
Aan dat heir, Mij geheiligd,
Mij gewijd door zijn bloed,
Die nu glansen, met zonnen gekroond.
Ik dacht aan dat schitter nd heir;
Nu vergeet Ik de zonden mijns volks,
't Is gewasschen en blank,
't Is blanker dan sneeuw.
Mijn volk, Ik kroon u met kracht,
Verwinnend keert ge uit den strijd;
'k Bekleed u met de kracht van mijn arm.
Hef uwe oogen ten hemel,
Blik neder op de aarde;
Die hemelen verzwinden als rook,
Die aarde verdwijnt als een damp,
Haar bewoners als nietige wormen,

Die de wandelaar ziet en vertrapt;
Maar mijn rijk blijft eeuwig,
Mijn dienst kan nooit vergaan.
Wel woelen de dwazen
En reveien: „vergaan,
Vergaan is zijn kracht;
Een schepsel was hij,
Niet meerder een God dan wij allen,
Een schepsel was hij!"
Maar 'k stort hen ter neder,
Die goden in waan;
'k Stel 't heir ter vertrapping,
Dat vliegt van hun stem,
Ik toon mij Gezalfde,
Des Eeuwigen Zoon,
Beheerscher der wereld,
Verlosser der volken,
Hun Richter en Heer,
'k Ben Christus en God.

Th. VAN HOOGSTRATEN.

Een onuitgegeven vers van Vondel?

P. M.
Admodum Reverendi Domini
JACOBI OLAEI
SS. Theol. Licent. in Civitate
Amsteld. Pastoris vigilantissimi
EPITAPHIUM.

Hic jacet Amsteliae Pastor venerabilis Urbis,
Cujus inexhaustus fovit ovile labor.
Plus aliis, sibi nata minus, pietate fideque
Fructifera in Domini crevit *Oliva* domo.

Yä paludosis hoc germine laetior oris
Doctorem ut refluas saepe revexit aquas.
Orba parente piis pro tot, Ecclesia, curis,
Jacobo requiem grata precare tuo.

GRAFDICHT.

De Herder *Jakob*/ met gevaer
En arbeyt/ viermael seven jaer/
Trouhertigh, om Gods Bruyt, beladen,
Heeft haar met *Oli* van genaden
Gesalft in Bethel/ t' Amsterdam/
Tot dat hij hier sijn rust-plaets nam,

Den XV Dag des Jaers MDCXLVII.

Het bovenstaande is afgedrukt naar een gedenkblad in groot folio.

Weet iemand, door wien deze grafdichten geschreven zijn? Zou het laatste soms van Vondel wezen?

HET JUDAISME,

Een gewigtig element in de geschiedenis der negentiende eeuw.

III.

(*Vervolg* en *slot* van deel XLI, blz. 373.)

Waar eene leer over God, den mensch en zijne betrekking tot God, over den Messias en zijne werkzaamheden, zooals wij die uit Talmud en Talmud-Rabbijnen leerden kennen, tot grondslag ligt der zedewet, daar is zeker niet veel goeds van de laatste te verwachten. Het zal menigen lezer zelfs overbodig schijnen nog iets van de zedewet des Talmuds te vernemen, nadat hij kennis maakte met diens geloofsleer. Toch meen ik, dat het geen nuttelooze arbeid is om aangaande de zedeleer van den Talmud in eenige bijzonderheden te treden; want de mensch blijft zich niet altijd gelijk, niet zelden deinst hij voor de gevolgtrekkingen zijner beginselen terug, inzonderheid wanneer die gevolgtrekkingen praktiesch zijn en hare toepassing in het leven vragen. Te meer is het noodig de zedewet des Talmuds van nabij en in bijzonderheden te zien, sinds men in onze verlichte eeuw begonnen is alle leerstelsels te beschouwen als spitsvondige liefhebberijen, die volstrekt geen invloed hebben op 's menschen handelingen en deugd.

Indien mijn vorig opstel soms in handen van een of ander verlichten negentiende-eeuwer gevallen is, zal hij mij alligt medelijdend beklagen, omdat ik dwaas genoeg was eenigen arbeid veil te hebben voor het opdelven der talmudische leer, die hem in zijne wijsheid geen belang inboezemt. Ten einde mij nu te beschutten tegen een medelijden, dat ik niet inroep, zal ik de zedewet van den Talmud eenigzins moeten blootleggen; de innige betrekking, die er tusschen de talmudische geloofs- en zedeleer bestaat, zal van zelf in het oog vallen. Alvorens hiermeê een begin te maken, moet ik wederom opmerken, dat ik niet iederen Jood aansprakelijk stel voor de zedewet van het joodsche leerboek. De natuurwet is te diep in ons hart gegrift om hare stem ook den Jood niet te doen hooren; steeds zal het mij een genoegen zijn te ondervinden, dat de Jood meer acht geeft op de stem der natuur dan op het woord van zijn Talmud. Doch de voorzigtigheid verbiedt ons, Christenen, geen acht te geven op hetgeen het „leerboek" den Joden gebiedt en vergunt; want de invloed, dien de talmudische leer op het Jodendom in 't algemeen moet uitoefenen, kan niet gering geschat worden, wanneer men het groote gezag in aanmerking neemt, dat de Talmud bij de Joden bezit.

DE TALMUD OVER DEN NAASTE.

De Israelieten, zegt de Talmud, zijn Gode aangenamer dan de engelen. Die den Israeliet een oorveeg geeft, doet zooveel alsof hij God in t aangezigt sloeg; en de Rabbijnen stemmen hiermeê overeen, daar zij leeren, dat een Jood uit Gods zelfstandigheid is gelijk een zoon uit het wezen zijns vaders. Daarom, zegt de Talmud verder, is een Goi — een niet-Jood — die een Jood slaat, den

dood schuldig. Indien er geen Joden waren, zoo spreekt hij, zou er geen zegen op aarde zijn, ook geen regen en zonneschijn; derhalve zouden de volkeren niet kunnen bestaan zonder de Joden. Hij vervolgt: Er is immers een onderscheid tusschen alle dingen; planten en dieren worden door de menschen verzorgd; gelijk nu de menschen boven de dieren staan, zoo staan de Joden boven alle volkeren der wereld. De vreemdeling, die geen Jood is, is een soort van vee. Vreemdeling is een ieder, die niet besneden is; een vreemdeling nu en een heiden staan gelijk. De profeet Elias, zoo verhaalt de Talmud, heeft onze vaderen geleerd, dat de graven der Gojim ons niet verontreinigen, omdat alleen de Joden menschen zijn; de overige volkeren zijn geen menschen, zij hebben de natuur van een dier.

Volgens deze beginselen moeten de menschen, die geen Joden zijn, niet verwachten, dat de Talmud-Jood hen als naasten beschouwt. De Talmud zegt dan ook, dat het woord der Schrift: Ik heb geen toorn (Isaias XXVII, 4) den Joden geldt, en het andere woord, 't welk spreekt van den toorn Gods (Nahum I, 2), betrekking heeft op de niet-Joden. En verder: De naam Sinaï beteekent, dat de haat is neêrgedaald over de volkeren der wereld. Daarom zegt de Talmud, dat het woord: „gij zult hun geen gunst bewijzen", alle volkeren geldt. En elders: Het is verboden zich te ontfermen over een mensch, die onverstandig is. Het is dan ook aan de regtvaardigen, de vrienden en aanverwanten Gods, veroorloofd om de goddeloozen te bedriegen, daar er geschreven staat: „Jegens den reine betoont gij u rein, en tegen den weerbarstige toont gij u afkeerig." Het is verboden den goddelooze te groeten; maar de mensch moet altijd listig zijn in de vreeze Gods, en deze uitspraak is een parel, want nu mag men om

des vredes wille, om moeijelijkheden te ontgaan, een vreemdeling, die geen Jood is, groeten.

Huichelarij, zegt Rabbi Bechai, is geoorloofd, als bijv. de mensch — dat is: de Jood — zich jegens den goddelooze beleefd toont, hem eert en zegt, dat hij hem lief heeft, wanneer zulks noodig is en de mensch — de Jood — uit vrees handelt; want de Talmud leert: Het is geoorloofd jegens den goddelooze te huichelen. Nu zijn alle volkeren der wereld, alle niet-Joden, goddeloos; want alle goed wat zij doen, alle aalmoezen die zij geven, alle barmhartigheid die zij bewijzen, is zonde. Ja, alle onbesnedenen zijn heidenen, goddeloozen, booswichten; slechts om des vredes wille mag men hunne zieken bezoeken en hunne dooden begraven.

De lezer zal hier opmerken, dat een echte Talmud-Jood al zeer gemakkelijk een volslagen ongeloovige worden kan, een ongeloovige van het zuiverste water, een aanhanger van Karel Vogts apen-leer. Alle volkeren zijn immers reeds volgens den Talmud een soort van dieren; de Talmud-Jood behoeft nu slechts aan te nemen, dat ook hij een soort van dier is. Of hij het doen zal? Ik geloof het niet; het is hem voordeeliger mensch te blijven, en als onze van Vloten — was het niet van Vloten? — in den apentuin wandelt en, met edele (?) zelfvoldoening op de apen wijzend, zegt: „Dat was ik en dit ben ik geworden"; de Talmud-Jood, die bij toeval achter hem staat, zal zich liever bij het oude houden, maar toch grinneken van genoegen over de gulle bekentenis der hedendaagsche verlichting. Inderdaad, zou het den Talmud-Jood wel kwalijk te nemen zijn, dat hij met de verlichte vrienden een loopje nam? Mijne heeren, gij zelven schat u immers niet hooger dan de Talmud-Jood u aanslaat? Vraagt hem, dat hij lid worde van het genootschap tot bescherming

van dieren; dit is, dunkt me, de grootste gunst, die een aap-mensch vragen kan van den Talmud-Jood. Of het ongeloof den Joden ook in de hand werkt! Zij hadden wel gelijk om in hun Concilie te verklaren, dat de moderne begrippen voordeelig waren voor het volk van Israel, ja meer gelijk dan onze verlichte diepdenkers, die bij deze verklaring in hunne handen klapten.

OVER DEN EIGENDOM.

Israel alleen vertegenwoordigt de Goddelijke Majesteit op aarde; alle volkeren bestaan om Israels wille; den Joden derhalve behoort regtens de wereld en de wereldheerschappij. Daarom zegt de Talmud uitdrukkelijk: Wanneer de os van een Jood den os van een vreemdeling stoot, dan is de Jood vrij; indien echter de os eens vreemdelings den os des Joods stoot, dan moet de vreemdeling het geheele nadeel herstellen. Want de schrift zegt: God stond en mat de aarde en schonk de Gojim aan de Joden. God zag de zeven geboden der kinderen Noe's, en omdat zij ze niet gehouden hadden, stond Hij op en gaf hunne goederen aan de kinderen Israels. Kinderen Noe's zijn volgens den Talmud alle volkeren der aarde, de Joden natuurlijk uitgenomen. Nu verklaart hij, dat een kind Noe's, indien het een koperen muntstuk steelt, moet gedood worden; want aan een kind van Noe is het rooven verboden; men kan hem niet beter tegen het stelen waarschuwen, dan wanneer men hem doodt. Daarentegen is het den Israeliet vergund eenen Goi onregt aan te doen, omdat er wel geschreven staat: Gij zult geen onregt plegen tegen uwen naaste, doch niet: Gij zult tegen den Goi geen onregt bedrijven. Verder zegt de Talmud: De berooving van een Goi is geoorloofd; en: Gij zult de dag-

looners uit uwe broeders niet verdrukken, anderen zijn uitgezonderd. Rabbi Aschi, zoo verhaalt de Talmud, zag een druiventros en sprak tot zijn knecht: Indien hij aan een Goi behoort, breng hem hier, maar niet, wanneer hij het eigendom is van een Jood.

Het gebod: Gij zult niet stelen, beteekent volgens „den arend der Synagoge", Maimonides, dat men van geen mensch (mensch is gelijk aan Jood) mag stelen. Op eene andere plaats voegt gemelde Rabbijn ter verduidelijking er bij, dat men wel van een niet-Jood stelen mag. En inderdaad, als den Joden de geheele wereld behoort, als zij over de volkeren gesteld zijn gelijk de volkeren over de dieren, dan is voor hen het bestelen der Gojim geen stelen meer: zij nemen slechts wat hun onvervreemdbaar toebehoort. Een Rabbijn kan zelfs zeggen, dat het bestelen der Gojim ongeoorloofd is voor de Joden, doch volgens den Talmud moet hij er in zijne gedachte bijvoegen: wanneer het mogelijk ware, dat een Jood een Goi bestal; doch dit is onmogelijk, daar den Joden alles toebehoort.

OVER HET BEDROG.

De Talmud zegt: Gij moogt een Goi bedriegen en woeker van hem nemen; wanneer gij echter iets verkoopt aan uwen naaste of iets van hem koopt, dan zult gij uwen broeder niet bedriegen. Wanneer een Jood met een niet-Jood een regtsgeding heeft, laat het dan uwen broeder winnen en zeg den vreemdeling: aldus wil het onze wet — hier is sprake van een land, waar de Joden regeren —. Wanneer de wetten der volkeren den Joden gunstig zijn, zoo laat gij ook uwen broeder het regtsgeding winnen en zeg den vreemdeling: aldus wil het uwe eigene wet. Wanneer geen dezer gevallen plaats grijpt,

moet men den vreemdeling door listen plagen, totdat het voordeel aan de zijde van den Jood verblijft. Zoo verhaalt de Talmud van Rabbi Samuel, een zijner grootste patriarchen, dat deze een gouden flesch voor vier drachmen kocht van een Goi, die in den waan verkeerde, dat de flesch van koper was; daarenboven had hij bij de betaling dien Goi nog een drachme onttrokken. Ook had Rabbi Kahana van een Goi 120 vaten wijn ontvangen in plaats van 100, die hij gekocht had.

Wanneer men zich nu herinnert, hoe de Talmud, door zijne leer over de bestemming van den mensch, de lage lusten bij zijne lezers tracht op te wekken, dan kan men zich eenig begrip vormen, welk eenen indruk de verhalen van zulke bedriegerijen, die als heldenfeiten worden voorgesteld, noodwendig moeten maken. Het moet dan ook wel, volgens den Talmud, een voorschrift van heilige wijsheid zijn, dat Rabbi Moses geeft, als hij zegt: Wanneer de Goi in zijne rekening dwaalt — natuurlijk te zijnen nadeele — dan zegt de Jood: ik weet het niet; maar den Goi in dwaling brengen, is niet aan te prijzen, daar de Goi eene dwaling kon veinzen om den Jood te beproeven.

De christelijke liefde verbiedt ons om van een of anderen Jood in 't bijzonder te verzekeren, dat hij de talmudische leer in beoefening brengt, alvorens de ondervinding ons zulks geleerd heeft. Ook onthoud ik mij van eenige geschiedkundige daadzaken op te geven, die al te zeer het wantrouwen zouden opwekken; doch de voorzigtigheid gebiedt ons, de leer van den Talmud niet uit het oog te verliezen, opdat wij geen slagtoffers worden van het bedrog eener pers, die zamenzweert tegen het Christendom; ook eischt de vrije wetenschap, dat wij zonder menschelijk opzigt den grond der gebeurtenissen in onze

veelbewogen eeuw opzoeken en alle elementen en drijfveeren van hetgeen onder onze oogen plaats heeft, nasporen. Wij zijn te zeer opgevoed in- en gewoon geworden aan goede trouw om een stelselmatig bedrog, zooals het in onze dagen gepleegd wordt, — ik zeg niet: te veronderstellen, maar — ons voor te stellen; wij hebben daarvan geen begrip en zijn dus wel genoodzaakt een of twee lessen bij den Talmud te gaan halen.

HET LEVEN.

De Talmud zegt: „Men brenge den regtschapenste onder de afgodendienaars om het leven", natuurlijk, als men zonder gevaar kan. En: Wanneer men een Goi, die in een kuil valt, daaruit trekt, behoudt men een mensch voor de afgoderij. De „arend" Maimonides zegt: „Het is verboden zich over afgodendienaars te ontfermen; wanneer men hen derhalve ziet omkomen of in een vloed verdrinken, zal men hen niet redden." En de Talmud zegt met Maimonides: „Die een deel van het joodsche geloof loochent, is een ketter; men is verpligt hem te haten, te verachten en te verdelgen, daar er gezegd is: Zal ik niet haten, Heer, die U haten?" „Die een dier wil dooden", zegt de Talmud, „en bij vergissing een mensch doodt, die een heiden dooden wil en uit dwaling een Israeliet doodt, is zonder schuld." Wanneer een ketter en verrader in een kuil valt, zegt de Talmud, men trekke hem er niet uit; wanneer een ladder in den kuil staat, men neme dezen weg en spreke: ik doe dit, opdat mijn vee niet afklimme; wanneer een steen op de opening gelegen heeft, men plaatse dien er weder op en spreke: ik doet dit, opdat mijn vee er over gaan kan. Het gebod: Gij zult niet doodslaan, zegt Maimonides, „de arend der Synagoog",

beteekent, dat men geen mensch uit Israel dooden mag. Die eene israelietische ziel heeft omgebragt, dien wordt het toegerekend, alsof hij de gansche wereld gedood had; en die eene israelietische ziel behoudt, als hadde hij de gansche wereld behouden, zegt de Talmud.

DE CHRISTENEN.

Daar onze Goddelijke Verlosser, volgens de joodsche leer, geen God, maar een zuiver schepsel is, zoo zijn de Christenen in de oogen der Joden afgodendienaars. Hieruit begrijpt men, dat de Christenen niet zijn uitgezonderd, wanneer er in Talmud en rabbijnsche boeken van Gojim sprake is. Indien wij derhalve in den Talmud lezen, dat men den regtschapenste onder de afgodienaars behoort te dooden, dan kunden we daaruit de gezindheid van het „leerboek" jegens ons leeren kennen. Wij hebben ook reeds aangestipt, hoeveel smadelijks er tegen Christus en de Christenen in de oude uitgaven des Talmuds te lezen stond; om des vredes wille heeft men, wel is waar, in latere uitgaven deze uitdrukkingen vermeden, doch ter eeuwiger gedachtenis liet men de bladzijden en gedeelten van bladzijden, waarop gemelde uitdrukkingen gevonden werden, open of teekende ze met een krul: de Rabbijn kan daarin eene opwekking vinden om mondelings te onderwijzen, wat er eertijds geschreven stond.

De „arend" Maimonides zegt dan ook: De Christenen, die Jesus volgen, zijn, ofschoon zij onderling in leer verschillen, allen ketters en, naar de verklaring des Talmuds, moet men hen als ketters behandelen.

Om den haat tegen de Christenen te verbergen, worden zij in den Talmud en bij de Rabbijnen dikwijls onder andere

namen aangeduid: onder den naam van volkeren, die niet meer bestaan. Zoo zegt de „arend": De Edomiters zijn afgodendienaars, de eerste dag der week is hun een heilige dag.

Ook zegt de Talmud: De leer van Jesus van Nazareth is eene ketterij; Jacobus, zijn leerling, is een ketter; ook worden de Evangeliën kettersche boeken genoemd. Wat Talmud en Rabbijnen voor de ketters veil hebben, zal ik niet herhalen.

DE VROUW.

Moses heeft gezegd: Gij zult uws naasten huisvrouw niet begeeren, en: Die den echt breekt met de vrouw zijns naasten, is den dood schuldig. De Talmud zegt hierover: Moses spreekt van de vrouwen des naasten, niet van de vrouwen dergenen, die geen naasten zijn. De „arend" Maimonides zegt eveneens, dat de echtbreuk met eene vrouw des ongeloofs geen zonde is; en de zeer in aanzien staande Rabbi Raschi schrijft ter verklaring van Moses' woorden, dat de vrouw des vreemdelings niet bedoeld wordt, daar de vreemdeling geen huwelijk heeft. Evenzoo spreken Bechai, Levi Gerson en anderen. De Talmud verhaalt dan ook handelingen van eenigen zijner meesters, die ik liever stilzwijgend voorbijga.

Ook de joodsche vrouw staat in den Talmud niet hoog aangeschreven. De openlijke gebeden in de Synagoog vorderen de tegenwoordigheid van tien mannen: negen mannen en een millioen vrouwen maken de vergadering niet voltallig, Gods tegenwoordigheid ontbreekt, want de vrouw geldt hier voor niets. Het is de zaak des mans zijne vrouw te behandelen volgens zijn goeddunken, gelijk een stuk vleesch, dat hij bij den slager gekocht heeft; de vrouw is bestemd om het zonder klagte te verdragen, wanneer hij,

die haar betaalde, haar behandelt volgens zijne luimen.

Ik verwijs den lezer, die lust gevoelt om zelf de aangehaalde plaatsen in den Talmud te lezen, nogmaals naar de brochure van Dr. August Rohling: hij zal daar veel meer vinden met naauwkeurige aanwijzing, waar het geschreven staat. Gemelde brochure heeft — zooals in haar voorwoord te lezen staat — haren oorsprong te danken aan een schrijven in den Westfaalschen Merkur, waarin van joodsche zijde de Talmud als het kostbaarste boek van Juda geroemd werd onder verzekering, dat hij „reine menschenliefde" leerde. Dit kan inderdaad waar zijn, indien men onder het woord „mensch" op talmudische wijze den Jood verstaat, inzonderheid de mannen van Juda; doch wat er overigens van de menschenliefde des Talmuds te verwachten is, hebben wij gezien. Uit gemelde bewering van den westfaalschen Jood blijkt echter, dat de Talmud zijne waarde niet verloren heeft, maar ook in de negentiende eeuw nog hoog staat aangeschreven bij het Jodendom.

Zou nu „het kostbaarste boek" geen grooten invloed op het hedendaagsch Judaisme uitoefenen? Of zouden de menschen onzer dagen den aanleg missen om gefanatiseerd te worden, vooral wanneer het fanatisme alle booze lusten tegelijk aanspreekt? Hoe wordt de hoogmoed gestreeld door de voorstelling, dat één Jood meer waarde heeft dan alle volkeren der aarde; dat de Jood bestemd is om te heerschen over de volkeren, zooals dezen regeren over het redelooze vee! Hoe wordt de hebzucht geprikkeld door de voorspiegeling van een messianiesch Rijk, waarin Juda alleen alle schatten der aarde bezitten zal; door de leer, die de rijkdommen als eene zaligheid predikt en tevens in zoo ruime mate den weg openstelt tot list en bedrog! Hoe worden de wellust en de zinnelijke lusten geprikkeld door de leer over een hemel, waar men lekker eet en keurigen

wijn drinkt; door de leer over het huwelijk en de echtbreuk! Waarlijk, de Talmud behoefde nu juist nog niet het kostbaarste boek van Juda te zijn, om reeds een magtigen invloed op het Jodendom uit te oefenen.

Zonder bezwaren kon Juda op zijn meergenoemd Concilie verklaren, dat de moderne begrippen voordeelig zijn voor het tegenwoordige en de toekomst van Juda. Sommige der stellingen, in den zoozeer aangevochten Syllabus veroordeeld, zijn geheel uit den Talmud genomen. Onder anderen de LVIIIste, die luidt: Men moet geen andere krachten erkennen dan die in het stof gelegen zijn, en de geheele zedeleer en deugd moet gesteld worden in het op iedere wijze opeenhoopen en vermeerderen der rijkdommen en in de voldoening der lusten; de LXIste: De onregtvaardigheid van een gelukkig voldongen feit doet niet het minste nadeel aan de heiligheid van het regt. De LXste: Het gezag is slechts de som van het getal en de stoffelijke krachten. Zou men niet zeggen, dat zij, die dergelijke stellingen hebben uitgevonden, verdedigen en in praktijk trachten te brengen, ijverig in den Talmud gestudeerd hebben? Zeker is het na te wijzen, dat zij leerlingen der Jodenpers zijn.

Men zal aanmerken, dat de Jodenpers meestal in handen is van ongeloovige Joden, van hen, die evenmin aan den Talmud hechten als de verlichte Christenen aan de Evangeliën. Ik heb reeds op deze aanmerking geantwoord; doch wegens het gewigt der zaak zal het niet overbodig zijn, eens met bijzondere oplettendheid te zien, welk een invloed de Talmud op de ongeloovige Joden kan uitoefenen, en hoe die invloed zigtbaar is.

WELK EEN INVLOED OEFENT DE TALMUD OP DE ONGELOOVIGE JODEN UIT?

De ongeloovigsten onder hen, die den naam van Christenen dragen, ondergaan, ofschoon zij den spot drijven met het geheele positieve Christendom, toch den invloed der christelijke beginselen en leeringen, die zich overal en altijd in ontelbare handelingen, denkbeelden en spreekwijzen openbaren. Het is hun niet mogelijk zich van het Christendom los te maken; zij ademen het onophoudelijk in; zelfs in hun wanhopigen strijd tegen Christus en zijne Kerk zullen zij nog genoodzaakt zijn ongemerkt christelijke denkbeelden en beginselen te gebruiken. Ja, de Jood, die eeuwen achtereen onder Christenen leefde, kon zich onmogelijk, hoe groot zijn afzondering van de Christenen en zijn haat tegen Christus ook waren, geheel aan den invloed van het Christendom onttrekken. Wie nu zou durven beweren, dat de Talmud, „het kostbaarste boek" der Joden, geen invloed meer uitoefende op de kinderen van Juda, zoodra dezen ophielden met godsdienstig ontzag de talmudische leer te aanhooren? Bijkans achttien eeuwen was de Talmud het kostbaarste boek van Juda; zijne Rabbijnen prezen het leerboek van geslacht tot geslacht; hunne onderrigtingen, vermaningen en bestraffingen zett'en zij kracht bij door aanhalingen van talmudische teksten en voorbeelden; bij zijne rampspoeden zocht de Jood troost in de beloften van den Talmud; hij, die vreemdeling was onder de volkeren, vertrapt, verguisd werd — helaas ook dikwijls op onchristelijke wijze door Christenen — trok zich terug om in de grootheid en de vermeende regten, die de Talmud hem voorspiegelde, vergoeding te vinden. Gelijk de Rabbijnen de zonen van Juda uit den Talmud voedden, zoo spraken Juda's huisvaders tot hunne kinderen over de leer,

de beloften, de vermaningen en de regten, die de Talmud hun schonk. Er ontstond dus eene joodsche overlevering van talmudische denkbeelden, beginselen, leeringen en spreekwijzen, die tot in merg en beenderen doordrong en zich met het Jodendom als vereenzelvigde. Gewoonten en gebruiken, wetten en voorschriften, geheel op talmudische leest geschoeid, werden aangenomen en opgevolgd van eeuw tot eeuw; hetgeen des te gemakkelijker was wegens den staat van afzondering, waarin de Joden steeds leefden, en wegens het half patriarchale van hunne leefwijze.

Hoe zal de moderne Jood zich nu aan den invloed van den Talmud onttrekken? Was de Talmud voor hem slechts een boek, 'twelk men nog gemakkelijker ter zijde legt dan ter hand neemt, niets was eenvoudiger. Werd hij slechts door de Rabbijnen in de Synagoog aangehaald, de moderne Jood behoefde slechts de Synagoog te vermijden; maar de Talmudleer heeft hij ingeademd van zijne eerste jeugd af; dit leerboek heeft zijne beginselen en leeringen diep geprent in 't jeugdige hart; hij — de moderne Jood — vindt de leer van den Talmud in de handelingen, gebruiken, spreek- en denkwijzen zijner joodsche omgeving steeds terug, de talmudische atmosfeer omgeeft hem van alle zijden; hij leeft er in zonder er aan te denken.

De liefde voor de joodsche nationaliteit is bij den modernen Jood niet uitgedoofd: wij zagen reeds, hoe die liefde zich in de woorden en daden van den verlichten Crémieux openbaarde; een groot getal van voorbeelden zouden wij nog verder kunnen vinden. Ik keur deze liefde voor de natie niet af, integendeel moet ik ze prijzen; doch uit deze liefde voor Juda volgt dan ook, dat de moderne Jood eene natuurlijke neiging heeft om de geschiedenis, de lotgevallen, de zeden en gewoonten,

de wetten en gebruiken, de denkbeelden en opvattingen, het tegenwoordige en de toekomst van zijn volk lief te hebben; maar dit alles is zamengegroeid met Talmud en talmudische leer; men kan Juda niet met kinderlijke eerbied en liefde bewonderen en liefhebben, terwijl men den Talmud veracht en veroordeelt.

Nog dient men in aanmerking te nemen, dat de beginselen en de zedewet van den Talmud zeer krachtig spreken tot de lusten en neigingen van den door de erfzonde bedorven mensch. Indien de moderne Jood zich ook al onttrekt aan de talmudische leer over God, ziel, hemel en eeuwigheid, hij zal in zijn ongeloof toch waarlijk geen kracht vinden om zijn hoofd en hart met verachting af te wenden van de verderfelijke zedewet, die in het kostbaarste boek zijner natie gevonden wordt. Ook zal hij bij zijne ongeloovige vrienden niet de minste aanleiding vinden om hetgeen hij in vroegeren leeftijd, te huis en in de Synagoog, over Christus en Christendom hoorde, niet meer aan te nemen. De Christus-haat behoeft niet te worden afgelegd, wanneer men in vriendschap en innig verkeer treedt met de leerlingen van hem, die zoo dikwijls schreef: „Ecrasez l'infâme." De moderne Jood is in zulk gezelschap aanstonds te huis; zonder het te zoeken, zal hij er spoedig den toon aangeven; hij brengt er versche krachten, geput uit den Talmud en de talmudische overleveringen. Ja, tot zijne verrassing vindt hij bij de moderne Christenen meer talmudische opvattingen dan hij verwachten kon: een materialistiesch sensualisme; eene aanbidding van list, bedrog en geweld, die slaagden; eene voorliefde voor de apen-herkomst, die volstrekt niet in tegenspraak is met de leer over den oorsprong der Gojim, zooals de Talmud, „het kostbaarste boek" van het Jodendom, die geeft.

Ja, zelfs de talmudische leer over God, over hemel enz., is die wel zoo ver verwijderd van de moderne opvattingen onzer naam-Christenen? 's Menschen hoofd en hart behoeven geen zwaren strijd te leveren om van het Godsbegrip der Rabbijnen over te gaan tot den Al-Vader of tot den grooten Onbekende, van wien men niets zeggen kan, dan dat hij waarlijk bestaat.

IS DE INVLOED VAN DEN TALMUD ZIGTBAAR IN DE HANDELINGEN DER MODERNE JODEN?

Wij lezen in de Archives Israélites anno 1868: „Mejufvrouw J. T. had zich aan het tooneel gewijd; hare „begrafenis was israelietiesch, zooals hare ziel steeds ge„weest was, en wanneer zij zich ook gelijk vele dames „overgaf aan de verleidingen, die met hare loopbaan ver„bonden waren, zij heeft toch vroom de huiselijke over„leveringen onderhouden." De Archives zijn een voortbrengsel van de moderne Jodenpers; zij erkennen, zooals uit het aangehaalde blijkt, de huiselijke (talmudische) overleveringen en spreken over de vrouwelijke uitspattingen in een geest, die de talmudische leer over „de vrouw" tamelijk wel teruggeeft.

In de bestrijding van Christus en positief Christendom staat de ongeloovige Jodenpers in 't eerste gelid, en welke middelen zij gebruikt, is genoegzaam bekend; ik merk slechts op, dat die middelen geheel overeenstemmen met den geest van den Talmud. Het eigendomsregt der Kerk en der geestelijke vereenigingen wordt door de Jodenpers niet erkend; zij is onuitputtelijk in hare aanbeveling, goedkeuring en toejuiching van de secularisatie der gemelde goederen. Laster en leugenachtige berigten weet zij meesterlijk met de waarheid te vermengen; schaamteloos tot

in het onbegrijpelijke, geeft zij het niet voor de duidelijkste teregtwijzingen op; de leer van den Talmud over list en bedrog is nooit op zoo groot eene schaal in praktijk gebragt als zulks door de Jodenpers geschiedt. Wie herinnert zich niet de berigten over het Vaticaansch Concilie — ware en onware door elkander gemengd —, die er voor omstreeks twee jaren gedurig in het joodsche dagblad, de Augsburger Zeitung te lezen stonden? Hoe kwamen de heeren redacteurs aan gemelde berigten? De valsche konden ze leveren zonder iemands hulp; maar de ware? Wat er voorviel, was toch een geheim? En dat het geheim door de Ultramontanen goed bewaard werd, blijkt genoegzaam uit de onwetendheid, waarin alle katholieke schrijvers verkeerden. Een van beide veronderstellingen moet men aannemen: óf de Joden uit Augsburg hadden te Rome een eervergeten spion, die op echt talmudische wijze achter de waarheid wist te komen, óf zij stonden in betrekking met een meineedige, die tegen geweten en pligt zijne berigten verkocht. De leer van den Talmud moet wel diep bij de heeren redacteurs geworteld zijn, dat zij openlijk van allerschandelijkste middelen gebruik maakten, zonder te beseffen, hoezeer zij zich brandmerkten voor het oog hunner lezers, aan wie zij de vruchten hunner listen en lage kuiperijen voordienden.

Dat de Jodenpers met onvermoeiden ijver ons les geeft in het Christendom en vele woorden veil heeft voor de belangen van het vaderland, zal ik haar niet ten kwade duiden. Vele Christenen of naam-Christenen hebben al te gretig de lessen van genoemde pers aangenomen, om deze nu nog van onbeschaamdheid te kunnen beschuldigen, wanneer zij haren arbeid voortzet. Een hoogleeraar, die zijne gehoorzaal steeds gevuld ziet, is toch niet schaamteloos te noemen, indien hij zijn leerstoel niet

verlaten wil. In onze eeuw, waarin alles bij meerderheid van stemmen beslist wordt, om 't even hoe die stemmen bijeenverzameld worden, behoeft de Jodenpers zich niet te schamen over hare clientèle; zij is talrijk. Iets anders is het, dat de verlichte eeuw zelve blozen moet over haar verval, daar zij licht over vaderland en Christendom bijkans uitsluitend aan de Joden gaat vragen. Neen, ik verwijt aan het Judaisme daarom geen onbeschaamdheid; het moet wel in Christendom en Onfeilbaarheid handelen, omdat in dezen de vraag van het groote publiek zich vooral tot de Joden rigt. Gaf Juda maar onvervalschte waar! Doch ook hiervoor is verschooning te vinden. Juda zal zeggen: onze winkel wordt zoo druk bezocht, omdat wij valsche waar verkoopen; de wereld dwingt ons tot bedrog. Daar ligt waarheid in, veel waarheid, doch niet de volle waarheid; er worden ook andere middelen gebezigd om de joodsche dagbladpers aan het groote publiek op te dringen. In ieder geval mag de waarheid niet tot een artikel van handel of van weelde gemaakt worden. Geschiedt dit? Zeer zeker, en dit is de grootste grief, die ik tegen de moderne Jodenpers heb. Zij spreekt over verlichting, ontwikkeling, beschaving, en bijkans ziet geen enkel nummer harer dagbladen het licht zonder een leugen of een wel doordacht leugenweefsel de wereld in te zenden. IJver voor de waarheid wordt er gehuicheld, terwijl men eene zamenzwering ten bate der leugen aanging; geestdrift voor de verlichting is het masker, waaronder de toeleg schuilt om de leeghoofden, de halfgeleerden, de marktschreeuwers en de kudde van onnoozelen het spoor bijster te maken. Is die handelwijze niet geheel in overeenstemming met de leer van den Talmud?

Opmerkelijk is het, dat de moderne Jodenpers hare lezers nooit over Talmud en talmudische leer onderhoudt.

Ik geloof toch, dat daarin wel meer dan één gevaar voor vaderland en Christendom steekt. Daar het nu eenmaal de taak van het Judaisme is voor beide te waken en te strijden, moest zijne pers ons waarschuwen tegen de gevaren, die ons van talmudische zijde bedreigen. En dan de zedelijkheid? Wordt zij niet met teederheid verpleegd en gekoesterd door de joodsche dagbladpers? Er gaat geen dag voorbij zonder dat gemelde pers in naam der zedelijkheid iets veroordeelt of aanprijst, iets toejuicht of uitjouwt: waarom nooit gesproken over den Talmud, die toch zoo heel zedelijk niet is? Wanneer zij door den overvloed van haar licht genoodzaakt wordt om van tijd tot tijd hare heldere stralen uit te spuijen over Kerk en Onfeilbaarheid, zou het dan niet verkieslijker zijn, dat zij hare kennis van den Talmud eens aansprak? Zij zou zich geheel op eigen terrein bewegen, van aanmatiging kon geen sprake zijn, en zeer verdienstelijk maakte zij zich voor Christendom, vaderland en menschheid. Inderdaad, voor de menschheid; ik had het haast vergeten, en dit woord mag nooit vergeten worden, als er van de ongeloovige pers sprake is. Eindelijk, de belangen van Juda bragten het zoo mede, dat de Jodenpers hare redeneringen aanvulde met teksten uit den Talmud. En nu is het bijna alsof er geen Talmud bestaat of bestaan heeft. Ge vindt alle mogelijke geleerdheid in de joodsche dagbladen, talmudische nimmer. Daar moet toch wel eene reden voor zijn; want dit hardnekkig zwijgen staat gelijk met een opzettelijk verbergen.

Alzoo de Jodenpers zwijgt over den Talmud, omdat de kennis van het voortreffelijkste leerboek der Joden niet behoort uitgebreid te worden. Zij — de pers — die alles aan het licht wil brengen, houdt den Talmud zorgvuldig verborgen: zij moet dus vreezen, dat het kostbaarste boek der Joden bij zijn optreden in de wereld niet veel eer zou

behalen. Hieruit blijkt, dat de ongeloovige Jood meer bezorgd is voor de eer van den Talmud dan voor de verlichting en beschaving, welke de wereld uit het kostbaarste boek van Juda trekken kon.

Zie eens hoe de ongeloovige naam-Christenen alle wetenschap te hulp roepen om den Bijbel van zijn aanzien en zijne achting te berooven. Zij toonen in woorden en daden hun afkeer van de HH. Schriften. Waarom handelt de ongeloovige Jood niet op gelijke wijze met den Talmud? Veel beweging zou er niet noodig zijn om het „kostbaarste boek" geheel in miscrediet te brengen: het ware genoeg zijne onzinnige leer openbaar te maken. De moderne Jood doet dit niet, en hierin ligt een nieuw bewijs, dat de Talmud zijn invloed nog niet geheel bij hem verloren heeft. Hij zwijgt onder den invloed van den Talmud.

Waarlijk, wanneer de moderne begrippen door geloovige en ongeloovige Joden zijn goedgekeurd als voordeelig voor het tegenwoordige en de toekomst van Juda: waarom zouden de moderne Joden den Talmud afkeuren, wiens leer en begrippen minstens even voordeelig zijn voor het Jodendom? Volgens de moderne begrippen zou de ongeloovige Jood den buit nog met anderen moeten deelen, volgens den Talmud rekent hij met de Gojim niet. De ware vrijzinnigheid eischt derhalve, dat hij Talmudist blijve.

Wij zien dan ook, dat de verlichte Crémieux — grootmeester der loge en voorzitter van den israelietischen bond — de talmudische beloften over de wereldheerschappij van Juda volstrekt niet prijsgeeft. Hij hoopt, dat op de puinen der pauselijke zetels en der keizerlijke troonen een nieuw Jerusalem zal opgetrokken worden.

Ziedaar, lezers, wat ik te zeggen had over de gewig-

tige rol, die het Jodendom in de geschiedenis der negentiende eeuw speelt. Het is mijne overtuiging, dat wij van onze zijde meer acht hebben te slaan op het leven en streven van Juda. Ik geloof, dat wij daardoor veel zouden begrijpen van hetgeen ons thans nog raadselachtig en onbegrijpelijk is. Het zij verre, dat ik afkeer en haat tegen de Joden zou willen opwekken. Een verlicht Katholiek, waarvoor ik mijn lezer houd, zal met mij begrijpen, dat ons innig medelijden past met de verblinding der Joden. Veel heb ik gezegd over de dwalingen der Joden, maar ik heb niet nagelaten de oorzaken hunner dwalingen aan te geven; oorzaken, die voor een groot deel geheel buiten de schuld van het tegenwoordig Jodendom liggen. Hartelijk wensch ik, dat er vele, zeer vele Joden gevonden worden, die zich boven de leer des Talmuds en diens verderfelijken invloed verheffen; maar de voorzigtigheid eischt niet minder dan de vrije wetenschap, dat wij toezien en op onze hoede zijn. Nog eens beveel ik de lezing aan der brochure van Dr. August Rohling.

J. G. H. C. Essink.

Dr. W. J. F. Nuyens, Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen Volks [1].

In de laatste jaren werden de leemten onzer katholieke letterkunde met ijver en ook met goed gevolg aangevuld; doch ééne leemte, eene groote, bleef voortdurend bestaan.

Hoezeer wij Katholieken ook verlangden naar een werk, waarin we ons op de hoogte onzer vaderlandsche geschiedenis konden brengen, zonder bij elke bladzijde een slag in het aangezicht te ontvangen, zonder telkens in het dierbaarste wat we hebben, in onze godsdienstige overtuiging, gegriefd te worden; hoe vurig we ook wenschten een boek te bezitten, waarin we kennis konden maken met onze voorvaderen, niet zooals ze ons op alle papier geteekend worden, maar gelijk ze geweest zijn, kennis maken ook met hen, van wie we uit de overlevering gehoord hadden, doch nimmer een woord mochten lezen; — helaas, die wenschen, hoe algemeen ook, hoe duidelijk ook uitgesproken, bleven onvoldaan.

1) Eerste deel. Amsterdam bij C. L. van Langenhuysen. 1871. — Ingezonden.

Zelfs onze landgenooten, die eene andere overlevering volgen, onze andersgezinde broeders, die voor zich zelven rijkelijk voorzien zijn, zij erkenden onze behoefte, billijkten den wensch, dat er aan voldaan werd, ja, verhieven met ons de stem, die om voldoening riep. Om slechts van een enkele te gewagen, de hoogleeraar R. Fruin schreef in De Gids van 1865: „Wij hopen dat eerlang een Katholiek de taak op zich zal nemen om, uit het oogpunt zijner kerk, maar zonder blind vooroordeel, de geschiedenis van ons volk te beschrijven."

Ten langen laatste gaan nu onze wenschen hunne vervulling te gemoet. Het einde van het vorig jaar bragt ons het eerste deel eener voor Katholieken bewerkte Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen Volks.

Hoe werd de nieuweling ontvangen?

We mogen hierop, dunkt ons, wel vooraf onze aandacht vestigen.

Zoodra was niet het eerste deel verschenen, of een zeker weekblad richtte „eene heusche en vereerende uitnoodiging" aan Professor H. Kern om zijne „beschouwingen mede te deelen over 't eerste deel van de Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen volks, door Dr. W. J. F. Nuyens." „Met lust en liefde" ging Professor de hem „opgedragen taak aanvaarden." „Wel is waar," zoo schrijft hij, „verwachtte ik geen nieuw licht over de vele duistere punten in de oudste aardrijkskunde en geschiedenis dezer gewesten, maar ik dacht toch een goed, bruikbaar overzicht te zullen vinden van hetgeen bekend was. Hoe werd ik in die niet overdrevene verwachtingen teleurgesteld! dermate, dat ik op 't punt stond de Red. van dit weekblad te verzoeken, dat zij mij ontslaan mogt van de hatelijke taak, harde hoezeer verdiende kastijdingen

te moeten toedienen . . . . . allen zijn het er over eens, dat een schrijver op zijn minst zooveel van zijn onderwerp moet kennen, als iedereen uit een Conversations-Lexicon kan putten. Dit is waarlijk een zeer matige eisch, en toch blijft de schrijver ver daar beneden."

Dan volgen eenige opmerkingen van den taalbeoefenaar, die over het geschiedkundig gedeelte zwijgt; en ten slotte lezen we: „Genoeg. Mistroostig over 't nieuwe bewijs van verregaande onkunde in ons vaderland aangaande de na zooveel zwoegens verkregene uitkomsten der germaansche taal- en oudheidkunde, leggen we de pen neder, in de overtuiging dat de vele onbruikbare boeken over de oudste geschiedenis dezer landen met nog een zijn vermeerderd."

De beoordeelaar, die in De Tijd (van 1 Januarij 1872) optrad, aarzelt daarentegen niet den Heer Nuyens een „zeer geleerd man" te noemen en diens jongsten geschiedkundigen arbeid voor te stellen als een „doorwrocht kunstwerk." „Wij hebben", zoo spreekt hij, „geene geschiedenis, waarbij van de latijnsche bronnen der romeinsche en vroegmiddeleeuwsche schrijvers met zooveel scherpzinnigheid en smaak gebruik gemaakt is, als de Heer Nuyens het voor dit werk gedaan heeft."

Een derde, wiens bevoegdheid op het gebied onzer vaderlandsche geschiedenis wel niemand in twijfel zal trekken, Dr. P. P. M. Alberdingk Thijm, 's Heeren Nuyens' Geschiedenis des Nederlandschen Volks beoordeelende, schrijft in De Wachter[1]): „Om alle deze redenen verdient dit werk de grootste aanbeveling, en te meer dewijl Dr. Nuijens de eerste onzer katholieke landgenooten is,

1) Aflevering van Maart 1872, blz. 187.

welke het schrijven eener VOLLEDIGE geschiedenis der Nederlanden onderneemt."

Ons dunkt, dat het besproken werk, al ware 't alleen om hetgeen er voor en tegen wordt gezegd, met recht onze opmerkzaamheid verdient.

De Schrijver is een Katholiek van ouden stam, wiens voorvaderen reeds drie eeuwen geleden in de Nederlanden gezeten waren, met aanzienlijke betrekkingen werden vereerd [1]) en deel hadden in den strijd, welke voor hen, evenals voor ons, zoo treurig afliep; een Katholiek van den echten stempel, die gelooft zonder voorbehoud, die den moed bezit om zijne overtuiging luide uit te spreken, en de goede zaak met zooveel kracht, met zooveel beleid weet te verdedigen, dat de tegenpartij ten laatste hare toevlucht moet nemen tot smaadwoorden: zij noemt hem Ultramontaan en Jesuïet [2]). Wij heeten ze welkom die beide woorden; ze zeggen ons, dat de Schrijver tot de trouwe zonen der H. Kerk behoort, en dat zijn werk waarlijk uit een katholiek oogpunt geschreven is.

De opstand van het laatst der 16e eeuw, uitgelokt door ontevreden edelen, die hunne positie wenschten te verbeteren, ontwrong zich weldra aan hunne leiding om over te gaan in het gareel van het Calvinisme, dat, eerst als bondgenoot te hulp geroepen, nu alles in zijne richting voortdreef. 't Was een geweldige macht, dat Calvinisme, en daarom was het door de edelen ten lande ingevoerd; evenwel zag het in, dat het een vreedzamen strijd van beginselen met de Katholieke Kerk niet kon doorstaan. Vandaar dat zelfbehoud het dreef om, nu het de stoffelijke

---

1) Zie *Voorrede* tot de *Nederlandsche Heroërten*, blz. 23.

2) *Brochuren-Vereeniging*, tweede jaargang, No. V, blz. 44.

macht te zijner beschikking had, den verdelgingskrijg tegen de Katholieke Kerk te voeren. Recht en billijkheid moesten wijken; geweld werd er gepleegd, overal geweld, en dit nog gesteund door list en bedrog. Het gevolg moest wel zijn, dat weldra over geheel de republiek der Vereenigde Nederlanden het openbaar bestaan der Katholieke Kerk was onderdrukt.

Het leven werd den Katholiek gegund, doch ook niets meer. Zijn vermogen moest rijkelijk deelen in het dragen der gemeene lasten, doch van alle openbare betrekking was hij uitgesloten; zelfs kon hij — ten minste in Gelderland — tot geen erkend gilde toegang vinden noch verlof bekomen tot het uitoefenen van eenig bedrijf of nering. En wee hem, zoo hij 't waagde op een of andere wijze, al ware 't slechts in den meest verborgen schuilhoek, van zijne zielsovertuiging blijk te geven door welke godsdienstoefening ook. Bij de geringste ontdekking verrees er aanstonds een heirleger van plakkaten, om de paapsche stoutigheid te tuchtigen. Geen wonder, dat alle katholiek leven zich tot in het geheimst verborgen terugtrok en een enkele kiem van leven slechts zeldzaam, als bij uitzondering, hier of daar doorbrak.

Waar het leven kwijnt — het openbaar leven — daar sterft noodwendig de overlevering. Moest dan bij zulken toestand, die twee overlange eeuwen aanhield, niet de schakel verbroken worden, welke ons met onze voorouders samenhechtte? Al te veel is er dan ook van hunne overlevering voor ons verloren gegaan. Hoewel wij zonen zijn van een roemrijk voorgeslacht, wiens monumenten ons verbazen, wiens oorkonden ons van wonderen gewagen, zijn wij als kinderen geworden zonder vaderen, vondelingen, die van hunne ouders evenmin als van hun groote daden weten. Slechts bij enkele gezinnen van onwrikbare over-

tuiging en nimmer zwichtende kracht zijn eenige geringe resten uit de katholieke overlevering met eerbied bewaard; voor 't overige is alles in de laden en kisten der archieven onder het stof bedolven.

Dr. Nuyens, zooals hij in de Voorrede tot zijne Nederlandsche Beroerten getuigt en ook toont door heel de richting zijner omvattende studiën, behoort tot die krachtige en overtuigingsvolle familiën, waarvan wij zoo even gewaagden. Hij zal, gelijk hij ons uitdrukkelijk belooft, die overlevering weer schakel voor schakel samenhechten, ons eene met zorg bewerkte Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen Volks leveren, ons een degelijken leiddraad geven, waaraan wij zelf onze plaatselijke overleveringen kunnen verbinden. Voorwaar, een werk dat ons allen welkom moet zijn. Wat ons echter dien arbeid nog in waarde doet winnen is, dat al het voorgaande zal geschieden zonder onze medeburgers, die een andere overlevering volgen doch daarom niet te min vreedzaam en vaak hoogst genoegelijk met ons samenleven, — zonder die medeburgers, die vrienden te kwetsen. Hij zal de waarheid meêdeelen, de onverbiddelijke waarheid, niet in dien afstootenden vorm, welke haar voor anderen ondragelijk maakt, maar gehuld in het kleed der liefde, die de harten wint.

Hij zal de zaken behandelen alleen naar hare waarde, aan de hoofdzaken de hoofdzorg wijden, aan de mindere geven naar haar gewicht. Het Sticht van Utrecht zal hij recht laten weervaren, Brabant en Vlaanderen met evenveel zorg behandelen als Holland en Gelderland, terwijl noch het Oversticht, noch het vrije Friesland of Groningen in eenig opzicht zal worden achtergesteld. Zonder aanzien van personen zal de Schrijver zijne taak afwerken; Sint Willibrord en Karel den Groote, Willem den Zwijger en

den zaligen Canisius zal hij gelijke belangstelling wijden, met evenveel zorg zal hij ons Thomas van Kempen, Arminius en Gommarus, Vondel en Hooft leeren kennen. Hoezeer warm Katholiek, vol van zijne overtuiging, zal hij evenwel bij dezen arbeid zich niet door hartstocht noch blind vooroordeel laten leiden.

Wij verheugen ons niet weinig in zulk vooruitzicht en dit te meer, omdat dit werk zijn zal eene geschiedenis van het Nederlandsche volk. Ons wacht eene geschiedenis, niet van de vorsten alleen, maar evenzeer van het volk, het volk dat in de Nederlanden een zoo krachtigen geest ontwikkelde; eene geschiedenis, veel meer van den vrede dan van den krijg. 't Is waar, dat de oorlogen en staatsomwentelingen vaak glansrijke punten vormen in het leven der volkeren, roem en grootheid aanbrengen, dat zij de kracht en ook den geest van een volk naar buiten openbaren; doch veel meer is het waar, dat oorlogen en staatsberoeringen vaak daarom alleen het sterkst de aandacht trekken, omdat ze het grootste gedruisch maken.

Het eigenlijk ware leven der vaderen leeren wij het best, ja genoegzaam alleen kennen uit hunne godsdienst en hun rechtstoestand, uit hunne kunst en wetenschap, hun handel en landbouw, zeden en gewoonten. Deze zaken vooral zijn het, welke ons het voorgeslacht naar het leven moeten schetsen.

I.

Wij ontvangen, zooals de Heer Nuyens ons in zijn kort „Voorbericht" meêdeelt, hier niet een strijdschrift, gelijk de Nederlandsche Beroerten waren, maar een rustig, een geregeld, een aaneengeschakeld verhaal. En wijl de Schrijver, die proef heeft geleverd van ge-

loofwaardigheid, thans alleen verhaalt, laat hij de aanwijzing der bronnen achter; 't geen wij wel eenigzins betreuren, wijl daardoor den liefhebber het voortzetten der studie minder gemakkelijk of het verdedigen der katholieke zienswijze — en dit zal hier en daar noodig zijn — eenigzins moeilijker wordt. Is Dr. Nuyens door geen bijzonder dringende redenen tot dit besluit gebracht, dan hopen wij, dat hij voor 't vervolg in ons belang daarvan afzie.

In het eerste deel, dat nu voor ons ligt, heeft de Schrijver ons meêgedeeld, wat met eenige zekerheid bekend is van de eerste bewoners der Nederlanden, van die Kelten en Kimbren, Friezen en Bataven, Eburonen, Toxandriërs en zoo vele anderen, van wie wij gedurig hoorden gewagen zonder er een helder inzicht van te kunnen krijgen. Hij komt in dit deel tot aan de invallen der Franken.

Na eerst de natuurlijke gesteldheid van ons vaderland bij den aanvang onzer geschiedenis in korte trekken te hebben geschetst, gewaagt de Schrijver met weinige woorden van de afstamming der volken van noordwestelijk Europa, wijst even op een paar stammen, wier verschijning hier te lande tot het onzekere behoort, en spreekt ons dan van de Kelten, die zoo dikwijls door onze dichters worden bezongen. Vervolgens komt de beurt aan de Kimbren en Teutonen. Hunne onderlinge verwantschap, hunne betrekking tot de Kelten wordt ons ontwikkeld, hunne overeenkomst en verschil van gewoonten en zeden beschreven en de tijd hunner vestiging in de Nederlanden aangeduid. Dit leidt den Schrijver van zelf tot de behandeling der verschillende uit hen voortgesproten stammen, in zoover die den nederlandschen bodem hebben bewoond.

Dan volgen vijf hoofdstukken, waarin het leven en de

daden onzer voorouders vaak met rijke kleuren worden geteekend. Daar ons echter van heu genoegzaam niets anders bekend is dan hunne betrekking tot de Romeinen, bepaalt zich het meêgedeelde ook noodzakelijk tot dit punt. Wij hooren, hoe Julius Caesar, de groote romeinsche veldheer, zich hier wist in te dringen en de macht der nederlandsche stammen te knakken; hoe Drusus, Tiberius, Germanicus en andere uitstekende Romeinen dit werk zochten voort te zetten, en hoe zij metterdaad door hun hoogere ontwikkeling en door de onderlinge verdeeldheid der Germanen hierin slaagden. Doet u bij dat al het vaderlandsche hart eenigzins zeer, het leeft weer op, wanneer gij de groote daden hoort van Herman den Cherusker, het klopt vol fiere zelfvoldoening, wanneer gij de wonderen ziet van dapperheid door Claudius Civilis verricht.

Doch hoe diepe wonden ook de klauwen van den romeinschen adelaar hier sloegen, eenmaal op Germanjes eiken neergestreken wist de koningsvogel zich koning te toonen door orde en rust te bewerken en de zoo bewogen Nederlanden in de gaven des vredes te doen deelen.

Terecht wijdt daarom de Schrijver een afzonderlijk hoofdstuk aan de beschrijving van den weldadigen invloed, dien de Romeinen op de Nederlanden uitoefenden, en de sporen, welke zij hebben nagelaten.

Hoe belangrijk dit hoofdstuk ook zij, van meer belang zijn de twee volgende, waarin wij ons voorgeslacht van meer nabij in zijn openbaar en bijzonder leven leeren kennen.

De mensch is schepsel Gods en bestemd om God zelven eens te bezitten. Er leeft daarom in zijne ziel een natuurlijke behoefte tot godsdienst, welke alleen door het geweld der booze hartstochten of door de aanhoudende

kwelling eener bedorven opvoeding kan worden onderdrukt. Godsdienst is des menschen noodzakelijk levens-element, en uit zijne godsdienst leeren wij hem het best kennen. De Schrijver heeft dit wel begrepen en hoofdstuk IX geheel gewijd aan de behandeling der godsdienst onzer voorvaderen.

Op een waardige wijze, als om de kroon op het werk te zetten, sluit hoofdstuk X zich hierbij aan. Het geeft ons eene schets van het staats- en huiselijk leven onzer voorouders. Koningschap en standen met hun rechten en verplichtingen, bestuur, wetten en rechtspleging, huwelijk en huisgezin, kleeding en levenswijze, arbeid en ontspanning, taal en kunst, — dat alles wordt ons geleidelijk ontwikkeld en als in een levend tafereel voorgesteld.

Ziedaar eenige vluchtige trekken van het inhoudvolle werk; wie meer in bijzonderheden wil treden, is bijna genoodzaakt den geheelen arbeid weer te geven.

Wat het geheel van ons eerst ontvangen deel betreft, wij willen ons oordeel daarover, van hoe geringe waarde 't ook zijn moge, niet achter houden. 't Geen de Schrijver, zooals hij in zijn kort Voorbericht aanduidt, zich had ten doel gesteld, namelijk een werk te leveren voor ieders bevatting geschreven, dat heeft hij gelukkig bereikt.

Hij levert ons een werk van de hoogste degelijkheid, eene geschiedenis, kort maar rijk, opgedrongen vol van zaken. En deze zijn niet zoo maar bloot achter elkander verteld; ze zijn weer in het leven teruggeplaatst; de oorzaken zijn met hare gevolgen verbonden, en het latere is steeds een geleidelijke ontwikkeling van het voorgaande. Ge ziet het leven der vaderen, voor zoover het bekend is, weer als handelend onder uwe oogen optreden. Ge ziet niet bloot het natuurlijk leven dezer wereld, zooals thans

het liberalisme dit wil; ge ziet ook het hoogere leven, de betrekking, waarin het voorgeslacht tot het Opperwezen stond. Ook verzuimde de Schrijver niet, ter geschikte plaats ons nu en dan te herinneren aan de oppermacht en het albestier van God, die de draden der geschiedenis immer in zijne hand voert en niet zelden met kracht, soms onweerstaanbaar in den loop der dingen ingrijpt. Wij danken hiervoor den Heer Nuyens met warmte. Te veel wordt thans, ook hier en daar door Katholieken, toegeven aan het streven des ongeloofs, om Gods voorzienigheid buiten het spel der wereld te sluiten. — Dit van den inhoud.

Mogen we nog een woord zeggen over den vorm?

Bij het opslaan treft u voort het keurige plaatje van Edw. Du Jardin, Cerealis en Claudius Civilis voorstellende op het oogenblik, dat zij over den vrede onderhandelen. De ruwe trekken der in het midden afgebroken brug over de Nabalia [1]) en het verdere op den achtergrond voldoet u; maar uwe eigenlijke aandacht wordt getrokken door de twee hoofdfiguren. Cerealis staat daar als de fijn opgevoede Romein, wiens houding geheel overeenkomt met hetgeen de Schrijver op bladz. 104 van hem zegt: „uitmuntend legerhoofd en beleidvol onderhandelaar."

Doch moge ook het ontzagwekkende zijner houding en het edele zijner beweging u bevallen, uw blik hecht zich bij voorkeur aan den tegen hem over staanden Germaan met zijn zware snorren, wiens ver starend oog zoo geheel in overeenstemming is met zijn onrustige en verwaarloosde houding. Dat is Claudius Civilis, ons op bladz. 90 door den Schrijver geschetst. Hoe duidelijk ziet ge, dat er

---

[1]) De Heer Nuyens veroorlove ons voorloopig deze afwijking; in 't vervolg zullen we onze, naar wij meenen, goede redenen daarvoor geven.

onder dit ruw omgeworpen kleed een hart klopt, dat brandt van vrijheidszin, doch thans vol kommer is, wijl de kracht ontbreekt om de worsteling vol te houden. Moge de Heer Du Jardin ons nog meer zulke etsen leveren; ze passen heerlijk bij de schetsen onzes Schrijvers.

Van die schetsen gesproken — de Schrijver heeft er vele, welke keurig zijn. Wij vestigen onder anderen de aandacht op het kleine maar keurige stukje van blz. 32, waar Julius Caesar ons wordt geteekend, op het schoone tafereel van blz. 58 en 59, waarin ons een romeinsch landvoogd wordt geschetst, en — om nog iets te noemen — op het overzicht van blz. 110, waarin de Schrijver te midden van zijn arbeid het afgedane even overschouwt en kort samenvat, om het te beter met het volgende te verbinden.

Hoewel natuurlijk het eene stuk boven het andere uitsteekt, moet men toch van den vorm des werks in zijn geheel zeggen, dat die bevallig is. Ge leest het gemakkelijk, ge leest het gaarne, 't kost u geen moeite het nogmaals te lezen.

II.

Na onze meening over het geheel te hebben meêgedeeld, veroorloven we ons eenige aanmerkingen op inhoud en vorm der bijzonderheden; eerst op den inhoud. Toen het Calvinisme bij den opstand der 16e eeuw in de Nederlanden binnendrong, zag zijn wel berekend oog, dat de provincie Holland de plaats was, waar het zich zoo vast mogelijk moest vestigen. De omstandigheden waren voor zijne inzichten gunstig, en weldra was het daar dermate genesteld, dat het alles had doordrongen, alle macht aan zich had getrokken, heel de provincie als het ware in

zijn wezen had doen overgaan. Van Holland uit strekte het zijn jeugdige, forsch gespierde armen over de andere provinciën heen en wist ook daar, hetzij dan vroeger of later, zijne kracht te doen gelden.

Holland was de wieg geweest, Holland bleef ook het middenpunt, waar alle krachten zich samentrokken; ook in lateren tijd nog, toen Neerlands Gemeenebest als „Vereenigde Staten" voor goed was gevestigd, bleef Holland niet bloot de overwegende, maar genoegzaam de eenige macht in den Staat. Holland had als het ware de overige provinciën in zich opgenomen, Holland was de geheele Staat. Vraagt ge bewijzen? Vraag het aan welke taal ge maar wilt.

Wanneer men ons Nederlanders wil aanduiden, dan zeggen de luchtige Franschen: les Hollandais. En de ernstige Duitschers? ten spijt van hun: „Niederländer" laat hun knevel bijna niets doorglippen dan: „die Holländer." Slechts weinig geven de Engelschen hun toe; den „Dutchman" laten zij, niettegenstaande zijn beter recht, voor den „Hollander" vaak de plaats ruimen. En de Italianen? „Paese-Bassi" kunnen ze zeggen, zooals de Franschen: „les Pays-Bas", schoon ze 't weinig doen; maar wij Nederlanders zijn bij hen steeds „gli Olandesi." En wij zelf, wat doen wij anders, wanneer wij, van onze moedertaal gewagende, die bijna altijd aanduiden door: „het Hollandsch"?

Vooral op het gebied der geschiedenis liet deze hollandiseerende en calviniseerende richting zich gelden. Holland eenig en alleen leverde de stof voor onze vaderlandsche geschiedenis; wat de overige provinciën aanbrachten, kon dienen tot achtergrond der schilderij als licht en schaduw om Holland beter te doen uitkomen, doch hooger aanspraken mochten ze niet laten gelden.

Heeft Dr. Nuyens zich geheel en al aan den invloed dezer richting onttrokken?

Na ons, bij de beschrijving van de gesteldheid des bodems (blz. 9—12), behoorlijk de gesteldheid van het land beneden de Maas te hebben geschetst, gewaagt hij eveneens van Holland, van Gelderland, van Friesland, van Groningen, van 't Oversticht. Dat is alles wel. Doch waar blijft hier het Sticht van Utrecht? De aanmerking moge gering schijnen — het zij zoo, zaken van groot gewicht hebben we ook niet —; maar we mogen ze niet achterhouden, wijl het hier juist het teêrste punt is.

Utrecht voorval wekt onze levendigste belangstelling. „De Bisschop der Kristenen vestigde er zijnen zetel, het-„geen als zeker teeken kan gerekend worden dat ze toen „de hoofdstad van het land was" — schreef Dr. Nuyens op blz. 136, waar die woorden op Doornik, de stad der Nerviërs, worden toegepast. Kan Utrecht als stad niet dezelfde aanspraken laten gelden? Zij is het Nijmegen van Karel den Groote geworden, de Nederduitsche Keizersstad. Daarbij heeft Utrecht als vorstendom een gewicht, dat voor geen enkel der omliggenden onderdoet. Utrecht is de zetel der wijd vermaarde scholen, waarheen heel Neder-Duitschland samenstroomde; Utrecht is de zetel der vijf machtige Kapittels, die over bijna heel het land hunnen invloed deden gelden; Utrecht is de zetel der Bisschoppen, der opvolgers van den H. Willibrord, voor ons de plaatsvervangers van Jesus Christus; Utrecht is het gouden Oosten, vanwaar het licht des geloofs over Nederland uitstraalde; Utrecht is de heilige stede, de stede, waar Gods genade het eerst op Frieslands bodem afdaalde; — en van dat dierbaar Utrecht niets te vernemen, terwijl heel het overige Nederland wordt beschreven .... Dit maakt op ons een pijnlijken indruk.

Een andere opmerking, aan de voorgaande verwant, laten wij hier aanstonds volgen.

Wij weten uit de kerkelijke geschiedenis, dat het Kristendom reeds in de eerste eeuwen het romeinsche rijk naar alle zijden had doordrongen. Overbekend zijn de krachtige woorden van Tertulliaan, waarbij hij den Romeinen getuigt, dat de Kristenen hunne paleizen, hunne vergaderzalen, hunne marktplaatsen, hunne steden, hunne legers, ja alles vullen en alleen hunne tempels aan hen overlaten. Tal van kristen soldaten moeten daarom onder de romeinsche veldteekenen naar onze Nederlanden zijn afgekomen. De priesters der Kerk hebben hen niet alleen gelaten, hebben zeer zeker de heilige geheimen voor hen gevierd en zonder twijfel ook getracht het licht des geloofs bij onze daarvan verstoken voorouders ingang te doen vinden. De Katholiek heeft in hare aflevering van Juli 1869 doen zien, dat alle sporen hiervan niet geheel en al verloren zijn gegaan. Ook hadden we er, dunkt ons, aanspraak op, in hoofdstuk VIII, dat over den „Invloed en nagebleven sporen der Romeinsche beschaving „in de Nederlanden" handelt, te vernemen, wat er is van de laatste rest der Martelaren van het Thebaansche Legioen, die in de omstreken van Castra Vetera den palm der overwinning zouden hebben bevochten en hunnen naam — Santen of Heiligen — aan de stad Xanten achtergelaten. Met eenige woorden ten minste had de Schrijver ons daarvan moeten gewagen. Wat heilzamer invloed konden de Romeinen bij ons uitoefenen dan de vestiging van het Kristendom, en wat kostbaarder overblijfselen ons achterlaten dan de reliquieën der Heiligen? Wij brengen alle Roomburgen en Brittenburchten, alle heerbanen en kasteelen, alle scholen, altaar en afgodsbeelden der Romeinen daarvoor gaarne ten offer.

Op twee punten moeten we nog onze aanmerkingen maken, eer we van het terrein der godsdienst voor goed afstappen. 't Betreft vooreerst de Asen, de vergode stamvaders der germaansche volken.

Wat wij op blz. 21 over de Asen mochten vinden, voldeed ons, doch op blz. 23 en 30 werden we onaangenaam verrast, als we daar de Asen voor een volk, de Scandinaviërs, zagen optreden. Jammer, zoo dachten we, dat de Schrijver het voortreffelijke werk van A. F. Ozanam „Les Germains avant le Christianisme" niet heeft gelezen. We stonden daarom heel wat verwonderd, toen we, op blz. 147, dit werk zagen aangehaald. Natuurlijk sloegen wij nu Ozanam aanstonds op, doch vonden nergens iets, wat des Schrijvers woorden van blz. 23 en 30 kon rechtvaardigen.

Gaarne geven wij toe, dat Ozanam, van hoe groot gezag ook zijn werk zij, geen aanspraak heeft om blindelings te worden gevolgd. Maar wat wij elders nazochten, en vooral ook wat wij bij Dr. Nuyens zelf (o. a. op blz. 21 en 142 vonden). streed voor onze opvatting. Asen, Asai is een naklank van Azië, de bakermat der europeesche volken; Asaheim, Asaland, Asgard, der Asen heim, land, gaarde, beoosten den Don gelegen, wijzen andermaal op Azië.

Daarvandaan togen de stamvaders der Germanen naar het noord-westen van Europa en vestigden zich in verschillende afdeelingen op de eilanden en kusten der Oost-Zee. Toen zij zich hier tot volken gevormd hadden, werd het aandenken aan hunne bakermat hun dierbaar, werd Asgard hun de heilige stede en werden hunne stamvaderen, hunne aanvoerders van voorheen (welke zij, zooals het heidendom dit pleegt te doen, onder de rijen der goden hadden geplaatst) aangeduid met den dierbaren naam van

Asai, Asen of Aziaten. De Asen waren, gelijk Dr. Nuyens op blz. 142 van zijn werk geheel juist aangeeft, de stamvaders, als de twaalf Patriarchen in Israel, en mogen geenszins als een afzonderlijk volk, de Scandinaviërs, worden voorgesteld.

Het andere punt, waarop we hier nog de aandacht moeten vestigen, heeft betrekking op Jrmin of Herman. De „taalbeoefenaar" duidt het onzen Schrijver zeer euvel, dat deze „in koelenbloede" het voorbeeld is gevolgd van een aanzienlijk getal duitsche oudheidkenners, die in onze dagen nog steeds voortgaan, den Arminius van Tacitus met hun Jrmin of Herman aan te duiden. En vraagt ge den taalman naar de redenen zijner ontevredenheid, dan luidt het antwoord: „Het is reeds lang door „Grimm uitgemaakt dat van Herman geen sprake kan „zijn" .... enz. Het schemert hier eenigzins, alsof aan Jacob Grimm, „den beroemden duitschen oudheid- en „taalkenner" de gaaf der onfeilbaarheid moet worden toegekend. Jammer maar dat zoovelen zijner landgenooten daar niet mede instemmen en, met al hun eerbied voor de geleerdheid van den grooten man, toch zijne uitspraken aan den toets van hun oordeel onderwerpen en, waar 't noodig is, er van afwijken. Wat nu het uitmaken betreft — het woord, waarop we hierboven door het te onderschrappen de aandacht vestigden — zoo komt het ons voor, dat dit niet van Jacob Grimm, maar van onzen „taalbeoefenaar" uitgaat. We hebben de „Deutsche Mythologie", waarheen verwezen wordt, opgeslagen en, zooals we meenen, met eenige oplettendheid gelezen, wat Grimm in de derde uitgave van zijn werk op de bladz. 104—108 en 325—330 over Jrmin en de Jrminsul schrijft, doch vonden er in geenen deele, wat de „taalbeoefenaar" er zou hebben aangetroffen. Jrmin

heeft in samenstellingen gemeenlijk „einen allgemein verstarkenden Sinn" — gelijk Grimm zich uitdrukt. Die versterking nu, welke het woord „irmin" in de samenstelling aanbrengt, kan zeer geschikt worden afgeleid van Jrmin, den sterken held, wiens kracht onder het volk tot spreekwoord was geworden. Wie echter deze Jrmin zij, of de zoon van Mannus, den Oervader der Germanen, of Arminius, de Cherusken-held, wordt niet beslist. Zie daar wat wij in Grimm vonden; een bewijs echter, 'tgeen uitmaakt, dat Arminius of Jrmin niet dan ten onrechte met ons Herman mocht worden aangeduid, hebben we niet aangetroffen.

Toch blijft ons hier een andere moeilijkheid. Op blz. 149, waar de Schrijver ons met den germaanschen dondergod Thor of Donar bekend maakt, lezen we, dat deze „ook werd vereerd onder den naam van JRMIN en „als dusdanig voorgesteld met eene zuil. Zoo was hij de „JRMINSUL, die door de heidensche Saksers in het West-„phaalsche werd aanbeden en wiens beeld op bevel van „Karel den Groote werd omvergeworpen." Wij voor ons kunnen dit den Schrijver niet toegeven.

Op blz. 60 had Dr. Nuyens geschreven: „Jrmin of „Herman zal de Germaansche naam geweest zijn van „hem, wien de Romeinsche schrijvers Arminius noemen"; moest deze gelijkheid van naam hem niet op een ander denkbeeld hebben gebragt, vooral toen hij op blz. 146 schreef, dat „vele goden (der Germanen) helden van het „voorgeslacht waren, die, later geïdealiseerd, goddelijke „eerbetooning ontvingen"? Dr. Nuyens zal toch wel niet van oordeel zijn, dat de latere Germanen niet vermochten wat hunne voorouders hadden gedaan? Dezen hadden hunne stamvaders, hunne eerste aanvoerders, vergood; het nageslacht bracht dezelfde eer aan Jrmin, Herman, den

held van den Cheruskenbond, die in het Teutoburgerwoud de romeinsche legioenen van Varus neerplette. Zijn groote daden, gevoegd bij zijn treurig uiteinde, hadden zijn naam onder het volk in eere doen blijven; die vereering nam toe met den tijd en werd een goddelijke, vooral toen eindelijk de Saksenbond optrad, welke zich uit den bond der Cherusken als uit zijne kiem had ontwikkeld. Zoo werd, gelijk Stolberg [1]) schrijft, „de Irmensäule [2]) der heidnischen Saxen grösstes national Heiligthum." Naar deze opvatting laat zich het best, zoo niet eenig en alleen, verklaren, wat Ozanam, blz. 71, ons uit de oude germaansche godenleer meêdeelt. „Au centre de la terre", zoo schrijft hij, „s'élevait l'arbre sacré Irminsul, la colonne universelle qui soutenait l'édifice de la création." Herman, die uit zijne diep gevestigde zuil de door niets te verwrikken hechtheid ontving, hij werd de grondslag van den nieuwen bouw der Saksen, de schutsgod van den Saksenbond.

Volkomen stemt hiermede overeen, wat wij lezen bij Nicol. Schaten. Na gezegd te hebben, dat bij de Irminzuil eenigen aan Mars, aan Thor of aan Hercules, eenige anderen aan Mercurius, zelfs aan Apollo dachten, voegt hij er bij: „Nominis similitudo multos persuasit, Arminii esse simulacrum, tanquam is heros a suis inter deos

---

1) *Geschichte der Religion Jesu Christi*, fortgesetzt von Fr. v. Kertz. Deel XXIV, blz. 301.

2) Hermans beeld, nabij Eresburg onder den blooten hemel op een zware zuil geplaatst. Eenigen willen, dat deze zuil een groote boomstam geweest is (v. Pertz, *Monumenta* II, blz. 676); anderen (als Schaten, *Historia Westphaliae*, blz. 291, en Dr. P. P. M. Alberdingk Thijm, *Karel de Groote*, blz. 377) spreken van marmer en stemmen n met de overlevering, welke te Hildesheim nog leeft, en volgens welke de zuil van Hermans beeld ten voetstuk is geworden van het Lieve-Vrouwenbeeld, dat in den Dom aldaar thans nog voor het koor staat.

receptus" [1]). Te zelfder plaatse beschrijft hij ons de forma idoli — het uiterlijk voorkomen van het beeld — en zegt: „Vir toto corpore armatus, dextra militare signum gessit, sinistra libram; pectori ursus, clipeo ex humeris pendenti leo insculptus" [2]). Wijst ook deze uiterlijke vorm van het beeld niet als van zelf op Herman den Cheruskenheld, voerende in de eene hand het oorlogstuig tot afwering van den vijand en in de andere de schaal der gerechtigheid om den bond inwendig saam te houden? Zoo stond hij in 't heilig woud nabij der Saksen sterkste vesting Eresburg, ontving er de hulde en offers van heel het volk, hield den bond der eenheid onder de Saksen vast te samen, wekte den volksgeest op en spoorde aan tot groote daden. Dat Karel de Groote, bij zijn eersten tocht in het land der Saksen, het beeld nederwierp en het heilig woud uitroeide, had zijnen grond niet bloot in de afgoderij, welke er werd gepleegd; Karel was te diep doorschouwend staatsman om niet in te zien, dat de volksgeest, de na-

---

1) De gelijkheid van naam heeft *velen* er toe gebragt, de Irminzuil te houden voor het beeld van Arminius = Herman, als ware deze held door de zijnen onder de goden opgenomen. *Historia Westphaliae*, blz. 291. Over Schaten kan men zien De Feller, *Dictionnaire Historique*, waar hij genoemd wordt: „Célèbre historien de la Basse-Allemagne."

2) Een strijder, gewapend van het hoofd tot de voeten, met het veldteeken in de rechter- en de weegschaal in de linkerhand; op zijn borstharnas staat de ever gegrift; op het schild, dat van zijn schouder hangt, draagt hij den leeuw." — Om het onderscheid te doen uitkomen, schrijven wij hier naast, wat Dr. Nuyens ons van Thor of Donar zegt: „Hij wordt voorgesteld als rood van baard; hij voerde de bliksemschichten in zijne hand; zijn wapen was een hamer, dien hij zwaaide en waardoor het geratel des donders werd te weeg gebragt; hij reed op een wagen met bokken bespannen; waar hij voorbij ging, stond het aardrijk in vlammen en beefden de bergen" (zie blz. 149). Zijn in de Irminzuil wel eenige trekken, die op dit beeld van den dondergod gelijken?

tionale kracht daar werd opgewekt; dit vooral drong hem tot het werk der vernieling [1]).

Op het punt der godsdienst hebben we nu afgedane zaken. De lezer zal met ons erkennen, dat onze aanmerkingen van zoo bijzonder groot gewicht niet zijn. We meenden evenwel om de waarde, welke we aan 't schoone werk van Dr. Nuyens hechten, dat wij ze niet onvermeld mogten laten.

Wij vervolgen nu onze taak. Zoo gaarne hadden we gezien, dat de Heer Nuyens het onnatuurlijke kleed, waarin de Romeinen onze voorouders wisten te steken, hun overal had uitgetrokken om ze ons in hunne echt germaansche gestalte, met hun onverbasterd dietschen naam, voor te stellen. Hoe roomsch wij ook mogen zijn, Romeinen zijn we niet; we zijn Nederlanders, geheel en onverdeeld, en wenschen den eigenlijken naam onzer voorouders, zooals die in zijn oorsprong is, om daaruit over hunne geaardheid, hun leven, hunne daden een oordeel te kunnen vellen. Wij haten alle vermomming der Romeinen die, gelijk de Schrijver ons op blz. 25 zegt, zoo bij uitnemendheid de kunst verstonden om vreemde woorden geheel onkenbaar te maken. Bij de Romeinen dienden de woorden vaak om de gedachten te verbergen.

In andere opzichten is Dr. Nuyens dit beginsel zeer zeker toegedaan; ook op het onderhavige punt blijkt hij er niet afkeerig van te zijn. Zoo geeft hij ons, blz. 26, de Toxandriërs weer als Hoogzanders, de Eburonen als Heiboeren, op blz. 28 de Caninefaten als Konijnenvatters, op blz. 37 de Sueven als Zwervers. Het moge met zekere weifeling, tusschen twee haakjes, onder geleide van een

---

1) Zie Bilderdijk, *Geschiedenis des Vaderlands* I, blz. 294.

vraagteeken geschied zijn; het is eene poging, welke onze erkentelijkheid verdient. Die wat beters weet, hij geve 't ons. De Heeren Loods, v. Lennep en Schayes, die getracht hebben ons de Dea Sandraudiga weer te geven, gelijk ze oorspronkelijk was, en haar daarom noemen de Zandroodige of de Zandgodin, verdienen ze er geen dank meer voor, wanneer de heer v. d. Bergh, misschien door hun toedoen, er in geslaagd is ons werkelijk iets beters te geven en te toonen, dat het moet zijn „de „godin van Zundert"? Hoe 't zij, dit staat vast, dat de taalgeleerde, van hoe grooten naam hij ook zij, zich niet bijzonder groot toont, waar hij gewaagt van „allernaiefste „taalvergelijkende wondertoeren", waardoor men bijv. „Ca„tevulcus zoo eventjes gelijkstelt met een gedrochtelijk en „denkbeeldig Katwal." Al komt zulk een taal van een katheder, toch betwijfelen wij, of de wetenschap er bij zal winnen.

Het doet ons dan wel een weinig leed, dat de Heer Nuyens niet getracht heeft nog meerdere namen van hun romeinsche vermomming te ontdoen; wij gelooven, dat zijn werk er in waarde en aantrekkelijkheid door zou gewonnen hebben. Wanneer men Bilderdijks Geschiedenis des Vaderlands, 1ste deel, van blz. 27 tot 54 doorloopt, dan ziet men, dat dit herstellen der oorspronkelijke namen zoo moeilijk niet is, vaak tot een betrekkelijken graad van zekerheid kan gebragt worden en soms de verrassendste uitkomsten oplevert. We dringen echter op dit punt niet verder aan; doch een andere algemeene opmerking betrekkelijk dezelfde vroege voorouders moeten we ons nog veroorloven.

Moeilijk is het — we geven dit gaarne toe — moeilijk, de eerste bewoners der Nederlanden bij hun heen en weer trekken op het spoor te blijven; doch te verdienstelijker

is de arbeid voor hem die slaagt, een arbeid, welke tevens voor de geschiedenis van groot gewicht is. Daardoor immers leeren wij de onderlinge verhouding der verschillende stammen beter kennen, wordt de loop der gebeurtenissen ons duidelijker en gaat er vaak bij menig duister punt een helder licht voor ons op. Wanneer ik, om iets te noemen, de Chamaven (Ham-ouwers, Ham-landers [1]) bij hunne tochten heen en weer kan volgen en met eenige zekerheid de verschillende oorden hunner vestiging kan aanwijzen, dan heb ik veel licht gewonnen over de uitgestrektheid van de gouw Hamaland, welke naar hen den naam draagt; dan zal mij allicht ook duidelijk worden, hoe het komt, dat wij beoosten den Rijn ontmoeten een Netterden, Gendringen, Etten, Mehr, Millingen, Speldorp: gehuchten en plaatsen, welke wij bewesten den Rijn terugvinden in Nütterden, Gindrig, Etten, Meer, Millingen, Speldorp.

We begrijpen, dat de Heer Nuyens, die ons een „Algemeene geschiedenis" levert, van dit punt geen zoo uitgebreide studie kon maken, als de Leeraar aan het emmerikssche Gymnasium, de Heer A. Dederich deed in zijne „Geschichte der Römer und Deutschen am Niederrhein" [2]) — een werk uit de bronnen opgedolven en met zorg bestudeerd, zooals de Duitschers dat kunnen, die op het terrein der handeling zelf de proef gaan nemen van het degelijke hunner kamer-geleerdheid. Gewis had het licht, wat deze verdienstelijke Schrijver over dit

---

1) Nu ik hier van de Chamaven gewaag, kan ik niet goed mijn leedwezen bedwingen, dat de Schrijver, als hij op blz. 124 van Juliaans strijd met de Chamaven spreekt, ons de schoone, door onze dichters bezongene, episode van den chamavischen prins heeft onthouden. Berust dan deze zaak op gronden, die minder geloofwaardig zijn dan zoo vele anderen?

2) In 1854 bij J. L. Romen te Emmerik in 't licht gegeven.

punt doet uitschijnen, den Heer Nuyens van dienst kunnen zijn; evenwel zijne voetstappen geheel en al volgen mocht hij niet, wijl alsdan zijn werk veel te ver zou zijn uitgedijd. Doch wat belette onzen Schrijver om, zooals hij dit op blz. 56 en 125 deed, een tien- of twintigtal regels hier en daar tusschen te voegen, welke ons, zoo veel mogelijk, een overzicht over het heen en weer trekken der volken konden geven?

Nog beter wellicht en met minder omslag had hij dit doel kunnen bereiken, door eene kaart op grooter schaal ingericht aan zijn werk toe te voegen en daarop de gegevens van zijn onderzoek uit te drukken. Hij had dan slechts den naam der betrokken volken ter behoorlijke plaats op de kaart aan te teekenen met het jaartal er onder, dan de verschillende vestingplaatsen van een zelfde volk door een gekleurd streepje of iets dergelijks te verbinden en het schoone doel was bereikt.

De Schrijver had daardoor allen toegang afgesneden voor de aanmerking, hem thans met eenigen schijn van regt gemaakt, dat namelijk de plaatsing der verschillende volken op zijn kaartje in strijd is met hetgeen hij in zijn werk zelf meêdeelt. Groote moeilijkheden zullen, naar ons dunkt, aan de vervaardiging van dergelijke kaart wel niet in den weg staan.

Wil de Schrijver zich dezen arbeid nog vergemakkelijken, dan zijn er immers kaarten genoeg voorhanden, welke met een kleine omwerking en bijvoeging voor zijn doel volkomen geschikt zijn.

Mogen we de vrijheid nemen op iets te wijzen, dan brengen we de kaart ter tafel door J. W. Hofdijk geteekend en, welligt een vijftiental jaren geleden, bij Gebr. Kraaij te Amsterdam in 't licht gegeven. Deze zou het schoone boek van den Heer Nuyens eere aangedaan en den lezers

tot nut hebben verstrekt. Zij stelt ons voor: de Nederlanden tijdens de Romeinsche overheersching. Rivieren en meren zijn er met juistheid op geteekend, duinen en zandheuvels, bergen en bosschen met zorg aangeduid, de steden en vestingplaatsen, welke Nederland toen bezat, met de heirbanen die ze verbonden, op een gelukkige wijze aangegeven. De ongebruikte hoeken en de ruimte, welke anders de Noordzee moest innemen, zijn met zuinigheid aangewend om in kleine schetskens ons voor te stellen: 1°. de volksstammen in Nederland bij de komst der Romeinen, 2°. de Nederlanden na de verdeeling van Diocletiaan, 3°. de woonplaatsen der germaansche stammen in de vierde en 4°. in de vijfde eeuw. En dat alles is saamgevat binnen eene lijst, wier lengte nog geen 60 en wier breedte even 46 duim haalt.

We hebben deze kaart een weinig breeder beschreven, eensdeels wijl ze aller aandacht waardig is, doch anderdeels ook omdat zij een tegenstuk heeft, harer volkomen waard, dat ons voorstelt: „de Nederlanden in zijne Go-verdeeling der 10e eeuw", met verschillende kleine schetsjes van het Frankenrijk in 447, 511, 800, 843 en 870. Een dergelijk stuk voor het doel gewijzigd zou gewis het vervolg van Nuyens' werk eer aandoen.

Immers waartoe dient een kaart bij een geschiedkundig werk gevoegd? Om bij plaatsbeschrijving ons een meer der werkelijkheid gelijkend beeld onder de oogen te brengen en om bij het verhaal van belangrijke gebeurtenissen op de kaart te kunnen nazien, waar ze hebben plaats gehad, ten einde de toedracht te beter te vatten, te dieper in het geheugen te prenten. Voldoet hieraan het kaartje wat Dr. Nuyens aan zijn werk heeft toegevoegd?

Op blz. 35 van zijn boek gewaagt de Schrijver van den eersten bloedigen kamp tusschen Caesar en de ver-

bonden belgische stammen. Hij deelt mede, dat de Romein met een leger van ruim 50,000 man had post gevat in een zeer sterke stelling aan de rivier de Aisne tusschen de steden Rheims en Laon; dat de Belgen ten getalle van 300,000 man tegen hem oprukten, doch geslagen werden, wijl hunne overmacht van geen nut was tegenover de sterke strategische stelling van Caesars legioenen. Het geheel der beschrijving wekt uwe belangstelling, ge wilt de worsteling op de plaats zelve zien, ge neemt het kaartje, maar vindt van al het aangegevene geen stipje.

Doch het was nog buiten het terrein, wat de Schrijver als het eigenlijk nederlandsche beschouwt. Op de volgende bladzijde echter lezen we van een tweeden hevigen veldslag, tusschen de Romeinen en Belgen geleverd op nederlandsch grondgebied.

Het tafereel is met levendige kleuren geschilderd, het trekt al uwe aandacht, ge vergeet uwe teleurstelling van zoo even, neemt andermaal het kaartje om het terrein van den strijd te overzien, en ge vindt tot alle aanwijzing een ledige ruimte tusschen de rivieren de Maas en de Sambre.

Daar komt echter blz. 61 met een boeiende beschrijving van den strijd der Cherusken in het Teutoburgerwoud. De stof bekoort u, het verhaal sleept u mede, ge wilt de gedenkwaardige plek zien waar Herman, der Chrerusken held, de legioenen van Varus nederhieuw; ge neemt zonder erg nogmaals het kaartje, — maar nieuwe teleurstelling! Om iets van de belangwekkende strijdplaats te vinden, moet ge ver buiten den rand van uw kaartje zien. Ge vouwt het ding ontevreden dicht en legt het ter zijde.

We hebben deze grief, welke — we willen dat gaarne erkennen — zoo heel zwaar niet is en gemakkelijk kan

verholpen worden, een weinig breed uitgemeten, wijl we overtuigd zijn, dat de Schrijver in 't vervolg gaarne zal aanvullen, wat zijne lezers billijkerwijze van hem verwachten.

Minder goed kunnen we het den Schrijver vergeven, dat hij, op het voorbeeld van velen, ons de Bataven zoo maar onder de oogen weggoochelt. Anderen doen het door andere toeren, Dr. Nuyens met te schrijven als volgt: „Het eiland der Bataven kwam door zijne ligging „het eerst aan de beurt om door die stoute zwervers (de „Franken) te worden overvallen. Onophoudelijke lichtingen, „ten dienste der Romeinsche legers, hadden sinds een „tweetal eeuwen de Bataafsche jongelingschap naar vreemde „slagvelden geroepen. Zij keerde terug in kleinen ge„talle, oud en door krijgsdienst afgemat. Velen stierven „in vreemde landen aan de boorden van Tiber, Nijl of „Eufraat, waarheen zij de Romeinsche adelaars waren ge„volgd. Geen wonder dus dat de bevolking van het ei„land al schaarscher werd en schaarscher. Talrijke vrucht„bare landerijen geraakten zoodoende onbebouwd en ledig; „doch aan de overzijde van den Rijn zwierven de Fran„ken rond, die, gedeeltelijk door de Saksen voortge„stuwd, niet aarzelden zich van die landerijen meester te „maken. Allengs nam hun aantal toe en de 3e eeuw was „nog niet ten einde, toen nagenoeg heel het Bataafsche „eiland en ook Tassandrie door de Franken was ingeno„men" (Aldus blz. 117).

Wij moeten hier nog 's Schrijvers woorden van blz. 163 bijvoegen, waar we lezen: „De Franken namen nadat „zij hun bond gevormd hadden het Bataafsche eiland in „bezit, trokken den Rijn over en overmeesterden het „land der Menapiers en Toxandren." Om niets achter te houden laten we hier nog volgen, wat de Schrijver ons op blz. 127 meêdeelt: „Door dien inval ging de Ro-

„meinsche heerschappij te niet in de gewesten die thans „tot de Nederlanden behooren; de naam der Bataven „verdween uit de geschiedenis."

In letterlijken zin opgevat, geven deze laatste woorden ons de waarheid; doch brengt gij ze in verband met de voorgaande, om ze te laten beduiden, dat de naam niet meer werd gehoord, wijl het volk was verdwenen, dan komen we met alle kracht daartegen op.

Een volk laat zich niet zoo maar wegvagen. De vreeselijkste slachtingen op het oorlogsveld vermochten dit meestal niet. Op blz. 54 verhaalt ons Dr. Nuyens van een geduchte nederlaag, door den veldheer Drusus aan de Cherusken toegebracht, en slechts weinige jaren later zien wij den grooten Herman aan het hoofd zijner Cherusken in het Teutoburgerwoud over de Romeinen heenvallen, om hen voor goed te doen gevoelen, dat zij wel degelijk nog bestonden. Onze Schrijver zelf gewaagt er van, hoe vaak een volk heden als uitgemoord voorkomt, om zich morgen weer met verpletterende kracht in het strijdperk te doen gelden. Wilt ge nog meer daarvan vernemen, sla dan de bovengenoemde „Römer und Deutschen" van Prof. Dederich op, en ge zult nu de Sicambren, dan de Chamaven, dan de Bructeren als uitgeroeid vermeld vinden, om ze na weinige jaren met hunne strijdbijl weer op het slagveld te zien woeden.

Wij herhalen het: volken laten zich niet zoo maar wegvagen; allerminst de Bataven.

„Wij vinden vermeld — zoo schrijft Dr. Nuyens van hen op blz. 112 — dat de Bataven met grooten naam „van dapperheid in de Romeinsche legers streden; dat zij „belangrijke diensten bewezen bij het ten onderbrengen „van andere volken of het in bedwang houden van de on„derdanen der Romeinsche Caesars. Wij vinden dat zij

„voortreffelijke ruiters, uitnemende zwemmers en onover-
„troffen boogschutters waren. Wij vinden dat diezelfde
„Bataven in de lijfwacht der keizers dienden en deze
„zich volkomen op hunne trouw verlieten."

Het beeld, wat ons hier van de Bataven wordt gegeven, is dat van een volk met krachtigen arm, met moed en strijdlust in de borst: en zulk volk zoudt ge met éénen slag kunnen wegtooveren? We willen aannemen, dat die hier Bataven worden genoemd, zooals Dr. Nuyens elders opmerkt, niet eenig en alleen van bataafschen maar ook van anderen germaanschen oorsprong zijn; evenwel, waar de Bataven den grondtoon aangeven, zal het bataafsche volk wel het sterkst moeten vertegenwoordigd zijn.

Wanneer we ons daarbij herinneren aan de worsteling van Claudius Civilis, een heldenwerk, dat heel de germaansche zoowel als de romeinsche wereld met verbazing sloeg, en eveneens letten op hetgeen de Schrijver, blz. 93—94, ons verhaalt van de 8 cohorten oudgediende bataafsche soldaten, die aan den Boven-Rijn stonden en op het eerste naricht van den vrijheidskamp aanstonds naar hun vaderland terugsnelden; dan wordt het ons onmogelijk aan te nemen, dat zoo een volk zich op zij liet schuiven zonder dat de geschiedenis er een woord van heeft bewaard. Zoo lang geen strenge bewijzen ons zulke onwaarschijnlijkheid onvermijdelijk opdringen, zoo lang blijven wij die zonder genade verwerpen. Wij voor ons zijn van een geheel ander gevoelen, dat, naar we meenen, op degelijke gronden berust.

Onze overtuiging namelijk is, dat de Bataven in den Frankenbond zijn opgenomen, of beter nog, dat de Bataven de kern van dien bond hebben gevormd, en dat deze de voortzetting is van den Batavenbond onder Cl. Civilis, of daaruit als uit zijne kiem zich heeft ontwikkeld.

Het eerste licht voor deze zaak ging ons op bij Justus Möser „Osnabrückische Geschichte" I blz. 167, waar hij gewag maakt van het eerste openbaar optreden des Frankenbonds in 't jaar 253 en zegt, dat deze in den bond van Cl. Civilis zijnen grond had en zijn voorbeeld in dien der Cherusken. Naar 't ons toeschijnt, heeft ook aan Dr. Nuyens een straaltje van dat licht voor oogen geschemerd, toen hij op blz. 116 schreef: „Het „is te veronderstellen dat zich het [?] Frankenbond ge„vormd heeft, even als het [?] Cheruskenbond onder „Hermans leiding, evenals het [?] Nedergermaansche „bond onder Civilis invloed, door een oogenblikkelijken „drang, maar dat het later door den tijd meer vastheid „heeft gekregen. Misschien is de veronderstelling volstrekt „niet gewaagd dat de kiemen daarvoor reeds sinds langen „tijd hadden bestaan." Voegen wij hierbij het verdere licht, dat Bilderdijk over dit punt doet uitstralen, dan klaren de nevelen op.

We moeten vooraf opmerken, dat Bilderdijks Geschiedenis geschreven is eenig en alleen om hem bij de lessen, welke hij te geven had, als leiddraad te strekken of zijn geheugen te hulp te komen. Het was de korte tekst, welken hij bij het mondeling onderricht aan zijne leerlingen verklaarde. Prof. H. W. Tydeman heeft dien later, juist zooals hij uit Bilderdijks lessenaar kwam, in druk doen verschijnen.

Bilderdijk nu schrijft in zijn eerste deel blz. 37: „In „de helft der derde eeuw zijn de Franken, zoo MEN WIL, „in het eiland der Bataven gevallen." Als hij nu de woorden, welke wij onderschrapten, aan zijne leerlingen verklaarde, welken zin kan hij er dan aan gegeven hebben? Geen anderen voorwaar dan dezen: „Het meerendeel der

„geschiedschrijvers verhaalt het alzoo, doch ik voor mij „kan daar niet mede instemmen."

Op blz. 41 verklaart hij zich dan ook duidelijker: „Vreemd zou het zijn, indien de Bataven in dat „bondgenootschap [het frankische], hetgeen werkelijk be„stond en bij Zosimus vermeld wordt, mede geen deel „genomen hadden. Deze intusschen zijn zeer voortgegaan „de Romeinsche legers te volgen. In dienst van Jovianus „vindt men ze nog als dappere hulpbenden genoemd, „ook nog onder Valens in 378."

De eigenlijke knoop zit derhalve in het ontstaan van den Frankenbond. Dr. Nuyens schrijft daarvan op blz. 115: „De invallen der Saksers noodzaakten de volksstammen „aan den Rijn zich nauwer aan elkander te verbinden. „Op deze wijze ontstond het [?] bond der Franken."

Wij zijn het, die daar zoo even het woord Saksers onderschrapten, omdat we juist daartegen in verzet moesten komen. Want behalve dat het opvoeren der Saksen vóór het midden der 3e eeuw vrij willekeurig is en door geen enkel bewijs wordt gestaafd, zien we in het vervolg den Frankenbond volstrekt niet tegen de Saksen optreden. Van een terugwerkend streven, naar het hart van Germanië gericht, is, ten minsten in dezen tijd, nergens een spoor te vinden; aller oog is naar het westen, naar Gallië gewend.

Geeft ook de naam: Frankenbond op zich alleen niet reeds duidelijk te kennen, dat hij niet de Saksen, maar de Romeinen op het oog had? Francus — Frank — is in zijn oorsprong geen eigennaam, maar wijst op eene algemeenheid, drukt de hoedanigheid uit van vrij te zijn, duidt een vrij man aan.

Het „Capitulare Regum Francorum" geeft ons deze beteekenis juist aan, als het zegt: „Si quis francus „alienam ancillam sibi publice junxerit, ipse cum ea in

„servitute permaneat" [1]). Francus, vrijman, staat hier lijnrecht tegenover ancilla en servitus, dienstmaagd en dienstbaarheid. Wilt ge nog verder bevestiging, sla dan Du-Cange's „Glossarium" op bij 't woord „Franci" en ge zult overtuigd worden, dat ge door de Franken oorspronkelijk geen eigen volk hebt te verstaan, maar vrije en vrijheidlievende mannen, die zich tot bescherming der vrijheid hadden aaneengesloten. Wordt ge hierdoor niet genoopt om het ontstaan van den Frankenbond toe te schrijven aan dezelfde oorzaken, welke dien der Bataven onder Cl. Civilis in 't leven riepen: vrijheidszucht en afkeer van alle overheersching? Van den kant der Saksen nu konden wel have en goed, hof en heem in gevaar komen, maar des volks vrijheid werd niet bedreigd; deze had alleen te lijden van den kant der Romeinen. Alleen tegen de Romeinen kan derhalve de bond der Franken, der vrijen, ter afwering der romeinsche slavernij, gericht zijn.

Als ge hierbij nog in aanmerking neemt, dat de bond der Franken in 't jaar 253 als bestaande optreedt, doch zijn eerste ontstaan zelf achter den sluier verborgen houdt; wanneer ge vervolgens met Dr. Nuyens de veronderstelling „zoo gewaagd niet vindt", dat de kiemen daarvoor reeds langen tijd hadden bestaan; moet ge dan niet komen tot het gevoelen van J. Möser, die den bond der Franken eenigzins als eene voortzetting beschouwt van dien der Bataven, of minstens den grond voor den eerste in den laatste vindt?

Vreemd zou het zijn — schrijft Bilderdijk — indien de Bataven van het bondgenootschap der Franken geen deel hadden uitgemaakt. Neemt ge dit niet aan, dan

1) Titulus 39, no. 5. „Zoo een vrijman zich in openlijken echt met eens anderen dienstmaagd verbindt, dan blijve hij met haar in de dienstbaarheid."

stoot ge op moeilijkheden, welke niet zijn op te lossen. Immers hoe te verklaren, dat het Bataven-eiland — de Batouwe, de Betuwe — zijnen naam kon handhaven, terwijl geheel Gallië dien voor de Franken moest opgeven? Hoe zullen de Bataven, welke in de romeinsche legers dienden, mannen, gelijk Dr. Nuyens ons verhaalt, die de Caesars in hunne macht hadden en het bestuur van het romeinsche rijk vormden naar hun zin, hoe zullen ze gedoogd hebben, dat hun dierbare Batouwe, hun broeders en ouders aldaar door den vreemden indringer werden verdrukt? en dit niet een korten tijd, maar langer dan een eeuw, van vóór het jaar 253, toen de Franken reeds op het bataafsche eiland gevestigd waren, tot minstens het jaar 378, wanneer zij volgens Bilderdijk, blz. 41, nog de banier van keizer Valens volgden? Dr. Nuyens en die aan zijn zijde staan, zullen toch wel niet stout genoeg zijn om eerst ons de Bataven onder de oogen weg te tooveren en ze naderhand, waar ze dienst kunnen doen, weer te laten opdoemen?

Daarom zijn wij voor ons genoodzaakt te zeggen, dat de Bataven in den Frankenbond zijn opgenomen, ja dat zij de kern zijn geweest, waarom het bondgenootschap zich heeft saamgesloten. Hierdoor laat zich verklaren, waarom de Franken, bij hun eerste verschijnen, op het eiland der Bataven voorkomen; wordt duidelijk wat ge op blz. 119 bij den Schrijver vermeld vindt, dat namelijk Gondboud, de aanvoerder of koning der Franken, weinig tijds na 't jaar 277 op het eiland der Bataven gezeteld was en van den Caesar Maximius de bevestiging zijner macht ontving.

Wanneer derhalve de Schrijver op blz. 115 van zijn werk de stammen opnoemt, welke gezamenlijk den Frankenbond vormden, en na gewaagd te hebben van de Bructeren, Chamaven, Tubanten, Tenkteren, Usipeten,

Angrivaren, er met nadruk bijvoegt: „vooral de Sicambren niet te vergeten"; dan laten wij er met evenveel nadruk op volgen: „de Bataven het minst van al." Wij kennen wel het vermaarde: „Mitis depone colla, Sicamber" [1]), wat de H. Remigius aan Clovis bij zijnen doop toevoegde en wat ten bewijze strekt, dat deze met zijn huis tot de Sicambren behoorde; doch dit belet niet, dat de aanvoerders en koningen van vroegeren tijd, toen minder het erfrecht dan de schildverheffing in aanmerking kwam, vaak uit den stam der Bataven werden genomen.

Wij moeten, nu we hier eenmaal van den Frankenbond spreken, nog deze opmerking er bijvoegen, dat onze Schrijver, als hij op blz. 112 zegt: „Ook dan weder „vinden wij verreweg het grootste gedeelte der landstreken, „welke wij onder de Nederlanden rangschikken, onder „Frankische heerschappij" — dat de Schrijver met deze woorden veel te veel toegeeft aan de aanmatiging der Franschen, die zich, bij uitsluiting van alle anderen, met de Franken willen vereenzelvigen. De Franken, dat zijn wij [2]) zoo goed als zij, en in de 4 eerste eeuwen zijn wij 't veel meer dan zij. De Saliërs, de Chamaven, die in den Frankenbond zoo grooten invloed hadden, — hunne heemen liggen in Nederland. Het eiland der Bataven blijkt meestal de zetel der regering geweest te zijn. Was Nijmegen niet nog onder Karel den Groote eene koningsstad, welke voor Parijs niet behoefde te wijken? En de stamgoederen der karolingische Hofmeiërs, — moet ge die niet zoeken op nederlandsch grondgebied? Eerst in

---

1) „Buig, Sicamber, zachtmoedig uwen nek."

2) De lezer zal wel inzien, dat „wij" eene algemeenheid aanduidt: de Nederlanders; uit den aard der zaak moeten de noordelijke bewoners, van friesche afkomst, hiervan worden afgescheiden.

lateren tijd verplaatste zich het brandpunt des rijks naar het zuiden. Doch van toen af dagteekent ook onze scheiding.

Dit zij genoeg over de Franken en hunne voorgangers de Bataven. Van de Friezen die, zooals de Schrijver op blz. 26 zegt, het hoofdvolk van de latere Nederlanden hebben uitgemaakt en het zuiverst van vreemde inmenging bleven (blz. 125), hooren wij behalve eenige geschiedkundige feiten zeer weinig. We hadden, dunkt ons, wel eenig recht van hen, die de voornaamste bewoners der noordelijke Nederlanden zijn, iets meer te vernemen. Hunne afkomst uit den grooten indogermaanschen stam, hunne verwantschap en betrekking tot de Anglen en Saksen hadden we gewenscht wat nader behandeld te zien. De talen, door de Anglen, Friezen en Saksen gesproken, getuigen van hunne verwantschap. Wellicht echter stelt de Schrijver, die aan de Friezen als het hoofdvolk van ons Nederland natuurlijk ook de hoofdzorg moet wijden, zich voor, in het volgende deel van zijn werk, waar hij ons nader met der Friezen maatschappelijk bestaan, met hunne worsteling tegen de Franken en hunne bekeering tot het Kristendom zal bekend maken, dit alles in eens te behandelen en aldus door het geheel een sterkeren indruk te maken. We willen hem daarom op dit punt niet lastig vallen.

Op blz. 27 lezen wij: „De Bructeren bewoonden de „grens, zoo niet een gedeelte van ons land in het tegen„woordige Drenthe; terwijl de Tubanten hunnen „naam aan Twente hebben achtergelaten." Met hetgeen deze laatste woorden te kennen geven, kunnen wij ons niet vereenigen. Aan het graafschap Bentheim mogen de Tubanten (= to Banten) hunnen naam hebben achtergelaten, aan Twente stellig niet.

We zouden om dit te staven ons kunnen beroepen op Menzo Alting's Notitia Bataviae et Frisiae, alwaar hij, blz. 125—26, aan Twente den naam geeft van Salica secunda = de tweede Saalgouw, en op zijne Notitia Germaniae Inferioris, II, blz. 185, alwaar hij Tuenta, Twente, weergeeft met tweede deel; ook op Philip. Cluverius, die in zijn Germaniae Antiquae Libri Tres, blz. 549, Twente afleidt van twee en Drente van drie, "habito respectu ad primam Trans-"isalaniae partem, quae Salandia audit"; eindelijk nog op J. H. Jungius, Historiae Antiquissimae Comitatus Benthemiensis Libri Tres, die daar, in het tweede hoofdstuk van zijn eerste boek, hetzelfde gevoelen uitspreekt. We gaan echter al die ouderen voorbij om alleen het woord te geven aan een schrijver van den jongsten tijd, die zich op het terrein der geschiedenis en oudheidkunde naam heeft verworven. Wij bedoelen den gewezen Secretaris van het bisschoppelijk Vicariaat thans Kanunnik van den Dom te Munster, Adolph Tibus.

We beroepen ons op zijne Gründungsgeschichte der Stifter, Pfarrkirchen (enz.) des Alten Bisthums Münster, een werk, dat niet bekoort door boeiende beschrijving, doch waarin een schat van geleerdheid is neergelegd en tal van moeilijkheden en twijfelingen op het gebied der oude geschiedkunde en aardrijksbeschrijving voortreffelijk zijn opgelost. Hij schrijft dan op blz. 173 als volgt:

"Die Twente bildete vordem mit Drente und Salland "auch ein fränkisches Gebiet, das der salischen Franken, "und aus diesem Verhältnisse sind die Namen Twente "(von tuene, twa, twé) und Drente (von thrie, thria, "dré) zu erklären, so das Salland als der Hauptgau, die

„Twente als secondärer und Drente als tertiärer Gau „eines und desselben Volkstammes, der Salier, sich dar- „stellt." Dit alles is duidelijk en behoeft geen nader betoog. We maken alleen nog de opmerking, dat ook Oldenzaal, de hoofdstad en het brandpunt van het oude Twente, door zijn naam op de Saliërs heenwijst, zooals ook de Sala (Isala, IJssel) en Zalland dit doen. Wie de zaak fijner wil uitpluizen, kan Tibus en de verder genoemde schrijvers zelf opslaan; voor ons doel is dit weinige genoeg.

We gaan over tot een andere opmerking, waarvan we vroeger reeds gewaagden, toen wij spraken van de vredesonderhandelingen, door Claudius Civilis met Cerealis op de afgebroken brug gevoerd. We gaven toen te kennen, dat we ons niet konden vereenigen met hetgeen Dr. Nuyens ons op blz. 109 daarvan meêdeelt. Hij schrijft: „Te Nabalia, gelijk Tacitus de plaats noemt, wier lig- „ging den nazaat onbekend is, werd eene brug in het „midden afgebroken. Civilis en Cerealis naderden elkander, „zoodat zij met elkander konden spreken, terwijl toch het „afgebrokene der brug hen scheidde." Wij moeten ons twee aanmerkingen hierop veroorloven; vooreerst, dat niet de plaats maar de rivier met den naam van Nabalia door Tacitus wordt bestempeld, en ten anderen, dat de plaats zoo geheel onbekend niet is.

Tot staving hiervan slaan wij den oorspronkelijken schrijver zelf op en laten zijne woorden van een paar opmerkingen vergezeld gaan. We lezen: „Petito colloquio scinditur „Nabaliae fluminis pons, in cujus abrupta progressi duces [1]). Velen nu denken zich dit woord „Nabaliae" als een

1) Tacitus, historiarum lib. V, cap. 26.

genitivus loci, d. i., een tweeden naamval, welke dient om eene plaats aan te duiden. Zij vertalen daarom: „Te Na- „balia brak men eene brug over den stroom door." Doch van welke rivier is hier spraak? Van den Rijn? Dan moeten we opmerken, dat die naam veel te ver verwijderd is, dan dat de schrijver er op kon duiden zonder hem te noemen. Tacitus heeft derhalve, om voor de Romeinen verstaanbaar te schrijven, den naam der rivier zelf moeten aangeven, en zich daartoe bediend van een genitivus subjectivus, d. i., van een tweeden naamval, welke eenvoudig van een voorgaand naamwoord afhangt. Zoo verkrijgen wij dezen zin: „Men vroeg een onderhoud, besloot er toe en „brak daarom de brug over de rivier de Nabalia door; „op de weerzijdsche bruggenhoofden traden de aanvoer- „ders elkander nader." Om deze verklaring ook door het gezag te steunen, beroepen wij ons tegen Hooft op Bilderdijk, Gesch. I blz. 35. Wil iemand liever uit eigen oogen zien en meer over deze zaak lezen, dien verwijzen we naar de reeds meermalen genoemde: Römer und Deutschen" van Prof. Dederich (blz. 131 vv.).

Doch waar nu die rivier Nabalia te zoeken?

„Nabalia" is een voortbrengsel van die kunst der Romeinen, waardoor zij, gelijk Dr. Nuyens ons zegt, zoo bij uitnemendheid verstonden vreemde woorden geheel onkenbaar te maken; 't is eene verbastering van het inlandsche „Na-waal", „Nie-waal" = Niewe-waal. 'k Sla nu de kaart op, welke genoemde Heer Dederich aan zijn vermeld werk heeft toegevoegd, en waarop hij de gegevens van zijn zoo ernstig onderzoek in 't kort heeft afgeteekend. Ge ziet daar, hoe bij Cleef, waar oudtijds de Rijn, die er vlak voorbij stroomde, zich in twee takken splitste, de Oude Waal, welke rechtstreeks haren loop op Nijmegen had, thans afgedamd en daardoor gedwon-

gen is met den Rijn in één bed vereenigd zijne wateren voort te stuwen. Dat is het werk van den romeinschen veldheer Drusus, die daardoor beoogde grooteren toevloed van water voor zijn nieuw gegraven Drusus-kanaal saam te dringen. Hij zal aanvankelijk geslaagd zijn door middel van den dijk, waarmeê hij aan de westzijde den hereenigden vloed samenhield [1]), doch slechts voor korten tijd. Want weldra ontwrong de Waal zich aan de boei, waarin men haar gekneld had, en terwijl de Rijn, van het huidige Lobith af, zijn wateren noordoostwaarts op Elten aandreef en vandaar in noordwestelijke richting zijnen loop vervolgde door de bedding, welke thans nog de Oude Rijn wordt genoemd, brak de Waal van Lobith uit zich een nieuwe baan tot aan het tegenwoordige dorp Aert, nam daar eene wending en zette dan haren loop op Nijmegen aan. Dit is de Nieuwe Waal, waarover de Romeinen, die op dit punt ontzaggelijke werken hadden aangelegd, in 't vervolg van tijd eene brug sloegen, welke gelegen moet hebben ongeveer bij 't evengenoemde dorp, alwaar de Nieuwe Waal en Rijn elkander zeer dicht naderden. Civilis, die over den droog geworden Rijn gevlucht was, kon daar met zijne volgelingen gemakkelijk naderen, terwijl Cerealis zich met zijn leger aan de overzijde bevond. Die deze zaak nader wil bestuderen, zal in het werk van Prof. Dederich alle gewenschte inlichting vinden; we hebben er genoeg van gezegd om voor het verschil

---

1) Naar ons oordeel moet dit de dijk zijn, van welken Dr. Nuyens op blz. 107 gewaagt, de dijk "dien Drusus had laten maken" en Claudius Civilis naderhand op zijne vlucht liet doorsteken. Niet te Wijk bij Duurstede, niet in Neder-Betuwe is Drusus werkzaam geweest; zijne werken moeten in de Over-Betuwe gezocht worden. Daar liet hij zijne dijken aanleggen met het doel om den IJssel grooteren rijkdom van water toe te voeren. Zie Dederich, Römer und Deutschen, blz. 115.

onzer zienswijze met die van Dr. Nuyens onze goede gronden te doen uitkomen.

In nauw verband met hetgeen we over den loop der Waal opmerkten, staat de vraag omtrent de ligging van Batavodurum, waarover hier een paar woorden.

Zeker iemand heeft gezegd, dat Dr. Nuyens „op de on-„kunde en botheid" zijner lezers, had gerekend, toen hij eerst (op blz. 107 in de noot) meêdeelde: „Batavodurum „waarschijnlijk daar waar thans Nijmegen ligt", en vervolgens (op blz. 137) verklaarde: „Batavodurum thans „Batenburg." Wij moeten den heer Nuyens recht laten weervaren, dat hij de Oppida Batavorum, van welke Tacitus (5e boek, 19e en 2e hoofdst.) spreekt, de sterkten Vada (niet Verda), Grinnes, Arenacum en Batavodurum zuidelijk van de Waal op de grenzen van Gallië zoekt en ze niet meer met P. Cluverius en zijne volgelingen in het noordelijk gedeelte van het Bataven-eiland langs den Rijn plaatst. Moeilijk is het evenwel, ook als het gemeenschappelijk terrein gevonden is, met juistheid te bepalen, waar elk dezer vestingen was gelegen. Niemand zal het daarom den heer Nuyens euvel duiden, dat hij aanvankelijk meende Batavodurum in Nijmegen te hebben teruggevonden, doch door het verder verloop van zijn werk tot het inzicht kwam, dat hij Batavodurum voor Batenburg moest houden. Doch zoo een schrijver door verdere studie tot een ander inzicht komt, voldoet hij dan wel aan zijn plicht, wanneer hij, na eerst een ander gevoelen te hebben voorgestaan, in het vervolg van zijn werk, zonder zijne lezers daaromtrent te waarschuwen, met zijne nieuwe zienswijze voor den dag komt?

We hebben hier een van die „schijnbare tegenstrijdig-„heden", van welke Dr. P. P. M. Alberdingk Thijm gewaagde, terwijl hij er op wees, hoe licht die konden vermeden

worden, als de Schrijver, vóór het ter perse te leggen, zijn werk nog eenmaal van het begin tot het einde wilde doorlezen [1]).

Ten slotte moeten wij nog de aandacht vestigen op blz. **164—165**, waar de Schrijver ons een kleine schets geeft van de verschillende standen der toenmalige maatschappij, eene schets, welke naar ons inzien veel te kort is en de onderlinge verhouding der verschillende standen niet in het behoorlijke licht stelt. We vertrouwen echter, dat de Schrijver in het vervolg van zijn werk, als hij de Middeleeuwen behandelt, tot dit punt, waarop heel de middeleeuwsche maatschappij berust, zal terugkeeren en aanvullen wat voor ons minder ingewijden thans ontbreekt.

Hiermeê zijn onze aanmerkingen op den inhoud ten einde. Waarlijk, we zijn Dr. Nuyens veel dank verschuldigd voor een werk, het eerste in zijne soort, dat reeds aanstonds zóó voortreffelijk is, dat er slechts weinig op valt aan te merken; want niets van hetgeen ons maar eenigzins mishaagde, hebben we gespaard. Nu wil ik nogmaals de aandacht des lezers op het werk vestigen en wel in 't bijzonder op zijn vorm.

Ook hiermeê zal de heer Nuyens moeten rekenen. 't Is niet genoeg, dat hij ons een werk levert vol zaak, vol degelijkheid; wil hij zijne „Algemeene Geschiedenis" ook algemeen ingang doen vinden, dan moet hij aan den vorm niet minder zorg wijden, maar zijn boek, in een edel kleed gedost, de wereld inzenden. Hij is

1) De Wachter. Maart, 1872, blz. 187.

daartoe gehouden door de richting der geesten, die allen meer of min den schoonen vorm najagen, doch veel meer door de eer van zijn eigen naam en door het doelwit wat hij zich heeft gesteld.

Die eene pen voert, waarmede hij reeds voor twintig jaren ons stukjes wist te leveren als het schoone „ALLEEN" [1]) en deze pen rusteloos is blijven oefenen, heeft, ook onder het opzicht van den stijl, verplichting jegens de eer van zijn meer gerijpten leeftijd. De duurste plichten echter ontstaan uit de zaak zelf, voor welke Dr. Nuyens optreedt.

Hij is katholiek geschiedschrijver. Voor de Kerk, onze moeder, wier eer op het veld der geschiedenis overal wordt verguisd, heeft hij de pen opgevat. Die Kerk nu is niet slechts de uitgelezen schoone Bruid, ze is ook de moeder van het schoone en kweekt de kunsten overal waar ze den voet zet; 't is de Kerk, die ons de groote kunstwerken leverde, de Kerk, die de groote meesters opwekte, de Kerk, die het eigenlijk levend beginsel der kunst in haren boezem draagt. Moet dan de zoon van zulk eene moeder niet uit al zijn krachten streven, op het gebied der schoonheid zich harer waardig te toonen? Zal hij niet, in het bijzonder waar hij ter verdediging harer regten optreedt, ook door het schoone van den vorm de eer zijner moeder moeten handhaven?

De heer Nuyens moet derhalve ook onder het opzigt van den stijl iets schoons leveren. Het voornaamste: de opvatting, de regeling, de voorstelling is goed, vaak voortreffelijk; het ligchaam is welgebouwd, schoon van gestalte en verhoudingen; daar klopt leven in de aderen, de trekken spreken. Maar ziet ge wat nader toe, geeft

---

1) Zie den *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken* 1852, blz. 155.

ge nauwkeuriger acht op het kleine, dan vindt ge u niet overal even voldaan. Naar ons inzien heeft de Schrijver het „Haast u langzaam" wat te veel uit het oog verloren en daardoor aanleiding gegeven, dat soms onduidelijkheden, tegenstrijdigheden of spraakkundige feilen aan zijne pen ontglipt zijn, die den glans van het schoone werk eenigzins doen tanen.

Onaangenaam is het voor den lezer, als hij nu en dan elk woord op zich zelven verstaat, doch aan het geheel geen dragelijken zin kan hechten.

Over een tiental volzinnen, welke wij bij de eerste lezing van het boek op den rand teekenden, en die ons ook thans meer of min duister schijnen, willen we, daar we meenen dat een deel van des Schrijvers gedachte in zijne pen is blijven steken, een woord ter nadere verklaring uitlokken. We achten 't overbodig ze geheel uit te schrijven, genoeg dat we de eerste woorden met de bladzijde aangeven en door een bijgevoegde *b*, *m* en *o* aanduiden, of ze op het bovenste, middelste of ouderste gedeelte der bladzijde moeten gezocht worden:

Blz. 7. Wanneer men de kaart . . . . . m.
„ 21. De overleveringen welke . . . . . m.
„ 50. De Kimbren en Teutonen . . . . . o.
„ 79. Het was de gewone . . . . . b.
„ 85. Hunne zonen trokken . . . . . m.
„ 102/3. De stamverwantschap eindelijk . . . o/b.
„ 106. Deze overlooper maakte. . . . . o.
„ 108. De Romeinsche vloot bestond . . . . . m.
„ „ Civilis begreep evenwel . . . . . o.
„ 135. De eene arm hield . . . . . m.
„ 138. Trouwens bleven de Nederlanden . . . m.

We zijn van meening, dat de lezer er eenig nut van zou hebben, zoo de Schrijver kon goedvinden, de gedachten,

welke in deze zinnen verborgen zijn, in eenigzins duidelijker vorm voor te stellen.

Ter loops wijzen we, bl. 124, op een onjuiste figuur: „Maar de vloed der Germaansche volken begon al meer „en meer te stijgen en dreigde de veege dammen van de „Romeinsche grens al meer en meer te overstelpen." Stroomen, die zwellen — we behoeven dit nauwelijks te zeggen — breken hun dijken door, of loopen die over, doch overstelpen die niet; het lager gelegen land wordt overstelpt.

Aan hetzelfde vergeten der spreuk „Haast u langzaam" zal het toe te schrijven zijn, dat het werk ontsierd is door eenige spraakkunstige feilen of schrijffouten; maar hoe de heer Nuyens er toe gekomen is om voortdurend „het" bond in plaats van de bond te schrijven, is ons onverklaarbaar. En hiermede hebben we onze laatste aanmerking, den vorm betreffende, neergeschreven.

Ons laatste woord moeten we aan Dr. W. J. F. Nuyens wijden, een woord van oprechte dankbetuiging voor het vele goede en schoone, dat zijne pen ons heeft geschonken, en in het bijzonder voor het eerste deel zijner Algemeene Geschiedenis des Nederlandschen Volks, waarmede hij zoo degelijk den grondslag voor heel een werk heeft gelegd. Moge 't vervolg aan het eerste beantwoorden en, zoo mogelijk, ook vrij zijn van de geringe feilen, welke we in het eerste hebben aangewezen.

J. H. H. . . . .

VERSCHEIDENHEDEN.

Een bisschoppelijk woord over bestaande twistpunten tusschen Protestanten en Katholieken door Dr. Konrad Martin, Bisschop van Paderborn [1]).

De Katholieke ascetische en polemische bibliotheek levert voortdurend eene keur van werkjes, die óf vertaald óf oorspronkelijk in het Hollandsch geschreven zijn

Onder de vertaalde munt het bovengenoemde uit. 't Is het woord van een katholiek Bisschop, die voornamelijk de Protestanten van zijn Bisdom toespreekt:

„Tot dusverre heb ik de Katholieken van mijn diocees voldoende aan hunne godsdienstige plichten herinnerd, en ik moet mij thans ook tot de Protestanten wenden; ik moet hunne godsdienstige vooroordeelen ophelderen, en dit wel met het tweevoudig doel, eensdeels om de Katholieken, met wie zij samen leven, opdat ook dezen niet door den zuurdeesem hunner vooroordeelen worden aangestoken, anderdeels ter wille van hen zelven, om hen namelijk voor de waarheid te winnen" (blz. 10 en 11).

Zou er wel iets zijn, wat de Protestanten meer hindert

1) Naar de laatste duitsche uitgave in het Hollandsch overgebragt door F. W. Tschierschke, R. K. Pr. — Derde jaargang, nº. IV der *Katholieke ascetische en polemische bibliotheek.* 's Hertogenbosch, W. van Gulick. 1872.

dan onze leer over de alleen zaligmakende Roomsch-Katholieke Kerk? — Welnu, deze leer wordt door den Bisschop van Paderborn op eene regt bevattelijke wijze uitgelegd en daardoor ontdaan van het stuitelijke, dat zij, op het eerste gezigt, voor den Protestant hebben kan.

Ook de praktijk der Katholieke Kerk zou onverdraagzaam zijn. Als bewijzen worden door de Protestanten aangevoerd: de spaansche Inquisitie, de Bartholomeus-nacht, het verbranden van Jan Hus, de wreede behandeling der Bijbel-verspreiders in Toscane en Spanje, en de Mortara-geschiedenis. — Al deze punten van beschuldiging worden kort en flink toegelicht.

De toon van het gansche geschrift is, zooals men het van een katholiek Bisschop verwachten kan, vol van vaderlijke goedheid en medelijden jegens christelijke broeders, die dikwijls onschuldig in dwaling zijn.

Wij moeten den Eerw. Heer Tschierschke onzen dank betuigen voor zijne, over het algemeen, goede vertaling van een werkje, dat ook hier nuttig kan zijn, zoowel voor de Katholieken, om hen tegen de beschuldigingen der Protestanten te wapenen, als voor de Protestanten, om menig vooroordeel, dat hen tegen de Katholieke Kerk inneemt, uit den weg te ruimen.

B.

Hoe komt het, dat de aap-mensch nog niet gevonden is?

Nog altijd zoeken de geologen naar de overblijfselen van het wezen, dat half aap en half mensch zou geweest zijn. Op de vraag, hoe het komt, dat die overgangsvorm tot nu toe nog niet in de aardlagen gevonden is, geeft Darwin zelf het antwoord.

Vooreerst zegt hij, dat de overblijfselen van planten en dieren,

en dus ook de overgangsvormen tusschen aap en mensch, tamelijk slecht zijn bewaard gebleven:

„Wat mij betreft, ik houd mij aan de vergelijking van Lyell, en diensvolgens beschouw ik de geologische gegevens als eene geschiedenis der wereld, die met groote slordigheid en in veranderlijke dialecten geschreven is. Van deze geschiedenis bezitten we niets anders dan het laatste deel, hetwelk maar over twee of drie gewesten handelt. In dit deel ontmoet men slechts hier en daar eenig hoofdstuk, waarvan sommige bladzijden verdwenen, andere afgescheurd zijn, en van de weinige regels, die overblijven, verschillen (als geschreven in eene altijd veranderende taal) de oudste van de nieuwere, en zoo vertegenwoordigen ze ons de veranderlijke vormen des levens, die in de diepte der aarde begraven liggen."

Ten andere zouden die streken, waarin de overgangsvorm tusschen aap en mensch waarschijnlijk zal gevonden worden, nog niet geologiesch onderzocht zijn:

„Men moet niet vergeten, dat die streken, welke waarschijnlijk de overblijfselen kunnen leveren, die den mensch verbinden met eenig uitgestorven schepsel, dat op den aap gelijkt, nog niet door de geologen zijn onderzocht."

Intusschen maken de Darwinisten zich vrolijk met eene den mensch zoo onteerende hypothese!

B.

BROERE'S CONFERENTIËN

OVER

DE KENTEEKENEN DER KERK.

VIERDE CONFERENTIE.

HET DERDE KENTEEKEN:

DE ALGEMEENHEID DER KERK.

Wij volgen ons plan van niet zoozeer te bewijzen als wel uit te leggen. Indien wij het grondig begrip van dit kenteeken der algemeenheid willen verkrijgen, moeten wij weder leeren inzien, dat dezelfde orde slechts op eene andere wijze door ons beschouwd wordt, en alle kenteekenen in hun eigenlijk wezen niet anders zijn dan de vereeniging van God en menschen en menschen onder elkander in Jesus Christus.

De algemeenheid is dus in zich hetzelfde als het kenteeken der eenheid en der heiligheid, en kan daarom van beiden worden afgeleid.

„Wij zouden dit reeds kortelijk doen door te zeggen: „Eenheid is de hoogste orde, dus op alles toepasselijk; „heiligheid is de liefde of de hoogste werkzaamheid, die „zich overal toepasselijk poogt te maken; de Kerk bijgevolg,

„één zijnde en heilig, overal toepasselijk en zich overal „willende toepassen, is noodwendig eene eenheid of maat- „schappij, die zich over de wereld uitbreidt en alle volken „poogt te omvatten. Doch laat ons een weinig meer in „het bijzonder zien, bepaalder spreken, en eenheid en „heiligheid niet zoozeer als twee verscheiden beginselen der „algemeenheid, maar als hetzelfde beginsel in Christus „leeren kennen. Daartoe behoeven wij ons slechts te „herinneren, dat heiligheid de voltooijing is der eenheid, „de volkomen band der liefde."

Zoo zagen wij in het kenteeken der eenheid, dat de Kerk het menschdom volkomen vereent, wijl zij de volkomen bovennatuurlijke waarheid bezit.

Welke is die volkomen bovennatuurlijke waarheid?

Dat werd ons getoond in het kenteeken der heiligheid: Christus zelf met godheid en menschheid in het H. Sakrament. Want zoolang wij de waarheid niet bezitten in haar persoonlijk, goddelijk zoowel als menschelijk leven, bezitten wij de volkomen alomvattende, opperste waarheid niet, is de afgrond van ons hart niet vervuld, en kan de band der eenheid zich oplossen.

En vragen wij ten tweede, hoe die waarheid als een levend woord rondgaat; hoe die eenheid niet eene doode, afgetrokken gelijkenis is, maar zich zoo ordelijk beweegt, zoo hoogst levend werkt, dat zij het geheim der H. Drievuldigheid in het menschdom uitdrukt, den Vader door het voortbrengend gezag, den Zoon door de stellige overeenstemming, den H. Geest door hare werkelijke uitsluiting —: ook dit werd ons in de heiligheid getoond.

„Het is Jesus Christus, van wien die orde uitgaat; „Hij blijft in zijne Kerk werkzaam, en met de volheid „zijner liefde tegenwoordig. Hij is eeuwig offeraar en „offerande, en wijl zijne Kerk het offer met Hem opdraagt,

„heeft zij ook zulk een ontzettend gezag van Hem ont-
„vangen, heerscht zij met Christus, gelijk zij den Vader
„met Hem dient.

„Daardoor ten tweede, dat zij met Hem offert, heeft
„zij de volle waarheid in het H. Sakrament der Eucharistie,
„en deelt zich het oneindig Woord des Vaders aan allen
„mede.

„Daardoor ten derde, doet zij ons werkelijk eenig zijn
„in de liefde; want wij allen hebben maar één ligchaam,
„die van één brood eten." [1])

Van die bovennatuurlijke maatschappij of orde is dus Christus de Middelaar; om Hem, het eeuwig offer der liefde, straalt de orde des hemels uit over de aarde. Van dat middenpunt, van dat offer van Christus, waardoor de Kerk vóór alles een en heilig is, moeten wij ook uitgaan, om hare algemeenheid het diepst te begrijpen.

Het offer van den Zoon is in de bestaande orde ter verlossing des menschen noodzakelijk gevorderd; was nu dit offer niet genoeg om alle menschen te behouden? Ongetwijfeld. Hoe zou oneindige waarheid niet alles omvatten, hoe oneindige liefde niet aller geluk beoogen? Door één offer, zegt de apostel [2]), is alles volbragt. Maar hoe komt het, dat niet allen zalig worden, niet allen gelooven? dat bijgevolg de Kerk niet alle natiën omvat?

Voor het Protestantisme, waarin de mensch slechts lijdelijk blijft, is dit niet verklaarbaar dan door eene stellige voorbeschikking van sommigen ter verdoemenis.

De vraag, slechts in zóóver hier gedaan als zij in de uitgebreidheid der Kerk begrepen ligt, vindt een beter antwoord, zoo wij op de menschelijke zijde letten, de

1) I Cor. X, 17. 2) Hebr. X, 14.

liefde en hare vrijheid opmerken, welke door het Protestantisme is geloochend.

Indien Christus geen God was, had het ons niet gebaat; maar ook, indien Hij geen mensch, niet een der onzen was, zouden wij evenmin verlost zijn, en ware de H. Geest op ons niet nedergedaald. Christus heeft dus een menschelijken wil en handeling, zoowel als een goddelijken, heeft ons als Godmensch verlost, en bijgevolg is de reddende liefde, die van Hem uitgaat, waarlijk in de menschen, en door de orde der eindige menschelijke natuur in hare werkingen bepaald. Christus stort niet als onzigtbare God zijne waarheid en liefde alleen onzigtbaar in de zielen, maar Hij handelt tevens als mensch, als historiesch persoon. Hij verbindt als God en mensch zijne genade aan uitwendige menschelijke middelen, gebiedt te doopen met water en te zalven met olie, en paart overal in eene doorgaande orde het innerlijke aan het uiterlijke, het goddelijke aan het menschelijke. Dat Christus gesproken heeft in menschelijke rede, in zinnelijke, maatschappelijke taal, geeft reeds te kennen, dat Hij al het eindige kwam verlossen en heiligen.

Doch waar wordt dit het krachtigst uitgedrukt, dat wij waarlijk verlost zijn; dat de godsdienst menschelijk is zoowel als goddelijk; dat de H. Geest is nedergedaald, opdat wij Christus, die zich met al zijne liefde aan ons geeft, ook door diezelfde liefde zouden aannemen, en Hem die de onze wil zijn, tot den onze maken?

„In het offer, het middenpunt van de godsdienst. „Jesus Christus heeft alle genade voor ons verdiend; maar „wij hebben van zijnen geest ontvangen, zegt de H. Jo„annes [1]), deelen daardoor in zijne liefde en dienst van

1) I Jo. III, 24, IV, 13.

„den Vader, maken zijn offer tot het onze, eigenen ons „zijne verdienste toe. De priester, die het altaar opklimt, „is mensch! ziedaar alles verklaard. Christus is de offeraar, „wij offeren met Hem, en daartoe heeft Hij zijnen H. „Geest geschonken. Indien wij nu het offer zelf, waaruit „alle genade stroomt, op ons moeten toepassen, indien Chris- „tus zich zoozeer naar onze behoeften rigt: dan voorzeker „schikt Hij zich geheel naar onze zwakheid: in de Sa- „kramenten, in de prediking, in alles, en gebruikt overal „menschen. Aan menschen is dus eene hoogere magt ge- „geven, aan menschen bevolen, daarvan tot heil van „anderen gebruik te maken, en met vrijen wil moeten „wij, van de genade voorkomen, in de Kerk treden."

De vraag alzoo, wat de algemeenheid der Kerk zij, is thans gemakkelijk te beantwoorden. Want wij hebben gezien, dat zij bestaat uit menschen, die met Christus vereenigd zijn; dat zij zich ontwikkelt als tevens menschelijke maatschappij en geschiedenis, en volgens al de voorwaarden der eindige, vrije, zich ontwikkelende natuur.

De algemeenheid der Kerk bestaat dus niet daarin, dat zij werkelijk alle volken bevat; maar dat zij, als goddelijk, bestemd is om alle volken te vergaderen, en dat zij, als menschelijk, als waarlijk in den mensch, zich volgens dien menschelijken historischen aard kan uitbreiden en zich met der daad uitbreidt over de aarde.

De algemeenheid is daarom niet iets bijkomends, eene toevallige uitbreiding: zij is de eenheid, de liefde beschouwd in hare mededeeling, de volkomen band in zijne uitzetting. Van daar, dat wij de algemeenheid der Kerk zien op den eersten dag van haar leven, en haar ook als dezelfde orde herkennen, welke wij reeds dikwerf hebben aangewezen.

„Petrus predikt het eerste, en omtrent drie duizend

„bekeeren zich [1]): ziedaar het barend vaderschap van het „gezag.

„De verschillendste talen worden in ééne taal begrepen [2]): „ziedaar de menschgeworden Zoon, die in zijne oneindig- „heid al het eindige omvat, op alles toepasselijk is.

„Zij volharden, zoo lezen wij ter zelfde plaatse [3]), in „de leer der apostelen, in de gemeenschap van het breken „des broods en in het gebed: ziedaar de liefde van den „H. Geest, waardoor allen elkander helpen en het groot „huisgezin zich voltooit.

„Wij hebben dus weder den grooten cirkel slechts te „volgen; ten eerste, de kracht van uitbreiding, die de „Kerk bijzonder door haar gezag openbaart.

„Ten tweede, hare toepasselijkheid op al de verschei- „denheid der eindige natuur, op alle volken en standen „der maatschappij.

„Ten derde, hare gemeenschap en eenigheid, waardoor „zij hare geboren kinderen niet aan zich zelven overlaat, „niet zich slechts in vruchtbaarheid uitstort, maar altijd „zich om haar middenpunt weder toehaalt en den een tot „heil doet werken van den ander."

I.

Zij breidt zich uit door de kracht van haar gezag.

Christus, die zijne Kerk deel had gegeven aan zijn wereldoffer, en tot zijne apostelen gezegd: „Doet dit „tot mijne gedachtenis," geeft haar ook deel aan zijne verwinnende heerschappij, door dat offer verdiend, en zegt tot zijne apostelen: „Gaat en onderwijst alle volken!" — „Ziet, Ik ben met u tot aan het einde der wereld." Dat magtig bevel zien wij nog dagelijks vervullen; nog

---

1) Akt. II, 41. 2) Aldaar v. 6 vv. 3) Aldaar v. 42.

zien wij het eene werk van den H. Geest zoowel als het andere plaats hebben: deelnemen aan Christus' offer en deelnemen aan zijn verwinnend gebied. Christus, de zich offerende liefde, is bij ons: daarom breidt de Kerk zich uit. „Gaat en onderwijst!" dat woord sterft niet uit. De apostelen zijn op Christus' bevel uitgegaan, zijn zijne getuigen geworden in Jerusalem, in geheel Judea, in Samarië en tot de grenzen des aardrijks [1]). Zij stelden anderen en deze weder anderen aan. „Ik heb", schrijft de H. Paulus aan Titus, dien hij zelf had aangesteld, „ik heb u te Creta gelaten, opdat „gij wat ontbreekt verbetert, en priesters aanstelt in de steden, „gelijk ik u bevolen heb." [2]) „En nog heden zet dat „bevel: „Gaat en onderwijst!" zich zoowel voort als „Christus' tegenwoordigheid. Nog heden klinkt het van „den zetel van Petrus af, van gelederen tot gelederen, „van mond tot mond: Christus is bij ons; „Gaat en „onderwijst!" en de heilige slagorde, afgedaald van het „altaar der oneindige liefde, breidt zich met de vredevaan „des kruises over de wereld uit."

Wat dit liefdebeginsel zij, voelen wij het best, door er het Protestantsch beginsel tegenover te stellen; wij moeten het noodwendig vinden in den vader der hervorming; want daar voor ons menschen waarheid en feit gepaard gaan, is altijd historiesch begin en beginsel van leer in verband.

Nemen wij dan Luther, toen hij voor de koningen en vorsten stond, op den rijksdag te Worms; toen hij, ontboden door den keizer, rekenschap gaf van zijne leer. Beter kunnen wij de eigenlijke Protestantsche prediking niet leeren kennen.

---

1) Akt. I, 8. 2) Tit. I, 5.

De redenaar herinnert nu, wat Luther te voren al gedaan en betuigd had, en hoe hij op den rijksdag aarzelt, zwijgt en uitstel vraagt om zich te bedenken. Den volgenden dag echter had hij genoeg gezien, gehoord en gedacht, om zijnen persoon te kunnen hervatten; wat hij toen nopens zijne leer antwoordde, komt hierop neder: dat hij voor zich niets kon dan zondigen; dat hij slijk was; dat hij geene leer had, maar bij hetgeen hij had gepredikt volhardde, tot zoolang men hem het tegenovergestelde uit den bijbel bewees.

In dit driewerf strijdig antwoord hebben wij het gezocht beginsel.

Hij kon niets dan zondigen; daaruit volgt voorzeker, dat, gelijk hij later menigmaal beweerde, de rede in tegenspraak was met de geopenbaarde waarheid, en deze dus nooit in 's menschen leugengeest kon worden opgenomen, maar altijd buiten hem in den bijbel moest blijven: wij konden niet waarlijk verlost worden. Er volgde uit, dat de mensch geheel lijdelijk was, geen vrijen wil had, en dus heilige daad en vooral de hoogste daad, offeren met Christus, niet mogelijk bleef; eene praedestinatie beschikte over alles. Intusschen was het nu onbegrijpelijk, hoe de waarheid met menschelijke woorden in den bijbel kon staan; ook de bijbel is zoowel menschelijk als goddelijk; en hoe vooral Luther, die niets kon dan zondigen, zich dorst verstouten, zekere leeringen te prediken, en terwijl hij geene leer had, nogtans Europa door die leer ging storten in tranen en bloed. Dan genoeg, wij kennen nu het beginsel. Het Protestantisme heeft geene leer, heeft geene daad van godsdienst en volkomenheid, blijft bij lijdelijke beschouwing op afstand staan; het heeft geen altaar, dus geene werkzaamheid; en zoo men er eenige handeling en bestier ontwaart, is dit uit

kracht der natuur, welke de volle toepassing der dwaling niet duldt.

„Indien wij nu de beide beginselen in hunne werking „vergelijken: de prediking met dat gezag dat het wereld-„offer mededeelt, en de prediking zonder offerdaad, dus „niet slechts zonder gezag, maar tegen hare eigen gron-„den in; de prediking die zegt: „Bemint en doet als mijn „offer!" en de prediking die zegt: „Gij behoeft niets te „doen!" dan verkrijgen wij de uitkomst die wij moeten „verwachten."

Hier schetst Broere, hoe de Katholieke Kerk, uitgaande van het altaar, zich ook, evenals de liefde, door opoffe-ringen heeft uitgebreid; bij het Protestantisme had juist het tegenovergestelde plaats. „De vorsten vonden het eene „schoone gelegenheid, zich van klooster- en kerkgoederen „meester te maken. Het is hun, zeide Luther zelf, „slechts om heerschappij en bezittingen te doen. Het „koningrijk Pruissen is zijn oorsprong verschuldigd aan „een groot kerkgoed. Overal, het is een feit, is het „Protestantisme door het geweld der wapenen ingevoerd. „De zedeloosheid der geestelijken was eene tweede kracht, „en de uitsporigste verwachtingen werden door een diep „bedorven adelstand en een ontevreden volk gekoesterd. „Men noemt het Protestantisme ontwikkeling; maar het „Christendom is liefde, en kan zich niet dan door liefde „ontwikkelen. Ik vraag, of dit liefde is, als op de „aanmoediging van Luther: „Houw toe! sla dood wat „„gij kunt!" honderdduizend landlieden worden vermoord? „Luther zelf was oorzaak geweest van hunne ongelukkige „dweeperij, en Erasmus voerde hem met regt te gemoet: „„Gij wilt ze niet kennen, maar zij kennen u." Zoo „scheen de dwaling, met de wapenen, met eigenbelang en „zedeloosheid in verband, alles te zullen doen zwichten.

„Maar naauwelijks was de eerste schok voorbij, of zij „stond, en ging, het is eene daadzaak, met ieder tijdvak „achteruit, week uit Frankrijk, Oostenrijk en andere Staten; „en wij zien haar heden in ongeloof en oppervlakkigheid „vervlieten. Men kan er op toepassen wat van een volk „in opstand gezegd wordt: „Het slaat met duizend armen „„eensklaps alles neder; maar wanneer het op bestier, „„op ordelijke handeling aankomt, kruipt het op „„duizend voeten gelijk een insekt." Zoo is het inder- „daad met het Protestantisme gegaan; er is geen voor- „beeld in de geschiedenis van uitgestrekter vernietiging „aller vroegere instellingen en betrekkingen, maar ook „niet van een uitgestrekter, zich zelven meer doodenden „twist dan er uit dezen opstand gevolgd is."

Doch vooral, wanneer wij de Katholieke en de Protestantsche zendelingen vergelijken onder de ongeloovige volken: hoe in 't oog loopend verschilt dan de geest van Luther van den geest des Christendoms.

De Katholieke Kerk, die offert, heeft ook instellingen, waar men zich geheel leert opofferen aan God en het heil der zielen. Zij heeft zendelingen in den eigenlijken zin. De Protestantsche prediker heeft in zijn godsdienstig beginsel geen grond van zoo te handelen; hem worden schoone aanbiedingen gedaan, en hij is alligt gehouden, eene echtgenoote te raadplegen. „Zou er dan geen onderscheid „zijn tusschen het belang en de liefde? tusschen den „man, die terugziet op zijne vrienden en bloedverwanten, „en tusschen dengene die het oog slaat op het kruis der „Katholieke Kerk? tusschen den man, die komt uit de „kinderkamer of het slaapvertrek, en dengene die treedt „van de trappen des altaars? De Katholieke priesters, nog „kortelings in China hunnen God gevolgd in den gruw- „zaamsten marteldood, mogen het antwoord zijn!" —

Verder ga men na, wat de eene en wat de andere zendeling zegt en doet; — wat bovennatuurlijke kracht er moet werkzaam zijn, om het geloof zich zóó te doen uitbreiden, als wij het in de berigten der Katholieke zendelingen lezen; men vergelijke de vruchten van beider werk, en de algemeene uitkomst is zoodanig, dat men niet zeggen moet: de Katholieke Kerk breidt zich méér uit, maar zij breidt zich waarlijk uit, en het Protestantisme niet.

De eenige wijze van prediking, die nog het meest met het Protestantisme overeenkomt, is verspreiding van een bijbel, dien men geen regt heeft te verklaren. De vrijheid van denken, met dit bijbellezen gepaard, voert tot de onbepaaldheid van het niet, en is geenszins de omvattende eenheid des Christendoms, die wij in het tweede deel nader zullen aanwijzen.

II.

De Katholieke Kerk, die van het altaar uitgaat, om de volken te doopen en te onderwijzen, is, alhoewel zij eene zeer stellige toepassing vordert, op alle verscheidenheid der natuur toepasselijk. Om hierin Christus te doen erkennen, zal ik over die verscheidenheid vooraf in eenige ontwikkeling treden.

De eindige natuur is noodzakelijk verschillend, en kan alwat zij goeds bevat niet uitdrukken dan in menigvuldigheid. De mensch kan onnoemelijk veel, maar kan één mensch dat alles? kan dezelfde persoon tegelijk koning zijn en onderdaan? Neen, ter ontwikkeling van 's menschen vatbaarheid moet er maatschappelijke verdeeling en vereening plaats hebben. In de Maatschappij zien wij allerlei betrekkingen en standen, en ieder dezer standen is weder veelvuldig onderscheiden. Evenals deze standen verschillen, zijn weder de maatschappijen of volken onder elkander

verschillend door regeringsvormen, door rigting van geest, door oorsprong, ligging en nabuurschap en eene menigte niet allen te noemen oorzaken. Ieder nogtans dezer volken is een geheel, heeft zekere persoonlijkheid, zekeren hun eigen geest, waarvan de taal eene voorname oorzaak en even sterke als omvattende uitdrukking is. En wanneer wij ook over deze uitgestrekte verscheidenheid der wereld onze gedachte laten weiden, dan zeker komen er treurige gewaarwordingen op, zien wij nog woestijnen, waardoor de waterbron van Christus niet vloeit; maar toch het schouwspel is grootsch, en men erkent de wijsheid Gods, die, opdat de menschelijke natuur zich in al haren rijkdom zou ontwikkelen, het menschdom over het aardrijk ordelijk heeft verdeeld en in volken vereenigd.

Wat nu kan al die verscheidenheid zamenvatten? wat is even geschikt voor de verschillende levensstanden? wat in staat, om de volken in zulk een band te vereenen, dat, gelijk de eene stand den anderen helpt, zoo het eene volk het ander met broederlijken zin bijstaat, en allen door die vereeniging in hunne eigenaardige ontwikkeling zoodanig bevorderd worden, dat dit tevens tot heil en zaligheid strekt der bijzondere personen?

Dat kan alleen het oneindige zijn! God alleen heeft in zijne volkomenheid al de verscheidenheden der eindige natuur begrepen; God is die eenheid, die door de tallooze wezens niet wordt uitgeput, en de schepping is zijn zevenvoudig woord. Dus wat geheel verschillende volken omvat, is noodzakelijk goddelijk. Doch is het goddelijk alleen? Ware het alleen goddelijk, dan bleef het ons vreemd, zou er geene stellige toepassing van het oneindige op ons plaats hebben. Hoe meer stellig echter Gods volkomenheid op onze natuur wordt toegepast, des te meer kunnen wij ons in Hem vereenigen. Zoo dan ook gebeurt het.

Christus is God, en daardoor kan Hij in zijne oneindigheid alles omvatten; maar Hij is ook mensch, en het is derhalve zoowel eene menschelijke als eene goddelijke werking die van Hem uitgaat, die, zonder de verscheidenheid en de krachten der eindige natuur te beleedigen, het menschdom vergadert in eene groote maatschappij, waarvan Hij het Hoofd, de Koning, de bevruchtende Bruidegom is en blijft. Gelijk nu de maatschappij eene volheid of voltooijing is des menschelijken wezens, zoo is de Kerk de groote maatschappij, de volheid van Christus, zijne ontwikkeling, zijne vervulling, en de leden, waaruit zij bestaat, drukken in al het goede wat zij hebben ieder op eene eigen wijze Hem, het Hoofd van allen, uit. Hier echter lette men wel op dit onderscheid, dat wanneer wij zeggen: de maatschappij is de volheid des menschen, nergens werkelijk zulk een menschelijk persoon bestaat, die al die verscheidenheden in zich alleen levend bevat; maar Christus, die wet en toch persoon is, Hij bevat werkelijk in den oppersten graad van volkomenheid in zich alwat er ooit goed in zijne Kerk geweest is of zijn zal; daarom noemt de apostel de Kerk wel de volheid van Christus [1]), maar op eene andere plaats [2]) Christus de volheid zelf, van welke wij ontvangen.

„Waar nu zien wij de meest bepaalde, stellige, om-
„vattende toepassing van het goddelijke op het menschelijke,
„zoodat wij zeggen moeten: Daar is de God-mensch! en te
„gelijk eene uitgebreidheid, die de verschillende volken
„omvat, zoodat wij zeggen: Daar is de mensch-God!

„In de Katholieke Kerk. Daar is Christus persoonlijk
„tegenwoordig, met godheid en menschheid gelijk Hij
„verheerlijkt is; daar is het waarlijk de bovennatuurlijke,

1) Eph I, 23. 2) Col. I, 19; vgl. Jo. I, 16.

„dat is de persoonlijke maatschappij van God en mensch;
„bepaalder toepassing is eene onmogelijkheid. Daaraan
„beantwoordt al het overige: in de Kerk is bepaald ge-
„zag, zijn bepaalde Sakramenten, bepaalde leerstukken,
„en leering van volkomenheid; en dat alles heeft het
„hoogst bepaald doel van ons met Christus in het H. Sa-
„krament te vereenigen. Want alwat de Katholieke Kerk
„doet, al hare instellingen, uitdeelingen van genade en
„leeringen hebben dat tot laatste doel, dat wij door middel
„van Christus' vleesch en bloed ons met zijne godheid
„zouden vereenigen."

En toch bij die allerbepaaldste toepassing van het goddelijke op den mensch wordt de Kerk niet gehinderd om zich uit te breiden, kan zij al de verscheidenheden der natuur, alle natiën omvatten, en het is een feit, dat zij het doet. „Gaat van het Oost naar het West door alle
„werelddeelen heen, overal zult gij die hoogst bepaalde
„toepassing vinden, zult gij dat altaar zien, waarop God
„niet slechts door algemeene werking der voorzienigheid,
„maar waar uw Verlosser persoonlijk tegenwoordig is;
„overal zal u de priester zeggen: Komt, Hij is hier dien
„gij zoekt. Daarom overal hetzelfde gezag, dezelfde zending
„van Petrus, dezelfde Sakramenten, hetzelfde bepaald ge-
„loof, dezelfde zedeleer. Overstelpende liefde, die ons zoo
„overal omhelst! rijk der hemelen, waar Christus alles
„vervult."

Vergelijk daarmede het Protestantisme.

Duidelijk ziet men, dat het niet van boven komt; want het zwicht voor de verscheidenheid der natuur. Het is anders in Engeland, anders in ons vaderland, anders in Duitschland; het bestaat niet dan in het individu, en het huisgezin zelf heeft niet hetzelfde geloof. Men zoekt thans algemeenheid te verkrijgen, door alles als onverschillig te

beschouwen; maar daardoor verliest het zich in onbepaaldheid, die zóó ver afstaat van oneindigheid, als het niet van het wezen. - - - De ontkenning is het eenige punt, dat het Protestantisme gemeen heeft; want dit slechts hebben alle mogelijke dwalingen gemeen, dat zij strijden tegen de eene waarheid, gelijk reeds Tertulliaan in de derde eeuw verklaarde. Het Protestantisme is niet dan een zwervend gevoelen over hetgeen voor achttien honderd jaren gebeurd is, en het is overbodig nog verder te doen zien, dat dit Christus niet zijn kan.

Nu doet de redenaar opmerken, hoe zich het eigenlijk Christelijke, dat alles reddende, verheerlijkende beginsel in de Katholieke Kerk ook daarin vertoont, dat zij zoo vele groote mannen tot zich trekt.

„Groote mannen zijn stemmen der natuur, die in kracht „en menigvuldigheid bijna gelijk staan met die der volken. „Groote mannen zijn de edelste, de krachtigste naturen, „die wat er in den mensch goed is, op het sterkst uit-„drukken en die, wijl de eindige volkomenheid noodza-„kelijk verschillend is, dat goede wat er in den mensch „is, zóó verschillend uitdrukken, dat ieder hunner slechts „in één vak, en nog wel in dat vak op eene bijzondere „wijze groot is. En wat zien wij nu gebeuren? Dat de Ka-„tholieke Kerk, wijl zij waarlijk verlossing, vergoddelijking „is der gansche natuur, de volheid is van Christus, aan „ieder van die mannen een ideaal aanbiedt, waarheen zij „getrokken worden, en dat dikwerf de genade zich in „hen met dat goede beginsel zóó verbindt, dat zij terug-„keeren tot de Kerk."

Dit wijst Broere in eenige geleerden bepaaldelijk na, als Hugo de Groot, Leibnitz, die zoo gunstig voor de Kerk gestemd waren; in den graaf von Stolberg, Phillips van Berlijn, die de dwaling afzwoeren; hij noemt daarbij

een aantal andere bekeerlingen, als Schlegel, Molitor, Jarcke, Herbst, en zegt: er is bijkans geen Protestantsch geleerde van eenigen naam, die niet bij eene of andere gelegenheid eene getuigenis ten voordeele der Katholieke Kerk heeft afgelegd. — Het dagelijksche leven, voegt hij er aan toe, doet ons hetzelfde ondervinden: wij hooren menig Protestant met ingenomenheid over eenig leerstuk of gebruik der Kerk spreken; en dan gaat de redenaar aldus tot zijn laatste deel over:

„Wij hebben tot hiertoe de algemeenheid leeren kennen „als eene uitgaande kracht Gods, om de wereld in de „maatschappij met den Vader te vergaderen; wij hebben „die, ten tweede, leeren kennen als volkomen toepasselijkheid „op de menschelijke natuur, als geschikt om de wereld „in zich te vatten met al hare verscheidenheid; thans „moeten wij in de derde plaats zien, dat deze algemeenheid „wordt voltooid door vereeniging van krachten in de „liefde, met andere woorden: dat Katholiek te zijn en „niet Roomsch te wezen, onmogelijk is.

III.

„Dat wij niet Katholiek zouden zijn, indien wij niet „Roomsch waren, blijkt ten eerste daaruit, dat die kracht „van uitbreiding, die tot de algemeenheid noodzakelijk „behoort, zonder bestierend middenpunt niet mogelijk is. „Een van de redenen waarom het Protestantisme zich niet „kan uitbreiden, is, dat alle bestier ontbreekt; de een „gaat hier en de ander daar; de een zegt dit en de ander „dat: hoe kan zulk een verdeeld rijk verwinnen? Nergens „wordt meer eenheid gevorderd dan in handeling naar „buiten; en om ons hiervan te overtuigen, behoeven wij „ons slechts een oorlogsleger zonder opperhoofd voor te „stellen. Is het niet de dwaasheid der dwaasheden, om

„op den vijand uit te gaan zonder eenen veldheer die alles „regelt en bestiert? Indien nu, naar de niet altijd goedige „onnoozelheid van sommigen, een enkel land voor het „uitverkoren Israel kon worden aangezien, dan zou men, „ofschoon de uitkomst niet gunstig is geweest, nog eens „kunnen beproeven, om, gelijk het Protestantisme gedaan „heeft, het gezag over te dragen op de vorsten; maar de „Katholieke Kerk heeft bevel, de geheele wereld door het „kruis te veroveren, en daar dit zonder middenpunt van be-„stier niet gaat, heeft degeen die haar last gaf om alle „volken te onderwijzen, ook gezegd: „Gij zijt Petrus, „„en op deze Steenrots zal Ik mijne Kerk bouwen."""

Ten tweede, bestaat noch toepassing noch toepasselijkheid van Christus op het menschdom zonder zigtbaar Hoofd der Kerk.

Wanneer het eene waarachtige waarheid is, dat een hooger woord zich met dat der rede gehuwd heeft, dat de geest van eenheid over het menschdom is nedergedaald, dan moet die eenheid zigtbaar zijn. Iemand die iets weet van geschiedenis, hij weet ook, dat de uitwendige regeringsvorm afhangt van twee dingen: van de heerschende begrippen en van de bestaande historische krachten, en dat in den aard en de wentelingen van een regeringsvorm, de aard van een volk zeer duidelijk staat uitgedrukt. Indien nu 's menschen rede en wilskracht zich uitdrukken in den maatschappelijken vorm: zou de waarheid van den Zoon en de liefdekracht van den H. Geest, wanneer zij waarlijk en waarachtig in het menschdom zijn, zich daarin niet moeten uitdrukken! Wederkeerig, wij zouden zelfs zonder die zigtbare, die bovennatuurlijke eenheid des menschdoms, wij zouden de liefde niet verstaan. Zoo wij het woord dat wij denken, niet aan maatschappij en natuur kunnen spiegelen, verstaan wij het niet, en gelijk Christus zelf

onverstaanbaar zou wezen zonder zijn leven, zijn dood en verrijzenis, dat is, zonder zijne daden: zoo kunnen wij de waarheid niet begrijpen zonder de daden der Kerk, die voortzetting is zijner geschiedenis. Hiermede zijn wij aan ons eigenlijke derde deel: dat namelijk voor de liefde, het doel der Kerk, een middenpunt noodzakelijk wordt vereischt.

Veronderstellen wij eens het onmogelijke, dat zonder hoofd alle belijders der Kerk hetzelfde geloofden en hetzelfde deden. Was dit de algemeenheid reeds waarvan wij spreken? Voorzeker niet. De uitgebreidheid waarover wij handelen, is de uitgebreidheid eener maatschappij, en het doel van alle maatschappij is zamenwerking, is de krachten van allen te maken tot die van ieder, en die van ieder tot die van allen. Hoe zijn de ontwikkelingen der menschelijke natuur mogelijk dan door maatschappij? Wij genieten alles van en door elkander. Tot deze onophoudelijke levensbeweging is noodzakelijk een steun, een middenpunt gevorderd, en wel zooveel te meer, als de maatschappij uitgestrekter is. De liefde zou het menschdom niet ter wederkeerige hulp, ondersteuning en ontwikkeling vereenen zonder middenpunt van bestier, zonder iemand, hoog genoeg geplaatst, om alles te vergelijken en naar omstandigheden te handelen.

„De gansche geschiedenis der Kerk is dan ook niet „anders dan eene beweging om de rots van Petrus. „De algemeene kerkvergaderingen gebeuren niet zonder „den Paus. En wat zijn kerkvergaderingen? Het middel „om de schatten der overlevering te vergelijken, om door „gemeenschappelijk overleg het bestier te regelen, zamen„vatting van krachten, hoogst maatschappelijke werkingen „van den H. Geest, waardoor licht en liefde zich weder„keerig uitstort en mededeelt. Geen verhevener, geen

„schooner feiten in de geschiedenis des Christendoms dan „kerkvergaderingen! Welk eene kracht van verbetering, „welk eene levendige rust gaat daarvan uit, als na de „uitspraak en beslissing die daar gebeurt, het Amen! „door de gansche Katholieke Christenheid weerklinkt, allen „zich één gevoelen in dezelfde waarheid, en dezelfde „liefdewet gaan uitvoeren. Niet alleen voor zulk eene „groote maatschappelijke werking der liefde is een Paus „noodig: dat middenpunt werkt onophoudelijk, en te menig-„vuldig zijn de voorbeelden om ze allen op te noemen." Er zij ergens eene dwaling te vernietigen, de leer van een Hermes te veroordeelen; er moet een Heilige bekend gemaakt worden, opdat allen dat voorbeeld van deugd mogen navolgen; er is een gebed van allen voor een ongelukkig broedervolk te vragen: hoe zal dit zonder tusschenkomst van den algemeenen Vader geschieden? Hier, en bij tallooze andere gelegenheden, zien wij het nieuwe gebod des Zaligmakers, het leven van zijn groot ligchaam, waarin alle leden elkander helpen, als een lid lijdt, allen medelijden, als een lid verheerlijkt wordt, ook de overigen zich verblijden; want allen zijn leden van hetzelfde ligchaam die van één brood eten [1]).

Men zou ons van dien Vader willen afscheuren: het heeft zijne reden; als wij geen vader hadden, zouden wij ophouden als broeders vereend te zijn. Het Protestantisme gevoelt zijn gemis en zou een altaar moeten hebben om er in te voorzien en zulk een levensgemeenschap in de wereld te toonen; en niet met den hemel bovennatuurlijk vereend, kunnen de menschen het ook op aarde niet wezen. Wat zoude het zijn, indien het Protestantisme, dat thans op algemeenheid aanspraak maakt, iets van die algemeenheid wilde beproeven, eens in eene algemeene

1) I Cor. XII, 26, X, 17.

kerkvergadering zamenkwam? „Stellen wij ons eens „voor, dat de bisschoppen der Engelsche Kerk vergader- „den met de afgevaardigden der duizend sekten van Ame- „rika, met de superintendenten van Pruissen, met de „Fransche Protestanten, die, naar de geloofsbelijdenis van „een beroemd Waalsch predikant, de H. Drievuldigheid „en de Godheid van Christus verwerpen, met de Alge- „meene Hervormde Synode; dat de Afgescheidenen moesten „zitting nemen naast de hoogleeraren van eene welbekende „school, en sommige Duitsche geleerden ook eene plaats „en met regt eene plaats vroegen voor mannen als Strauss „en Bruno Bauer? Wie zou daar het eerste en wie het laatste „woord hebben? Indien allen zwegen, hadden wij eene zwij- „gende, dat is, geene overeenstemmende vergadering, geen le- „vensgemeenschap; — maar indien iemand daar iets stel- „ligs zeide en beweerde: welk een schouwspel zou er „volgen! Ik wil niet doen wat ik doen kan en doen mag „en het penseel opvatten, ... ik wil hier slechts een „groot bewijs putten. Ik vraag u, of dit de levensge- „meenschap, de algemeenheid van het groot ligchaam van „Christus zoude zijn?"

De verwarring van Babel is niet zoo groot geweest als die, welke daar zou ontstaan; die verwarring was de verscheidenheid der natuur; die talen strijden niet tegen elkaâr, en daarom kan men de eene in de andere overbrengen; maar dit ware het niet te eindigen gevecht van ja en neen, en het Protestantisme zou in zulk eene vergadering, voor Europa gevierd, den dood vinden. En echter is niets zoo maatschappelijk als de liefde; zij wordt geboren uit Vader en Zoon en heeft ook op aarde alle talen vereenigd en verlevendigt zich in de H. Kerk door maatschappelijke werking, terwijl het Protestantisme duidelijk toont, dat het geene maatschappij verdragen kan

en er den ondergang in vindt; het is derhalve de levenseenheid, het groote maatschappelijke ligchaam van Christus niet.

„Ik besluit. De eindige natuur is noodzakelijk ver-
„scheiden, en kan niet op eene enkel natuurlijke wijze in
„ééne maatschappij worden omvat. De Schriftuur ver-
„haalt, dat men in het begin der geschiedenis het be-
„proefde, eene ontzettende stad te bouwen en een toren
„wilde oprigten tot een teeken, opdat het menschdom
„zich niet over het aardrijk zoude verspreiden. Eene af-
„schuwelijke onderdrukking ware daarvan het gevolg ge-
„weest; het menschdom, bestemd om zich in honderd
„volken naar al zijne vatbaarheid te ontwikkelen, zou in
„die geweldige poging zijner nog jeugdige levenskrachten
„ten einde zich in die verscheidenheden uit te spreiden,
„niet zijn teruggehouden, zonder dat onberekenbare ram-
„pen daaruit waren gevolgd, en mogelijk had een Nimrod
„zijn geweldigen jagt gehouden over de zich vermenig-
„vuldigende geslachten. God daalde neder, verwarde de
„spraak en in zoovele talen ging het menschdom uiteen,
„ten einde al de schatten zijner natuur uit te storten en
„de menigvuldigheid voort te brengen, waarvan ik ge-
„sproken heb. Echter die kindsche hoogmoed, dat reus-
„achtig denkbeeld, dat God verijdelde, was bewijs der
„diepte van den menschelijken geest. Hij streefde, hoe-
„wel verkeerd en zondig, naar de eenheid waarvan hij nog
„herinneringen had overgehouden; — die eenheid moest ko-
„men en is eindelijk gekomen; de ontzettende stad is
„gesticht, waarnaar, volgens de voorspelling der profeten,
„alle volken zamenstroomen; de groote torenbouw verrijst
„ten teeken aan het menschdom, opdat het zich niet
„verspreide. Het is het huis des Heeren op een berg

„der bergen: het is de groeijende tempel Gods, gegrond,
„volgens den H. Paulus, op apostelen en profeten en waar-
„van Christus de hoeksteen is [1]); het is de stad met twaalf
„poorten, door den H. Joannes gezien, waar het Lam
„alles verlicht [2]). Het is de Katholieke Kerk; daar is
„Jesus Christus het offer, het Lam op het altaar, waar-
„van het gezag uitgaat om allen te noodigen; waarom
„aan alle volken het brood des levens wordt uitgedeeld,
„in hetwelk allen zich tot één ligchaam vereenigen. Jesus
„Christus is het woord der oneindige maatschappij, dat
„er gegeven wordt en ontvangen; het woord, dat alles
„in allen wordt; dat zich duizendvoud ontwikkelt, het
„woord der verrukking, dat op den dag der verschijning
„ons overal zal tegenstralen. Amen."

1) Eph. II, 20. 2) Apoc. XXI, 12, 23.

Hoe aan de jonge vrijmetselaars de godsdienst onderwezen wordt.

„In onze dagen neemt de Vrijmetselarij, langen tijd deïstiesch zooals Rousseau en traditioneel nog bewarend wat zeker schrijver noemt une réligiosité théophilanthropique, alles in zich op, hoe monsterachtig ook de dwaling zijn moge, die het losbandige Rationalisme kan uitdenken, en heft zij, als praktiesch resultaat, een grenzeloos Indifferentisme met beide handen in de hoogte" [1]). De waarheid dezer woorden werd onlangs op nieuw bevestigd in een werkje, hetwelk, door een der Broeders Vrijmetselaars uit het Fransch vertaald, voornamelijk ten doel heeft de jeugdige aankomelingen in de Orde te onderrigten. Diep beklagenswaardig de jeugdige hoofden en harten, waarin de godsdienst, zooals ze daar geleerd wordt, ingang vindt; 't is eene afschuwelijke verzameling van al wat het Rationalisme heeft kunnen uitdenken ter verklaring onzer heiligste geloofswaarheden; een helsch en zeker doodend vergif, onder den schijn van een heilzamen drank aangeboden.

Wij zullen met het bedoelde werkje in de hand onzen

1) Zie *de Vrijmetselarij en het Christendom* in *De Katholiek*, Dl. LIII, blz. 8 en 9.

lezers dat godsdienst-onderrigt beknopt voor oogen stellen; zij mogen zelven oordeelen, of wij te veel hebben gezegd.

Allereerst wordt den jeugdigen aspirant een kort begrip van de leer en het doel der Orde gegeven in de volgende bombastische woorden:

„De Vrijmetselarij is het kort begrip der goddelijke en menschelijke wijsheid, dat wil zeggen, van al de volkomenheden, die den mensch het naast aan de Godheid kunnen brengen. Zij is de universele zedeleer, die den bewoner van elk klimaat, den belijder van elke eeredienst past. Gelijk deze laatste ontvangt zij niet de wet, maar zij geeft die, omdat hare moraal, één en onveranderlijk, uitgestrekter en omvattender en algemeener is dan die der volksgodsdiensten, welke steeds uitsluitend zijn, daar zij de menschen in heidenen, afgodsdienaars, scheurmakers, sectarissen, ongeloovigen splitsen, terwijl de maconnerie in de belijders van elke eeredienst niets ziet dan broeders, voor welke zij haren tempel ontsluit, ten einde hen los te maken van de vooroordeelen huns lands of van de dwalingen in de godsdienst hunner vaderen, — en zij doet dit door hen te dringen elkaar lief te hebben en hulp te bieden. Want de Vrijmetselarij beklaagt en vliedt de dwaling, maar zij zelve haat noch vervolgt. Haar doel laat zich dan in deze woorden zamenvatten: zij wil onder de menschen alle vooroordeelen van kaste, alle conventioneel onderscheid van kleur, oorsprong, gevoelen, nationaliteit uitwisschen, dweeperij en bijgeloof den bodem inslaan, den nationalen haat en met dezen den geesel des oorlogs uitroeijen — in één woord, zij wil door vrijen en vreedzamen vooruitgang het eeuwig en universeel regt uitspreken en handhaven, volgens hetwelk ieder mensch vrij en volkomen al zijne vermogens moet ontwikkelen, en in al de volheid zijner kracht en magt moet medewerken tot het geluk van allen, om alzoo van het gansche menschelijk geslacht slechts één en dezelfde familie van broeders te maken, vereenigd door liefde, door kunde, door arbeid.

„De menschheid volbrengt niet dan langzaam en met moeite

hare groote omwenteling rondom de schitterende as der waarheid, en op deze hare lange baan gaan tal van volkeren gelijk het daglicht op of zinken met hunne beschaving onder de kim; maar dan, wanneer het denkbeeld door geen symbool meer omkleed zal wezen, en zich aan het verstand zal vertoonen, getooid met zijne luistervolle naaktheid — wanneer de fakkel der waarheid de wereld verlicht zal hebben, en de maconnieke leer de godsdienst aller volkeren zal geworden zijn, dan zal het verheven ideaal, hetwelk op geheimzinnige wijze in de symbolen der Vrijmetselarij ligt besloten, verwezenlijkt worden.

„Die tijd is gewis nog ver af, maar hij zal komen: hij staat door het lot in de orde der eeuwen aangeteekend.

„Reeds ziet de eeuwige geregtigheid in hare heilige weegschaal met elken dag de som der volksdwalingen verminderen; maar vol en voller wordt met elken zonne- op- en ondergang de maat der kennis, der begrippen en waarheden, die haren triomf voorbereiden en eenmaal haar rijk moeten verzekeren."

Dezelfde gedachten worden met nagenoeg dezelfde woorden achter in het werkje nog eens teruggevonden (dient die herhaling welligt tot bladvulling?), en dan wordt als de slotsom van al die praat gezegd, dat de Vrijmetselarij haren tempel open heeft voor Joden, voor Mahomedanen, voor aanbidders van Boeddha en Fot, voor Christenen, in één woord, voor een ieder, die maar wil binnengaan. Wie denkt niet onwillekeurig aan het „komt binnen maar!" der kunstenmakers vóór den ingang hunner kermistent? Waarlijk de godsdienst der Vrijmetselarij, zooals ze hier onderwezen wordt, is wel zóó kleurloos, zóó niets beduidend, dat iedereen zich gemakkelijk er mede vereenigen kan, die nu eenmaal besloten heeft alle geloof aan het bovennatuurlijke vaarwel te zeggen en niet bang is de opengevallen plaats met eenige onzinnigheden aan te vullen.

Zie hier nu, Lezer, hoe het denkbeeld van God en godsdienst en de verschillende eerediensten in de wereld gekomen zijn: De aard, de oorsprong, de geschiedenis der geloofsleer, welke in de jeugd der menschheid geleerd werd en sedert dien tijd door verschillende omstandigheden haren invloed heeft kunnen behouden, is in eene diepe duisternis gehuld. Als nu de mensch tot het tijdstip is gekomen van nadenken en ervaring, dan begint hij te onderzoeken en komt voor zooveel onzamenhangends en tegenstrijdigs in die geloofsleer te staan, dat hij aanstonds begint na te vorschen. Al spoedig bemerkt hij, dat elk godsdienst-stelsel zich de onfeilbaarheid toeschrijft, maar gevoelt aldra,

„dat de zinnen en de rede, als onmiddelijke uitvloeisels van God, geenszins een minder heilige wet en minder veilige gids zijn dan de middelijke en elkander tegensprekende wetboeken der profeten."

De ijverige onderzoeker laat het hierbij natuurlijk niet; hij gaat het zamenstel dier wetboeken na en doet weldra de bevinding op, dat hunne gewaande goddelijke, dat is, onveranderlijke, eeuwige wetten, verre van openbaringen te wezen, enkel ontstaan zijn uit omstandigheden van personen, plaatsen en tijden, en in zekere genealogische orde uit elkander voortvloeijen.

Hooger, hooger op, zoekende geest! naar de bron, waaruit die denkheelden zijn voortgekomen!

Maar zij verliezen zich in de duistere kindschheid der menschen, zijn dáár fabelachtig, zoodat het gezond verstand weigert ze te erkennen. Nu evenwel ontstaat eene eerste redenering, die aan de moeijelijkheid aanstonds eene oplossing geeft: die wondervolle feiten hebben plaats gehad

of niet; zoo ja, dan moet toen de natuur geheel anders zijn geweest; zoo neen, dan zijn het scheppingen van het brein des menschen. Maar hoe dan en waarom heeft 's menschen verbeelding zulke feiten gevormd?

„Wanneer men met naauwlettendheid de tafereelen der ouden gadeslaat, de denkbeelden ontleedt die zij zamenvoegen en verbinden, en zorgvuldig alle bijomstandigheden overweegt en in rekening brengt, dan verkrijgt men uit dien eersten ongelooflijken staat eene oplossing overeenkomstig met de wetten der natuur."

Nu is men er! Die verhalen hebben een figuurlijken zin, die wonderfeiten zijn gewone natuurlijke gebeurtenissen, maar die kwalijk zijn opgevat of verkeerd afgebeeld; verwarring der teekenen, dubbelzinnigheid der woorden, gebreken in de taal, onvolkomenheid van het schrift, kortom allerlei van 's menschen geest afhankelijke oorzaken hebben die gewone gebeurtenissen in wonderfeiten doen ontaarden. De afbeeldingen der natuurverschijnselen door de eerste natuurvorschers voorgesteld, werden door de groote hoop des volks niet begrepen, en de volgende geslachten, die het regt begrip der zaken verloren hadden, vatten die voorstellingen verkeerd op. Zoo werden de physieke natuurkrachten, elementen, wind, sterren, luchtverschijnsels, verpersoonlijkt, en er ontstonden goden; hun leven, hunne zeden, hunne daden, hunne geheele geschiedenis was niet anders dan het spel van de werkingen dier natuurkrachten; zoo komt het, dat al de theologische leerstelsels over den oorsprong der wereld, de natuur van God, de openbaring van zijne wetten, zijne verschijningen, eigenlijk niet anders mededeelen dan astronomische voorvallen, figuurlijke en zinnebeeldige voorstellingen van het spel der sterrenbeelden. Ja zelfs

»het denkbeeld van de *Godheid*[1]), dat tegenwoordig zoo omneveld begrip [is] in zijn oorspronkelijk model geen ander dan dat der *physische krachten des heelals*, beschouwd nu eens als een *verstandig* wezen, ter wille van de *verschillende uitingen dier natuurkrachten* en van hare *verschijnselen*, en dan weder als een *enkelvoudig*, *niet zamengesteld* wezen, uithoofde van het *zamenhangende geheel* en de verhouding van al de deelen onderling; zoodat het wezen, hetwelk men God noemt, nu eens geweest is de zon, dan de sterren, de planeten en de invloed van deze, dan weder de stof van de *zigtbare wereld*, de *totaliteit* van het heelal, of wel de *abstracte*, bovennatuurlijke eigenschappen, zooals de *ruimte*, de *duur*, de *beweging* en de gedachte; — en altijd zal men tot het resultaat komen, dat het *denkbeeld der Godheid* geenszins een *wonderdadige openbaring van onzigtbare wezens* is geweest, maar veeleer *een natuurlijk gewrocht van het menschelijk begrip*, een werking van den menschelijken geest, terwijl dit denkbeeld naar gelang van de vorderingen, door 's menschen geest in de kennis der physische wereld en hare krachten gemaakt, veelvuldig is gewijzigd en veranderd."

Daar nu die begrippen natuur-voorwerpen tot eerste modellen hadden, werd de godheid verscheiden en veelvoudig, en elk wezen eene mogendheid, een genius; en daar zij hunne werkende oorzaak vonden in de gewaarwordingen van het menschelijk hart, ontstond er eene verdeelingsorde, gegrond op de gewaarwordingen van smart en genoegen, liefde en haat, en de natuurkrachten, de goden, de geniussen werden verdeeld in weldadige en kwaadwillige, in goede en slechte, zooals men dat in alle godsdienst-stelsels terugvindt. Zoo b. v. behoorde de zon

---

1) De Vrijmetselaar onderstreept hier, hetgeen ook bij de volgende aanhalingen worde in het oog gehouden.

om hare standvastige loopbaan tot de goede wezens, tegenover het vergankelijke, dat onder de kwade werd opgenomen, en er ontstond een dubbel rijk: het rijk van het goede, waartoe de natuurligchamen, welke een weldadigen invloed uitoefenden, gerekend werden, en het rijk van het kwade, waartoe de nadeelig werkende ligchamen behoorden. Die grondverdeeling werd bij de Indiërs aan gegeven in Brahma en Schiva, bij de Perzen in Oromazes en Ahrimanes, bij de Egyptenaren in Osiris en Typhon, bij de Israelieten in Jehova en de Slang.

Er was echter eene godsdienst van het volk en eene godsdienst der geleerden; de laatsten, tot welke vooral de priesters behoorden, zochten achter de uiterlijke voorwerpen welke het volk niet doorzag, allegorische beelden van zedelijke waarheden; dit waren de zoogenaamde mysteriën; zij kozen zich medehelpers, die echter niet dan na streng onderzoek werden ingewijd in hunne geheimen. Om de verschijnselen, welke zij vonden, te bewaren en mede te deelen, gebruikten zij hieroglyphen en symbolen. Door dit alles, alsook door hunne geheime wetenschap, magie genaamd, verkreeg de priesterkaste die waardigheid en dat gezag, waarmede zij bij alle oude volken bekleed was, en door hunne magie schiepen zij hunne sibyllen en orakels, die niet anders zijn dan het tegenwoordig dierlijk magnetisme, dat gedurende dertig eeuwen het uitsluitend eigendom der priesters was, de geheime wetenschap, waarin Moses werd ingewijd te Heliopolis, welke (men vergeve ons deze godslasterlijke aanhaling) Jesus Christus leerde bij de secte der Esseniërs, en waarop diens woorden slaan (Joan. XIV, 12): „voorwaar, wie in mij gelooft, hij zal de werken doen, die ik doe, en hij zal grootere dan deze doen."

Uit de sterrendienst ontstond de eeredienst der dieren.

Immers de landman noemde de sterren naar de gebeurtenissen, die op aarde plaats grepen onder dit of dat sterrenbeeld; zoo b. v. kreeg het sterrenbeeld, waaronder de Nijl uit zijne oevers trad, den naam van Waterman, dat onder hetwelk men ploegde, werd Stier genoemd, men oogstte onder de Oogstende Maagd of Korenaar, brandende dampen bedekten de aarde onder den Schorpioen, enz. Wat was diensvolgens natuurlijker dan dat men spoedig aldus begon te spreken: „de Stier geeft vruchtbaarheid", „de Schorpioen geeft venijn" enz.; en toen men later den oorsprong dier namen niet meer kende, vereerde men b. v. in plaats van den hemelschen ram den ram der kudde, aanbad den stier, smeekte den schorpioen om van nadeelige dampen bevrijd te blijven enz., waaruit gevolgelijk de vereering der dieren ontstond.

Nadat zulk een leerbegrip is vooropgezet, gevoelt men ligt wat er komen moet van de feiten, welke ons in de H. Schrift worden medegedeeld. Waarlijk, indien de zaak niet van zoo groot gewigt ware, zou men de verklaringen, die de Loge-godsdienst van den Bijbel geeft, niet dan met een glimlach om hare onzinnigheid kunnen lezen. Wij zullen eenige voorbeelden aanhalen, maar vooraf zij opgemerkt, dat, volgens de eigen getuigenis des schrijvers, de verklaringen, die wijsgeerige vraagstukken betreffen, van „de diepstzinnigste denkers" zijn, en die welke tot de geschiedenis en oudheidkunde behooren, van „uitstekende geleerden in die vakken."

Omtrent de cosmogonie, zooals die in de H. Schrift verhaald wordt, meldt de schrijver het volgende. Moses is niet de schrijver er van, evenmin als van de Pentateuch, zooals wij die thans hebben; maar de hoogepriester Hilkia, die onder koning Jozua leefde en aan den nationalen geest der Joden, welke dikwijls de afgoden aanbaden, eene

nieuwe veerkracht wilde geven, bewerkte de naar het schijnt door Moses verzamelde bouwstoffen, voegde er eene cosmogonie bij, die hij met eenige wijzigingen aan de babylonische cosmogonie ontleende (want daar elk volk er eene had, dienden ook de Joden de hunne te hebben) en maakte toen het volk wijs, dat hij dat boek der wet in den tempel had gevonden; zoo verklaart zich gemakkelijk de overeenkomst tusschen de elf eerste hoofdstukken van Genesis en de chaldeeuwsche oudheden van Berosus. Op eene andere plaats wordt nog eens verhaald, dat de cosmogonie des Bijbels zeer veel gelijkt op die der Perzen en Chaldeën, en daar wordt er de geleerde opmerking bij gevoegd:

„hetgeen bewijst dat de Joden het [verhaal] aan deze volken ontleend hebben.

Maar als uit die overeenkomst eens bleek, dat de oude volken hunne cosmogonie en meerdere verhalen aan de boeken en overleveringen der Joden hadden ontleend, en dat die verhalen, als slechte copiën van een meesterstuk van schilderkunst, omneveld waren geworden door de duisternis, welke de afgoderij medebragt: zou daarin dan niet een allerkrachtigst bewijs liggen voor de oorspronkelijke openbaring Gods? De schrijver begrijpt niet, hoe de Joden iets weten konden van de wereldschepping,

„waarbij niet één getuige tegenwoordig was, en waarvan toch hun Genesis een verslag geeft, alsof de schrijver er een proces-verbaal van onder de oogen had gehad?"

En hij besluit dan dat, als de Joden van openbaring spreken, het in denzelfden zin moet verstaan worden als, volgens de voorstelling van andere volken, aan Hermes, aan Zoroaster enz. openbaringen gegeven zijn. Neen! als Genesis zoo duidelijk den stempel der waarheid op zich draagt,

dat de lippen van zulk een schrijver het verhaal een proces-verbaal noemen, dan ligt daarin een wel krachtig bewijs, dat goddelijke openbaring heeft ingegeven, wat niemand had gezien.

De cosmogonie nu der Joden, zoowel als der andere oude volken, is een stelsel van natuurleer, een tafereel van de natuurverschijnselen, met geheimzinnige allegoriën en raadselachtige zinnebeelden omwikkeld. Dat wordt dan door den schrijver met verschillende ophelderingen duidelijk gemaakt, van welke wij deze alleen mededeelen: in het scheppingsverhaal des Bijbels staat b. v. dat in den beginne de Goden hemel en aarde schiep. Waarom regeert dit meervoud alhier een enkelvoud? Wij voor ons zouden daarin met zeer vele en zeer geleerde Schriftuur-verklaarders eene schoone aanwijzing zien van de eenheid van Gods wezen en de drievuldigheid der personen, te meer omdat het hebreeuwsche woord Elohim in het zeldzame geval, dat het engelen beteekent, het praedicaat in het meervoud heeft. Maar de godsdienstleeraar der Loge zegt, dat de joodsche zamensteller als 't ware tusschen twee muren zat en beklemd werd door twee met elkander strijdige autoriteiten; van den eenen kant verbande de wet van Moses de veelheid der goden; van den anderen kant schreven de cosmogoniën van bijna alle volkeren de inrigting der wereld niet aan den eenigen grooten God, maar aan de secundaire goden toe. Qui medium tenuere, beati! De zamensteller schreef het enkelvoudig schiep om de eene, het meervoudige Goden om de andere autoriteit, en alles was gered. Die Elohim vervolgens zijn de decans der Egyptenaren, de geniussen der maanden, de planeten bij de Perzen en Chaldeën.

Wie nu was die ééne God, welken de wet van Moses, met terzijdestelling van de veelheid der goden, aan het joodsche volk leerde? — Het antwoord luidt kort zamen-

getrokken als volgt: Moses, die zich aan het hoofd zijner stamgenooten plaatste, toen dezen om hunne melaatschheid uit Egypte werden verjaagd, vormde hen tot eene exclusivistische natie, grondvestte zijn rijk op godsdienstige vooroordeelen, terwijl hij zich zelven achter een geheiligd bolwerk van volksmeeningen en tempelgebruiken verschanste. Zijn eenige God nu was niet anders dan de egyptische God van de vinding der priesters; den God, die door dezen Jehov werd genoemd, noemde Moses Jou (Jehovah). En de afleiding is duidelijk. Volgens de geleerden immers (o. a. Dr. Robert Walton) moet Jehovah eigenlijk zijn Jeuo, uit te spreken, gelijk thans de Arabieren nog doen, als jehoeh. Werpt men nu naar den aard der grieksche taal de h's weg, dan behoudt men jeoe of joe, wat het wezenlijke gedeelte is van het egyptische joupiter of ju-pater (joe de voortbrenger, het wezen des levens), waardoor de zon wordt bedoeld; deze toch werd door alle volken beschouwd als het zigtbare beeld van één zelfde opperste Wezen, hetwelk door de Indiërs Baghavan, door de Joden Jehovah, door de Grieken Zeus, door de Christenen Heer en God, door de Mahomedanen Allah wordt genoemd. Evenzoo werd de egyptische Typhon, d. i. de genius van het kwaad, door Moses Satan genoemd en voorgesteld door de Slang.

Ook de strijd tusschen goed en kwaad, waarvan schier elke bladzijde der H. Schrift getuigt, wordt door den vrijmetselaar-godsdienstleeraar allerduidelijkst gemaakt, als men ten minste het gezond verstand gelieft op zijde te zetten. Door de sterrekundige priesters immers werden in de beschrijving der hemelsche sfeer de helften van de sterrenbeelden en de dierenriem voorgesteld in diametralen tegenstand; het winterhalfrond was alzoo de tegenvoeter van het zomerhalfrond en als het ware daarmede in strijd. Langzamerhand

nu ging die beeldspraak over in eene zedelijke beteekenis en de tegenover staande geniussen werden opstandelingen en vijandige engelen. De geschiedenis der sterrenbeelden wordt dan eene politieke geschiedenis, de hemel een menschelijke Staat, het zomerhalfrond het rijk des lichts, de sterrenbeelden, die er toe behooren, worden blanke engelen, en aan dat rijk gaf men als van zelf een verlichten, wijzen, goeden, scheppenden God. De winterhemel daarentegen, het rijk der duisternis, werd de oproerige partij, de daarbij behoorende gesternten werden de zwarte engelen, de booze geesten, de demons, aan welker hoofd als booze genius geplaatst werd, eerst de Schorpioen bij de Egyptenaren, in Perzië later de Slang, bij de Joden en de Christenen de Slang van Eva (de hemelsche Maagd) of de Slang van het kruis, die in beide gevallen het zinnebeeld van Satan was. Spreekt men verder van eene overwinning, die de goede door den dood op den kwade behalen zal, of van een leven, dat uit den dood geboren wordt, dan zijn die uitdrukkingen ontleend aan den loop der zon, welke de eerste plaats bij de oude eerediensten innam; als zij daalt, wordt zij overwonnen, ter dood gebragt door de duisternis, zij overwint door weer op te rijzen en levend te maken; een strijd, welke in de oudheid werd voorgesteld als van Typhon tegen Osiris, van Juno tegen Hercules, van de Titans tegen Jupiter. van Ormuzd tegen Ahrimanes, van de oproerige engelen tegen God enz.

Wel deed Moses al het mogelijke om den oorsprong zijner leer verborgen te houden; hij vormde eene afzonderlijke priesterkaste, verbood den oningewijde tot de woning eens priesters te komen, onttrok de kennis der gewijde boeken aan het volk (alsof in den Bijbel niet meermalen wordt melding gemaakt van het plegtig voorlezen der wet en het bezweren derzelve door geheel het

volk) en bedekte, zooveel hij kon, alles wat hij aan zonne- of sterredienst ontleend had. Maar toch kon Moses zijn geheim niet geheel en al verborgen houden en de sterredienst is in vele zijner voorschriften terug te vinden: in de twaalf teekens van den zodiak op de vaandels der twaalf stammen, de zeven lichten of planeten van den grooten kandelaar, de twaalf sterren van den urim des hoogepriesters, het feest der beide dag- en nachteveningen, als uitgangen en poorten van de twee halfronden, de ceremoniën van den hemelschen ram of het hemelsche lam enz. Zoo ook stelt de tonsuur der joodsche priesters, die ook door de katholieke priesters is overgenomen, de zonneschijf voor, wier zodiak de stool is; de rozekranzen der Christenen zijn het zinnebeeld der sterren en planeten; de mijter van den opperpriester, de herderstaf, de mantel zijn die van Osiris; het kruis, „welks mysterie de christenpriesters roemen zonder het te begrijpen", is het kruis van Serapis, hetwelk de egyptische priesters op het vlak eener figuurlijke wereld door de equinoxen en keerkringen teekenden, en dat alzoo het zinnebeeld werd van de opstandig en het toekomstig leven.

Niet ook heeft God naar zijn beeld den mensch gemaakt, maar de mensch heeft naar het zijne een God gevormd; doch die God moet ontdaan worden van al de dwaze omhulsels, waarmede het menschelijk brein hem heeft voorgesteld: niet een God, die b. v. het gansche menschengeslacht veroordeelt, omdat voor 6000 jaren eene vrouw een appel heeft gegeten, die berouw heeft, die volkeren verdelgt enz., zooals de Joden zich voorstelden; niet een God, zooals de christen priesters gemaakt hebben, in wiens naam kruistogten gehouden werden tegen Arianisme, Manicheïsme, Protestantisme, voor wiens eer eene inquisitie met hare wreede folteringen werd ingevoerd; niet een God, zooals die der Muzelmannen, voor wien oorlogen

moesten gevoerd worden, waardoor geheel Azië in barbaarschheid is gedompeld: die onzinnige eigenschappen geven de Vrijmetselaars hunnen God niet, die leugens en ongerijmdheden verhalen zij van Hem niet; neen,

„zij noemen het [Opperwezen] Groote Bouwmeester van het heelal, daar zij het heelal beschouwen als den schoonsten tempel, het heerlijkst bouwgewrocht, en overeenkomstig dit denkbeeld begrijpen zij onder dien naam een eeuwig en universeel verstandig wezen, dat begaafd is met magt, kennis, liefde, dat de werelden en de wezens, die het heelal uitmaken, regeert naar regelmatige wetten, strookende met het doel van hun aanzijn. Het is deze God, dien zij vereeren als zijnde de eenige meester, bevattelijk en zigtbaar in al de wonderen, waarmede hij de wereld versiert; als de oorsprong en vader van alle menschen, als degene die aan ons allen de rede en het leven geeft."

Natuurlijk blijft in deze Loge-godsdienst geene plaats voor wonderen. Van de wonderwerken van Moses wordt dan ook eenvoudig gezegd, dat hij

„natuurverschijnselen verwekte, die de sterre- en natuurkundige priesters door langdurige studie en gelukkige ontdekkingen hadden leeren volbrengen. Men kan al de wonderen van Mozes, waaraan hij een treffender voorkomen wist te geven, op eene natuurlijke wijs verklaren; maar men moet ze dan eerst ontdoen van de overdreven en vervalschte omstandigheden, waarmede hij zelf of de latere schrijvers de eigenlijke feiten omhuld hebben."

Zoo zouden nog tegenwoordig de Joden de Roode Zee kunnen doorwaden bij laag water en de hen achtervolgende legers door den opkomenden vloed bedolven worden; de overtogt van den Jordaan zou kunnen volbragt worden door het afleiden der kleine rivieren; als onder de muren

van Jericho eene mijn gegraven werd en de schoorpalen werden in brand gestoken, zouden die muren ook nu nog ineenstorten; Korah, Dathan en Abiram zouden verzwolgen worden door een overdekten kuil, waarin door hun val de verborgen brandstoffen vuur vatten. Zoo ook is de stem, die met Moses sprak in de tent der zamenkomst, niet de stem van God, maar die van den jongen Jozua, zoon van Nun, die, volgens Exodus XXXIII, 10, niet week uit het midden der tent; en al de wonderverhalen van de wetgeving op Sinaï worden duidelijk, als men opmerkt, dat, volgens Exodus XXXIII, 17, Jozua Moses vergezelde, toen deze van den berg afdaalde; dan heeft men het bewijs, dat Jozua er bij was en het regt om te zeggen, dat Jozua en niet de Heer de schrijver der wet was, dat Jozua den ganschen pyrotechnischen toestel [m. a. w. het kunstvuurwerk] klaar maakte, welks uitwerkselen Exodus beschrijft, en dat Jozua in de vermeende veertigdaagsche vaste van Moses hem de levensmiddelen aanbragt.

Wij vermelden slechts met een enkel woord, dat de torenbouw van Babel wordt voorgesteld als een door de arabische verbeelding opgesmukt verhaal van het feit, dat Semiramis allerlei volk, verschillend in kleur, kleeding, zeden, gewoonten, eeredienst en taal, bijeen riep om de stad te vergrooten; wij gaan voorbij ook de bewering, dat de ladder van Jakobs droom eigenlijk de ladder is met zeven sporten, waarmede de Perzen in het hol van Mithra de attributen der planeten afbeeldden, en willen liever een blik slaan op de verklaring, die onze Vrijmetselaar van den zondvloed geeft.

Evenals het scheppingsverhaal des Bijbels is ook dat van den zondvloed ontleend aan de gedenkschriften der Chaldeën; immers in een fragment der geschriften van Alexander Polyhistor, een compilator uit den tijd van

Sylla, en in een ander van Abydenes, die, volgens Eusebius, de monumenten der Meden en Assyriërs raadpleegde, wordt nagenoeg hetzelfde verhaald van Xisuthrus, wat Genesis mededeelt omtrent Noach. Een weinig bekendheid evenwel met de astrologische leer der Ouden lost het zamenweefsel van physieke en morele onmogelijkheden op, dat in beide verhalen is te vinden; het is de beschrijving van eene zelfde physico-astronomische gebeurtenis, die nog elk jaar plaats grijpt en als een watervloed wordt voorgesteld; bij verschillende volken wordt de tijd, waarop die watervloed de wereld verwoestte, verschillend opgegeven; bij het eene heeft hij plaats onder Ogyges, bij het andere onder Inachus, bij andere volken wederom onder Deucalion, Xisuthrus, Satyaviata enz. Gemakkelijk is het de verklaring te geven van de verschillende namen, welke in het Bijbelverhaal voorkomen; al de personaadjes immers, die aldaar eene rol spelen, bestaan nog. Zoo beteekent mundus in de leenspreukige taal der Ouden den grooten cirkel der hemelen, van het sanskritische woord mondale, hetwelk kring of cirkel beteekent en gelijk is aan het latijnsche orbis. De omwenteling van dezen cirkel door de zon vormde het jaar van twaalf maanden; dat noemde men orbis, mundus, de wereld, namelijk de hemelsche wereld. Alzoo had de mundus om de twaalf maanden een einde en een begin, zij ging ten onder en werd vernieuwd. Naar het gebruik om het jaar te beginnen bij een der zonnestilstanden of bij de dag- en nachteveningen werd het tijdstip der gebeurtenissen verschillend opgegeven. De Egyptenaren vingen het jaar aan bij den zomer-zonnestilstand; op dien tijd begon ook de Nijl over te stroomen, en binnen veertig dagen rees het water tot eene hoogte van vijftien elleboogsmaten, zoodat men dit veilig een water- of zondvloed noemen kon. De Egyptenaren merkten

de gesternten op, waaronder die gebeurtenis plaats greep en gaven aan dezelve namen, die met de verschillende phasen van dat feit overeenkwamen; zoo ontving eene groep van sterren den naam van schip of vaartuig, want als deze zich vertoonde, moest men scheep gaan om zich te redden; eene andere groep werd, omdat zij het volk waarschuwde, de hond genoemd; eene derde groep kreeg den naam van raaf, eene vierde dien van duif, eene vijfde dien van akkerman of wijngaardenier; niet ver van deze stond de vrouw enz., en zie daar den oorsprong van de namen in Genesis' verhaal van den zondvloed. Het eenige verschil tusschen dit en het chaldeeuwsche verhaal is, dat het laatste zijn astrologiesch-mythologiesch karakter behoudt, terwijl het eerste eene zedelijke strekking ontving; daar toch heet het, dat die watervloed een gevolg was van den opstand der reuzen, een bedorven geslacht uit engelen Gods en dochters der menschen gesproten, tegen God; dat God toen de boozen wilde verdelgen en een regtvaardige spaarde; dat Hij welgevallig nederzag op het offer van den geredden regtvaardige en beloofde de wereld nooit meer te zullen verdelgen, dat Hij daarop den regenboog uitvond enz. enz.

Niet minder goddeloos dan in de verklaringen omtrent de godsdienst der Joden is de leeraar der Loge in de verklaringen van de geloofswaarheden der Christenen. Eerst wordt eenvoudig beweerd, dat de Christenen het wel in eenige zaken eens zijn, maar toch over verschillende punten hunner leer hevigen twist voeren. Zijn zij het eens b. v. over de waarheid, dat God een onbegrijpelijk, ongekend wezen is, dat de Hem toegeschreven transformatie in een mensch een raadsel is, wat het verstand niet kan doorgronden; groot is hunne verdeeldheid, wanneer het Gods wezen, zijne wijze van werken, zijne attributen

geldt; groot vooral wanneer gesproken wordt over de zamensmelting of de scheiding van de beide wilskrachten, de beide naturen, de verandering van substantie, de wezenlijke of vooronderstelde tegenwoordigheid, de wijze van vleeschwording enz.: twee of driehonderd secten onder de Christenen zijn reeds te niet gegaan, drie of vier honderd zijn er nog.

Daarna worden de voornaamste waarheden, waaraan de Christenen gelooven, volgenderwijze opgehelderd.

Dat zij gelooven aan een tijdperk van genade, hetwelk op een tijdperk van ongenade volgde, vindt zijn grond in de gewijde boeken der Perzen en Chaldeën; daar leest men, dat de mundus, zamengesteld uit eene geheele omwenteling van 12000, verdeeld was in twee gedeeltelijke omwentelingen: het tijdperk van het goede, dat na 6000 eindigde, het tijdperk van het kwade, hetwelk eindigde na de andere 6000; dat is dus eene omwenteling zamengesteld uit twaalf teekens, die elk in 1000 deelen worden verdeeld. Toen hieraan nu eene zedelijke beteekenis werd gegeven, werd de jaarlijksche mundus eene eeuw-mundus, de duizenden tijdsdeelen werden duizenden jaren; men meende te leven in het tijdperk van het kwade, dat, gerekend van de („veronderstelde") schepping, na 6000 jaren zou eindigen. Toevallig verscheen om dien tijd, in die algemeen levende verwachting, Jesus Christus op het tooneel, en vandaar de meening, dat Hij een nieuw tijdperk van goed, van genade opende.

De Christenen gelooven, dat in den beginne een man en eene vrouw door hun val het kwaad en de zonde in de wereld hebben gebragt. Wat is dit anders dan het astronomiesch verschijnsel van de hemelsche Maagd en den Beerenhoeder (Boötes),

„ die door hun heliotischen ondergang bij de herfst-evening den hemel prijs gaven aan de sterrenbeelden van den winter en bij hun dalen onder den horizont als 't ware den genius van het kwaad, Ahrimanes, afgebeeld door het sterrenbeeld *de Slang*, in de wereld schenen *binnen te leiden.*

Spreken de Christenen van een hersteller der goddelijke of hemelsche natuur, die in zijne kindschheid gering, nederig, onbekend en behoeftig leven zou, of zeggen zij van hem, dat hij, na ter dood gebragt te zijn, glorievol verrezen en uit de hel naar de hemelen is opgestegen, waar hij eeuwig regeren zou — het eerste is de winterzon, die, als zij onder den horizont gezonken is, het eerste tijdperk der vier jaargetijden voortbrengt, een tijdperk van duisternis, behoefte, vaste en ontbering; het tweede is wederom eene beschrijving van het leven der zon,

„ die haren loop in den winterstilstand eindigend, als Typhon en de oproerige engelen regeren, schijnt ter dood gebragt, maar kort daarna herboren wordt en in het gewelf der hemelen opsteeg waar zij nog is."

Nog ééne verklaring: die van Christus' geboorte; want wij verlangen naar het einde van des vrijmetselaars afschuwelijke godslasteringen.

Op het tijdstip, waarmede de geschiedenis van Christus begint, werd het jaar geopend door het teeken van den Ram of het Lam, en wat toen, volgens de hemelsfeer van Coronelli, heeft plaats gehad, verhaalt de schrijver volgenderwijze:

„ Op den 25en December te middernacht staat de zon in den *Steenbok*, in den *stal van Augias*, den zoon der zon

boven aan den meridiaan staat *de ezel van Bacchus* en de *Kribbe*; achter hem staat de *Waterman* of *Cherubijn*; voor hem *de arend van St. Jan*; in het boven-halfrond staat de *Stier* en de *hemelsche Leeuw*; in het oosten komt de hemelsche *Maagd* op, houdende een kind in hare armen; onder hare voeten heeft zij den *Draak* en bij haar *Boötes*, den voedstervader van Horus; bij dezen laatste staat Janus, de sleuteldrager, op zijn vaartuig; Janus het hoofd der twaalf maanden; op dezelfde linie aan den horizon is de ster *Stephanon*; het Lam is in het Westen; boven dit teeken staat het sterrebeeld, waartoe de drie schoone sterren behooren, welke de Christenen de drie Koningen of Magi noemen. — Welnu, in de Christen-cosmogonie is het ook op den 25en December te middernacht, dat Christus wordt geboren uit eene maagd, in een stal, tusschen een *ezel*, eene *geit* en een *os;* hij wordt gelegd in eene *kribbe* en moet *Jesus* heeten, omdat hij zijn volk zal verlossen; nu verschijnt een *engel*, die de geboorte van Christus, welken hij *Heer* noemt, aankondigt; op den achtsten dag noemt men hem *Zaligmaker*; bij Jezus en zijne moeder is de *voedstervader Jozef*. De kerk viert den volgenden dag het feest van *St. Stephanus*, die geen ander is dan de ster Stephanon, en daags daaraanvolgende dat van St. Jan den Evangelist, wien de gewijde boeken voorstellen, vergezeld van een arend. Petrus, het hoofd der twaalf apostelen (maanden), wordt voorgesteld als de sleutels des hemels dragende, en Jezus geeft later zichzelven den naam van Lam Gods.... Naauwelijks is Christus geboren, of drie *koningen*, *Magi*, geleid door de ster van het Oosten, komen hem begroeten en allerlei geschenken brengen, die van onheugelijke tijden aan de zon geheiligd waren. Drie maanden na den winter-zonnestilstand heeft de lente-evening plaats; zij valt op den 25en Maart, het tijdstip, waarop de zon zegeviert op de lange nachten. Zoo ook vierden de Christenen eertijds op denzelfden dag het feest van Pascha of van den doorgang. Het is op dit oogenblik, dat Gabriël Maria komt begroeten, gelijk men in de egyptische cosmogonie onderstelde, dat Osiris de vruchtbaarheid gaf aan de maan.

Christus begon toen zijn loopbaan als leeraar; maar vooraf moet St. Jan hem doopen, St. Jan, wiens feest op den 24en Juni valt, juist het tijdstip van den zomer-zonnestilstand; St. Jan, wiens latijnsche naam Janua deur of poort beteekent; St. Jan, die ook een naamgenoot heeft, wiens feest op den 27en December, dat is ten tijde van den winter-zonnestilstand valt. St. Jan is dus niets anders dan wat de Romeinen noemden *Janua inferi* en *Janua coeli*, de poort der benedenoorden, de poort der bovenoorden. Het zijn werkelijk juist de twee punten, waar de zon, aan de culmineerpunten van hare klimmende en van hare dalende baan gekomen, uit de boventeekens in de benedenteekens overgaat en uit deze terugkeert in de eerste."

Dergelijke verklaringen geeft de schrijver van het werkje ook omtrent Christus' lijden, dood en opstanding, waarna hij er bijvoegt, dat ten laatste de regering ééne der christen secten bijviel, deze tot de orthodoxe en heerschende godsdienst maakte, en de andere uitsloot, die door hare minderheid ketterijen werden.

Is het wonder, dat de Loge-broeder, als hij na dit alles eene lijst geeft van de oude wetgevers, de stichters van eeredienſten en mysteriën en de wijsgeeren, in éénen adem Boeddha, Mithra, Zoroaster, Pythagoras, Numa Pompilius, Confucius, Diogenes noemt met Moses, ja met onzen gezegenden Heer Jesus Christus?

Maar wij eindigen volgaarne deze serie van goddeloosheden, die nog met meerdere zou te verlengen zijn. Wij hebben ze zonder eenige aanmerking, schier met de eigene woorden des schrijvers weergegeven: de lezer moge zelf het oordeel vellen over eene orde, waar aan jeugdige aspiranten zulk eene godsdienst wordt geleerd. En daarop zal hunne zedeleer moeten steunen, met zulk eene geloofsleer in het hoofd en in het hart zullen zij de deugden moeten

beoefenen, die in hetzelfde werkje hun worden voorgeschreven: onbaatzuchtigheid, de bron der geregtigheid en weldadigheid, medelijden met eens anders ongeluk, nederigheid zonder laagheid, verafschuwing van alle gevoel van haat en wraak, grootmoedigheid en milddadigheid zonder vertoonmaking en verkwisting, eerbiediging van de onschuld, standvastigheid en geduld in tegenspoed, zedigheid in voorspoed, het vlieden van alle ongeregeldheden, die de ziel bezoedelen en het ligchaam bederven! Neen, al was niets anders van de afschuwelijke Loge der Vrijmetselaars bekend dan dat er zulk eene godsdienst, die het kenmerk van haar helschen oorsprong op het voorhoofd draagt, in hunne geheime vergaderingen wordt gepredikt, dan reeds zou ieder gezond verstand begrijpen, waarom Pius IX in onze verlichte negentiende eeuw de Vrijmetselarij nog eens met alle kracht en voor het oog der gansche wereld veroordeeld heeft als „de pest der godsdienst en der maatschappij."

VERSCHEIDENHEDEN.

Aphorismen over de betrekking tusschen Kerk en Staat.

Wat is de Kerk tegenover den Staat? Welke zijn beider regten en verpligtingen? Hoe staan beiden tegenover elkander?

Het is nuttig, zich bij de algemeene begripsverwarring, welke in onze dagen ten opzigte der boven gestelde gewigtige vragen heerscht, daaromtrent een juist denkbeeld te vormen. Het antwoord, dat wij geven zullen, is overigens niet het onze; wij ontleenen het aan eene predicatie van den pruissiesch-protestantschen Bisschop van Maagdenburg, Dräsecke, die in 1849 te Potsdam gestorven is, en om zijne hooggeroemde welsprekendheid wel eens de Joannes Paulus der protestantsche kanselredenaars genoemd wordt.

1. De Kerk is niet onder den Staat als eene dochter. Zij kwam niet uit den Staat voort, maar de Staat werd der Kerk toegevoegd om wille der zonden.

2. De Kerk staat niet achter den Staat als eene slavin. Zij is niet ingesteld voor of ten nutte van den Staat. Zij behoeft den Staat geene kushandjes toe te werpen, ook voedt zij hare ledematen niet op ten gerieve van den Staat. Zij kan zich, bij het besturen harer kinderen en bij het uitwerken harer inrigtingen, ook geenszins verliezen in het doel, dat de Staat zich voorstelt, noch den Staat als opzigter erkennen.

3. De Kerk staat niet nevens den Staat als eene gezellin. Zij is geen verschijnsel, dat de Staat als zijns gelijke kan behandelen; zij is geen begeleidster, welke de Staat slechts duldt en,

omdat zij er eenmaal is, zich laat welgevallen; zij is geen inrigting, welke aan den Staat de vrije keuze laat om van haar notitie te nemen of niet, om haar inschikkelijkheid te bewijzen of niet.

4. Ten laatste de Kerk staat niet tegenover den Staat als een vijand. Zij noemt de majesteit van den Staat geen aanmatiging en zijne verordeningen niet overbodig. Zij predikt geen verzet tegen zijne wetten en boezemt geen wantrouwen in tegen zijne overheden. Zij billijkt geen schandelijk partijdrijven en ruit niet op tot opstand en burgeroorlog. Zij beschouwt de overheid als eene verordening Gods ten nutte der menschen ingesteld en eischt, dat men haar onderdanig zij niet slechts om wille van de straf op overtreding gesteld, maar ook om wille van het geweten, dat men geve wat regt is: tol aan wien tol, schatting aan wien schatting ontzag aan wien ontzag, eerbied aan wien eerbied toekomt. De Staat kan bij gevolg nooit eene aanleiding hebben om de Kerk met argwaan te behandelen, noch kan hij in verzoeking komen om de regten en de magt der Kerk te beperken of haar te onderdrukken of eene vrije openbaring en ontwikkeling van haren geest en van haar doel te verhinderen.

Maar is de Kerk niet onder, noch achter, noch nevens, noch tegenover den Staat: waar en hoe is dan haar standpunt?

Zij is boven den Staat, even zeker als de hemel is boven de aarde; of — om nog duidelijker en meer bepaald te spreken — even zeker als het eeuwige, het heilige, het onzigtbare verhevener is dan het vergankelijke, het ijdele, het zigtbare, en als de Heer der heerscharen, voor wien al het geschapene in het stof zinkt, meer is dan de geweldigen, die Hij verheft en van den troon stort: even zeker is de Kerk boven den Staat. Immers:

1. Het doel van de Kerk ligt hooger dan dat van den Staat: deze heeft te doen met het leven in den tijd; zij met leven dat eeuwig duurt.

2. Het doel, dat de Kerk zich voorstelt te bereiken, is

gewigtiger dan het doel door den Staat beoogd. De Staat geeft bescherming, zekerheid, rijkdom en eer; de Kerk geeft geregtigheid, vrede en blijdschap in den H. Geest.

3. Het gebied der Kerk strekt zich verder uit dan dat van den Staat: deze is begrensd door bergen en zeeën of door verdragen en magtspreuken; voor de Kerk zijn alle werelddeelen en alle harten geopend.

4. Hare inrigting wortelt op hechter grondslagen dan die van den Staat. De Staat geeft het roer nu eens in deze dan wederom in gene handen, en met het wisselen van de magthebbenden veranderen ook de omstandigheden. De Kerk daarentegen huldigt slechts ééne kroon en, of hemel en aarde veranderen, die kroon schittert voor eeuwig op hetzelfde hoofd.

5. De duur der Kerk is langer dan die van den Staat. De Staat komt in den loop der eeuwen op en verdwijnt wederom ten eenigen tijde uit de geschiedenis; de Kerk echter steunt op het Goddelijk Woord, waarvan gezegd is: „In den beginne „was het Woord" en: „God! uw rijk duurt van eeuwigheid „tot eeuwigheid."

Daarom, wanneer alle Staten, welke nu om het bezit der aarde strijden, zullen vergaan zijn, zal de Kerk, als bij het begin van hare wording, in heiligen tooi schitteren, en de eeuwigheid zal niet langer duren dan hare loofliederen.

6. Eindelijk de geest der Kerk werkt onweerstaanbaarder dan alle raderen en hefboomen van de staatsmachine. In den Staat wordt alles door eigenbaat en vrees in beweging gebragt; in de Kerk daarentegen werken liefde en lust. Daar gebiedt dwang, hier ademt de vrijheid; daar is het gebied van de letter, die doodt; hier wordt die gezindheid aangekweekt, welke levend maakt en, omdat zij zelve eene wet is, wetten missen kan.

Maar de Kerk onttrekt, niettegenstaande dit alles, hare ledematen aan den Staat niet; eerst heiligt zij hare kinderen, en voert ze dan den Staat toe.

H. R.

F. Bekker, Galilei en de onfeilbare Kerk van den Hoogleeraar R. Fruin [1]).

Dr. Fruin, de uitstekende geschiedvorscher, heeft weer een uitstapje gemaakt op het gebied der theologie [2]).

Wat de Vaders van het Vaticaansch Concilie, wat de katholieke theologen, ook na de volledige uitgave der processtukken betrekkelijk de zaak van Galilei, niet hadden ingezien, dat ziet de man der geschiedenis, dat ziet hij op eens: de veroordeeling van het stelsel van Galilei zou een bewijs zijn voor de feilbaarheid van den Paus en van de Katholieke Kerk.

Het betoog van den Hoogleeraar kunnen we in de volgende sluitrede zamenvatten.

Een door den Paus bekrachtigd decreet is onfeilbaar; het decreet nu, waarbij het copernicaansche stelsel veroordeeld is, mist wel de vermelding van 's Pausen bekrachtiging, maar de bekrachtiging zelve is er aan gegeven: derhalve moet het door de Katholieken als een onfeilbaar decreet geëerbiedigd worden, terwijl toch het zonnestelsel van Galilei „meer en meer gebleken is het ware te zijn."

Tegen deze redenering komt de Eerw. Heer F. Bekker [3]) op.

Niet altijd, zegt de ervaren theoloog, hebben we de uitspraken en bekrachtigingen des Pausen als onfeilbaar te beschouwen, maar slechts dan (hier volgen de woorden van het Vaticaansch Concilie), „als de Paus ex cathedra (van zijn „leerstoel) spreekt, dat is, als hij, het ambt van Herder en „Leeraar aller Christenen vervullende, krachtens zijn opperst „apostoliesch gezag, de leer over geloof en zeden, die door de „gansche Kerk moet gehouden worden, bepaald vaststelt."

---

1) *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied.* Vierde jaargang, XI. 's Hertogenbosch, W. van Gulick. 1872.

2) Galilei en de onfeilbare Kerk, door Prof. R. Fruin. *De Gids*, Februarij 1872.

3) Leeraar aan 't Seminarie te Kuilenburg.

Heeft nu de Paus bij de veroordeeling van het copernicaansche stelsel aldus gesproken? Heeft hij toen zijn ambt van Herder en Leeraar aller Christenen vervuld? Heeft hij toen gehandeld krachtens zijn opperst apostoliesch gezag? Heeft hij toen de leer van de beweging der zon en den stilstand der aarde als geopenbaarde leer aan de gansche Kerk te gelooven voorgesteld? Van dit alles blijkt niets, en dit moet toch blijken, eer we zijne uitspraak als onfeilbaar hebben aan te nemen: de Paus kan immers in meer dan ééne betrekking spreken en handelen? [1])

---

1) Allerduidelijkst wordt dit uiteengezet door Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* lib. II, cap. 1:

Non inde tamen, quod Romanus Pontifex insitam sibi habeat dignitatem et praerogativam supremi Capitis totius Ecclesiae, consequitur, omnia, quae ab eo fiunt, fieri tamquam ab Ecclesiae Capite: siquidem aliquando operari potest et re ipsa operatur, non tamquam Christi Vicarius, sed tamquam Patriarcha Occidentis, illa dumtaxat jura exercendo, quae ceteris Patriarchis competunt; aliquando solum gerit personam vel Primatis Italiae vel Metropolitae Romanae Provinciae; quandoque se tantum exhibet Episcopum urbis Romae, ea unice peragendo, quae cuilibet Episcopo in sua Dioecesi peragendi jus est; aliquando demum suam supremam explicat dignitatem et, tamquam totius Ecclesiae Praeses, Moderator et Princeps, illam exercet potestatem et jurisdictionem, qua nonnisi ut Christi in terris Vicarius potitur." — d. i.

Hieruit echter, dat de Bisschop van Rome natuurlijkerwijze de waardigheid en het voorregt heeft om het opperste Hoofd van de geheele Kerk te zijn, volgt niet, dat al wat door hem gedaan wordt, door hem als het Hoofd der Kerk wordt gedaan. Somtijds immers kan hij handelen en handelt hij werkelijk, niet als Christus' Stedehouder, maar als Patriarch van het Westen, wanneer hij slechts die regten uitoefent, welke [ook] aan de overige Patriarchen toekomen; somtijds treedt hij slechts als Primaat van Italië of als Metropolitaan van de Romeinsche Provincie op; somtijds vertoont hij zich slechts als Bisschop van de stad Rome, wanneer hij alleen datgene doet, waartoe ieder Bisschop in zijn eigen Bisdom het regt heeft; somtijds eindelijk spreidt hij zijne opperste waardigheid ten toon, en oefent hij, als Voorzitter, Bestuurder en Vorst van de geheele Kerk, die magt en jurisdictie uit, welke hij niet anders heeft dan als Christus' Stedehouder op aarde.

Dr. Fruin gaat van de verkeerde veronderstelling uit, dat de Paus, volgens de leer der Katholieken, nooit anders dan als onfeilbaar Hoofd der Kerk over geloof en zeden spreekt of spreken kan.

Maar, zegt de Hoogleeraar, het decreet is toch als onfeilbaar beschouwd door den Kardinaal Bellarminus, door Paus Urbanus VIII en door de Inquisitie?

Dit kan, antwoordt de Eerw. Heer Bekker, niet bewezen worden.

Bellarminus immers heeft het decreet wel eene verklaring des Pausen, maar niet eene verklaring van den ex cathedra sprekenden Paus genoemd.

Paus Urbanus VIII zou tot den Kardinaal Hohenzollern gezegd hebben, dat de leer van Copernicus niet als kettersch, maar slechts als gewaagd door de Kerk (let wel op: door de Kerk. „S. Chiesa") verboden was. Wat echter heeft de Paus in waarheid gezegd? „Dat, wijl de H. Kerk die meening „niet had veroordeeld, ook hij ze niet als kettersch, maar slechts „als gewaagd zou veroordeelen." Urbanus zegt dus niet, dat de leer van Galilei door de Kerk, door de onfeilbare Kerk veroordeeld is.

De Inquisitie, dit is waar, heeft Galilei verpligt, zijne meening af te zweren; maar hierin ligt nog niet opgesloten, dat zij die meening beschouwde als door het onfeilbaar gezag der Kerk veroordeeld: zij kan immers (en dit wordt overvloedig bewezen) eene leer verbieden en zelfs laten afzweren, al is zij niet onfeilbaar zeker, dat die leer met de goddelijke openbaring in strijd is.

Uit de woorden derhalve van Bellarminus en Urbanus VIII en uit de handelingen der Inquisitie is niet te bewijzen, dat zij het veroordeelings-decreet van het copernicaansche stelsel hebben beschouwd als uitgegaan van den onfeilbaren Paus.

Vervolgens wordt het tegendeel bewezen, dat namelijk het decreet als niet onfeilbaar is beschouwd geworden door Galilei's tijdgenooten, door officiële personen en geleerden, die wisten wat met Galilei was voorgevallen en tegenstanders waren van

zijn systeem. We vermelden slechts den Kardinaal Bellarminus, die na de uitvaardiging van het decreet gezegd heeft, dat, wanneer men een bewijs vond voor de beweging der aarde, men de H. Schrift op die plaatsen, waar zij van den stilstand der aarde en de beweging der hemelen spreekt, anders moest verklaren dan dit tot nu toe geschied was: zou de geleerde Kardinaal zoo gesproken hebben, als hij het decreet voor eene ex-cathedrale verklaring des Pausen gehouden had? Dit is onmogelijk.

Op hetgeen Dr. Fruin ten slotte nog beweert, dat namelijk eene onfeilbare beslissing meer dan ooit te pas kwam en derhalve ook gegeven werd, wordt eenvoudig geantwoord, dat de Kerk, beter dan een protestantsch hoogleeraar, weet wat in deze of gene omstandigheid te pas komt; zij bewaart en beschermt het pand des geloofs, maar doet gewoonlijk niet meer dan volstrekt noodig is; in de zaak nu van Galilei was de uitspraak van een bevoegd, ofschoon niet onfeilbaar, gezag voldoende.

Ziehier een wel kort, maar, zoo we meenen, getrouw verslag van den hoofd-inhoud der „Studie."

Moge zij, in haar geheel, door velen gelezen worden; want zij onderscheidt zich door krachtige opvatting, door degelijke en veel omvattende geleerdheid en door klem van redenering.

Wij danken den Eerw. Heer Bekker voor deze schitterende verdediging van 's Pausen onfeilbaarheid en kunnen niet nalaten den wensch uit te spreken, dat hij zich meermalen, tot uiteenzetting of verdediging der katholieke waarheid, in publiek geschrift vertoonen zal.

Ook Dr. Fruin zijn we eenigermate dankbaar voor het historiesch gedeelte van zijn artikel, al was het maar alleen voor zijne beoordeeling van het vervelende „e pur si muove." We betreuren het, dat hij zich op enkele punten, in het theologiesch gedeelte van zijn arbeid, door katholieke schrijvers in dwaling heeft laten brengen; maar we hopen, dat hij, na de inlichtingen van den Schrijver der „Studie", tot beter inzigt zal gekomen zijn.

J. DE BRUIJN.

Losse gedachten over de betrekking tusschen Kerk en Staat.

I. TOELICHTING.

De vraag, hoe de betrekking tusschen Kerk en Staat wezen moet, wordt niet weinig toegelicht door de meer bekende betrekking tusschen het geloof en de rede, tusschen de genade en den mensch met zijne bloot natuurlijke krachten.

De rede komt van God, maar is door de zonde zóó verduisterd, dat zij zelfs de natuurlijke waarheden over God niet (ten minste niet alle, niet gemakkelijk, niet met volkomen zekerheid en klaarheid) te weten komt. Hoe herkrijgt zij hare kracht? Door het geloof.

De bloot natuurlijke mensch kan, al is hij door de zonde verzwakt, eenige voorschriften der zedewet volbrengen. Hoe wordt hij volmaakt mensch? Door de hulp der genade.

Evenzoo is het gelegen met den Staat. Ook deze heeft God tot oorsprong en kan het geluk der burgers eenigermate bevorderen; maar om het tijdelijk welzijn zoo hoog mogelijk te kunnen opvoeren, moet hij voorgelicht en geholpen worden door de Kerk.

Als men derhalve beweert, dat de Staat, om zoo volmaakt mogelijk te zijn, zich van de Kerk moet afscheiden, dan is dit hetzelfde als wanneer men zegt, dat de rede beter zal zien, als zij niet wordt voorgelicht door het geloof; dat de mensch zal winnen in zedelijkheid, als hij niet gesteund wordt door de genade en het ontvangen van de HH. Sakramenten.

II. SCHEIDING VAN KERK EN STAAT.

1. Wat wil men hiermeê?

Dat de mensch voor zijn bijzonder persoon aan de wetten van God en van de Kerk kan onderworpen zijn, maar dat hij, als maatschappelijk en politiek persoon (als vorst, burger, hande-

laar) beschouwd, zich noch aan de Kerk noch aan God en zijne wet te storen heeft.

Eene stelling, die blijkbaar valsch is; want de mensch is in al zijne betrekkingen, is overal en altijd van God afhankelijk.

2. Hoe wordt dit beginsel toegepast?

De Staat of de vorst, die als zoodanig (gelijk men wil) zonder godsdienst is, beschouwt de godsdienst als elke andere particuliere zaak en behandelt de Kerk als een particulier genootschap, dat aan de staatswetten onderworpen is.

Wat gebeurt nu?

Daar de Kerk zich blijft gedragen als eene openbare en onafhankelijke maatschappij, daar zij blijft verkondigen, niet slechts wat in het gewone, maar ook wat in het maatschappelijke en politieke leven geoorloofd of niet geoorloofd is; daarom wordt zij, wordt de ware Kerk door den Staat vervolgd. Daarentegen worden de valsche Kerkjes (b. v. van de Döllingerianen), die zich aan het staatsgezag onderwerpen, in bescherming genomen.

3. Welke zijn de gevolgen van het beginsel?

Als de mensch zich buiten de godsdienst plaatst, verliest hij langzamerhand, en somtijds al zeer spoedig, het begrip van de meest eenvoudige, van de bloot natuurlijke waarheden.

Het gezag wordt beschouwd als de slotsom van stoffelijke krachten, van soldaten en kanonnen.

De staatswetten behoeven niet meer met de goddelijke wet overeen te komen, maar worden geregeld naar de publieke opinie, naar de meerderheid van stemmen of naar het stoffelijk belang.

Het onderhouden der wet wordt niet meer aangedrongen door hemel of hel, maar door eene ontzettende menigte van politie-dienaars en gevangenissen.

Het geluk der maatschappij wordt gezocht in het opeenstapelen van schatten en het smaken van zinnelijk genot; en het gevolg hiervan is, dat eenige weinigen zich verrijken en baden in genoegens, terwijl het meerendeel der burgers vergaat van armoede en gebrek.

III. Het ware beginsel.

De Kerk is eene ware, eene volmaakte en van den Staat onafhankelijke maatschappij.

Wat is hare zending?

Niet alleen aan de bijzondere personen, maar ook aan de volken en de vorsten te leeren, wat zij, om eenmaal zalig te worden, volgens den wil Gods te doen en te laten hebben.

Zij bevestigt het staatsgezag, heiligt de wetten, verzekert derzelver naleving en bevordert aldus ook het tijdelijk welzijn der maatschappij.

De Staat van zijn kant moet de Kerk vrij laten, haar eerbiedigen en beschermen.

De uitwerking van hetgeen hier in breede trekken is geschetst, kan men vinden in een werkje: Scheiding van Kerk en Staat, uit het katholiek standpunt beoordeeld door J. H. Wijnen, Kapellaan te Maastricht [1]). Dit werkje bevat, durven we bijna zeggen, alles wat over de groote vraag te zeggen is, en het zal door ieder, die zich niet aan eenige Germanismen en Gallicismen stoot, maar wien het om zaken en gezonde begrippen te doen is, met bijzonder genoegen en veel nut gelezen worden.

J. de Bruijn.

Het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap.

In het Julij-nummer der „Vereeniging" vinden wij over dit Protestantsche genootschap deze niet onbelangrijke mededeelingen. „Den 1 Mei jl. vierde het Britsch en Bui-

---

1) Opgenomen in de *Katholieke Ascetische en Polemische Bibliotheek.* Derde jaargang, No. 5. 's Hertogenbosch, W. van Gulick. 1872.

tenlandsch Bijbelgenootschap zijn 68e jaarfeest. In het laatste jaar heeft het verspreid uit het depôt te Londen 1,385,850 en uit de buitenlandsche depôts 1,199,507 Bijbels en N. Testamenten, te zamen 2,584,357, dat is sedert zijn ontstaan 65,884,095 exemplaren. Nu en dan was het ook andere genootschappen behulpzaam, die bovendien 46 millioen hebben verspreid; zoodat door de gezamenlijke bijbelgenootschappen sedert 1804 bijna 112 millioen exemplaren der Heilige Schrift zijn verspreid. In het laatste jaar heeft het britsche genootschap in omloop gebracht, in Frankrijk 250,323, in Duitschland 490,667; zoodat gedurende de twee laatste jaren in beide legers en aan hunne overgeblevene familiën bijna een millioen exempl. ter hand zijn gesteld. In België zijn verspreid 16,101, in Nederland, 26,503; in Oostenrijk, 126,130; in Denemarken, 18,950; in Zweden, 70,000; in Rusland, 145,579; in Spanje, 87,892; in Italië, 42,855; in Turkije, 29,631 exempl.

Regtstreeks of zijdelings bevorderde het genootschap de verspreiding der Heilige Schrift in 202 verschillende talen en in 280 overzettingen. Het heeft het laatste jaar ontvangen *f* 2.207,338,60 terwijl het *f* 2,198,100,30 heeft uitgegeven, en nog voor ter perse liggende Bijbels op het vasteland van Europa verbonden is voor ruim 1½ millioen gulden. Het heeft zijne agentschappen in Frankrijk, België, Nederland, Duitschland, Zweden, Noorwegen, Denemarken, Rusland, Italië, Spanje, Turkije, Griekenland en Oost- en West-Indië. Sedert 1844 heeft het genootschap alleen in Nederland 805,071 exempl. der H. Schrift verspreid, waarvoor het elk jaar ruim 15,000 heeft ten offer gebragt."

Reeds in eene vroegere aflevering (van Mei) vonden we: "De keizer van Dnitschland heeft een brief van dankbetuiging gezonden aan het britsch en buitenlandsch bijbelgenootschap, voor de belangstelling die het betoond heeft in de geestelijke belangen van de mannen, die het duitsche leger uitmaken."

SPROKKELING.

Russische bijbelvrouwen. — Zoogenaamde „bijbelvrouwen" zijn reeds eenigen tijd in Engeland, bepaaldelijk te Londen, werkzaam, om, waar zij slechts kunnen, den bijbel te verspreiden. Nu hebben de dames van Moskou eene soortgelijke vereeniging gevormd, ter uitdeeling van de H. Schrift in het Wolga-dal. Gedurende het zomerseizoen betrekken zij hare posten op de groote stoombooten, welke die groote rivier op- en afvaren. De Wolga, gelijk men weet, besproeit de vruchtbaarste en volkrijkste streken van Rusland; en zoo verbreiden zij het woord onder de scharen der reizigers, die gedurig afwisselen. — Op dezelfde wijze worden de weinige spoorweglijnen door Christelijke vrouwen bewerkt, die zich met dat doel naar de stations-wachtkamers begeven en daar het evangelie der zaligheid aan de gaanden en komenden aanbieden.

De Heer T. M. Looman, die dit met ingenomenheid berigt, voegt er aan toe: „Een groote les voor alle Christenen in ons „land; een goed voorbeeld ook voor nederlandsche vrouwen!" Indien 's mans woord van eenigen invloed is, zullen wij ook hier welhaast de „bijbelvrouwen" te water en te land aan het werk zien.

De geestelijkheid en de politiek.

Monseigneur Ketteler, Bisschop van Mainz, schrijft in het laatste hoofdstuk van zijn belangrijke brochure: Duitschland na den oorlog van 1866, de volgende opmerkenswaardige woorden:

„Er staat aan den hemel een gesternte, waarvan men „moeijelijk zeggen kan, of het aan 't afnemen of aan 't „toenemen is, en of het in het eerste geval slechts voor „een korten tijd afneemt om zich daarna nog hooger te ver„heffen en zijn verderfelijken invloed op de wereld uit „te oefenen. Dat gesternte is de vergoding der mensch„heid in den vorm van den Staat-God. Op de poging „van den enkelen mensch om zich boven God te ver„heffen, volgt met eene betrekkelijke noodzakelijkheid de „poging om de menschheid, het menschdom, den mensch „in maatschappij boven God te verheffen; de vergoding „des menschen wordt gevolgd door de vergoding des „menschdoms. Volgens de vele teekenen, welke ons ge„geven zijn, mogen wij wel aannemen, dat wij leven in „een tijdperk, waarin dat idée zich ontwikkelt, zelfs dat „die ketterij de laatste grond is van vele verschijnselen „in onzen tijd. Maar voor de poging om de menschheid „boven God te verheffen, is geen andere vorm te vinden

„dan de vergoding van den Staat, en ontelbare rigtingen „van onzen tijd loopen als even zoo vele beken in dezen „eenen stroom te zamen: den Staat-God, den Staat zonder „God, den Staat als het product der zuivere menschheid, „als hoogste verheerlijking van het menschdom. Dit is „het wezen van den modernen Staat. Dit is ook de „rigting der geheime genootschappen en van de vrijmet„selarij."

Met deze woorden wordt de toestand onzer moderne maatschappij, het streven der moderne staatkunde op vreeswekkende wijze geschetst. God moet uit de geheele maatschappij verbannen, de Staat daarentegen als God aangebeden worden. Dit is de verkorte inhoud der ketterij van onze dagen. Mag nu de geestelijke tegenover deze ketterij, welke zich niet alleen in theoretische bespiegelingen uitspreekt, maar ook diep — en dat is hare gevaarlijkste zijde — in het maatschappelijk en individueel leven van elken staatsburger ingrijpt, werkeloos blijven, of moet hij met alle middelen, waarover hij beschikken kan, zich tegen haar verderfelijke werking zoo veel mogelijk verzetten, haar bestrijden en, waar hij kan, ze in hare treurige gevolgen vernietigen?

In de volgende bladzijden zullen wij beproeven eene oplossing van deze vraag te geven; maar wij zullen het doen aan de hand van vier uitmuntende artikelen, welke onder den titel van Der Clerus und die Politik in de Periodische Blätter zur wissenschaftlichen Besprechung der grossen religiösen fragen der Gegenwart zijn opgenomen.

I.

Volgens de regels eener gezonde logica is het volstrekt noodzakelijk, dat men bij elke discussie, waarover die ook

loopen moge, het juiste standpunt aanwijze, waarop men zich plaatst, en het terrein, hetwelk men behouden wil, met scherpe lijnen afbakene. Wie dezen gulden regel in acht neemt, sluit reeds in den beginne iederen weg voor misverstand af en zal in den loop der discussie in staat zijn om elk bewijs voor hetgeen hij beweert, en elke opwerping daartegen ingebragt, naar waarde te beoordeelen; maar ook wie van dat voorschrift afwijkt, geeft aanleiding tot onduidelijkheid van voorstelling, en stelt zich in gevaar, dat het twistgeschrijf, met onjuistheid begonnen, onder den invloed van misverstand voortgezet worde om van weerszijde het gevoel van verbittering op te wekken; hij benadeelt ten laatste grootelijks de zaak, welke hem lief is, en berooft zich van vele hulpmiddelen, welke hem anders groote diensten konden bewijzen.

Onder de geschilpunten, voor welker oplossing het gebruik van bovengenoemden regel den sleutel aangeeft, behoort de door mannen van verschillende rigting opgeworpen vraag: moet of mag de geestelijkheid zich met de politiek bemoeijen?

Onder het woord „politiek" kan veel verstaan worden, en eveneens kan men zich op zeer verscheidene wijze met die zoo of anders opgevatte politiek inlaten. Daarom is het, voordat een bevestigend of ontkennend antwoord op de vraag gegeven wordt, dringend noodzakelijk met juistheid te bepalen, welke beteekenis wij aan het woord „politiek" hechten. Verstaat men onder deelnemen aan de politiek:

Het naauwkeurig gadeslaan en het naar waarde schatten van de staatkundige en burgerlijke verhoudingen, welke zich in de wereld en vooral in den meer engen kring, waarin iemand zijn leven doorbrengt, vertoonen, het door de wet geoorloofde verbeteren

dier verhoudingen volgens het voorschrift van het geweten en volgens de regels van de in alle zaken gevorderde voorzigtigheid,

dan heeft de geestelijke, even goed als elk ander burger in den Staat, niet slechts het regt, maar ook in vele gevallen rust op hem de verpligting om zich met de politiek te bemoeijen. Wat tegen deze bewering ingebragt wordt, komt voort of uit misverstand of uit boos opzet. De volgende bladzijden zullen overigens — wij twijfelen er niet het minste aan — allen van de waarheid onzer bewering overtuigen.

Laten wij tot regt verstand der zaak eene algemeene opmerking voorop zetten. Aan ieder ander wordt het niet alleen als een regt, maar zelfs als een pligt voorgehouden om kennis te nemen van hetgeen rondom hem gebeurt: om zich een oordeel te vormen over de toestanden, waaronder hij leven, soms lijden moet, om zijn persoonlijken invloed uit te oefenen op de ontwikkeling en vervolmaking dier toestanden. Aan een werkman bij voorbeeld of aan een fabriek-arbeider wordt het ten kwade geduid, als hij, tevreden met zijn dagelijksch brood of met zijne machine, zich niet bekommert over de staatsmachine, welker ingewikkeld raderwerk hem wel altijd onbekend zal blijven. Hij wordt dan voor een onverschillige uitgekreten, die geen hart heeft voor zijn eigen heil en voor dat zijner medemenschen. Zelfs is de liberale partij niet ongeneigd om hem voor het stoffelijk verlies van tijd en arbeid, onafscheidbaar verbonden b.v. aan het uitbrengen zijner stem, schadeloos te stellen en om nog meer te doen, als hij zich slechts in de gewenschte rigting wil laten voortstuwen en zijne stem geven aan een candidaat, dien hij naauwelijks bij name kent. Maar — zonderlinge logica — den geestelijke, die door stand en opvoeding, door we-

tenschap en practische kennis boven het meerendeel zijner medeburgers uitstaat, die een grondiger en zelfstandiger oordeel over toestanden en personen vellen kan, aan hem zouden diezelfde onverschilligheid en laauwheid, anderen tot een grief gemaakt, tot eer verstrekken! Domperige apathie voor het burgerlijk en staatkundig heil van hem zelven en van zijne medeburgers zou voor hem eene deugd zijn! Reeds dit soort van inconsequentie alleen, waaraan velen zich schuldig maken, neemt den onbevooroordeelden en zelfstandigen denker sterk in tegen de beweegredenen van degenen, die zich niet schamen van zulk eene logica gebruik te maken ten koste van onnoozelen, maar ten voordeele hunner inzigten. Maar meer nog: die hooge tegeningenomenheid wordt een krachtig bewijs, wanneer men den laatsten grond van die schreeuwende inconsequentie in aanmerking neemt.

Het liberalisme kenmerkt zich van den eenen kant hierdoor, dat het strak vasthoudt aan zijne beginselen en onbeschroomd alle daarin begrepene gevolgtrekkingen maakt, tot aan de blijkbaarste ongerijmdheid in de theorie en revolutionnaire omverwerping in de praktijk, doch dit alles slechts voor zoo lang het den mannen dier rigting voordeelig is. Maar van den anderen kant wordt het beginsel zonder verblikken opgegeven en de gevolgtrekkingen worden stoutweg geloochend, zoodra beiden voor de liberalen te lastig en voor hun doel ongeschikt of nadeelig blijken te zijn.

Deze altijd volgens het partij-belang wisselende logica der moderne liberalen werpt een helder licht op het onderwerp, dat ons bezig houdt. De aanhangers van het liberalisme weigeren den geestelijke, wat zij voor alle anderen pligtmatig houden, omdat de „gelijkheid voor allen" en de „algemeene vrijheid" natuurlijkerwijze hare grenzen

moeten vinden, zoodra de geestelijkheid, geboren vijandin van het wanstaltige liberalisme, die voorregten ook voor zich begint te eischen. Maar waarom die grenzen gesloten voor den geestelijke, en ze zoo wijd mogelijk opengezet zelfs voor den minst ontwikkelde? De liberale partij is geen chevalier sans peur; ook haar krimpt het hart dikwijls van schrik te zamen, en niet zonder reden. De „zwarten" onder de Ultramontanen zouden, wanneer hun het preken en het handelen vrij gelaten werd, het doel der liberalen in gevaar kunnen brengen, zelfs verijdelen; zij zouden, ten spijt hunner middeneeuwsche domheid, het bewijs kunnen leveren, dat er nergens ter wereld minder goud onder schitterenden glans verborgen is dan in het hooggeroemde systeem der moderne ideën, dat niet alles vrijheid is wat als zoodanig wordt voorgesteld, dat niet elk besluit van een constitutioneel parlement op den grondslag van regtvaardigheid rust, dat eene beslissende kamermeerderheid niet altijd het regt aan hare zijde heeft, dat niet elke verandering van wetten voor het algemeen welzijn dienstig is, dat misschien menige „vooruitgang" eene schrede naar den ondergang is.

God zij dank, onder de geestelijkheid zijn er velen, die niet slechts in staat zijn, maar ook lust en ijver gevoelen om door woord en schrift het huichelend masker van het liberalisme af te rukken en de misleide menigte van het dwaalspoor terug te brengen. En wat zegenrijke gevolgen moet het niet voortbrengen, wanneer eene geheele geestelijkheid met de haar inwonende zedelijke kracht, welke met het volste regt ontzettend groot mag genoemd worden, zich in het strijdperk werpt voor regt en zedelijkheid? Welligt is het spoedig gedaan met den dwang der liberale partij op het bedrogen volk, met de kracht der afgezaagde phrasen over vrijheid en gelijkheid, met de

ijdele en bedriegelijke voorspiegelingen van volkswelvaart, beschaving, vooruitgang enz. Het volk heeft, ofschoon eenigzins door het klatergoud van het liberalisme misleid, nog regtsgevoel, het heeft nog gezond oordeel om de vragen van den dag te bevatten, als iemand, met een helderen geest en een practischen blik begaafd, te gelegener tijd en op populaire wijze den toestand onzer hedendaagsche maatschappij met hare gebreken en gevaren weet voor te stellen.

Dat alles weet en vreest de liberale partij, en daarom moet de invloed der geestelijkheid verminderd — meer nog — verhinderd of vernietigd worden.

„Weg met de geestelijkheid!" Dat wordt, althans in Duitschland, de leus der bevreesde liberale mannen, die altijd met holle phrasen hoog opgeven van hun grooten moed, maar meestal kinderachtig bang worden, als zij eenige tegenkanting ontmoeten. Het dreigend gevaar moet geweerd, de krachtige invloed moet vernietigd worden. Een krachtig middel hiervoor is uitgevonden en op sluwe wijze wordt het toegepast. De geestelijkheid — zoo wordt geredeneerd — behoort uitsluitend in de kerk te huis; het deelnemen aan wereldsche belangen is onvereenigbaar met hare hooge roeping; zij, die de sleutels van het hemelrijk heeft, mag zich niet mengen in de aangelegenheden van deze booze wereld; de godsdienst is is haar eigendommelijk terrein, maar de politiek moet haar vreemd blijven.

Dat er venijn onder de tong, welke zoo spreekt, verborgen is, zal wel niemand een geheim zijn, en reeds het hooren alleen van die zoetsappige en belangstellende woorden uit een liberalen mond wekt argwaan op. Doch ook hier wordt die argwaan zekerheid, wanneer men het einddoel van het valsche liberalisme in aanmerking neemt en eenige dogmata van zijn symbolum nagaat.

II.

Het laatste en voorname doelwit van het moderne liberalisme is vervat in het berucht en godslasterlijk woord van Voltaire: „Écrasez l'infâme!" Reeds voorheen hebben vele dwaalleeraars hetzelfde doel beoogd, maar de moderne liberalen, door eene honderdjarige ondervinding en door het treurig uiteinde der vroegere ketterijen geleerd, slaan een anderen weg in. Geen geweldige vervolging zoozeer of regtstreeksche bestrijding van het geloof en van de zedeleer, maar meer een zijdelingsche aanval op het bestaan des Christendoms, op zijne grondslagen, op zijne leerstellingen en zedewetten is het uitverkoren middel der liberalen.

Het devies van het moderne liberalisme is vooral: systematische bestrijding van het Christendom op het politiek en sociëel gebied.

Wij loochenen echter niet, dat reeds vroeger, toen het liberalisme nog geen vasten voet had verkregen, de christelijke beginselen over regt en zedewet bestreden werden; wij geven toe, dat ook reeds in den goeden ouden tijd een soort van pseudo-politisme, en in theorie en in praktijk, zijne magtige stem deed hooren; maar niettemin berust ons beweren op waarheid, en ieder, die de gebeurtenissen der laatste jaren met naauwlettendheid heeft gade geslagen, zal met ons moeten instemmen, dat het aan onzen tijd voorbehouden bleef om het liberalisme aan het werk te zien met een diep doordacht en grootsch aangelegd systeem, dat zijn hoofdbeginsel, zijne grondstellingen, zijne gevolgtrekkingen en eene eigene, alles beheerschende logica heeft; met een systeem, waarin elke vorige ketterij niet alleen eene plaats vindt, maar in die plaats ook eene nieuwe kracht verkrijgt; met een systeem, dat zijne diepste wortelen slaat in het na-

turalisme, in eene wereldbeschouwing, welke geen God, geen Christus erkent. Men noeme de vijandelijke beweging van onzen tijd tegen de Kerk en tegen de godsdienst of athëistiesch of naturalistiesch, of in betrekking tot het leven indifferentisme, of op het gebied der wetenschap pantheïsme of materialisme of rationalisme: in de hoofdzaak komt zij neder op eene wereldbeschouwing zonder God en op de emancipatie des menschen van God, op de emancipatie der rede van het geloof, der wetenschap van het gezag, des regts van de zedewet, in één woord: al het ondergeschikte moet geëmancipeerd worden van hetgeen hooger is; de maatschappij, de familie, de school, het huwelijk, de eigendom, de arbeid, het verkeer in handel en wandel — dit alles mag niet langer door de grondbeginselen des Christendoms beheerscht worden.

Deze taktiek van den vijand om den strijd tegen de Kerk op maatschappelijk en staatkundig gebied over te brengen, heeft hem reeds onberekenbare voordeelen opgeleverd. Het duurde langen tijd, voordat zijn goed doordacht krijgsplan begrepen werd; hij kon intusschen zijne troepen aanwerven en afrigten; hij kon op bedekte wijze vooruit trekken, menige gunstige stelling en menig gewigtig punt zonder slag of stool innemen. Wel doorschouwden eenige weinige, diepdenkende geesten, het gevaar, dat al meer en meer dreigend naderde en grootere verhoudingen aannam; maar toch, al wekten hunne dikwijls te pas en duchtig toegebragte slagen algemeene bewondering op, hun waarschuwend woord vond al zeer weinig ingang of ging geheel verloren. Eene onjuiste opvatting van de overigens zeer ware stelling: het Christendom is krachtig genoeg, om ten allen tijde en ten spijt van alle wisselingen in de maatschappelijke orde en van alle aanvechtingen des

vijands, op welk gebied ook, zijne zending te kunnen vervullen — deze droeg er veel toe bij om den geduchten vijand gedurende geruimen tijd vrij spel te laten en hem veel gronds prijs te geven. Ook eene eenzijdige en oppervlakkige onderscheiding tusschen politieke en godsdienstige en gemengde vraagpunten bragt zelfs menig helder denkend hoofd op een dwaalspoor. De vijand wist inmiddels die onderscheiding in de wetten en dus in het openbaar leven en van daar in het bijzonder leven over te brengen. De overtuiging van het innerlijk en wezenlijk verband tusschen elke waarheid, van de naauwe betrekking tusschen het natuurlijke en het bovennatuurlijke, het tijdelijk leven en het eeuwige, het burgerlijk regt en de zedewet, de staatswet en het natuurregt, zij ging verloren of werd ten minste in het volksbewustzijn beneveld ten nadeele van de godsdienst en van het godsdienstig leven.

Maar God kwam tusschen beiden en riep door de magtige stem van zijn Plaatsvervanger op aarde de geesten op ten strijde en toonde aan de in slaap gewiegde maatschappij het dreigend gevaar in al zijn grootheid en afschuwelijkheid. De Syllabus van 1864 was een bliksemstraal voor de wereld: hij joeg vrees en ontzetting in het kamp der liberalen, maar verlichtte de Katholieken en alle goedgezinden, hun den afgrond toonende, welke voor hunne voeten gaapte, en hun het middel aanwijzende om het dreigend monster met goed gevolg te bestrijden. De voorstanders der moderne beginselen hadden buiten den waard gerekend en niet gegist, dat de wachter op Sions muren zoo naauwlettend hunne gangen bespied en hunne geheime plannen zoo juist doorschouwd had, om ze ten geschikten tijde te ontmaskeren — en verbijstering en woede greep hen aan; de aanhangers en voorvechters van het christelijk beginsel daarentegen werden op duidelijke

wijze over den bijzonder politiek-sociëlen strijd der vijanden tegen de Kerk onderrigt, en hun onbestemd gevoel van het dreigend gevaar was door de gezaghebbende uitspraak van den oppersten regter op aarde in zaken, die het geloof en de zedewet betreffen, zekerheid geworden.

Dat de Paus door zijn grootsch manifest aan alle volkeren de bijl aan den wortel gelegd had, wordt genoegzaam helder uit de wijze, waarop de Syllabus aangevallen en bestreden werd. Niet zoozeer het daarin veroordeelde pantheïsme, niet zoozeer de daarin veroordeelde stellingen van het ongeloof werden door de onthutste tegenpartij in bescherming genomen, maar, wat wel opmerkenswaardig mag genoemd worden, juist de veroordeeling der moderne beginselen op staatkundig en maatschappelijk gebied bragt de grootste ontzetting en verbittering onder de liberalen te weeg. Achilles was aan zijn hiel gewond en het geheim van Samsons kracht was geopenbaard; en nu eens de sluijer des geheims, waaronder de vrijdenkers eenigen tijd hunne plannen verborgen hadden gehouden, door den Paus ten aanschouwen der geheele wereld was opgeligt, kon het geschreeuw der liberalen, dat de Paus ook al politieke dogmata maakte, geenszins den ontzettenden indruk, door het verschijnen van den Syllabus te weeg gebragt, verminderen, laat staan, vernietigen. Als instinktmatig gevoelde een ieder, dat de Kerk in het minste niet van plan was om hare eeuwige beginselen van regt en zedewet ten gevalle der moderne beginselen te verzaken, maar dat zij met al de haar inwonende kracht in het strijdperk trad ter verdediging van wat Christus zelf haar had toevertrouwd. Teleurstelling en verslagenheid daarom aan de eene zijde, opwekking en verlevendiging van moed aan de andere zijde.

Reeds in 1839 had een beroemd schrijver in de Hist.

Pol. Blätter als zijne innige overtuiging uitgesproken, dat de korte inhoud van de anti-katholieke beweging onzer dagen was: aanbidding van de staats-almagt. En Pius had het in zijnen Syllabus gezegd: De Roomsche Opperpriester kan en mag zich niet verzoenen of in eenig vergelijk treden met het liberalisme, met den vooruitgang en met de moderne beschaving.

De strijd is dan niets slechts verklaard, maar ook het terrein, waarop beide partijen zich bewegen, is met juistheid afgebakend. De Kerk kampt voor het in stand houden der eeuwenoude en altijddurende beginselen des Christendoms en der rede in de maatschappelijke en politieke orde; zij strijdt voor het handhaven der beginselen van het openbaar regt. De liberale partij daarentegen loochent of vervalscht diezelfde beginselen en heeft geen ander doel dan volstrekte omkeering der maatschappij in een modern heidendom, waarin de staats-almagt als goddelijke majesteit wordt bewierookt, de brutale kracht voor regt, en de wil van een despoot voor zedewet geldt.

In het somber licht van dezen heilloozen toestand kunnen al de kenmerkende teekenen van onzen tijd begrepen worden. De buitengewone inspanning des vijands en de daardoor noodzakelijk geworden reactie der Kerk op maatschappelijk en staatkundig gebied openbaren ons den diepen grond, waarom de tijd, waarin wij leven, het tijdperk is nu eens van botsing, dan weder van vergelijk tusschen Kerk en Staat; van het maken en verscheuren van bezworen concordaten; het tijdperk van strijd en vergelijk tusschen vorsten en volkeren door gewelddadige opstanden en afgedwongene constitutiën; het tijdperk der internationale verwikkelingen, welke, begonnen door behendige diplomaten, voortgezet worden door het bloedig

spel der wapenen en eindigen met verdragen, welke voor eeuwig gesloten, maar straks eigendunkelijk vertreden worden; het tijdperk van oneenigheid en strijd tusschen eene hoogmoedige en door geld heerschende burgerij van den eenen kant en het in armoede wegkwijnend proletariaat van den anderen kant, het tijdperk der sociële revolutie en der verderfelijke Internationale. In hetzelfde licht wordt het ook voor iedereen, die nadenken wil, duidelijk, waarom in onze dagen zoo fel gestreden wordt over eene school-kwestie, eene huwelijks-kwestie, eene arbeiders-kwestie, waarom de religieuse orden vervolgd, de leerstellingen der Kerk als gevaarlijk voor den Staat voorgesteld worden. Al die kwestiën en al de debatten, in woord en schrift daarover van weerszijde met talent en energie gevoerd, kunnen in deze enkele hoofdkwestie worden opgelost: Zullen de grondbeginselen des Christendoms en der natuurlijke regtvaardigheid niet slechts voor de individuen, maar ook voor de volkeren geldig zijn of niet?

Het antwoord, door de Kerk en door de moderne ketterij gegeven, is bekend:

„Ja — zegt de Kerk —; want het Christendom is de grond-
„wet der wereld. Voor het maatschappelijk leven der volkeren
„en voor het bijzonder leven van iederen mensch bestaat
„geen andere grondslag dan die, welken Christus gelegd
„heeft."

„Neen — antwoorden de liberalen —. Het Christendom
„heeft zich zelf overleefd; om het geheel te vernietigen,
„zullen wij zijn invloed op de maatschappij en de toepassing
„zijner grondbeginselen op de maatschappelijke instellingen
„en het bijzonder leven van iederen mensch vernietigen."

Het zal wel geen verstandig mensch in de gedachte komen om te vragen, of het programma der moderne

Godloochenaars ooit in zijn geheel ten uitvoer zal gelegd worden. Daarvoor zal Hij weten te zorgen, die aan zijne Kerk de eeuwen tot duur en de aarde tot grens gegeven heeft, en zelfs aan de magten der hel paal en perk stelt volgens zijn almagtig welbehagen. Maar God bedient zich — en dit mag vooral bij het door ons besproken onderwerp niet buiten aanmerking gelaten worden — voor het bereiken van zijn doel ook van menschelijke krachten. Niet altijd of liever slechts zelden grijpt Hij door een wonder in de wereldorde. En daarom vindt de boven geopperde vraag hier hare gepaste plaats: Mag en moet de geestelijke zich inlaten met de politiek, zooals wij die vroeger omschreven hebben? Welke positie zal de aangewezen voorvechter van de beginselen des Christendoms moeten innemen tegenover den hedendaagschen vijand, die God en zijn gebod uit de maatschappelijke orde wil verbannen?

Zich niet bekommeren — dit is ons antwoord op de gestelde vraag — om de vijandelijke beweging op staatkundig-maatschappelijk gebied, zou niets minder zijn dan de wallen der te verdedigen stad onbezet laten, de gunstigste stellingen prijsgeven, ten laatste zelfs de poorten voor de belegeraars openen. Met andere woorden: het ware een onvervreemdbaar regt der Kerk prijsgeven en haren invloed op het kind, op het huisgezin, op de maatschappij, op alles wat den Christen heilig zijn moet, vernietigen. Laffe apathie is hier opoffering van beginselen; werkeloosheid is hier bijna gelijk aan heulen met den vijand; zorgeloosheid zou met verraad kunnen vergeleken worden. Wanneer de geestelijkheid — verantwoordelijke dienares van God in het ten uitvoer leggen van zijn wereldplan — eenig begrip heeft van den hedendaags gevoerden strijd, van het goddeloos krijgsplan des vijands,

van de regten der Kerk, van hare eigene verpligting; dan kan en mag zij niet onverschillig noch werkeloos blijven in den tegenwoordigen strijd, dan moet zij met de haar ten dienste staande middelen, volgens de regels eener wijze voorzigtigheid, ingrijpen en wel krachtdadig in de maatschappelijke, staatkundige en godsdienstige verhoudingen, welke zich in onze dagen meer en meer ten verderve van velen ontwikkelen; zij moet door krachtdadig zamenwerken, in ondergeschiktheid aan hare geestelijke opperhoofden en in naauwe vereeniging met alle goedgezinden, het verloren terrein trachten te herwinnen en wat nog in haar bezit is, manmoedig, vastberaden verdedigen.

Het klemmende van deze bewijsvoering wordt nog versterkt, als men eenige dogmata van het moderne liberalisme met oplettendheid in oogenschouw neemt.

III.

De staat is absoluut, is onafhankelijk, is vrij in alles en behoeft geen hoogere magt boven zich te erkennen. Dit is het eerste geloofsartikel van het symbolum.

Met dit leerstuk is het vijandig karakter der moderne ketterij tegenover de Katholieke Kerk op duidelijke, maar ook tevens op afschuw verwekkende wijze aangewezen. De ware Kerk houdt onwrikbaar vast aan een persoonlijken God als den almagtigen Schepper van al wat bestaat. Niet alleen de mensch als individu beschouwd, maar alles wat in den hemel en op aarde is, staat tegenover dien absoluut vrijen God in de betrekking van volkomene afhankelijkheid. Het moderne liberalisme daarentegen, geheel in overeenstemming met zijn oorsprong en met zijn aard als naturalisme op staatkundig en maatschappelijk gebied, loochent den persoonlijken God en verkondigt

stelselmatig de algeheele emancipatie der staatkundige en maatschappelijke verhoudingen en levensbetrekkingen van elken hoogeren wil en van elke hoogere wet. De Staat treedt in de plaats van God en wordt bijgevolg de hoogste wet; in geheel zijn werkkring, in al zijn doen en laten, in den geheelen en wijden omvang van al zijne mogelijke handelingen en verordeningen en wetten is hij vrij en erkent geen contrôle; hij is de onverantwoordelijke Heer in al de uitgestrektheid van zijn onbegrensd gebied; magt wordt regt, de Staat wordt God; maar dan is er ook geen zedewet dan die, welke door de alwijsheid van den Staat wordt bepaald, en geen enkele godsdienstige uiting zal geoorloofd wezen dan die, welke zijne willekeur toestaat; alles moet buigen voor zijne almagt, alles moet zich schikken naar zijne onfeilbare wijsheid.

De pligt der Kerk en bijgevolg die der geestelijkheid tegenover de dwaalleeringen is duidelijk aangewezen. Evenals zij voor eeuwen het romeinsche heidendom en de verschillende ketterijen, welke tijdens het bestaan van Christus' Kerk opdoemden, moesten bestrijden met alle haar ten dienste staande middelen, eveneens moeten zij nu in onze dagen tegen den aanvallenden vijand optreden. Heden, evenals vroeger, moet de Kerk front maken tegen het heidendom en de ketterij, en de geestelijkheid moet zich onder hare vaan scharen om den strijd ten voordeele van het geloof en van de zedewet te beslechten; hoe meer de geestelijkheid zich door woord en daad tegen de moderne beginselen verzet, des te meer werkt zij voor de zaak van God en zijne Kerk.

Uit het beginsel der nieuwerwetsche liberalen: „de Staat is absoluut onafhankelijk, de Staat is God" vloeijen vele, even valsche gevolgtrekkingen voort. Een der eerste is

de volgende: de staatswet is onafhankelijk van elke goddelijke en elke kerkelijke wet. Is dit tweede dogma van onzen afgedwaalden tijdgeest waar, dan mag de Staat, zonder te letten b. v. op het goddelijk gebod, regeren en beslissen en bevelen volgens willekeur, dan kan hij aan zijne onderdanen pligten opleggen, welke in strijd zijn met hun geweten; dan is het bekende woord van den eersten Paus der Kerk: „men moet God meer dan den menschen gehoorzamen" voor onwaar verklaard; dan moeten de volgende stellingen, door den Syllabus veroordeeld, als even zoovele waarheden worden vastgehouden: de Staat bezit, als de oorsprong en de bron van alle regten, een geheel onbeperkt regt"; „als er strijd is tusschen de wetten van beide magten, heeft het wereldlijk regt den voorrang boven het geestelijk regt"; want de wet is nu het publiek geweten.

Dat de Kerk zich tegenover deze monsterachtige dwalingen lijdelijk zou kunnen of mogen gedragen, is eene ongerijmdheid even handtastelijk als de bewering zijn zou, dat zij van hare regten afstand zou kunnen doen, of hare roeping verzaken. Tegenover eene leer, welke Nero's en Diocletianen tot Goden maakt, de Apostelen en Martelaren daarentegen als leugenaars en bedriegers beschimpt, moet de Kerk den strijd aanvaarden en ten einde toe volhouden, of zij zou haren goddelijken Stichter moeten verloochenen, breken met haar roemrijk verleden en in aanbidding nedervallen voor het gouden afgodsbeeld van een modernen Nabuchodonosor of Heliogabalus. Waar eene leer opkomt, welke den stempel van onzedelijkheid en hoogmoed op haar voorhoofd draagt, welke elken grondslag van het regt ondermijnt, de geheele orde, door God gewild en gevestigd, ten onderste boven keert, de vrijheid van het geweten aan banden legt en de godsdienst uit de burgerlijke

maatschappij verbant — tegenover zulk eene leer zou eene lijdelijke houding verraad wezen van al wat heilig is. En niet alleen eene opmerkzame beschouwing van het woelen en drijven der moderne ketterij is hier pligtsvervulling; de onfeilbare leer van de Staats-almagt moet door handelen bestreden worden tot in hare practische gevolgen. Dat hierin der geestelijkheid een groot deel van den strijd is opgelegd, zal wel niemand ontkennen. Zij behoeft daarom hare plaats in de maatschappij nog niet te veranderen of zich tot aanvoerster van eene volkspartij op te werpen. Door onderrrigt, door geleidelijke voorlichting en (om een enkel voorbeeld te noemen) door aan een ieder zijne pligten, welke hij als zelfstandig kiezer te vervullen heeft, op het hart te drukken, kan zij reeds gunstig op het volk werken. Het volk is bij de verkiezingsbus de beschikker van zijn lot en de schepper zijner wetten; het beslist door zijne stem niet slechts over zijne tijdelijke zaken, maar over zijne hoogste, namelijk zijne godsdienstige, belangen; het stemt voor de zaak van het regt, voor de waarheid, voor het Christendom of voor de daaraan tegenovergestelde rigting. Wanneer nu de geestelijkheid, geholpen en gerugsteund door eene wakkere pers, het volk omtrent die verpligtingen en voorregten voorlicht, het den waren weg aanwijst en de middelen aan de hand geeft om zich volgens geweten van die verpligtingen te kwijten en zich van die voorregten te bedienen, dan werkt zij reeds krachtdadig en nuttig zoowel voor den Staat als voor de Kerk.

Een derde leerstuk der hedendaagsche ketterij is vervat in het beruchte systeem der scheiding van Kerk en Staat. Dit is het middenpunt van de hedendaagsche verwikkeling tusschen de geestelijke en de wereldlijke magt: het is de hoeksteen van het moderne staatsgebouw, evenals

het de zwaarste slag zou zijn voor het heil der christelijke maatschappij, wanneer het in al zijne gevolgen werd doorgezet; de twee bovengenoemde dogmata zijn nog meer theoretiesch; dit echter grijpt dadelijk diep in het leven. De Syllabus stelt dan ook deze dwaalleer voor als den korten inhoud en het resultaat van al de in zwang zijnde dwaalbegrippen omtrent de burgerlijke maatschappij en hare betrekking tot de Kerk.

Dat dit systeem eene gevolgtrekking is van het beginsel: de Staat is absoluut onafhankelijk, valt dadelijk in het oog. Is de Staat onafhankelijk van alles, van God en van de goddelijke wet, dan is hij ook onafhankelijk van de Kerk en van hare wetgeving. Deze onafhankelijkheid moet nu in woorden uitgesproken, in een vorm gegoten worden; zij behoeft eene formule; zij moet in hare beginselen en in hare gevolgen voor het leven toepasselijk gemaakt worden, en vandaar het leerstuk: De Staat moet van de Kerk gescheiden worden. Tot regt begrip van die formule houde men echter in het oog, wat zij in den mond der moderne liberalen beteekent. Er is daarbij geen spraak van onderscheiding tusschen hetgeen tot de roeping van den Staat en die van de Kerk behoort, noch van schifting van de zoogenaamde gemengde betrekkingen, waarin en Staat en Kerk zich mogen laten hooren en omtrent welke zij elkander moeten verstaan, noch van eene ware vrijheid voor beiden, elk op zijn gebied en in zijn werkkring; — tegen dat alles zou de Katholieke Kerk nooit eenig protest willen inleggen. Wat het liberalisme wil en met alle middelen tracht in het leven te roepen, is den Staat geheel en al los te scheuren van God en van zijne Kerk, van het Christendom, van de door God ingestelde bovennatuurlijke orde, den Staat vrij te verklaren in alles wat hij wil en beoogt en regelt.

In één woord, die formule beteekent voor den Staat hetzelfde als de verregaandste onverschilligheid in zaken, die het geloof en de zeden betreffen, voor den mensch in het bijzonder; zij beteekent, zooals de protestantsche geleerde Adolf van Harless het uitdrukte: voor den Staat jagtvrijheid, voor de Kerk vogelvrijheid.

Even verderfelijk en goddeloos als het opgezette beginsel zijn ook de daaruit gehaalde gevolgtrekkingen. Het eerste resultaat namelijk zou wezen de ongelukkigste scheuring in de geheele menschelijke maatschappij; want wat scheiding tusschen man en vrouw voor het huisgezin is, dat zal, en in nog hoogere beteekenis, scheiding van Kerk en Staat zijn. Een ander gevolg zou wezen: verzwakking der beide magten. God heeft gewild, en Hij heeft het in zijne wijsheid zóó geregeld, dat beiden, om hun gemeenschappelijk doel volkomen te bereiken, met elkander eendragtig zouden zamenwerken, elkander schragen en steunen, onderling elkander hulp en bijstand verleenen. Reeds de H. Petrus Damianus zeide: „door de bescherming van den Staat moet het Priesterschap beschut, en door de heiligheid van het priesterlijk ambt moet het koningschap gesteund worden." En wat God vereenigd heeft, dat mag geen mensch scheiden. Eindelijk zou het zeker gevolg van die scheiding zijn een voortdurende oorlog tusschen beide magten, een strijd tusschen het Sacerdotium en het Imperium, met al de ellende, welke hij noodzakelijk in zijn gevolg medevoert, met de stoornis van den burgerlijken en godsdienstigen, zelfs van den huisclijken vrede onder de leden van eene familie. Wie de geschiedenis slechts oppervlakkig kent, weet genoegzaam wat weeën en ellenden zulk een droevige twist voor alle betrekkingen gebaard heeft. Het is dan ook onbegrijpelijk, dat mannen, die overigens vele blijken van doorzigt, vernuft en van

verschillende talenten gegeven hebben, zich nog op dat dwaalspoor kunnen begeven. Onwillekeurig denkt ieder bezadigd mensch, wanneer hij hun drijven nagaat, aan het waarschuwend woord: God verblindt, wie Hij wil ten gronde rigten. En toch, al hun woelen zal nooit eene enkele iota kunnen veranderen aan de door God geschrevene wet, dat namelijk in elke maatschappij, waarvan de godsdienst altijd de hechtste grondslag zijn moet, noodzakelijk verhoudingen zullen zijn, waarin en Kerk en Staat handelend moeten optreden, waarin zij elkander op vriendschappelijke wijze de broederhand moeten toereiken om, door gemeenschappelijk overleg en openhartige bespreking van beider belangen, de wederzijdsche regten te verzekeren en de vervulling van hun beider pligten te vergemakkelijken. Wij noemen hier, bij wijze van voorbeeld, slechts de school- en huwelijks-kwestie. Wie hier het gebied van den anderen betreedt en diens regten verkracht, ondermijnt het gezag van den Staat, verhindert den zegenrijken invloed der Kerk, stoort den maatschappelijken vrede, blaast de heillooze fakkel der tweedragt aan tusschen burgers van hetzelfde vaderland. In één woord: wie weigert tot een vereerend vergelijk te komen, oogst de eerste en bitterste vruchten in van zijne heillooze halsstarrigheid.

Welke de roeping der geestelijkheid in dezen strijd is, ligt voor de hand. De onvervreemdbare regten der Kerk verdedigen, de overheersching van den Staat en zijn wederregterlijk ingrijpen in een gebied en in zaken, welke hem altijd vreemd moesten blijven, zooveel mogelijk tegen te werken, dit is hare heilige verpligting en haar schoone roeping. Daarvoor moet zij den invloed, welken zij nog voortdurend op het geloovige volk uitoefent, waar het pas geeft, aanwenden; zij moet, zoo het noodig is,

het katholieke bewustzijn bij het volk wakker schudden, het op de van alle kanten aanstormende gevaren opmerkzaam maken om het ter verdediging van zijne heilige regten te ontvlammen, ter vereeniging van alle verspreide krachten aan te wakkeren en tot een ten einde toe volhardenden strijd voor zijne heiligste belangen te bemoedigen; door een krachtig woord, meer nog door geschriften, naar de verstandelijke ontwikkeling des volks berekend, moet zij aan een ieder duidelijk voor den geest stellen, dat de door de liberalen beoogde scheiding tusschen Kerk en Staat in hare laatste gevolgen niet minder is dan de Kerk verbannen buiten de burgerlijke maatschappij, dan den Staat losscheuren van God, de menschheid van de bovennatuurlijke orde, de familie van de godsdienst, de school van de zedeleer en van het geloof, het huwelijk van zijn heilig karakter. Wie een nog geloovig volk van het verderfelijke dier stellingen heeft overtuigd, zal ten minste voor de helft reeds overwonnen hebben. De dwaling toch, die schuw is voor het licht, verliest haren verblindenden glans, als zij in haren wanstaltigen vorm voor het oog van allen wordt ten toon gesteld.

Er worden nog vele andere dogmata, geheel nieuwerwetsch van vorm en van strekking, door het liberalisme aan het volk verkondigd en als een onfeilbaar heilmiddel voor al de kwalen van onzen tijd aangeprezen. Nemen wij bij wijze van voorbeeld nog een der hevigst besproken vragen van den dag: de school-kwestie, de gewigtigste en in hare gevolgen, of de heilloosste of de zegenrijkste, naar gelang zij in den geest van het godloochenend naturalisme of in den geest van het geloovig Christendom beslist wordt. Zij is de spil, waarom alles zich beweegt; van hare oplossing hangt de ondergang of de opstanding

der maatschappij af. Wie haar beheerscht, beschikt over de toekomst; zij is de vonk, waaruit de brand ontstaat, die de maatschappelijke orde in zijnen vuurgloed zal verzwelgen, of zij is het licht, dat den schitterendsten glans der ware en degelijke beschaving over de wereld zal uitgieten.

Dit begint het liberalisme te begrijpen, gelijk de Kerk het wist in al de eeuwen van haar bestaan en even lang daarvoor met onvermoeide inspanning heeft gewerkt. Beiden ontmoeten elkander op dat terrein, en geen van beiden kan den strijd ontwijken, veel minder opgeven dan met opoffering van beginselen. Wie van beiden de waarheid aan zijne zijde heeft en wie voor het regt strijdt, blijkt uit een eenvoudige uiteenzetting der grondbeginselen, waarvan beiden uitgaan.

De school is volgens haar wezen en hare natuur eene instelling, opgerigt met het doel, om de ouders in de opvoeding en vorming hunner kinderen behulpzaam te zijn: zij is niets minder, maar ook niets meer. Het regt en de pligt om opvoeding en vorming en onderrigt aan het kind te geven, is voor alles en op de eerste plaats aan hen gegeven, aan wie het kind na God het leven te danken heeft, en aan wie het dus ook na God het meest toebehoort; d. i. pligt en regt zijn gegeven aan de ouders. Dit regt der ouders is onvervreemdbaar, onaantastbaar, en niet alleen altijd door de Kerk, maar zelfs door alle staatsmagten — vóór het opkomen van het liberalisme — gehuldigd, dat is, of stilzwijgend toegestaan of uitdrukkelijk erkend. Het eerste en beslissend woord behoort dus regtens aan de ouders. Maar het kind moet vooral tot een geloovig Christen der Kerk, ook tot een trouw burger van den Staat opgeleid en gevormd worden; het regt der ouders is daarom geen onbeperkt regt: ook de Kerk, zelfs ook de Staat hebben een met hunnen aard en met

hunne roeping overeenkomend regt van medewerking bij de opvoeding en vorming van het jeugdige lid der Kerk en van den toekomstigen staatsburger, en bij gevolg hebben ook zij een onvervreemdbaar regt op de school, in zoo verre als de roeping, welke God hun gaf en hun voorschreef, dit regt noodzakelijk maakt. De Staat komt derhalve, zoolang regt regt blijft, eerst op de derde plaats. Zoo leert de Kerk in de schoonste harmonie met het algemeen erkend regt en met hare overige leerstukken.

Niet zoo de absolute Staat. Hij wil alleen, met uitsluiting van ouders en van Kerk, heerschen over het kind en het op echt spartaansche manier beschouwen als zijn eigendom. Hij zoekt, langs omwegen en kronkelpaden of op onmiddellijke wijze, beslag te leggen op de regten der ouders en der Kerk en ze aan de ijzeren willekeur van den modernen Staats-God prijs te geven, de school tot eene staats-instelling te verlagen en op legale wijze zich van de jeugd meester te maken. Wie is hier vrijzinniger? De Staat, die eens anders regten ontkent, of de Kerk, die de regten des Staats erkent en huldigt?

Het liberalisme wil zich eene toekomst scheppen en matigt zich daarom het onbeperkte regt over de school aan. Daar immers moeten de moderne dwaalbegrippen den kinderen worden ingeprent, daar ook moet de kiem gelegd worden voor een tot nog toe onbekend volksgeluk, tot eene geheel nieuwe beschaving, tot ongehoorde volkswelvaart. Waarin dat hooggeroemd geluk bestaat? In het vrij zijn van de banden eener geestelijke hiërarchie, in het vrij zijn van God en zijn gebod, in het vrij zijn van alles wat op geloof en zedeleer betrekking heeft. En met die methode van onderrigt en opvoeding moet reeds zoo vroeg mogelijk aangevangen worden volgens het spreekwoord: wie meester wil worden, oefene zich vroeg.

De Katholieke Kerk is de grootste hinderpaal voor de bereiking van dit schoone doel; zij is voor het liberalisme de voorname steen des aanstoots. Daarom moet de Kerk uit de school gebannen en der geestelijkheid alle invloed op het onderwijs ontnomen worden. Eerst dan, wanneer die zege behaald zal zijn, wanneer de strakke en onbuigzame katechetische vragen, de verouderde leerstellingen van een middeneeuwsch bijgeloof, het teeken der goddelijke Verlossing en de minste zinspeling daarop voor goed geweerd zullen zijn — eerst dan breekt een nieuw tijdperk van geluk voor alle volkeren aan, en neemt de aardsche gelukzaligheid een aanvang.

De hemel beware allen voór eene welvaart, zooals Parijs tijdens het schrikbewind der Commune heeft aanschouwd of zooals de hoofdbeginselen der Internationale ze ons voorspellen. Wanneer ons tegenwoordig geslacht in de theorie van het moderne heidendom wordt opgekweekt, dan zal weldra de gulden eeuw der roode republiek van '93 en van 1871 terugkeeren en niet slechts voor één rijk, maar voor geheel Europa.

Nogtans, het afschuwelijk despotisme en het onzalig doel der moderne ketterij heeft, zoo mogelijk, eene goede zijde. Het masker is gevallen, en het wanstallig gedrogt staat in zijne afschuwelijkheid voor onze oogen; wie zich onder zijne voeten wil laten vertreden, schudde alle menschelijkheid af en kromme zijn rug; wie zich echter van zijne eigenwaarde nog bewust is, hij weerstreve, onder de leiding der onfeilbare beginselen en onwankelbare leeringen zijner Kerk, de teugellooze woede van een despotisme, dat het geweten aan kluisters legt, de zielen ten verderve sleept, aan alle orde een vernielenden oorlog verklaart en de geheele maatschappij naar een afgodiesch barbarisme terugvoert.

Vatten wij het hier besprokene kort te zamen. dan komen wij tot de volgende slotsom.

De Kerk van Christus is eene strijdende Kerk. Van het eerste oogenblik af, dat zij op aarde verscheen, moest zij den strijd beginnen, en die strijd zal geen einde nemen dan met het vergaan der wereld. Niet alsof zij, die den vrede op de wereld brengen moest, het eerste naar het zwaard greep. Evenals den Zaligmaker, haar goddelijken Stichter, wordt ook haar de strijd verklaard en opgedrongen door eene booze wereld, welke zij geroepen is te bekeeren, maar welke zich niet wil laten bekeeren, welke integendeel de Kerk haat, omdat zij het niet verdragen kan, dat die Kerk van goddelijken oorsprong is en, met het beroep op die goddelijke wijding en op haar goddelijk regt, de wereld, waar deze den regten weg verlaat, durft tegenspreken. Zoo zien wij het in de geschiedenis, en zoo moet het zijn, omdat het voorspeld is. In haren loop door de eeuwen is de Kerk ook nu, zooals reeds meermalen gebeurd is, aan het begin van een nieuw tijdperk genaderd, en de strijd, tegen haar gevoerd, vereenigt zich meer en meer op één punt. Niet zoozeer op theologiesch, maar op staatkundig-maatschappelijk gebied wordt de strijd tegen de Kerk gestreden, eerst bedekt en op heimelijke wijze, nu meer openlijk en met verzaking van geheime middelen. Van beide zijden strijdt men om eigen behoud, daar onveranderlijke en tevens onvereenigbare beginselen in het spel zijn.

Vergissing, zelfs afdoling in het leven kan de Kerk voor tijd en wijle over het hoofd zien, omdat zij de bekeering van eene mogelijke bezinning kan verwachten. Van den tijd mag zij veel, van de genade Gods alles hopen. Evenals God langmoedig is, omdat Hij eeuwig is, zoo ook kan de Kerk langmoedig zijn, omdat zij on-

sterfelijk is; zij behoeft zich nimmer te overhaasten, omdat zij nog een langen tijd voor zich heeft. Daarom ook kan zij, evenals God doet, langer geduld hebben met de afdwalingen van een volk dan met de zonden van de individuen, omdat de volkeren langer leven dan de menschen, en de Kerk langer leeft dan alle natiën. Maar eens toch moet ook de langmoedigheid der Kerk een einde nemen, evenals Gods langmoedigheid ten bestemden tijde ophoudt. En dit einde is altijd aanwezig, als er om beginselen gestreden wordt. Nog nooit heeft de Kerk tijdens alle eeuwen van haar roemrijk verleden de dwaling in beginselen, het systeem van leugen, zoals het nieuwerwetsch symbolum van het liberalisme ons dit voorhoudt, over het hoofd gezien, en kan zij ook nimmer zich daarvan onkundig houden. Evenmin als zij in vorige eeuwen de ketterij van Arius niet achtte, kan zij ook nu de ketterij van den modernen Staats-God door de vingers zien Daarom heeft zij haar schitterend manifest „de Syllabus" aan alle volkeren der aarde afgekondigd en door het Vatikaansch Concilie bekrachtigd. Hoe die afkondiging van de eeuwenoude beginselen van Christus' Kerk ontvangen is, weten wij genoeg; maar zij bestaat, en zij zal tot aan het einde der eeuwen blijven bestaan als een zeker rigtsnoer en eene onfeilbare vraagbaak voor allen, die zich aangorden ten strijde voor waarheid en voor regt.

De inspanning, welke de Kerk en allen die zich onder haar geleide scharen, moeten aanwenden in den strijd, waarvan wij spraken, is hunner waardig. De Kerk bedelt geen volksgunst af noch bekommert zich om de wufte en ligtzinnige toejuiching van een volk, dat heden Hosanna zingt en morgen Crucifige brult. Wat zij wil en wat zij moet, is getuigenis der waarheid afleggen en de zegepraal der waarheid bevorderen. Of zij daarbij

beschimpt of geprezen wordt, zij zet haren weg voort en zal zeker het einddoel bereiken ten spijt harer vijanden en tot vreugde harer getrouwen. En met de waarheid zal ook ditmaal de ware vrijheid, de ware beschaving, de geregtigheid zegevieren.

Wij durven dan ook den vijanden der Kerk zonder eenige bewimpeling toevoegen: Gij bedriegt u niet. De Kerk en hare leer zijn den modernen Staat vijandig, zij zijn in lijnregten strijd met zijne beginselen. Maar tevens zeggen wij er bij: de Kerk en hare leer zijn een zegen voor de wereld, en wie aan de vestiging en uitbreiding der Kerk en harer leer medewerken, ijveren voor het geluk der maatschappij, voor het heil der volkeren, voor de duurzaamheid van den Staat.

H. J. H. Ruscheblatt.

De toestand der katholieke liberalen in 1872.

I.

Onder den titel van: De katholieke liberalen in 1872 door Multapatior heeft het Algemeen Handelsblad eenige opstellen gegeven. De schrijver schijnt daarin vooral te bedoelen de verdediging der katholieke liberalen tegen hunne aanvallers, terwijl hij daarbij zijne liberale opvatting van eenige hedendaagsche vraagstukken ontwikkelt.

Daar in deze opstellen het woord gevoerd wordt door een Katholiek en wij in onze brochure Katholiek en liberaal [1]) meer op protestantsche getuigenissen steunden, waren deze opstellen ons bijzonder welkom, dewijl we nu uit den mond van een katholieken liberaal konden vernemen, welke gelukkige gevolgen de vereeniging van katholiek en liberaal heeft voortgebragt. De man kan spreken van ondervinding.

Vooral waren wij nieuwsgierig te vernemen, hoe deze twee elkander uitsluitende beginselen, Katholicisme en liberalisme, met elkander niet theoretiesch, maar praktiesch in harmonische overeenstemming gebragt waren, zonder

1) *Katholiek-Nederlandsche Brochuren-Vereeniging.* Tweede Jaargang, N. 6. Haarlem, A B van den Heuvel, 1869.

schade noch van het katholieke, noch van het liberale beginsel.

Dat een Protestant, zonder aan zijne godsdienstige overtuiging iets te veranderen zich in het liberalisme wel bevindt en noch inwendigen strijd noch gewetensbezwaar ontwaart, kan men gemakkelijk begrijpen. Wat is het liberalisme anders dan eene gevolgelijke ontwikkeling van het Protestantisme? Het hoofdbeginsel, scheiding van Kerk en Staat, is door den Vader der Hervorming duidelijk gesteld, al kwam het eerst in onze dagen tot volledige toepassing. Maar wat den Protestant zelfs meer en meer gunstig voor het liberalisme moet stemmen, is de zekerheid, dat het de uitsluiting, dat is, de vernietiging der Katholieke Kerk langs den politieken weg beoogt. En wat kan hij als Protestant vuriger verlangen en toejuichen? Een Katholiek, die niet met naam, maar in waarheid katholiek is, vindt in het liberalisme onoplosbare tegenstrijdigheden. Men stelt, om slechts iets te noemen, den Staat als de absolute vrijheid en de Katholieke Kerk als het absolute gezag; twee absolute ikheden, die elkander afstooten en uitsluiten en volgens de liberalen zelven niet te vereenigen zijn, zoodat men de theoretische poging reeds beproefd heeft en in de werkelijkheid schijnt te willen beproeven, om aan ieder zijn eigen terrein aan te wijzen en alzoo in vrede te kunnen leven.

De poging der niet-katholieke liberalen is bijgevolg daarheen gerigt, om de Katholieke Kerk met het liberalisme te verzoenen, door haar, de achttien eeuwen oude Moederkerk, naar een modern plan van den grond af om te vormen en aldus geschikt te maken voor den modernen tijd.

Van den katholieken liberaal hadden wij juist het omgekeerde verwacht, namelijk de verzoening van het liberalisme met de Katholieke Kerk. Immers vrijheid en gezag

zijn zeer goed te vereenigen, als men ze maar niet zoo absoluut tegenover elkander stelt. Uit beiden, gezag en vrijheid, bestaat de orde; de eene bestaat zonder de andere niet, beiden voltooijen elkander.

Maar ook de katholieke liberaal, zooals hij zich hier voordoet, strijdt tegen zijne Moeder en zou willen, dat zij zich met zijn liberalisme verzoende, het niet van zich uitsloot, noch haar veroordeelend vonnis daarover uitsprak.

De toestand van den katholieken liberaal in 1872 is dan ook allerongelukkigst. Zijne politieke vrienden mistrouwen hem, zoolang hij katholiek is; de Kerk verwerpt en veroordeelt zijn liberalisme, het basterdkind, dat hij met zooveel liefde blijft omhelzen, en bij hemzelven dringt de zoo moeijelijke en zoo noodlottige beslissing zich op: of katholiek, of liberaal. Wij zullen zijne eigene getuigenissen vernemen. Reeds in het eerste nommer begint Multapatior met zijne Moeder, de Katholieke Kerk, te vermanen tot verdraagzaamheid, tot toegeven, tot stilzwijgendheid, alsof hij niet meer wist, dat zij door God gesteld is om de waarheid te verkondigen, deugd te doen bloeijen, en dwaling en zonde te veroordeelen en van zich en hare kinderen te verwijderen.

„De bezadigde Protestant Guizot" leest haar de les. Wat met Galilei gebeurde, dient haar tot waarschuwing. In zake van politieke beschouwingen, en de appreciatie van wat men de moderne staatkundige beginselen pleegt te noemen, is zij nog ver ten achter bij de liberalen en Multapatior. En dan volgt de innigste wensch van den katholieken liberaal:

„Liet [1]) men [hij durft den naam zijner moeder, Katho-

1) Hier en in de verdere aanhalingen hebben wij eenige woorden onderstreept.

lieke Kerk, niet uitspreken] nu, ook onder de Katholieken, aan het nieuwe politieke stelsel den tijd om zich in de praktijk nader te leeren kennen, gaf men [de Katholieke Kerk] zich zelven den tijd om het door nauwkeurige studie en ervaring beter te beoordeelen; beschouwde men het met onbevangen blik om er het goede van het kwade, het bruikbare van het onbruikbare te leeren afscheiden; toetste men het aan een zuiver criterium; onderwierp men het aan eene bestaande redelijke en onpartijdige critiek, ... — voorzeker men zou dan ten minste hen, die als Katholieken veel wat in het staatkundig liberalisme ligt opgesloten, aannemen en goedkeuren, niet langer zoo fanatiek vervolgen, beleedigen, uitjouwen en vervloeken."

We behoeven deze aanhaling niet verder af te schrijven. Het is duidelijk, de katholieke liberaal gevoelt zich niet aangenaam gestemd tegenover den dreigenden blik en het veroordeelend woord zijner Moeder de Katholieke Kerk. Hij schijnt bijna geneigd zich van hare uitspraak op een meer verlichten Paus of een meer verlicht Concilie te beroepen; maar hij wil „noch oud-Katholiek worden", „noch het katholieke geloof openlijk verzaken" (N°. I).

Men zou denken, dat de katholieke liberaal eenigen troost, eenige vergoeding, eenige leniging van smart vond bij de niet-katholieke liberalen, zijne politieke geestverwanten. Is dat niet de belofte, die men steeds laat doorschemeren, dat hij in eene of andere landsbetrekking het vette der aarde zal genieten? Helaas, ook hier vond de katholieke liberaal Multapatior zich deerlijk bedrogen; hij wordt met wantrouwen, spotlust, medelijden behandeld. En dat is de belooning voor de smart en oneer, zijner Moeder aangedaan.

„De Katholieke liberalen [zoo getuigt hij] weten zeer goed wat zij willen en hoe zij het willen, en zullen evenzeer Ka-

tholieken blijven, al werpen sommige van hunne verblinde geloofsgenooten hen met steenen, of beter gezegd met slijk naar het hoofd, als ze liberalen zullen blijven, al zien *hunne politieke geestverwanten hen met wantrouwen, met spotlust en medelijden aan*" (N°. II).

Wie had zoo iets kunnen verwachten van de niet-katholieke liberalen? Het baat u dus niets, Katholieken, indien gij liberaal wordt, zoo gij niet tevens uw geloof verzaakt en Protestant, Jood of ongeloovig wordt. Niettegenstaande al zijn ijver en propaganda voor het liberalisme zien de politieke geestverwanten van Multapatior hem nog steeds met wantrouwen, met spotlust en medelijden aan.

Veelbeteekenend zijn dan ook de woorden, waarmede hij N°. II aanvangt:

„Twee categorieën van beoordeelaars der katholieke liberalen stellen aan deze het meedoogenlooze, zwaarwegende alternatief tusschen geloofsovertuiging en politieke overtuiging."

„Vooreerst zijn het de niet-katholieke liberalen, hunne vrienden en geestverwanten. Deze achten het geheele katholieke liberalisme halfslachtig, inconsequent, belachelijk, contradictorisch zelfs enz."

Wij zouden er kunnen bijvoegen, dat dit nog wel geschiedt, nadat Multapatior door woord en geschrift hen van het tegendeel heeft trachten te overtuigen; want het is niet de eerste maal, dat hij als verdediger van het liberalisme optreedt. En wij gelooven, dat zijne politieke geestverwanten gelijk hebben, dat zij verstandige lieden zijn, die zich niet door den schijn van liberalisme laten verblinden.

Nu werpt Multapatior wel de schuld daarvan op zijne

broeders, de moderne ultramontanen, die hunne godsdienstige overtuiging niet aan de liberale beginselen ten offer willen brengen. „De overdrijvers, kortzichtigen en fanatieken „zijn veelal zelven de schuld van dit voor de burgerlijke „verdraagzaamheid zoo nadeelige en noodlottige verschijn-„sel." Hij misbillijkt het volstrekt niet, „dat zijne pro-„testantsche landgenooten in 't algemeen zoo weinig „sympathie gevoelen voor al wat roomsch is en roomsch „heet." Immers heeft hij opgemerkt „bij Protestanten „in Nederland en zelfs bij hen, van wie men om hunne „hoogere geestbeschaving en hunne liberale denkwijze „geheel iets anders mocht verwachten, au fond du coeur, „jegens de Katholieken eene min of meerder sterke anti-„pathie."

Maar met dat alles, wat hij reeds meermalen zal herinnerd hebben, zien zijne politieke geestverwanten hem met wantrouwen, met spotlust en medelijden aan, zoolang hij nog Katholiek wil zijn en blijven. „De niet-katholieke liberalen", niet eenigen van hen, maar zij in het algemeen, ja zelfs „hunne vrienden en geestverwanten stellen aan „de katholieke liberalen het meedoogenlooze en zwaar-„wegende alternatief tusschen geloofsovertuiging en politieke „overtuiging."

Eerst uw geloof verzaken, katholieke liberaal, eer wij ophouden u met wantrouwen, met spotlust en medelijden aan te zien; zoo is, volgens Multapatior, de eisch der niet-katholieke liberalen.

Wij gelooven, dat het hem bang om het hart wordt onder zijne politieke geestverwanten. Zij ontvingen hem, toen hij tot hen overkwam, met open armen; maar bemerkende (en dit strekt Multapatior tot eer), dat hij Katholiek wilde zijn en blijven en niet, gelijk anderen,

zijn geloof wilde verzaken, toen begonnen zij hem met wantrouwen, met spotlust en medelijden aan te zien.

O neen, denkt niet, Katholieken, dat gij liberaal kunt zijn, indien gij niet met hen medegaat in den strijd tegen geestelijke overheersching, dat is, tegen de Katholieke Kerk, uwe Moeder. De verstandige en verlichte niet-katholieke liberalen weten, even goed als de ultramontanen en beter dan de katholieke liberalen, dat de katholieke en liberale beginselen niet te vereenigen zijn.

Daarom zullen zij de katholieke liberalen mistrouwen, zoolang dezen niet met hen, ook in godsdienstige overtuiging, overeenstemmen.

Ook onder zijne broeders, de Katholieken, door hem genoemd „modern-ultramontanen", vindt Multapatior zich niet meer zooals vroeger te huis. En geen wonder; kan een goed Katholiek nog sympathiseren met den man, die openlijk verklaart, dat hij mij wil brengen op den weg, die, hoe schoon ook in het verschiet zich voordoende, aan het einde niets dan ellende en verderf doet verwachten? een weg, waarop men volgens zijn eigen getuigenis en ondervinding niet kan voortgaan zonder zijn geloof te verzaken?

Ook van die zijde is een geest werkzaam, die hem den raad geeft „eenvoudig oud-katholiek te worden", dat wil zeggen, gelijk onze lezers zullen begrijpen, over te gaan tot de partij van Döllinger, den modernen Jansenius.

„Niet enkel de protestantsche en israëlitische liberalen", zoo vangt n°. III aan, „geven aan ons katholieke liberalen, den raad eenvoudig oud-katholieken te worden, en dus onze geloofsovertuiging af te leggen, maar met nog meer klem en aandrang wordt ons, zij het dan niet in zoo duidelijke en verstaanbare woorden, die raad gegeven door dezulken van

onze geloofsgenooten, die pur sang moderne ultramontanen zijn."

Te regt zegt Multapatior: "zij het dan niet in zoo duidelijke en verstaanbare woorden"; want inderdaad, de aandrang komt niet van buiten. Geen "modern-ultramontaan", geen Katholiek zal aan Multapatior den raad geven: "word oud-katholiek"; maar wel: "keer terug, wordt weder Katholiek en vereenig u met ons in het bestrijden der vijanden van onze heilige Moeder." Die aandrang komt van binnen, er is strijd in die ziel, vreeselijke strijd, wanhopige strijd. Hij wil katholiek en liberaal zijn, en noch Katholieken noch liberalen willen hem als den hunne erkennen. Is het bij de voorliefde, die Multapatior toont voor het liberalisme, niet voor hem te vreezen, dat hij zijne katholieke overtuiging gaat vormen volgens zijne liberale overtuiging en oud-katholiek wordt?

Hoort slechts met welke schoone namen die "modern-ultramontaansche richting" door Multapatior benoemd wordt, en gij kunt daarnaar afmeten, welke genegenheid en liefde voor die rigting nog in dat hart gevonden wordt.

Veel liefde en verdraagzaamheid jegens de katholieke liberalen kan hij daar niet veronderstellen, en toch wij weten het, daar heerscht in het hart der Katholieken veel liefde en verdraagzaamheid voor Multapatior, ofschoon niet voor zijne liberale rigting.

Doch gaan wij voort met onze aanhalingen:

"De modern-ultramontaansche richting toch (zoo schrijft hij) is bij uitnemendheid onverdraagzaam, doldriftig, vervolgingszuchtig en steeds gereed tot scheldwoorden, vervloeking en excommunicatie."

"De modern-ultramontaansche richting blijkt in hare taal en handelingen niet bewogen te worden door den waren geest

van Christendom en Katholicisme, maar enkel en alleen door lage, zuiver menschelijke drijfveeren en bloot dierlijke hartstochten, zooals toorn, haat, vervolgingszucht, doldriftigheid en onmeedoogendheid."

„De moderne ultramontanen voeren in de dagbladpers een toon van brutaliteit, aanmatiging en uittarting, die noodwendig alle niet-katholieken tegen hen in 't harnas moet jagen."

„Mocht eenmaal der Katholieke Kerk in Nederland weder het rouwkleed der vervolging omgegord, weder de ketens van slavernij aangelegd worden, dan zal de geschiedenis het getuigen, hoe de nederlandsche moderne ultramontanen, hoe de katholieke bewegingspartij daarvan grootendeels, zoo niet geheel alleen, de schuld zijn geweest."

Zietdaar eenige uittreksels uit N°. III, dat geheel aan deze stof gewijd is.

Wij vragen het aan iederen onbevooroordeelde: hoe kan Multapatior nog sympathie gevoelen voor zulke Katholieken, die niet uit vrees voor „het rouwkleed der vervolging", noch voor „de ketens van slavernij" hun geloofsovertuiging willen opofferen en nederbuigen voor die heeren liberalen, „die machtige patronen en invloedrijke vrienden van het recht voor allen."

Is Multapatior dan reeds vergeten, wat hij vroeger schreef, dat zij hem, den katholieken liberaal, niettegenstaande dit geschrijf over zijne katholieke broeders, nog met wantrouwen, met spotlust en medelijden aanzien, zoolang hij zich nog Katholiek bekent en Katholiek wil blijven?

De Zaligmaker wist zeer goed, welke magt de Joden en Pilatus over Hem hadden, en welk gebruik zij daarvan zouden maken; toch gaf Hij getuigenis: „Ik ben de Christus", en onderging vrijwillig den kruisdood. Was ook Hij soms de schuld van zijn eigen dood?

De Apostelen wisten zeer goed, welke magt de Hooge Raad bezat; maar geen vrees voor kerker of dood kon hen terughouden van de verkondiging van het Evangelie. Waren zij soms schuldig aan de vervolging?

Wij, Katholieken, weten wat wij willen en vreezen de getuigenis der geschiedenis niet. Wij strijden voor het behoud van ons katholiek geloof tegen de ongeloovige, katholieke en niet-katholieke liberalen, met denzelfden ijver, waarmede onze vaders tegen het toen overmagtige Protestantisme gestreden hebben.

Die strijd, wij weten het, de teekenen des tijds in Italië, Duitschland, Zwitserland duiden het aan, zal niet minder vreeselijk zijn, ja dreigt nog vreeselijker te worden.

Onder den invloed der omwentelingen van 1848 heeft een diepzinnig wijsgeer in dit tijdschrift ons op dien strijd opmerkzaam gemaakt. Wij zouden al die woorden hier nog eens willen herhalen:

„In 't geheel, zoo lezen wij (Kath. XIV, blz. 302), „is er in deze tijden iets tergends, iets door en door be- „driegelijks en boosaardigs. Het heet wet, en 't is dwin- „gelandij! orde, en 't is tegenstrijdigheid! souverein gezag, „en 't is oproer! vooruitgang, en 't is aanhoudende ver- „nieling! En wat, meent men, levert het sterkste „bewijs, dat met die omwentelingen... de strijd der maat- „schappelijke elementen niet voorbij is, maar eerst „regt begonnen? De onzekerheid des gezags? De „hoogmoed der wetgevende vergaderingen? De hand over „hand toenemende armoede? De snelheid, waarmede zich „de misdaden vermenigvuldigen?... Het verschrikkelijkste „van die verschijnselen is, dat ze zekeren zamenhang „vertoonen, zeker opzet en plan van het kwaad, zekere „geregelde wanorde, welker krachten, evenals zich de ge- „volgen der dwaling in steeds grooter tegenstrijdigheid ont-

„wikkelen, zoo door de gemeenschap zelve die ze in haren „oorsprong hebben, elkander opwekken, aanvuren, voort-„drijven, en wederom des te geweldiger bevechten" [1]).

Is zoo niet de tegenwoordige toestand der maatschappij? Is het de schuld der Katholieke Kerk, dat zij in dien strijd te lijden heeft en alles zich tegen haar keert? En weet Multapatior dan niet, dat het juist het doel der liberalen is dezen toestand te bestendigen door aan de Katholieke Kerk allen invloed op de maatschappij te ontnemen, ja, zoo zij konden, haar te vernietigen?

„Wij beleven eenen tijd vol idealen en vol rampen" (deel XVI, blz. 65). In deze weinige woorden vatte de ziener den toestand te zamen. Het ideaal van Multapatior is het liberalisme overheerschend in de Katholieke Kerk; kan hij het verwezenlijken, voorwaar de rampen zullen niet uitblijven.

Neen, de strijd komt niet voort uit de veroordeeling der dwaling door de Katholieke Kerk; die strijd heerscht huiten haar en zonder haar; doch de dwaling zal zich duidelijker van hare tegenstrijdigheid bewust worden, hoe meer zij zich met de katholieke waarheid vergelijkt. Een Protestant sympathiseert van nature met het liberalisme. De katholieke geest stoot het van zich af en veroordeelt het; want de geest, die door het liberalisme de menschen verleidde, zoekt daardoor den ondergang en de vernietiging der Katholieke Kerk.

Doch keeren wij tot Multapatior, den katholieken liberaal, terug en zien wij, welke pogingen hij aanwendt, om op zijn tweestrijdig standpunt staande te blijven.

De man bezit een grooten moed en wil de zegepraal

1) Zie *De Katholiek*, deel XIV en XVI. *Een blik op den algemeenen toestand.*

van zijne katholiek-liberale beginselen voldingen. Hij wil Katholiek zijn en liberaal zijn en laat zich noch door niet-katholieke liberalen, noch door modern-ultramontanen zijne geloofsovertuiging ontnemen.

„De katholieke liberalen [zoo schrijft hij in N°. IV] zullen zich niet door al het getier en geraas, het krijgsgeschreeuw en de verkettering van hun stuk laten brengen."

Maar hoe zal hij dan die twee tegenstrijdigheden overeen doen stemmen, rust en kalmte geven aan zijn geweten? Tegenstrijdigheid immers blijft tegenstrijdigheid, of men daarover stilzwijgt of die verkettert.

De troostredenen van Multapatior zijn curieus: of zij hem bevredigen en op waarheid gegrond zijn, beslisse hij zelf.

De eerste geruststelling vindt hij hierin:

„De katholieke liberalen weten zeer goed, dat de leer van het modern ultramontanisme [en dat is hier de veroordeeling van het liberalisme] niet de leer der Katholieke Kerk, maar slechts eene schoolsche opinie is; ze weten zeer goed hoe ver de draagwijdte van Syllabus en Vaticaansche besluiten gaat; ze doorschouwen helder en duidelijk, dat de geheele modern-ultramontaansche beweging slechts uitgaat van eene kleine bewegelijke factie, die enz."

Men besluite hieruit niet, dat het liberalisme daarom eene leer der Katholieke Kerk is. Dat het liberalisme goed is en men het in al zijne beginselen zou kunnen aannemen, is zelfs geen schoolsche opinie.

Eene tweede geruststelling vindt Multapatior hierin:

De moderne ultramontanen mogen onder de lagere, mingevormde klassen, onder den stand der weinig ontwikkelde winkeliers en handelaren vele aanhangers tellen, de beschaafde,

de hooge standen der Katholieken in Nederland deelen weinig of niet in hunne zienswijze."

Boven noemde hij de ultramontaansche leer een schoolsche opinie, en wij kunnen er bijvoegen, dat de geheele katholieke school, sedert onze H. Vader in zijne Encycliek en Syllabus van 1864 aan velen de oogen opende, het liberalisme veroordeelt. Eene schoolsche opinie nu zal wel eene opinie der geleerden zijn; hoe is die eensklaps de bijna uitsluitende zienswijze der „lagere, mingevormde klassen" geworden?

Maar al ware het, dat de beschaafde en hooge standen der Katholieken in Nederland, wat wij niet toegeven, hunne oogen sloten voor Encycliek en Syllabus en zich liever hunne opinies vormden naar de wijze lessen van Multapatior c. s.: weet Multapatior dan niet, dat de Kerk om te overwinnen, noch aanzien, noch beschaving, noch geleerdheid, noch magt noodig heeft? „Ziet op uwe roeping", schreef Paulus aan de Korinthiërs I, 26, „dat er niet velen wijzen naar den vleesche zijn, niet velen magtigen, niet velen edelen; maar het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, om de wijzen te beschamen; en het onedele der wereld en het verachte heeft God uitverkoren en hetgeen niets is, om hetgeen iets is te niet te doen.

Eene derde geruststelling voor Multapatior is:

„Katholiek liberale levensbeschouwingen op politiek of religieus gebied bezielden al de groote katholieke mannen der laatste tijden."

Op dat „al de groote katholieke mannen" zou veel af te dingen zijn. Het is eigen aan de dwaling om te overdrijven. De Encycliek en Syllabus van 1864 hebben velen, die te goeder trouw dwaalden, de oogen geopend;

doch de woorden: „der laatste tijden" hadden vooral hem moeten waarschuwen, die zooveel gewigt legt op: quod semper, quod ubique, quod ab omnibus, als kenteeken van zuivere katholieke leer.

Eindelijk mogen wij ook dit nog als eene geruststelling aanhalen:

„De zuivere, reine geest van het Katholicisme is veel beter overeen te brengen met milde, vrijgevige staatsbeginselen dan met het exclusivisme, de reactie en het woelen tegen wat goeds in de moderne beschaving en volksontwikkeling ligt."

Juist daarover loopt de strijd, wat goeds in de moderne beschaving en volksontwikkeling ligt. De zuivere en reine geest nu van het Katholicisme is voor ons, ultramontanen, niet de geest van La Mennais, maar de Heilige Geest Gods, die de Kerk ten allen tijde in de waarheid geleid heeft en leiden zal. Dien Geest willen wij raadplegen en diens uitspraken opvolgen.

En inderdaad daar daagt zij op voor den katholieken liberaal, de Encyliek met Syllabus van 8 December 1864; die korte opgave der voornaamste dwalingen van onzen tijd, aangewezen in de consistorie-allocutiën, de Encyclieken en andere Apostolische Brieven van Z. H. Paus Pius IX.

Het is of de geheele wereld tegen den katholieken liberaal zamenspant. Naauwelijks vond hij eenige geruststelling, gelijk wij zagen, in zijne overtuiging, dat de ultramontaansche leer slechts eene schoolsche opinie, eene zienswijze der minder ontwikkelden enz. was, of zijne niet-katholieke „landgenooten" werpen hem tegen:

„Dat alles is zeer goed en zeer fraai, maar ge kunt, ge

moogt het moderne beginsel der vrijheid niet huldigen; ge zijt als Katholiek zoowel door de imperatieve (?) eischen (?) van den Syllabus, als door het jongste dogma der pauselijke onfeilbaarheid in uwe levensbeschouwingen gebonden juist aan diezelfde politiek en diezelfde beginselen, die gij verafschuwt en verwerpt enz." (N°. V).

Dat de niet-Katholieken in hunne onwetendheid zoo spreken kunnen, is hun te vergeven; maar Multapatior moet beter weten, dat geen moderne ultramontaan ooit zal leeren, dat Syllabus en Vaticaansch Concilie onderrigt geven in de politiek. De Syllabus geeft in het kort de voornaamste dwalingen van den tegenwoordigen tijd op, en daaronder zijn er vele, die de burgerlijke maatschappij, zoo in zich zelve als in hare betrekkingen tot de Kerk betreffen (§ VI); ook dwalingen over het hedendaagsche liberalisme (§ X) enz. Nu is het de vraag, of de Katholiek deze stellingen met den Paus als dwalingen moet verwerpen en bij gevolg verpligt is zijne verkeerde zienswijze daarnaar te verbeteren. Zal Multapatior ons nu duidelijk aantoonen, dat hetgeen hij als liberaal aanneemt, niets gemeens heeft met de aangewezene dwalingen?

O neen, hij bezit een veel eenvoudiger middel, om zich gerust te stellen, juist geschikt voor de waanwijze halfgeleerden onzer dagen.

Waar het geldt,

„de waarachtige leer der Katholieke Kerk, zijn de Paus en de Kerkvergaderingen de eenige en hoogste rechters .....

„Buiten het rechtsgebied der Kerk echter, op zuiver, duidelijk en onbetwistbaar tijdelijk gebied, en zeer zeker en zeer stellig in de politiek, in de huishouding van Staat, in de keuze van een regeerstelsel, in de inrichting van het Staats-

beheer, in het kiezen van eene staatkundige partij, in de opvatting van wat voor de rust, den vrede, het welzijn, den vooruitgang en de beschaving van zijn vaderland het beste is, erkent een verstandig, in zijne kerkleer goed onderwezen Katholiek geen ander gezag dan dat van zijn geweten en van zijne rede, geen ander gezag, dat gerechtigd is hem een gevoelen op te dringen of een gedragslijn voor te schrijven."

Wij zouden moeten opmerken, dat deze geheele zin wemelt van onnaauwkeurigheden, dat de Kerk geen gevoelen opdringt, noch gedragslijn voorschrijft; zij veroordeelt en wijst de dwalingen aan, waaruit ook voor de burgerlijke maatschappij niets dan onheilen en rampen kunnen voortkomen; doch wij houden ons aan de hoofdzaak: aan de Kerk wordt een regtsgebied aangewezen, buiten hetwelk men haar geen gehoorzaamheid meer schuldig is, en in eenige algemeene trekken wordt hier omschreven, wat al zoo buiten dat regtsgebied valt.

Veel eenvoudiger had Multapatior kunnen antwoorden: de Paus heeft met mijne liberale beginselen niets te maken, dat ligt buiten zijn regtsgebied; de staatkunde, de wetenschap, de kunst, de burgerlijke wetten enz. hebben met de geloofs- en zedeleer der Katholieke Kerk niets uit te staan. Dat regtsgebied zal ik, Multapatior, omschrijven en aanwijzen, en daarnaar zal de Paus en zullen de Kerkvergaderingen zich voortaan te gedragen hebben.

Dit is de korte inhoud van het geheele N°. V, en daarom eindigt hij met deze woorden:

„Om Katholiek te zijn en te blijven behoeven de katholieke liberalen derhalve alleen dat te gelooven, wat in het Woord Gods is geopenbaard en aan allen door de Katholieke Kerk wordt voorgehouden."

Doch er is hier geen spraak van gelooven, maar van veroordeelen en verwerpen, wat dwaling is. Wij meenen, dat de Stichter der Kerk het regtsgebied der Kerk veel verder uitstrekt dan tot het bepalen, wat men te gelooven heeft. „Gaat en onderwijst alle volken, hen doopende ... en leert hun onderhouden al wat Ik u bevolen heb."

Wij twijfelen zeer, of dit antwoord aan het geweten van Multapatior de noodige gerustheid geven zal.

Wij meenen naar aanleiding van Multapatior's opstellen den toestand der katholieke liberalen duidelijk geteekend te hebben en vinden dien geenszins benijdenswaardig. Overal is en blijft de strijd zigtbaar voortduren; zij vinden geen rust, noch bij de liberalen, noch bij de Katholieken, noch bij den Syllabus, noch bij hun geweten, noch bij hunne rede. En wij betwijfelen het zeer, of dergelijke opstellen wel geschikt zijn voor hun doel:

„De verfoeielijke modern-ultramontaansche richting, inzonderheid op politiek gebied, tegen te gaan„ en meer vrijgevige beginselen onder de leden van hun Kerkgenootschap ingang te doen vinden" (N°. V).

(*Wordt vervolgd.*)

C. L. Rijp.

NECROLOGIUM DIOECESIS HARLEMENSIS.

AUSPICIUM SUMENS AB ANNO DOMINI 1600.

Studio (ut putatur) R. Viri JOANNIS BUGGAEI,
Canonici ejusdem Ecclesiae,
inchoatum,
descriptum vero A°. 1710 et deinceps continuatum per N. N.

(*Vervolg* van dl. LXI, blz. 253.)

A°. 1679.

R. D. Joannes Vis, pastor in Homade, S. T. B. obijt 4 Januarij, submersus in glacie.

R. D. Nicolaus van Wijck, S. T. B. obijt in Voorhout 15 Januarij.

R. D. Cornelius Dobbesse, obijt Amstelodami pastor 31 Januarij.

R. D. Theodorus Cannius, S. T. B. pastor in den Bergsenhoeck, obijt 28 Januarij.

R. D. Simon Cleyn, pastor in Ouwerkerck, obijt 13 Febr.

R. D. Cornelius van de Putte, obijt pastor in Wassenaer in Februario.

R. D. Engelbertus Tangen, pastor in Spierdijck, obijt 24 Martij.

R. D. Petrus van den Bossche, Illustrissimis DD. Vicarijs Apostolicis per multos annos a Secretis, bene de missione meritus, obijt Hussiae 6 Maij.

R. D. Franciscus de Kies van Wissen, obijt Harlemi 27 Maij.

R. D. Arnoldus Berdens, missionarius inter Lingenses, saeviente ibidem dirissima persecutione, obijt in Hopsten 22 Aprilis.

R. D. Simon Spiegel, Culenburgi pastor, ubi et obijt die 18 Julij, stijlo novo.

R. D. Laurentius Berger, S. T. B. F. pastor in Hoog-carspel 14 Aug.

R. Pr. Fr. Petrus Cleffius, Ord. Minor. obijt missionarius Hornae 15 Augusti.

R. D. Joannes Twist, pastor in Crommenij, plenus dierum et meritorum, 19 Aug.

R. D. Hermannus Hollander, obijt Montfortij 18 Aug.

R. D. Jacobus Merius obijt op de Meer initio Augusti.

R. D. Joannes Cannius, obijt pastor in Cralingen 25 Augusti.

R. D. Joannes Pies, pastor in Cudelstaert et Calslagen, obijt 31 Aug.

R. D. Tilmannus Kuyl, obijt Dordraci, capellanus Di. Hallinck, 31 Augusti.

R. D. Bernardus van Someren, obijt pastor Swollis 31 Aug.

R. D. Theodorus Doncker, obijt Goudae adjutor pastoris 9 Septembris.

R. D. Theodorus de Groot, S. T. B. F. obijt in flore aetatis, zelosissimus pastor in Grotebroeck, 13 Septemb.

R. D. Petrus van der Maet, obijt Harlemi 19 Septembris.

R. D. Nicolaus Abbing, obijt pastor in Broekhuijzen 13 Septembris.

R. D. Isidorus van Veen, obijt pastor in Voorburg 19 Septemb.

R. D. Matthias van Rhijn, obijt pastor in Rijswijck 28 Septemb.

R. D. Bruno van Ommen, obijt cooperarius Oldensaliae 8 Sept.

R. D Henricus van der Wel obijt pastor Ultraj. 2/12 Nov.

R. D. Joannes Oosterweer, pastor in Ommelandia, obijt Groningae 16 Novemb.

R. D. Joannes Leiton Anglus, obijt Amstelod. pastor 18 Novemb.

R. D. Hermannus Grotenhuijs, S. T. B. F. obijt in efflorescente aetate pastor Amst 30 Nov.

R. P. Fr. Mathias Lodowijcx Ord. FF. Minor. Recoll. obijt Amstelodami missionarius 18 Decembris.

1680.

R. D. Petrus Noorman, obijt pastor Hornae 2 Januarij.

R. D. Joannes Ooms, S. T. B. F. obijt pastor in Limmen 8 Februarij.

R. D. Antonius de Graat pastor in 't Veld, obijt 4 Maij.

R. D. Cornelius Wijckersloot, obijt pastor in Stompwijck 2 Junij.

Ampliss. ac Eruditiss. D. Cornelius Keesman, S. T. L. civitatis Alcmarianae pastor et archipresbijter, Collegii Divae Pulcheriae Lovanij provisor, obijt Alcmariae 30 Sept.

R. P. Fr. Angelus de Vorster Ord Min. obijt missionarius prope Daventriam 3 Octobris.

R. D. Joannes de Haas obijt pastor Schiedami, 6 Octobris.

R. D. Antonius Vorenbeeck, obijt plenus dierum pastor in Obdam, 12 Octobris.

R. Pr. Joannes Baptista IJsbeeck Soc. Jesu, obijt Harlemi 26 Octobris.

R. D. Theodorus Stalpaert, obijt pastor in Voorburgh 19 Nov.

R. D. Guilielmus de Reder, pastor Schoonhoviensis, obijt in Langeraer 21 Novemb.

R. D. Joannes Ruysch, obijt Amstelodami pastor 25 Decembris.

1681.

R. D. N. van der Moer, obijt pastor Harderovici 11 Januarij.

R. D. Gerardus de Jongh, sacellanus curatus Harlemensis, obijt 19 Januarij.

R. D. Gerardus Clooster, S. T. B. F. pastor in 't Veld, obijt 29 Januarij.

R. D. Hermannus Tibbel, S T. B. F obijt Ultrajecti 26 Martij.

R. ac nobilis D. Philippus Dimmer, obijt Iselstenij 3 Martii.

R. D. Andreas van Biesen, obijt pastor in Lutjcbroeck 15 Maij.

R. D. Joannes Wilange, obijt in Rijsenbeeck pastor in Ippenburen . . . . Maij.

R. D. Cornelius Tesmans, obijt pastor per 27 annos Bevervici 5 Junij.

R. D. Philippus de Daventria, obijt pastor Oldensaliae 10 Augusti.

R. D. Thomas Meijts, obijt pastor in Schagen 1 Octobris.

R D. Bartholomaeus Molengraaf, obijt pastor in Rijswijck . . . . Novemb.

R. Pr. Petrus Parmentier, Ord. Erem. S Aug. obijt Amstelodami missionarius 28 Decemb.

1682.

R. D. Cornelius van Duijnen, S. T. B. F. et in vinea Domini operarius inconfusibilis, obijt Harlemi 24 Januar.

R. D. Egbertus Oosterweer, obijt Groningae pastor 19 Januarij st. novo.

R. D. Joannes Heimenberg, obijt pastor in Slootdijck en 't Honderd 25 Januarij.

Sapientissimus D. Bartholomaeas Riman S. T. D. Rom. obijt pastor Wesopij 4 Febr.

R. D. Theodorus Michiels, obijt pastor in Duyven die . . . . Januar.

R. D. Paulus Zutpheen, S. T. B. F. obijt Ultraject. vigilantissimus sacellanus Ampliss. D. Brienen 4 Febr. st. n.

R. D. Joannes Schellinger, S. T. B. F. obijt Hagae comitis pastor ibidem secundarius, 20 Febr.

R. D. Albertus Kruysbergen, obijt pastor in Sevenhoven 20 Februarij.

R. D. Cornelius Brouwer, S. T. B. F. obijt pastor op de Helder 31 Martij.

R. D. Gerardus Bohemen, sacellanus in Sassenhem, ubi et obijt 23 Aprilis.

R. Pr. N. Uijt ten Eekhout Ord. S. Augustini, obijt Amstelod. mission. ibidem 20 Maij.

R. D. Adrianus Lemmius, S. T. B. F. obijt pastor in Lammertschagen 23 Junij.

Ampliss. ac Eruditissimus D. Adrianus van Outheusden obijt Roterodami pastor et Archipresbijter 8 Augusti.

R. D. Wiro van Voorst, obijt in Tubantia, pastor in Saetveld 16 Novemb.

1683.

R. D. Joannes Philippus Droonrijp, obijt Leowardiae presbijter 5 Januarij.

R. D. Antonius Kemp pastor Amstelodami, obijt 26 Febr.

R. D. Henricus van Loon, pastor emeritus in Bunnick, obijt Ultrajecti 3 Martij.

R. D. Gerlacus ab Angelis, S. T. B. F. pastor in Hillegom, obijt Harlemi 70m annum supergressus et dirissime calculo afflictus 16 Julij.

R. P. Fr. Petrus a Matre Dei Carmelita Discal. obijt missionarius Leydae 4 Octobr.

R. adm. et Ampliss. D. Abraham van Brienen, S.

T. D. Rom. Provicarius Trajecten sacerdos jubilarius et pastor Ultrajecti, ubi obijt indefesso labore de Ecclesia optime meritus 19/29 Septembris.

R. D. Theodorus Hermannus Oem, obijt pastor Enckhusae, 5 Decembris.

1684.

R. D. Gerardus de Bie, S. T. B., obijt pastor in Teckop 18 Januarij.

R. P. Fr. Constantinus Orgel Ord. Min. obijt missionarius Harlemi 30 Januarij.

R. D. Timotheus Schoddenberg, pastor emeritus op den Hoef, obijt Ultraj. 23 Jan.

R. P. Fr. Dominicus van Nes Ord. Min., obijt missionarius Woerdae 5 Febr.

R. D. Joannes Snoeck, S. T. B. obijt Vlaerdingae primus pastor 22 Februarij.

R. D. Joannes Meijer, qui dum Daventriae ad pascendum gregem Domini in Colmschate tenderet, prope Daventriam crudeliter trucidatus est 5/15 Aprilis.

R. Pr. Fr. Philippus de Roisseaux Ord. Praed. missionarius Amstelodami, obijt 21 Aprilis.

R. D. Bernardus van Gelder, obijt pastor in Sevenhoven, 9 Julij.

R. D. Guilielmus Schoenius, S. T. F. B. obijt pastor Amstelodami 11 Decembris.

R. D. Cornelius Bogaert, S. T. B. F. obijt pastor in 't Kalf 21 Deeembris.

1685.

R. Pr. Fr. Guilielmus Loijaerts Ord. Erem. S. Augustini, mission. Groningae obijt 13 Febr.

R. adm. D. Jacobus van Alphen, obijt pastor in Woggenum 17 Martij.

R. D. Theodorus Crooneveen, obijt pastor in Pijnaecker 15 Aprilis.

R. Pr. Livinus de Baets Ord. S. Dominici, mission. Alcmariae obijt 30 Aprilis.

R. D. Mr. Guilielmus Wilma, obijt Amsteledami 20 Maij.

Adm. Rdus ac Eximius Dominus ac Mr. Henricus Patricius, S. T. D. et olim Coloniae Collegii Alticollensis Praeses, obijt ibid. 7 Maij.

R. adm. D. Nicolaus Bosman, obijt pastor in Noort-End, 10 Junij.

R. D. Hermannus Heijdendael, S. T. B. obijt Sevenariae, 16 Octobris.

1686.

R. D. Lambertus Bargoies, obijt in Rijnsterwouw, 26 Maij.

Illustriss. ac Reverendissimus Dominus D. Joannes Neercasselius, Episcopus Castoriensis, et per foederatum Belgium Vicarius Apostolicus, obijt Swollae 6 Junij. Qui dum instar lucernae alijs luxit, seipsum consumpsit.
Sit memoria tanti viri semper in Benedictione.

R. D. Antonius de Witt, obijt Coadjutor in Outaa 10 Junij.

Adm. R. ac ampl. D. Joannes Wandelman, obijt pastor Amstelodami 17 Junij.

R. D. Wibrandus Koitenbrouwer obijt Oldenzaliae sacellanus ibidem 9/17.

R. Pr. Fr. Alexander de Keijzer, Ord. Praed. missionarius, obijt Amstel. 23 Novemb.

Adm. R. D. Martinus Janssens, obijt pastor Amstelodami, 18 mensis Decembris.

1687.

R. D. Arnoldus Arewieler, obijt pastor in Nieucoop, 8 Januarij.

R. D. Adrianus Hoeckgeest, obijt pastor in Sassem 23 Januarij.

R. D. Gerardus Uyttenwael, pastor in Lopick, obijt in Cabauw 22 Januarij.

R. D. Joannes Valckenburgh, pastor Ultrajecti obijt ibid. 2/12 Martij.

R. D. Everardus van Groeve pastor in Hilversom, obijt 3 Maij.

R. et Praenobilis D. Wouterus Moulart, pastor Hagae-comitis obijt ibid. 16 Novemb. labore vere consumptus.

Adm. R. D. Mr. Joannes Vechterse, S. T. B. F. pastor in de Nes, obijt 20 Maij.

1688.

R. D. Petrus Rutgeri, olim pastor in Griethuysen, obijt Embricae 3/13 Martij.

R. D. Joannes Hosgaerte, pastor in Comitatu Lingensi, obijt Haselinae 11/21 Martij.

R. D. Albertus Buijtendijck, pastor in Hem, obijt ibidem 5 Aprilis.

R. D. Bruno Bruijns, pastor in Berge, obijt ibid. 1 Julij.

R. D. Nicolaus Limmerlaen, olim pastor in Bodegreve obijt in Sprondel in Campania, ibi existens pastor, 12 Julij.

R. D. Joannes van der Meer, olim pastor in Jutphaes, obijt Ultraj 9/19 Augusti.

R. D. Arnoldus Kerckhof, pastor in Groesen, obijt ibid. 24 Novembris.

R. D. Adrianus de Keyser, pastor in den Bergsenhoek, obijt ibid. 27 Novembris.

R. D. Joannes Gaal, pastor in Tutjenhorn, obijt ibid. 29 Decembris.

1689.

R. D. Jacobus Ketelaer, pastor in Trierkwerk, obijt ibid. 14 Januarij.

R. Pr. Albertus Velaardt, Ord. Praed. missionarius obijt Harlemi 24 Febr.

R. D. Franciscus Postel de l'arche, pastor quondam Amst. obijt 8 Jan. in Wees, non sibi compos mentis.

R. D. Franciscus de Meijer, olim pastor in Osdorp, obijt Straelc in provecta aetate 27 Martij.

R. D. Theodorus Copier, S. T. B. F. olim pastor in Egmond, obijt op de Hoef 11 Aprilis.

R. D. Hermannus Hermanni, pastor in Aest in Clivia obijt Zevenariae 8 Junij.

R. D. Gerardus Eijlers, olim pastor in Nierop, obijt Embricae 11 Augusti.

R. Pr. Michael Nuijts, Ord Min. missionarius, obijt Alcmariae 23 Sept.

R. Pr. Fr. Sebastianus Maertens Ord. S. Francisci missionarius communis, obijt Alcmariae 20 Octobris.

R. D. Joannes ab Arnhem, sacellanus Amsterlodami, ibique obijt 15 Nov.

Adm. R. et Eruditiss. D. Martinus Verrijn, S. T. L. obijt Dordraci 9 Decembris.

1690.

R. D. Antonius Stam obijt Harlemi 11 Januarij.

R. Pr. Martinus Coldeveniere Soc. Jesu, obijt Leowardiae Jan.

R. D. Simon Leckhoff, pastor in Ommen, obijt 27 Febr.

R. D. Simon Swanninck, obijt pastor in Schalckwijck, Mart.

R. D. Lambertus Schulte, pastor in Braemsche obijt ibidem. Mart.

R. D. Goswinus Everwijn, obijt Hussiae 11 Aprilis pastor ibidem.

R. Adm. D. Nicolaus Corenius, obijt 24 Aprilis in Westeijnd prope Enckhusam, quondam pastor ibidem.

R. Pr. Petrus Callibot, Ord. Praed. obijt Leydae 15 Junij.

R. D. Theodorus van Nes, obijt Leydae 17 Junij.

R. D. Arnoldus van Naerden, obijt prope Hagam-comitis 5 Augusti.

R. D. Wilhelmus Sibrandi, obijt in Swaech 1 Sept. pastor ibidem.

R. D. Theodorus Voorst, obiit Campis 21 Aug. pastor ibidem.

1691.

R. et Eruditissimus D. Adrianus Achtienhoven, S. T. L. obijt in Buytenveldert 23 Mart. pastor ibidem.

R. D. Cornelius van Gessel, obijt 6 Aprilis pastor Amsteledami.

R. D. N. Steenler, obijt 22 Junij Arnhemij.

R. D. N. Gijs sacellanus op 'thuys den Tol[1]) obijt ibidem 13 Julij.

R. D. Bartholomeus van de Velde, obijt Embricae 21 Julij, nuper pastor Nortwicae.

R. D. Gerardus Bussing, obijt Embricae 22 Augusti, sacellanus curatus ibidem.

R. Pr. Joannes van de Poorte, Ord. FF. Min. Recoll. obijt Harlemi 5 Sept. missionar. ibid.

R. D. Elias Sweers, obijt 9 Sept. pastor op de Helder.

R. D. Theodorus Oring, obijt Embricae 2 Oct. pastor et canonicus ibid.

R. D. Hermannus van Egten, obijt 12 Octob. pastor in Graft.

R. D. Joannes Spruijt, obijt 15 Octob. pastor in Wormer.

R. D. Hermannus Joersma, obijt 25 Octob. pastor in Steenwijkerwold.

R. D. Gerardus Scheerder, obijt 12 Novemb. pastor in Emmenes.

R. D. Balduinus Catz, obijt 15 Nov. pastor in Aelsmeer.

R. Pr. Henricus Wijnen Ord. S. Dominici, obijt 15 Nov. missionarius Alcmariae.

---

1) Van der Aa: Beknopt Aardrijksk. Wrdnboek der Ned. 1855, geeft zulk een Huis op als gelegen 1/4 uur N. O. ten O. van Koudekerke.

R. Pr. Aloyzius Heuselaer, Ord. FF Min. obijt 21 Decemb. missionarius in Wolvega.

R. Pr. Aegidius Morgatius Ord. FF. Min. obijt 25 Decembris, missionarius Amsteledami.

R. D. Henricus van de Wart, obijt Embricae 29 Decemb. presbijter S. Gregorij ibidem.

1692.

R. D. Joannes Bruijning, obijt 7 Januarij pastor in Frisia in Grauw.

R. D. Jacobus Heinsius, obijt in Overdiemen, 13 Januarij, pastor ibidem.

R. D. Theodorus Blockhoven, S. T. L. Canonicus S. Petri Lovanij, et ibidem quondam praeses Divae Pulcheriae, obijt Culenburgi 20 Jan.

R. D. Gerardus van Delde, obijt 10 Februarij, quondam pastor in Abcou.

R. D. Jacobus Bosman, obijt 10 Febr. Edami, pastor ibidem.

R. D. Theodorus van der Does, obijt 11 Febr. quondam pastor in de Zijp.

R. D. N. Silvius obijt Amstelodami mense Februario, quondam pastor in Texel.

R. D. Lambertus van Erckel obijtin Roelevaertjensveen 13 Martij, pastor ibidem.

R. et Ampliss. D. Arnoldus Waier, obijt Swollis 16 April, pastor ibidem.

R. D. Ernestus Bernardi, obijt Embricae 23 April, sacellanus S. Aldegundis ibidem.

R. D. Theodorus Steenhove, obijt Amstelodami 21 Maij, pastor ibidem.

R. D. Joannes Noorman, obijt in Castricum 27 Maij. pastor ibidem.

R. D. Jacobus Roos, obijt Mosae-trajecti 28 Maij, coadjutor Delphis.

R. D. Cornelius Hartman, obijt in Hogemade 27 Maij, pastor ibidem.

R. D. Wilhelmus Rees, obijt Bredae, 1 Junij.

R. D. Joannes Neercassel, obijt in Rijnsterwoude die 3 Junij pastor in Voorburgh.

R. D. Daniel van der Voorst, obijt Culenburgi 13 Julij, pastor ibid.

R. D. Richardus van Velse, obijt Vianae 22 Sept. pastor ibid.

R. P. Godefridus van Lent, obijt Leowardiae 13 Octob. missionarius ibidem.

R. D. Jacobus Mes, obijt Hornae 1 Nov. pastor ibid.

R. Pr. Joannes Indervelde, Ord. S. Dominici, obijt Leowardiae 1 Nov.

R. adm. et Ampliss. D. Joannes de Groot S. T. B. F. Archipresbijter Kennemariae, Sacrarum Virginum per viginti ferme duos annos praepositus: vir maturus consilio, doctrina excellens, non minor omnibus animi dotibus quam nomine, sed tam magnus quam erat nomine, tam parvus erat sibi, maximus autem fuit in salutem electorum Dei, obijt Harlemi 6 Novemb.

R. D. Adrianus van Outheusden, obijt 14 Nov. in Voorschote, pastor ibid.

Adm. R. D. Bavo Gaitzma obijt Snecae 22 Novembris, pastor ibidem.

Adm. R. Pr. Antonius Scobbenius, obijt Amstelodami, missionarius ibidem.

R. D. Joannes Buijtendijck, obijt Culenburgi 24 Decemb. pastor ibidem.

1693.

R. adm. ac Ampliss. D. Justus Moedersohn obijt Amst. 8 Januarij.

Adm R. D. Joannes Tinga, obijt Amstel. 31 Januarij, quondam pastor Groningensis.

R. D. Cornelius Duc, olim pastor Leydae, obijt Embricae 10 Februarij.

R. D. Gijsbertus du Cruijset, pastor Monforti

nec non canonicus Embricensis, obijt Monforti 4 Februarij.

R. Pr. Petrus van der Hulpen, Ord. FF. Min. Recoll. obijt Woerdae 17 Aprilis mission. ibid.

R. Pr. Petrus Koninx, Ord. FF. Min. obijt Amstelodami 27 Maij, missionarius ibidem.

R. D. Cornelius Verburg, obijt in Watering, 7 Junij, pastor ibidem.

R. D. Theodorus van Aelst, obijt in Nes 12 Junij, pastor ibidem.

R. D. Petrus Blocklandt presbyter, obijt Ultrajecti 18 Julij.

R. D. Joannes de Greef, obijt in Chedum 22 Aug. pastor ibidem.

R. Pr. Andreas Rombouts, Ord. Minorum, obijt Hornae 20 Sept. missionarius ibidem.

R. Pr. Gregorius Mertens, Soc. Jesu, obijt Amstelodami. . Novemb. mission. ibidem.

R. adm. D. Petrus Braems, sacellanus curatus Harlemi, obijt ibid. 12 Novembris.

1694.

R. D. Gregorius Froidmont, obijt Harlemi 11 Martij sacellanus ibid. in Angulo.

R. adm. D. Henricus van Meppelen, obijt Roterodami 4 Aprilis, pastor ibidem.

R. D. Bernardus Wilage, obijt in comitatu Lingensi 10 Aprilis, pastor in Broghterbeeck.

R. D. Hermannus Keesman, obijt Enckhusae 29 Maij, pastor ibidem.

R. et Ampliss. Dominus Henricus van der Graft, olim pastor in Langeraar, obijt in Warmond 17 Junij.

R. D. Altman, obijt in Tubantia 19 Maij.

Adm. R. D. Joannes de Walsche, obijt Schiedami 16 Julij, pastor ibidem.

R. Pr. Macarius Jonckheer Ord. S. Dominici, obijt Groningae 30 Aug. missionarius ibidem.

R. et Amplissimus D. Balthasar van Wevelinckhoven, obijt Gorcomij 6 Sept. pastor ibidem.

Adm. R. D. Wilhelmus van Dijck, obijt Goezae 16 Octobris pastor ibidem.

R. D. Amandus van Nispen, pastor in Soetermeer obijt ibidem 2 Nov.

1695.

R. D. Arnoldus van Gessel pastor Dordraci, obijt ibidem 7 Febr.

R. D. Nicolaus Schep, pastor Hornae, obijt ibidem 28 Januarij.

R. et Ampliss. D. Josephus Caussebant, provicarius Harlemensis et Begginagij ibidem pastor. Obijt Harlemi 12 Aprilis.

Adm. R. D. Guilielmus van Metelen, pastor in Broeckhuyse, obijt ibid. 30 Martij.

Adm. R. D. Adrianus van Dijck, quondam pastor in Blaricum, obijt in Portu Delphensi 16 Aprilis.

R. Pr. Josephus Kitzmaecker, Ord. F F. Min. Recoll. missionarius Leowardiae, obijt ibid. 17 Maij.

R. D. Hermannus van Leijen, pastor Oldensaliae, obijt ibid. 17 Maij.

R. D. Petrus Snijders pastor in Eyckenduijnen obijt ibid. 3 Junij.

R. D. Guilielmus Fox, pastor Amstelodami, obijt ibidem 21 Junij.

R. D. Henricus de Roij, obijt in de Quakel 2 Julij, pastor ibidem.

R. D. Cornelius Cooninghs, obijt Ultrajecti 20 Julij.

R. D. Theodorus de Reeder, pastor in Langeraer, obijt ibidem 21 Augusti.

R. Pr. Cornelius de Wolf, Ord. Erem. S. Aug. missionarius Amstelodami, obijt ibid. 12 Octob.

1696.

R. Pr. Judocus Mangelade, Ord. Praed. missionarius Roterodami, obijt ibid. 26 Febr.

R. D. Antonius Guisius, pastor Amersfortij, obijt ibidem 24 Febr. (4 Martij.)

R. D. Adrianus Ter Lauw pastor IJselstadij, obijt ibid. 17/7 Martij.

R. D. Eilardus Uphuys, pastor in Greven in comitatu Lingensi, obijt ibid. 6 Martij.

R. D. Gerardus Parijs pastor Worcomij, obijt ibid. 10 Aprilis.

R. D. Salomon Guestier, obijt Amst. 6 Junij.

R. et Ampliss. D. Joannes Lindeborn, pastor Ultrajecti, obijt ibid. 5/15 Augusti.

R. D. Cornelius van der Linde, pastor in de Beemster, obijt Leijdae 6 Novembris.

R. D. Petrus Pelt, pastor in Sevenhoven, obijt ibidem 14 Novembris.

R. D. Theodorus Boulet, pastor Amst., obijt ibid. 21 Decembris.

1697.

R. D. Christianus van Staden, pastor in Velsen obijt ibidem 10 Januarij.

R. D. Gabriel van Nuijs, pastor in Griethuijsen, obijt ibidem 16 Januarij.

R. D. Justus de Jonge, sacellanus Amst. obijt ibid. 20 Januarij.

R. Pr. Cornelius van Hoof, Ord. FF. Min. Recoll. missionarius Leydae obijt ibid. 30 Januarij.

R. D. Jacobus Geersma, pastor in Crijnsmier in Frisia, obijt ibid. 11 Martij.

R. D. Joannes van der Werven, pastor in Lisse, obijt ibid. 13 Julij.

R. ac Ampliss. D. Nicolaus van Erckel, pastor Delphis, obijt ibid. 20 Sept.

1698.

R. D. Gerardus Cremers, obijt Groningae 7 Febr.

R. Pr. Casparus Pauwens, Ord. F F. Praed. mission. Amst. obijt ibid. 14 Martij.

R. Pr. Jacobus de Coninck Soc. Jesu mission. Amst. obijt ibidem 22 Aprilis.

R. D. Joannes van Thil, quondam pastor in de Vogelsangh, obijt Embricae 5 Maij.

R. D. Jacobus Breevinck, quondam pastor Goorae in Tubantia, obijt Vienae 28 Aprilis.

R. D. Joannes Wilhelmus Neelman, pastor Worcomi in Frisia, obijt ibid. 4 Julij.

R. Pr. Gerardus Schoonhouwe, Ord. F F. Min. missionarius Alcmariae, obijt ibid. 11 Aug.

R. D. Theodorus Achtienhoven pastor in Buytenveldert, obijt ibid. 25 Octobris.

R. Pr. Franciscus van der Zijpen, Ord. F F. Min. Recoll. mission. Amst. obijt ibid. 12 Decembris.

1699.

R. Pr. Agapitus, Ord. F F. Carm. Discalc. missionarius Hagae-comitis, obijt ibid. 22 Januarij.

Adm. R. D. Gisbertus de Reeder, pastor in Langeraar, obijt ibid. 3 Februarij.

R. Pr. Joannes Maille, Ord. F F. Min. Recoll. missionarius Goudae, obijt ibid. 15 Febr.

R. D. Gerardus Cremer, pastor Ultrajecti in suburbio, obijt ibid. 21 Febr.

R. D. ntonius van de Velde, sacellanus Amst. obijt ibid. 3 Maij.

R. D. Aloijsius Wijckersloot, pastor in Schoonhoven, obijt ibid. 19 Junij.

R. D. Reinerus Laar, Embricae ad S. Martinum vicarius curatus, obijt ibid. 27 Junij.

R Pr. Ferdinandus de Post, Ord. S. Aug. missionarius Amstelodami, obijt ibidem 5 Julij.

R. et Ampliss. D. Guilielmus Foppens, Archipresbyter Frisiae, et pastor Leowardiae etc. obijt ibid, 3 Julij, stylo novo.

R. Pr. Jacobus Flemminck Soc. Jesu missionarius Amstelodami, obijt ibid 26 Augusti.

R. D. Joannes van de Velde, pastor Goesae, obijt ibidem 11 Septembris.

1700.

R. Pr. Felix Camp Ord. F F. Min. missionarius Harlemi, obijt ibidem 21 Februarij.

R. D. Petrus van Staeden, pastor in Hoogwout, obijt ibid. 22 Martij.

R. Vincentius Palestijn, sacellanus curatus Harlemi, sacerdos jubilarius, obijt ibidem 9 Aprilis. Fuit per 7 annos pastor in Limme, et per 43 sacellanus curatus Harlemensis: habuit plurimas controversias cum Clero et Religiosis; inter alia, ratione alicujus infamis libelli ab ipso compositi contra Illmum et Revmum D. Vicarium Apostolicum, Clerum et Religiosos, tandem in fine vitae reconciliatus est, et postquam extremam unctionem ac viaticum suscepisset, obijt.

Adm. R. D. Joannes Rijsse, nuper pastor Sardami, obijt Embricae in bona senectute 2 Aprilis.

Adm. R. Pr. Matthias Cheneij Ord. F F. Min. mission. Bolswardiae in Frisia, obijt ibid. 12 Aprilis.

R. adm. D. Wijnandus Helmich, pastor in Dalsen, obijt ibid. 3 Maij.

R. adm. D. Leonardus Knijnenberg, olim pastor in Medenblick, obijt in Soetermeer 5 Maij.

R. adm. D. Joannes Franciscus de Roemer, pastor Ulpendami, obijt ibidem 17 Maij.

R. ac Ampliss. D. Joannes Hooft, pastor Hagaecomitis per ... annos, obijt ibidem in senectute bona 28 Maij.

R. adm. D. Adam Caster, pastor Hardervici, obijt ibidem 31 Julij.

R. adm. D. Theodorus de Groot, pastor in Rijswijck, obijt ibidem 8 Septembris.

R. D. Joannes Vissing, pastor Oldensaliae, obijt ibidem 10 Novembris.

Adm. R. ac Ampliss. D. et Mag. David van der Mije, Protonotarius Apostolicus, Archi-Amstelo-Decanus Ruralis Amstelandiae ac pastor Begginagij Amstelodami, obijt ibid. 11 Novembris.

Adm. R. D. Cornelius Spithoven, pastor Worcomiensis in Frisia, obijt Amstelod. 14 Novemb.

R. adm. D. Joannes van den Eijnden, pastor in Vleuten, obijt ibidem 31 Decembris.

(*Wordt vervolgd*).

SPROKKELING.

Route om naer Onse Lieve Vrouwe van Loretten te gaen, en van daer nae Roomen langs Duydsland, bestaende in 391 meylen.

Van Loven op Thienen 3 ueren, op St. Truyden 3, op Tongeren 5, op Maestricht 3, op Aken 6, op Gulich 6, op Keulen 9, op Bon 5, op Andernach 5, op Coblentz 5, op Popper 5, op Wesel 4, op Bagra 5, op Penge 3, op Mentz 7, op Openyng 5, op Worms 4, op Francfort 3, op Speys 6, op Landau 6, op Wissenborg 7, op Hagenour 5, op Strasbourg 9, op Sleydstad 9, op Colmerkt 4, op Munster 11, op Aerdt 4, op Sonck 3, op Basel 19, op Lutzerne 7, op Maria Eynsedelens 6, op Swiedts 3, op Bron 3, op Orsel 4, op Gottenberg 7, op Belensone 12, op Lucano 8, op Como 5, op Milaenen 10, op Lodi 7, op Plaisance 7, op Parma 6, op Modena 8, op Bologne de la Grace 7. Van hier gaet men nae Roomen of naer Loretten.

Op Loretten langs Opitael 1 myl, op Castel S. Petro 5, op Foligrande 4, op Flory Petiet 6, op Sesyne 4, op Remeny 4, op Catolyco 4, op Pestro 5, op Faro 3, op Senygac 5, op Ancona 6, op Loretten 5.

Van hier rijst men voorts nae Roomen langs Reconatha 2, op Margaretha 4, op Folentino 5, op Balimare 4, op Serinael 3, op Folingen 5, op Assie 3. Keert weder nae Folingen 3, Monte Falko 6. Hier is den slaependen Pelgrim te zien die in het Sacristeyn ligt, van daer gaet men nae Terny 4, op Neerny 4, op Atricoly 4, op Castel-la-Nova 8, van Castel-la-Nova naer l'Hotel Liere de Piano 3, op Prima Porta 6, op Ponte Molle 5, van Ponte Molle nae Roomen 1 myl.

Het blaadje, dat deze „Route" opgeeft, maakte waarschijnlijk eene bladzijde uit van een Pelgrimsboekje, te Leuven of te Antwerpen gedrukt. Dat, waaraan deze regels ontleend werden, heeft eenen pelgrim op zijn togt naar Lorette en Rome vergezeld.

De toestand der katholieke liberalen in 1872.

(*Vervolg* van blz. 237.)

II.

Uit de reeds bekende getuigenissen van Multapatior, den katholieken liberaal, is voldoende gebleken, dat hij veel te lijden heeft, en van alle kanten, zoowel, gelijk hij althans meent, door de modern-ultramontanen als door zijne niet-katholieke geestverwanten, tot verzaking zijner geloofsovertuiging gedreven wordt. De een mistrouwt hem als Katholiek, de ander mistrouwt zijn liberalisme. Is het wonder, indien deze toestand van grooten invloed is op zijne betrekking tot de Katholieke Kerk?

We hebben vroeger de getuigenis van Multapatior aangehaald en vermelden die hier op nieuw, dat hij Katholiek wil zijn en blijven.

„De katholieke liberalen", zoo schrijft hij (N°. II), „weten zeer goed wat zij willen, en hoe zij het willen en zullen evenzeer Katholieken blijven, al werpen sommige van hunne verblinde geloofsgenooten hen met steenen, of beter gezegd met slijk naar het hoofd."

Niettegenstaande echter dien opregten wil is het toch bevreemdend, dat hij, Katholiek zijnde en willende blijven, meer neiging toont, om tegen de Katholieke Kerk dan tegen het liberalisme op te treden. Terwijl in de liberalen bij hem weinig valt af te keuren en zij voor hunne gebreken genoegzame verontschuldiging vinden, worden aan zijne katholieke broeders, de modern-ultramontanen, dergelijke eigenschappen toegeschreven, dat men onwillekeurig terugschrikt en moet verlangen met die menschen niet in aanraking te komen.

„De modern-ultramontaansche richting (zoo schrijft Multapatior) blijkt in hare taal en handelingen niet bewogen te worden door den waren geest van Christendom en Katholicisme, maar enkel en alleen door lage, zuiver menschelijke drijfveeren en bloot dierlijke hartstochten, zooals toorn, haat, vervolgingszucht, doldriftigheid en onmeedoogendheid."

Dit staat letterlijk gedrukt in N°. III.

Wie immers moeten onder de benaming van „modern-ultramontanen en modern-ultramontaansche richting" verstaan worden?

Wij voor ons kunnen aan niemand anders denken dan aan de katholieke niet-liberalen.

Multapatior heeft echter vergeten ons te verklaren, waarom hij aan de katholieke niet-liberalen bij voorkeur den naam van modern-ultramontanen gegeven heeft. Eene benaming, waardoor, onzes inziens, meer eene godsdienstige dan eene politieke nuance wordt aangeduid. Zou welligt Multapatior, die geen oud-katholiek wil zijn, aan de katholieke liberalen den naam van oud-ultramontaan wenschen voor te behouden?

Hoe het zij, dat hij met deze benaming eene schifting, scheiding of scheuring onder de Katholieken, om eene

politieke kwestie, zou willen aanduiden, kunnen wij moeijelijk uit onze gedachte stellen.

Hij stelt zich dan als tegenpartij tegen eene in de Katholieke Kerk, hetzij dan werkelijk, hetzij slechts in de verbeelding van Multapatior bestaande partij, die hij de modern-ultramontaansche richting noemt; eene partij, waarmede hij niet sympathiseert in politieke opvatting, die hij tegengaat, tegen welke alleen de strijd der katholieke liberalen gerigt schijnt.

Immers

„verlangen de katholieke liberalen niets hoegenaamd anders, dan de verfoeilijke modern-ultramontaansche richting, inzonderheid op politiek gebied, tegen te gaan, en meer vrijgevige beginselen onder de leden van haar kerkgenootschap ingang te doen vinden."

Het is echter zeer moeijelijk om ook de Katholieke Kerk niet in den strijd te betrekken. De modern-ultramontanen beroepen zich ter verdediging hunner stelling tegen het liberalisme niet alleen op de rede en op politieke beschouwingen, maar ook op het veel hooger gezag der Kerk, de uitspraken der Pausen, vooral de Encycliek Quanta cura en den Syllabus van 8 December 1864.

De laatste argumenten doen zij vooral tegen de katholieke liberalen gelden.

Multapatior, die Katholiek wil zijn en blijven en toch, al zegt hij geen ander gezag hier te willen erkennen dan zijn geweten en zijne rede, deze bewijzen niet kan ter zijde stellen, meent dan ook herhaaldelijk te moeten doen uitkomen, dat hij niet strijdt tegen de Katholieke Kerk, niet in strijd is met de uitspraken van Pausen en Kerkvergaderingen.

„De Paus en de Kerkvergaderingen (zoo schrijft hij in N°. V) zijn de eenige en hoogste rechters en is het de plicht van allen, die Katholieken zijn of als zoodanig beschouwd willen worden, aan deze hooge kerkelijke macht eerbiedig, eerlijk en zonder voorbehoud te gehoorzamen."

Toch lezen wij in hetzelfde N°. V het volgende:

„In dit opzicht (namelijk de modern-ultramontaansche richting) verlangen zij, „de katholieke liberalen", ja, zeer zeker, hervorming, maar volstrekt geen hervorming in leer, tucht en zeden, ook [let op!] in weerwil zij zeer goed inzien, dat daarin vele en schromelijke gebreken zijn ingeslopen, maar hervorming in het bloot menschelijke, tijdelijke, feilbare en geheel op zich zelf staande, in de gedragslijn, die sommige min of meer hooggeplaatste geestelijken en sommige leeken, niet als vertegenwoordigers der onfeilbare Kerk, maar alleen als theologanten, als politieke mannen en aanhangers van de eene of andere school of opinie, tegenover de moderne staatkundige denkbeelden schijnen aangenomen te hebben."

Men ziet hoe moeijelijk het is de Katholieke Kerk geheel buiten den strijd te houden. Men verlangt hervorming, niet in leer, tucht en zeden, maar in het bloot menschelijke, tijdelijke, feilbare enz. En wie zal zich in staat achten, om het goddelijke en menschelijke, dat zoo innig in Christus en zijne Kerk vereenigd is, te scheiden? Alsof het menschelijke slechts een kleed ware, dat men kan uittrekken, vervormen en weder aandoen.

Begrijpt de Heer Mulpatior niet, dat zijne scheiding het innigst wezen van Christus en de Kerk raakt?

En wie zal zich vermeten, in die hooggeplaatste geestelijken, in hun gedrag den vertegenwoordiger der Kerk te

onderscheiden van den theoloog, van den politieken man, van den aanhanger van de eene of andere school of opinie? Wie zal het wagen te zeggen: nu spreekt de Paus als theoloog, als politieke man, als aanhanger eener school? Men moet zich wel boven den Paus verheven wanen, en er belang bij hebben, om, gelijk Multapatior en de katholieke liberalen, ons wijs te willen maken, dat de kwestie van het liberalisme slechts eene schoolsche meening is, omtrent welke de Kerk nog niets zou beslist hebben.

O wij begrijpen, hoe de onfeilbaarheidsverklaring door het Concilie al hunne listige plannen is komen verijdelen, en op nieuw duidelijk gemaakt heeft, dat Paus en Kerk één zijn, dat de leer van den Paus ook de leer der Kerk is, en omgekeerd.

Doch de katholieke liberalen zeggen ons door Multapatior, dat zij hervorming verlangen in hetgeen, volgens hen, hervormd kan en moet worden, namelijk in "de gedragslijn", die de modern-ultramontanen, dat zijn hier "sommige hooggeplaatste geestelijken en sommige "leeken, tegenover de moderne staatkundige denkbeelden "schijnen aangenomen te hebben."

Wij zijn hier, zoo ik meen, op het ware terrein aangekomen, waar wij den strijd der katholieke liberalen, op kerkelijk gebied, gemakkelijk kunnen overzien.

Het zeer onbepaalde woord "gedragslijn" behoeft wel niet nader verklaard te worden: het betreft de bestrijding van het politieke liberalisme door een beroep op de duidelijke uitspraken der Kerk. De voornaamste vraag, die eerst te beantwoorden is, is deze: of onder die "sommige min of meer hooggeplaatste geestelijken" ook zijne Heiligheid de Paus moet begrepen worden.

Eene allergewigtigste vraag, van welker bevestigende be-

antwoording hier alles afhangt. Roma locuta, causa finita. De redeneringen, met welke Multapatior zijne stelling in de Katholieke Kerk verdedigt, geven ons het zeer gegrond vermoeden, dat de Paus omtrent het liberalisme iets gezegd heeft, wat niet zeer ten gunste der katholieke liberalen kan worden aangehaald.

„Maar ge kunt en ge moogt het moderne beginsel der vrijheid niet huldigen; ge zijt als Katholiek door de imperatieve eischen van den Syllabus gebonden" (N°. V).

Te regt zegt Multapatior: „het moderne beginsel" der vrijheid, waaronder niet de vrijheid, maar de vrijheid zooals zij door het liberalisme geleerd wordt, moet verstaan worden.

Zien wij nu, welke redenen Multapatior tegen dien Syllabus doet gelden, en het zal spoedig blijken, dat hij de Kerk en het kerkelijk gezag zelf in den strijd betrekt.

Vooreerst

„erkent een verstandig, in zijne kerkleer goed onderwezen Katholiek" [en die eigenschappen kent Multapatior zich toe en beschouwt dus allen die anders denken, als onverstandige en niet goed onderwezen Katholieken] buiten het rechtsgebied der Kerk [dat is] „op zuiver, duidelijk en onbetwistbaar tijdelijk gebied geen ander gezag dan dat van zijn geweten en van zijne rede."

Multapatior begint met het regtsgebied der Kerk te beperken; hij omschrijft, hoever, volgens hem, de magt der Kerk kan gaan, waar en waarin zij onderwerping kan vragen, en erkent hare magt over hem niet buiten de door hem omschreven grenzen.

Vervolgens schijnt hij zich niet verpligt te achten iets anders aan te nemen buiten de eigenlijk genoemde geloofswaarheden (dogmata).

„Om Katholiek te zijn en te blijven, behoeven de katholieke liberalen derhalve alleen te gelooven, wat in het Woord Gods is geopenbaard, en aan allen door de Katholieke Kerk wordt voorgehouden."

„En wat nu den Syllabus betreft zoo zien de katholieke liberalen daarin thans evenmin zulk eene veroordeeling van hunne staatkundige beginselen, dat zij deze nu voortaan als ketterij zouden moeten beschouwen en dus vaarwel zeggen."

„De Paus zelf noemt den Syllabus eene opgave van dwalingen, niet van ketterijen, niet van punten allen en evenveel strijdig met de geloofsleer" (N°. V).

De katholieke liberaal verwerpt dus alleen datgene wat door de Kerk als ketterij veroordeeld is; met het overige schijnt hij zich liever niet te bemoeijen.

Ten derde:

„Volgens de uitdrukkelijke verklaring van verschillende Bisschoppen, o. a. die van Grenoble, is in de LXXXste stelling van den Syllabus *niet het staatkundig*, maar het *theologiesch* liberalisme door den Paus als eene dwaling aangewezen" (N°. VI).

Uit deze redeneringen van Multapatior meenen wij met regt te mogen opmaken, dat volgens hem ook de Paus behoort tot die sommige min of meer hooggeplaatste geestelijken, welke zich tegen het liberalisme verklaard hebben. Wij zouden willen besluiten, dat Multapatior verlangt, dat ook de Paus van gedragslijn verandere en zich versta en verzoene met zijn politiek liberalisme; maar hij houdt niet

van conclusies. „Wij hebben behoefte aan waarnemingen, de wereld is ziek aan conclusies", zoo roept hij met een jeugdig diepdenker. Laten wij dus waarnemen, eer wij concluderen.

De Syllabus, gelijk de titel aanduidt, is een korte opgave der voornaamste dwalingen van onzen tijd, aangewezen in de Consistorie-Allocutiën, de Encyclieken en andere Apostolische Brieven van Z. H. Paus Pius IX. Bij iedere stelling is de Allocutie, de Encycliek, de Apostolische Brief, waarin zij door den Paus als dwaling aangewezen is, opgegeven. In zich beschouwd, heeft de Sylabus dus niet meer waarde dan een lijst of inhoudsopgave, welke ons vermeldt, wat en waar iets als dwaling is aangewezen, en door wie en bij welke gelegenheid dit geschied is. Ook zegt de voorrede der Acta, waaruit de Syllabus is getrokken, dat men deze moet vergelijken om den waren zin, waarin de stellingen door den Paus veroordeeld zijn, te vatten.

Deze dwalingen nu zijn bij zeer verschillende gelegenheden aangewezen en, wat wij hier vooral moeten opmerken, dit heeft geenszins ten doel een gedragslijn tegenover de moderne politieke denkbeelden, veel minder nog tegenover bestaande politieke wetten of inrigtingen, aan te wijzen.

Het is immers niet hetzelfde, te zeggen: gij dwaalt met dat te leeren, of: zoodanig zult gij u te gedragen hebben, daar waar die dwalingen in toepassing gekomen zijn.

Het eerste heeft de Paus gedaan; het tweede zal wegens de zeer gewijzigde omstandigheden niet algemeen kunnen geschieden. De Paus weet zeer goed, dat hij geen God is en de omstandigheden niet naar zijn wil kan veranderen.

De waarheid is één, zij is voor alle tijden, voor alle plaatsen en voor allen dezelfde. Christus heri, hodie et

in saecula, Christus is gisteren, heden en in eeuwigheid dezelfde. De waarheid kan dus ten allen tijde bepaald uitgesproken, en de dwaling bepaald veroordeeld worden.

De H. Kerk van Christus is gesteld, om ons in de waarheid te leiden en voor de dwaling te behoeden. Christus zeide van zich zelven: Ik ben de waarheid, en de Paus, de Stedehouder van Christus, is de steenrots, waartegen de poorten der hel, de magten der duisternis, ketterij en dwaling, niet vermogen. Christus beloofde zijnen Apostelen den H. Geest, die hen alle waarheid zoude leeren. Hij zelf was geboren en in de wereld gekomen, om getuigenis te geven aan de waarheid (Joan. XVIII, 37).

Die pligt vervult de Paus, als Hoofd der Kerk en Christus' Stedehouder, én door uit te spreken, wat men voor waarheid te houden heeft, én door de dwalingen aan te wijzen en te veroordeelen.

Een Katholiek is verpligt in beide gevallen zich aan 's Pausen gezag te onderwerpen en zich naar die uitspraken te regelen. De Paus geeft ons het ware licht voor den geest, den waren regel voor den wil. Ook in de politiek, ook in de wetenschap enz. heeft de Katholiek een hooger gezag dan zijn geweten en zijne rede, of liever, hij moet zijne rede en zijn geweten regelen naar het hoogere licht en het hooger gezag, hetwelk hem in de Kerk gegeven is.

Of zou dit gezag soms nutteloos zijn en daar ontbeerd kunnen worden, waar men het meest behoefte daaraan heeft: waar de toepassing der valsche beginselen in Staat en wetenschap de vreeselijkste rampen en onheilen voortbrengt? Men past niet ongestraft de dwaling toe, evenmin als men de zonde zonder kwade gevolgen bedrijft.

Multapatior vordert zeer weinig met te zeggen:

„Buiten het rechtsgebied der Kerk, op zuiver, duidelijk en onbewtistbaar tijdelijk gebied en zeer stellig in de politiek" enz. (N°. V).

Sedert wanneer behoort de waarheid tot het tijdelijk gebied [1])? Wat is geestelijker dan de waarheid? Ja, wat is eeuwiger en onveranderlijker? wat meer voor alle tijden en voor alle plaatsen en voor allen? En blijft de Paus in zijne beslissingen niet geheel op zijn gebied? Volgt hij wel een anderen regel dan het depositum fidei, het pand des geloofs, hem toebetrouwd; dat depositum, hetwelk door de dwaling wordt aangerand en tegen vermenging met de dwaling moet behoed worden?

Wij zeiden boven, dat het liberalisme het innigste wezen der Kerk raakt; en als Multapatior een verstandig en goed onderwezen Katholiek was, moest hij dit reeds lang hebben ingezien. Juist omdat een Paus van de hoogte des geloofs oordeelt, onderscheidt hij zoo gemakkelijk de dwaling.

Nemen we een voorbeeld:

In de Encycliek Quanta cura noemt Zijne Heiligheid de Paus het beginsel van scheiding van Kerk en Staat goddeloos en ongerijmd. Het ongerijmde hebben wij aangetoond in de brochure Scheiding van Kerk en Staat [2]); maar het is ook goddeloos, zegt Zijne Heiligheid. Waarom goddeloos? Omdat het strijdt met de door God gestelde orde en die orde vernietigt.

---

1) Het is zonderling, hoe men, eens op den dwaalweg zijnde, gemakkelijk verder afdwaalt. Zoo kent Multapatior *waarheden van niet geestelijken* aard, *waarheden op het gebied van wijsbegeerte, kunst en wetenschap, staatkunde en staathuishoudkunde enz.* (zie No. V). Wat zijn wel *niet geestelijke waarheden?*

2) Haarlem, A. B. van den Heuvel. 1868.

Immers de Staat kan evenmin als de mensch van God onafhankelijk zijn. En daar nu Christus, de menschgeworden Zoon Gods, zijn gezag en zijne magt in de wereld uitoefent door de Kerk, verklaart men den Staat onafhankelijk van God, door hem onafhankelijk van de Kerk te verklaren, gelijk de liberalen doen.

Verder is het innigste wezen der dwaling, den mensch te scheiden van God; alle geest, die Jesus ontbindt, is niet uit God en deze is de Antichrist (Joann. IV, 3).

Het innigste wezen der waarheid is, den mensch met God te vereenigen, hem tot kind Gods te maken. Niet de mensch alleen, maar de maatschappij der menschen moet kind Gods zijn. Het is dus goddeloos, Staat en Kerk te scheiden.

Maar wij gaan nog dieper. De type van alle orde op aarde is de menschwording van den Zoon Gods. Door bemiddeling dier aangenomen menschelijke natuur vereenigt Christus den mensch met God, deelt hem de goddelijke gaven mede, opdat zoo de mensch aan de goddelijke natuur deelachtig worde. De christelijke Staat of maatschappij is dus de volmaaktste vrucht der Verlossing en zij moet gelijken op de type, door Christus ons getoond.

Het beginsel, dat scheiding van Kerk en Staat leert, loochent dus in zijn diepen grond, dat de Zoon Gods is mensch geworden; leert, dat de mensch als maatschappij de verlossing door Christus niet behoeft en ook niet tot verheerlijking door Christus bestemd is.

En dan durft men zeggen, dat de Kerk met het liberalisme niet te maken heeft!

Als de Paus de dwaling veroordeelt, dan beschouwt hij de schitterende zon des geloofs en wordt hij geleid door den Geest van Christus.

Maar nog minder vordert Multapatior met te zeggen, dat hij alleen geloofswaarheden aanneemt en die alleen verpligt is aan te nemen.

Multapatior kent zeker niet de XXII^ste^ dwaling van den Syllabus:

„De verpligting, waardoor de katholieke leeraars en „schrijvers volstrekt gebonden zijn, bepaalt zich alleen „tot datgene, wat door het onfeilbaar oordeel „der Kerk voorgesteld wordt als door allen te „gelooven leerstukken des geloofs."

Ziehier den tekst uit den Brief van Z. H. „Tuas libenter" van 21 December 1863. Na gezegd te hebben, wat wij daar aanhaalden, vervolgt Zijne Heiligheid aldus:

„Wij zijn overtuigd, dat zij (de geleerden der mun„chener-vergadering) niet hebben willen verklaren, dat „die volmaakte aanneming der geopenbaarde waarheden, „welke zij geheel en al noodzakelijk erkenden tot den waren „vooruitgang der wetenschap en ter bestrijding der dwalingen, „kan bestaan, indien alleen aan de uitdrukke„lijk door de Kerk gedefiniëerde dogmata ge„loof en gehoorzaamheid geschonken wordt."

„Want al betrof het alleen die onderwerping, welke „door eene acte van goddelijk geloof geschiedt, dan nog „mag men die niet beperken tot hetgeen door bepaalde „uitspraken der Algemeene Conciliën of der Roomsche „Pausen en van dezen Stoel beslist is, maar die onder„werping moet zich ook uitstrekken tot hetgeen door het „gewone leeraarsambt der geheele over de aarde verspreide „Kerk als goddelijk geopenbaarde leer wordt geleerd, en „daarom met eene algemeene en standvastige overeenstem„ming door de katholieke theologen als tot het geloof be„hoorende gehouden wordt."

„Maar daar het hier die onderwerping betreft,

„waartoe in geweten al die Katholieken ver-
„pligt zijn, die zich op de bespiegelende wetenschappen
„toeleggen om door hunne schriften nuttig te zijn aan
„de Kerk, daarom moeten de mannen dierzelfde verga-
„dering erkennen, dat het voor verstandige Katho-
„lieken niet genoeg is, bovengemelde leerstukken der
„Kerk aan te nemen en te eerbiedigen, maar dat het ook
„noodig is, zich te onderwerpen zoowel aan de beslissingen
„die betrekkelijk de leer van de Pauselijke Congregaties
„uitgaan, als ook aan die leerpunten, welke volgens al-
„gemeene en standvastige overeenstemming der Katholieken
„gehouden worden als zóó zekere theologische waarheden
„en gevolgtrekkingen, dat de daarmeê strijdige meeningen,
„al kan men ze niet kettersch noemen, toch eene andere
„theologische censuur verdienen."

Hoe duidelijk, hoe bepaald doet Zijne Heiligheid uitkomen, dat het hier niet slechts eene geloofsakte betreft, maar ook eene acte van onderwerping aan het leerend gezag. Immers kan men het nog onderwerping noemen, als Multapatior na de veroordeeling der stelling LV: de Kerk moet van den Staat en de Staat van de Kerk gescheiden worden (in de Allocutie Acerbissimum van 27 September) nog schrijven durft: „Staat
„en Kerk moeten beiden en evenzeer scheiding van elkan-
„der verlangen"? Kent dan Multapatior de waarheid beter dan de Paus? Ziet zijne rede helderder, zuiverder, verder dan de door de goddelijke rede verlichte Paus? Of zullen wij moeten toegeven, dat het leerend gezag aan de Kerk gegeven is alleen om geloofsartikelen te maken?

De derde aangehaalde reden schijnt aan Multapatior zeker allergewigtigst: „In de LXXXste stelling van den Syllabus is niet het *staatkundig*, maar het *theologisch*

liberalisme door den Paus als dwaling aangewezen."

Ik geloof, dat men minder ver van de waarheid zal verwijderd zijn, indien men zegt, dat in de LXXX^ste^ stelling noch de vooruitgang, noch het liberalisme, noch de moderne beschaving, althans niet regtstreeks, veroordeeld is. De kracht der veroordeeling valt hier op: de Roomsche Opperpriester kan en moet zich verstaan en verzoenen met enz.

In de Allocutie Jamdudum cernimus van 18 Maart 1861 wordt deze stelling behandeld.

De Paus vangt aan met te wijzen op den erbarmelijken strijd, waardoor thans de burgerlijke maatschappij bewogen wordt, een strijd van tegenstrijdige beginselen tusschen waarheid en dwaling, tusschen deugd en misdaad, tusschen licht en duisternis. Hij zegt, dat eenigen zekere meeningen der zoogenaamde moderne beschaving voorstaan, en dat anderen de regten van de regtvaardigheid en van onze allerheiligste godsdienst verdedigen. En stelt dan aldus het onderwerp zijner rede:

„De eersten eischen, dat de Roomsche Opper-„priester zich verzoene en versta met den „vooruitgang, met het liberalisme, gelijk zij „het noemen, en met de nieuwere beschaving." En na de redenen uiteengezet te hebben, waarom hij zich daarmeê niet kan verzoenen, sluit hij aldus:

„Dit dan zoo zijnde, zoo verklaren wij, voor wij ein-„digen te spreken, duidelijk en openlijk voor God en „menschen, dat er in het minste geen reden bestaat, „waarom wij ons met iemand moeten verzoenen."

Het is duidelijk, dat hier regtstreeks noch het politiek noch het theologiesch liberalisme als dwaling wordt aangewezen. Men zoekt uitvlugten om zich te redden en,

niettegenstaande de veroordeeling van den Paus, katholiek en liberaal te blijven vereenigen.

Nogtans kan hier aan geen ander liberalisme dan het staatkundige gedacht worden.

De LXXX^ste^ stelling behoort tot § X met het opschrift: Errores qui ad liberalismum referuntur, d.i. dwalingen, die tot het liberalisme behooren.

Ze zijn vier in getal:

LXXVII. Het is in dezen tijd niet meer dienstig, de katholieke godsdienst, met uitsluiting van alle andere eeredienſten, voor de eenige godsdienst van Staat te houden.

LXXVIII. Vandaar is er loffelijk in eenige katholieke landen bij de wet voorzien, dat zij, die zich daar komen nederzetten, allen hunne eeredienst openlijk mogen uitoefenen.

LXXIX. Immers het is valsch, dat de *burgerlijke* vrijheid van elke eeredienst, alsmede dat de aan allen toegekende volmagt om zonder uitzondering alle meeningen en gedachten openlijk en in 't openbaar bekend te maken, strekt om de zeden en den zin der volken ligter te bederven en de pest der onverschilligheid voort te planten.

Wie kan in deze stellingen iets anders vinden dan het staatkundig liberalisme, hetwelk eigenmagtig en uitgaande alleen van het beginsel van vrijheid aan de Kerk hare verkregene regten ontneemt, alle soort van eeredienſten in katholieke landen toelaat en ieder vrijheid, dat is burgerlijke vrijheid geeft om alle meeningen en gedachten openbaar te maken.

Met dat liberalisme wil men, dat de Roomsche Opperpriester zich verzoene.

Wat mogen we uit het voorgaande besluiten?

Hoedanig is de toestand van den katholieken liberaal Multapatior in betrekking tot de Kerk? Is zijn geest vriendschappelijk of vijandig? Gunstig voor het liberalisme of voor de Kerk?

In de verdediging van zijn liberalisme, gelijk wij zagen, gaat Multapatior zoo ver, dat hij de magt der Kerk zou willen beperken, haar de grenzen stellen, buiten welke zij niet zou mogen gaan, ten minste buiten welke Multapatior haar geen gehoorzaamheid schuldig is. De Kerk moet hervormd worden, de hooggeplaatste geestelijken moeten van gedragslijn veranderen, zij moeten zich verstaan en verzoenen met zijn liberalisme; want Multapatior wil Katholiek blijven en toch het liberalisme niet verwerpen.

De Kerk is steeds goedertieren, wat men ook zegge van haar verketteren en verdoemen. Zij sluit niet spoedig iemand buiten hare gemeenschap. In plaats van de personen te vervolgen, is onze H. Vader begonnen met de dwalingen van onzen tijd aan te wijzen, om daardoor zijne kinderen te waarschuwen en van den verkeerden weg terug te houden en terug te brengen. Het gevaar werd te groot, de dwaling drong overal in, bragt de noodlottigste gevolgen voort in Staat en huisgezin, en dreigde langs een omweg ook de Kerk te bereiken.

Niet tevreden met zijn stilzwijgen, wilde men ook den Paus dwingen, zich met den vooruitgang, het liberalisme, en de moderne beschaving te verstaan en te verzoenen. Het werd tijd, om te spreken. Doch met welk rijp beraad, met welke voorzigtigheid, met welke verschooning, met welken aandrang bij de kinderen der Kerk, om niet voort te gaan op den verkeerden weg, maar terug te keeren tot de waarheid en het licht!

Doch Multapatior zegt, dat hij Katholiek wil zijn en

blijven, dat hij een verstandig, goed onderwezen Katholiek is, dat hij niets anders zoekt dan het heil der Kerk en er zelfs op uit is, om de katholieke liberalen tot eene zelfstandige partij te vereenigen, opdat zij met meer kracht dit heil kunnen bevorderen (N° X). Wij achten het niet onbelangrijk, onze lezers bekend te maken met het oordeel van Zijne Heiligheid in de bovenvermelde Allocutie Jamdudum cernimus van 18 Maart 1861. Alleen zij men gewaarschuwd, dat de H. Vader hier voornamelijk op Italië het oog gevestigd heeft.

Na gezegd te hebben, dat „de voorstanders der moderne beschaving eischen, dat de Roomsche Opperpriester zich verzoene en versta met den vooruitgang, met het liberalisme, gelijk zij 't noemen, en de moderne beschaving, terwijl anderen met regt smeeken, dat de onbewegelijke en ongeschokte beginselen der eeuwige regtvaardigheid geheel en ongeschonden blijven en de heilzame kracht onzer goddelijke godsdienst behouden zij", vervolgt Z. H. aldus:

„Maar de voorstanders der hedendaagsche beschaving „geven dit geenszins toe, dewijl zij verzekeren, dat zij „ware en opregte vrienden der godsdienst „zijn."

Wat antwoordt hierop Zijne Heiligheid?

„Wij zouden hen willen gelooven, indien niet aller-„droevigste feiten, welke zich dagelijks voor aller oogen „vertoonen, juist het tegenovergestelde aantoonden.

„Op aarde bestaat slechts ééne ware en heilige godsdienst „door den Heer Christus zelf gegrondvest en ingesteld, „welke genoemd wordt Katholiek, Apostoliek, Roomsch."

„En nu vragen wij hen, die ons uitnoodigen, voor het „heil der godsdienst aan de hedendaagsche beschaving de „hand te reiken, of de feiten zoodanig zijn, dat zij den „Stedehouder van Christus op aarde, door Hem aange-

„steld om de zuiverheid zijner leer te verdedigen en de „lammeren en schapen met diezelfde leer te voeden en „te versterken, kunnen bewegen om zich, zonder gewe„tensbezwaar en zonder groote ergernis voor allen, met „de hedendaagsche beschaving te vereenigen, door welke „beschaving zoovele niet genoeg te betreuren rampen ge„beuren, zoovele allerslechtste meeningen, dwalingen en „beginselen, geheel tegenstrijdig met de katholieke gods„dienst en leer, verkondigd worden. En onder deze „feiten weet iedereen, hoe zelfs de plegtige overeen„komsten, tusschen den Apostolischen Stoel en koninklijke vorsten wettig aangegaan, geheel vernietigd worden."

„Terwijl verder deze moderne beschaving iedere niet „katholieke eeredienst gunstig is, zelfs den ongeloovigen „het bekleeden van openbare ambten niet belet, en de „katholieke scholen voor hunne kinderen opent; is zij „boos tegen de godsdienstige genootschappen, tegen de „instellingen van het bestuur van katholieke scholen, „tegen zeer vele kerkelijke personen van iederen rang, ook „van de uitstekendste waardigheid, van welke niet wei„nigen hun leven in onzekere ballingschap of in de boeijen „doorbrengen, ook tegen uitmuntende leeken, die, ons „en dezen Heiligen Stoel genegen, de zaak der godsdienst „en der geregtigheid ijverig verdedigen."

„Terwijl deze beschaving aan niet katholieke instel„lingen en personen subsidie geeft, berooft zij de Katho„lieke Kerk van hare regtvaardigste bezittingen en ge„bruikt raad en daad om de heilzame werking dier Kerk „te verminderen."

„Daarenboven, terwijl zij alle vrijheid verleent aan „woorden en schriften, die van de Kerk en de haar van harte „getrouwen afkeerig zijn, en terwijl zij de losbandigheid „opwekt, voedt en koestert, toont zij zich van den anderen

„kant behoedzaam en gematigd in het beteugelen der „geweldige en harde handelwijze tegen hen, die de beste „schriften uitgeven; en straft het ten strengste, als zij „meent, dat dezen slechts weinig de grenzen der ge„matigdheid overschrijden."

„Kan nu ooit de Roomsche Opperpriester aan dergelijke „beschaving de hand reiken en daarmede een opregt ver„bond van eendragt aangaan?"

En nu zegge Multapatior niet, dat wij zulke zaken in ons vaderland nog niet ondervinden. Bestaat daartoe niet de neiging bij de liberalen? Strijden zij niet tegen geestelijke overheersching en priesterheerschappij? Worden zij zelfs niet er toe aangespoord door katholieke liberalen? Wat beteekenen dan toch de volgende dreigende woorden van Multapatior, den vriend en geestverwant der liberalen?

„Met angst en bezorgdheid zien de katholieke liberalen de toekomst te gemoet."....

„Eene regering, die in Nederland, *onder voorwendsel van slechts de moderne ultramontanen* te willen treffen, eene vervolging der Katholieken in het algemeen op het getouw zette, zou zich zeer populair maken en zich den eenparigen bijval van de verschillende staats- en kerkelijke partijen verzekeren."

Zoo dreigt Multapatior in N°. III. Wij gelooven er niets van, tenzij de liberale partij voornemens mogt zijn, ons bij het vergroote Pruissen te arnexeren en onder bismarckiaansch regime te brengen.

Inmiddels verhaalt Multapatior zelf, hoe genadig de Katholieken in andere landen door de overheerschende liberale partij behandeld worden, om hen des te gemakkelijker tot de katholiek-liberale partij over te halen.

„Naar het voorbeeld van wat in Italië reeds geschied is, zal men wellicht de hand aan kloosters en kerkelijke goederen gaan slaan, onder voorwendsel, dat uit die kloosters en uit den clerus zich de elementen van rustverstoring, agitatie en politieke intrigues ontwikkelen; misschien is de tijd niet verre meer af, dat men, bewerende dat de roomsche geestelijkheid zich het monopolie van het onderwijs wil toeeigenen en de bestaande en bij de wet gesanctioneerde staatsinstellingen van het openbaar, neutraal onderwijs tracht omver te werpen, althans bij het volk in minachting brengt, even als reeds in Zwitserland is geschied, alle onderwijsgevende geestelijke corporatiën uit het land zal verbannen; niet lang wellicht duurt het, of de dagbladen, door Katholieken geschreven, worden opgeheven, onder voorwendsel dat de moderne ultramontanen niet dan misbruik van de vrijheid van drukpers maken, en hunne bladen slechts dienen om onverdraagzaamheid aan te kweeken, en allen, die niet denken zooals zij, uit te schelden, te beleedigen, te belasteren en gehaat te maken."

Met andere woorden, als de liberalen hier meester en sterk genoeg zijn, zullen zij in Nederland hetzelfde en onder dezelfde voorwendsels doen, wat de liberalen reeds doen in andere landen.

En hierna vraagt Multapatior zeer naief:

„En wie zal dan, met eenige hoop op succes, den eindelijk losbrekenden storm van onrecht en ingewortelden papenhaat kunnen bezweren?"

En hij antwoordt zonder nadenken: „*Tot nog toe deden dit alleen de liberalen.*"

Zeker, Multapatior heeft volkomen gelijk. De liberalen houden den storm tegen, omdat zij alleen dien kunnen en zullen wekken, als zij hun tijd gekomen achten. De partij is hier nog niet zoo vast gezeten, dat zij durft, wat

men in Duitschland, Italië, Zwitserland durft. Ons volk is nog niet zoo ongodsdienstig en zedeloos, om „onrecht en rechtsverkrachting" te dulden.

Wat er met der tijd uit het moderne ongeloof en de moderne beschaving der godsdienstlooze scholen, ook in ons vaderland, zal voortkomen, is nog moeijelijk te voorspellen.

Maar dit is zeker, dat voor de Katholieke Kerk slechts gevaar dreigt van den kant der vrijheid- en verdraagzaamheid-prekende liberalen.

Laten wij eindigen met de woorden van Multapatior:

„God verhoede, dat men [dat zijn de liberalen, zoowel de katholieke als niet-katholieke] in Nederland, gedreven door voorgewende verbittering tegen de moderne ultramontanen, den onzaligen weg van onrecht en rechtsverkrachting insla, waarop men in Duitschlaud, Italië en Zwitserland reeds den voet gezet heeft!"

(*Wordt vervolgd.*)

C. L. Rijp.

PROSELIETISME.

(Nog eene bladzijde uit het dagboek van een dorpspastoor.)

In het jaar 18.. oefende ik mijne heilige bediening uit in de gemeente N....., tot wier kerkelijk gebied mede behoorde het dorp 's G....., alwaar slechts enkele Katholieken, meerendeels uit den behoeftigen stand, woonachtig waren.

Onder deze armen, die onderstand genoten van het r. k. armbestuur te N..., bevond zich het huisgezin eener weduwe, moeder van vijf kinderen, van welke twee dochters van ongeveer 18—20 jaren bij Katholieken te N. dienstbaar waren, de oudste zoon in de militie was gevallen, en de beide jongsten nog onder het moederlijk dak verbleven, ofschoon de oudste van hen bij Protestanten in dagdienst was.

Deze weduwe, die bij den dood haars mans tot hare lang verwaarloosde godsdienstpligten was teruggekeerd, gedroeg zich als eene voorbeeldige bekeerlinge en verzuimde, ofschoon een uur van de kerk verwijderd, sedert dien tijd nimmer eenige godsdienstoefening, waarbij zij altijd vergezeld was van hare beide jongste kinderen.

Op eens echter verneem ik, dat zij in tijd van acht

dagen eene even ijverige Protestante was geworden, als zij vroeger ijverig Katholiek was.

Die plotselinge ommekeer kwam mij raadselachtig voor. Er moest, dacht mij, meer daarachter schuilen; die overgang moest reeds langer zijn voorbereid.

Sedert eenigen tijd had ik maar al te duidelijk de sporen bemerkt der ijverige werkzaamheid van zekere liefdadige vereeniging onder de arme Katholieken te 's G . . ., en ik kon de liefdelooze verdenking niet onderdrukken, dat hier eene proselietenmakers intrigue in het spel was van het geheim genootschap „Unitas", waarvan eene kwalijk bezorgde circulaire mij den burgemeester dier gemeente, een predikantszoon, als secretaris, en den notaris als penningmeester had leeren kennen.

Eenige Katholieken mijner gemeente, die uit godsdienstig medelijden de arme weduwe bezocht hadden, verhaalden mij, dat zij slechts zuchtende en met tranen op de tot haar gerigte vermaningen had geantwoord. Driemalen bezocht ik zelf haar om de in mijn oog ongelukkig verleide te redden en hare oogen te openen voor de strikken, welke men haar geloof en geweten en dat harer kinderen had gespannen.

Bij het binnentreden harer woning vond ik de uiterlijke teekenen onzer heilige godsdienst: kruisbeeld, wijwatersvat, rozekrans, communieplaten, ofschoon met een bekleedsel aan het oog onttrokken, niet van den wand verdwenen; naast het roomsch kerkboek lag op de tafel een statenbijbel. Overigens hadden woning en kleeding een veel welvarender aanzien dan vroeger: een bewijs, dat de inwendige zending nog niet zoo ver was gevorderd als de uitwendige.

Intusschen mogt het mij geen enkelen keer gelukken de arme vrouw langer dan weinige minuten alléén te

spreken; want naauwelijks was ik hare woning binnengetreden, of eenige weldadige Dorcassen uit de buurt, waaronder Mevrouw de predikantse, voorzien van liefdegaven, kwamen haar bezoeken, in vereerend gezelschap van eene afgevallen katholieke dienstmeid, die eerstdaags met een gegoeden protestantschen boer, bij wien zij dienstbaar was, den huwelijken en moederlijken staat zou ingaan. Deze hartstogtelijke proseliete, met wie 't mij niet mogelijk was eene bedaarde polemiek te voeren, vervulde de rol van schriftgeleerde en voerde het woord voor de altoos zwijgende weduwe. Bij mijn laatst bezoek had de conferentie veel van een lutheriesch tafelgesprek; en, na vele grofheden te hebben moeten aanhooren, nam ik afscheid van de ongelukkige, die, toen ik haar zeide, dat mij niets meer overbleef dan voor haar te bidden, mij met een halfgesmoorde stem antwoordde: „As je blieft, vader!"

Dat woord, vroeger zoo dikwijls uit haren mond gehoord, deed mij nog hopen.

Na dien dag vernam ik nu en dan van hare beide dochters, die haar meermalen bezochten en voor moeders bekeering baden, dat zij wel ter kerk ging en bij Dominé kwam, maar t'huis met hare kinderen nog altoos roomsch bad.

Drie maanden later, daar vernam ik op eens, dat moeder zeer lijdende was aan eene kwaal, die haar weldra naar het graf zou slepen. Ook verhaalde men mij, dat Dominé haar dagelijks bezocht, en de burgemeester met den notaris bij haar was geweest om een testament te maken, waarbij men haar de diakenen der hervormde gemeente tot voogden over hare kinderen had doen aanstellen en verklaren, dat het haar uitdrukkelijke begeerte was, dat haar ligchaam op het protestantsch kerkhof zou begraven worden, en hare kinderen — de ouderen natuurlijk door

zedelijke? middelen — in het protestantsch geloof zouden worden opgevoed.

Zoo meende dus het protestantsch proselietisme zijne prooi, 't zij levend, 't zij dood, voor goed te hebben bemagtigd. Wie had, bij zooveel sluw overleg en welberekende maatregelen van de kinderen dezer wereld, kunnen vermoeden, dat het gansche plan zou mislukken op het oogenblik, dat men meende er de laatste hand aan te leggen? Dat zij zelven, die het net van verleiding zoo behendig hadden gesponnen, zouden gebruikt worden om het als rag te verscheuren?

Nog in het laatste uur wilde God zich over de bitter bedrogene weduwe ontfermen en toonen, dat zijne wegen niet 's menschen wegen en hunne gedachten niet zijne gedachten zijn. Er had namelijk een schijnbaar onbeduidend voorval plaats, dat juist in het plan van Gods barmhartigheid het middel moest zijn om de beklagenswaardige vrouw tot Hem terug te brengen.

De burgemeester had, op verzoek der zieke, voor den oudsten zoon, die in militaire dienst was, verlof aangevraagd om zijne moeder op haar sterfbed te bezoeken. Deze zoon, een flinke en brave jongen, geheel onbewust van hetgeen tijdens zijne afwezigheid te huis was geschied, kwam op zijne doorreis naar 's G..... mij groeten en vernemen, hoe het met moeder gesteld was. Toen ik hem de treurige zaak had medegedeeld, was hij tot wanhoop toe bedroefd en spoedde zich, door hoop en vrees gedreven, naar de moederlijke woning, mij belovende het ziekbed zijner moeder niet te zullen verlaten, alvorens hij, met de genade van God, door zijne kinderbede hare toestemming had verkregen om een priester te roepen.

De barmhartige God verhoorde die kinderbede. Reeds in den vroegen morgen van den volgende dag kwam den

jonge soldaat, na een uur door de dikke sneeuw te hebben gemarcheerd — 't was in 't laatst van December — mij zijne schoonste overwinning op het hart zijner moeder boodschappen, en bragt mij met een hart, kloppende van de zaligste kindervreugde, de gelukkige tijding, dat moeder mij aan haar ziekbed verlangde en den tijd, dien de goedertieren God haar nog schonk, wilde besteden om zich met Hem te verzoenen en de gegevene ergernissen met derzelver gevolgen zooveel mogelijk te herstellen.

Om in deze gewigtige omstandigheden geen kostbaar oogenblik te verliezen, reed ik aanstonds naar het dorp 's G....., doch stapte onderweg af aan de woning van den notaris, om mij te vergewissen, of er inderdaad een dusdanig testament bestond, als waarvan men mij had verhaald. Ik vroeg hem dus zeer beleefdelijk, of ik binnen een uur over zijne ambtelijke dienst mogt beschikken en ZEd. met mijn rijtuig doen afhalen tot het passeren van een testament aan het ziekbed van de weduwe H., die mijne geestelijke bediening had ingeroepen. De man was door die onverwachte vraag zigtbaar onthutst, doch zich herstellende gaf hij mij met een onwilligen glimlach ten antwoord, dat er bij die arme weduwe toch niet veel te erven zou vallen, en ontraadde mij die onnoodige kosten te maken, daar het armbestuur toch de natuurlijke erfgenaam was van den last harer minderjarige kinderen. Even glimlagchend merkte ik op, dat ik reden meende te hebben om die nalatenschap niet zoo gering te schatten, en hare kinderen mij gezegd hadden, dat zij nog onlangs, bij uitersten wil, vrij belangrijke beschikkingen had gemaakt, waarin zij nu verandering zou begeeren. „Welnu", hernam hij, „in mijne betrekking als notaris mag ik u mijne dienst niet weigeren." Of ZEd. trouwens nog in eene andere betrekking tot de zieke stond, liet de be-

scheidenheid mij niet toe te vragen; maar tot 's mans eer moet ik zeggen, dat hij zijn notariëel geheim met onkreukbare trouw voor mij heeft bewaard. Met zulk gevoel van achting nam ik afscheid tot spoedig weêrzien.

Weinige minuten later stond ik aan het treurig krankbed der weduwe.

Mijn voerman, een katholiek landman van N...., die er eene eer in stelde mij bij deze belangrijke bediening te vergezellen, bleef met mij om, zoo noodig, onmiddellijk den notaris te gaan afhalen. Een oogenblik na mijne komst had ik het genoegen den protestantschen geneesheer te zien binnentreden, die juist zijne patiente kwam bezoeken en mij de geruststellende verzekering gaf, dat er geen oogenblikkelijk stervensgevaar was, en de lijderes, volgens zijn oordeel, nog wel eenige dagen zou leven. In zijne tegenwoordigheid, die mij zeer welkom was, vroeg ik toen de zieke, of zij mij uit geheel vrijen wil aan haar ziekbed had verlangd en begeerde in het katholiek geloof te leven en te sterven. Mijn voerman, ofschoon ongeroepen, herhaalde die vraag nog eens in zijne eigenaardige landmans-taal: „je moet het nu maar ronduit zeggen, daar meester bij is: roomsch of griffermeerd?"

Ik wil bekennen, dat een gevoel, deels van diep medelijden, deels van nog dieper verontwaardiging, mij aandeed, toen ik de ongelukkige kranke, bitter weenende en van pijn krimpende, zich hoorde beklagen, dat zij zich zoo had bezondigd om voor brood en geld haar heilig geloof te verzaken en hare ziel en die harer kinderen te verkoopen, en God zoo hartverscheurend hoorde smeeken, dat Hij haar toch mogt sparen en haar den tijd laten om zich te bekeeren en alles te herstellen.

Toen ik, na die opene en treffende verklaring, mij overtuigd had van het bestaan des bewusten testaments,

reed mijn voerman onverwijld naar den notaris terug. Den geneesheer, dien ik als een regtschapen man heb leeren kennen, verzocht ik vóór zijn vertrek de zieke voor mijne rekening te willen blijven behandelen. en haar en mij tevens de vereerende dienst te bewijzen om straks als getuige te assisteren bij het testament; hetgeen hij met bereidwilligheid aannam. En na mij nog eenige oogenblikken met de zieke te hebben bezig gehouden, verwijderde ook ik mij om een tweede getuige te gaan vragen, de kranke moeder zoolang omringd latende van hare biddende kinderen.

Ik begaf mij naar de woning van een der diakenen van de hervormde gemeente, wien ik beleefdelijk verzocht om, dewijl er schier geen enkele gegoede Katholiek in het dorp woonde, mij te willen verpligten met als getuige tegenwoordig te zijn bij het testament, dat zoo aanstonds aan het ziekbed der weduwe zou gepasseerd worden. De man verschoonde zich met drukke bezigheden, en om tijdverlies en verdere vruchtelooze pogingen te besparen, zou mijn voerman gaarne de tweede getuige zijn. In ieder geval moest men overtuigd zijn, dat de zaak door mij open en bij daglicht werd behandeld, en er geen geheime of lichtschuwe Jesuïeten-list in 't spel was.

Naauwelijks was ik bij de zieke teruggekeerd, of de notaris — met haren of met zijnen? toestand zigtbaar begaan — trad binnen. En geen wonder; want welligt had hij nog nimmer een zoo plegtig testament gepasseerd als dit, waarbij niet slechts de wettige getuigen, maar ook de engelen der barmhartigheid en des berouws als wraakgetuigen tegen gewetensdwang en zielenkooperij, door een vorig testament gepleegd, zouden optreden.

Zonder in zijne ontroering mijne tegenwoordigheid te bemerken, stapte de notaris regtstreeks naar de hem wel bekende sponde en rigtte met indrukwekkende belangstel-

jing tot de kranke de vraag: „Maar, moedertje! zijt ge dan zoo spoedig van uwe godsdienstige overtuiging afgeweken? En weet gij....." Hier onderbrak de zieke zijne toespraak, die nog zalvender dreigde te worden, en begon zij snikkende zich te beklagen over de verleiding, waarvan zij het ongelukkig offer was, en over hare eigene ontrouw en ondankbaarheid tegen God, om voor brood en wereldsch goed, schijnbaar althans, haar heilig geloof en geweten en de zielen harer kinderen te verkoopen.

Om de arme en zwoegende zieke niet langer noodeloos te laten afpijnigen en de noodige ambtelijke zaak te bespoedigen, nam ik op mijne beurt het woord, bedankte den gemoedelijken man voor de door hem zelven uitgelokte openbare belijdenis en was zoo vrij hem te herinneren aan zijne betrekking van notaris, de eenige waarin ik zijne dienst had verzocht.

Nu eerst scheen hij zich zijner eigenlijke roeping bewust, plaatste zich aan de tafel, waarop het weêr ontdekte teeken van ons h. geloof, het kruisbeeld, prijkte, en waar boven aan den wand toevallig de communieplaat van den braven soldaat hing, als de stomme, thans zoo welsprekende getuige van den duren eed, waarmede hij op dien dag zijn heilig geloof had bezworen, waartoe hij met Gods genade zijne afgedwaalde moeder had teruggebragt.

Statig ontvouwde de notaris zijne portefeuille en schreef het testament, dat natuurlijk zeer eenvoudig was, daar onze moeder de H. R. K. Kerk universele erfgename werd gesteld van alle baten en lasten der nalatenschap.

Bij de voorlezing en afvraging maakte de zieke de opmerking, dat in de herroeping van het vorig testament moest opgenomen worden, dat zij ook al hare ergernissen herriep, dat hare kinderen in het r. k. geloof moesten opgevoed

worden, haar ligchaam op het r. k. kerkhof begraven enz.; doch zij liet zich door mijne verzekering, dat het voor de wet voldoende was, geruststellen. Nog werd door den notaris aan de getuigen gevraagd, of zij overtuigd waren, dat de zieke genoegzaam hare vermogens bezat om bij uitersten wil te kunnen beschikken. Mijn voerman stond toen op en getuigde overtuigd te zijn, dat zij nog nooit van haar leven zoo goed bij kennis was geweest; en de protestantsche geneesheer, ook naar zijn gevoelen gevraagd, vereenigde zich met de verklaring van den eersten getuige.

Nadat dus het noodlottig zielen-contract was vernietigd en het weefsel van bedrog en misleiding verscheurd, was ook de taak van den notaris in zijne dubbele betrekking tot de zieke geeindigd. Alvorens te vertrekken, vroeg hij mij, wie de kosten van het testament zou betalen; waarop ik zoo vrij was hem te vragen, wie de kosten van het vorige had gedragen, zonder welks bestaan dit onnoodig zou zijn geweest. En toen hij mij antwoordde, dat hij zulks, zooals hij in dergelijke gevallen altoos gewoon was, uit menschlievendheid had gedaan ten dienste van de diakonie, verzocht ik hem allerbeleefdst diezelfde liefdedienst nog eens te willen bewijzen ten gunste van het zooveel minder gegoed r. k. armbestuur, dat nu weder met de zorg voor het huisgezin der weduwe was en bleef belast. Hij verklaarde mij, dat het tegen zijn geweten streed in deze zaak regtstreeks mede te werken, doch hij zou, om zijne onbekrompenheid te toonen, alleen de kosten van zegels en registratie vorderen. Voor dat goed werk tot geestelijk heil der zieke en voor zijne inderdaad ruime ligchamelijke werken van barmhartigheid, aan de arme weduwe bewezen, bragt ik hem mijn hartelijken dank en verzocht hem daarmede te willen voortgaan om Gods wil

en uit eerbied voor de godsdienstige overtuiging der vrouw, eene overtuiging, die zich zoo schoon en zoo krachtig op haar smart- en kommervol ziekbed had getoond.

Van hetgeen, na het vertrek van notaris en getuigen, aan het ziekbed omging, daarvan was de God van berouw en ontferming alléén getuige, en die dit verhaalt, was zijn gelukkige dienaar.

Den volgenden morgen had er aan dat ziekbed een tooneel plaats, zooals slechts de stervenssponde van den Christen kan aanbieden in die godsdienst, waarin geloof, hoop en liefde woont.

De God van barmhartigheid, die den dood des zondaars niet wil, maar dat hij zich bekeere en leve, trad de nederige stulp dezer arme weduwe binnen. Rondom hare sponde lagen vier van hare vijf kinderen — het vijfde hield men ondanks de hartverscheurendste bede wreedaardig van het moederlijk sterfbed verwijderd —, die van weemoedige vreugde weenden en met blijde tranen God dankten. Nog eenmaal deed zij in hare eenvoudige hartetaal de belijdenis van haar schijnbaar verloochend geloof; bad den God van eindelooze ontferming om vergiffenis; smeekte hare kinderen om vergeving voor de gegevene ergernis; bad den goddelijken Opperherder, die zijn verdoold schaap aan den rand des afgronds kwam wedervinden; bezwoer hare kinderen, dat zij toch getrouw zouden volharden in hun heilig geloof; en bittere tranen onderbraken hare stem, toen zij God zoo vurig smeekte, dat Hij toch het offer van haar leven wilde aannemen voor het behoud der ziel van haar kind dat, minder schuldig dan zij, nog dwaalde en thans in de magt der wolven was.

Nog was ik diep geroerd door dat troostvol tooneel, waarover de engelen in den hemel juichten, toen eensklaps een verward gejoel van vele stemmen daarbuiten en een

hevig gebons tegen de deur mijne aandacht trok, en het weldra bleek, dat een schouwspel van geheel anderen aard mij voor de woning der stervende werd bereid.

Geheel ontsteld trâd op dat oogenblik mijn voerman binnen, die mij de onheilspellende tijding bragt, dat een bonte hoop van woeste mannen en tierende vrouwen, opgeruide knapen en meisjes het ruime voorplein hadden bezet en, door drank verhit en met sneeuwballen gewapend, mijne terugkomst afwachtten. Dat men zelfs storm liep op de deur, door er een oud paard tegen op te jagen, waaraan men in driesten spotlust den naam der stervende gaf.

En dat ergerlijk tooneel had plaats vlak tegenover de woning van den burgemeester, den bewaarder der rust en veiligheid zijner gemeente, en van den predikant, die daags te voren nog een psalm aan het ziekbed zijner bekeerlinge had gelezen en nu, met een lange pijp in den mond, voor zijne deur had post gevat om zich, met gade en kroost, in dat laag en onedel kluchtspel te verkneuteren.

Intusschen moest ik vertrekken, daar mijne h. bediening te huis mijne tegenwoordigheid vereischte. Na een troostend en troostvol afscheid dus van de met God verzoende kranke opende ik de deur, deed, vergezeld van mijn voerman, een schrede voorwaarts en hield een oogenblik stand boven aan de trap, waar langs ik uit de woning der zieke tot de openbare straat moest afdalen, toen de niet zeer bemoedigende kreet van een der eerzame matrone's, onder aan de trap, mijne ooren trof: „een flesch jenever voor wie dien bl..... van een Jesuïet naar beneden don ...."; terwijl de tierende menigte mij met dreigende gebaren, vloeken en beschimpingen stond af te wachten.

Tegen zulk een schrikwekkende overmagt bleef mij niets

over dan eene gelukkige krijgslist: eene plotselinge stilte volgde, toen ik mijne stem boven het gedruisch trachtte te verheffen en verzocht, dat iemand uit de belangstellende menigte de goedheid zou hebben om den geneesheer nog eens vóór mijn vertrek bij de zieke te ontbieden, die in zeer zorgwekkenden toestand verkeerde en wel aller medelijden verdiende. Mijn verzoek werd met een spottend hoongelach beantwoord door allen, uitgezonderd een arme katholieke vrouw, die in de verte met bevreesdheid den afloop afwachtte en aan mijn verzoek voldeed.

Terwijl ik mij nu binnen mijne verschansing had teruggetrokken, verscheen weldra de geneesheer, diep verontwaardigd over het onwaardig gedrag zijner geloofsgenooten, en aan wien ik mijne bezorgdheid voor feitelijkheden te kennen gaf. Ik verzocht den edelen man, de goedheid te willen hebben mij te vergezellen naar de woning des burgemeesters, wien ik wenschte te spreken. Met de meeste welwillendheid bood hij mij zijne dienst aan, daar hij 't zich tot eene eer zeide te rekenen, een godsdienstbedienaar te beschermen, die om de vervulling van zijn heiligen pligt aan de schamele stervenssponde eener arme weduwe aan zulke verguizing bloot stond.

Door dat vrij-geleide gedekt, trok ik, midden door de cordons, zonder andere vijandelijkheden dan eenige voorbijvliegende sneeuwballen en lage smaadwoorden, naar de woning van den burgemeester.

Zijn Edel-Achtbare, zigtbaar verlegen met mijn bezoek, ontving mij vrij stuursch en onwellevend op zijn bureau en liet mij, zonder mij zelfs een zetel te bieden, als een misdadiger voor de balie der beschuldigden staan. Toen ZEA. mij echter verwijtend en bitter toevoegde, dat 't hem zeer griefde, dat ik door mijne komst in zijne gemeente aanleiding had gegeven tot wanorde en verbittering van

het volk, nam ik de vrijheid hem op te merken, dat ik zou wachten mij op die beschuldiging te verdedigen, totdat ik als beklaagde voor de competente regtbank zou worden gedaagd. Dat ik thans echter voor hem stond als beklager en regt zocht, en als verzoeker zijne ambtelijke dienst inriep en wel omtrent de drie volgende punten:

Ten eerste, dat ZEA., als hoofd der plaatselijke politie, zou willen bewerken, dat de minderjarige zoon der bewuste weduwe niet langer wederregtelijk aan het moederlijk gezag werd onttrokken; en dat zij verlangde, en des noods geregtelijk eischte, dat hij nog heden aan haar ziekbed verscheen.

Ten tweede, dat ZEA. die maatregelen zou nemen, welke hem oirbaar en doeltreffend toeschenen om, als bewaarder der rust en veiligheid in zijne gemeente, te zorgen dat mij, bij mijn vertrek of latere komst, geenerlei letsel, strafbaar bij de wet, wierd aangedaan.

Ten derde, dat ZEA., op de dringende bede van den oudsten zoon en van de doodelijk zieke moeder, wier sterven ieder oogenblik werd verwacht, zeer beleefdelijk werd verzocht, officiële aanvraag te doen om verlenging van verlof bij de betrokkene garnizoens-overheid.

Nadat ik ZEA. nog verschooning had gevraagd, dat ik, om het spoed-eischende dezer drie punten, mijn verzoek mondelings deed, en beloofd had te zullen zorgen, dat het nog dienzelfden dag schriftelijk en in den vereischten vorm werd ingediend, stond ZEA. onrustig op, verliet zwijgend en verstoord de regtszaal en liet mij gedurende een half uur in het onzekere van wat lot mij en mijn verzoek beschoren was.

Eindelijk werd ik uit mijne onzekerheid gered, toen ZEA. teruggekeerd, op denzelfden minzamen burgomagistralen toon, mij aankondigde, dat ik veilig kon ver-

trekken, en hij zijnen politie-agenten had gelast, mij tot aan de grenzen zijner gemeente te vergezellen. Voor den milicien, dien hij als den hoofdaanleider van de oproerige stemming des volks beschouwde, zou hij, ofschoon met tegenzin en alleen om mijn aandrang, verlof-verlenging vragen. Ook zou hij den afwezigen zoon doed requiréren, hoewel hij mij durfde verzekeren, dat deze zich niet door dwang, vrees of list van zijne overtuiging zou laten afbrengen.

Ik bedankte ZEA. voor de welwillende ontvangst aan mijn persoon, en het gunstig onthaal aan mijn verzoek ten deel gevallen, en verliet, onder het oorverdoovend en hoonend vaarwel der eerzame bevolking, de plaats waar ik getuige was geweest van een tooneel, dat mijn hart met diepen weemoed en medelijden vervulde voor mijne arme Katholieken, die onder zulk eene verdraagzame burgerij en zulk eenen onpartijdigen burgervader mogten leven.

Den volgenden dag reeds ontving ik het berigt, dat de arme weduwe, na een een smartvol en geduldig lijden, in den Heer was overleden.

Daar niemand harer medeburgers zich wilde leenen om haar ligchaam naar het r. k. kerkhof te N..... te vervoeren, zag ik mij genoodzaakt een voertuig met de noodige escorte derwaarts te zenden, ten einde het lijk der met God en de Kerk verzoende overledene, volgens katholiek gebruik, met godsdienstige eer te doen begraven.

De Katholieken van N..... wedijverden om door godsdienstige belangstelling te vergoeden, wat blinde onverdraagzaamheid en fanatieke godsdiensthaat had geweigerd.

Onder de velen, die bij hare kerkelijke uitvaart tot de heilige tafel naderden en voor de rust der ziel van de overledene weduwe kwamen bidden, zag men hare kinderen —

één helaas! uitgenomen — diep bewogen, onder tranen van weemoedige blijdschap over moeders bekeering en van vreezende hoop op den terugkeer van eenen verblinden broeder, den God van eindelooze liefde en ontferming ontvangen, die gezegd heeft: „zoo ook, zeg Ik u, zal er vreugde zijn voor de engelen Gods over één zondaar, die boetvaardigheid doet."

Op het bidprentje der overledene las men deze schriftuurplaatsen.

„Ik heb gedwaald als het schaap, dat verloren was. Zoek „uwe (dienstmaagd), want ik heb uwe geboden niet ver„geten." Ps. CXVIII, 176.

„Maar wee dien mensch, door wien de ergernis komt." Matth. XVIII, 7. „Daarom heeft hij, die mij heeft „overgeleverd, grootere zonde." Ioës XIX, 11.

„Ik zal opstaan en tot mijn Vader gaan, en ik zal „Hem zeggen: Vader! ik heb gezondigd tegen den hemel „en tegen U." Luc. XV, 18. „Heer! reken hun deze „zonde niet toe. En dit gezegd hebbende, is zij in den „Heer ontslapen." Hand. VII, 59.

Dat bidprentje is mij altijd dierbaar gebleven; want het geeft de bittere en zoete indrukken weder, aan dat treurig en hoopvol ziekbed ondervonden. Zoo bad zij, en ik bad met haar op haar sterfbed. Zoo bad ik, van hare kinderen omringd, staande bij haar graf. Zoo bid ik nog zoo vaak aan het h. altaar voor haar en de haren, en vooral voor haar nog altoos dwalend kind.

En als ik jaarlijks dat bidprentje in mijn evangelie-boek ontmoet, op den Maandag in de vierde week van de Vaste, wanneer onze moeder de H. Kerk de les doet voorlezen uit het derde boek der Koningen, III, 16—28; als ik daar die beide vrouwen zie geschilderd, waarvan de eene

het levende kind zoo wreedaardig aan den moederlijken boezem der ware moeder had ontroofd, en de andere, tot in hare ingewanden bewogen, den koning smeekte om het behoud van haar kind; als ik dan de sluwe listen en onedele kunstgrepen, aangewend om de ongelukkige weduwe aan den schoot der H. Kerk te ontrooven, vergelijk met met de edele en liefdevolle handelwijze bij haren terugkeer in de armen dier H. Moeder; dan roep ik in de volheid mijner ziel uit — en mogten ook mijne andersgezinde mede-Christenen het kunnen erkennen! —: „Deze, de R. K. Kerk, is de ware moeder!"

P. J. D.

Nederlandsche Kerkgeschiedenis.

Met groote vreugde en hooge waardering begroeten wij de 1ste aflevering der „*Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, verzameld en uitgegeven op last van Zijne Doorl. Hoogu. den Bisschop van Haarlem.*"

Vele omstandigheden van verschillenden aard hebben veroorzaakt, dat de geschiedenis der Hollandsche Missie en der Nederlandsche Vikariaten nog niet geschreven is, en dat er na van Rhijn, van Heusden en Hoynck van Papendrecht geen geschiedschrijver van naam is opgestaan om hunne werken aan te vullen en te vervolgen. De bewogen tijden, de onderdrukking en vervolging der Katholieken, de aanhoudende strijd met de regering, de godsdienst van Staat, het Jansenisme, de abnormale toestand der Nederlandsche Kerk vorderden al den tijd, al den ijver, al de studie der geestelijken, wier getal meestal te klein was om in alle behoeften te voorzien. Eene volledige geschiedenis onzer vaderlandsche Kerk, van de eerste geloofsverkondiging af tot aan de Hervorming, bezitten wij evenmin; zij moet nog worden opgedolven uit het stof der archieven en de oude kronijken en geschiedrollen, die gelukkig nog al in grooten getalle aanwezig zijn.

Thans, nu wij rustiger dagen mogen beleven, nu de Nederlandsche Kerk geregeld is en bestuurd wordt door haar wettige bisschoppen, nu wij weder eigen seminariën bezitten en allengs een overvloed van geestelijken verkregen hebben, die niet meer door overladen arbeid in het H. Ministerie belet worden om ook veel tijd aan de studie te besteden, thans kan er met ernst aan gedacht worden, om onze vaderlandsche kerkgeschiedenis te gaan schrijven, of liever: om dat schrijven voor te bereiden. Bij de tegenwoordige schier algemeene beoefening der geschiedenis, bij de meerdere vrijgevigheid in het ontsluiten, mededeelen en afstaan van oude oorkonden en verborgen gehouden archieven, bij de meer en meer toenemende openbaarmaking van wat uit de oudheid is bewaard gebleven, is ook het verlangen bij de Katholieken opgewekt om de kerkelijke geschiedenis van hun vaderland meer van nabij te kennen. Zij verlangen onze Kerk te zien in hare wording en vestiging, in hare uitbreiding en zegenrijke werking, in haren strijd, hare onderdrukking en vervolging, in hare tranen en haar lijden, in haar moed en volharding, in haar bevrijding en nieuw leven, in hare overwinning en glorie, met één woord, in geheel haren levensduur van elf eeuwen. En ieder bisdom, ieder dekenaat, iedere parochie, iedere kapel of stichting vraagt naar de geschiedenis van die elf eeuwen, verzekerd als zij zijn, dat het voorbeeld der vaderen hun een prikkel te meer zal wezen tot heiligen levenswandel, tot moed en volharding, tot liefde voor Kerk en Staat.

Het bisdom van 's Hertogenbosch, dat voor groot gedeelte in gunstiger omstandigheden leefde dan de overige bisdommen, heeft den eersten stap op die baan gezet; maar die baan was ook reeds eenigzins betreden en voorbereid. Immers het Meijerijsch Memorieboek, aangelegd geheel

overeenkomstig de behoeften van dien tijd, stelde iederen pastoor in de gelegenheid om de geschiedkundige kronijk zijner kerk en gemeente te vervolgen, en al het merkwaardige iederen dag aan te teekenen. Zoo moest er allengs een schat van bijdragen verzameld worden, die bouwstoffen leverde voor eene meer volledige geschiedenis van den Bosch. Coppens was de man, die het groot en moeijelijk werk durfde ondernemen; en Coppens mogt dat doen, want hij leverde eene uitstekende geschiedenis van het brabantsche bisdom, die door vriend en vijand werd geprezen en zoozeer gevraagd, dat zij weldra was uitverkocht. Zijn roem als kerkelijk geschiedschrijver zal niet ligt overtroffen worden, en wordt zelfs volstrekt niet in de schaduw gesteld door zijn opvolger, die eene nieuwe geschiedenis bewerkt.

Volgt Roermond, waar een geleerd priester sints eenige jaren den historischen arbeid van zijn bisdom heeft aangevangen, en reeds bouwstoffen genoeg meent verzameld te hebben, om de uitgave eener volledige geschiedenis van het bisdom van Roermond te kunnen aankondigen.

Zoo gelukkig is Haarlem nog niet. Wel staat de Haarlemsche Kerk in de beoefening der kerkelijke wetenschappen bij hare nederlandsche zusters niet ten achter; wel heeft zij reeds veel bearbeid en uitgegeven ook op het gebied van kerkgeschiedenis in „De Katholiek"; maar eene volledige geschiedenis van de elf eeuwen haars bestaans, volgens de wetenschappelijke eischen van den tegenwoordigen tijd, kan zij nog niet leveren. Alvorens die te schrijven, moet zij eerst putten uit de tallooze bronnen, die vroeger gesloten, vaak niet eens bekend waren; moet zij inzage vragen van oude oorkonden, berustende in rijks-, provinciale, stedelijke en dorps-archieven; moet zij toegang hebben verkregen tot de boekerijen en

archieven van kerken, consistorie-kamers, pastoriën, kloosters, weeshuizen en liefdestichtingen, met één woord: al die bouwstoffen bijeenbrengen, die den geschiedschrijver zullen in staat stellen haar naar het leven af te malen. Dat is een reuzenarbeid en vereischt vereeniging van groote krachten en langen duur van tijd. Teregt schreef dan ook de Bisschop van Haarlem aan zijne geestelijkheid den 12den Maart ll: „De groote omvang van ons Bisdom, het groote aandeel, dat deze streken reeds van den beginne af hebben gehad in de geschiedenis van Kerk en Staat, de vele nog niet aan het licht gebragte bronnen, waaruit de geschiedenis der Haarlemsche Kerk moet worden geput: zietdaar zoovele redenen, waarom eene Beschrijving van ons Bisdom hoogst merkwaardig en gewigtig moet wezen, maar tevens, wil zij zooveel mogelijk volledig zijn, ontzaggelijken arbeid vorderen moet."

Om dan eene volledige beschrijving van het bisdom van Haarlem mogelijk te maken en voor te bereiden, heeft de doorluchtige Prelaat de geheele geestelijkheid van zijn bisdom uitgenoodigd, zooveel mogelijk mede te werken tot het opsporen van bronnen en bijeenbrengen van historische bescheiden, vooral op de plaatsen van inwoning; zich daarenboven van den vasten arbeid verzekerd van eenige geschied- en oudheidkundigen, die op zijn aanzoek welwillend hunne medewerking hebben toegezegd; en eindelijk eene Redactie benoemd, die al vast voor de uitgave zal zorgen van wat er merkwaardigs wordt opgedolven en medegedeeld. Op deze wijze zal dus het verlangen naar volledigheid niet langer afbreuk doen aan de vervulling van ons aller wensch naar eene geschiedenis van het Haarlemsche Bisdom, en zullen de „Bijdragen" de bouwstof leveren voor den aanstaanden geschiedschrijver.

Wij juichen dit plan van Haarlems gevierden Bisschop

luide toe, en houden vol, dat het de eenige weg is om tot eene volledige geschiedenis der Haarlemsche Kerk te komen. Ook de doorluchtige Aartsbisschop van Utrecht is van hetzelfde gevoelen, en heeft zich gehaast een gelijk plan aan zijne geestelijkheid voor te leggen; terwijl kort geleden is aangekondigd, dat ook Breda niet zal achter blijven.

Dat het plan van Mgr. Wilmer in zijn bisdom algemeene goedkeuring heeft weggedragen, bewijst de spoedige verschijning van de 1ste aflevering der „Bijdragen" zoowel als het groot getal van inzenders; en dat ook de redactie aan bekwame handen is toevertrouwd, blijkt uit het „plan van uitgave", door haar openbaar gemaakt, zoowel als uit den rijken inhoud van het nette boek, dat voor ons ligt. Haar doel, zegt zij, is:

1°. Voor te bereiden eene doorloopende beschrijving der geschiedenis van het Bisdom, zoo in het algemeen als van de bijzondere plaatsen.

2°. Nu reeds bij gedeelten, in losse opstellen, die geschiedenis te behandelen.

Vandaar zal de inhoud der „Bijdragen" in twee hoofdrubrieken verdeeld zijn:

I. Mededeeling van oorkonden, aktestukken, manuscripten en verdere bronnen zonder bewerking.

II. Opneming van bewerkte stukken, opstellen, studiën, mededeelingen, zelfs de kleinste, gestelde vragen en gegeven antwoorden. En dat de Redactie de haar toebetrouwde taak ernstig opneemt en een uitgestrekt veld ter bearbeiding openstelt, getuigt de navolgende tafel, die zij zelve nog onvolledig noemt, en openbaar maakt om slechts eenig overzigt te geven van den inhoud der „Bijdragen".

I.

Geschiedenis van het bisdom in het algemeen.

A. Geloofsverkondiging en Heiligen.

1. Levensgeschiedenis.
2. Vereering.
3. Afbeelding.

B. Hiërarchie.

1. Kerkelijke indeeling der verschillende streken.
2. Opvolging der Kerkvoogden.
3. Organisatie van het Bestuur.

C. Kerkelijk leven.

1. Van Geestelijken.
2. Van Lecken.
3. Abdijen, kloosters, enz. Algemeene beschouwingen.
4. Kerkelijke tucht.
5. Liturgie, Archeologie, Kerkelijke kunst.

D. Openbaar leven.

1. Broederschappen en Gilden.
2. Volksfeesten.
3. Vrome gebruiken en overleveringen.

E. Liefdewerken jegens:

1. Armen.
2. Zieken.
3. Pelgrims.
4. Dooden.

F. Wetenschappen en Letteren.

1. Onderrigt in kerk- en kloosterscholen, aan geestelijken en leeken.
2. Seminariën.
3. Beurzenstichtingen.
4. Biographiën van geleerde Katholieken.
5. Godsdienstige geschriften.

II.

Geschiedenis der parochiën in het bijzonder.

A. Kerken.

1. Stichting.
2. Patronen.
3. Lotgevallen.
4. Pastoors enz.

B. Kloosters.

1. Eigenlijk gezegde kloosters.
2. Bagijnhoven.
3. Vergaderingen van klopjes.

C. Liefdadige Instellingen.

1. Gasthuizen en Passantenhuizen.
2. Leprozen- en Ziekenhuizen.
3. Hofjes enz.

Zij vroegt er ten slotte aan toe: „De Redactie hoopt op deze wijze den grond te leggen voor een doorloopend geordend werk, dat, in eene niet al te verwijderde toekomst, als „Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem" het licht zal mogen zien."

Wat nu den inhoud van deze 1ste aflevering betreft, wij zullen niet meer dan de opgave doen van den rijkdom, die ons wordt voorgelegd, verzekerd als we zijn, dat die eenvoudige vermelding voldoende is, om dit werk iederen beoefenaar onzer geschiedenis aan te prijzen.

De „Bijdragen" worden waardiglijk geopend met eene hoogst merkwaardige mededeeling der Tabula chronologica Episcopatus et Ecclesiae Cathedralis Harlemensis, op last van het kapittel opgemaakt door de kanunniken Bugge en Ban. Zij vangt aan met het jaar 1558 en eindigt op 6 October 1635. Het eerste gedeelte, in deze aflevering afgedrukt, gaat tot 17 September 1580 en doet ons weder reikhalzend naar het vervolg uitzien.

Dan volgt een proces-verbaal van het getuigenverhoor over eene Mis te Alckemade, op Maria-Visitatie 1608 in stilte gelezen door den „paep Robbrecht", medegedeeld door den oudheidkundigen pater A. van Lommel S. J.

Jan Albert Ban luidt de titel van een belangrijken arbeid van de hand des heeren Graaf, Secretaris des Bisschops. Deze uitvoerige monographie van den geleerden en muzikalen haarlemschen kanunnik en bagijnen-pastoor,

die van 1597 tot 1644 leefde, doet ons een blik werpen op de kunstrijke dagen van Hooft en Huygens, van Vondel en Tesselschade, met wie hij in naauwe betrekking stond, en geeft, vooral door vele merkwaardige bijlagen, den man in zijn werken en streven naar waarheid weder.

Dan vergast ons pater van Lommel weder op de geschiedenis van den Oorsprong der parochie van St. Jacob te 's Hage, en volglijst der pastoors tot aan de reformatie; en beschrijft prof. De Rijk ons de St. Willibordusput en de preekstoel te Heilo, als de oudste en eerbiedwaardigste der heilige plaatsen in het bisdom van Haarlem.

Een zeer merkwaardige studie levert ons de geleerde pater Allard in zijne Leden der Sociëteit van Jesus in het Haarlemsche geboren, en brengt ons in kennis met de Amsterdammers, de van Alkemade's en de Plempen.

De kapel van de H. Maria Magdalena te Oostzaandam, van de welbekende hand des heeren J. J. van der Horst, geeft ons de geschiedenis der prachtigste kapel van het gansche bisdom van Utrecht in de 15de en 16de eeuw; waarna ook de parochie van de H. Maria Magdalena te Westzaandam door denzelfden zaandamschen pastoor uitvoerig w rdt beschreven. Deze arbeid is vooral merkwaardig, omdat hij ons uit authentieke stukken de kuiperijen en onedele handelingen der jansenistische partij doet zien, en een schoon tafereel ophangt van den strijd onzer vaderen tegen de volgelingen van Codde, die gesteund werden door de Regering.

De geleerde en kritische Bijdragen tot de geschiedenis van het klooster Mariënhaven te Warmond, van den warmondschen professor Smit, sluiten op waardige wijze de uitgewerkte stukken dezer 1ste aflevering, en

maken voor goed een einde aan de twijfelingen, onjuistheden en dwalingen, die omtrent dit klooster bij de oudere en nieuwere geschiedschrijvers gevonden worden. Immers zonneklaar staat het daar bewezen, dat Mariënhaven onderhoorig was, niet aan de abdij van Klaarkamp bij Rinsumageest in Vriesland, maar aan die van Camp bij Rheinberg, een plaatsje in Pruissen tusschen Wezel en Orsoy; terwijl ook de stichting en de plaats des kloosters tot volkomen zekerheid zijn gebragt.

Kortere mededeelingen zijn: Een Haarlemsch Bagijntje en Een glasraam in St. Bavo te Haarlem, door den Secretaris Graaf; Geschiedkundige schetsen van Aarlanderveen, Alphen, Maassluis en Moordrecht, door pater van Lommel; en de Kapel te Eykenduynen, door pastoor van der Horst.

Wij herhalen het nogmaals: met groote vreugde en hooge waardering begroeten wij deze 1ste aflevering; wij wenschen der Redactie moed en volharding toe om op den ingeslagen weg voort te gaan, en in de medewerking van velen hulp en steun te vinden; en de hooge Prelaat, op wiens last deze arbeid is begonnen, hij zie lange jaren de kostbare steenen aandragen, die eenmaal het gebouw zullen vormen, dat hij ons wil stichten.

De Godsdienst uit staat- en regtskundig oogpunt. door Mr. Joan Bohl. Advocaat te Amsterdam [1]).

Het bovengenoemde werk zag in vijf achtereenvolgende afleveringen het licht. De titel had zooveel aantrekkelijks, de naam van den gevierden Schrijver was zoo veelbelovend, dat ook wij met onweerstaanbare gretigheid de eerste aflevering terstond in handen namen, om ons in dat werk van ernstige studie te verdiepen.

Doch de wijze van uitgave onderbrak telkens onze aandacht door het tijdsverloop, dat de afleveringen van elkander scheidde, en veroorzaakte ons de wel onaangename maar toch nuttige moeite, om aan het einde het geheele werk op nieuw te gaan lezen.

In dien tusschentijd kwam de verdienstelijke Maasbode, in hare nommers van 25 en 27 Februarij ll., eene welverdiende hulde en hare juiste maar tevens heusche opmerkingen den geleerden Schrijver aanbieden. Spoedig daarna gaf ook het bloeijende maandschrift De Wachter, in zijn Maart-nommer, de blijken van zijne bijzondere opmerkzaamheid voor den arbeid van den heer Bohl.

Vervolgens meende de heer B. weder de pen te moeten

1) Amsterdam, J. S. de Haas. 1871.

opnemen, en schreef een veertigtal bladzijden onder den titel van Kritiek in de „Wachter" [1]). Wie dezen Schrijver uit zijne vroegere en latere geschriften meer van nabij leerde kennen, wie opgemerkt heeft, dat hij geene gelegenheid laat voorbijgaan, om aan allen, die eenige aanspraak op zijne vereering of erkentelijkheid kunnen maken, eenen dikwijls wel wat al te geurigen maar toch blijkbaar goedgemeenden lof toe te zwaaijen, kon reeds vooraf vermoeden, dat hij zich zelven ook gevoelig zou toonen voor den hartelijken en juichenden welkomstgroet, waarmede zijne strijdgenooten voor de heilige zaak hem in hunne voorste gelederen hadden ontvangen. Dit deed hij dan ook onverholen jegens den Weleerw. Heer Heynen, den schrijver van de boven aangehaalde artikelen in De Maasbode, die nogtans, zij het dan ook met de meeste bezadigdheid en beleefdheid, den nieuw opgedaagden strijder menige les van hoogere opvatting der geschiedenis en van dieper inzage in de wereldgebeurtenissen gaf.

Meer terughoudend is de heer Bohl in zijnen dank, dien hij den genialen schrijver in De Wachter brengt voor „de onderscheiding die hem, zeer tegen zijne „verwachting, te beurt viel. Dr. Schaepman gaf aan „„De Godsdienst" een dubbel blijk van hoffelijke be„langstelling: 1e door eene beschouwing, in zijn mees„terlijken stijl, van het boek: 2e door, in eene beschei„dene aanteekening, de kleine aanmerking van den een „en den ander aan de welwillendheid des schrijvers over „te geven" [2]). De heer B moge dit eenen kieschen vorm noemen, waarin Dr. S. zijne kritiek voordraagt; ons dunkt, dat de eer van dien vorm, zoo er eene eer in

1) Amsterdam, J. S de Haas. 1872.

2) Aanhaling uit Bohl's *Kritiek in „de Wachter."*

gelegen is, geheel aan den heer B. moet worden toegekend; de ronde en ridderlijke Schaepman kan dezen pleidooi-achtigen vorm niet als den zijne erkennen. Dr. S. behandelt den nieuwen strijdgenoot als een goed en krachtig medestander met eene beschermende welwillendheid, maar laat daarom niet na, in wel eenigzins geheimzinnige, maar daarom niet onverstaanbare woorden, de eer der katholieke letterkunde te handhaven en aan te geven, dat de Schrijver niet zelden de eischen van een christelijken strijd uit het oog verloor.

Wij moeten toegeven, dat de heer B., in zijn wederwoord, eenige historische aanmerkingen van Dr. S. meesterlijk heeft beantwoord, maar zouden toch gaarne hebben gezien, dat hij op de aanmerkingen over 1 Cor. VI en over het Symbolum Constantinopolitanum zijn ontwijkend wederwoord had teruggehouden; zijn geschrift zou er in waarde door gewonnen hebben.

Na alles, wat in de beide genoemde tijdschriften over het werk „De Godsdienst uit staat- en regtskundig oogpunt" werd geschreven, zouden wij kunnen vragen, of eene beoordeeling in De Katholiek nog eenig nut kan aanbrengen. Als de heer B. slechts een vlugschrift had geschreven, zou het bespreken van zijn werk nog nuttig kunnen zijn om den moedigen en goed gewapenden strijder welkom te heeten in onze gelederen, hem aan te moedigen tot volharding, hem te wijzen op de edele taak, die hij aanvaardde, en op de eervolle roeping, die hij in zijn hart vernam, om voor de heiligste zaak, die op aarde bestaat, voor de zaak der godsdienst, den strijd op te nemen en aan haar de hulde zijner wetenschap te brengen; wij zouden hem geluk hebben te wenschen met de hooge eer, hem door God beschoren, van in de dienst der H. Kerk, als een wakkere zoon dier koninklijke

Bruid, de wapenrusting des geestes aan te gorden en, zooals hij door zijne strijdleuze reeds deed, een eeuwigen oorlog aan de vijanden dier Kerk te verklaren. Maar de heer B. heeft een werk van ernstige studie en van blijvende waarde in het licht gegeven; hij behandelt eene verhevene zaak, die aller belangstelling trekt; hij doet het op eene buitengewone wijze, als regtsgeleerde, als goed Katholiek. Hoe ingenomen wij ook met zijn verdienstelijk werk zijn, mogen wij toch onze onverdeelde goedkeuring er niet aan hechten; het kon toch den Schrijver toeschijnen, dat zijn werk in alle opzigten goed was, en dat zou bezijden de waarheid zijn; immers de wijze van zijne strijdvoering zondigt tegen de naastenliefde en verwijdert den dwalende, die ook door liefde moet gewonnen worden, meer en meer van de Kerk; hier en daar geeft eene onduidelijke voorstelling ook den goede eene aanleiding tot verkeerde begrippen. Daarom mogen wij dit werk op eenige punten niet zonder tegenspraak laten, en zullen door zeer spaarzame aanmerkingen de waarheid van ons gezegde staven.

Wij beginnen met aan te merken, dat de S. geen genoegzaam onderscheid maakt tusschen de ware en de valsche godsdienst; daardoor verliest hij uit het oog, dat de Staat alleen met de ééne ware godsdienst in eene heilzame betrekking kan staan. Neem b. v. eene zoogenaamde godsdienst, die, gelijk het heidendom deed, de ondeugden vergoddelijkt; die opstand predikt tegen het wettig gezag; die beweert, dat de mensch geen vrijen wil heeft en alzoo voor zijne kwade daden niet aansprakelijk is; eene godsdienst, die geen eerbied heeft voor den huwelijksband: hoe kan de Staat uit een verbond met zulk eene godsdienst heilzame gevolgen trekken? Wij erkennen, dat ook in eene valsche godsdienst nog wel iets waars en

goeds te vinden is, overblijfselen uit de ware godsdienst medegenomen, en dan zou dat ware en goede, maar ook dat alleen, den Staat tot heil kunnen zijn. De Staat, zich hieraan verbindende, ging dan een verbond aan met brokstukken van de godsdienst.

Ook de stellingen, welke de S. als axiomata vooropstelt, zijn daar te algemeen en te vaag neergeschreven; b. v. „de Godsdienst is het middel tot, de grondslag en waarborg „van alle orde." Het zou immers den schijn kunnen hebben, alsof de godsdienst niet slechts als het voornaamste middel, de voornaamste grondslag en waarborg, maar ook (wat blijkbaar overdreven zou zijn) als het eenige middel, de eenige grondslag en waarborg werd voorgesteld.

Wij vinden ook op blz. 61 eene gevaarlijke zinsnede, als hij zegt: „de Staat kan zich geheel vereenigen, dat „wil zeggen, vermengen met het geestelijk gezag"; daar toch wordt het onderscheid tusschen het geestelijk en het wereldlijk gezag uit het oog verloren, vooral als hij dit later op den Paus wil gaan toepassen, in wien toch dat dubbele gezag wel vereenigd, maar niet vermengd is. Geestelijk en wereldlijk gezag zijn onderscheiden, maar moeten niet gescheiden worden.

Door anderen is reeds de opmerking gemaakt, dat de beschrijving van den mensch, op blz. 26, niet juist is. Het behoorde toch niet tot de hooge waardigheid van den mensch, dat hij de magt had om goed of slecht te zijn; want de magt om slecht te zijn, is in hem eene onvolmaaktheid.

Onder de gewaagde uitdrukkingen rangschikken wij ook, dat het Christendom de grondslagen der maatschappij veranderde. Deze zijn versterkt, maar niet veranderd.

Waar de S. in het zevende hoofdstuk de Romeinsche Monarchie tegenover de Kerk beschouwt, telt hij onder

de voorregten, welke hij als zoovele gunsten van de Keizers aangeeft, nog al eenige op, die inderdaad goddelijke regten en dus geen gunsten van het staatsgezag zijn. Zoo toch heeft de Kerk een goddelijk regt van bestaan, en als de staatsmagt nu alle aanranding van die Kerk door hare straffen poogt af te weren, dan beschermt zij de Kerk. Dat is pligt en geen voorregt. Dat de geestelijken ontheven werden van de ontzettende lasten, welke de burgers toen drukten, kwam ten bate van de burgers of leeken zelven, ofschoon de Kerk het toch altijd als een voorregt beschouwde. Dat eindelijk de Kerk tijdelijke bezittingen kon verwerven, dat is haar goddelijk regt; want ook deze heeft zij noodig voor haar bestaan, en zij heeft regt van bestaan enz. De Kerk nogtans, gewoon aan vervolging, is reeds dankbaar, als hare regten erkend worden.

In het boek over de middeleeuwen zouden wij den zedeloozen toestand der invallende barbaren niet zoo sterk wenschen gekleurd te zien. Met de vergoelijking der strijdvaardigheid van sommige prelaten, die reeds vóór hunne verheffing het zwaard hadden gevoerd (blz. 316), kunnen wij niet instemmen, en wij zouden met den S. niet durven aanduiden, dat de zucht naar een wereldlijk gebied niet dikwijls een minder waardige tot staf en mijter heeft gebragt; maar de S. maakt de juiste opmerking, dat in de geschiedenis de afwijkingen het meest in het oog treden, en het alledaagsche goede minder.

Met bijzonder genoegen lazen wij het vierde boek, dat over den modernen Staat met al zijn toebehooren spreekt. Ja, onze S. begrijpt den tegenwoordigen tijd, hij weet in den gloed zijner verontwaardiging met de scherpste satyre de vijanden der godsdienst te geeselen. Maar niet alleen in dit laatste boek, door zijn geheel werk heen flikkert het vuur der verontwaardiging, en naar alle zijden

snorren de pijlen der bespotting. Dit, mijnheer Bohl, moge pleiten voor een diep gevoel en voor de hartstogtelijkheid, waarmede gij de getergde waarheid verdedigt, maar het verraadt geen innig medelijden met de afgedwaalden, geen diepe kennis van de menschelijke zwakheid en van het menschelijk hart. Gij verbittert den vijand, maar gij bekeert hem niet. En dit toch, jeugdige strijdgenoot, moet het groote doel van onzen strijd zijn.

Wij noemden u jeugdig, niet om uwe jaren, maar jeugdig om uwen moed; want gij hebt door het behandelen dezer stof eene taak durven aanvaarden, die velen zou hebben afgeschrikt, en gij zijt vrij gelukkig in uwe onderneming geslaagd.

Wij noemden u jeugdig, niet op het veld van literatuur, want reeds lang waart gij een aangenaam en zeer gezocht novellist; maar thans hebt gij plaats genomen in de keurbende van de beproefde strijders. Daar zijt gij nog jeugdig en wat weinig bezadigd in uwe wijze van schrijven; het lentegroen van uwe studiën in de humaniora siert nog te veel uwe lettervruchten. Wij erkennen, dat gij door verschillende loci communes uit de klassieken en door uwe tentoonstelling van veelzijdige boekenkennis ons aangename vrienden van onze jeugd voor den geest toovert, en dat de oude strijders zich nog wel eens verlustigen in uw jeugdig vuur; en bij dat alles vereeren wij u als een jeugdig, nog wel wat onstuimig medestrijder, die eenmaal, als uwe veelvuldige bekwaamheden door bezadigdheid geregeld, met nederigheid gesierd en met ware christelijke naastenliefde bekroond zullen zijn, een magtige held in onze gelederen kan worden.

R. B. A.

VERSCHEIDENHEDEN.

De missionaris en het lid van een geheim genootschap [1]).

In de achtste aflevering van den zesden jaargang der voortreffelijke „Alte und neue Welt, illustrirte katholische Monatschrift" (uitgave van de gebroeders Benziger in Einsiedeln, Nieuw-York en Cincinnati) staat, onder boven vermelden titel, een schrikwekkend en tegelijk troostend verhaal, waarvan de Redactie uitdrukkelijk verklaart, dat het waar gebeurd is.

Wijl die geschiedenis ten bewijze strekt van de gruwelen, die in de geheime genootschappen gepleegd worden, en ze tevens kan dienen om de overtuiging te versterken, dat Gods barmhartigheid oneindig is, meenden we eene vertaling van het schoone stuk niet te mogen weigeren.

Op den avond van den 22 December 1867 — zoo verhaalt de door zijnen arbeid als missionaris in Midden-Afrika beroemde pater Jesuïet C. . . . — bevond ik mij te Parijs om bij bekende en edele menschenvrienden voor mijne weeshuizen en opvoedingsgestichten in Verona, Cairo en Chartum, waarin kinderen van negers tot goede Christenen en toekomstige missionarissen worden gevormd, giften in te zamelen en mijne geschokte gezondheid in het gunstiger klimaat van Frankrijk

1) Ingezonden.

en van mijn schoon vaderland Italië, zoo het mogelijk was, te herstellen. 37 Missionarissen waren met mij uit Italië, Oostenrijk en andere landen van Europa naar de missie van Afrika vertrokken; 35 hunner waren reeds als offers van de gele koorts en andere doodelijke ziekten onder de brandende zon der evennachtslijn gevallen, en ook mij kon slechts een tijdelijk verblijf ver van de woestijn Sahara en de moerassen van Nubië redden van een zekeren dood. Op dien dag had ik voor mijne arme negerkinderen een gelukkigen oogst gehad, de liefdegaven waren rijkelijk gevloeid en, vol dank jegens God en de weldoeners, keerde ik vermoeid terug naar het huis, waar ik mijn intrek had genomen. Toen ik om 10 uur des avonds mijn brevier bad, klopte iemand aan de deur van mijne kamer. Verwonderd nog zoo laat een bezoek te ontvangen, nam ik de brandende kaars, ging den binnentredende te gemoet en vroeg hem, wat hij verlangde. De onbekende, een deftig gekleed man met fijne manieren, zeide, terwijl hij beleefd boog:

„Mijn Heer, verschoon mij, dat ik U zoo laat nog stoor. Ik ben gekomen om U te roepen bij eenen stervende, die nog wenscht U voor zijnen dood te spreken."

„Maar" — antwoordde ik — „waarom verlangt men geestelijke hulp van mij, een vreemdeling? waarom niet van den geestelijke zijner parochie?"

„Hij, die weldra sterven gaat, heeft uitdrukkelijk om U verzocht", hernam de onbekende. „Ik moet het natuurlijk aan uw oordeel overlaten, of gij den laatsten wensch van eenen stervende wilt vervullen of niet. Veel tijd is er niet te verliezen."

Zonder verder over het bevreemdende verzoek na te vorschen, volgde ik dadelijk den heer, liep spoedig den trap af en was op de straat. Daar stond een prachtig rijtuig. De heer verzocht mij beleefd er in te stijgen, zette mij er bijna in, sloeg snel het portier achter mij digt en sprong zelf op den bok. In harden draf vlogen de paarden over den weg. Tot mijne grootste verbazing bemerkte ik nu bij het licht der straatlantarens nog drie andere mannen in het rijtuig met een zoo

verdacht uiterlijk, dat ik angstig werd en er aan dacht uit het rijtuig te springen. Op hetzelfde oogenblik vatte mij een der kerels bij den kraag en zette mij met de andere hand een blooten dolk op de borst; de beide anderen hielden revolvers voor mijne oogen. Aan ontkomen was niet te denken. Ik berustte in mijn lot en bad vurig tot God, dat Hij mij een genadig sterfuur schenken mogt; want ik meende, dat mijn einde nabij was. Gewillig, ten minste zonder tegenstreven, liet ik mij de oogen binden. De vervaarlijke geleiders verzekerden wel is waar, dat mij, als ik mij rustig hield, geen leed zou wedervaren, maar wat moest ik niet van zulke geheimzinnige mannen vreezen! Hun akelig stilzwijgen gedurende den langen rid verdubbelde mijn doodsangst.

Wij zullen ongeveer twee uren snel gereden hebben, toen het rijtuig stilhield. Men hielp mij uitstappen, en voerde mij in een groot gebouw, door vele gangen en kamers, trap op, trap af, nu eens links, dan weder regts. Eindelijk nam een mij den blinddoek van de oogen, verwijderde zich en sloot de deur, waardoor ik juist was binnengekomen, achter mij digt. Mijne blikken zweefden verwonderd rondom mij heen. Ik bevond mij in eene prachtige zaal, wier vloer met wollige tapijten bedekt was. Kunstig bewerkte palissanderhouten secretaires en étagères, stoelen en divans met zachte zittingen, vergulde pendules versierden de kamer, en verscheidene landschappen, klaarblijkelijk van groote meesters, deden vermoeden, dat de bewoners van dit huis rijk waren. Naar een bed met een zieke zochten mijne oogen te vergeefs. Ik bleef op dezelfde plaats staan, waar men mij den doek van de oogen had genomen, verroerde mij niet en wist niet wat ik denken of zeggen moest.

Daar komt uit een ouderwetschen leuningstoel, die achter in de zaal stond, een voornaam heer te voorschijn, bloeijend en gezond, nog in de kracht zijns levens, hoewel de enkele grijrze haren, die zich onder zijne zwarte vertoonden, den overgang tot den gevorderden leeftijd schenen aan te duiden.

Vriendelijk heette de heer, dien ik nooit gezien had, mij

welkom en verzocht mij op den aangeschoven stoel plaats te nemen. Ik gaf hem te kennen: „Men heeft mij bij eenen stervende geroepen; maar ik zie, dat hier eene vergissing of eene mystificatie moet plaats hebben; want gij, mijnheer, zijt toch, als mij het uiterlijk niet bedriegt, zonder twijfel volkomen gezond."

„Zeker, eerwaarde heer, laat mijne ligchamelijke gezondheid niets te wenschen over", hernam de heer met een pijnlijk lachje, „en toch moet ik binnen een uur sterven, en ik verzoek u dringend mij tot een christelijken dood voor te bereiden."

„Hoe moet ik dit verstaan?" vroeg ik. „Gij zijt gezond en krachtig, zooals gij zelf zegt, en toch zult gij binnen een uur sterven?"

De onbekende heer antwoordde kalm: „Om het U Eerw. kort te zeggen, maak ik u bekend, dat ik lid ben van een geheim genootschap en tot een der hoogste graden bevorderd ben geworden, dewijl men mijnen invloed in den Staat en de maatschappij, als ook mijne vastberadenheid om moeijelijke ondernemingen te volvoeren wist te waarderen en mijne krachten en mijn aanzien goed gebruiken kon. Sinds 28 jaren heb ik mij bereidvaardig en onverschrokken dienstbaar gesteld tot het doel van ons geheim genootschap. Toen kort geleden op mij het lot viel, een hooggeplaatst en algemeen geacht, zeer waardig en vroom prelaat om het leven te brengen, weigerde ik zonder omwegen dit bevel te volvoeren, hoewel ik vooruitzag, dat ik volgens onze strenge wetten om die weigering ter dood was veroordeeld. Het vonnis is uitgesproken, in dezen nacht nog moet ik sterven. — Bij mijne opneming in het geheim genootschap moest ik onder eed beloven, noch bij leven noch bij sterven de geestelijke hulp eens priesters in te roepen, doch ik heb standvastig geweigerd dien eed te doen, en dewijl men mij overigens op voordeelige wijze kon gebruiken, liet men deze vordering varen en willigde nu mijn verlangen in om eenen priester bij mij te hebben."

„Om allen argwaan te vermijden, zijt gij, als een met de

plaatselijke omstandigheden minder bekend zielzorger, hierheen geroepen.

Nieuwsgierig vroeg ik: „Welke soort van dood moet gij dan sterven?"

De man gaf tot antwoord: „De zaak is zeer eenvoudig: er wordt een groote ijzeren gaffel zóó door het onderste gedeelte van den hals digt bij het sleutelbeen gestooten, dat beide tanden de hoofd-aderen doorsteken. De dood volgt aanstonds, zonder dat er eene gapende wonde overblijft. Ik zelf heb meer dan 50 woordbrekers op deze wijze doen sterven. Een hooger beroep van dit oordeel bestaat er niet, en als iemand zou willen ontvlugten, zou het hem niet gelukken; want de geheime draden van ons genootschap strekken zich over de geheele wereld uit.

Nu echter, eerwaarde heer, verzoek ik u, mij eene biecht van geheel mijn leven te laten doen. Zij zal lang duren, daar mijn geweten met bloed, met heiligschennissen en vele andere gruwelen bevlekt is. Nog maar een uur heb ik tijd!" sprak hij, terwijl hij zijn gouden met brillanten bezet horologie te voorschijn bragt, „laat ons niet dralen."

De ter dood veroordeelde knielde naast mijn stoel neder.

Ik wierp een blik naar boven en, met een vuur en innigheid als nooit te voren, bad ik over den ongelukkige:

„De Heer zij in uw hart en op uwe lippen, opdat gij waardig en zooals het behoort uwe zonden biechten moogt."

Er was misschien een uur verloopen, toen de sleutel in het slot van de kamerdeur werd omgedraaid en verscheidene mannen met vasten tred binnenkwamen om den veroordeelde weg te voeren. Deze smeekte om nog een half uur, daar hij zijne biecht nog niet geeindigd had. Men weigerde het hem, terwijl men op het uurwerk wees, dat juist op één uur na middernacht stond. Een der mannen vatte hem reeds bij den arm en wilde hem met geweld wegtrekken. De veroordeelde beriep zich op de belofte zijner eedgenooten, dat zij hem, in betrekking tot het heil zijner ziel, vrij zouden laten, en ik vereenigde mijne smeekingen met de zijne. De geweldenaars

lieten hem nog 20 minuten en gingen heen. Ondertusschen bragt de zondaar zijne belijdenis ten einde. Diep vermorzeld en vol vreugde zich met God verzoend te hebben, ontving hij de priesterlijke ontbinding. Dankbaar kuste hij mijne hand, waarop een verborgen traan nederviel.

Tot mijn innigste spijt kon ik hem de H. Communie niet geven, waartoe alleen de geestelijke zijner parochie het regt zou hebben gehad. En al had deze mij ook gaarne zulks veroorloofd, de leden van het geheime genootschap gunden er mij den tijd niet voor. Daarom gaf ik hem, in een zilveren kastje, eene relikwie van het H. Kruis, die ik als een kostbaar kleinood tot nu toe altijd bij mij had gedragen, en ik vermaande hem zijn volle vertrouwen op Hem te stellen, die de zonden der geheele wereld aan het schandhout uitboette en nog stervend den berouwvollen moordenaar vergiffenis schonk. Met godsvrucht drukte hij het kruisje aan zijne lippen en verborg het op zijne borst onder zijne kleederen.

Daarop vroeg ik hem, of hij anders nog iets te regelen en mij op te dragen had. Hij verzocht mij, zijne innig geliefde en deugdzame gade en zijne twee vrome dochters, van welke eene den sluijer had aangenomen in het klooster du Sacré Coeur en daar veel voor haren afgedwaalden vader bad, hartelijk te groeten, en haar de troostelijke verzekering te geven, dat hij met God verzoend zijn leven geeindigd had.

„Maar" — bragt ik hier in — „uwe verwanten zullen welligt aan de waarheid mijner woorden twijfelen, als ik niet een onwederlegbaar bewijs van mijn onderhoud met u kan geven. Wees dus zoo goed, eenige woorden in mijne portefeuille te schrijven, om mij door uw handschrift te kunnen regtvaardigen."

Hij nam mijne portefeuille en schreef met potlood op de laatste bladzijde:

„Dierbare Clotilde!

Op het punt van deze wereld te verlaten, bid ik u om vergiffenis voor de groote bekommering, die u mijn onnatuurlijke dood zal veroorzaken.

Groet mijne lieve, brave kinderen, en troost u en haar met de verzekering, dat ik met God verzoend sterf en u daar boven hoop weder te zien. Bid veel voor mijne arme ziel!

Uw Theodoor."

Met eene beleefde buiging gaf mij de heer, wiens stand en naam ik nu kende, mijne portefeuille terug en verzocht mij, hem nog meer troost en moed in te spreken. Ik had naauwelijks eenige woorden gesproken, of daar werd de deur geopend en vier mannen traden binnen om den veroordeelde weg te voeren. Ik echter plaatste mij voor hem, weerde met mijne handen de aanvallers af, bad en smeekte hen het leven van een teeder beminden echtgenoot en hooggeachten vader te sparen en hunne handen niet met bloed te bevlekken. Een honend lagchen speelde om hunne lippen, en zij stieten mij met hunne sterke armen terug, zoodat ik tuimelde. Ik bood mijn leven voor dat van den veroordeelde, viel voor hen op de kniën en smeekte zoo vurig, dat ik meende, steenrotsen zouden er door vermurwd worden. Een trap was het antwoord. Reeds had men het ongelukkig offer gebonden en voerde het ter slagtbank. Onder het weggaan riep mij de ongelukkige nog de pijnlijke woorden toe: „Vaarwel, eerwaardige vader! God loone u voor hetgeen gij voor mij gedaan hebt. Gedenk mijner in uwe H. Offeranden en gebeden."

Diep geschokt staarde ik hem nog na, totdat de deur achter hem gesloten werd. De voetstappen klonken hol in de gangen. Op mijne kniën liggend, mijn gelaat met beide handen bedekkend, bad ik met bevende lippen en vurig gemoed tot God om genade en barmhartigheid voor den ongelukkige, die bij de menschen geen barmhartigheid meer vond.

Wat ik in dat uur geleden heb, weet alleen de alwetende God. Tijgers en panters hoorde ik brullen in de palmbosschen en rotsspleten van Ethiopië, verschrikkelijke krokodillen sperden hun verscheurenden muil tegen mij open, wilde negers van Darfur en Wadai legden meer dan eens hunne giftige pijlen op den boog om die op mij af te schieten; maar de wildheid van alle monsters der natuur en van de onbeschaafde volken

van den aardbol wordt ver overtroffen door de duivelsche boosheid, door de onmenschelijke wreedheid en voor niets terugdeinzende hardvochtigheid van die geheime genootschappen, die het dikwijls misbruikte woord humaniteit, broederliefde, vrijheid en gelijkheid in den mond hebben, maar gif en gal spuwen en lagen smeden tegen hen, die zij als broeders erkennen en beminnen moesten; die in het geheim en in het openbaar de grondslagen van Kerk en Staat ondermijnen, om op de puinhoopen van het godsdienstige en maatschappelijke leven een nieuw Babel op te bouwen.

Allerlei gedachten bestormden mijnen geest. Ik dacht aan God, ik dacht aan het stervend slagtoffer, ik zag schuchter om mij heen, alsof adders en slangen uit den grond opkropen, ik luisterde of niet een smartkreet mijn oor trof, of het reutelen van een stervende zich liet hooren. Alles was stil, stil als in het graf. Zweetdroppels van angst vloeiden mij van het voorhoofd, alsof ik zelf levend begraven was. Hoe lang die geestes-foltering geduurd heeft, kan ik niet zeggen.

Hoor! was dat niet een gerucht? Ja, het komt nader en nader. Het zijn voetstappen. De grendel wordt afgeschoven, de deur vliegt open, ik zie de schrikkelijke mannen der wraak weder voor mij.

Wat zijn dat voor donkere vlekken op hunne handen?

Ach, het is bloed, broederbloed! Nu komt zeker de beurt aan mij, den weerloozen priester!

Ongevraagd stak ik mijne handen uit om ze te laten binden; men boeide mij evenwel niet, maar bond mij weder de oogen, voerde mij door verschillende gangen, trap op, trap af, zooals vroeger. In eenige kamers bemerkte ik een aangenamen geur van fijne reukwerken, in andere was het ijzig koud en vunzig, zoodat ik tot in het merg van mijn gebeente huiverde. Eindelijk deed men den blinddoek van mijne oogen. Ik bevond mij in eene schitterend verlichte zaal. Prachtige kroonen hingen van het kunstig gestukadoorde plafond af, fijn gepolijste meubelen stonden aan alle zijden, kanten overgordijnen bedekten de vensternissen. De vensters zelf waren met luiken gesloten.

Op de met rijk damast bekleede tafels stonden vele schotels met gebak, zuidelijke vruchten en allerlei lekkernijen, boven spiritus-vlammen dampte uit zilveren potten de geur van echt chinesche thee, ontelbare flesschen van verschillende soort, kleur en étiquette deden aan de welhebberij van Lucullus denken.

Vele heeren en dames gingen uit en in. Eenigen kozen aan de tafel eene verversching uit, anderen stonden met elkander in een hoek te praten, hier was een levendig onderhoud, daar scheen de een of ander in een diep nadenken verzonken. Eenige der weelderig gekleede vrouwspersonen met eenige heeren kwamen naar mij toe en noodigden mij zeer dringend, ververschingen te nemen; doch ik sloeg al hun dringende beden af, met de verontschuldiging, dat ik des morgens nog de H. Mis wilde lezen en het reeds 2 uur na middernacht was. Eigenlijk echter kon ik eene pijnlijke achterdocht niet verwijderen. Vergif en dolk toch zijn zuster en broeder.

Men drong niet verder aan. Toen ik mij evenwel gereed maakte om die omgeving, waarin ik mij zoo slecht te huis gevoelde, te verlaten, gingen eenige heeren, maar niet de vorigen, met mij mede, voerden mij verscheidene trappen af, omhulden mij weder de oogen en plaatsten mij in een gereed staand rijtuig.

Na een rid van meerdere uren, nu eens op een straatweg, dan weder op weeker grond, hield het rijtuig stil.

Zwijgend, zooals bij den geheelen langen rid, hielpen mijne geleiders mij uit het rijtuig en plaatsten mij op een ijzeren voorwerp. Was het eene guillotine? was het een ijzeren rooster? of misschien een martel-werktuig? Ieder oogenblik verwachtte ik, dat of een valbijl mij het hoofd van den romp zou scheiden, of een dolksteek mijn hart doorboren, of een kogel mij dooden. Zweetdroppelen vloeiden langs mijn voorhoofd en slapen, en toch was het koud om mij henen. Een uur lang zal ik in doodsangst, zonder mij te bewegen, zoo gezeten hebben, zonder dat de verwachte dood mij trof. Verligt schepte ik weder adem en daar ik met de meeste opmerkzaamheid

noch voetstappen noch menschelijke stemmen vernam, duwde ik den band een weinig van mijne oogen af.

Ik was alleen. Snel wierp ik den blinddoek weg, sprong van den ijzeren tuinstoel op en zag in de beginnende morgenschemering om mij henen. Het was een zorgvuldig aangelegde tuin met bloemen en groente-bedden, met plantingen van jonge boomen en heesters, die nu in hunnen winterslaap lagen. Vlak over mij was eene broeikast met zeer vele potgewassen. Ik ging er in om een uitgang op den straatweg te zoeken. De zijdeur voerde mij echter in een ander vertrek, waar schoffels, harken, gieters en andere tuinmansgereedschappen stonden. Tegenover de deur van den ingang ontwaarde ik eene andere deur, die in een vriendelijk huisje leidde. Ik klopte aan, en eene jonge vrouw opende, verwonderd, reeds in de vroege morgenschemering bezoek te ontvangen. Ik vroeg verschooning dat ik haar zoo vroeg stoorde: ik was bij een stervende geroepen en moest zeker verdwaald zijn; ik verzweeg echter wijselijk, op welke wijze ik hierheen gekomen was, dewijl ik vreesde, dat de bewoners van dit huisje misschien in betrekking stonden met het geheime genootschap. De vrouw riep haren man en zeide hem: „Deze eerwaarde heer is verdwaald en wenscht teregt geholpen te worden."

„Waar bevind ik mij toch eigenlijk?" vroeg ik eenigzins schuchter. „Drie uur gaans van Parijs", antwoordde de krachtvolle jonge man. Ik stond verwonderd en wist op dit oogenblik niets te zeggen. „Drie uur gaans van Parijs!" prevelde ik werktuigelijk en ging aan het nadenken.

„Wilt gij spoedig te Parijs komen, eerwaarde heer", vroeg de tuinder, „dan staat mijn wagentje u ten dienste, als gij er ten minste niet tegen opziet om naast mij op mijn niet zeer gemakkelijk voertuig plaats te nemen. Aanstonds rijd ik naar de hoofdstad, waar ik dagelijks groenten en bloemen ter markt breng."

Dankbaar nam ik het vriendelijk aanbod van den regtschapen tuinder aan, niet echter de uitnoodiging van de vrouw om eerst met haren man een kop koffij te drinken, die zij zoo

even warm op de tafel zette. Ik leed een brandenden dorst, en toch kon ik er niet toe besluiten dien te lesschen, dewijl ik door het gebeurde in den laatsten nacht wantrouwig geworden was zelfs tegen hen, die zekerlijk een grooter vertrouwen verdiend hadden.

In het vroege morgenuur kwam ik op het groente-wagentje te Parijs en in mijne woning. Dien morgen las ik niet de H. Mis, dewijl ik te veel van streek was. Ligchamelijk verkwikt doch zeer ter neêrgeslagen van geest, wierp ik mij in een stoel. Meermalen wreef ik mij de oogen om mij te overtuigen, of ik waakte of sliep. Het gebeurde van den laatsten nacht kwam mij als een droom voor, en toch was het maar al te waar.

Den volgenden morgen las ik de H. Mis voor het ongelukkig slagtoffer van het geheim genootschap in de nabij gelegen kloosterkerk du Sacré Coeur.

Toen ik de kerk na volbragte dankzegging weder verlaten wilde, vroeg mij de overste des kloosters, die ik nog spreken moest, of mij iets scheelde; zij vond, dat ik er zoo vreemd en betrokken uitzag. In den beginne gaf ik een ontwijkend antwoord. Daar dit haar niet scheen te bevredigen, gaf ik toe, dat mij iets buitengewoons overkomen was, doch verklaarde mij eerst bereid haar mijn wedervaren mede te deelen, toen zij mij met een eed bezworen had, het aan niemand, wie het ook wezen mogt, over te vertellen.

Toen de overste met vele blijken van verbazing en ontzetting mijn verhaal vernomen had, deelde zij mij onder tranen mede, dat de vrome dochter van den vermoorde zich als non in hetzelfde klooster bevond en zeer veel voor haren vader bad, dewijl zij wist, dat hij lid van een geheim genootschap was. Zij zou door het berigt van de bekeering van haren ongelukkigen vader zeer verblijd en gesticht worden. Ik kon echter, uit vrees voor nasporingen, niet besluiten haar nu reeds dien troost te schenken en liet mij niet verbidden door het bidden en smeeken der overste.

Op den heiligen Kersdag, twee dagen dus na het voorge-

vallene, mijmerde ik weder over die vreemde geschiedenis. Onwillekeurig sloeg ik mijne oogen in eene parijsche courant, waarin verscheidene sterfgevallen waren vermeld, onder andere ook die van personen, die onbekend waren en daarom in de Morgue, een gebouw ter bewaring van gevonden lijken, waren geplaatst geworden. Dadelijk spring ik op en ijl naar de Morgue.

Daar vind ik zes lijken, doch geen enkel schijnt te gelijken op den ongelukkige, dien ik zoek. Onthutst en mismoedig wilde ik de zaal weder verlaten. Nog eens laat ik mijne oogen rondzweven. Toen bemerk ik aan den muur kleedingstukken, die mij bekend waren, en aan een lint hangt mijne kostbare relikwie van het H. Kruis. Nog naauwkeuriger dan te voren monsterde ik het lijk, dat nevens de kleedingstukken lag. Waarlijk, het was het lijk van den ongelukkige, wel is waar door den dood zeer veranderd, maar de eigenaardige trekken waren toch te herkennen.

Om mij volkomen te overtuigen, sloeg ik het dek een weinig weg en ontblootte hals en schouders. Het was zoo! aan den hals waren twee gaten, van voren iets wijder dan in den nek. De beide hals-aderen waren doorstoken. De opzigter kwam nader en vroeg mij nieuwsgierig: „Zoekt gij onder de dooden eenen bekende?"

„Ik heb mij op de geneeskunde toegelegd", was mijn ontwijkend antwoord, „en leer daarom gaarne de soort van dood van de verongelukten kennen." Ik had niet gelogen; want werkelijk had ik de geneeskunde bestudeerd, en zij komt mij in de missiën goed te stade.

„Deze heer", sprak de opzigter, „werd uit de Seine gehaald en schijnt daarin verdronken te zijn."

Ik zweeg, om mijn beter weten niet te verraden, en liet dien man in zijne meening. Meermalen kwam ik in bekoring, de dierbare relikwie weder terug te nemen, maar van de eene zijde de angst, om mij te verraden, en van den anderen kant de gedachte, dat men toch het heilige niet zou onteeren, hielden mij terug het kostbare kleinood weder bij mij te steken.

Gelijk ik beloofd had, las ik den volgenden morgen weder de H. Mis in dat klooster. Daarna kwam eene der nonnen aan de deur tot mij en zeide mij, terwijl zij moeijelijk hare zuchten en tranen kon verbergen: „Wees toch zoo goed, in uwe Offeranden en gebeden mijnen ongelukkigen vader te gedenken."

„Mag ik vragen, welk lot uwen vader getroffen heeft?"

„Ach", riep zij uit, „ik heb mijn vader verloren, tweemaal verloren, voor tijd en eeuwigheid. Als de dood hem in den staat van genade overvallen was, zou ik mij zijn verlies kunnen getroosten; maar na een leven, dat zoozeer van God vervreemd was, zoo plotseling te sterven, o het is ontzettend, allervreeselijkst. Ach, kon ik de ziel van mijn anders zoo goeden vader redden, ik zou gaarne tot aan den jongsten dag in het vagevuur allerlei pijnen lijden. Alle ziekten, kwalen, pijnen en moeijelijkheden, alle folteringen der hel zou ik aanstonds op mij nemen, als ik daardoor zijne ziel redden kon."

„Troost u, zuster! De stervende Verlosser heeft zich ontfermd over den moordenaar in zijn laatste uur, uwe vurige gebeden zullen ook uwen vader voordeelig zijn geweest."

„Dit betwijfel ik", zoo sprak de non en schudde haar hoofd; „want mijn vader behoorde tot een geheim genootschap, welks leden in het stervensuur alle geestelijke hulp weigeren."

„En als uw vader toch vóór zijn dood de troostmiddelen der godsdienst eens ontvangen had?" vervolgde ik.

Ongeloovig en hopeloos staarde de non mij aan. Toen bragt ik mijne portefeuille voor den dag en toonde haar de laatste bladzijde. Hare oogen helderden op, zij verslond de letters en drukte ze innig aan hare lippen en, op haar kniën nedervallend, strekte zij hare armen uit en, met tranen in de oogen ten hemel blikkend, riep zij met luide, vreugdevolle stem: „God zij eeuwig gedankt; mijn vader is behouden!"

(Uit het Duitsch van Ferdinand Heitemeijer).

De waarheid over een tegengesproken berigt.

Er is voor eenigen tijd medegedeeld, dat drie schismatieke Armenische bisschoppen kort op elkaâr door den dood getroffen waren; niet lang daarna werd dit eenvoudig tegengesproken. Wij hebben over die zaak zekere narigten ingewonnen: zie hier wat er van is.

Kupelian, een der vier bisschoppen, die de pseudo-patriarch Bahtiarian gewijd heeft, is na eene ziekte van omstreeks acht dagen gestorven. Hij is bijna tot zijne laatste oogenblikken bij kennis gebleven, maar heeft hardnekkig geweigerd te herroepen. Onderscheidene Katholieke Armenische priesters hebben hem bezocht, en laatstelijk een zijner neven: hij was gerust, zoo beweerde hij, en vergaf den Paus al het onheil, dat hij der Armenische natie berokkend had.

Kort daarop is Theodosian, een Antonianer monnik, en eveneens een der vier nieuw-schismatieke bisschoppen, gestorven na eene ziekte van twee of drie dagen. Men zegt aan eene beroerte. Het zekere daarvan is men niet te weten gekomen; want zijne geëxcommuniceerde medebroeders hadden de voorzorg genomen, alle bezoeken van Katholieken te weren en niemand bij hem toe te laten.

Toen hij begraven werd, was de oude Bahtiarian (hij is reeds over de 80) zeer ernstig ziek. Men verwachtte, dat hij zijne twee wijdelingen spoedig zou volgen. Dit heeft aanleiding gegeven tot het berigt, dat drie bisschoppen plotseling gestorven waren. Van twee was het waar; de derde is het ditmaal weêr ontsnapt. Want nog een andermaal is hij bedenkelijk ziek geweest; maar toen was hij nog niet met de patriarchale waardigheid bekleed. Het schijnt, dat de goddelijke barmhartigheid dien ouden man nog laat leven om hem de gelegenheid tot bekeering te geven. Zal hij aan de genade beantwoorden? 't Is te vreezen; want stijfhoofdigheid is niet het minste zijner gebreken.

Eene opmerkelijke omstandigheid, welke slechts van zeer weinigen gekend is, heeft zich destijds bij deze zaak opgedaan. De vier door Bahtiarian gewijde bisschoppen waren als zoodanig

nog niet geëxcommuniceerd. Toen Kupelian (de jongere) uit Mesopotamië naar Constantinopel gekomen was, werd hij daar bisschop gewijd, in 't vooruitzigt van hem tot civielen patriarch te kiezen. Dit gebeurde ook werkelijk. Hij aanvaardde de verkiezing onder de uitdrukkelijke voorwaarde, en in geschrifte, dat hij de Bulle Reversurus zou verwerpen en alle andere Bullen, betreffende disciplinaire maatregelen, welke van Rome zouden uitgaan.

De H. Stoel besloot alstoen, Kupelian en zijne vier vroeger gewijde collega's te excommuniceren. De Bulle is niet gepubliceerd, ter oorzake van bijzondere omstandigheden, maar is werkelijk uitgevaardigd, en door Paus Pius IX onderteekend den 14 Junij 1872.

Den dag daaropvolgende stierf de oude Kupelian, en eenige dagen later Theodosian.

SPROKKELING.

De Tauchnitz-uitgave van het N. Testament. — Bernhard Tauchnitz, de bekende Leipziger uitgever van een groot aantal Engelsche en Amerikaansche werken, had zijn 999ste deel afgeleverd, en koos, uit dankbaarheid voor het zoo lang genoten vertrouwen, tot zijn 1000ste deel eene nieuwe uitgave van het N. T. in het Engelsch naar de „geauthoriseerde" vertaling. De geleerde Tischendorf voegde er eene inleiding bij, alsmede verschillende lezingen naar de drie beroemdste Grieksche handschriften: het Sinaitische, het Vatikaansche en het Alexandrijnsche, met een fac-simile uit die drie codices; en zoo droeg Tauchnitz in 1869 zijn 1000ste deel aan zijne Engelsche en Amerikaansche schrijvers op, „als een blijk van achting voor de „levenden en eene hulde van nagedachtenis voor de afgestorvenen".

Naar men zegt, dacht Tauchnitz destijds met die uitgave eene opoffering te doen, en nu leest men, dat hij er niet weinig voordeel bij gehad heeft. Van zijne romans plaatste hij gemeenlijk acht tot tien duizend exemplaren, en van zijn 1000ste deel, het N. T., heeft hij over de 30,000 exempl. verkocht!

BROERE'S CONFERENTIËN

OVER

DE KENTEEKENEN DER KERK.

VIJFDE EN LAATSTE CONFERENTIE.

HET VIERDE KENTEEKEN:

DE APOSTOLICITEIT EN ONVERGANKELIJKHEID DER KERK.

„Reeds hebben wij de Kerk van drie zijden beschouwd: „als eenheid in de liefde of als heilig, als overal toepas- „selijke en zich toepassende eenheid of algemeenheid; en „telkens zagen wij, dat Christus daarvan de grond was, „en Hij de orde des hemels, Vader, Zoon en H. Geest, „op aarde deed heerschen. Kan die omvattende eenheid „zich oplossen? Kan die Kerk, na eenmaal gesticht te „zijn, een oogenblik ophouden te bestaan? „Meent gij," „vraag ik ten antwoord met den H. Cyprianus, „meent „„gij, dat de eenheid, door de goddelijke onwankelbaar- „„heid voortgebragt, zich zou kunnen scheiden door de „„strijdige wilskrachten der menschen?" Jesus Christus „is God, Hij is de grondslag van die maatschappij, en „daarom duurt zij van de apostelen af onafgebroken voort „en zal nimmer een einde hebben."

Ware zij op enkel natuurlijke wet of orde gevestigd, zij zou kunnen verwarren en ophouden; maar het is hier Christus zelf die zich mededeelt, en zoo min als de Zoon kan scheiden van den Vader, kan de Kerk, waarin Christus woont, het ware geloof en de liefde verliezen en vergaan. „Christus", zegt de H. Ambrosius, „is de steenrots, en „door Hem kan de vruchtbaarheid, de klaarheid Gods, en de „uitstrooming van den H. Geest niet ontbreken. Zoo is „het", vervolgt dezelfde kerkvader, „de H. Drievuldig„heid, welke de Kerk bevrucht, de Vader, Christus en „de Geest."

„Laat ons dan voor de laatste maal die nimmer ont„brekende vruchtbaarheid, die klaarheid Gods en de le„vende uitstrooming van zijnen Geest beschouwen. De „Kerk, die van de apostelen af voortduurt, toont ons

„1. in dien onverwinnelijken duur de goddelijke kracht „des Vaders;

„2. in hare onveranderlijkheid van leering en bestaan „Christus, die altijd dezelfde blijft;

„en 3. in hare voortgaande ontwikkeling de uitstrooming „van den H. Geest.

I.

„Christus is God en mensch, heeft uiterlijk zoowel als „innerlijk gehandeld, heeft menschen gezonden, gelijk Hij „zelf gezonden was, en als historiesch persoon eene „historie van zich doen uitgaan. Waaruit volgt, dat een „historische zamenhang of eenheid met Hem tot de ken„teekenen der ware Kerk behoort, en alwat door aposto„lische opvolging tot Hem niet kan opklimmen, voor „geene instelling van Hem, maar van menschen moet „gehouden worden."

Reeds in de tweede eeuw verwees de H. Irenaeus op

deze opvolging en vooral op die van Rome, waar steeds het hoofdgezag berustte der Kerk. Die opvolging noemt hij het kenteeken van Christus' ligchaam: „al de dwaal-„leeraars", zegt hij, „zijn veel later gekomen dan de Bis-„schoppen, aan welke de apostelen hunne Kerken hebben „overgeleverd." — „Van de Kerk te Rome komt de „apostolische overlevering door de opvolging der Bisschoppen „tot ons." — „Het is noodwendig, dat iedere Kerk, dat „is, alle geloovigen, met deze Kerk overeenstemmen om „haren magtigen voorrang, en wijl in haar altijd de van „de apostelen afkomende overlevering door de geloovigen, „die overal zijn, is bewaard gebleven." — Op de oudheid en apostolische overlevering verwijst in dezelfde eeuw Clemens van Alexandrië, in de derde eeuw Tertulliaan. Hoe meer wij voortgaan, hoe meer de getuigenissen zich vermenigvuldigen. Er is daarover in de Kerk maar één stem. Doch ik heb, naar mijn doel, eer uit te leggen dan te bewijzen, en ik moet in dien onafgebroken duur de kracht Gods doen erkennen.

Hiertoe hebben wij slechts het oog te slaan op de geschiedenis. Ook daar kunnen wij lezen, wat in de H. Schriftuur staat, dat de zonde is in de wereld gekomen en door de zonde de dood [1]). In dezen grooten mensch der historie zien wij van den eenen kant onze onsterfelijke bestemming, en van den anderen de doodschuld in den ondergang der volken uitgedrukt. Men zou zeggen: een volk, eene maatschappij schijnt niet te moeten ondergaan; de vader immers leeft voort in zijne kinderen. En toch: er is geen volk in deze wereld, dat niet op de graven van een ander, hetwelk vroeger bestond, zijne woningen heeft opgebouwd.

1) Rom. V, 12.

„Het Jodendom zelf was slechts eene zwervende Kerk;
„het is in ballingschap gegaan naar Assyrië en Babylon,
„en heeft zijnen tempel moeten herbouwen. Niet dat er
„in weerwil van die verijdelde pogingen tot onsterfelijkheid,
„geene algemeene overlevering bestaan hebbe; er zou in
„dat geval buiten de Kerk volstrekt geene geschiedenis
„zijn; want geschiedenis is niet anders dan overlevering;
„maar die zamenhang was te los, en bestond uit te ver-
„schillende schakels, om waarlijk de voortgaande eenheid
„des menschdoms uit te maken. Het beeld, dat de Baby-
„lonische koning zag in zijnen droom [1]), was een geheel,
„maar het gouden hoofd waren de Chaldeeuwen, de zilveren
„borst en armen de Persen, de koperen dijen de Grieken,
„ten laatste de half-ijzeren, half-aarden voeten de Ro-
„meinen, zoodat in deze treurig-verheven voorstelling,
„te gelijk met den zamenhang der oorzaken, ons de
„onmagt wordt uitgedrukt, om onvergankelijkheid en
„eenheid te stichten. Slechts één rijk is er dat geen
„einde zal hebben; één rijk, dat, klein in het begin,
„niettemin als de steen, die dat beeld verbrijzelde, eene
„vroegere wereld deed ophouden en groeide tot een berg.
„Het is het rijk van Christus, het groot maatschappelijk
„ligchaam der Kerk, waarin Hij groeit en vervuld wordt [2]).
„Ontzettend menschenbeeld der geschiedenis, dat geheel
„bestaat uit gloeijend goud, dat zijne kracht niet verliest,
„maar de eenheid des levens onverwinnelijk doorzet tot
„in de eeuwigheid. Deze maatschappij bewijst door hare
„onvergankelijkheid, dat de natuur is verlost en de dood
„zijnen prikkel heeft verloren."

„Geen rijk immers is zoo vervolgd, heeft zooveel ver-

---

1) Dan. II, 31 vv.

2) Eph. IV, 15 v., I, 23.

„duurd, zooveel worstelingen moeten doorstaan, vindt „zoo het leven in den dood zelven. Drie eeuwen duren „de vervolgingen der Romeinsche keizers, maar zoo het „kruis ten troon klimt, het lijden houdt niet op, het „verandert slechts. De tijd, die volgt, is die der groote „ketterijen. Te midden van dezen strijd stort het Ro„meinsche rijk in, en meer en meer heeft de Kerk te „worstelen met de onwetendheid van barbaarsche volken, „terwijl het zwaard van Mohammed aan alle zijden hare „kinderen bedreigt. Het gelukt haar echter, orde te doen „geboren worden en beschaving te vestigen; maar het „Oosten scheurt zich af, en de zwaarste aller beproevingen „neemt toe, zedebederf van velen harer dienaren en kin„deren. Uit deze rampen worden andere en wederom „andere geboren: het Protestantisme, eene valsche wijsbe„geerte, de vervolgingen der vorsten. Waarlijk zij is het „scheepje, dat door de golven wordt geslingerd; menschelijk „als haar Stichter, deelt zij in het menschelijke lot."

Maar is zij niet méér tevens, ook niet goddelijk als Hij? is zij een oogenblik bezweken? Nooit of nimmer! Zoo zij een scheepje is, zij is ook eene onwrikbare rots, waartegen te vergeefs die golven zich verheffen, en door alle omwentelingen heen, tellen wij nog heden de groote apostolische opvolging onafgebroken door. Nog kunnen wij, met den H. Irenaeus sprekend, al diegenen weêrleggen, die zonder regt verzameling houden, en zeggen als hij: „Het is noodwendig, dat alle geloovigen met de „Kerk van Rome overeenstemmen." Wie zijt gij dan, die ons zonder zending een ander geloof komt verkondigen?

Die onvergankelijke Petrus is intusschen zeer dikwerf het voorwerp van ongegronde beoordeelingen, die men dan ook tegen de Kerk laat gelden; wél beschouwd, strekt het ten bewijze, dat zij meer dan eene bloot menschelijke

instelling is. Het geeft ons slechts te meer regt om te besluiten, dat geene andere vereeniging, geene maatschappij eene kracht heeft getoond, welke met die der Kerk is te vergelijken. Wat sta of valle, wat er in haar, wat er buiten haar gebeure, zij wankelt niet; en toen eene wereld met hare talen, staten, instellingen, wetenschappen en kunsten rondom haar verging, is zij niet vergaan, heeft zij eene nieuwe geschiedenis voortgebragt, en zonder haar zouden wij van die voorwereld zelfs niet hebben geweten. Wat het wonder grooter en luisterrijker maakt, is, dat zij in al die omwentelingen gedeeld heeft en niet gedeeld, dat is, geheel geschikt blijft voor alle omstandigheden en echter niet verandert. Dit zal ik u uitleggen in mijn tweede deel.

II.

„Jesus Christus is gisteren en heden en in eeuwigheid „dezelfde [1]), daarom ook is zijne Kerk onveranderlijk en „door alle eeuwen heen aan Hem en zich zelve gelijk. „Wat immers, Katholieken! is de hoogste waarheid en het „hoogste goed? Ongetwijfeld God zelf. Ziedaar wel het „eigenlijk beginsel van volkomenheid, van rust en onver„anderlijkheid. Doch God kan ons meer of minder van „zijne waarheid en goedheid mededeelen, en wij zien, om „die reden, van het begin der wereld af het licht der „waarheid toenemen, en het uitverkoren volk met steeds „schitterender weldaden van God overladen worden. Doch „onmogelijk kan God ons meer nabij zijn, dan wanneer „Hij onze eigen natuur aanneemt en persoonlijk tot ons „komt. Ware er eene grooter waarheid en liefde dan de „Zoon des Vaders en de liefde van den H. Geest, eene

1) Hebr. XIII, 8.

„naauwere maatschappij met God dan eene persoonlijke,
„dan zou de godsdienst kunnen vooruitgaan en onze be-
„trekkingen met God waren nog niet volmaakt; — of
„ware van den anderen kant ons iets naderbij dan onze
„eigen natuur, geleek er iets meer op den mensch dan de
„mensch, ook dan zou de godsdienst nog niet zijn vol-
„tooid, was alles niet volbragt. Maar noch het een noch
„het ander is mogelijk, en Jesus Christus, God en mensch,
„drukt oneindige en eindige waarheid, al onze betrekkingen
„tot God en tot elkander uit, en is door zijne mede-
„deeling het hoogst mogelijke goed. Wat volgt hieruit?
„Dat er geene betere instellingen, geen beter dienst,
„geen beter leer en heilmiddelen kunnen gevonden worden
„dan er door Christus bestaan, en God zelf ons niet meer
„kan schenken.

„Het is niet mogelijk, dat de Vader ons meer geeft
„dan zijn eigen Zoon, die, ons in alles gelijk geworden
„behalve de zonde [1]), zich voor ons heeft opgedragen.

„Het is niet mogelijk, dat God ons meer bemint dan
„om zijnen Zoon, en daarom is de H. Geest, de Liefde
„zelve, nedergedaald.

„Het is niet mogelijk, dat er eene levender maatschappij
„tusschen God en ons besta, daar die Heilige Geest,
„eenheid van den Vader en den Zoon, ons met God
„vereent, en ons ook van onze zijde de volkomenste aan-
„bidding doet verrigten, wijl wij Christus, dat is alle
„waarheid en liefde, aanbieden aan den hemelschen Vader.

„Het is eindelijk niet mogelijk, dat wij meer met God
„vereenigd worden, zonder Hem te genieten, daar die
„Zoon Gods zich niet uit de wolken laat hooren, als
„„eene dochter der stem", noch zich alleen mededeelt

1) Hebr. IV, 15.

„in menschelijke spraak, maar de volkomen uitdrukking „van al het eindige, de menschelijke natuur, aanneemt, „en door middel dier volheid van ons wezen, ons zijner „godheid deelachtig maakt in het H. Sakrament.

„Daar verder onze betrekkingen met elkander afhangen „van onze vereeniging met God, zoo volgt weder, dat „onze onderlinge betrekkingen in de volkomenste maatschap- „pij geregeld zijn, en ook hier aan geene verbetering te „denken is. Christus stelt een gezag aan in en door „zijne apostelen, en dat gezag is niet te verbeteren; Hij „openbaart alle waarheid, welke Hij hun gebiedt te ver- „kondigen, en bij die waarheid is niets te voegen; — „Hij stelt eene dienst in, gebiedt aldus te doen ter zijner „gedachtenis, en meer volkomen dienst kan niet gepleegd „worden. Hij schenkt in de Sakramenten middelen van „genade, en meer dan de volheid kan ons niet geschonken „worden. Hij leert eene zedeleer, die overal en in alles „volkomenheid vordert, en boven volkomenheid is geene „verhefling denkbaar. Jesus Christus, God en mensch, „zich mededeelende in de volheid zijner liefde, is de „verklaring van de hooge rust en onveranderlijkheid der „Katholieke Kerk. Wie beweert, iets van het opgenoemde „te kunnen verbeteren, loochent zijne godheid."

Zeer verklaarbaar is het dus, dat de Katholieke Kerk slechts overlevert en van niets nieuws wil weten. Ook de apostelen gaven slechts over. „Ik heb van den Heer ontvangen," zegt de H. Paulus [1]), „wat ik u gegeven heb." — „Bewaart de overleveringen," schrijft hij aan die van Thessalonica [2]), „welke gij door mijne woorden of „door mijn brief geleerd hebt." — „O Timotheus!" is zijne taal tot zijn geliefden leerling [3]), „bewaar het

1) I Cor. XI, 23. 2) II Thess. II, 15. 3) I Tim. VI, 20.

„pand, en vermijd de ongewijde nieuwe uitdrukkingen „en tegenoverstellingen der zoogenaamde wetenschap." Hij herhaalt hetzelfde bevel in een tweeden brief [1]). Dezelfde taal hooren wij van de opvolgers der apostelen, Polycarpus, Ignatius en Clemens van Rome. — „Wij van de apostelen," zegt in de derde eeuw Tertulliaan, „de apostelen van Christus, Christus van God;" — zóó eindelijk spreekt de gansche Kerk in de Conciliën van Nicea, van Constantinopel, van Ephese, van Chalcedon, en geene andere stem gaat er door alle eeuwen voort.

Dat deze overlevering zich ten allen tijde rein heeft bewaard, is als een feit na te wijzen; wij kunnen dit thans niet doen, maar willen liever eenige opmerkingen maken, hoevele omstandigheden daartoe moesten medewerken, en hoezeer wij zelven reden hebben, die overlevering niet te betwijfelen.

Merkwaardig zijn zelfs in dit opzigt de ketterijen. Zij hebben van het begin af bestaan; reeds de apostelen waarschuwden en schreven daartegen, en derzelver noodwendig gevolg moet wel ten allen tijde eene groote waakzaamheid geweest zijn op de leer, en het omzoeken naar allerlei bewijzen om haar te bevestigen. Daarbij, wanneer men die ketterijen met elkander vergelijkt, verwijzen zij op de Katholieke leer als het middenpunt, waarvan de eene her- en de andere derwaarts is afgedwaald; en zien wij er soms nog vele waarheden in behouden, dan is dit een bewijs van dezer vroegeren, apostolischen oorsprong, daar de dwaalleeraars dezelve van eene Kerk, die zij haatten, niet later zullen hebben aangenomen. De overoude nog in het Oosten bestaande sekten kunnen

1) II Tim. I, 14.

daarvan ten voorbeeld strekken, die de Katholieke leer, op de weinige punten harer dwaling na, nog heden toonen.

De stellige overlevering zelve onder zoo verschillende natiën, in Italië, Afrika, Griekenland en Asië, van zoo verschillende eeuwen, en nogtans gelijkluidend en overeenkomstig, dwingt goddelijken oorsprong en bijstand te veronderstellen. En wie waren die kerkvaders, in wier schriften zich zoo verschillende volken en eeuwen uitspreken? Heilige en geleerde mannen, onder welke verscheidene martelaars, die bijgevolg alle geloof verdienen, en ons de Katholieke leer niet mededeelen met hoogmoedige wetenschap, die zich zelve zoekt. Maar het zijn veelal gelegenheidsschriften, leerredenen, brieven, waarin zij in de taal der liefde, der blijdschap, dikwerf der hoogste bespiegeling uitweiden over de waarheid, en spreken in de zigtbare zekerheid, dat iedereen weet wat zij zeggen.

Wat vooral hier moet worden bijgevoegd, is, dat zij allen zich gronden op de overlevering en het gezag der Kerk. „Wie de Kerk niet tot moeder heeft," zegt de H. Cyprianus, „kan God niet hebben tot vader." — „Ik zou aan de Evangeliën niet gelooven," zegt de H. Augustinus, „zoo het gezag der Kerk er mij niet toe be„woog", en nu zou men al de kracht eener maatschappij, waarin zulke mannen leven, zich zien inspannen om slechts het pand te bewaren, en die overlevering niet vertrouwen!

„Eene bijzondere voorzienigheid schijnt ook daarin „werkzaam geweest te zijn, dat, gelijk bij de overlevering „der eerste wereld, velen dergenen die de apostolische „overlevering moesten vestigen een zeer hoogen ouderdom „bereikten. De H. Simeon, tweede bisschop van Jerusalem, „werd 120 jaren oud; de H. Joannes leefde eene gansche „eeuw; en de H. Polycarpus, die niet alleen met dezen „apostel, maar met andere apostelen in vertrouwelijken

„omgang was, en meer leerlingen, die den Zaligmaker „levend gezien hadden, gesproken had, onderging den „marteldood als honderdjarige grijsaard in 166. Meer dan „dertig jaren na hem, stierf insgelijks in hoogen ouder- „dom de H. Irenaeus te Lyon, waar hij als bisschop den „H. Photinus was opgevolgd, die in zijn negentigste jaar „als martelaar was omgekomen. De H. Clemens, derde „opvolger van den H. Petrus, had zelf met de apostelen „omgegaan. En Clemens van Alexandrië, die in het begin „der derde eeuw stierf, verzekert, terwijl hij zijn grootste „geschrift vervaardigde, dat nog toen eenigen van de „onmiddellijke opvolgers der apostelen leefden, welke, zegt „hij, de overleveringen der ware leer bewaarden, zooals „die door den H. Petrus, Joannes en Paulus verkondigd „was.

„Wie zou hierin geene voorzienigheid Gods erkennen, „en welk gezag verkrijgen hierdoor, ook menschelijker „wijze, deze overleveringen. De H. Cyprianus, bij voorbeeld, „leefde in de eerste helft der derde eeuw, dus kort na „den dood van de onmiddellijke opvolgers der apostelen. „En wat vinden wij in zijne geschriften als waarheid ge- „leerd of aangenomen? Het Heilig Misoffer, dat hij een „volkomen offer noemt; het opdragen er van voor de „overledenen; de wezenlijke tegenwoordigheid in het H. „Sakrament; de biecht, de noodzakelijkheid der goede „werken, den maagdelijken staat, aan welks lof hij een „gansch geschrift wijdt; de voorbede der Heiligen, de „hiërarchie met hare bisschoppen, priesters en diakens; „zeer schoone plaatsen over het gezag der opvolgers van „den H. Petrus, en eene verhevene verhandeling over de „eenheid der Kerk."

De omvang en menigvuldigheid dezer getuigenissen van den H. Cyprianus leidt tot eene andere opmerking, waarin

veel zamengevat is. Die overlevering, wél beschouwd, bestaat niet enkel in eenige stellingen, maar in een zeer zamenhangend systeem of stelsel; en dit zelfs is nog niet genoeg gezegd: want dat stelsel is toepasselijk op het leven, is de voortgang van eene hoogst ordelijke maatschappij, met bestier, met wetten, openbare uitdrukkingen der leer, met handeling en daad. En welke zijn die daden? Dezulke die men niet gaarne doet, en waar men niet in vervallen zal uit zwakheid. Het biechten is geene uitvinding van menschen, is geene daad waartoe men eene geheele Christenheid zonder grond kan overhalen. Dat voorts dit gansche denken, leven en werkzaam zijn een groot geheel, één stelsel is, waarin het een op het ander slaat, men van het een tot het ander met noodzakelijkheid kan besluiten, is oorzaak, dat alle gedenkstukken die men zamelt, alle gebeurtenissen die er plaats hebben, alle daden waarvan men leest, een veel grooter duidelijkheid en gewigt verkrijgen. Wat, om een van de honderd voorbeelden te noemen, wat beteekent het, dat een H. Polycarpus, die volgens getuigenis van den H. Hieronymus opperbisschop was van Asië, naar den H. Anicetus te Rome gaat, om over het vieren van het Paaschfeest en andere oneenigheden te spreken? Hij, de leerling van den H. Joannes, gaat naar Rome! De verklaring is, dat Anicetus Paus was. Wat, dat Paus Victor in de tweede eeuw het geheele Oosten van zijne gemeenschap wil afsnijden, zoo niet dát gezag door de bisschoppen van Rome bezeten werd, dat wij nog heden erkennen?

Hetzelfde kunnen wij zeggen over eene of andere uitdrukking der Heilige Vaders. Wijl de Katholieke Kerk een volmaakt systeem is, hebben wij aan zulk eene uitdrukking een algemeen bewijs.

„De rust, de kalmte van goddelijke en onveranderlijke

„waarheid staat derhalve in de Katholieke Kerk uitge-
„gedrukt; en wanneer wij al het veranderlijke van zoo-
„vele leeringen buiten haar in de gansche wereld zien,
„kunnen wij Christus tegenwoordigheid niet miskennen.
„Alles jaagt naar volmaking; de Christelijke staten hebben
„door mededeeling der godsdienstige waarheden zeker
„meerdere vastheid verkregen, de volken overstroomen
„elkander niet meer. Maar van eene andere zijde zijn
„zij beweeglijker en veranderlijker, door het zoeken naar
„volkomenheid, en soms door die op eene wijs te zoeken,
„die eene groote ledigheid en bederf te kennen geeft.
„Wat is heden bijzonder, zonder dat men het erkent, de
„algemeene streving? Eene zoodanige orde van zaken te
„verkrijgen, dat de wet zelve regeert, en de gezagvoer-
„ders slechts dienaren of werktuigen zijn in handen der
„wet. Kon men dit verwezenlijken, dan zouden de men-
„schen wel kunnen misdoen, maar de wet zou altijd haar
„onfeilbaar oppergebied behouden, zij zou van zelve als
„een levend persoonlijk wezen werkzaam zijn. Dan dit
„is onmogelijk, en die wet staat altijd slechts op papier;
„om dat onbereikbaar middenpunt wentelt alles onophou-
„delijk rond; slechts waar het bereikt is, heerscht rust,
„en dit heeft plaats in de Katholieke Kerk, alwaar met
„het volle behoud en al het spel der menschelijke vrijheid,
„Christus, de persoonlijke wet, regeert, en even zacht als
„krachtig de wereld voert naar hare bestemming.

„Men neemt niettemin deze onveranderlijkheid tot grond
„eener opwerping; de Katholieke Kerk, zegt men, is
„dood; hiermede zijn wij aan het derde deel dezer onder-
„rigting genaderd, waarin wij over de ontwikkeling der
„Kerk moeten spreken."

III.

Beginnen wij met drie vragen te stellen: wat is wel ontwikkeling? Hoe is zij mogelijk? En waarin heeft zij werkelijk plaats?

Wat is ontwikkeling?

Zou zij bestaan in eene nieuwe waarheid te vinden? Dit is geene ontwikkeling van hetgeen wij hebben, maar iets bijkomends en nieuws, en zoo ergens, kan zij zeker in de godsdienst geen plaats hebben, wijl ons daar geheimen door God zijn geopenbaard, die wij mondeling of schriftelijk kunnen mededeelen, maar niet uitvinden. Een geheim, dat gevonden werd, zou geene bovennatuurlijke waarheid zijn.

Is dan ontwikkeling het tegenovergestelde, namelijk, datgene verwerpen wat wij vroeger als waarheid hadden aangenomen, en er niet bij- maar afdoen? Voorzeker niet; de voortgang zou daarin bestaan, dat wij zagen, dat wij ons bedrogen hadden en aan onwaarheden als goddelijke openbaring hadden geloofd. Wij zouden daarmede in zoover achteruitgaan, als wij het stellige verloren, en alles twijfelachtig werd; want wat wordt dan van het geloof?

Is eindelijk ontwikkeling af- en bijdoen te gelijk, doordat men namelijk tegenstrijdige denkbeelden wil vereenen, en daardoor genoodzaakt is die te verduisteren en onbepaald te maken, ten einde de tegenstrijdigheid niet waar te nemen, of hare scherpte te verstompen. Dit is inderdaad niet anders dan een verbloemde twijfel, dewijl men niet tusschen het een en het ander kiest en het zoude moeten doen, doch twijfel, in plaats van werkelijk weten, is het sterven van den geest.

Er schiet niet anders over dan te zeggen, dat ontwikkeling bepaalder en veelzijdiger uitdrukking is van de waarheid, of het goede dat wij bezitten. In de godsdienst

is het goddelijke aan het menschelijke gehuwd, het Woord des Vaders aan het woord der rede. Dat oneindige is onbewegelijk, is goddelijk; slechts het eindige, waarin het zich uitdrukt, gaat vooruit tot zoolang het volmaakt is; waaruit volgt, dat, als wij de ontwikkeling der leer ten voorbeeld nemen, wij het geheim zelf hier op aarde nimmer inzien, maar in zoover het zich heeft uitgedrukt in de rede, daarvan kunnen uitgaan, om het dieper te begrijpen, te zien, hoe het eene geheim met het andere in verband staat en hoe het geheim, ofschoon boven de natuur verheven, toch met de natuur overeenkomstig is, zoodat wij op die wijze in wetenschap, in kennis van betrekkingen of toepassing van het goede, maar niet in het eigenlijk bezit van waarheid of goedheid vooruitgaan.

Hoe, ten derde, heeft ontwikkeling in de godsdienst plaats?

Gelijk overal, door maatschappij, en bijgevolg niet zonder erkenning van het individueel vermogen. Door maatschappij worden de krachten van allen die van ieder, en die van ieder die van allen.

In het godsdienstige zijn hier twee uitersten. Wanneer men zegt: de mensch kan volstrekt niets, heeft de waarheid niet levend in zijnen geest, zoodat hij die kan mededeelen, maar zij is slechts in den bijbel, dan wordt, ten gevolge dezer miskenning van het individu, maatschappij en overlevering verworpen, en ontwikkeling is volstrekt onmogelijk.

Een geheel tegenovergesteld uiterste is, te beweren, dat de mensch alles kan; dan behoeft hij zich niet te onderwerpen aan geheimen, heeft hij geene genade noodig, is er niets buiten zijn bereik; maakt hij gebruik van de slechts natuurlijke maatschappij der geleerden, van de overlevering der wetenschap, toetst alles aan de rede alleen, en het gevolg is, dat het eene geheim na het andere

wordt verworpen, wijl de rede het niet kan verklaren.

Men moet derhalve, om het een zoowel als het ander te vermijden, niet zeggen: de godsdienst is God alleen, en wij kunnen niets, noch wederom: de godsdienst is de mensch alleen, en wij kunnen alles, maar beiden vereenen, het individu en bijgevolg de maatschappij in de godsdienst huldigen; erkennen, dat Gods Geest waarlijk werkt, en niettemin ook de mensch werkzaam en vrij is. Alsdan is maatschappelijkheid en overlevering en vooruitgang niet alleen mogelijk, maar noodzakelijk.

„Antwoorden wij nu op de derde vraag: waarin heeft „die ontwikkeling plaats? Zou die alleen bestaan in de „bijbelkennis, door historische, taalkundige en allerlei „studiën? Daar is zeker vooruitgang, maar in dit niet „alleen; wij zouden hierdoor de Christelijke godsdienst „zeer bekrompen opvatten. Wij mogen den Zaligmaker „niet gelijkstellen met een Joodschen schriftuitlegger, of „een wijzen Socrates, uit de schriften van wiens leerlingen „wij naar zijn eigenlijk stelsel vorschen. Hij is de God-„mensch, die persoonlijk onder de menschen optreedt, „vader eener toekomende eeuw, gelijk Hem de profeet „noemt [1]), en die eene wereldgeschiedenis van zich doet „uitgaan. De godsdienst, door Hem gesticht, is eene „grootsche maatschappij van God en menschen, een ko-„ningrijk, waarin Hij blijft regeren, en door zijnen geest „te doen werken in het vrije menschdom, het voortvoert „naar deszelfs doel. De godsdienst of Kerk ontwikkelt „zich dus in haar bestier, in hare leerstukken, in hare „eeredienst, in hare zedeleer, en in alles wat tot haar „uitgebreiden kring behoort. Grootscher, omvattender en „zamenstemmender ontwikkeling dan de Katholieke Kerk

1) Is. IX, 6.

„heeft opgeleverd, bestaat er niet; zij gaat zacht en on-
„merkbaar, in verband met de bestaande behoefte, en
„gelijkelijk voort. Want de geest der eenheid houdt alles
„zamen. Wanneer bij voorbeeld een leerstuk nader be-
„paald wordt, volgt daaruit dikwerf eene bepaalder regeling
„in het bestier, verordeningen in de eeredienst, in de
„verschillende pligten. Hoe dikwerf is eene of andere
„ceremonie voorgeschreven, om het geloof der Kerk aan
„zekere waarheid zoo krachtig mogelijk uit te drukken
„en de dwaling te weren. De wederkeerige werkingen
„kunnen allen niet worden nagegaan en ontsnappen aan
„het oog. Slechts wanneer men dien voortgang in het
„groot beschouwt, is hij merkbaar; maar dan ook blijkt
„het, dat ieder dezer ontwikkelingen van goddelijke liefde
„wordt gedragen en het overwinningen zijn door Christus
„behaald.

„Bloedig was de geboorte der Kerk. Zij vestigde zich
„door vervolgingen; hierop riep zij hare groote leerstuk-
„ken en als hare grondwetten uit. Op wat wijze? In
„eene worsteling tegen de verschrikkelijkste dwalingen,
„die haar menschelijker wijs schenen te zullen verstikken.
„Na deze waarheden te hebben vastgesteld, werpt zij zich
„te midden van het menschelijke leven, om alles te regelen,
„te vormen, op te voeden, en ontwikkelt zich haar bestier
„in de menigvuldigste instellingen. Hoe is zij tot dit
„tijdperk gekomen? Doordat zij van woeste horden
„werd overstroomd, die alle orde en beschaving dreigden
„te vernietigen. Wederom moest zij zich meer in zich
„zelve terugtrekken, na de bepalingen te hebben uitge-
„sproken van de Christelijke zedeleer, van de waarde van
„het menschelijk individu, terwijl de mensch rijper ge-
„worden en het even onmiddellijk toezigt overal niet meer
„voor hem geschikt was. Hoe is dit eindelijk gebeurd?

„Door den afval der Hervorming; en schoon dit deel van „hare geschiedenis niet is ten eind geloopen, wij nog het „algemeene gezigtspunt niet hebben kunnen: dit is eene „zekerheid, dat ook deze ramp hare zeer nuttige gevol- „gen gehad heeft, en de Kerk gedaan heeft wat nog „geen maatschappij ooit vermogt, zich zelve hervormd. „„De geest die in de Kerk is," zegt de H. Irenaeus, „„is als eene onvergelijkelijke kostbaarheid in een goud „„vaatwerk, welke zich zelve en het vaatwerk waarin zij „„is, verjeugdigt."

„De mensch, met een woord, is in de Kerk waarlijk „verlost. De natuur, wijl zij er verlost en van hooger „krachten bezield is, drukt steeds menigvuldiger en dieper „het goddelijk beginsel uit, en alles gaat door het lijden „der liefde; want het is voortzetting van het geheim des „kruises, plan en bestier, zoo leert ons de apostel [1]), van „dat geheim, hetwelk van eeuwen verborgen was in den „schoot van God, die alles heeft geschapen, opdat aan de „vorsten en magten in den hemel door de Kerk de zeer „veelvuldige wijsheid Gods zoude kenbaar worden.

„Het voert mij van zelve tot de groote grondgedachte „der godsdienst of Kerk, welke mij in al deze onderrig- „tingen geleid heeft, en die ik ten slotte zoo kort mo- „gelijk in hare algemeenheid zal herhalen."

De menschen zijn in dien graad en naar die gelijkenis onder elkander vereenigd, als zij vereend of in betrekking zijn met God.

Ter verduidelijking neemt de redenaar de natuurlijke orde tot voorbeeld, en herinnert, hoe de menschen daar met God vereend zijn door rede en wil, maar zij ook door

1) Eph. III, 9 v.

datzelfde woord der rede, waardoor God zich aan hen openbaart en zij tot Hem spreken of bidden, noodwendig onder elkander vereenigd zijn en eene maatschappij uitmaken, waarin het beeld van God duidelijker wordt afgeschaduwd.

Overal immers, in het eigenlijke huisgezin, en in dat van den staat, is een vaderschap, eene voortbrengende magt en gezag, dat ons baart, opvoedt, onderwijst en volmaakt.

Overal is, door dat mededeelen van waarheid en wet, een overeenstemmend zoonschap, eene broederlijke gelijkenis, hetzij der kinderen van het huisgezin, of der burgers van den staat.

Overal is een wil van het goede, waardoor men geen opstand duldt tegen wet en gezag, het booze straft, uitsluit door in den kerker te werpen, te verbannen of door de straffe des doods.

Ziedaar dan door het woord der rede, waarin God tot ons spreekt en wij tot Hem terugspreken of bidden, eene schoone godgelijkende orde voortgebragt onder de menschen.

Welke is dan de vereeniging van God en menschen in de bovennatuurlijke godsdienst; want van datzelfde woord, dat hen met God vereent, hangt de hunne onderling, hunne godsdienstige maatschappij weder af.

„Wij zijn met God vereenigd door Jesus Christus; „wij hadden de bovennatuurlijke gave verbeurd en waren „die hoogere maatschappij uitgevallen; maar de Zoon, het „oneindig Woord des Vaders, is mensch geworden en „heeft voor ons voldaan. Er is dus een offer, een on„eindig woord van verzoening tusschen God en menschen. „Is dat woord ook ons woord, is dat offer ook ons offer, „spreken wij door dat woord tot God gelijk God tot ons? „Ware het zoo niet, dan zouden wij met God niet in

„levende, werkelijke maatschappij zijn, dan waren wij niet „verlost, en God bleef ons vreemd. Wat dan ook heeft „er plaats gehad? De liefde, waarmede Vader en Zoon „elkander beminnen, de H. Geest is ook over het mensch- „dom nedergedaald, en uit kracht van dien H. Geest is „het in staat, met God in levende, werkelijke en vol- „komen maatschappij te treden. Christus is waarlijk de „onze, en wij bieden Hem waarlijk den Vader aan; dat „woord der verzoening, dat levend offer, dat zich zelve „offert, maken wij tot het onze; in de H. Misofferande „wisselen wij met God de rede der hemelen, en ook wij „geven den Vader, die ons zijnen Zoon schonk, dien „Zoon weder. Uit deze volkomen aanbidding moet volgen, „dat wij met elkander ook in volkomen eenheid of maat- „schappij zijn; want, ik zeg het alweder: onze vereeni- „ging onder elkander is noodzakelijk overeenkomstig met „onze vereeniging met God. Zijn wij niet met God in maat- „schappij, niet met Hem verzoend, dan is dit ook onder „ons onmogelijk; maar beminnen wij, is er betrekking „tusschen God en ons, dan is het volstrekt noodzakelijk, „dat er ook eenheid onder ons onderling besta.

„Er volgt dus, dat Christus, die ons met God vereent, „ook ons vereend heeft en vereend houdt onder elkander; „en zoo waarlijk als de Kerk door den H. Geest het „menschgeworden Woord der verzoening, Christus, aan- „biedt aan den Vader, zoo moet zij door dienzelfden „Geest magt hebben, Christus mede te deelen aan de „haren, moeder te zijn der kinderen Gods, moet er een hoo- „ger gezag, eene hoogere overeenstemming, eene hoogere „uitsluiting zijn dan we in de natuur zagen plaats grijpen.

„Zoo is het, mijne Hoorderen! Dezelfde Christus, die „ons verzoend heeft, Hij heeft ook een gezag en zijne „Kerk aangesteld, om ons Hem mede te deelen; zij der-

„halve deelt in de leer, in de genademiddelen en ten volle „in het Allerheiligste Sakrament Christus mede, en de„zelfde rede, hetzelfde woord der verzoening en eenheid, „dat er is tusschen God en menschen, datzelfde is er „ook tusschen de menschen onderling, en de Kerk bij„gevolg is de eenheid of maatschappij van God en men„schen en menschen onder elkander door Jesus Christus. „Door Christus is de Kerk derhalve één en maakt zij „eene volkomen maatschappij of orde uit. — Door Christus „is zij heilig; want dat woord is een verzoeningswoord, „een offer, de hoogste liefde; hare eenheid voltrekt zich „dus in liefde of heiligheid. — Door Christus is de Kerk „Katholiek of algemeen; want als God en mensch, is Hij „op alles toepasselijk, en wil zich als offerende liefde op „alles toepassen met der daad. — Door Christus is de „Kerk apostoliek en duurt eeuwig; want Hij is God en „mensch, die ons waarlijk heeft verlost, ons de goddelijke „natuur deelachtig maakt; en zoo onmogelijk als het is, „dat zich de oneindige orde, Vader, Zoon en H. Geest, „kan scheiden: zoo onmogelijk is het, dat de Kerk, op „die orde gegrond, immer verga en de eenheid in Jesus „Christus zich ontbinde. — De Kerk is alzoo de glorie „van Christus, de heerlijkheid, die Hij van den Vader „ontvangt, en geeft aan zijne leerlingen [1]). O laat ons „die glorie nimmer verzaken; laat ons haar immer getrouw „zijn en haar aanhangen die Kerk, waarin Hij woont, ons „omhelst met de liefde van den H. Geest, en één vleesch „met ons wordt, om ons ook aan zijne godheid deelachtig „te maken."

Bij het herdenken van het groote geheim der liefde, wekt de redenaar zijne hoorders op, veel te bidden voor

---

1) Jo. XVII, 22.

hen die zich nog in dwaling en buiten den schoot der ware Kerk bevinden; haren vloek, over de dwaling uitgesproken, neemt zij nimmer terug; want Christus is altijd dezelfde. „Maar van de dwaling leert zij ons de „dwalenden onderscheiden, hen om Jesus Christus te be„minnen, met liefde te voorkomen, en hun het voorbeeld „te geven van Christelijke deugd. Eenmaal, er is geen „twijfel aan, eenmaal zullen wij elkander omhelzen en de „tranen onzer blijdschap vermengen voor het kruisteeken „der eeuwige verzoening. Daarvoor is dat kruis ons borg, „dat de opperste wet is der wereld, dat wel altijd door „dwalingen zal bestreden worden, maar als geheim van „waarheid en liefde over alle dwalingen moet zegevieren. „Amen."

De Kunst in den dienst der Kerk.

Het gildeboek. tijdschrift voor kerkelijke kunst en oudheidkunde, uitgegeven door het st. bernulphus-gilde te utrecht.

Het kan voor geen vriend der kerkelijke Kunst onopgemerkt zijn gebleven, hoe sinds eenige jaren zich hier te lande eene steeds toenemende liefde en deelneming niet alleen voor de kennis van hare geschiedenis, maar ook voor hare studie en beoefening hebben geopenbaard. Die verblijdende vooruitgang is niet alleen bij de beoefenaars der wetenschap maar ook bij het zoogenaamd groote publiek waar te nemen. Vooral echter is bij deze herleving van den kunstzin het verschijnsel opmerkenswaardig, dat meer, dan vroeger het geval was, de kunstenaar van beroep het besef heeft gekregen van de onmisbare hulp der wetenschappelijke theorie en historie-kennis voor zijne technische praktijk: terwijl ook op zijne beurt de kunstlievende geleerde of oudheidkundige meer de behoefte gevoelt, om zich in betrekking te stellen met den praktischen kunstenaar. Zóó hebben zich de theorie en de praktijk op het kunstge-

bied ontmoet, en mogen zich uit beider vereeniging en zamenwerking de schoonste vruchten voor de toekomst doen verwachten. Daarbij heeft zich allengs de overtuiging den weg gebaand, dat voor den bloei, de bevordering en verspreiding der kerkelijke Kunst, ook hier te lande, het beginsel van vereeniging, dat elders zoo weldadig heeft gewerkt, met goed gevolg zou kunnen worden toegepast. Niet alleen toch zouden door die zamenwerking van velen, menige anders verspreide en aan zich zelf overgelaten krachten tot één doel vereenigd, en haar een werkkring op ruimer gebied worden verzekerd; maar ook het uitzigt worden geopend tot de vorming van eene soort van artistieke regtbank, die, zonder officiëel karakter, zonder belemmering der individuele ontwikkeling van den kunstenaar, toch door hare raadgevingen, haar oordeel en invloed het nog altoos hier en daar door halve wetenschap, aanmatigend dilettantisme en eigenzinnige betweterij uitgeoefend patronaat zoo veel mogelijk zou fnuiken of onschadelijk maken. Overal aanmoedigend, onderrigtend, zoo noodig teregtwijzend of berispend optredend, zou zij even onbaatzuchtig als volijverig, de Kunst ter zijde staan, om haar, in hare veelzijdige uitingen, te ondersteunen bij de vervulling van hare verheven roeping in den dienst der Kerk.

Nergens in ons vaderland hebben in den laatsten tijd, onzes inziens althans, deze beginselen beter begrip en ruimer en gelukkiger toepassing gevonden dan in de oude Bisschopsstad van het Sticht, wier roemrijk verleden op het gebied der kerkelijke Kunst haar zeker de eer heeft verdiend, om ook later aan de spits der beweging te staan. Wie haar thans bezoekt, zal ongetwijfeld even aangenaam verrast als verwonderd zijn over al het voortreffelijke, dat binnen weinige jaren daar op het gebied der

kerkelijke Kunst is tot stand gebragt door de vereenigde pogingen van een betrekkelijk gering aantal kunstlievende en kunstoefenende mannen, welke voorgelicht door de leiding en aangemoedigd door de bescherming van den kunstlievenden Kerkvoogd, die thans den aartsbisschoppelijken zetel van Utrecht inneemt, den zeker hoog te waardeeren lof verdienen, van tot de herleving der kerkelijke Kunst hier te lande even krachtig als onvermoeid zamen te werken. Door die zamenwerking is de oude Stichtskerk der Johanniters, nu tot Metropole verheven, niet alleen uit haar vervallen toestand hersteld, maar heeft zij een nieuw en heerlijk feestgewaad aangetrokken, gelijk het de middeleeuwsche annalist van de kerken in Bernulph's tijdvak getuigde [1]). Daardoor is de oude bisschopsstad niet alleen het middelpunt geworden voor de beoefening van de kerkelijke Kunst in hare veelzijdige vertakkingen, van de bouw-, beeldhouw-, schilder- en goudsmeedkunst, tot de glasbranderij en de paramentiek; maar binnen hare muren is ook eene instelling tot stand gekomen, eenig in hare soort, althans op zoo groote schaal [2]), in ons vaderland, in welke de oudheidkundige en dilettant de geschiedenis der Kunst, in hare verschillende perioden, in de overblijfselen zelve van den Christelijken voortijd kan bestudeeren, en de kunstenaar van beroep voorbeelden

---

1) *„Erat instar ac si mundus ipse excutiendo semet rejecta vetustate passim candidam ecclesiarum vestem indueret."* Bij Martene et Durand, *Thesaur. Anecd.* III, 1689, aangehaald in het *Gildeb.* blz. 15.

2) Ook voor het Bisdom van Haarlem zijn sedert eenigen tijd door de onvermoeide pogingen van den ijverigen en zaakkundigen Secretaris des Bisdoms, den Eerw. Heer J. J. Graaf, de grondslagen gelegd van eene verzameling van Oudheden en *Curiosa*, die eene schoone toekomst belooft, en de belangstelling en ondersteuning van alle vrienden der kerkelijke Kunst in elk opzigt verdient.

of motieven voor eigen vorming en volmaking kan vinden. Alwie de ruime zalen van het kortelings voor het publiek geopend Aartsbisschoppelijk Museum binnentreedt, zal moeijelijk zijne verbazing en bewondering kunnen verbergen over het aantal en de waarde der daar verzamelde kunstschatten in betrekkelijk zóó korten tijd te zamen gebragt! Eere daarvoor en dank, aan wien eer en dank toekomt! Was het der Kunst altoos bevorderend en heilzaam een vermogend en vrijgevig beschermheer te ontmoeten, die hare belangen is toegedaan, dubbel mag zij zich gelukkig achten, wanneer de Maecenas die haar begunstigt, zelf een geoefend kunstkenner is. Die gewenschte zamentreffing is voor de Utrechtsche kunstvrienden eene blijvende bemoediging: de mantel van Bernulphus is op de schouders van zijn doorluchtigen opvolger gevallen, en al de heilige geestdrift, die den grooten Kerkbouwer der elfde eeuw voor den luister van het Huis des Heeren bezielde, is op den tegenwoordigen bekleeder van Willibrords eeuwenouden zetel overgegaan.

Waar zooveel leven en lust tot handelen is op het gebied der kerkelijke Kunst, kon het verlangen niet uitblijven om in eene zoo mogelijk uitgebreide sfeer, voor hare belangen te werken. Aan dat verlangen hebben wij de oprigting te danken van eene vereeniging, die met Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht als Beschermheer, na een slechts tweejarig bestaan [1]) reeds in alle streken van ons vaderland leden telt, en „de liefde en beoefening der kerkelijke kunst ten doel heeft" (blz. 39). Hare stich-

1) Op den 20 December 1869 werd tot de oprigting van het St. Bernulphus-Gilde besloten en de Zeer Eerw. Heer G. W. van Heukelum, de geleerde en verdienstelijke Conservator van het Aartsbisschoppelijk Museum, tot Deken benoemd.

ters hebben hunne onderneming onder de vermogende bescherming gesteld van den H. Bernulphus, en de vereeniging zelve Gilde genoemd, voorzeker meer uit liefde voor de nagedachtenis „onzer kunstlievende voorouders", dan wel om het voor onze veranderde maatschappelijke toestanden minder passend exclusivisme hunner kunstpraktijk weder in het leven te roepen. Zoowel „om de veraf wonende leden in de gelegenheid te stellen, kennis te nemen van hetgene in de bijeenkomsten van het gilde verhandeld werd" (blz. 42), als om op ruimer gebied de belangen der kerkelijke Kunst te behartigen, werd besloten tot de uitgave van een driemaandelijksch Tijdschrift, waaraan als orgaan van het Gilde, de naam van Gildeboek zou worden gegeven. Van dit Tijdschrift is voor eenige weken de eerste aflevering verschenen. Het kleed is den inhoud waardig, en doet de persen van den Heer van de Weijer te Utrecht eer aan. De schrijver dezer bladzijden verlangt een blijk te geven van zijne hooge ingenomenheid met de onderneming der Utrechtsche Gildebroeders, die hem de eer gunden eene plaats naast hen te mogen innemen, door van dezen eersteling van het Gildeboek verslag te geven. Hij werd hiertoe heuschelijk uitgenoodigd door de Redactie van De Katholiek, en meende, uit achting voor zijne waarde kunstvrienden, zich aan de hem opgedragen taak niet te mogen onttrekken.

I. „Ter inleiding op het Gildeboek" levert de hoogleeraar Dr. Schaepman een achttal met gloed geschreven bladzijden over Christendom en Kunst, in dichterlijke

proza, ietwat aphoristisch geformuleerd, waarvan de inhoud zich beter laat genieten dan analyseren. Het zijn zóó vele parelen van vernuft en phantasie, met kwistige hand door den genialen Schrijver daarheen gestrooid; terwijl de gewone lezer niet altoos het logische snoer ontwaart, dat ze, in de opvatting van den auteur, te zamen heeft geregen. Wilden we eene bloemlezing vormen van al de schoone gedachten en puntige of kernachtige gezegden, die onze aandacht troffen, dan zouden we bijkans evenveel bladzijden moeten vullen, als het opstel inneemt; en toch — welligt zal het ook anderen gaan gelijk ons — stonden wij, na herhaalde lezing, eenigermate verlegen, om ons van den ideeëngang dier rijkgestoffeerde beschouwing en van haren inhoud duidelijk rekenschap te geven. Wij dachten aan een tafereel, waarvan de al te schitterende en niet genoeg uit elkander gehouden onderdeelen, het heldere overzigt van het geheel belemmeren 't Kon zijn, dat ook hier de gulden regel in toepassing ware te brengen, dien de Schrijver zelf met zoo veel welsprekendheid aanprijst: Die wahre Genialität liegt in der Beschränkung.

Men versta ons echter wel: het kan hier in onze bedoeling niet liggen om aan literarische kritiek te denken. Wij gewagen hier alleen van den vorm, omdat wij, ronduit gesproken, daaruit aanleiding konden nemen tevens te bekennen, dat wij den inhoud der Inleiding wel ietwat anders hadden gewenscht: liever wat minder, hoe schoone anders ook, „Herzensergieszungen" over de Kunst, en wat breeder verklaring van beginselen, doel en middelen, vooral met betrekking tot de rigting, welke de Redactie van het Gildeboek voornemens is te volgen in hare loffelijke pogingen ter aankweeking en bevordering der kerkelijke Kunst. Eenige toelichting — ik zou bijna

durven zeggen, geruststelling — daaromtrent zou ongetwijfeld welkom zijn geweest aan velen, en welligt voor sommigen onontbeerlijk kunnen worden geacht. Immers bij al de verdiende ingenomenheid, die van vele zijden de onderneming der Utrechtsche Gildebroeders heeft begroet, mag het toch niet worden voorbijgezien, dat nog bij niet weinigen eenige onzekerheid blijft bestaan omtrent de wijze, waarop de herleving onzer kerkelijke Kunst door hen wordt begrepen, en diensvolgens ook later hare praktische beoefening zal worden geregeld. Zoo is b. v. wel eens de vrees geuit, dat, behoudens het regt der kerkelijke Overheid om, op haar gebied, toezigt te voeren en goed- of af te keuren, een al te officiëel patronaat over de kunstwerken gevoerd, misschien de individuele zelfstandigheid en de vrije ontwikkeling en beweging van den kunstenaar zou kunnen schaden. Niet minder is men hier en daar, wij vertrouwen geheel ten onregte, beducht geworden voor het monopoliseren der vervaardiging van kunstwerken ten behoeve van gepatroneerde cliënten, waardoor de stoffelijke belangen van niet begunstigde en anders toch verdienstelijke kunstenaars zouden worden benadeeld. En last not least — want hier komen wij op het terrein der beginselen — blijven sommigen niet zonder bekommering over de al te archaïstische rigting, welke door het St. Bernulphus-Gilde aan zijne reformatorische beweging op het gebied der kerkelijke Kunst zou kunnen worden gegeven. Bij velen toch blijft de overtuiging gevestigd, dat vooruitgang op het gebied der kerkelijke Kunst, in onzen tijd, niet mag worden gezocht in de bloote repristinatie van de conventioneele kunstvormen van zekere klas van middeleeuwsche kunstenaars, bepaaldelijk die van Duitschen oorsprong. Met andere woorden: velen zijn niet zonder bekommering, dat men uit liefde tot middeleeuwsche kunstvormen

van zeker allooi ons allengs brengen wil tot die soort van kunstpraktijk, welke een even groot kerkvoogd als geoefend kunstkenner en aestheticus, wijlen Kardinaal Wiseman, misschien wel wat streng, het „canoniseren van gebreken en het heiligen van wangedrogtelijkheden" noemde: We have almost canonised defects and sanctified monstrosities [1]).

Dit laatste bezwaar, hetgeen wij eenigermate deelen, achten wij gewigtig genoeg om er eenige oogenblikken bij stil te staan: met dit voorbehoud echter, dat, aangezien deze eerste aflevering van het Gildeboek geen opzettelijke bijdrage over kerkelijke bouwkunst heeft opgenomen, wij ook in onze aanmerkingen de bouwkunst buiten het debat zullen laten.

Te midden der schoone gedachten, waarvan Dr. Schaepman's Inleiding overvloeit, hebben wij de hoofdthesis, rondom welke de rijkgeschakeerde bewijzen van zijn betoog zich groepeeren, in deze stellingen gemeend te onderscheppen: dat namelijk „onder alle schoonheidsvormen éene de meest eigenaardig Christelijke is", en dat die vorm het volmaaktst is te vinden „in den bloeitijd der Christelijke maatschappij", toen het Christendom „tot volle leven, tot aldoordringend levensbeginsel was geworden". „In de volle Christelijke maatschappij vindt men de volle, echte Christelijke kunst. Eerst toen gaf het Christendom *zijne* kunst." „Als geheel het maatschappelijk leven Christelijk geworden is, dan verschijnt de Christelijke kunst als het jongste en schoonste kind der eeuwig jonge en eeuwenoude Moeder" (blz. 6). — Wij zouden geen bezwaar vinden om deze stellingen in hare algemeene op-

1) *Essays*, III, *On christian art*, p. 360.

vatting te onderschrijven. Maar de theorie werkt niet vóór zij wordt toegepast. En 't is juist omtrent het begrip en de in praktijkbrenging van deze beginselen, dat voor de beoordeeling en waardeering der middeleeuwsche kunst het grootste misverstand is ontstaan. Er zijn er toch, die alle kunstenaars van dat tijdvak, hetgeen zeker door geloof en gehechtheid aan het Christendom uitmuntte, daarom alleen voortreffelijk heeten, omdat zij tot eene bij uitstek Christelijke maatschappij behoorden: — maar dat is de deugdelijkheid van het tijdvak overbrengen op het werk des kunstenaars, moge hij bekwaam zijn of niet; dat is de voortbrengselen van een bij uitstek Katholiek tijdvak tot type maken van eene kunst, die het eveneens moet worden geacht: als of de Kunst acht sloeg op den tijd en niet op de natuur, die niet verandert, en op den godsdienst, die haar onveranderlijkheid in eene verhevener orde deelt [1]).

Ook op eene andere misvatting is te weinig gelet. De geschiedenis der kunst leert ons, dat niet overal en terzelfder tijd de verschillende vakken, die zij beoefent, dezelfde ontwikkeling erlangden. Neem b. v. Frankrijk en Engeland, en zoo ge wilt, Duitschland er bij. Toen dáár, in den bloeitijd van den Gothischen of spitsbogenstijl, de bouwkunst den hoogsten graad van volmaaktheid bereikte, hadden beeldhouw- en schilderkunst geen gelijken tred in die bewonderenswaardige ontwikkeling gehouden. Is het nu wijs, om terwijl men de bouwwerken der groote Duitsche „Alten" nabouwt, ook hunne minder voortreffelijke beeldhouwers en schilders als de navolgenswaardigste toonbeelden aan te prijzen? Ik vind geen bewondering te hooggestemd voor het meesterwerk van den Keulschen

1) Vgl. Wiseman, *Essays*, III, 361.

Dom, maar zou daarom nog geen kopie willen aanraden van het middeleeuwsche beeldwerk, dat aan den ingang, meen ik, van het Zuider-Transsept bewaard blijft. — Verders mag niet worden voorbijgezien, dat in alle tijdvakken der kunst, de groote meesters wel altoos de uitzondering en eene zeldzaamheid zullen blijven, terwijl de mediocriteiten daarentegen, de alledaagsche talenten legio zullen zijn. Is deze wet der statistiek van alle voortreffelijkheid, geen wet ook voor de middeleeuwsche kunst? En waarom dan onvoorwaardelijke goedkeuring te schenken aan al wat in het middeleeuwsche tijdvak, om 't even door Meester of door sukkelaar, met beitel of palet is tot stand gebragt?

Maar laat ons liever nog eenige bescheiden bedenkingen over het karakter van den "meest eigenaardigen schoonheidsvorm der Christelijke kunst" wagen. In 't juiste begrip daarvan ligt toch hier de cardo quaestionis.

't Heeft mij altoos getroffen, wanneer ik uit Plato las aangehaald, dat hij de schoonheid "eene eeuwige herinnering aan het verloren vaderland der ziel" noemde. De waarheid die Plato hier, als door intuitie, had zien doorschemeren, heeft de H. Augustinus, door het Christendom onderwezen, erkend en uitgedrukt, toen hij in zijne Belijdenissen schreef, dat "alle schoonheid hare bron heeft in die schoonheid, welke boven de ziel is" [1]). In die erkentenis ligt de sleutel van het geheimzinnig verschil dat de Christelijke kunst van de Heidensche onderscheidt. Het Christendom heeft voor het ideaal een nieuwe wereld geopend, de wereld van geloof en hoop en bovennatuurlijke liefde, die eene terra incognita voor de oude kunst bleef. Daarom heeft men teregt kunnen zeggen, dat het

1) S. Aug. *Conf.* X, 34.

Christendom een „eigenaardigen schoonheidsvorm" heeft geschapen, namelijk de „uitdrukking", vooral die der Heiligheid, der zaken die boven de ziel zijn, waarvan sommige Heidenen wel eene Ahnung maar geene kennis hadden. Hunne kunst kon daarom, en dikwijls met groote volmaaktheid, het zinnelijke schoon konterfeiten; maar voor het bovenzinnelijke had zij geen repraesentatief vermogen: dat zag zij niet. Daarom zeker heeft Kestner gezegd, dat zelfs Phidias geen Christusbeeld zou hebben kunnen scheppen [1]), en daarom ook kon Leonardo da Vinci, toen hij aan zijne Cena schilderde, verklaren, dat hij het ideaal zijner compositie niet op aarde wilde zoeken: „Che la testa di Cristo non soleva cercare in terra". Daarom eindelijk laat zich, bij voorbeeld, — en daarin ligt het tegenbewijs onzer stelling — in Raffaele's Madonna di S. Sisto of in een der heerlijke Maria-beelden van Fra Angelico, van Ducio van Sienna, van Bernardo Lippi en zoo vele anderen, een „eigenaardige schoonheidsvorm" opmerken, dien men te vergeefs in de voortreffelijkste beelden der Oudheid, in de Minerva o. a. van het Vaticaan of in de Aphrodite van Melos in het Louvre, zou zoeken. Is het dan niet, vragen we met Granella [2]), dàt aan de Ouden ongekend gebleven element van schoonheid, de heiligheid, de onvermengde zielevrede van een zich in God zalig gevoelend gemoed, hetgeen aan de Meesters der Christelijke kunst die motieven van uitdrukking, vooral in de hoofden, heeft geschonken, waarvan zelfs in de geïdealiseerde physionomiën der Ouden geen spoor is te vinden? — Een ander, haar niet minder onderscheidende factor van uitdrukking, ligt voor de Christelijke kunst

1) *Römische Studien*, S. 129.

2) Granella, *Wahrheit, Schönheit, Liebe*, S. 168.

daarin, dat zij door eene wonderbare verbroedering, ik zou bijkans zeggen, ineensmelting, twee elementen heeft vereenigd die vroeger met elkander onbestaanbaar schenen: de vereeniging namelijk in één subject van schoonheid en reinheid, en de vereeniging van smart en vernedering met goddelijke waardigheid en verhevenheid. Daarvoor zocht zij hare typen in den persoon van de reinste der Maagden en in dien van den stervenden Heiland.

Maar al heeft de Christelijke kunst haar eigen ideaal en zoekt zij het dikwijls in eene sfeer boven de zinnen, daarom kan zij, voor de veraanschouwelijking daarvan, de stoffelijke schoonheid in hare voorstellingen toch niet ontberen. De schoonheid der vormen *mag* wel nooit haar *hoofddoel* zijn, gelijk zij het bij de Ouden was, maar zij *moet* toch haar *middel* blijven, en 't is haar pligt, om steeds ook naar een aesthetisch onberispelijken vorm te streven. Immers aangenomen zelfs en erkend, dat de stoffelijke schoonheid ondergeschikt moet blijven, als doel, aan de schoonheid van hooger orde; toch mogen hare wetten, onder voorwendsel dat hier de vorm slechts bijzaak is, niet worden overtreden. Daarom billijken we nooit, dat onbeholpenheid in de techniek of gebrek aan talent zich achter den dekmantel van middeleeuwsche symboliek of mystiek ga verschuilen, of dat men, hetgeen eenvoudig het gevolg van onbedrevenheid in den kunstenaar was, aan diepliggende bedoelingen of geheimzinnige invloeden toeschrijve.

De handhaving dezer schoonheidstheorie achten wij in de praktijk noodzakelijk voor den bloei en den vooruitgang onzer kerkelijke kunst. Daarom zullen we nooit vrede hebben, zeggen wij Kardinaal Wiseman na — *we have no toleration* — met al die kunstproducten van zoogenaamd „echten en streng Christelijken stijl", waarin

onder voorwendsel van mysticisme of symboliek, aan al de wetten, die den vorm der menschelijke gestalte beheerschen, geweld wordt aangedaan. Toen Paus Adriaan I, na den strijd der Ikonoklasten, het beeld van den Zaligmaker deed schilderen, gaf hij daaraan den volmaaktsten vorm, die den „nieuwen Adam" betaamde [1]); en misschien vond hij daarvoor de type in het overheerlijke Christusprofiel, niet lang geleden in de catacomben van St. Agnes ontdekt [2]), zoo onovertreffelijk schoon van uitdrukking, zoo onberispelijk van lijnen, dat de beroemde Ingres het ziende, van aandoening weenend, in geestdrift uitriep: Il n'y a que le génie chrétien se mariant au génie grec, qui pût créer un type si parfait!" In die beoordeeling van een groot kunstenaar ligt de kunstwet, welke wij hier verdedigen, kort en zakelijk geformuleerd: Christelijke uitdrukking, zich huwend aan Grieksche schoonheid van vorm [3]). Die wet moet wet blijven. Daarom willen wij geen vrede hebben — we have no toleration — met de zoogenaamde „stilgerechte" kunstwerken van zekere school, die de Goddelijke schoonheid „in het vleesch geopenbaard", den „Speciosus forma prae filiis hominum", of Haar, welke de Kerk als de „tota pulchra" begroet, — die deze onvergelijkelijke typen van geheiligde en transcendentale schoonheid voorstellen met het vulgaire masker, door onbedrevenheid of ongeoefendheid aangehangen. Daarom spreken we onverholen onze afkeuring uit — we have

---

1) Anastas. Bibl. *in Hadr.* c. 1.

2) Vgl. De Rossi, *Roma Sott.*, II, 359.

3) De beroemde Fransche beeldhouwer Simart heeft hetzelfde denkbeeld uitgedrukt in deze woorden, welke hij dikwijls plagt te herhalen: *Faire voir le sentiment chrétien sous la belle forme de l'antiquité.* (Aangehaald in de *Etudes*, etc. par des pp. de la compagnie de Jésus, XII, 525).

no toleration — wanneer men ons wil terugvoeren tot het stijf hiëratisme der Byzantijnsche ikons [1]), of tot voorstellingen van den gekruisten Heiland, die door het onhebbelijkst realisme [2]) de teerste snaren van het gevoel kwetsen, en den beschouwer in verzoeking brengen om de kritiek vol humor van den Spaanschen puikschilder Luis de Vargas bij eene soortgelijke ontmoeting tot de zijne te maken [3]). Daarom protesteeren we in naam der kerkelijke kunst tegen de vermenigvuldiging van elk slag van beeldhouw- of schilderwerk, waarin de schoonheidsvorm wordt beleedigd: tegen buiten 't lood staande figu-

---

1) Wij bedoelen hier niet de oude eerbiedwaardige overblijfsels der Byzantijnsche kunst, door de piëteit der geloovigen sinds eeuwen in sommige kerken, vooral van Italië, bewaard en vereerd. Onze afkeuring treft de kopieën. Het waas van oudheid dat de oorspronkelijke *ikons* omsluijert, geeft haar een reverentiëele aantrekkelijkheid: daarentegen doet het glimmend vernis der moderne konterfeitsels de gebrekkelijkheid der vormen meer in het oog vallen. In een der groote kerken van Amsterdam — wij meenen ook te Aken en te Brussel een dergelijke schilderij te hebben aangetroffen — heeft men voor eenigen tijd de *kopie* van een oud miraculeus Maria-beeld, van Griekschen oorsprong, dat te Rome in de kerk van den H. Mattheus wordt bewaard, ten toongesteld. Kopieën te maken van aloude *imagines thaumaturgicae*, en die ter vereering ten toon te stellen, schijnt ons eene afwijking van de liturgische praktijk, in de Kerk tot hiertoe in acht genomen. Het is, voor zooveel wij weten, eene innovatie zonder antecedent.

2) Niet lang geleden zagen we nog in de kerk eener landparochie een zoogenaamd *Missie-Kruis*, zoo onoogelijk met bloedige strepen en vlekken bedekt, dat wij onze verontwaardiging niet konden bedwingen, en luide onze afkeuring uitspraken. Men antwoordde ons, dat het beeld onder directie van een dilettant-archeoloog en kunstkenner, dien men ons noemde, was gepolychromeerd! Het realisme moest zeker hier de devotie dienen!

3) Een kunstbroeder vroeg eens aan Vargas zijn oordeel over een tafereel — lang geen meesterstuk! — waarvan hij de schilder was, en den „Zaligmaker aan het Kruis" voorstellende. „Mag ik vragen," antwoordde Vargas, „of gij den Heiland hebt willen afbeelden, terwijl Hij bad: *Vergeef het hun, o Vader, want zij weten niet wat zij doen*"? Aangehaald bij Stirling, *Annals of the Artists of Spain*, I, 313.

rijnen, tegen onbehagelijkheid in houding en gebaren, tegen uitpuilende oogen, buitensporig lange uitersten, verwrongen vingers, ontwrichte schouders, tegen elke blijkbare overtreding van de wetten der menschelijke anatomie. Wij protesteeren: of liever, in gezelschap met een der uitmuntendste kunstkenners onzer eeuw, steken wij den draak — ridendo dicere verum — met Apostelbeelden, waaraan men slechts hun zwaard of sleutels behoeft te ontnemen om ze even goed voor Pontius Pilatus te laten doorgaan" [1]); en gelijk hij, kunnen wij moeijelijk een glimlach verbergen, wanneer ons, als typen van Christelijke kunst worden aanbevolen, Heiligenbeelden zóó verschrikkelijk in houding en uitdrukking, dat wij ons zeer verontrust zouden gevoelen, indien we huns gelijken, met een wezenlijke, in plaats van een emblematische knods of sabel gewapend, tegen het vallen van den avond op een eenzamen weg ontmoetten [2])! Met al die misvormingen der Christelijke kunst hebben we geen vrede — we have no toleration — omdat wij met Kardinaal Wiseman erkennen, niet te begrijpen, hoe mystiek of symboliek ooit kunnen vorderen, dat het boven alles Verhevene en Schoone voorgesteld zou moeten worden als leelijk, en hoe in uiterlijke disproportie of onbevalligheid eigenlijk het eenige en ware symbool is te zien van de hoogste, van de oneindige volmaaktheid [3]):

Quaecumque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Is welligt onze afkeuring van sommige middeleeuwsche kunstvormen te streng geformuleerd? Door tegen het

---

1) Kardinaal Wiseman, *Essays*, III, 359 vg. Het gansche betoog van den geleerden Kardinaal, waaraan wij hier veel verschuldigd zijn, verdient ernstige studie.

2) Dezelfde, *t. a. p.* blz. 361.

3) *T. a. p.* blz. 363.

misbruik te waarschuwen van hetgeen wij als eene ontaarding der Christelijke kunst hebben gemeend te moeten laken, zouden we niet gaarne onder verdenking komen van in bewondering voor de groote middeleeuwsche kunstenaars te kort te schieten. Wij zouden ondankbaar zijn, indien we in die dwaling konden vervallen. Het zuiverste en heerlijkste kunstgenot van ons leven hebben wij te danken aan de beschouwing van de onsterfelijke kunstjuweelen der Italiaansche, Duitsche en Nederlandsche scholen, uit de gouden eeuwen der Christelijke kunst, *der Kunst* in den dienst der Kerk. Wij erkennen gaarne, dat door die uitstekende „Altmeister", welke tevens geloovige discipels van het Christendom waren, een soort van Laatste Oordeel is gehouden (gelijk, meenen wij, Jean Paul gezegd heeft) over het Heidensch sensualisme, en eene nieuwe baan is geopend voor de wereld des geestes. Wij bewonderen die waarlijk Christelijke kunstgenieën, welke eerst, zooveel zij vermogten, den Hemel en Hem die er in is, en zijne Heilige Moeder en de Heiligen in hun gemoed opnamen, en daarna, hunne gedachten naar de aarde keerend, dáár een hemel op aarde poogden te scheppen, of liever de natuur tot den Hemel op te voeren [1]). „Zij gaven", zegt Dr. Schaepman welsprekend, „het beste wat de gevormde geest en het hart vol harmonie der wereld kunnen geven: echte Kunst; zij gaven 't door het dienend orgaan der verbeelding, dat geestelijk en stoffelijk tevens, gevoel en gedachte in zinnelijke vormen vertolkt" (blz. 6). Hun genie, door geloof en vroomheid gelouterd, door de comtemplatie der dingen „die daarboven zijn" gevoed, slaagde er in tafereelen en gestalten te scheppen, waarvan zelfs Vasari in geestvervoering uitriep: Non possono

1) De Montalembert.

essere altrimenti in cielo![1]). Neen, nooit heeft de vrede Gods, die alle begrip te boven gaat, nooit heeft de schoonheid der Heiligheid, die de Grieken niet kenden — die „herinnering aan 't verloren vaderland der ziel" — nooit heeft het Godegelijkende in het schepsel zich zóó wonderbaar voor het menschelijk oog veraanschouwelijkt als in de werken dier groote middeleeuwsche Meesters, van welke von Rümohr, meenen wij, met regt gezegd heeft, dat zij de onovertreffelijke schoonheidsvormen der Grieksche gratie,

de la grâce plus belle encor que la beauté

hebben geheiligd, gelouterd en verheven door de onvergelijkelijke bekoorlijkheid van Christelijke zedigheid, reinheid en gevoel. Zij hebben der natuur geen geweld gepleegd of de stoffelijke schoonheid veracht; maar in hunne werken hebben Openbaring en Natuur elkander ontmoet, en in zusterlijke zamenwerking elkander omhelsd Laat ons, zoo veel we slechts vermogen, hun roemwaardig voorbeeld navolgen! Laten we, met het oog op hen, nooit vergeten, dat er geen ware Christelijke kunst bestaanbaar is zonder stoffelijke schoonheid, gelijk ook alle ware schoonheid voor de Kunst in den dienst der Kerk, slechts leeft en bloeit onder den heiligenden invloed van den Christelijken geest.

II. In de tweede bijdrage wordt onder den titel van „Onze Patroon" door den Eerw. J. J. van der Horst eene sierlijk en rustig geschrevene levensschets gegeven van den H. Bernulphus, waarin welverdiende hulde aan dien voortreffelijken bisschop en grooten kerkbouwer der elfde eeuw wordt gebragt. Deze beknopte maar zaakrijke biographie

1) Zij kunnen niet anders in den Hemel zijn!

zal door velen met genoegen worden gelezen, en levert het vernieuwd bewijs, dat de Schrijver, een ijverig beoefenaar van onze kerkelijke geschiedenis en oudheden, zich ook op een ernstiger gebied dan dat der Novelle met goed gevolg kan bewegen. De Eerw. v. d. H. schildert ons Bernulph vooral als „den eersten hersteller der christelijke kunst op Neêrlands bodem, die de lange en schitterende rij opende van Romaansche kerken, die nog over gansch ons vaderland [1]) den roem harer bouwmeesters luid verkondigen". Deze verdiensten van den heiligen Kerkvoogd werden nog verhoogd door „diepe kennis, gepaard aan omvattende wijsheid, groot beleid en hoogen ernst, waarom hij ook naar de kerkvergadering van Frankfort werd geroepen [2]), waar vooral de geschillen van den aartbisschop

---

1) Vooral echter in Utrecht, Gelderland, Groningen en Friesland.

2) Zou de verschijning van Bernulph op het Concilie van Frankfort wel geheel buiten allen twijfel liggen? De *Batavia Sacra* drukt zich voorzigtig, maar ook twijfelend uit: *interfuisse traditur*. Bij von Hefele, *Conciliëngeschichte*, IV, 828 wordt Bernulph onder de bisschoppen uit vreemde kerkprovinciën *niet* genoemd. Indien hij werkelijk als *bisschop* in 1027 te Frankfort ware geweest, zou er strijd ontstaan tusschen het cijfer dat op de lijkkist van Bernulph voor zijne bisschopsregering wordt aangegeven (27 jaren: van 1027 tot 1054), en den werkelijken duur van zijn episcopaat, die dan minstens 29 jaren zou geweest zijn. De Eerw. van der Horst wil deze moeijelijkheid *volkomen oplossen* door te veronderstellen, dat Bernulph naar Frankfort werd „afgevaardigd niet als bisschop, maar als plaatsbekleeder of raadsman of theologaal van den suffragaan bisschop te Utrecht" (blz. 11, aant. 7). Tegen deze oplossing zouden wij echter kunnen inbrengen, dat Bernulph moeijelijk als raadsman van den *suffragaan*-bisschop te Utrecht naar Frankfort kon worden afgevaardigd, omdat reeds omtrent 799 Utrecht niet onder de Metropole van Mainz, maar onder die van Keulen ressorteerde, en daarom vermoedelijk niet ter kerkvergadering werd opgeroepen. Als *theologaal* nog veel minder: immers van deze kerkelijke waardigheid vindt men voor 't eerst in het vierde Concilie van Lateraan, in 1215, melding gemaakt. — Welligt zal men in de *Concilia Germaniae* van Hartzheim eenige opheldering kunnen vinden.

Aribo van Mainz met den bisschop Godhard van Wildesheim moesten beslecht worden" (blz. 11). Door de gunst en investituur van keizer Coenraad den Saliër, wiens vriend hij werd, op den bisschoppelijken zetel van Utrecht verheven, bestuurde hij zijn bisdom gedurende meer dan het vierde eener eeuw (van December 1527 tot aan zijn dood 19 Juli 1554), en liet den roem na van „strenge deugd, innige godsvrucht en onbezweken ijver voor het heil der hem toevertrouwde kudde. Geen Utrechtsche bisschop heeft hem overtroffen in de zorg voor alles, wat den uiterlijken Godsdienst raakt en in onvermoeid pogen om het Sticht den zegen des vredes en het geluk des voorspoeds te schenken" (blz. 14).

De Schrijver heeft aan zijn verhaal nieuwe belangrijkheid bijgezet door opneming van het grafschrift [1]) van den H. Bernulphus in de St. Pieterskerk te Utrecht, en vooral door mededeeling van de notariëele acte der wedervinding, op den 27 November 1656, van het ligchaam des H. Bisschops [2]), van welke het oorspronkelijke thans in het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht berust. Hierbij had nog kunnen gevoegd worden de vermelding van den „grooten steen", die volgens mededeeling van den Heer H. M. C. van Oosterzee, predikant te Oir-

1) Lees in het tweede vers *munera* voor *mumera grossa*, en in het 16e *quartoque* voor *quarto*. In den laatsten regel geven wij aan de lezing van de *Batavia Sacra*: *quam praecessit bona vita* de voorkeur boven *cum* of *cui*.

2) Nog worden, als bij het ligchaam gevonden, de volg. relieken in de acte genoemd: „Bischopelyck gewaet met een silver kelckgen en patena op de borste, en daer by een ouden hoepringh, met een Bisschoplycke Staffe .... 't opperste cleedt was Phioleth coleur Satijn Damast daar op eenige gouden passementen en om 't lijff gestrick een satijne Gordel daeran vier goudt en syde knoopgens." blz. 21. Wij zien met belangstelling de beschrijving en afbeelding dezer merkwaardige relieken te gemoet, welke ons voor een der volg. aflev. van het *Gildeboek* wordt toegezegd.

schot [1]), ter gedachtenis aan de bisschopswijding van Bernulph, nog in de pastorie van Oosterbeek zou bewaard zijn gebleven. Het ware wel der moeite waard om aangaande dien steen en zijn opschrift [2]) eenige nasporing te doen.

De plaat, die de biographie van den H. Bernulphus moet opluisteren en hem in zijn bisschoppelijk ornaat voorstelt, is, dunkt ons, minder gelukkig uitgevallen. De kostumeering van het figuur is wel wat laat van stijl voor een bisschop der elfde eeuw; want hoewel wij er niet vóór zijn om b.v. den H. Ambrosius met eene Romeinsche toga voor te stellen — omdat hij die te zijner tijd droeg — gelijk hij te Milaan op de Piazza Maggiore staat afgebeeld; toch meenen wij dat hier, op plaat I, wat b.v. den staf en eenige andere bijzaken aangaat, iets meer aan de Romaansche periode der kunst kon herinnerd zijn. De versieringen die de hoofdfiguur omringen, zijn wat verward in ordonnantie, en behooren, wat stijl aangaat, wat te veel tot de zoogenaamde „Schnörkel-Gothik". Maar wij willen daarover den ontwerper, die overigens toont zijne teekenpen vaardig te kunnen hanteeren, niet lastig vallen, wijl hier slechts smaak en geen beginselen in kwestie zijn.

III. Met de derde bijdrage betreden wij, onder geleide van den Eerw. A. Aukes, het gebied der praktische ikonologie (blz. 23—30). Naar aanleiding van het bekende Decreet van Z. H. Paus Pius IX, dd. 8 December 1870, wil de geleerde Secretaris van het Gilde eene proeve wagen ter beantwoording der vraag: „hoe de H. Joseph, in zijne hoedanigheid van Patroon of Beschermer der Kerk,

---

1) *De Nederlandsche Hervormde Kerk in haren inwendigen toestand* enz. Dl. I, *Kerkelijke Geographie*, blz. 41.

2) De Heer v. O. vermeldt niets van het opschrift.

door den Christelijken kunstenaar dient te worden afgebeeld"? Voor het stellen dier vraag is het oogenblik gunstig gekozen en de behoefte aan hare beantwoording zal gereedelijk worden erkend. Immers, zegt de Eerw. Aukes, „de nieuwe eertitel aan den H. Joseph geschonken gaf er aanleiding toe, dat allen, die nog geen beeld van dien Heilige bezaten, zich haastten om in dit gemis zoo spoedig mogelijk te voorzien. Elke parochie verlangt haren H. Joseph. Maar zij verlangt, en te recht, hem voorgesteld te zien als Patroon der H. Kerk" blz. 24. — Zonder iets te willen afdingen van deze allezins regtmatige wenschen ter vereering van den H. Joseph in zijne hoedanigheid van Patroon der Kerk, meenen wij toch met hunne verwezenlijking overal, niet zonder eenig voorbehoud te kunnen instemmen. Ongaarne toch zouden we de sinds lang in gebruik zijnde voorstelling van den H. Joseph met het Goddelijk Kind naast zich of in zijne armen, overal plaats zien maken voor de nieuw uitgedachte, welke hem als Patroon der H. Kerk moet geacht worden af te beelden. In deze, hoe verheven ook hare symbolische beteekenis moge zijn, meenen wij dat voor het geloovig gemoed zich minder duidelijk de gulden regel van Durandus zou bewaarheid vinden: imagines sunt laicorum litterae [1]). Zekere analogie bestaat, onzes inziens, in dit opzigt tusschen de beelden, tot kerkelijk gebruik bestemd, van den H. Joseph en die der allerzaligste Moedermaagd. Gelijk wij het zouden betreuren, indien overal in alle kerken, de sinds eenigen tijd, en vooral naar aanleiding van het Pauselijk Decreet van 8 Dec. 1854, meer in zwang geraakte voorstelling van Maria in hare Onbevlekte Ontvangenis, de plaats ging innemen van de sedert zóó vele eeuwen in gebruik zijnde beelden, die

1) *Rationale*, l. 1.

Maria in haar verheven Moederschap voorstellen : zoo zouden wij ongaarne overal, in de H. Josephsbeelden het karakteristiek van Voedstervader van onzen Heer voor dat van Patroon der Kerk zien wijken. De reden van ons bezwaar ligt voor de hand. Gelijk toch het Goddelijk Kind bij Maria voor het oog en het gevoel der geloovigen de grootheid der Moeder verklaart en den beweeggrond aangeeft hunner verheerlijking en vereering; zóó verklaart ook bij den H. Joseph de aanwezigheid van Hem, die zich gewaardigd heeft voor Joseph's zoon door te gaan, de verheven plaats en het heilig ambt, dat door Maria's Bruidegom onder de verheerlijkte vrienden Gods in de Kerk wordt ingenomen. Wanneer men zich daarbij herinnert dat de Liturgie der Kerk de uitdrukking en afspiegeling is van haar Geloof, dan zal men het gewigt onzer bedengingen niet ligt te gering schatten.

De lezer vergeve ons deze kleine digressie, en keere met ons terug tot het betoog van den Eerw. Aukes, met het oog op de plaat II, waarop hij, met behulp der vaardige teekenpen van Meester Mengelenberg, eene beeldtenis van den H. Joseph als Beschermer der Kerk heeft ontworpen.

De ontwerpers betuigen, zeker teregt, grooten eerbied te koesteren voor de kerkelijke traditie, als wetgevend voor de ikonographische praktijk. De voorschriften der Kerk luiden daaromtrent zoowel waarschuwend als verpligtend. De Eerw. Aukes herinnert daarbij aan de hieromtrent uitgevaardigde wetten door het (tweede) Concilie van Nicea, door dat van Trente [1]) en door Paus Urbanus VIII,

1) Misschien zou hier en daar zeer doelmatig aan de voorschriften van het Concilie van Trente (Sess. XXV) worden herinnerd: „*nemini licere ullo in loco vel ecclesia, etiam quandolibet exempta, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit*". Vgl. *Acta et Decreta Synodi Prov. Ultrajectensis*, tit. V. cap. V.

waarin de „overlevering der Kerk" op de van „oudsher gebruikelijke" wijze van voorstelling als normatief rigtsnoer aan de kunstenaars wordt aanbevolen. Daarom moet men, zegt hij met nadruk, „ook bij deze voorstelling van den H. Joseph als Beschermer der H. Kerk, vasthouden aan de overlevering, en navolgen de voorbeelden onzer kunstrijke vaderen" (blz. 25). Daarom willen de ontwerpers „én het beeld, én de houding, én het voorwerp der bescherming niet uitvinden, in zooverre zij die reeds bezitten in den rijken schat der overlevering" (blz. 26). Al moge ook „de samenstelling nieuw zijn, dan nog willen zij, dat het samengestelde zooveel mogelijk worde ontleend aan de traditie der Kerk en het voorbeeld der kunstenaars uit den goeden tijd" (blz. 26).

Het heeft ons eenigzins bevreemd, hier bij het ontwerpen van een Beeld des H. Josephs, in zijne nieuwe hoedanigheid van Beschermer, zooveel van kerkelijke tradities te hooren gewagen. Waar toch zullen die oude kunst-overleveringen te vinden zijn? Het is een feit, dat in de gansche Christelijke Oudheid de H. Joseph nooit geïsoleerd werd voorgesteld. Meestal wordt hem slechts een ondergeschikte plaats ingeruimd, en schijnt hij alleen tegenwoordig, omdat de historische inhoud van het voorgestelde evangelische tafereel zijne aanwezigheid vordert [1]). Op de oudste muurschilderingen der catacomben is zijne figuur die van een jongen, baardeloozen man, soms met het pallium, naar de manier der wijsgeeren, op den linker schouder geworpen, meestal slechts in eene korte opgeschorte tunica gekleed. In bijna dezelfde gedaante komt hij voor op oude sarkophagen in Italië en Frankrijk, op eenige diptieken, op de mosaïeken van S. Maria Maggiore,

1) Zoo b. v. bij de geboorte des Heeren, de aanbidding der *Magi*, de vlugt naar Egypte, de terugvinding in den Tempel, enz.

en in den Syrischen Codex der Evangeliën van de Laurentiana [1]). Zulke voorstellingen kunnen zeker weinig voor het hier beoogde doel van dienst zijn. Nog minder ongetwijfeld zullen we voorbeelden kunnen vinden in sommige naïve kunstwerken „van den goeden tijd", waarvan wij ons o. a. herinneren een basrelief van de koorstoelen der kathedraal van Amiëns [2]), waarop de H. Joseph, op zijne knieën liggend, aan de H. Maagd vergiffenis vraagt wegens zijne booze vermoedens ten haren opzigte (Matth 1, 19); alsmede een ivoren triptiek in de Metropole van Milaan, waarop de H. Bruidegom van Maria als een grijsaard met gevulden baard voorkomt en met eene Phrygische muts als hoofddeksel [3]). Alle deze en soortgelijke voorstellingen, waarin de H. Joseph slechts als nevenpersoon verschijnt, kunnen geen licht geven voor zijne afbeelding, met de hem eigen karakteristieken, als Beschermer der Heilige Kerk.

Bij dit gebrek aan traditioneele gegevens heeft dus de Christelijke kunstenaar geen andere hulpmiddelen ter zijner beschikking dan die zijner eigen phantasie. Immers het het gaat niet aan om een beeld, uit verschillende door de ikonologische traditie verstrekte elementen zamengesteld, voor eene traditioneele voorstelling te willen doen doorgaan; de détails zijn dan wel meer of min traditioneel, maar daarom het geheel nog niet, dat een product blijft van eigen vinding, door zamenkoppeling van traditioneele onderdeelen bijeengevoegd. Dit schijnen ook de ontwerpers, althans gedeeltelijk, te beamen, wijl zij toegeven dat hier een nieuwe kunstschepping geoorloofd is, en zelfs beweren

---

1) Vgl. De Rossi, *Bullettino*, III, 25—32.

2) Jourdain et Duval, *Les Stalles de la cathédrale d'Amiens*, p. 205.

3) Bij Gori, *Thes. vet. Diptych.* III, 216.

dat „het de wensch der Kerk is eene nieuwe voorstelling van den H. Joseph te beproeven" (blz. 26).

Laat ons dan het door den Eerw. Aukes, met behulp van Meester Mengelenberg, ontworpen beeld van den H. Beschermer der Kerk meer van nabij beschouwen. De teekenaar heeft den Heilige den bloeijenden staf van Aäron [1]) in de hand gegeven en heeft hem een ruimgeplooid kleed met mantel, middeleeuwsch gestiliseerd, omgehangen. Tot dusverre onderscheidt zich het ontwerp niet veel van de gewone H. Josephsbeelden. Waar het eigenlijk op aankomt, is het accessoire, dat het „denkbeeld der bescherming" moet uitdrukken. Dit denkbeeld vooral hebben de ontwerpers willen doen spreken in „de schoone en krachtige taal der kunst" (blz. 26). Zij hebben hun doel gemeend te bereiken door aan den H. Joseph eene schijf of disque in de linkerhand te geven, waarop een schip is afgebeeld, dat in zijn bodem eene kerk draagt, met gevelspits, centraaltoren en dakkenrijder [2]). Zoo realistisch is hier alles geteekend, dat de drie torens (de masten van het schip?) door kabels zijn verbonden. „Dat schip draagt de Kerk,

---

1) „Voorzeker", lezen wij op blz. 27, „is Aäron als Hoogepriester de type van Christus, maar als bewaarder en beschermer van de Ark Gods, is Aäron de duidelijke en onloochenbare type van den H. Joseph." — Dus type van Christus en den H. Joseph te gelijk?

2) Onder de redenen, welke voor de plaatsing van het Kerk-Schip op eene schijf pleiten, worden door den Eerw. Aukes aangevoerd „de eigenaardige technische moeijelijkheden om den H. Joseph eene zee in de hand te geven, terwijl een schip op het drooge toch wel het laatste beeld zal zijn, waaronder men de H. Kerk zou durven voorstellen. Daarenboven houde men in het oog", vervolgt de Eerw. Aukes, „dat deze schijf den *nimbus*, den stralenkrans der heiligheid verbeeldt" (blz. 28). — Zou er in gansch de geschiedenis der Christelijke Ikonographie wel een voorbeeld te vinden zijn van den *Nimbus*, die een *voorwerp* omringt, dat geen *persoon* zij of een symbool daarvan, zoo als b. v. het Lam, de Duive? Wij meenen het te moeten betwijfelen.

is één met de Kerk, die het draagt. Dat kerkschip op den woelenden oceaan des tijds heraldisch (?) opgevat en uitgevoerd, is dat niet", vraagt de Eerw. Aukes, „het juiste beeld der Kerk in onze dagen, welke den H. Joseph tot haren Beschermer heeft gekozen, opdat hij, „aan wien de Meester onderdanig was op aarde, en aan wien hij ook gehoorzaam is in den Hemel, door ons vereerd en aangeroepen, den Meester, die over de winden en de zeeën gebiedt, niet bidde maar bevele: Mijn Zoon, sta op, en spreek nog eens het woord, dat op het meer van Genesareth den storm bedaarde, en de hooge golven vlak en effen streek" (blz. 30).

Deze ikonologische exegese van den Eerw. Aukes geeft aanleiding tot meer dan eene bedenking. Vooral hebben wij groot bezwaar tegen de keuze van het voorwerp waardoor het „denkbeeld van bescherming" moet worden veraanschouwelijkt: het Kerkschip of liever het Schip, eene kerk op zijnen bodem dragend. Indien wij ons niet vergissen, wordt hier door de ontwerpers het symbool met het gesymboliseerde vereenzelvigd. Die dooreenmenging strijdt, ons bedunkens, tegen elk gezond begrip van symboliek. Door deze toch kan slechts gemeend zijn een teeken van noodzakelijk conventioneelen aard, dat iets te denken geeft aan den toeschouwer, aan wien het analogische toestanden of hoedanigheden van het gesymboliseerde voorwerp of persoon voor den geest roept. Indien nu het voorwerp zelf, dat gesymboliseerd moet worden, wordt afgebeeld: dan wordt de voorstelling al te duidelijk en verliest daardoor al hare ideographische beteekenis: of liever, zij blijft geen teeken meer, en alle denken wordt overbodig, wijl het zien alleen toereikend is. Waar blijft dan nog het symbool? Een van de geliefkoosdste symbolen der Oudheid, den Zaligmaker verbeeldende, was zeker het Lam.

Wie heeft ooit op oude monumenten, van welken aard ook, een Lam ontmoet met de figuur des Heeren er naast of door het Lam gedragen? — Misschien zal men ons tegenwerpen, dat eenige oudheidkundigen gewagen van symbolische voorstellingen, waarin de type en antitype naast elkander zijn geplaatst, hetgeen de geleerde archeoloog Garrucci ergens eene compenetratie van het symbool heeft genoemd [1]). Zoo b.v. vindt men Moses en Christus nevens elkander, de type en antitype. Maar dan was het meer eene juxtapositie en gold het personen, die tot elkander in typische betrekking stonden, geenszins voorwerpen, die eene idee moesten veraanschouwelijken of voor den geest roepen. Deze onze opvatting van het symbool is geheel in overeenkomst met de ikonographische praktijk der Oudheid. Reeds in de opschriften en graffiti der catacomben vindt men het Schip als een symbool der Kerk of, als het op graven voorkomt, als een symbool van onze vaart naar de haven der eeuwige zaligheid [2]). Dan is het de *Ναῦς οὐρανοδρομοῦσα* van Clemens van Alexandrië. Soms zelfs wordt het Schip eene bloote toespeling op den naam van een overledene, gelijk op het grafschrift der jeugdige Nabira bij Boldetti, Osservaz. p. 373. Als symbool der H. Kerk, gelijk door ons wordt bedoeld, verdient vooral hier vermelding de fraaije lamp uit de galerij van Florence, door Bellori uitgegeven [3]), waarop de H. Petrus aan het roer zit van het Schip; eene voorstelling, die wij terugvonden op een nog ouder overblijfsel der Christelijke kunst, op het intaglio van eene Gemme uit het Vaticaansch Museum, door Garrucci in zijne uitgave van L' Heureux's Hagioglypta medege-

1) *Vetri Cimiteriali*, p. 2, 11.
2) II, 362 Vgl. *tvv.* XXXIX.
3) *Lucerne antiche*, III, 275.

deeld [1]), waarop het Schip door den Visch (den ἰχθύς) gedragen wordt en de woorden *IHC*(ους) en *IIET*(ρός) zijn gegrift: inderdaad een diepzinnig symbolisme van de Kerk, door Christus gedragen en door Petrus bestuurd. Nergens evenwel op deze en vele andere monumenten, waarop het Schip als symbool der Kerk voorkomt, is er een zweem van eene kerk in natura te ontdekken. Trouwens het Schip was ook geen symbool eener, maar wel der Kerk. Daarom vervalt ook de door den Eerw. Aukes geopperde analogie met de Heiligenbeelden, die eene kerk op de hand dragen. Daar is de kerk geen symbool, maar eene afbeelding in 't klein van die kerk, waarvan zij de stichters waren, in geestelijken of stoffelijken zin. Wil men dus den H. Joseph eene schijf in de hand geven, waarop de Kerk staat gesymboliseerd, laat het dan het oude ideographische teeken zijn, zoo dierbaar aan de eerste Christenen: Navis Ecclesiae symbolum. 't Verkieslijkst echter schijnt ons hier om het symbool geheel te laten varen, en de sinds lang in gebruik zijnde afbeelding van den H. Joseph met den lelietak [2]), als teeken der reinheid, en met het Goddelijk Kind aan de hand, des noods met de legende: S. Joseph Patronus Ecclesiae, te blijven behouden. Sinds de tijden van den H. Gregorius den Groote wordt de H. Aartsengel Michael als de Beschermer der Heilige Roomsche Kerk vereerd; en niemand heeft er ooit aan gedacht, om den hemelschen kampvechter tegen den Draak, tot teeken van zijn beschermheerschap, een der Romeinsche Basilieken, b. v. die van St. Jan van Lateranen, in de hand te geven.

1) *Hagioglypta*, p. 237. Vgl. ook Perret, *Catac.* IV, 16.

2) Wij geven aan de lelie de voorkeur boven den bloeijenden staf, die aan het verhaal van de apocriefe Evangeliën, het *Protevangelium Jacobi* en het *Evangelium de Nativitate Mariae* is ontleend.

Behalve deze bedenkingen van ikonographischen aard, hebben wij er nog een paar andere, die wij, hoewel niet regtstreeks tot ons onderwerp behoorend, toch meenden niet te mogen terughouden, omdat ook in opstellen van bloot historischen of archeologischen inhoud, de naauwkeurigheid en gepastheid der theologische taal, ons overal en wel niet het minst hier te lande, allerwenschelijkst toeschijnt.

Vooreerst kunnen wij het niet beamen, dat de Eerw. Aukes uit het bekend werk van den Domvicar Jakob, van Regensburg, een gezegde goedkeurend overneemt, waarin deze verdienstelijke schrijver den H. Joseph „na de H. Moeder Gods den verhevenste der Hemelbewoners" noemt (blz. 26). Onder het liturgisch opzigt schijnt ons dit in strijd met de termen van het Decreet van Z. H. Pius IX dd. 7 Juli 1871, waarin uitdrukkelijk wordt gelast, dat de naam van den H. Joseph in de openbare gebeden genoemd zal worden na dien der zalige Maagd Maria en vóór dien van alle andere Heiligen, met uitzondering van de HH. Engelen en den H. Joannes den Dooper (exceptis Angelis et Sancto Joanne Baptista). De eerste plaats na de Heilige Moedermaagd kan dus aan den H. Joseph, in de Liturgie, niet worden aangewezen.

Ernstiger bezwaar vinden wij tegen eenige uitdrukkingen over den H. Voedstervader des Heeren, die de Eerw. Aukes, zeker in een onbewaakt oogenblik, aan zijne pen heeft laten ontglippen. Op blz. 30 wordt zonder eenig voorbehoud van den H. Joseph gezegd, dat de Goddelijke Meester, „die hem [in de vernedering zijner menschwording] onderdanig was op aarde, ook in den Hemel aan hem gehoorzaam blijft; dat de H. Joseph daar „niet bidt, maar beveelt aan zijn Zoon" [1]), enz.

1) *Ut putabatur, filius Joseph.* Luc. III, 23.

Wij bekennen het, deze woorden hebben ons niet weinig verbaasd. Wij dachten immers, dat allen, zelfs de boven al de Engelen verheven Moeder des Heeren, in den Hemel onderdanig zijn aan Dengene, aan wien alle magt is gegeven in den Hemel en op aarde; dat allen moeten bidden en niemand kan of mag bevelen. 't Valt niet te loochenen: het bevelen, ook in den Hemel, is een attribuut der Godheid, het gehoorzamen een pligt van alles wat God niet is. Zeker is niemand meer dan de Eerw. Aukes van deze waarheid overtuigd. Maar waarom dan uitdrukkingen gebezigd, welker gewaagdheid aan andersdenkenden alligt ergernis of aanstoot zou kunnen geven [1]) en wier gebruik ter naauwernood door de opgewektheid van het enthusiasme zal kunnen worden vergoêlijkt? Waarom spreekwijzen gekozen, wier theologische legaliteit — hoe zullen we 't anders noemen? — zelfs door het welwillendst euphemisme niet kan worden gered, en waarvan men slechts zeggen kan, gelijk het de beroemde Dr. Newman bij eene dergelijke ontmoeting geestig uitdrukte: „dat

---

1) Wij nemen deze gelegenheid te baat om op dit punt de aandacht te vestigen en voorzigtigheid aan te bevelen ook op het gebied onzer ascetische literatuur. Een enkel voorbeeld. Onlangs viel ons oog op eene zeer verspreide gebedsformule (zonder de vereischte kerkelijke goedkeuring in *fronte* uitgegeven), waarin meermalen de termen van *wonderdadig* beeld, *wonderdadige* schilderij, enz. voorkomen. Vroeger noemde men beelden, in wier omgeving de Goddelijke Almagt door wonderen de gebeden der geloovigen had beloond, *miraculeuse* beelden (*Gnadenbilder* zeggen de Duitschers juister); 't was een naam, waarvan elk een de *portée* verstond. Hier schijnt het, *vi verborum*, als of de Beelden zelve wonderen doen: wonderdadig. Zonderlinge innovatie! Een beeld toch *doet* nooit iets, zeker 't allerminst wel *wonderen*. De goede intentie redt hier niet het ergerlijke der uitdrukking. In dezelfde Litanie wordt de allerheiligste Maagd als „*de volheid der magt* bezittende" aangeroepen. Letterlijk genomen zijn deze woorden eene blasphemie; want niemand bezit *de volheid der magt* als God. Zulke onvoorzigtigheden verdienen strenge berisping.

zij alleen kunnen verklaard worden door te worden weggeredeneerd" [1]) ?

Wij houden ons verzekerd, dat de geleerde Secretaris van het St. Bernulphus-Gilde, die de Christelijke Ikonographie met zooveel voorliefde beoefent, de eerste zal zijn om de gegrondheid onzer bedenkingen, wat de beginselen althans aangaat te erkennen. Wij hopen hem nog menigmaal op dit terrein der kerkelijke wetenschap te ontmoeten, en durven hem intusschen in overweging geven, om voortaan in zijne opstellen een minder parenetischen toon aan te slaan, en liever een rustiger, zuiver didactischen vorm te kiezen, die ons trouwens voor betoogen van dien aard veel geschikter voorkomt.

1) "Which can only be explained by being explained away." *A letter to the Rev. E. B. Pusey DD. on his recent Eirenicon*, p. 120.

(*Het slot in de volg. aflev.*)

V. 4 Nov. 1872. Dr. B.

De toestand der katholieke liberalen in 1872 [1]).

(*Vervolg* en *slot* van blz. 277.)

III.

Thans zullen we overgaan ter behandeling van hetgeen we het eigenlijke beginsel der katholieke liberalen zouden willen noemen, het beginsel, waardoor de katholieke liberaal zich scheidt niet alleen van de Katholieken, welke Multapatior met den naam van moderne ultramontanen gewoon is aan te duiden, maar ook van alle goede, verstandige en opregte Katholieken.

Dit beginsel heeft Multapatior aldus uitgedrukt in N°. V:

Buiten het rechtsgebied der Kerk, op zuiver, duidelijk en onbetwistbaar tijdelijk gebied, en zeer zeker en zeer stellig in de politiek, in de huishouding van staat, in de keuze van een regeerstelsel, in de inrichting van het staatsbeheer, in

1) Als wij in ons vorig artikel zeiden: „En wie zal zich vermeten, „in die hooggeplaatste geestelijken, in hun gedrag den vertegenwoordiger „der Kerk te onderscheiden van den theoloog, van den politieken man" enz., was het, gelijk uit den zamenhang blijkt, onze bedoeling niet te zeggen, dat die onderscheiding niet kan en moet gemaakt worden; maar tegen Multapatior beweerden wij, dat niet een ieder, met zijn geweten en zijne rede, tot het maken van die onderscheiding in staat is.

het kiezen van eene staatkundige partij, in de opvatting van wat voor de rust, den vrede, het welzijn, den voornitgang en de beschaving van zijn vaderland het beste is, erkent een verstandig, in zijne kerkleer goed onderwezen Katholiek geen ander gezag dan dat van zijn geweten en van zijne rede, geen ander gezag, dat gerechtigd is hem een gevoelen op te dringen of een gedragslijn voor te schrijven."

Ik wil dit beginsel reeds aanstonds karakteriseren en daarmede aangeven, waarom de Katholieken met de katholieke liberalen niet kunnen medegaan. Het beginsel is echt protestantsch, echt revolutionnair. De spiritus privatus, in de godsdienstige orde door de Hervorming ingevoerd, en welke eindelijk alle betrekking van den mensch tot God vernietigd en den God-mensch geloochend heeft, is thans door de katholieke liberalen op de staatkundige orde onder de menschen overgebragt.

Dat zij zelven, verstandige en goed onderwezene Katholieken, dit niet inzien, ja het niet gevoelen, strekt hun geenszins tot eer, en na het licht, wat in den laatsten tijd daarover verspreid is, ook niet tot verontschuldiging.

Men leze wat in De Katholiek [1]) geschreven is over den toestand van het Protestantisme, geschetst naar de „Nieuwe Jaarboeken voor wetenschappelijke Theologie" en men zal zien, hoe datzelfde „individualisme" den diepen grond is van het Protestantisme.

„Alle gezag is verworpen (dl. XXXVI, blz. 129); niet dit of dat gezag, maar alle gezag welk ook: Kerk, bijbel, overlevering of, om de vreeselijke zaak zoo bepaald mogelijk uit te drukken, het gezag is voor altijd verworpen.

1) Dl. XXXV, blz. 333; dl. XXXVI, blz. 129; dl. XXXVIII, blz. 267.

„Zelfstandig inzigt", zeggen de Jaarboeken, is „de roeping", is de eisch aan den menschelijken geest gedaan."

Multatatior zegt niets anders, wanneer hij tot beginsel van den katholieken liberaal stelt, „buiten het rechtsgebied der Kerk geen ander gezag dan dat van zijn geweten en zijne rede te erkennen."

„Geen ander gezag in de politiek" enz. Derhalve in de godsdienstige orde zal men Katholiek, in de staatkundige orde Protestant kunnen zijn?

Wanneer zal men dan eindelijk begrijpen, dat het zoo protestantsche liberalisme slechts eene vernieuwde poging is om, langs een anderen weg, de Katholieke Kerk en alle Kerken en Kerkjes af te breken, in één woord, God en zijne dienst uit de maatschappij te bannen, om de eeredienst van den *Mensch-God* daarvoor in de plaats te stellen.

Wat is het noodlottig gevolg van dit beginsel bij de katholieke liberalen? Dat zij alle uitspraken en leeringen van Pausen, Kerkvergaderingen, Bisschoppen enz., die volgens hun eigen bijzonder oordeel „buiten het rechtsgebied" der Kerk liggen, toetsen aan hun geweten en hunne rede, en daarover ten oordeel zitten, alsof zij de hoogste regters waren. Zoo zijn zij in voortdurenden strijd met de kerkelijke leer en brengen, bij hunne ijdele pogingen om katholiek en protestantsch beginsel te vereenigen, menigen onnadenkende op het dwaalspoor.

Het is dus wel noodig, dat wij dit beginsel in het licht der openbaring en der rede beschouwen.

Het eerst beginnen wij met het gezag, waarop alle orde rust en zonder hetwelk ook in de menschelijke maatschappij, die wij Staat noemen, geen duurzame orde mogelijk is. Wij vragen aan het godsdienstige gezag, door God bepaald

ingesteld om ons in de waarheid te leiden, wat wij te oordeelen hebben over het beginsel der katholieke liberalen: „Buiten het rechtsgebied der Kerk erkennen wij geen ander gezag dan dat van ons geweten en van onze rede."

Wij slaan den Syllabus open en vinden daar de volgende dwalingen aangewezen; dwalingen, waarvan de overeenkomst met het hier gestelde beginsel voor iederen verstandige duidelijk is. Want men merke wel op, dat de katholieke liberaal zegt: „geen ander gezag dan"; met welke woorden hij alle ander gezag uitsluit.

De Syllabus dan veroordeelt de volgende stellingen:

III. De menschelijke rede beslist alleen, met algeheele terzijdestelling van God, over waar en valsch, over goed en kwaad; zij is zich zelve tot wet en uit hare eigene natuurlijke krachten genoegzaam om voor het welzijn der menschen en volken te zorgen.

Men zou kunnen zeggen, dat deze dwaling meer de godsdienstige orde betreft; daarom vervolgen wij:

XI. De Kerk moet, wel verre van de wijsbegeerte ooit teregt te wijzen, hare dwalingen veeleer gedoogen, en het aan haar overlaten, dat zij zich zelve verbetere.

XIV. Men moet de wijsbegeerte behandelen zonder eenige acht te slaan op de bovennatuurlijke openbaring.

LVI. De zedewetten behoeven geene goddelijke bekrachtiging, en het is volstrekt niet noodig, dat de menschelijke wetten met het natuurregt overeenkomen, of van God verbindende kracht ontvangen.

Er bestaat eene bovennatuurlijke en eene natuurlijke orde, er is geloof en wetenschap of rede, er is Kerk en

Staat. Beide orden hebben de oorzaak van haar bestaan in God, echter op onderscheidene wijze. Beiden zijn tot heil des menschen, zoodat alleen in de ware vereeniging en zamenwerking van beiden de menschheid in dit aardsche leven voltooid wordt.

Wat doet nu de dwaling? Zij maakt alles tot geloof of alles tot rede, alles tot Kerk of alles tot Staat door beiden te verwarren, of wel zij scheidt ze zóó ver van elkander, dat alle vereeniging onmogelijk wordt.

Dit laatste poogt het liberalisme. Het wijst wat tot het gebied des geloofs behoort, de bovennatuurlijke waarheden, die geloofd moeten worden, aan de Kerk toe; doch de natuurlijke waarheden maakt zij tot het uitsluitend gebied der rede en sluit daarvan de Kerk geheel uit.

De Kerk daarentegen, de zelfstandige menschelijke rede erkennende, verlangt, dat de rede niet alleen niet afwijke, maar overeenstemme met het geloof, ook in die wetenschappen, welke tot het gebied der rede behooren.

Daarom schrijft Z. H. in den brief Gravissimas van 11 Dec. 1862:

„Doch deze regtmatige vrijheid der wijsbegeerte moet „hare grenzen kennen en ondervinden. Nooit toch zal „het den wijsgeer, en evenmin der wijsbegeerte, vrijstaan „om of iets te zeggen, wat in strijd is met hetgeen de „goddelijke openbaring en de Kerk leert,

„of iets daarvan in twijfel te trekken, omdat zij het „niet begrijpt,

„of de uitspraak niet aan te nemen, welke het gezag „der Kerk over eenige tot hiertoe vrijgelaten gevolgtrek„king der wijsbegeerte goedvindt te doen" [1]).

Wij achten het overbodig thans verder over deze aller-

1) *De Katholiek*, dl. XLIII, blz. 267 en 268.

belangrijkste stof uit te weiden. Het is duidelijk, dat de Katholiek, ook in de behandeling der verschillende wetenschappen en nog meer in de toepassing, een hooger gezag dan zijne rede moet erkennen.

Ook het Vaticaansch Concilie heeft in zijne Constitutio dogmatica de fide catholica (caput IV) over geloof en rede beslist en de kerkelijke leer aldus voorgesteld:

„Ofschoon nu het geloof boven de rede is, kan er „echter nooit eenige ware strijd tusschen geloof en rede „zijn: daar dezelfde God, die de geheimen openbaart en „het geloof instort, aan de menschelijke ziel het licht „der rede heeft ingeschapen, en God zich zelven niet kan „loochenen, noch de eene waarheid de andere ooit tegen„spreken .... Diensvolgens bepalen wij, dat iedere be„wering, strijdig met eene waarheid van het verlichte „geloof, geheel en al valsch is" (Conc. Lat. V, Bulla Apostolici regiminis).

„Verder heeft de Kerk, welke tegelijk met het aposto„liesch leeraarsambt het bevel ontving, om het pand des „geloofs te bewaren, ook het regt en den pligt van God „ontvangen om de valschelijk dusgenaamde wetenschap „te veroordeelen, opdat niemand door wijsbegeerte en „ijdel bedrog misleid worde. Bijgevolg is het aan alle „Christengeloovigen niet slechts verboden, dergelijke „meeningen, welke als strijdig met het goddelijk geloof „erkend zijn, vooral indien ze door de Kerk zijn ver„worpen geworden, als wettige gevolgtrekkingen der weten„schap te verdedigen, maar zijn zij volstrekt verpligt, ze „veeleer te houden voor dwalingen, die den bedriegelijken „schijn van waarheid vertoonen."

En verder: „Ook verbiedt de Kerk niet, dat deze „wetenschappen, ieder in haar gebied, hare eigene be-

„ginselen en eigene leerwijze gebruiken; maar terwijl zij „deze regtmatige vrijheid erkent, zorgt zij met ijver, dat „zij door tegen de goddelijke leer te strijden geene dwa„lingen in zich opnemen of, hare eigene grenzen over„schrijdende, dat, wat tot het geloof behoort, bemagtigen „en in verwarring brengen."

Canon 2 van §. IV luidt aldus: Indien iemand beweert, dat de menschelijke wetenschappen met die vrijheid moeten behandeld worden, dat hare beweringen, al zijn ze in strijd met de geopenbaarde leer, voor waar moeten gehouden en niet door de Kerk kunnen veroordeeld worden; hij zij in den ban."

Men ziet het, boven het geweten en de rede bestaat het hooger kerkelijk gezag, hetwelk echter niet voorschrijft noch leert, hoe die wetenschappen moeten behandeld worden; maar terwijl het de vrijheid aan de wetenschap laat om in haar gebied hare eigene beginselen en leerwijze te gebruiken, waakt het, dat de rede geene dwalingen in zich opneme, en gebruikt zijn regt om de valsche wetenschap te veroordeelen.

De Kerk is volkomen zeker in hare uitspraken, dewijl zij door den goddelijken Geest geleid wordt. De menschelijke rede bezit slechts eene beperkte zekerheid, en daar zij kan dwalen, moet zij zich aan het hooger en zekerder gezag des geloofs onderwerpen.

Zeker van haar gezag en zich bewust van haren pligt om den dwalenden geest in de waarheid te leiden, veroordeelt de H. Kerk als dwaling alle beweringen, die met de geopenbaarde leer in strijd zijn.

Wij hebben dan het beginsel der katholieke liberalen: „geen gezag te erkennen boven hun geweten en hunne rede in de politiek" enz. in het licht der goddelijke openbaring beschouwd en valsch bevonden.

En nu zegge Multapatior niet, dat „de moderne ultramontanen in 't gemoed van duizenden beschaafde en ontwikkelde Katholieken tweestrijd tusschen geloofs- en politieke overtuiging wekken." Het beginsel door de katholieke liberalen hier voorgestaan, is geen politiek beginsel, maar een zoo algemeen beginsel, dat de geheele orde der maatschappij daarin betrokken is Het raakt de bovennatuurlijke en de natuurlijke orde en vooral de Katholieke Kerk, waarin de menschgeworden Zoon van God zijn verlossingswerk tot heil der wereld voortzet. Die H. Kerk, aangerand door de dwaling en hare misleide kinderen, is wel verpligt de waarheid te handhaven en zich niet buiten de maatschappij te laten sluiten.

Welligt antwoordt de katholieke liberaal: „ik blijf bij mijn beginsel; buiten de godsdienst erken ik geen gezag; in de politiek volg ik slechts mijn geweten en mijne rede. Ik stoor mij aan geene anathema's der Kerk, waar zij volgens mijne meening buiten haar gebied gaat."

Welnu, beproeven we dan, of we op bloot redelijke gronden Multapatior van dwaling kunnen overtuigen.

We dienen echter op te merken, dat Multapatior in de verdediging zijner stelling, dat hij geregtigd is „buiten het rechtsgebied der Kerk, in de politiek enz geen ander gezag dan zijn geweten en zijne rede te erkennen", meestal steunt op gezag en vooral op bedreigingen. Zijne tien artikelen zijn opgevuld met citaten uit andere schrijvers, aan wier rede hij dus een hooger gezag meent te moeten toekennen. Over het algemeen geven die artikelen den indruk, dat Multapatior zijn geweten en zijne rede gevormd heeft door het bestuderen van schrijvers, die met hem schenen overeen te stemmen Onwillekeurig welligt steunt hij meer op gezag dan op rede.

Wat leert ons dan de rede omtrent het beginsel der

katholieke liberalen: „in de politiek geen ander gezag te erkennen dan zijn geweten en zijne rede"?

De hoogleeraar Dr. L. W. E. Rauwenhoff had eens aan zijn ambtgenoot Dr. J. J. Doedes verweten, dat hij niet vrij was in zijne wetenschap, dat zijn geloof hem de vrije kritiek van bijbelsche literatuur enz. onmogelijk maakte. Wat antwoordde daarop de hooggeleerde Dr. Doedes? Dat ook de moderne wetenschap van Dr. Rauwenhoff niet vrij was: zij was *gebonden* aan een praemisse, aan een onderstelling [1]).

Ook wij antwoorden aan Multapatior: uwe rede is gebonden aan eene praemisse, aan eene veronderstelling. Bepalen we ons tot het voornaamste, wat Multapatior bespreekt, de staatkunde.

Het is een vast beginsel, dat er in de natuur geene vrijheid bestaat zonder orde; geene ordelijke beweging zonder een vast punt; geene rede dus zonder gezag.

Echter zal de cirkel der vrijheid grooter, uitgebreider en de mensch minder door vaststaande wetten gebonden zijn, naarmate de orde hooger en volkomener is.

In de physieke orde is 's menschen vrijheid zeer gebonden. Hij kan daar den winter niet in den zomer, noch den herfst in de lente veranderen. Wil hij vruchten verzamelen van zijnen arbeid, dan moet hij zich naar de van hem onafhankelijke wetten der natuur regelen en die wetten leeren kennen en opvolgen. Met zijn geweten en zijne rede alleen te volgen, zal hij daar weinig uitrigten; de onverbiddelijke orde der natuur werkt en slaat terug.

In den Staat vinden wij eene hoogere, eene meer volkomene, eene zedelijke orde. In die orde wordt aan den

1) Zie *De Katholiek*, dl. XLVIII, blz. 365.

menschelijken wil meer vrijheid gegeven, en het is de mensch zelf aan wien, tot zekere hoogte, vorming en regeling der staatkundige orde is overgelaten. De wet, die alles regelt, is hier niet eene noodzakende natuurlijke orde, maar de wil van den magthebber, welke den onderdaan verpligt.

Die grootere vrijheid bedriegt, en de mensch waant onafhankelijk koning te zijn, alles volgens zijn geweten en zijne rede te kunnen regelen; ja, zijn geweten en zijne rede tot regel voor het geweten en de rede van alle anderen te kunnen stellen. Men ziet het, de overgang tot de absolute rede, die volgens Hegel de bron is van alle bestaande orde, is zeer gemakkelijk.

Zulk een koning is in de natuurlijke staatsorde niet te vinden. Om een koning te vinden, wiens wil wet en regel is voor allen, moet men tot een hoogere orde opstijgen, de god-menschelijke orde der Kerk. In de Kerk alleen vindt men die levende, ongeschrevene orde of constitutie. Daar is niet een geschrevene wet; maar de persoon van Christus zelf is de hoogste en opperste wet en regel voor allen. Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Hij is het hoofd, en de Christenen zijn zijne ledematen, zijn ligchaam. Wij worden bezield door zijnen Geest, en die door den Geest Gods geleid worden, zij zijn kinderen Gods. Maar ook daar is alleen Christus' wil opperste wet voor allen.

Tot die hoogte wil de mensch opstijgen; hij wil meer dan mensch zijn; geen wet, geen regel ontvangen, maar zelf de wet zijn en zich zelf tot wet zijn. En zoo komt men dan tot de dwaze bewering, dat men ten minste „buiten het rechtsgebied der Kerk, in de staatkunde, geen ander gezag dan zijn geweten en zijne rede wil erkennen."

Dat Multapatior en zijne katholieke liberalen dien grond en die gevolgen van hun beginsel niet inzien, doet hier niets ter zake. Indien men een zoo gewigtig beginsel aanvoert, dient men het wel eerst ernstig onderzocht en beproefd te hebben.

Is het dwaas, aan de rede en het geweten van een menschelijk persoon zooveel gewigt toe te kennen, dat die rede en dat geweten éénige regel en wet voor allen zou zijn: het is nog veel dwazer, zulk regt voor ieder mensch te vorderen.

Met zulk een beginsel is geen staatkunde meer mogelijk, alle staatkundige orde en vastheid is aanstonds verbroken en het besluit zeer gemakkelijk, gelijk onze Ministers het onlangs in de Kamer vermeldden, dat de Regering moet overeenstemmen met de meerderheid der volksvertegenwoordiging, dat is, met die staatkundige partij, welke voor het oogenblik de meerderheid van stemmen heeft.

Een Staat is eene gevestigde orde, niet eene wordende of zich vormende, maar eene gevormde; en daarin zijn er die regeren en geregeerd worden; daarin zijn wetten, die gesanctioneerd zijn, dat is, die straf bedreigen en voor welker overtreding men zal moeten boeten.

In dien Staat wordt de burger geboren. Maar indien die pas geboren burger geen ander gezag te erkennen heeft dan zijn geweten en zijne rede, is hij reeds revolutionnair geboren en protesteert tegen alle wetten, die zijn geweten en zijne rede niet goedkeurt, en verkondigt met Rousseau als hoogste beginsel: l'homme est né libre et il est partout dans les fers.

En wat volgt dan? Dat er geen onderdanen meer zijn, maar allen evenzeer koning en soeverein; dat de Staat niet is eene gevestigde, vaststaande orde, maar eene wordende, zich vormende orde: ten hoogste eene vrije vereeniging, die

men naar willekeur kan aangaan en verbreken; dat niet het algemeen belang, maar het bijzonder belang van deze of gene heerschende partij het hoogste doel wordt, waartoe alle maatschappelijke krachten gebruikt en gerigt worden.

Daarheen voert ons de moderne staatkunde.

Doch de Staat is noodzakelijk, in zoover hij tot de natuur des menschen behoort en de mensch zonder Staat niet tot voltooijing kan komen. En de menschelijke rede, zal zij het doel der natuur, de voltooijing des menschen, niet tegenwerken, is aan de wetten der natuur, die door 's menschen rede niet gemaakt worden, gehouden.

De magthebber dan moet het gezag wettig bezitten, en de wet, die over het wettig bezit beslist, is hooger dan de magthebber.

Zal de wil van den magthebber wet zijn en verpligten, dan moet zij redelijk en regtvaardig zijn: dat is: zij moet overeenstemmen met de natuurwet, met de eeuwige wet, die buiten en boven den wetgever bestaat, en die hij niet kan veranderen.

Zoo heeft God dan ook bij de vestiging des israelitischen Staats de grondwet voor iedere maatschappelijke orde in de tien geboden afgekondigd. En al wordt Multapatior koning, dan moet zijn geweten en zijne rede dat gezag in de politiek erkennen.

Hij moet zijn volk verpligten tot de dienst van den eenigen waren God: mag het misbruik van Gods heiligen naam niet ongestraft laten; moet zorgen en waken, dat de dag des Heeren geheiligd worde; dat vader en moeder geeerbiedigd worden. Hij moet verbieden dood te slaan, overspel te bedrijven, te stelen enz. Hij moet de overtreders straffen en mag niet het onderhouden dier wet aan ieders geweten en rede overlaten.

Deze wet immers is de grondwet van iedere staatkundige orde, aan welke koningen, wetgevers en onderdanen gebonden zijn.

Ik weet wel, dat deze grondwet steeds meer en meer in onbruik raakt, sedert de moderne staatkunde den boventoon mag voeren.

Wij worden geregeerd door mannen zonder godsdienst of die de godsdienst voor den Staat onverschillig achten; de gevolgen daarvan zijn zigtbaar in de maatschappij.

Met God en de godsdienst bemoeit zich de staatsbeambte niet. De staatsscholen, waar de moderne staatsburger wordt gevormd, zijn godsdienstlooze scholen. Het misbruik van Gods naam wordt door geen wet verboden of niet gestraft; en wat er in de wetgeving nog overblijft omtrent het vieren van den dag des Heeren, wil men afgeschaft hebben. Het gezag wordt onteerd. De moordenaars worden met zachtheid en verschooning behandeld. Ontucht is geen zonde meer, strafbaar voor de wet; de heiligheid des huwelijks wordt in het openbaar geschonden, en de Staat ontbindt op eigen gezag den door God geheiligden band. De wetten zijn niet bij magte de menigvuldige diefstallen en onregtvaardigheden te beteugelen, en het is reeds regel geworden, dat kerkelijk goed, wel niet door ieder, maar door den Staat mag geëigend worden.

En wie zijn daarvan de schuld? Wie anders dan zij die in 't algemeen verkondigen, dat men in de politiek geen ander gezag behoeft te erkennen dan zijn geweten en zijne rede, dat de godsdienst alleen in de kerk te huis behoort en een staatsburger met God en diens wetten niets te maken heeft?

Er zijn hoogere wetten, naar welke het geweten en de rede van ieder mensch moet geregeld worden; terwijl de

vrijheid des te grooter zal zijn en de orde volmaakter zal gehandhaafd worden, indien geweten en rede volmaakt met de hoogere wetten overeenstemmen.

Het blijkt dus, dat het beginsel der katholieke liberalen op den Staat toegepast, ons moet overleveren aan de willekeur en het despotisme dergenen, aan wie de hoogste magt in den Staat ten deel valt. Zijn geweten, zijne rede zal tot regel voor allen gesteld worden en, indien omstandigheid het niet verhinderen, zal men moeten buigen voor de luimen van den dwingeland.

Geldt het beginsel niet alleen voor de regeerders, maar ook voor degenen die geregeerd worden, zeggen ook zij geen ander gezag dan hun geweten en hunne rede te erkennen, welnu dan heeft men de revolutie en permanence: er zijn zoovele staatshervormers, als er hoofden zijn; ieder zal op zijne beurt zijn geweten en zijne rede tot regel voor allen willen stellen, en eene gevestigde orde van zaken is voor altijd onmogelijk geworden.

In het door Multapatior gestelde beginsel vinden wij terug, wat eens Dr. Pierson met andere woorden aldus uitdrukte: „De liberale partij wil selfgovernment, de mensch geregeerd door zich zelven en wel door zijn wezen, dat is, door zijn geest."

Dat, weten wij, zal eens de gelukkige toestand in den hemel zijn, als allen daar koningen en priesters zullen wezen, omdat de rede in de waarheid en de wil in het goede gevestigd zullen zijn, en wij niet zoo zeer zullen geregeerd worden als zelf regeren.

En hieruit volgt dan ook, dat wij ons geweten en onze rede zooveel meer tot regel kunnen nemen, als dat geweten en die rede volmaakter aan de goddelijke rede gelijk zullen zijn.

Multapatior zelf kan ten bewijze strekken, hoe nood-

zakelijk in de maatschappij het leerend gezag der Kerk is, en hoe dankbaar wij God moeten zijn, die ons in dat gezag een veiligen gids ter leiding in de waarheid geschonken heeft.

Hoe zouden wij zonder die leiding in staat zijn de menigvuldige gevaarvolle klippen der dwaling te ontwijken?

Multapatior ziet, „hoe 't én Staat, én kerkgenootschappen, én gezin, én individuen wèl gaat door den „invloed van die moderne beginselen" (n°. X).

Mogt het waar zijn, dat 't én Staat, én kerkgenootschappen, én gezin, én individuen wèl gaat, en vooral waar zijn wat hij er bijvoegt: „door den invloed van de moderne beginselen." Er moge zekere welvaart heerschen, de rijkdommen mogen vermeerderen; maar dit wordt opgewogen door de toenemende armoede en ontevredenheid der niet bezittenden bij de steeds groeijende duurte der dagelijksche benoodigdheden.

Dit is zeker, dat de zedelijke orde in ontbinding is; in den Staat, in de kerkgenootschappen, in gezin en individuen is de wanorde alom zigtbaar en neemt steeds meer toe, en wel juist ten gevolge der moderne beginselen.

Multapatior kent die moderne beginselen niet; hij kent noch de bron, waaruit zij voortvloeijen, noch de gevolgen, die zij moeten voortbrengen. Wij zullen hier een ander gezag laten optreden, hetwelk ons beter zal voorlichten:

„De groote gevolgen (van 't Protestantisme), welke wij „hier hebben in aanmerking te nemen (zoo lezen wij in De Katholiek [1]) „en die door bijkomende oorzaken „krachtig bevorderd werden, waren deze: Europa scheurde „en verdeelde zich tusschen Katholieken en Protestanten.

---

1) Dl. XXXVI, blz. 139. *De toestand van het Protestantisme.* Het artikel is van Prof. Broere z. g.

„Echter was dat de voornaamste eigenlijkste oplossing „niet; maar dat van den eenen kant het Protestantisme, „overeenkomstig zijne vereenzelviging van goddelijk en „menschelijk, Kerk en Staat verwarde en zich naar de „verschillende menschelijke neigingen verdeelde, terwijl van „den anderen kant bij de Katholiek gebleven be„volking de Staat, de wetenschap en kunst, „kortom de geheele menschelijke orde, meer „en meer haren band met de Kerk verbrak en „zich afzonderde."

En verder: „'t Is waar, dat de Katholieke Kerk een nieu„wen bloei vertoonde en het Protestantisme terugdreef, maar „de scheiding tusschen haar en de tijdelijke „orde zette zich voort; en daar dan greep het noodza„kelijk gevolg plaats, dat men, voor haar bovennatuur„lijk ter zijde gezet ideaal, zich een ander eigen gemaakt „moest verschaffen. De streving was te heviger, dewijl de „individuen in hun geloof Katholiek bleven, maar hunne „denkbeelden van politiek en kunst profaan „waren geworden."

Is het dat niet, wat de katholieke liberalen tot beginsel willen verheffen: in de politiek, de wetenschap, de kunst enz. geen ander gezag, en vooral geen godsdienstig gezag, te erkennen dan hun geweten en hunne rede?

De fransche revolutie heeft ons de gevolgen dier beginselen doen zien. „Het was slechts de eerste terugslag „der veel grooter omwenteling van de zestiende eeuw" (blz. 148). Doch het protestantsch idee heeft zich ontwikkeld, het werd meer en meer toegepast, men kan zeggen, dat alles geprotestantiseerd werd, en wij thans leven in een zeer protestantschen tijd (blz. 149).

„Om die reden hebben we te vreezen, dat er van de „omwenteling der zestiende eeuw op nieuw een terugslag

„zal plaats grijpen, die er door zijn aard, zijne „grootere hevigheid en uitgebreidheid veel „meer op gelijken zal" (149).

Wij verwijzen naar hetgeen daar verder omtrent de reeds volvoerde gebeurtenissen gezegd wordt en kunnen dan geenszins met Multapatior besluiten, dat het wèl gaat. Uit de toepassing van zijn protestantsch beginsel kan men slechts grootere rampen voorspellen en verwachten. En wie is thans niet in die verwachting?

De menschen zijn van God en den Christus afgeweken, alleen door terugkeer tot God en den Christus is herstel mogelijk, ook in de staatkundige orde.

Plaatsen wij hier nog eene laatste aanmerking. Multapatior erkent in de staatkunde enz, buiten „het rechtsgebied der Kerk, geen ander gezag dan zijn geweten en zijne rede."

Uit dat zeer hoogmoedige beginsel, waarin het eigen ik, zich boven alle anderen stelt, volgt dat men aan het geweten en de rede van anderen weinige waarde toekent. Ook is Multapatior onder den indruk van dat beginsel overtuigd, dat de moderne Ultramontanen behooren tot den stand der weinig ontwikkelden.

Toch gelooven wij niet, dat hij zijne verwaandheid zóó verre zal drijven, om aan Paus en Bisschoppen en hoogen laaggeplaatste geestelijken, ook in de staatkunde, geweten en rede te ontzeggen, en hun het regt te weigeren om in de staatkunde ook hun geweten en hunne rede te volgen.

Hij tracht dan ook aanhangers voor zijne zaak, de liberale, te winnen; tracht te overreden, te overtuigen, mede te slepen.

En welke zijn de krachtigste argumenten? Wat de liberale rede en het liberale geweten het hoogste acht,

stoffelijke voordeelen en stoffelijke nadeelen. Zoo lezen we in n°. IV:

In Duitschland, Zwitserland en Italië kan het materieele belang van het Katholicisme nog slechts gered worden door de vrijheid.

Ziet, dat schrijft de verstandige en goed onderwezen Katholiek Multapatior, die het gezag der Kerk alleen in het geestelijke wil erkennen, en het tijdelijke en stoffelijke van haar zou willen uitsluiten.

Neen, gij kent de Kerk niet, die zoo geheel van geestelijken aard is, dat zij voor alle rijkdommen en goederen der geheele wereld nooit voor de magten dezer aarde zal nederknielen.

Wij zouden vreezen, indien wij een Paus hadden, die zijn budget uit de handen der vorsten en staatslieden had willen ontvangen. Maar nu wij een Paus hebben, die leeft van de aalmoezen der geloovigen en door dat magtige voorbeeld dienzelfden weg ter navolging aan de Bisschoppen en alle geestelijken toont, nu hebben wij niets te vreezen. Integendeel, de vorst der wereld is weder overwonnen; is het wonder, dat hij zijne volgelingen met haat, nijd en vervolgingszucht tegen de dienaren des Heeren vervult en zich tracht te wreken op dat stoffelijke ligchaam der Kerk, nu hij den geest niet kan bereiken?

Mogten toch de oogen der katholieke liberalen opengaan en zij erkennen, dat liberaal en Katholiek niet te vereenigen zijn.

C. L. Rijp.

BERIGT AAN DEN LEZER.

Volgens onze toezegging, gaven wij dit jaar den hoofdinhoud van Broere's »Conferentiën over de kenteekenen der Kerk", doch uitvoeriger dan wij ons aanvankelijk hadden voorgesteld. We hebben alzoo de beloofde zangen uit zijn »Constantijn" tot het volgende jaar moeten verschuiven. Daarom zijn wij te rade geworden, om dezen jaargang van »De Katholiek", welke Broere's »Conferentiën" bevat, in het belang van de nieuwe inteekenaars op den volgenden jaargang, waarin een gedeelte van zijn »Constantijn" zal verschijnen, voor zoover de voorraad strekt, tegen de helft van den prijs bij onzen Uitgever beschikbaar te stellen.

Naar wij vertrouwen, zal ook het reeds ver gevorderde »Register op zestig deelen van »De Katholiek" in 1873 het licht zien.

Seminarie Warmond,
Feest van Maria-Bescherming,
1872. De Redactie.

EINDE VAN HET TWEE EN ZESTIGSTE DEEL.